

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı : E-74009925-602.05-977857
Konu : İklim Değişikliği Azaltım ve İklim
Değişikliğine Uyum Stratejileri ve
Eylem Planları (2024-2030)

05/04/2024

DAĞITIM YERLERİNE

"İklim Değişikliği Azaltım ve İklim Değişikliğine Uyum Stratejileri ve Eylem Planları (2024-2030)" konulu Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Eğitim-Öğretim Dairesi Başkanlığından alınan 01.04.2024 tarihli ve E-75850160-199-20054 sayılı yazı ve ekinde yer alan İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030) ile İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030) ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof.Dr. İlder ÜNLÜKAPLAN
Rektör Yardımcısı

Ek:

- 1- Yazı (1 sayfa)
- 2- İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030) (198 Sayfa)
- 3- İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030) (321 Sayfa)

Dağıtım:

Alan Dışı Seçmeli Dersler Koordinatörlüğüne
Araştırma ve Geliştirme Stratejileri
Koordinatörlüğüne
Eğitim Koordinatörlüğüne
Enerji Yönetimi Koordinatörlüğüne
İş Sağlığı ve Güvenliği Birimine
Kalite Koordinatörlüğüne
Merkezi Araştırma Laboratuvarına
Pedagojik Formasyon Birimine
Rektörlük Haber Merkezine
Toplumsal Katkı Koordinatörlüğüne
İç Denetim Birimi Başkanlığına
Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Birimine

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSVH9FM2U2* Pin Kodu : 17952

Belge Takip Adresi :
<https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5540&eD=BSVH9FM2U2&eS=977857>

Adres:Çukurova Üniversitesi Personel Daire Başkanlığı 01330 Balcalı, Sarıçam / Adana
Telefon:0 (322) 338 62 85 Faks:0 (322) 338 62 85
e-Posta:personel@cu.edu.tr Web:www.cu.edu.tr
Kep Adresi:cukurovauniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Mustafa ÖNCÜ
Unvanı: Şef
Tel No: 0(322) 338 62 85

Bilgi İşlem Daire Başkanlığına
Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne
Dış İlişkiler Birimine
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğüne
Engelsiz Üniversite Koordinatörlüğüne
Hukuk Müşavirliğine
İdari ve Mali İşler Daire Başkanlığına
Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığına
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığına
Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı
Koordinatörlüğüne
Personel Daire Başkanlığına
Proje Geliştirme ve Koordinasyon Birimine
Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığına
Strateji Geliştirme Daire Başkanlığına
Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığına
Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü
Müdürlüğüne
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne
Ceyhan Mühendislik Fakültesi Dekanlığına
Ceyhan Veteriner Fakültesi Dekanlığına
Dış Hekimliği Fakültesi Dekanlığına
Eczacılık Fakültesi Dekanlığına
Eğitim Fakültesi Dekanlığına
Fen Edebiyat Fakültesi Dekanlığına
Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanlığına
Hukuk Fakültesi Dekanlığına
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığına
İlahiyat Fakültesi Dekanlığına
İletişim Fakültesi Dekanlığına
Kozan İşletme Fakültesi Dekanlığına
Mimarlık Fakültesi Dekanlığına
Mühendislik Fakültesi Dekanlığına
Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanlığına
Spor Bilimleri Fakültesi Dekanlığına
Su Ürünleri Fakültesi Dekanlığına
Tıp Fakültesi Dekanlığına
Ziraat Fakültesi Dekanlığına
Yabancı Diller Yüksekokulu Müdürlüğüne
Abdi Sütçü Sağlık Hizmetleri Meslek
Yüksekokulu Müdürlüğüne
Adana Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne
Adana Organize Sanayi Bölgesi Teknik Bilimler
Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne
Aladağ Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne
Ceyhan Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne
İmamoğlu Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne
Karaisalı Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSVH9FM2U2* Pin Kodu : 17952

Belge Takip Adresi :

<https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5540&eD=BSVH9FM2U2&eS=977857>

Adres:Çukurova Üniversitesi Personel Daire Başkanlığı 01330 Balcalı, Sarıçam / Adana
Telefon:0 (322) 338 62 85 Faks:0 (322) 338 62 85
e-Posta:personel@cu.edu.tr Web:www.cu.edu.tr
Kep Adresi:cukurovauniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Mustafa ÖNCÜ
Unvanı: Şef
Tel No: 0(322) 338 62 85

Kozan Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne
Pozantı Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne
Tufanbeyli Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne
Yumurtalık Meslek Yüksekokulu Müdürlüğüne
Adana Genetik Hastalıkları Tanı ve Tedavi
Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğüne
Aile Planlaması ve İnfertilite Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürlüğüne
Arkeolojik Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürlüğüne
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürlüğüne
Biyoteknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürlüğüne
Botanik Bahçesi Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürlüğüne
Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürlüğüne
Çocuk Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürlüğüne
Eğitim Aile Sağlığı Merkezine
Göç ve Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve
Araştırma Merkezi Müdürlüğüne
Halil Avcı Duyma Engelli ve Özürlüleri Araştırma
ve Uygulama Merkezi Müdürlüğüne
İstatistik Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürlüğüne
İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitim, Uygulama ve
Araştırma Merkezi Müdürlüğüne
Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma
Merkezi Müdürlüğüne
Kalıtsal Kan Hastalıkları Araştırma ve Uygulama
Merkezi Müdürlüğüne
Kariyer Planlama Araştırma ve Uygulama
Merkezi Müdürlüğüne
Kültürlerarası İletişim Çalışmaları Uygulama ve
Araştırma Merkezi Müdürlüğüne
Makine Alet Cihaz Tasarım İmalat Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürlüğüne
Organ Nakli Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürlüğüne
Pamuk Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürlüğüne
Perinatal Tanı Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürlüğüne
Pozantı Tarımsal Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürlüğüne
Sağlık Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürlüğüne
Sağlık Bilimleri Deneysel Uygulama ve Araştırma

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSVH9FM2U2* Pin Kodu : 17952

Belge Takip Adresi :
<https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5540&eD=BSVH9FM2U2&eS=977857>

Adres:Çukurova Üniversitesi Personel Daire Başkanlığı 01330 Balcalı, Sarıçam / Adana
Telefon:0 (322) 338 62 85 Faks:0 (322) 338 62 85
e-Posta:personel@cu.edu.tr Web:www.cu.edu.tr
Kep Adresi:cukurovauniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Mustafa ÖNCÜ
Unvanı: Şef
Tel No: 0(322) 338 62 85

Merkezi Müdürlüğüne
Sağlıklı Yaşam ve Spor Bilimleri Uygulama ve
Araştırma Merkezi Müdürlüğüne
Sınav Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürlüğüne
Stratejik Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürlüğüne
Sualtı Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürlüğüne
Subtropik Meyveler Araştırma ve Uygulama
Merkezi Müdürlüğüne
Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürlüğüne
Tarımsal Yayım Haberleşme Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürlüğüne
Tropikal Hastalıklar Araştırma ve Uygulama
Merkezi Müdürlüğüne
Tümör Araştırma ve Tedavi Uygulama Merkezi
Müdürlüğüne
Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürlüğüne
Türkoloji Araştırmaları Merkezi Müdürlüğüne
Uluslararası Öğrenci Koordinasyon Uygulama ve
Araştırma Merkezi Müdürlüğüne
Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürlüğüne
Uzay Bilimleri ve Güneş Enerjisi Araştırma ve
Uygulama Merkezi Müdürlüğüne
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm
Başkanlığına
Beden Eğitimi ve Spor Bölüm Başkanlığına
Enformatik Bölüm Başkanlığına
Güzel Sanatlar Bölüm Başkanlığına
Türk Dili Bölüm Başkanlığına
Yabancı Diller Bölüm Başkanlığına
Devlet Konservatuvarı Müdürlüğüne
Balcalı Hastanesi Başhekimliğine

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSVH9FM2U2* Pin Kodu : 17952

Belge Takip Adresi :
<https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5540&eD=BSVH9FM2U2&eS=977857>

Adres:Çukurova Üniversitesi Personel Daire Başkanlığı 01330 Balcalı, Sarıçam / Adana
Telefon:0 (322) 338 62 85 Faks:0 (322) 338 62 85
e-Posta:personel@cu.edu.tr Web:www.cu.edu.tr
Kep Adresi:cukurovauniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Mustafa ÖNCÜ
Unvanı: Şef
Tel No: 0(322) 338 62 85

T.C.
YÜKSEKÖ RET M KURULU BA KANLI I
E itim-Ö retim Dairesi Ba kanlı 1

Sayı : E-75850160-199-20054

01.04.2024

Konu : İklim Değişikliği Azaltım ve İklim
Değişikliğine Uyum Stratejileri ve Eylem
Planları (2024-2030)

TÜM ÜNİVERSİTELERE

İlgi : Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğünün
13.03.2024 tarih ve E-66836956-010.07-214298 sayılı yazısı.

İlgi yazıyla 2053 Net Sıfır Emisyon hedefi doğrultusunda iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamaya ve sera gazı emisyonlarının azaltımına yönelik önlemlerin zamanında, sürdürülebilir ve etkin bir şekilde alınması ve iş birliğinin sağlanması amacıyla Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı koordinasyonunda "İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)" ile "İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)" hazırlanarak adı geçen Bakanlık'ın [Eylem Planları](#) internet sayfasında yayımlanacağı, söz konusu Eylem Planları'na ilişkin izleme ve değerlendirme sonucunda hazırlanacak yıllık değerlendirme raporunun "İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu'na sunulacağı bildirilmiş ve konuya ilişkin ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından gerekli hassasiyetin gösterilmesi istenmiştir.

Örneği Ek-1 ve 2'de yer alan söz konusu Eylem Planları'nda Başkanlığımızın ve yükseköğretim kurumlarının "Sorumlu ve İlgili Kurum" olarak belirlendiği eylemlerin belirtilen süreler içerisinde gerçekleşebilmesi için gerekli titizliğin gösterilmesi hususunda bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. H. Haldun GÖKTAŞ
Başkan Vekili

Ek:

- 1 - İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030) (198 Sayfa)
- 2 - İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030) (321 Sayfa)

Dağıtım:

Tüm Üniversitelere

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Do rulama Kodu: 5A262520-97C2-41B5-ACE5-939A81BA68B8

Do rulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/yok-ebys>

Üniversiteler Mah. 1600. Cad. No:10 06800 Bilkent Ankara-Türkiye

Telefon: 0(312) 298 70 00

Faks: 0(312) 266 47 59

KEP Adresi : yok@hs01.kep.tr

Bilgi için:Duygu ÇANDARLI

Ö retim Görevlisi

Telefon No:(312) 298 78 32

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ AZALTIM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI (2024-2030)

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ AZALTIM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI (2024-2030)

İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030), T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı İklim Değişikliği Başkanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yürütülen "Türkiye'nin Sera Gazı Azaltım Hedefinin Revizyonu ve Uzun Vadeli İklim Değişikliği Stratejisinin Geliştirilmesi Projesi" kapsamında hazırlanmıştır. İçeriğinin sorumluluğu tamamen İklim Değişikliği Başkanlığı'na aittir ve UNDP'nin görüşlerini yansıtmayabilir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

TABLolar

ŞEKİLLER

12 ÖNSÖZ

14 YÖNETİCİ ÖZETİ

19 GİRİŞ

21 1.1. İklim Değişikliği Bağlamında Uluslararası Süreç ve Paris Anlaşması

23 1.2. Türkiye'nin İklim Değişikliği ile Mücadele Süreci

24 1.3. Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı

25 1.4. Türkiye'nin Sera Gazı Emisyonları

28 1.5. İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (İDASEP) Hazırlama Süreci

32 1.6. İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (İDASEP) Özeti

36 1.7. İDASEP İzleme Sistemi

39 İDASEP SEKTÖRLERİNE İLİŞKİN MEVCUT DURUM VE İLGİLİ STRATEJİ VE EYLEMLER

41 2.1. Enerji Sektörü

42 2.1.1. Mevcut Durum

51 2.1.2. Strateji ve Eylemler

61 2.2. Sanayi Sektörü

62 2.2.1. Mevcut Durum

80 2.2.2. Strateji ve Eylemler

93 2.3. Binalar Sektörü

94 2.3.1. Mevcut Durum

101 2.3.2. Strateji ve Eylemler

111 2.4. Ulaştırma Sektörü

112 2.4.1. Mevcut Durum

126 2.4.2. Strateji ve Eylemler

135 2.5. Atık Sektörü

136 2.5.1. Mevcut Durum

149 2.5.2. Strateji ve Eylemler

163 2.6. Tarım Sektörü

164 2.6.1. Mevcut Durum

177 2.6.2. Strateji ve Eylemler

187 2.7. AKAKDO Sektörü

188 2.7.1. Mevcut Durum

199 2.7.2. Strateji ve Eylemler

211 2.8. Yatay Kesen Konular

214 2.8.1. Adil Geçiş

220 2.8.2. Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları

229 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI

233 Enerji Sektörü

251 Sanayi Sektörü

271 Binalar Sektörü

283 Ulaştırma Sektörü

303 Atık Sektörü

321 Tarım Sektörü

341 AKAKDO Sektörü

369 Adil Geçiş

375 Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları

385 İDASEP HAZIRLIĞI KATILIMCI KURUMLARI

393 KAYNAKÇA

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABDİGM	Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AKAKDO	Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık
Ar-Ge	Araştırma Geliştirme
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ATY	Atıktan Türetilmiş Yakıt
AUS	Akıllı Ulaşım Sistemi
AYGM	Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BEP	Binalarda Enerji Performansı
BIM	Yapı Bilgi Modellemesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.
BSGM	Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü
BTGM	Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü
BÜGEM	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
BVKm	Milyar-Araç Km
SKDM	Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması
CBSGM	Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü
CH4	Metan
CO2	Karbondioksit
CORSIA	Uluslararası Havacılığa Yönelik Karbon Denkleştirme ve Azaltma Şeması
ÇEMGM	Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇŞİDB	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
ÇYGM	Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü
TÜDKİYEB	Türkiye Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği
DKMPGM	Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
TDSYMB	Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği
DTÇ	Doğa Temelli Çözümler
EA	Elektrikli Araç
EKB	Enerji Kimlik Belgesi

EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
EPIAŞ	Enerji Piyasaları İşletme A.Ş.
EPS	Enerji Performans Sözleşmesi
ETKB	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
ETS	Emisyon Ticaret Sistemi
EÜAŞ	Elektrik Üretim A.Ş.
EYDB	Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
GES	Güneş Enerjisi Santrali
GKGM	Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GW	Gigawatt
ha	Hektar
HAYGEM	Hayvancılık Genel Müdürlüğü
HFC	Hidroflorokarbon
HMB	Hazine ve Maliye Bakanlığı
HT	Hızlı Tren
ICP	Ormanlar Üzerindeki Hava Kirliliği Etkilerinin Değerlendirilmesi ve İzlenmesine İlişkin Uluslararası İşbirliği Programı
IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
ITMO	Uluslararası Transfer Edilebilir Azaltım Çıktıları
İB	İçişleri Bakanlığı
İDASEP	İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı
İDB	İklim Değişikliği Başkanlığı
İDUKK	İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu
İRD	İzleme, Raporlama ve Doğrulama
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
İTU	İyi Tarım Uygulamaları
KGK	Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
KİK	Kamu İhale Kurumu
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
LCE	Düşük Karbon Ekonomisi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MGM	Meteoroloji Genel Müdürlüğü
mha	Milyon Hektar
MPİGM	Maden, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
MTA	Maden Tetkik ve Arama Kurumu

Mton	Milyon Ton
MÜSİAD	Müstakil Sanayi ve İşadamları Derneği
MW	Megawatt
MWs	Megawatt Saat
MYK	Mesleki Yeterlik Kurumu
N₂O	Azot Oksit
NDC	Ulusal Katkı Beyanı
NDK	Nükleer Düzenleme Kurumu
NF₃	Azot Triflorür
NGS	Nükleer Güç Santrali
NIR	Ulusal Envanter Raporu
NSE	Net-Sıfır Emisyon
NSEB	Neredeyse Sıfır Enerjili Binalar
OGM	Orman Genel Müdürlüğü
OVP	Orta Vadeli Program
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
PA	Paris Anlaşması
PERGEM	Personel Genel Müdürlüğü
PFC	Perflorokarbon
PGM	Personel Genel Müdürlüğü
PTT	Posta ve Telgraf Teşkilatı
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SBB	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SF₆	Kükürt Hegzaflorür
SGB	Strateji Geliştirme Başkanlığı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SKHP	Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı
SKLP	Sürdürülebilir Kentsel Lojistik Planı
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
STB	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
SYGM	Su Yönetimi Genel Müdürlüğü
TAGEM	Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TB	Ticaret Bakanlığı
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü
TÜÇA	Türkiye Çevre Ajansı
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim A.Ş.

TEMSAN	Türkiye Elektromekanik Sanayi A.Ş.	Ek-1
TENMAK	Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu	
TEP	Ton Eşdeğer Petrol	
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu	
TKGM	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	
TKİ	Türkiye Kömür İşletmeleri	
TL	Türk Lirası	
TOB	Tarım ve Orman Bakanlığı	
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği	
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı	
TRGM	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	
TS	Türk Standardı	
TSE	Türk Standartları Enstitüsü	
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu	
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu	
TÜÇA	Türkiye Çevre Ajansı	
TÜNAŞ	Türkiye Nükleer Enerji A.Ş.	
TÜRASAŞ	Türkiye Raylı Sistem Araçları Sanayii Anonim Şirketi	
TÜRK PATENT	Türk Patent ve Marka Kurumu	
TÜRKİYEMİR	Türkiye Yem Sanayicileri Birliği	
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği	
TÜYEKAD	Türkiye Yem Katkıları Üreticileri İthalatçıları ve Dağıtıcıları Derneği	
TVKGM	Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü	
TWh	Terawatt Saat	
TZOB	Türkiye Ziraat Odaları Birliği	
UAB	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	
UAYP	Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı	
UDHAM	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Araştırmaları Merkezi Başkanlığı	
UHDGM	Ulaştırma Hizmetleri Düzenleme Genel Müdürlüğü	
VKT	Kat Edilen Araç-Km	
YEK-G	Yenilenebilir Enerji Kaynak Garanti Sistemi	
YEKA	Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları	
YEKDEM	Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması	
YeS-TR	Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi	
YFK	Yüksek Fen Kurulu	
YHT	Yüksek Hızlı Tren	
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu	
YSA	Yeşil Kamu Satın Alımları	

TABLolar

- 26 Tablo 1 - Sera Gazı Emisyonları ve Uzaklaştırmaları (1990-2021)
27 Tablo 2 - Florlu Sera Gazı Emisyonları (Milyon ton CO₂-eş)
32 Tablo 3 - Sektörlere Göre Strateji ve Eylem Sayısı
33 Tablo 4 - Sektörel Stratejiler
43 Tablo 5 - Elektrik ve Isı Üretiminin Toplam Sera gazı Emisyonları (milyon ton CO₂-eşd)
45 Tablo 6 - Enerji ile İlgili Temel Mevzuat
47 Tablo 7 - Enerji ile İlgili Temel Politika Belgeleri
66 Tablo 8 - Sanayi Sektörü Enerji ve Proses Emisyonları (Mton CO₂-eşd)
67 Tablo 9 - Sanayi Sektörü Yanma Emisyonları (Mton CO₂-eşd)
69 Tablo 10 - Sanayi Sektörü Proses Emisyonları (Mton CO₂-eşd)
70 Tablo 11 - Sanayi Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat
73 Tablo 12 - Sanayi Sektörü ile İlgili Temel Politika Belgeleri
96 Tablo 13 - Konutların Sera Gazı Emisyonları (Mton)
96 Tablo 14 - Ticarethane ve Hizmetlerin Sera Gazı Emisyonları (bin ton)
97 Tablo 15 - Binalarla İlgili Temel Mevzuat
98 Tablo 16 - Binalarla İlgili Ana Politika Belgeleri
113 Tablo 17 - Araç Kayıt Sistemi Verilerine Dayalı Ulusal Karayolu Taşımacılığı VKT Değeri
116 Tablo 18 - Başlıca Sistemlere Göre Ulaşım Sektörü İçin Sera Gazı Emisyonları (MTon CO₂-eşd)
118 Tablo 19 - Ulaştırma Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat
120 Tablo 20 - Ulaştırma Sektörü ile İlgili Temel Politika Belgeleri
140 Tablo 21 - Yıllara Göre Atık Sektörü Sera Gazı Emisyonları (Mton CO₂-eşd)
144 Tablo 22 - Atık Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat
147 Tablo 23 - Atık Sektörü ile İlgili Temel Politika Belgeleri
164 Tablo 24 - Türkiye’de Tarım Alanları (2022)
166 Tablo 25 - Türkiye’de Yetiştirilen Başlıca Tarla Ürünlerin Ekim Alanı, Üretim ve Verimi (2022)
168 Tablo 26 - Türkiye’de Tarım Sektörü Sera Gazı Emisyonları (Mton CO₂-eşd)
170 Tablo 27 - Tarım Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat
171 Tablo 28 - Tarım Sektörü İlgili Temel Politika Belgeleri
189 Tablo 29 - Gıda ve Tarım Örgütü Global Forest Resources Assessments Raporu Verilerine Göre Türkiye’de Orman Alanının Değişimi
190 Tablo 30 - Türkiye’nin Toplam Sera Gazı Emisyonları ve AKAKDO Tutumları (Mton CO₂-eşd)
191 Tablo 31 - AKAKDO Sektörü Tutumlarının Kategoriler Bazında Dağılımı (Mton CO₂-eşd)
193 Tablo 32 - 2021’de AKAKDO Kategorilerinin Sera Gazı Emisyonları/Tutumları
194 Tablo 33 - AKAKDO Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat
195 Tablo 34 - AKAKDO Sektörü İlgili Temel Politika Belgeleri

ŞEKİLLER

- 25 Şekil 1 - Sera Gazı Emisyonları ve Uzaklaştırmaları (1990-2021)
26 Şekil 2 - 2021 Yılı Sera Gazı Emisyonlarının Sektörel Dağılımı
27 Şekil 3 - Florlu Sera Gazı Emisyonları (1990-2021)
29 Şekil 4 - NDC ve İDASEP Hazırlık Süreci Prensipleri
30 Şekil 5 - İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı Hazırlık Süreci
43 Şekil 6 - Elektrik Üretiminden Kaynaklanan Emisyonlar ve Gelişimi
44 Şekil 7 - Elektrik Üretimi ve Emisyon Değişimi
44 Şekil 8 - Elektrik Sektöründe Görece Ayrışma
63 Şekil 9 - Gayrisafı Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre A21 Düzeyinde Cari Fiyatlarla Pay Oranları, 2021-2022
64 Şekil 10 - İşletme Sayılarına Göre İmalat Sanayiinde Teknoloji Düzeyi (2022)
64 Şekil 11 - İşletme Cirolarına Göre İmalat Sanayiinde Teknoloji Düzeyi (2022)
65 Şekil 12 - Sanayi Sektörü Enerji ve Proses Emisyonları
68 Şekil 13 - Sanayi Sektörü Yanma Emisyonları
68 Şekil 14 - Sanayi Sektörü Proses Emisyonları
95 Şekil 15 - Binalar ile İlgili Temel Göstergelerdeki Değişim
95 Şekil 16 - 2021 Yılında Konut (a) ve Konut Dışı (b) Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı
114 Şekil 17 - Başlıca Sistemlere Göre Ulaşım Sektörü için Sera Gazı Emisyonu
137 Şekil 18 - Atık Karakterizasyonu
139 Şekil 19 - Yıllara Göre Atık Sektörü Sera Gazı Emisyonları
142 Şekil 20 - Yıllara Göre Depolama Alanlarında Oluşan ve Geri Kazanılan Metan Miktarı
167 Şekil 21 - Türkiye’de Kimyasal Gübre Kullanımı
167 Şekil 22 - Türkiye’de Canlı Hayvan Sayısı
169 Şekil 23 - Türkiye’de Tarım Sektörü Sera Gazı Emisyonları
169 Şekil 24 - Türkiye’de Tarım Sektörü Sera Gazı Emisyonlarının Kaynaklarına Göre Payları (2021)
192 Şekil 25 - Türkiye’nin Toplam Sera Gazı Emisyonları ve AKAKDO Tutumları
192 Şekil 26 - AKAKDO Sektörü Tutumlarının Kategoriler Bazında Dağılımı

Önsöz

İklim değişikliği, bugünün dünyasında karşılaştığımız en büyük çevresel tehditlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu evrensel sorun, sadece bireyleri, ülkeleri değil, ortak evimiz dünyamızı olumsuz etkilemekte ve gezegenimizin sürdürülebilirliği için ciddi bir risk oluşturmaktadır. Güncel çalışmalar, sanayi öncesi döneme göre küresel sıcaklık artışının 1,1 °C'ye ve yıllık küresel sera gazı emisyonlarının ise 59 milyar ton CO₂ eşdeğerine ulaştığını ortaya koymaktadır. Bu kritik noktada, iklim değişikliğine sebep olan sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik kararlı bir duruş sergileme sorumluluğunu taşımaktayız.

İklim değişikliği ile etkin mücadele edilebilmesi için, Paris Anlaşması kapsamında belirlenen küresel sıcaklık artışının 1,5 °C ile sınırlandırılması hedefine yönelik çalışmaların hızlanması gerekmektedir. Bu çerçevede ülkemiz, 2021 yılında Paris Anlaşması'na taraf olmuş ve 2053 yılına yönelik "Net Sıfır Emisyon" hedefini açıklamıştır. Bu gelişmelerin akabinde Türkiye, 2015 yılında Birleşmiş Milletlere sunduğu Niyet Edilmiş Ulusal Katkı Beyanı'nı (NDC) güncellemiş ve referans senaryoya göre %21 olan emisyon azaltım hedefini %41'e çıkarmıştır. Bu gelişmeler, ülkemizin iklim değişikliği ile mücadelede kararlılığını ortaya koymuştur.

2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi, 12. Kalkınma Planı, Orta Vadeli Program ve NDC dikkate alınarak, Türkiye'nin önümüzdeki dönemdeki iklim değişikliğiyle mücadele hedeflerini belirlemek ve bu kapsamda yürütülecek faaliyetleri tasarlamak amacıyla yeni bir iklim değişikliği stratejisi ve eylem planının hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede, İklim Değişikliği Başkanlığımız koordinasyonunda ilgili tüm paydaşların katkıları ile "İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı 2024-2030" hazırlanmıştır. Bu belge, iklim değişikliğiyle mücadelede 2030 yılına kadar süreci

içeren bir yol haritası sunmayı amaçlamakta ve bu minvalde ilgili strateji ve eylem planını içermekte Oluşturulan bu plan, bilimsel temellere dayanmakta ve kurumsal politikaları, uzman görüşlerini, sera gazı azaltımı noktasındaki ihtiyaçları bir araya getirerek kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır.

Strateji ve Eylem Planımız; enerji, sanayi, binalar, ulaştırma, atık, tarım ile 'Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık (AKAKDO) sektörleri ile karbon fiyatlandırma mekanizmaları ve adil geçiş konularında sera gazı azaltım politikalarını kapsayan 49 strateji ve 260 eylemi içermektedir. Bu strateji ve eylem planı, ülkemizin iklim değişikliğiyle mücadelesinde bir dönüm noktası olarak görülmeli ve kamu, özel sektör, sivil toplum ve bireyler arasında güçlü işbirliği ile uygulanmalıdır.

Bu belge, iklim değişikliğiyle mücadelede ortak bir vizyon etrafında birleşmeyi ve sürdürülebilir bir geleceği beraber inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Strateji ve Eylem Planımızın, hem ulusal hem de küresel düzeyde daha sürdürülebilir bir dünya için adım atma vizyonumuzun gerçekleşmesine katkıda bulunacağına inanıyorum.

Mehmet ÖZHASEKİ
Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı

Yönetici Özeti

İklim Değişikliğinin olumsuz etkileri günümüzde belirgin bir şekilde hissedilmeye başlanmış ve aşırı sıcak hava dalgaları, ani ve şiddetli yağışlar, sel ve kuralık gibi aşırı iklim ve hava olaylarının hem bölgesel hem de küresel ölçekte meydana gelmesinde artış yaşanmıştır. Bu durumun ana sebebi, sanayi devrimi ile artan fosil yakıt kullanımı sonucu atmosfere salınan sera gazı emisyonlarındaki hızlı yükseliş olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak ortalama küresel sıcaklık 1850 yılından 2020 yılına kadar yaklaşık olarak 1.1 °C artarken, bu şekilde devam edilmesi halinde bu yüzyılın sonuna kadar küresel sıcaklık artışının 3 °C'yi bulması beklenmektedir.

İklim değişikliği ile küresel bazda ortak mücadele edilmesi için 1992 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), 1997 yılında Kyoto Protokolü ve 2015 yılında Paris Anlaşması kabul edilmiştir. Paris Anlaşması ile birlikte, iklim değişikliği ile mücadelede paradigma değişikliğine gidilerek küresel sıcaklık artışının sınırlandırılmasına yönelik sayısal hedefler belirlenmiştir. Anlaşma ile belirlenen küresel sıcaklık artışının 1.5 °C ile sınırlandırılması hedefine ulaşılabilmesi için, 2030 yılına kadar %45 emisyon azaltımının sağlanması ve yüzyıl ortasına kadar net sıfır emisyona ulaşması gerektiği ifade edilmiştir. Türkiye, 2004 yılında taraf olduğu BMİDÇS'nin "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler" ilkesi çerçevesinde hem sera gazı emisyonlarının azaltılması hem de iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlanması konularında çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye'nin Paris Anlaşması'na taraf olduğu 21 Eylül 2021 tarihinde 2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi ise yeşil kalkınma devrimiyle bir bütün olarak 27 Eylül 2021 tarihinde açıklanmıştır. Bu gelişmeler akabinde Türkiye, 11 Kasım 2021 tarihinde Paris Anlaşmasına taraf olmuştur. Türkiye, iklim değişikliği ile mücadelede kararlılığını hem net sıfır emisyon hedefi vererek hem de Paris Anlaşması'na taraf olarak da göstermiştir.

Paris Anlaşmasına taraf olması ile birlikte Türkiye, Ulusal Katkı Beyanının (NDC) güncellenme İklim Değişikliği Azaltım Strajisi ve Eylem Planı ve 2053 Uzun Dönemli İklim Değişikliği Stratejisinin hazırlanması çalışmalarına Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) işbirliği ile başlamıştır. Bu çerçevede 2015 yılında Referans Senaryoya kıyasla %21'e kadar azaltım olarak açıklanan ulusal azaltım hedefi, güncellenerek %41'e yükseltilmiş ve Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı 13 Nisan 2023 tarihinde BMİDÇS'ye sunulmuştur.

2053 Net Sıfır Hedefimizin açıklanmasını müteakip, ülkemizin iklim değişikliğine yönelik uzun dönemli yol haritasının yapı taşlarını tüm paydaşlarla belirlemek amacıyla Türkiye'nin ilk İklim Şurası 21-25 Şubat 2022 tarihleri arasında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Şuraya kamu, özel sektör, üniversiteler, STK'lar ve öğrenciler dahil olmak üzere çeşitli paydaş gruplarından yaklaşık 5000 kişi katılmıştır. Şura sonrası 76'sının önceliklendirildiği toplam 217 tavsiye kararı ile Türkiye'nin uzun dönemli iklim değişikliği politikalarına yön veren bir yol haritası belirlenmiştir. Bu yol haritası, İklim Kanunu, NDC, İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı ve Uzun Dönemli İklim Değişikliği Stratejisi hazırlıkları için temel teşkil etmiştir.

12. Kalkınma Planında da (2024-2028) "Çevrenin Korunması" başlığı altında Paris Anlaşması ve Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı çerçevesinde ulusal koşullar gözetilerek sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliğine uyum eylemlerinin güçlendirilmesine ilişkin bir tedbir yer almaktadır. Diğer taraftan Orta Vadeli Program (OVP) 2024-2026'da "Yeşil Dönüşüm" başlığı altında "2053 net sıfır emisyon hedefi ve ulusal kalkınma öncelikleri doğrultusunda, sera gazı emisyon azaltımını destekleyen, iklim değişikliğine uyum kapasitesini artıran, rekabetçiliği ve verimliliği ön planda tutan, adil geçişi gözetilen ve küresel finansman kaynaklarından azami düzeyde faydalanarak ulusal teşvik mekanizmalarını geliştiren bir yaklaşımla ülkemizin yeşil dönüşüm süreci hızlandırılacaktır" denilmiştir. 29/10/2021 tarihli 85 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Resmî Gazete 29/10/2021- 31643) ile "Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum çalışmaları kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde politika, strateji ve eylemleri belirlemek, müzakere süreçlerini yürütmek, kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak" görevleri İklim Değişikliği Başkanlığı'na verilmiştir.

Bu minvalde, İklim Şurası Kararları, 12. Kalkınma Planı ve OVP 2024-2026 çerçevesinde İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planının hazırlanmasına yönelik kararlar ve tedbirler yer almakta olup İklim Değişikliği Başkanlığı bu kapsamda görevli kılınmıştır.

Bu kapsamda NDC çalışmalarının tamamlanmasından sonra, Türkiye'nin İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı'nın (2024-2030) hazırlanmasına başlanılmış ve süreç şeffaf ve katılımcı bir şekilde yürütülmüştür. Eylem Planının kapsamı; Enerji, Sanayi, Binalar, Ulaştırma, Tarım, Atık

ile Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık (AKAKDO) olan 7 ana azaltım sektörü ile Adil Geçiş ve Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları olmak üzere 2 yatay kesen tema alanı olarak belirlenmiştir. Eylem Planı hazırlık çalışmaları kapsamında öncelikle mevcut ulusal ve uluslararası çalışmalar dikkate alınarak ihtiyaç analizi ile politika haritalama çalışmaları gerçekleştirilmiş olup, ardından tüm paydaşlarla İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı politika ve önlemlerini formüle etme süreci yürütülmüştür. Bu çerçevede, söz konusu sektörlerle yönelik strateji ve eylemlerin belirlenmesi ve istişare edilmesi amacıyla kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından toplam 175 kurum ve kuruluştan 2,000'den fazla kişinin katılımı ile çok sayıda sektörel çalıştaylar ve toplantılar düzenlenmiştir.

Bu kapsamda 7 ana azaltım sektörü ve 2 yatay kesen tema alanına yönelik 49 strateji ve 260 eylemden oluşan Eylem Planı'nın temel sektörel stratejileri arasında;

- Enerji verimliliğinin tüm sektörlerde yaygınlaştırılması,
- Yenilenebilir enerji kullanımının azami seviyeye çıkarılması,
- Sanayide ürün bazında karbon ayak izinin ve karbon yoğunluğunun azaltılması,
- Sürdürülebilirlik raporlamalarının yaygınlaştırılması,
- İmalat sanayi sektörlerinde döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliğinin teşvik edilmesi
- Neredeyse sıfır enerjili binaların yaygınlaştırılması,
- Bölgesel ısıtma ve soğutma sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması,
- Ulaştırma sektöründe elektrifikasyon sistemlerinin geliştirilmesi,
- Entegre ulaştırma sistemlerinin geliştirilmesi,
- Sıfır/düşük emisyonlu ulaştırma sistemlerine geçişin sağlanması,
- İklim değişikliği ile etkili mücadele için yutak alanların korunması ve artırılması,
- Ormancılık ve tarım işletmelerinin yüksek katma değerli döngüsel biyoekonomiye geçişin sağlanması,
- Doğa dostu tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması,
- Bilinçli gübre kullanımının sağlanması,
- Hayvancılık kaynaklı metan emisyonlarının azaltılması,
- Atıkların oluşmadan önlenmesi ve azaltılması,
- Atıkların üretimde hammadde/kaynak olarak kullanımının artırılması,
- Türkiye'de emisyon ticaret sisteminin kurulması,
- Diğer karbon fiyatlandırma mekanizmaları konusunda altyapı çalışmalarının yapılması,
- Temiz teknolojilerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması,
- Tüm sektörlerde dijitalleşmenin sağlanması,
- Sera gazı azaltımına yönelik teşvik ve destek mekanizmalarının geliştirilmesi,
- Sürdürülebilir yatırım araçlarının geliştirilmesi,

- Düşük emisyonlu bir ekonomiye geçişin adil dönüşüm ilkesiyle planlanması,
- Adil geçiş ve istihdamın dönüşümü için kapasitenin geliştirilmesi,
- Türkiye'nin net sıfır emisyon hedefinin eğitim sistemine entegre edilmesi yer almaktadır.

Katılımcı ve kapsayıcı bir bakış açısı ile sektörlerle ilişkin sera gazı azaltım politikalarını ortaya koyan Eylem Planı, NDC'nin hedeflerine ulaşmak için belirlenmiş, doğrudan sera gazı emisyon azaltımına yönelik temel strateji ve eylemler ile sorumlu ve ilgili kuruluşlara bir yol haritası sunmaktadır. Eylem Planının etkin bir şekilde uygulanması ve izlenmesi çeşitli sektörler ve yönetim düzeyleri arasında iş birliği ve koordinasyon sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda belirlenen strateji ve eylemlerin ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından hassasiyetle uygulanması büyük önem arz etmektedir.

GİRİŞ

1. Giriş

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından yayımlanan “Altıncı Değerlendirme Raporunda” sera gazı emisyonları başta olmak üzere, insan faaliyetlerinin tartışmasız bir şekilde küresel ısınmaya neden olduğu, Sanayi Devrimi öncesi dönemden günümüze küresel sıcaklıkların 1.1 °C civarında artış gösterdiği, mevcut süreçlerle devam edildiği takdirde ise küresel ısınmanın 2100 yılında 3°C civarında gerçekleşeceği belirtilmektedir. Raporda, sürdürülebilir olmayan enerji kullanımı, arazi kullanımı ve diğer faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının artmaya devam ettiğinin, tüm ekosistemlerde yaygın ve hızlı değişimler meydana geldiğinin ve insan kaynaklı iklim değişikliğinin dünya genelinde her bölgede iklimi etkilemekte olduğu belirtilmektedir. Bu durumun küresel bazda hali hazırda olumsuz etkilere yol açtığı ve tarihsel olarak iklim değişikliğine en az katkıda bulunan kırılgan toplulukların bu durumdan orantısız bir şekilde olumsuz etkilendiği de rapor içerisinde verilen önemli bulgular arasındadır.

IPCC'nin “1.5°C Küresel Isınma Özel Raporu” ise Paris Anlaşması kapsamında sunulan mevcut ulusal katkı beyanlarının küresel emisyon sonuçlarına ilişkin tahminlerin 2030'dan sonra küresel ısınmayı 1.5°C ile sınırlayamayacağını göstermekte olduğunun altını çizmektedir. Diğer taraftan sağlık, geçim kaynakları, gıda güvenliği, su temini, insan güvenliği ve ekonomik büyümeye yönelik iklimle ilgili risklerin 1.5°C'lik ısınma ile artacağı ve 2°C ile daha da yükseleceği öngörülmektedir.

1.1. İklim Değişikliği Bağlamında Uluslararası Süreç ve Paris Anlaşması

1988 yılında Dünya Meteoroloji Örgütü ve BM Çevre Programı tarafından iklim değişikliğinin ölçeği, zamanlaması ve potansiyel çevresel ve sosyoekonomik etkilerine ilişkin bilimsel değerlendirmeler sunmak ve olası mücadele stratejileri geliştirmek amacıyla kurulan IPCC'nin 1990 tarihli Birinci Değerlendirme Raporu, insan faaliyetlerinin sera gazlarının atmosferdeki miktarını önemli ölçüde artırdığını ve küresel ısınmaya yol açtığını tespit etmiştir. Bu raporun çıktıları 1992 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kabulüne dayanak oluşturmuştur.

Uluslararası iklim değişikliği rejimi; BMİDÇS, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması ile bunların ilgili organlarının çalışmaları ile şekillenmektedir. Rejim sürekli olarak gözden geçirilmekte ve yeni veya değişen koşullara ve bilimsel bilgilere yanıt verecek şekilde güncellenmektedir.

BMİDÇS'nin ikinci maddesinde sözleşmenin amacı “atmosferdeki sera gazı konsantrasyonlarının iklim sistemine tehlikeli insan kaynaklı müdahaleyi önleyecek bir seviyede tutulması” olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu stabilizasyonun, ekosistemlerin iklim değişikliğine doğal olarak uyum sağlamasına, gıda üretiminin tehdit altında olmamasına ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir bir şekilde ilerlemesine imkan verecek bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Sözleşmenin nihai amacına ulaşılması çerçevesinde 1997 yılında Ek-I ülkeleri için sayısallaştırılmış emisyon sınırlama ve azaltma hedefleri içeren Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Fakat, bazı büyük sera gazı emisyonuna sahip ülkeler ile gelişmekte olan ekonomilerin bu çerçevenin dışında kalması Protokol'ün toplam küresel sera gazı emisyonları bakımından kapsamının giderek daralmasını beraberinde getirmiş ve iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik küresel çabalara tüm ülkeleri, özellikle de tüm büyük emisyon yayan ülke ve ekonomileri, dahil edecek daha geniş tabanlı bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunun farkına varılmasına yol açmıştır.

Bu noktada; Cancun ve Durban Konferansları, Paris Anlaşması'nın kabul edilmesine yol açan müzakerelerin temelini oluşturmuştur. Cancun Anlaşmaları, küresel ortalama sıcaklık artışını sanayi devrimi öncesi seviyelerin 2°C altında tutmaya yönelik uzun vadeli bir hedef belirlemiştir. Durban Konferansı, Sözleşme kapsamındaki çok taraflı kurallara dayalı rejimi güçlendirmek amacıyla “Sözleşme kapsamında tüm Taraflar için geçerli yasal güce sahip bir protokol, başka bir yasal araç veya üzerinde anlaşmaya varılmış bir sonuç geliştirmek için bir süreç” başlatmıştır.

İklim değişikliği ile mücadele çabalarına ivme kazandırmak ve daha istekli hedefler koymak için hazırlanan Paris Anlaşması, 12 Aralık 2015'te Fransa'nın Paris kentinde düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 21. Taraflar Konferansı'nda (COP21) 196 ülke tarafından kabul edilmiş ve 4 Kasım 2016'da yürürlüğe girmiştir. Genel hedefi, küresel ortalama sıcaklık artışını sanayileşme öncesi döneme göre 2°C'nin altında tutmak ve mümkünse 1,5°C ile sınırlamak olan Paris Anlaşması; iklim değişikliği konusunda yasal olarak bağlayıcı uluslararası bir anlaşmadır. IPCC'ye göre küresel ısınmanın 1,5°C ile sınırlandırılması için sera gazı emisyonlarının en geç 2025 yılından önce zirve yapması ve 2030 yılında 2019 yılına göre %45 oranında azaltılması, yüzyıl ortasında ise net sıfıra ulaşılması gerekmektedir.

Paris Anlaşması çok taraflı iklim değişikliği sürecinde bir dönüm noktasıdır, çünkü ilk kez bir Anlaşma tüm ülkeleri iklim değişikliğiyle mücadele etmek ve etkilerine uyum sağlamak üzere bir araya getirmektedir. Paris Anlaşmasının uygulanması; mevcut en iyi bilime dayalı ekonomik ve sosyal dönüşüme ihtiyaç duymaktadır. Anlaşma, ülkeler tarafından yürütülen ve giderek daha iddialı hale gelen ve Ulusal Katkı Beyanı (NDC) olarak adlandırılan beş yıllık bir iklim eylemi döngüsü üzerinde çalışmaktadır. Anlaşmaya göre taraf ülkeler her beş yılda bir NDC'lerini BMİDÇS Sekreteriyasına sunmakla yükümlü olup, birbirini izleyen her NDC'nin, bir önceki NDC'ye kıyasla giderek daha yüksek bir azim derecesini yansıtması amaçlanmaktadır.

Ülkeler NDC'lerinde, Paris Anlaşması'nın hedeflerine ulaşmak amacıyla sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamak üzere atacakları adımları ve ilgili hedeflerini bildirmektedirler.

Diğer taraftan uzun dönemli hedefe yönelik çabaları daha iyi çerçevelemek için Paris Anlaşması'nın 4. maddesi uyarınca, Taraflar uzun vadeli düşük emisyonlu iklim değişikliği stratejilerini sunmaya davet edilmiştir. Şimdiye kadar 70 ülke¹ tarafından sunulan Uzun Dönemli İklim Değişikliği Stratejileri kapsamında ülkeler kendi kabiliyetleri ve koşulları doğrultusunda uzun dönemli stratejilerini ve eylemlerini açıklamaktadır.

Uzun dönemli stratejiler, NDC'lere uzun vadeli bakış sunmaktadır. Bununla birlikte, NDC'ler ülkelerin uzun vadeli planlama ve kalkınma öncelikleri bağlamına yerleştirilerek gelecekteki kalkınma süreçleri için bir vizyon ve yön sağlamaktadır.

¹ Ocak 2024 tarihi itibarıyla

1.2. Türkiye'nin İklim Değişikliği ile Mücadele Süreci

Türkiye; kalkınma öncelikleri ve uluslararası gelişmeleri de göz önünde bulundurarak, ekonomik, sosyal ve çevresel konuları dengeli bir şekilde ele almakta ve sürdürülebilir kalkınma yolunda ilerlemeyi hedeflemektedir. Diğer taraftan Türkiye bu noktada özel koşulları ve ulusal imkânları ile iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik küresel çabalara katkı sağlamaktadır. IPCC'ye göre Türkiye'nin de içinde yer aldığı Akdeniz Havzası, iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek bölgelerden biridir. Türkiye'de özellikle 2018'den itibaren meteorolojik afetlerin oluşum sayılarında belirgin bir artış görülmüştür. 2010-2021 yılları arasında ülkemizin farklı kesimlerini farklı ölçülerde etkileyen 8.274 meteorolojik karakterli doğa kaynaklı afet rapor edilmiştir. Türkiye'de iklim değişikliğine bağlı olarak artması öngörülen doğal afetler; orman yangınları, fırtınalar, seller, dolu, sıcak hava dalgaları, heyelan ve çığ olarak sıralanmaktadır.

Ülkemiz BMİDÇS'ye 2004 yılında, Kyoto Protokolü'ne 2009 yılında taraf olmuştur. Sözleşme kapsamında 12 Aralık 2015 tarihinde kabul edilen ve 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe giren ve uygulama dönemi olarak Kyoto Protokolünden sonraki dönemi kapsayan Paris Anlaşması, önemli bir dönüm noktasıdır. Türkiye 2015 yılında Paris Anlaşmasını kabul etmiş ve 22 Nisan 2016'da Anlaşmayı geliştirmekte olan ülke olduğu vurgusuyla imzalamıştır. Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ise 7 Ekim 2021 tarihli ve 31621 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Anılan Kanunda, "Türkiye, Anlaşma ve mekanizmalarının ekonomik ve sosyal kalkınma hakkına hâlel getirmemesi koşuluyla, geliştirmekte olan bir ülke olarak ve ulusal katkı beyanları kapsamında Anlaşmayı uygulayacaktır" hükmü yer almaktadır.

Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından 27 Eylül 2021 tarihinde 2053 net sıfır emisyon hedefi açıklanmış ve böylece ülkemizin yeşil kalkınma hamlesi başlatılmıştır. 2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi ve Türkiye'nin Paris Anlaşması'na taraf olma iradesi neticesinde başlatılmış olan yeşil dönüşüm süreci tüm sektörlerde kapsamlı bir değişimi ve dönüşümü beraberinde getirmektedir. Bu süreci, tüm kurumlarımızla birlikte yürütmek üzere İklim Değişikliği Başkanlığı, 29 Ekim 2021 tarihinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na bağlı kuruluş olarak kurulmuştur. İklim Değişikliği Başkanlığı, Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum çalışmaları kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde politika, strateji ve eylemleri belirlemek, müzakere süreçlerini yürütmek, kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamakla sorumlu kılınmıştır.

Türkiye, Paris Anlaşması'nın yeşil ve sürdürülebilir bir dünya için önemli bir fırsat sunduğuna inanmakta, iklim değişikliği azaltım ve uyum politikalarının uygulanmasını desteklemektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği'ne (AB) katılım sürecinde olan bir ülke olarak Türkiye, AB politikalarını yakından takip etmekte ve ilgili müktesebata uyum sağlamak amacıyla iklim değişikliği ve çevre konularında mevzuat geliştirmektedir. Türkiye'nin iklim değişikliği politikası; azaltım ve uyuma ilişkin çeşitli yerel ve ulusal politika belgeleri, stratejiler ve eylem planları ile yapılandırılmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin azaltım potansiyelini belirlemek ve hayata geçirebilmek için ilgili bakanlıklar ve kamu kurumları tarafından hazırlanmış, güncellenmiş veya hazırlanmakta olan çeşitli plan ve stratejiler bulunmaktadır.

1.3. Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı

NDC'ler Paris Anlaşması'nın ve uzun vadeli hedeflerine ulaşılmasının merkezinde yer almaktadır. "Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve görece kabiliyetler ilkesi" göz önünde bulundurularak, BMİDÇS taraf ülkelerin, küresel iklim eylemlerine mümkün olduğunca kendi çabaları doğrultusunda katkı sağlayacakları öngörülmüş ve bu kapsamda ülkelerin, Anlaşmanın azaltım, uyum, finans, teknoloji transferi ve kapasite geliştirme konusundaki ana amacını gerçekleştirmek için yürüttükleri faaliyetleri içeren NDC'leri, her 5 yılda bir güncelleyerek BMİDÇS Sekreteryası'na sunmaları istenmiştir.

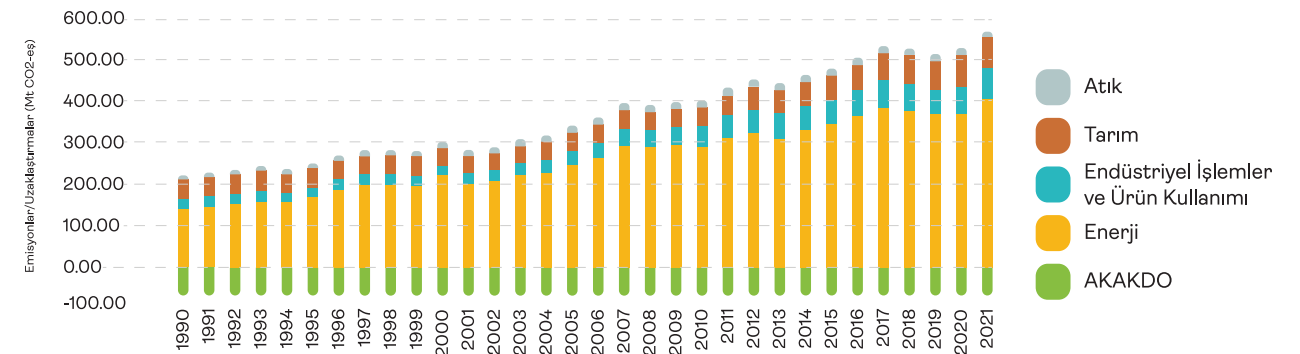
Türkiye Cumhuriyeti, 1/CP.19 ve 1/CP.20 kararları uyarınca, Sözleşme'nin 2. Maddesinde belirtilen nihai amacına yönelik Niyet Edilmiş Ulusal Katkı Beyanını (INDC) BMİDÇS'ye Eylül 2015'te sunmuştur. Türkiye INDC ile 2030 yılına kadar referans senaryoya göre %21'e kadar sera gazı azaltım hedefini açıklamıştır.

Paris Anlaşmasına taraf olan ülkeler; beş yılda bir BMİDÇS'ye her seferinde daha iddialı azaltım hedefleri (ve isteğe bağlı olarak iklim değişikliğine uyum hedefleri) içerecek şekilde NDC'lerini sunmakla yükümlüdür. Bu kapsamda Türkiye, Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı'nı 13 Nisan 2023 tarihinde BMİDÇS'ye sunmuştur. Türkiye referans senaryoya kıyasla, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonunu %41 azaltacağı taahhüdünde bulunmuştur (2030 yılında 695 Mt CO₂ eşd.). Türkiye'nin güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı ekonomi genelinde olup kapsamlı azaltım ve uyum eylemlerinin yanı sıra uygulama araçlarını da içermektedir. Türkiye'nin azaltım hedefi, 2053 yılına kadar net sıfır hedefine ulaşma yönündeki uzun vadeli hedefine doğru atılmış bir adımdır.

1.4. Türkiye'nin Sera Gazı Emisyonları

Ulusal sera gazı emisyon envanteri 2006 IPCC Kılavuzları kullanılarak hazırlanmaktadır. Sera Gazı Envanteri, karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), azot oksit (N₂O), florlu gazlar (F-gazlar), hidroflorokarbonlar (HFC'ler), perflorokarbonlar (PFC'ler), kükürt hegzaförür (SF₆) ve nitrojen triflorür (NF₃) gibi doğrudan sera gazlarını içermektedir. Envanter; enerji, endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı, tarım ve atık kaynaklı sera gazı emisyonları ve arazi kullanımı, arazi kullanımını değişikliği ve ormancılıktan (AKAKDO) kaynaklanan emisyonlar ve uzaklaştırmaları içermektedir.

Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık (AKAKDO) sektörü hariç toplam sera gazı emisyonlarını 2021 yılında 564,4 Mton CO₂-eşd olarak hesaplanmıştır. Bu, 2020 yılına kıyasla emisyonlarda 40,4 Mton veya %7,7'lik bir artış ve 1990 yılına kıyasla %157,1'lik bir artış anlamına gelmektedir [1] (Tablo 1, Şekil 1).

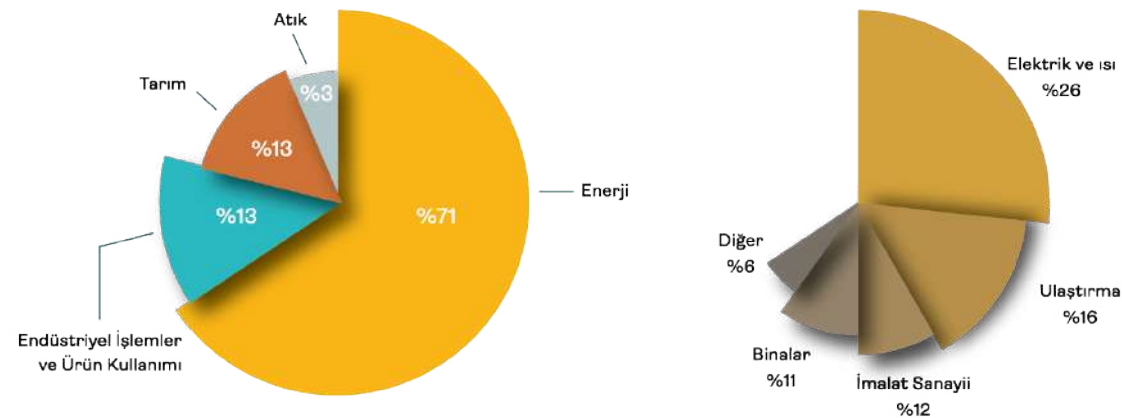
Şekil 1 - Sera gazı emisyonları ve uzaklaştırmaları (1990-2021) [1]

Enerji emisyonları 2021 yılında 2020 yılına kıyasla %9,8 artarak 402,5 Mton CO₂-eşd ulaşmıştır. 1990 yılına kıyasla %188,4'lük bir artış söz konusudur. Endüstriyel işlemler ve ürün kullanımındaki emisyonlar 2021 yılında 75,1 Mton CO₂-eşd olarak gerçekleşmiştir ve 2020 yılındaki emisyonlara göre %10,6 oranında artmıştır. Tarım ve atık sektörlerindeki emisyonlar 2021 yılında sırasıyla 72,1 Mton CO₂-eşd ve 14,7 Mton CO₂-eşd olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1- Sera Gazı Emisyonları ve Uzaklaştırmaları (1990-2021) [1]

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2021
Enerji	139,54	166,30	216,04	244,48	287,88	341,99	366,57	402,48
Endüstriyel İşlemler ve Ürün Kullanımı	22,86	25,52	26,20	34,25	49,06	59,72	67,96	75,14
Tarım	46,05	44,08	42,33	42,44	44,41	56,13	73,15	72,08
AKAKDO	-66,51	-67,77	-68,05	-71,78	-71,88	-72,81	-56,95	-47,15
Atık	11,08	12,35	14,34	16,40	17,45	17,12	16,31	14,70

Şekil 2'de ulusal envanterin dört ana emisyon kategorisine göre kırılımı sol tarafta yer alan pasta grafiğinde verilmiştir. 2021 yılında, enerji sektörü toplam emisyonların %71,3'ü ile en büyük paya sahip olmuştur. Enerji sektörünü %13,3 ile endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı, %12,8 ile tarım ve %2,6 ile atık sektörleri takip etmiştir (Şekil 2). Aynı şeklin sağ tarafında yer alan pasta grafiğinde ise enerji altında yer alan alt sektörlerin toplam emisyonlar içerisindeki payları gösterilmektedir.

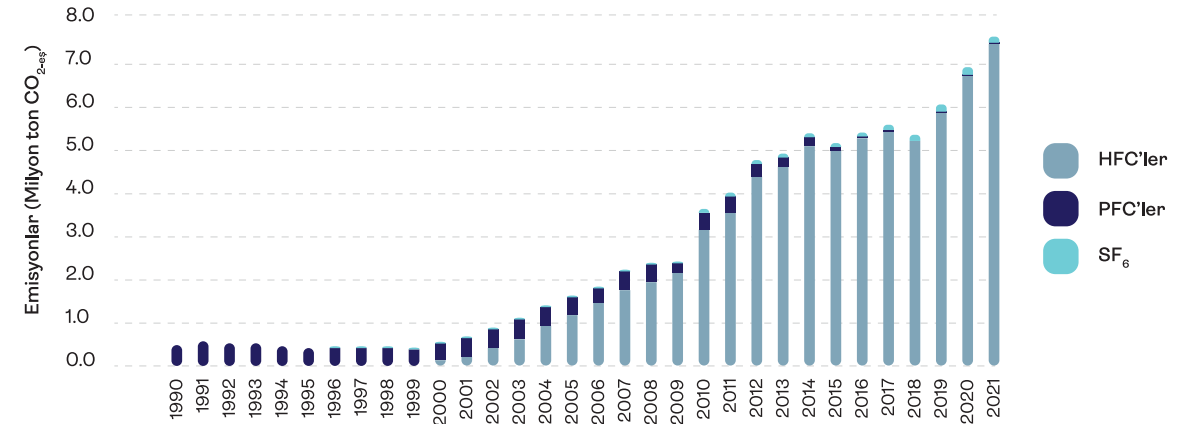

Şekil 2 - 2021 yılı sera gazı emisyonlarının sektörel dağılımı [1]

Endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı kaynaklı florlu gazlara ilişkin sera gazı emisyonlarına c sayısal veriler aşağıda verilmiştir (Şekil 3, Tablo 2).

Tablo 2 - Florlu Sera Gazı Emisyonları (Milyon ton CO_{2-eq}) [1]

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2021
HFC'ler	0,0	0,0	0,1	1,1	3,1	4,8	6,5	7,2
PFC'ler	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,1	0,0	0,0
SF ₆	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1

Şekil 3 - Florlu sera gazı emisyonları (1990-2021) [1]

1.5. İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (İDASEP) Hazırlama Süreci

Türkiye'nin Paris Anlaşması'na taraf olması iklim değişikliği ile mücadele kapsamında yapılan ulusal çalışmalara ivme kazandırmıştır. 21-25 Şubat 2022 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye'nin ilk İklim Şurası sonucunda, Türkiye'nin 2053 net sıfır hedefi için bir vizyon oluşturmak üzere 217 tavsiye kararı kabul edilmiş, bunlardan 76'sı önceliklendirilmiş ve tüm öneriler kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu kararlar, İklim Kanunu, NDC, İklim Değişikliği Azaltım ve Uyum Eylem Planları ve Uzun Dönemli İklim Değişikliği Stratejisi hazırlıkları için temel teşkil etmiştir.

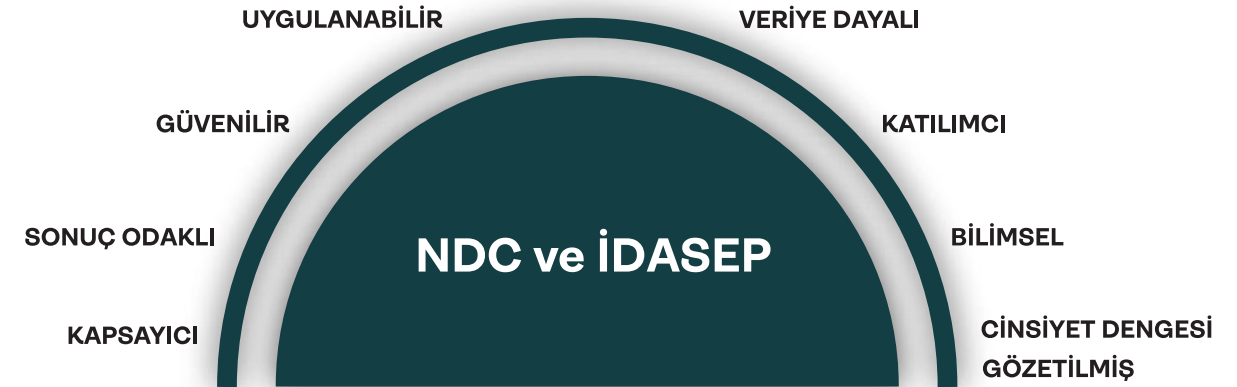
12. Kalkınma Planı'nda da (2024-2028) "Çevrenin Korunması" başlığı altında Paris Anlaşması ve Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı çerçevesinde ulusal koşullar gözetilerek sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliğine uyum eylemlerinin güçlendirilmesine yönelik yol haritaları ile ilgili strateji ve eylem planlarının hazırlanmasına ilişkin bir tedbirler yer almaktadır. Diğer taraftan Orta Vadeli Program (OVP) 2024-2026'da "Yeşil Dönüşüm" başlığı altında "2053 net sıfır emisyon hedefi ve ulusal kalkınma öncelikleri doğrultusunda, sera gazı emisyon azaltımını destekleyen, iklim değişikliğine uyum kapasitesini artıran, rekabetçiliği ve verimliliği ön planda tutan, adil geçişi gözetilen ve küresel finansman kaynaklarından azami düzeyde faydalanarak ulusal teşvik mekanizmalarını geliştiren bir yaklaşımla ülkemizin yeşil dönüşüm süreci hızlandırılacaktır" ifadesi yer almaktadır.

Ülkemizde; 29/10/2021 tarihli ve 85 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" (Resmî Gazete 29/10/2021-31643) ile "Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum çalışmaları kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde politika, strateji ve eylemleri belirlemek, müzakere süreçlerini yürütmek, kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak" görevleri İklim Değişikliği Başkanlığı'na verilmiştir.

İklim Şurası Kararları, 12. Kalkınma Planı ve OVP 2024-2026 çerçevesinde İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı'nın (2024-2030) hazırlık çalışmaları başlatılmış olup süreç şeffaf ve katılımcı bir şekilde yürütülmüştür. İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı hazırlama süreci NDC hazırlıkları ile paralel olarak yürütülmüş, çalışmaya yönelik temel prensipler belirlenmiş ve tüm sürece yansıtılmıştır (Şekil 4).

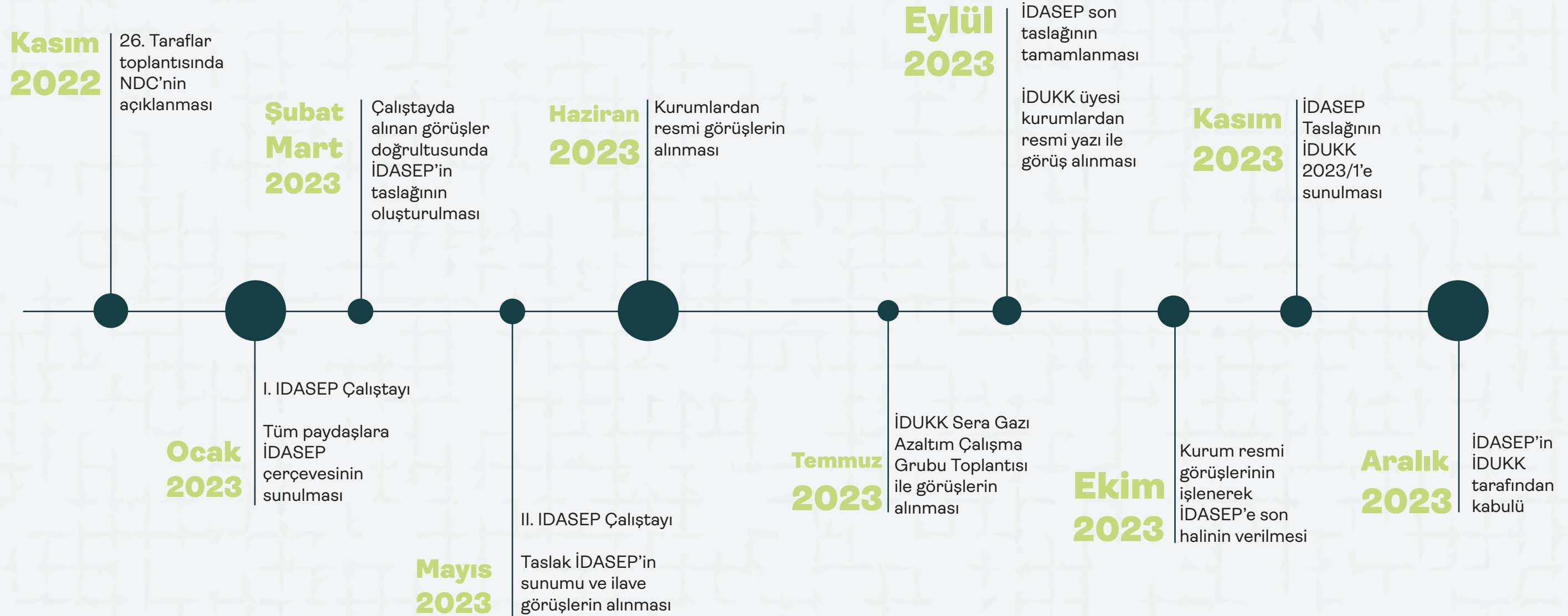
Eylem planı; temel azaltım sektörleri olarak tanımlanan "Enerji, Sanayi, Binalar, Ulaştırma, Atık, Tarım ve AKAKDO" olmak üzere yedi ana azaltım sektörü ve "Adil Geçiş ve Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları" olmak üzere 2 yatay kesen tema alanı üzerine yapılandırılmıştır. Eylem Planı

hazırlık çalışmaları NDC politika belirleme çalışmaları ile eşgüdüm içerisinde gerçekleştirilmiş Burada NDC ve 2030 erimli eylem planlarının uyumu ve tutarlılığı hedeflenmiştir. Çalışmalar; Türkiye'nin iklim değişikliği politikalarının, stratejilerinin, planlarının ve önlemlerinin ele alındığı ihtiyaç analizi ile başlamıştır. İhtiyaç analizi ve politika haritalama çalışmasının tamamlanmasının ardından tüm bakanlıklar ve özel sektör kuruluşları veri toplama, varsayımları belirleme, Ulusal Katkı Beyanı ile İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı politika ve önlemlerini formüle etme sürecine dahil olmuştur. Belge hazırlama sürecinde; her sektörden paydaşlarla 100'den fazla toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantılara kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından 2.000'den fazla kişi katılım sağlamıştır. Katılımcılar arasında cinsiyet dengesi gözetilmiştir. Toplantılar, yapılan ikili görüşmeler ve e-postalar yoluyla alınan paydaş görüşlerinin yanı sıra iki defa da resmi yazı ile görüşler alınmış ve eylem planına yansıtılmıştır. Bu çalışmaların ardından İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı 2024-2030, İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu'nun onayına sunulmuştur. İDASEP hazırlık süreci Şekil 5'te gösterilmektedir.

Şekil 4 - NDC ve İDASEP hazırlık süreci prensipleri

Şekil 5 - İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı hazırlık süreci

1.6 İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (İDASEP) Özeti

Eylem planı; Enerji, Sanayi, Binalar, Ulaştırma, Atık, Tarım ve AKAKDO olmak üzere 7 ana azaltım sektörünü ele almaktadır. Enerji sektörü altında elektrik üretimi konusu yer almakta olup, diğer sektörlerdeki enerji kullanımı ilgili sektörler altında değerlendirilmiştir. Eylem Planı hazırlanırken bütünlüğü sağlamak için sektöre yönelik teşvikler, finansman ihtiyacı, teknoloji, kapasite geliştirme ve eğitim faaliyetleri gibi konulara ilgili sektörlerin strateji ve eylemleri altında yer verilmiştir. Eylem Planı hazırlığı sırasında yapılan toplantılar ve çalışmalar neticesinde 7 sektör dışında “adil geçiş ve karbon fiyatlandırma mekanizmaları”na yönelik ayrı başlıklar açılması ve bu konulara yönelik strateji ve eylemlerin detaylandırılmasına karar verilmiştir. Diğer taraftan tüm sektörler için strateji ve eylemler içerisinde toplumsal fırsat eşitliğinin anaakımlaştırılması dikkate alınmıştır.

Eylem Planı'ndaki toplam 9 bölümde 49 strateji ve bu stratejilerin altında 260 eylem yer almaktadır (Tablo 3). Stratejiler, sektörel ölçekte mevzuat, teknik altyapı, teknoloji, finans, kapasite geliştirme, eğitim ve toplumsal farkındalık gibi farklı alanlarda atılması gereken adımları ortaya koymaktadır (Tablo 4). Söz konusu stratejiler kapsamında yer alan her eylem için çeşitli izleme göstergeleri ve sorumlu kurum ve kuruluşlar da belirlenmiştir. Eylem Planı kapsamında toplamda 47 sorumlu kurum ve kuruluş yer almaktadır.

Tablo 3 - Sektörlere Göre Strateji ve Eylem Sayısı

Enerji	5 strateji, 37 eylem
Sanayi	8 strateji, 32 eylem
Binalar	6 strateji, 18 eylem
Ulaştırma	4 strateji, 36 eylem
Atık	9 strateji, 34 eylem
Tarım	7 strateji, 27 eylem
AKAKDO	5 strateji, 49 eylem
Adil Geçiş	1 strateji, 7 eylem
Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları	4 strateji, 20 eylem
Toplam	49 strateji, 260 eylem

Tablo 4 - Sektörel Stratejiler

ENERJİ
<ul style="list-style-type: none"> Elektrik üretiminin karbon yoğunluğunun azaltılması Elektrik sektörünün diğer sektörler ile eşleştirilmesi ve talep tarafı katılımının desteklenmesi Elektrik altyapısının güçlendirilmesi, verimliliğin artırılarak iletim ve dağıtımda teknik kayıp oranının azaltılması Elektrik üretiminde düşük karbonlu üretim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması ve alternatiflerin güçlendirilmesi Engellenemeyen sera gazı emisyonlarının azaltılması için karbon yakalama, kullanma ve depolama yol haritası oluşturulması
SANAYİ
<ul style="list-style-type: none"> İmalat sanayine yönelik enerji verimliliği potansiyelinin en üst seviyede değerlendirilmesi İmalat sanayine yönelik yenilenebilir enerji kullanımının artırılması İmalat sanayide karbon ayakzının düşürülmesi ve GSH başına CO₂-eşd. yoğunluğunun azaltılması Sürdürülebilirlik raporlamalarının yaygınlaştırılması İmalat sanayi sektörü paydaşlarının kapasitelerinin geliştirilmesi Tüm imalat sanayi sektörleri için döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliğinin teşvik edilmesi Ar-ge ve inovasyon ile yeni teknoloji seçeneklerinin ulusal kaynaklarla geliştirilmesi Sürdürülebilir yatırım araçlarının geliştirilmesi ve yatırımcılara uygun finansman kaynaklarının oluşturulması
BİNALAR
<ul style="list-style-type: none"> Mevcut binalarda enerji verimliliğinin iyileştirilmesi Yeni binaların enerji verimliliğinin iyileştirilmesi Binalarda elektrikli alet, ekipman ve cihazların kullanımında enerji verimliliğinin artırılması Bölgesel ısıtma ve soğutma sistemlerinin kullanımının yaygınlaşması ve desteklenmesi Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi (YeS-TR) uygulaması ile çevre dostu tasarım ve yapı malzemelerinin kullanımının yaygınlaştırılması İnşaat ekosisteminde dijital dönüşümün sağlanmasında Yapı Bilgi Modellemesi (BIM) araçlarının kullanımının sağlanması, yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi

ULAŞTIRMA

- Deniz/demiryoluna modal kayma sağlanması
- Ulaştırma sektöründe verimliliğin artırılması
- Ulaşım sistemlerinde sürdürülebilir/temiz enerji kaynaklarının kullanımı
- Sektörün dekarbonizasyonu için gerekli altyapı faaliyetlerinin yapılması

ATIK

- Atıkların ve atıksuyun oluşmadan önlenmesi ve azaltılması
- Atıkların geri dönüşüm ve geri kazanım oranının artırılması
- Düzenli depolama tesislerine ön işleme tabi tutulmadan gönderilen atık oranının azaltılması
- Atıksu yönetiminin ve arıtma altyapısının iyileştirilmesi
- Sıfır atık uygulamaları ve sera gazı emisyon azaltımı kapsamında insan kaynaklarının geliştirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılması
- Atık yönetiminin, döngüsel ekonomi prensipleri ve sera gazı emisyon azaltımı dikkate alınarak, iyileştirilmesi için teşvik ve finansman mekanizmalarının geliştirilmesi
- Atık yönetiminin, döngüsel ekonomi prensipleri ve sera gazı emisyon azaltımı dikkate alınarak iyileştirilmesi için Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması ve teknolojik altyapının geliştirilmesi
- Atıkların üretimde hammadde/kaynak olarak kullanılmasının artırılması
- Atık yönetiminde kullanılan taşıtlardan kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılması

TARIM

- Hayvancılık kaynaklı metan emisyonlarının azaltılması
- Kimyasal gübre kullanımında etkinliğin sağlanması
- Pestisit ve anti-mikrobiyallerin kullanımının azaltılması
- Tarımsal üretimde kayıp, atık ve artık yönetiminin geliştirilmesi
- Arazi ve toprak yönetiminin etkinleştirilmesi
- Çiftçilerin uygun finansman olanaklarına ulaşımının sağlanması
- Tarım sektöründe faaliyet gösteren paydaşlara yönelik eğitim, bilinçlendirme ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin cinsiyet dengesi gözetilerek yaygınlaştırılması

ARAZİ KULLANIM, ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİKLİĞİ VE ORMANCILIK

- Ekosistemlerin korunması, yönetilmesi sürdürülebilir yönetimi ve genişletilmesi yutak alanların artırılması ile sera gazı tutumunun yıllık bazda düzenli olarak artırılması, ekosistem kaynaklı emisyonların azaltılması
- Ormancılık ve tarım işletmelerinin yüksek katma değerli döngüsel biyoekonomiye geçişinin sağlanması
- Sektörün Ar-Ge ve inovasyon bakımından güçlendirilmesi için proje desteklerinin 2030 itibarıyla 2020 seviyesinin iki katına çıkarılması
- Sektörde karbon yönetimi konusunda yetişmiş teknik eleman ve profesyonel sayısının artırılması
- AKAKDO sektörüne yönelik teknoloji altyapısının geliştirilmesi

ADİL GEÇİŞ

- Adil geçiş ve istihdamın dönüşümü için kapasitenin geliştirilmesi

KARBON FİYATLANDIRMA MEKANİZMALARI

- Türkiye'de Emisyon Ticaret Sisteminin (ETS) kurulması
- Diğer karbon fiyatlandırma araçları konusunda altyapı çalışmalarının yapılması
- Gönüllü karbon piyasası ve ulusal denkleştirme konusunda altyapı oluşturulması
- Paris Anlaşması'nın 6. maddesine katılımın değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması

1.7 İDASEP İzleme Sistemi

İzleme ve değerlendirme; eylem planının uzun vadeli başarısını sağlamada kritik öneme sahiptir. İzleme süreci, iki önemli rol oynamaktadır.

- Planda yer alan eylemlerin performansının izlenmesi
- Planlanan çıktılara ve eylemlerinden elde edilen sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığının belirlenmesi

Başarılı bir izleme ve değerlendirme süreci eylemlerin etkililiğinin artırılmasında ve hesap verebilirlikte önemli rol oynamaktadır. Doğru bir izleme sistemi, eylemler için sürekli desteğin ve gerekli olabilecek ek finansmanın sağlanması için de yardımcı olabilmektedir.

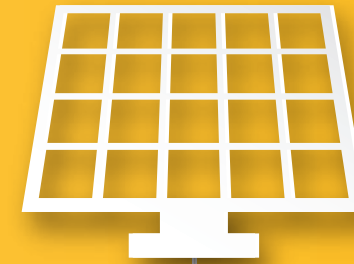
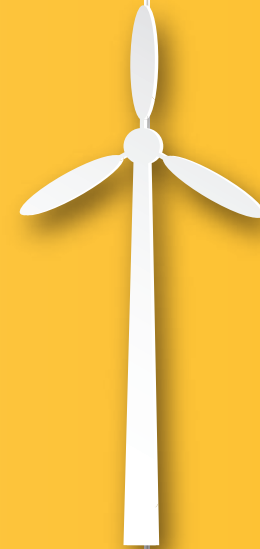
Eylem Planının etkin bir şekilde izlenmesi amacıyla İklim Değişikliği Başkanlığı tarafından hazırlanan iklim portalı altında çevrimiçi bir izleme sistemi oluşturulacak ve tüm sorumlu ve ilgili kurumların faaliyetlerinin sürekli olarak güncel şekilde takip edilmesi ve raporlanması sağlanacaktır.

İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı kapsamında her bir eylemden sorumlu kurumlar geçmiş yıla ait gelişmeleri her yıl 1 Ocak-31 Mart tarihleri arasında çevrim içi izleme sistemine girecektir. Sisteme girilen bilgiler doğrultusunda yıllık izleme ve değerlendirme raporları İklim Değişikliği Başkanlığı tarafından sektörlerden temel sorumlu kurumların katkıları ile her yılın en geç 30 Haziran tarihine kadar hazırlanacaktır.

İzleme ve değerlendirme raporunda yer verilecek öneri ve atılması gereken adımlar İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu Çalışma Gruplarında ele alınacaktır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İklim Değişikliği Başkanlığı koordinasyonunda hazırlanan yıllık değerlendirme raporları 31 Aralık tarihine kadar İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu'na sunulacaktır.

İhtiyaçlar doğrultusunda eylem planında münferit revizyonlar yapılması mümkün olabilecektir.

İDASEP
SEKTÖRLERİNE İLİŞKİN
**MEVCUT DURUM VE İLGİLİ
STRATEJİ VE EYLEMLER**

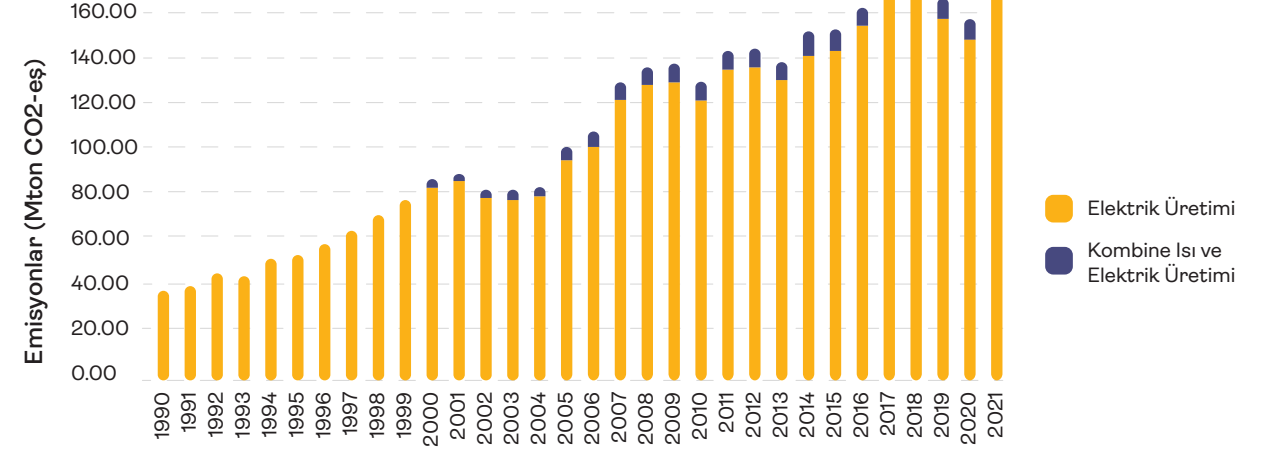

ENERJİ

2.1.1 Mevcut Durum

Türkiye’de nüfus artışı ve ekonomik büyümeye bağlı olarak enerji sektörü talebinde de artış görülmektedir. 2021 yılı Enerji Denge Tablosu verilerine göre toplam enerji arzı 159,432 milyon tep (ton eşdeğer petrol) olmuştur. Aynı yıl içinde elektrik ve ısı üretimi de 334.723 GWh olarak gerçekleşmiştir [2].

Türkiye’nin elektrik kurulu gücü 2023 yılı Kasım ayı sonu itibarıyla 106.071 MW olarak gerçekleşmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam kurulu güç içerisindeki payı yaklaşık olarak %53’e ulaşmıştır. 2013 yılında mülga “Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretimine İlişkin Yönetmelik’in yürürlüğe girmesi ile özellikle güneş enerjisine dayalı dağıtık elektrik üretimi kapasitesinde ciddi bir artış gündeme gelmiştir. Kurulu gücün en büyük kısmını 31.596 MW ile hidroelektrik santraller oluşturmaktadır. İkinci en yüksek kurulu güç 25.352 MW ile doğalgaz çevrim santrallerine aittir. Rüzgar kurulu gücü 11.643 MW ile üçüncü sırada yer almakta olup yerli kömür santralleri 11.440 MW, ithal kömür santralleri kurulu gücü ise 10.374 MW seviyesindedir. Güneş enerjisi kapasitesi önemli bir atılım yaparak 11.268 MW’a yükselmiştir. [3] Son yirmi yılda yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi hem pay hem de kaynak çeşitliliği olarak, takip edilen strateji, politikalar ve hayata geçirilen destek mekanizmaları ile beraber artış göstermiştir. 2022 yılı sonu itibarıyla ithal kömür ve yerli kömüre dayalı elektrik üretiminin toplam elektrik üretimi içerisinde yaklaşık %35’lik paya sahip olduğu görülmektedir. Diğer taraftan doğalgaza dayalı elektrik üretim payı 2008’li yıllardan itibaren %50 seviyelerinden 2022 yılı sonu itibarıyla %23’e kadar gerilemiştir.

Şekil 6 - Elektrik üretiminden kaynaklanan emisyonlar ve gelişimi [1]

2022 yılı sonu itibarı ile Türkiye, 56.393 MW seviyesindeki kurulu güç ile yenilenebilir de önemli enerji kaynaklarından biri haline gelmiştir [4] Son yıllarda görülen bu hızlı büyüme oranı, Türkiye’de yenilenebilir enerji kaynaklarının bolluğu, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik uygulanan politika ve teşvikler ile özel sektörün yatırımlarını fosil kaynaklardan yenilenebilir enerjiye kaydırması olarak özetlenebilir.

Elektrik üretimi, Türkiye’nin önemli emisyon kaynaklarından birisi olup yıllar içerisinde artış göstermektedir. Türkiye’de elektrik üretimi artarken sera gazı emisyonlarındaki değişim, kullanılan birincil enerji kaynaklarına göre farklılaşabilmektedir (Şekil 7).

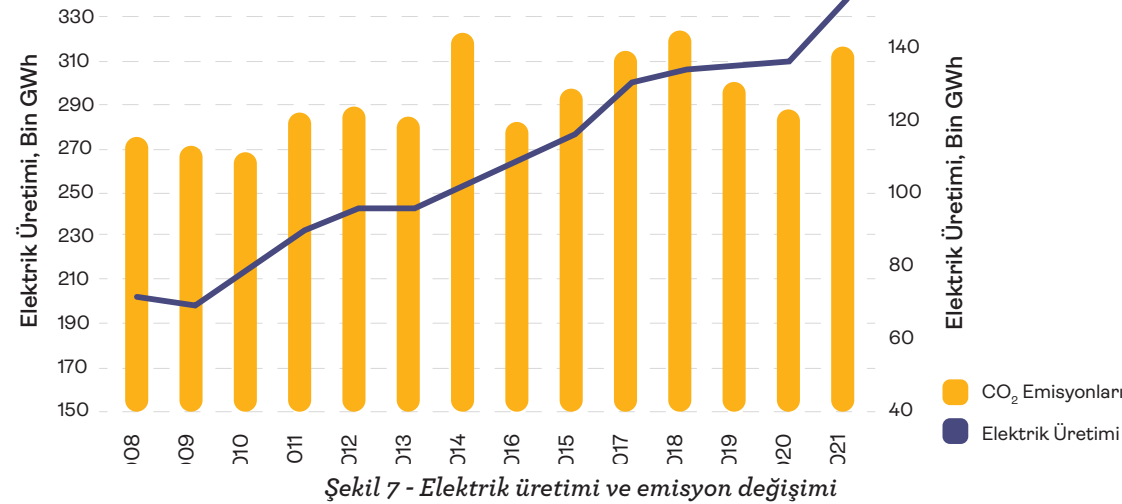
Tablo 5 - Elektrik ve Isı Üretiminin Toplam Sera gazı Emisyonları (milyon ton CO2-eşd) [1]

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Emisyonlar	32,9	46,0	73,4	85,4	108,9	120,0	120,9	116,1	127,0	128,0	135,6	146,2	150,0	139,1	131,7	149,4

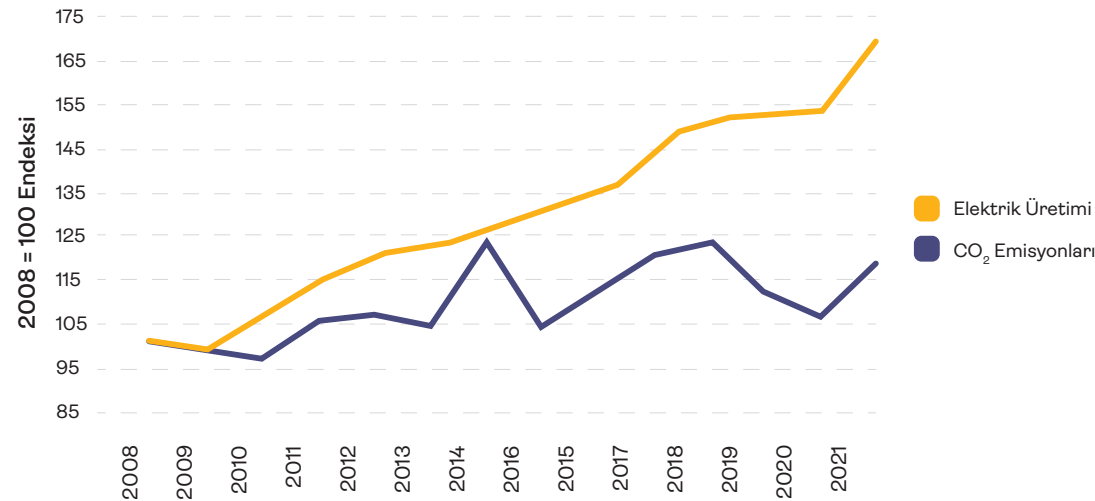
2021 yılında elektrik ve ısı üretimi emisyonları 149,395 Mt CO2-eşd sahip olup yalnızca elektrik sektöründen kaynaklanan emisyon 140,720 Mt CO2-eşd’dir (Tablo 5). Elektrik üretimi kaynaklı emisyonlar toplam emisyonlar içerisinde %24,8’lik bir paya sahiptir [1].

Örneğin 2021 yılında hidroelektrik kaynakların payı azalmış bunun yerine doğalgaz ile ikame edilmiş ve bir önceki yıllara göre elektrik üretimi kaynaklı emisyonlar artış göstermiştir.

Diğer taraftan elektrik üretimi ile buna bağlı emisyonlar arasında görece bir ayrışma (relative decoupling) olduğu görülmektedir (Şekil 8). Elektrik üretimi sürekli bir artış gösterirken buna bağlı emisyonlar inişli çıkışlı bir patika izlemektedir. Bu durum Türkiye'nin elektrik sektörünü düşük karbonlu bir hale getirmesiyle birlikte mutlak ayrışmaya imkan verebilecek niteliktedir.

Şekil 7 - Elektrik üretimi ve emisyon değişimi

Şekil 8 - Elektrik sektöründe görece ayrışma [1] [2]

Türkiye'de enerji sektörüyle ilgili temel mevzuat ile politika ve strateji belgeleri Tablo 6 ve Tablo 7 yer almaktadır.

Tablo 6 - Enerji ile İlgili Temel Mevzuat

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Elektrik Piyasası Kanunu (Kanun No 6446)	Elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösteren, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin yapılmasının sağlanması amaçlanmaktadır.
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun - (Kanun No 5346)	Yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik enerjisi üretimi amaçlı kullanımının yaygınlaştırılması, bu kaynakların güvenilir, ekonomik ve kaliteli biçimde ekonomiye kazandırılması, kaynak çeşitliliğinin artırılması, sera gazı emisyonlarının azaltılması, atıkların değerlendirilmesi, çevrenin korunması ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde ihtiyaç duyulan imalat sektörünün geliştirilmesi amaçlanmaktadır.
Enerji Verimliliği Kanunu (Kanun No 5627)	Enerjinin etkin kullanılması, israfının önlenmesi, enerji maliyetlerinin ekonomi üzerindeki yükünün hafifletilmesi ve çevrenin korunması için enerji kaynaklarının ve enerjinin kullanımında verimliliğin artırılması amaçlanmaktadır.
Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Belgelendirilmesi ve Desteklenmesine İlişkin Yönetmelik	Yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik enerjisi üretiminin teşvik edilmesi; üretim lisansı sahibi tüzel kişilere yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesisleri için Yenilenebilir Enerji Kaynak Belgesi verilmesi amaçlanmaktadır.
Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları Yönetmeliği	Kamu ve hazine taşınmazları ile özel mülkiyete konu taşınmazlarda büyük ölçekli yenilenebilir enerji kaynak alanları (YEKA) oluşturulması, yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik enerjisi üretim tesislerinde kullanılan ileri teknoloji içeren aksamın yurt içinde üretilmesi amaçlanmaktadır.

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği	Elektrik piyasasındaki önlisans ve lisanslandırma uygulamalarına ilişkin usul ve esaslar ile önlisans ve lisans sahiplerinin hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.
Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretim Yönetmeliği	Tüketicilerin elektrik ihtiyaçlarını kendi üretim tesisinden karşılaması, arz güvenliğinin sağlanmasında küçük ölçekli üretim tesislerinin ülke ekonomisine kazandırılması ve küçük ölçekli üretim kaynaklarının etkin kullanımının sağlanması; elektrik enerjisi üretebilecek, gerçek veya tüzel kişilere uygulanacak usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmaktadır.
Elektrik Üretim ve Elektrik Depolama Tesisleri Kabul Yönetmeliği	Elektrik üretim ve elektrik depolama tesislerinin kabul işlemlerinin ilgili mevzuat ve standartlara uygun olarak yapılması; tesislerin iletim veya dağıtım şebekelerine uyumlu olarak bağlanması ile kabul işlemleri yetkisine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmaktadır.
Elektrik Piyasasında Yenilenebilir Enerji Kaynak Garanti Belgesi Yönetmeliği	Elektrik üretimi ve tüketiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması ve çevrenin korunması amaçlarıyla tüketicilere tedarik edilen elektrik enerjisinin belirli bir miktarının veya oranının, lisans sahibi tüzel kişiler tarafından yenilenebilir enerji kaynaklarından üretildiğinin takip, ispat ve ifşa edilmesi ile tüketicilere yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik enerjisinin belgelendirilmek suretiyle tedarik edilmesine imkân sağlayan bir yenilenebilir enerji kaynak garanti sisteminin oluşturulması ve bu sistemin ayırım gözetmeyen, objektif, şeffaf bir şekilde işletilmesine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmaktadır.
Elektrik Piyasasında Depolama Faaliyetleri Yönetmeliği	14/3/2013 tarihli ve 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu kapsamında, elektrik depolama üniteleri veya tesislerinin kurulmaları, iletim veya dağıtım sistemine bağlanmaları ile bu ünite veya tesislerin piyasa faaliyetlerinde kullanılmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Politika Belgeleri	Amaçlar ve Hedefler
12. Kalkınma Planı (2024-2028)	<p>Enerjinin sürekli, kaliteli, sürdürülebilir, güvenli ve karşılanabilir maliyetlerle arzını, enerji temininde kaynak çeşitlendirmesini ve 2053 yılı net sıfır emisyon hedefini esas alarak yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarını değerlendirerek enerjide kendine yeterliliğini en üst seviyeye yükselten, nükleer teknolojiyi elektrik üretiminde kullanan, enerji verimliliğini artıran, enerji teknolojilerinde yerleşmeyi öneleyen, yeni teknolojileri entegre eden, uluslararası enerji ticaretinde stratejik konumumuzu güçlendiren rekabetçi bir yapıya ulaşılması temel amaçtır. Kalkınma planı kapsamında aşağıdaki tedbirler yer almaktadır:</p> <p>Enerjinin her alanda verimli kullanımına yönelik çalışmalar sürdürülecektir. Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) bütün üniteleri ile elektrik üretimine başlayacaktır. Nükleer santral kurulu gücünün artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir. Küçük modüler reaktörler, füzyon teknolojileri ve ileri nesil reaktörler gibi yeni teknolojilere yönelik çalışmalar yapılacaktır. 2053 yılı net sıfır emisyon hedefi kapsamında artan elektrifikasyonun daha temiz kaynaklarla karşılanması amacıyla yenilenebilir enerji kaynaklı elektrik üretimi artırılabilecek ve şebekeye entegrasyonu sağlanacaktır. Yerli aksam yükümlülüğü olan yeni Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) ihaleleri yapılacak, deniz üstü YEKA projeleri geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir. Elektrik şebekelerinin, potansiyel yenilenebilir kaynak alanları ile yenilenebilir enerji ve elektrikli araçların gelişim hızı da dikkate alınarak geliştirilmesine yönelik planlama ve yatırım çalışmaları yürütülecektir. Kesintili yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanan üretimin şebeke üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerin azaltılması amacıyla elektrik şebekelerinin esnekliği artırılabilecektir. Pompaj depolamalı HES'ler de dâhil olmak üzere enerji depolama sistemleri tesis edilecektir. Yeşil hidrojen üretiminin sağlanabilmesi için yerli elektrolizör geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır. Hidrojenin taşınmasına ve depolanmasına yönelik Ar-Ge çalışmaları sürdürülecektir. Enerji sektöründe ihtiyaç duyulan nitelikli personel sayısının artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.</p>

Politika Belgeleri**Amaçlar ve Hedefler**

NDC 2023	NDC belgesinde enerji sektörü ile ilgili yer alan politakalar şunlardır: Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji potansiyelinden mümkün olan en üst düzeyde faydalanılacak; 33 GW güneş enerjisi kurulu güç kapasitesine, 18 GW rüzgar enerjisi kurulu güç kapasitesine, 35 GW hidroelektrik kurulu güç kapasitesine ve 4,8 GW nükleer kurulu güç kapasitesine ulaşılacak; 2,1 GW batarya ve 1,9 GW elektrolizör kapasitesine ulaşılacak; yenilenebilir enerji kaynaklarının birincil enerji tüketimindeki payı 2030 yılına kadar %20,4'e çıkarılacak; birincil enerji yoğunluğu 2030 yılında 0,113 TEP/bin \$2015 ve nihai enerji yoğunluğu 0,08 TEP/bin \$2015 olacak; emisyon yoğun sektörlerde azaltım araçlarından olan Emisyon Ticaret Sistemi kurulacaktır.
Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023)	Kojenerasyon ve bölgesel ısıtma-soğutma sistemlerinin potansiyelinin belirlenmesi ve yol haritası hazırlanacak; tüketiciye kıyaslanabilir ve daha detaylı bir fatura bilgisi sunulacak, ölçüm bilgisinin akıllı yönetimi için enerji veri platformu oluşturulacak; akıllı sayaçlar yaygınlaştırılacak; transformatörlerde asgari performans standartları uygulanacak; genel aydınlatmada enerji verimliliği artırılabilecek; elektrik iletim ve dağıtım faaliyetleri verimlilik artışının geliştirilecek; mevcut elektrik üretim santrallerinde verimliliği artırılabilecek; talep tarafı katılımı (demand side response) uygulaması için piyasa altyapısı oluşturulacaktır.
Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2012-2023)	Elektrik üretim, iletim ve dağıtımında verimliliği artıracak; enerji kayıplarını ve zararlı çevre emisyonları azaltılacak; 2023 yılına kadar, ülke genelindeki kömürlü termik santrallerin atık ısı geri kazanımı dahil ortalama toplam çevrim verimleri %45 üzerine çıkarılacaktır. 2023 yılına kadar, elektrik enerjisi yoğunluğunu en az %20 azaltmak amacıyla talep tarafı yönetimi konusunda tedbirler geliştirilecektir.

Politika Belgeleri**Amaçlar ve Hedefler**

Türkiye Ulusal Enerji Planı (2022)	2035 yılına kadar: Birincil enerji tüketimi 205,3 mtep, Elektrik tüketimi 510,4 TWh olacaktır. Elektrik / nihai enerji tüketimi payı %24,9 olacaktır. Enerji yoğunluğu %35,3 azaltılacaktır. Elektrik kurulu güç 189,7 GW (52,9 Güneş, 29,6 Rüzgar, Nükleer 7,2) ve ilave kurulu güç 96,9 GW olacaktır. Yenilenebilir enerji toplam elektrik üretiminde %54,7 ve kurulu güç olarak %64,7'ye ulaşacaktır. Batarya (7,5 GW), elektrolizör (5 GW), Talep tarafı (1,7 GW) kurulu gücü oluşturulacaktır.
Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası	Yerli ve milli teknolojileri temel alarak, yeşil hidrojenin üretiminden son kullanımına kadar etkin bir değer zinciri oluşturmak ve 2053 Net Sıfır hedefine katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda; yeşil hidrojen üretim maliyetini 2035 yılında 2,4 ABD doları/kgH ₂ ve 2053'e kadar 1,2 ABD doları/kgH ₂ altına düşürmek ve elektrolizör kurulu güç kapasitesinin 2030 yılında 2 GW, 2035 yılında 5 GW ve 2053 yılında 70 GW'a ulaşmasını sağlamak hedeflenmektedir.
Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2020)	Yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji arz güvenliği ve iklim değişikliği konuları göz önünde bulundurularak finansman (iç ve dış) imkanları çerçevesinde temiz üretim teknoloji ve tekniklerinin en üst düzeyde kullanılacak; Sıfır emisyon teknolojilerinin kullanımını özendirilecek ve Ar-Ge çalışmalarının desteklenecektir. Mevcut termik santrallerinin iyileştirilmesinin tamamlanacak; alternatif yakıtlar için ekonomik araçlar geliştirilecektir.
İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023)	Enerji yoğunluğu düşürülecek; temiz enerjinin üretim ve kullanımdaki payı artırılabilecek; temiz kömür teknolojileri ve verimlilik artırıcı önlemler uygulanarak elektrik üretiminde kömür kullanımından kaynaklanan sera gazı emisyonları sınırlandırılacak; elektrik dağıtımında kayıp ve kaçaklar azaltılacaktır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

50

İklim Şurası (2022)

Yenilenebilir enerji desteklenmeye devam edilecek ve sistem altyapısı gerek üretim gerekse öz tüketim için daha esnek hale getirilecek ve tüm amaçlar için Ar-Ge ile destek mekanizmaları geliştirilecektir; 2053 NSE hedefi doğrultusunda elektrik üretimi kaynaklı emisyonların azaltılması için yol haritası ve alternatif yakıt kullanımının değerlendirilmesi doğalgaz arama ve üretim faaliyetlerinin, iletim altyapılarının geliştirilmesi; atık ısının kullanımının teşvik edilmesi ve ısıtma-soğutmada ısı pompası, bölgesel ısınma ve güneş kollektörlü uygulamaların yaygınlaştırılması; kömürden elektrik üretiminde karbon yakalama, kullanım ve depolama teknolojilerinin de değerlendirileceği şekilde elektrik üretimi kaynaklı emisyonun düşürülmesi; enerji sektörünün dönüşümü için eğitim, yeşil istihdam, dijital dönüşüm, depolama ve talep bazlı uygulamaların artırılması sağlanacaktır.

2.1.2 Strateji ve Eylemler

Ekonomi genelinde düşük emisyonlu kalkınmanın sağlanmasında belirleyici bir rolü olan enerji sektöründe elektrik üretiminin karbonsuzlaştırılması, sektörün diğer sektörler ile eşleştirilmesi ve talep tarafı katılımının desteklenmesi, elektrik altyapısının güçlendirilmesi ve verimliliğin artırılması ile engellenemeyen sera gazı emisyonlarının azaltılması için karbon yakalama, kullanma ve depolama yol haritası oluşturulması konularını içeren beş strateji hazırlanmıştır.

51

Strateji E-S.1

|| Elektrik Üretiminin Karbon Yoğunluğunun Azaltılması

Enerji politikaları, iklim politikaları ile iç içe geçmiş ve iklim değişikliği ile mücadelenin en önemli unsurlarından ve araçlarından biri haline gelmiştir. Paris Anlaşması ve Türkiye'nin 2053 vizyonu yenilenebilir enerjiye daha fazla önem verilmesini gerektirmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının 2022 yılında kurulu gücün yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu ivemeye rağmen ulusal bazda emisyon azaltımı için daha fazla yenilenebilir enerji kurulu gücününün olması gerektiği değerlendirilmektedir. Özellikle kaynak çeşitliliğinin artırılması ve yenilenebilir enerji payında artışta dünya ortalamalarının üzerinde bir artış yakalamış olan Türkiye, hem cari açığın azaltılması hem de enerji arzı güvenliğinin sağlanması için yüksek potansiyele sahip güneş ve rüzgâra dayalı kurulu gücün daha da artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye Ulusal Enerji Planında da yer alan hedefler doğrultusunda, 2030 yılına kadar güneş (32.900 MW), rüzgar (18.100 MW), hidroelektrik (35.100 MW), jeotermal ve biyokütle (5.100 MW), elektrolizör (2.000 MW) olması ve elektrik üretimi başına CO₂ emisyonunun %20 oranında düşürülmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, başta konutlar olmak üzere küçük ölçekli şebeke kullanıcıları için dağıtık yenilenebilir enerji uygulamalarına yönelik finansal ve teknik destek sağlanması ve yenilenebilir enerji destek mekanizmalarına örneğin YEKA'ya devam edilmesi önem arz etmektedir. Dalga, deniz üstü rüzgar ve yüzer GES enerjisi gibi gelişen teknolojiler için Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi ve yol haritasının hazırlanması da hedefler arasındadır.

E-S.1.1	Güneş enerjisi kurulu gücünün artırılması
E-S.1.2	Rüzgâr enerjisi kurulu gücünün artırılması
E-S.1.3	Hidroelektrik enerjisi kurulu gücünün artırılması
E-S.1.4	Jeotermal ve biyokütle enerjisine dayalı toplam kurulu gücün artırılması
E-S.1.5	Elektrik üretiminde hidrojen kullanımının artırılması ve plan döneminde elektrolizör kurulu gücünün artırılması
E-S.1.6	Biyokütle yol haritasının oluşturulması
E-S.1.7	Elektrik üretimi başına karbon yoğunluğunun düşürülmesine yönelik Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi
E-S.1.8	Yenilenebilir Enerji Kaynak Garanti Sistemi (YEK-G) ve yeşil tarife kullanımının artırılması
E-S.1.9	Başta konutlar olmak üzere küçük ölçekli şebeke kullanıcıları için dağıtık yenilenebilir enerji uygulamalarının artırılması
E-S.1.10	Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanı (YEKA) uygulamasının artırılması ve potansiyel YEKA alanlarının belirlenmesi
E-S.1.11	Rüzgar, güneş ve dalga enerjisi teknolojileri konusunda yol haritasının belirlenmesi
E-S.1.12	Dalga enerjisinden elektrik üretimi sağlayacak teknolojiler konusunda Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi

E-S.1.13

Düşük karbonlu enerji yatırımlarının artırılarak elektrikte karbon yoğunluğunun düşürülmesi

E-S.1.14

Nükleer enerji kurulu gücünün artırılması

Strateji E-S.2

Elektrik sektörünün diğer sektörler ile eşleştirilmesi ve talep tarafı katılımının desteklenmesi

Türkiye’de akıllı şebekeye geçilmesi yüksek kapasite ve miktarlardaki arz ile talebin eşleştirilmesinde sistem güvenliğinden taviz vermeyecek esnek bir yapıya kavuşturulması şarttır. Enerji depolama sistemlerinin şebeke ve dağıtık ölçeklerde yaygınlaştırılması, talep tarafı enerji yönetimine müsaade eden yapıların oluşturulmasına ve serbest piyasa koşullarında tüketici ve üreticilerin esneklik yapılarını tercih etmeleri yönünde imkanlar sağlayan yenilikçi iş modellerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Elektrik sektörünün binalar, ulaşım ve sanayi gibi diğer ana sektörler ile eşleştirilmesi, arz ve talebin birlikte etkin dengelenmesiyle mümkün olabilecektir. Ayrıca tarım sektöründe güneş enerjisinin kullanımı için Ar-Ge çalışmalarının teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

Enerjinin üretiminden nihai tüketimine kadar verimli kullanılması amacıyla Enerji Yükümlülük Sistemi oluşturulup dağıtım veya tedarik şirketlerine hedefler belirlenecektir. Ayrıca Enerji Yükümlülük Sisteminin etkili yürütülmesi için Beyaz Sertifika gibi piyasa mekanizmalarının standartları oluşturulacak ve doğrulama süreçleri belirlenecektir. Bu süreçlerin şeffaf bir biçimde izleme ve değerlendirmesi gerçekleştirilecektir.

Alternatif yenilenebilir enerji kaynaklarının (örneğin sürdürülebilir biyogaz ve yeşil hidrojen) devamlılığı ve sürdürülebilirliği için sertifikalandırma önemlidir. Sürdürülebilir biyogaz ve yeşil hidrojen sertifikalandırılması çalışmasının yapılması ile biyogaz mevzuatının ve standartlarının oluşturulması ve doğal gaz şebekelerine enjeksiyonuna yönelik çalışmaların yapılması hedeflenmekte olup 2030 yılına kadar bu eylem tamamlanabilecektir. Doğal gaz iletim ve dağıtım sisteminde taşınacak olan sürdürülebilir biyogaz ve yeşil hidrojen için sisteme giriş teşvikleri getirilmesi konusunda öncelikle yasal altyapının oluşturulması sonrasında ise ikincil mevzuat ve altyapı çalışmalarının yapılması planlanmaktadır.

E-S.2.1	Batarya kapasitesinin artırılması
E-S.2.2	Yenilenebilir enerji sistemlerinin şarj altyapılarına entegrasyonunun artırılması
E-S.2.3	Elektrik kullanımında enerji verimliliği konusunda farkındalığın artırılması
E-S.2.4	Tarımda güneş enerjisi kullanımına yönelik Ar-Ge çalışmalarının teşvik edilmesi
E-S.2.5	Dağıtık sistemler ve düşük karbonlu enerji teknolojilerinde yeşil dönüşüme uygun eğitimler verilmesi
E-S.2.6	Enerji verimliliğinde beyaz sertifika sistemi ve piyasasının geliştirilmesi
E-S.2.7	Sürdürülebilir biyogaz ve yeşil hidrojenin sertifikalandırılması, biyogaz mevzuatının ve standartlarının oluşturulması, doğal gaz şebekelerine enjeksiyon çalışmalarının yapılması

Strateji E-S.3

Elektrik altyapısının güçlendirilmesi, verimliliğin artırılarak iletim ve dağıtımda teknik kayıp oranının azaltılması

Elektrik altyapısının güçlendirilmesinde güçlü iletim ve dağıtım altyapılarına ihtiyaç duyulmaktadır. Enerji verimliliğinin en somut olarak uygulanabileceği alanlar, elektrik iletim ve dağıtım iyileştirmeleridir. Hali hazırda %12 civarında olan teknik kayıp oranının azaltılması hedeflenmektedir. Şebeke faaliyetlerinin daha güvenli ve verimli hale getirilmesine ve yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı dağıtık üretim ve öz tüketim desteklerinin artırılması bu bağlamda önem arz etmektedir. Elektriğin tüketildiği yere yakın üretildiği ve elektrikli şarj kapasitelerinin ihtiyaç duyduğu pik yükleri karşılayabilecek, üreten tüketicilerin piyasada yer almasına olanak sağlayan, çift yönlü enerji akışlarının gerçekleşebildiği, elektriğin farklı enerji türlerine dönüştürüldüğü ve depolanabildiği dağıtık bir elektrik altyapısına ihtiyaç vardır.

Enerjide dijital dönüşüm sürecine yönelik sistematik bir yol haritası olmaksızın bir eylem planı uygulamada eksik kalacaktır. Dijital sistemlerin enerji teknolojileriyle entegrasyonunun yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu kapsamda enerjide dijital dönüşüm yol haritasının belirlenmesi ve trafolar da dahil olmak üzere dağıtım şebekelerinin rehabilite edilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca akıllı sayaçların yaygınlaştırılması ve Ar-Ge faaliyetlerinin teşvik edilmesiyle dijital sistemlerin enerji teknolojileriyle entegrasyonu amaçlanmaktadır. Özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarının sisteme etkin şekilde entegrasyonunun sağlanması için iletim ve dağıtım hatlarının güçlendirilmesi ile akıllı şebeke ve mikro şebeke uygulamalarına yönelik destekleyici tedbirlerin alınması hedeflenmektedir.

Enerji sektörünün verimlilik artırıcı projelerden daha fazla faydalanabilmesi için farkındalığın artırılması hedeflenmekte olup bunun için düzenli eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

E-S.3.1	Ülke genelinde teknik kayıp seviyesinin azaltılması
E-S.3.2	Akıllı sayaçların yaygınlaştırılması ve Ar-Ge faaliyetlerinin teşvik edilmesi
E-S.3.3	Enerji sektörünün verimlilik artırıcı projelerden daha fazla faydalanması için farkındalığın artırılması
E-S.3.4	Yenilenebilir enerji kaynaklarının sisteme etkin şekilde entegrasyonunun sağlanması için iletim ve dağıtım hatlarının güçlendirilmesi ile akıllı şebeke ve mikro şebeke uygulamalarına yönelik destekleyici tedbirlerin alınması
E-S.3.5	Trafolar da dahil olmak üzere dağıtım şebekelerinin rehabilite edilmesi
E-S.3.6	Enerjide dijital dönüşüm yol haritasının hazırlanması

Strateji E-S.4

Elektrik üretiminde düşük karbonlu üretim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması ve alternatiflerin güçlendirilmesi

Günümüzde nükleer enerji alanında yaygınlaşma potansiyeli yüksek yenilikçi bir teknoloji olarak kabul edilmelerine rağmen, küçük modüler reaktörler, nükleer enerji endüstrisinde yeni bir konsept değildir. Mevcut küçük modüler reaktörler tasarımlarını çığır açıcı yapan, boyutları değil, tasarımlarının sahip olduğu üstün güvenlik özellikleri, yapım ve kurulum yöntemleri ve büyük reaktörlere kıyasla maliyet etkin olmalarıdır. Küçük modüler reaktörler, proje yönetiminde öngörülebilirliği artıran, inşaat maliyetlerini ve termin sürelerini azaltan birçok teknik özellik barındırmaktadır. Bunlar sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yardımcı olabilecektir. Genel olarak, küçük modüler reaktörler düşük karbonlu bir enerji kaynağı olarak bazı potansiyel faydalar sunabilirken, bunları bir sera gazı azaltma stratejisi olarak uygulamadan önce tüm potansiyel çevresel ve güvenlik etkilerini dikkatlice değerlendirmek önemlidir. Ayrıca, nükleer enerji ve güvenlik ile ilgili yetkin insan kaynağının hızla geliştirilmesi için farklı kademelerde eğitim ve öğretim programlarının uygulanması nükleer enerji teknolojileri alanında mesleki ve teknik eğitim kapasitesinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Küçük modüler reaktörler ile yenilikçi temiz enerji teknolojilerinin (hidrojen, güçten yakıt (power-to-fuel), güçten depolamanın (power-to-x) vb.) birlikte kullanılabilmesi hibrit sistemlere ilişkin teşvik mekanizmasının oluşturulması için mevzuatın düzenlenmesi gerekmektedir.

Hidrojen üretimi, depolanması, dağıtımı ve kullanımı için uygulamaların desteklenmesi ve hidrojenin bir enerji sistemi bütünlüğü içinde ele alınması düşük karbonlu enerji arzı için önem taşımaktadır. Yine bu kapsamda yeşil ve pembe hidrojenin depolama alanlarının haritalanması, mevcut doğalgaz boru hatları üzerinden iletim ve dağıtımının gerçekleştirilmesi için altyapının oluşturulması ve mevcut doğalgaz çevrim santrallerinde kullanılması için fizibilite çalışmalarının yapılması ve mevcut doğalgaz altyapısının kullanılarak hidrojen dağıtımının sağlanması hedeflenmektedir. Alternatif enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması ve kullanılması kapsamında sentetik metan, sentez gazı, sodyum borhidür, amonyak, metanol ve yakıt hücresi gibi kaynaklar için arz potansiyelinin ve kullanım alanlarının belirlenmesi hedeflenmektedir.

E-S.4.1	Küçük modüler reaktörlerin kullanımı için teknik ve ticari fizibilite çalışması yapılması ve potansiyel sahaların araştırılması
E-S.4.2	Nükleer enerji ve güvenlik ile ilgili yetkin insan kaynağının hızla geliştirilmesi için farklı kademelerde eğitim ve öğretim programlarının uygulanması
E-S.4.3	Hidrojen üretimi, depolanması, dağıtımı ve kullanımı için Ar-Ge projelerinin desteklenmesi
E-S.4.4	Yeşil ve pembe hidrojenin depolama alanlarının haritalanması, mevcut doğalgaz boru hatları üzerinden iletim ve dağıtımının gerçekleştirilmesi için gerekli fizibilite çalışmalarının yapılması, altyapı oluşturulması, yetkin insan kaynağının hızla geliştirilmesi için farklı kademelerde eğitim programlarının uygulanması ve mevcut doğalgaz iletim ve dağıtım hatlarına yapılacak hidrojen karışımının uygun oranının belirlenmesine yönelik mevzuat çalışmaları yapılması
E-S.4.5	Sentetik metan, sentez gazı, sodyum borhidür, amonyak, metanol ve yakıt hücresi gibi kaynaklar için arz potansiyelinin ve kullanım alanlarının belirlenmesi
E-S.4.6	Nükleer enerji ve güvenlik ile ilgili yetkin insan kaynağının hızla geliştirilmesi için farklı kademelerde eğitim ve öğretim programlarının uygulanması

Strateji E-S.5

58

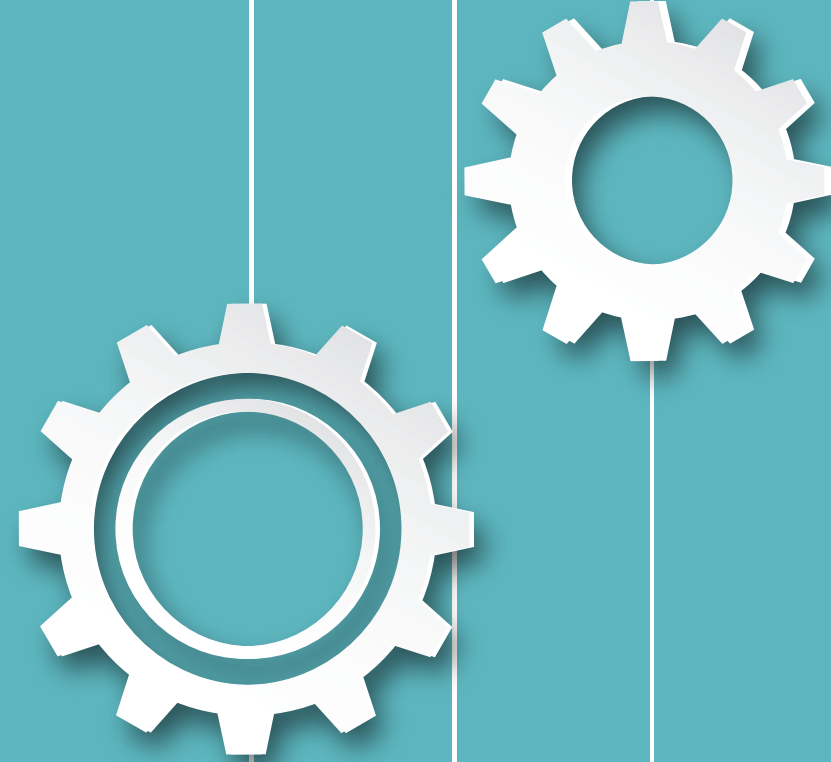
Engellenemeyen sera gazı emisyonlarının azaltılması için karbon yakalama, kullanma ve depolama yol haritası oluşturulması

Karbon yakalama, kullanma ve depolama (KYKD), enerji santrallerinden ve diğer endüstriyel kaynaklardan kaynaklanan karbondioksit (CO₂) emisyonlarını yakalayan, potansiyel alanlarda kullanan ve bunları yeraltındaki jeolojik oluşumlarda depolayan önemli bir azaltım stratejisidir. KYKD genellikle fosil yakıtlı enerji santrallerinden, özellikle de CO₂ emisyonlarının başlıca kaynağı olan kömür yakıtlı enerji santrallerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılması için potansiyel bir teknoloji olarak değerlendirilmektedir.

Karbon yakalama kullanma ve depolama gibi emisyon azaltımına yönelik teknolojilerin, ekonomik potansiyelinin, uygun tedarik zinciri altyapısının ve süreçlerinin araştırılması ve hedeflerin belirlenmesi için 2025 yılına kadar teknik fizibilitelerin tamamlanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, Türkiye için karbon yakalama, kullanma ve depolama konusunda yol haritasının hazırlanması, karbon depolama atlasının oluşturulması ve potansiyelinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Karbon yakalama, kullanma ve depolama konusunda Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi, pilot tesislerin hayata geçirilmesi ve teşvik mekanizmalarının oluşturulması ile uygulanabilecek sektörlerin desteklenmesi önem arz etmektedir.

E-S.5.1	Fosil yakıtlara dayalı santraller için karbon yakalama, kullanma ve depolama gibi emisyon azaltımına yönelik teknolojilerin, ekonomik potansiyelinin, uygun tedarik zinciri altyapısının ve süreçlerinin araştırılması ve hedeflerin belirlenmesi
E-S.5.2	Türkiye karbon depolama atlasının oluşturulması
E-S.5.3	Karbon yakalama, kullanma ve depolama konusunda yol haritasının hazırlanması
E-S.5.4	Karbon yakalama, kullanma ve depolama konusunda Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi, pilot tesislerin hayata geçirilmesi ve teşvik mekanizmalarının oluşturulması

SANAYİ

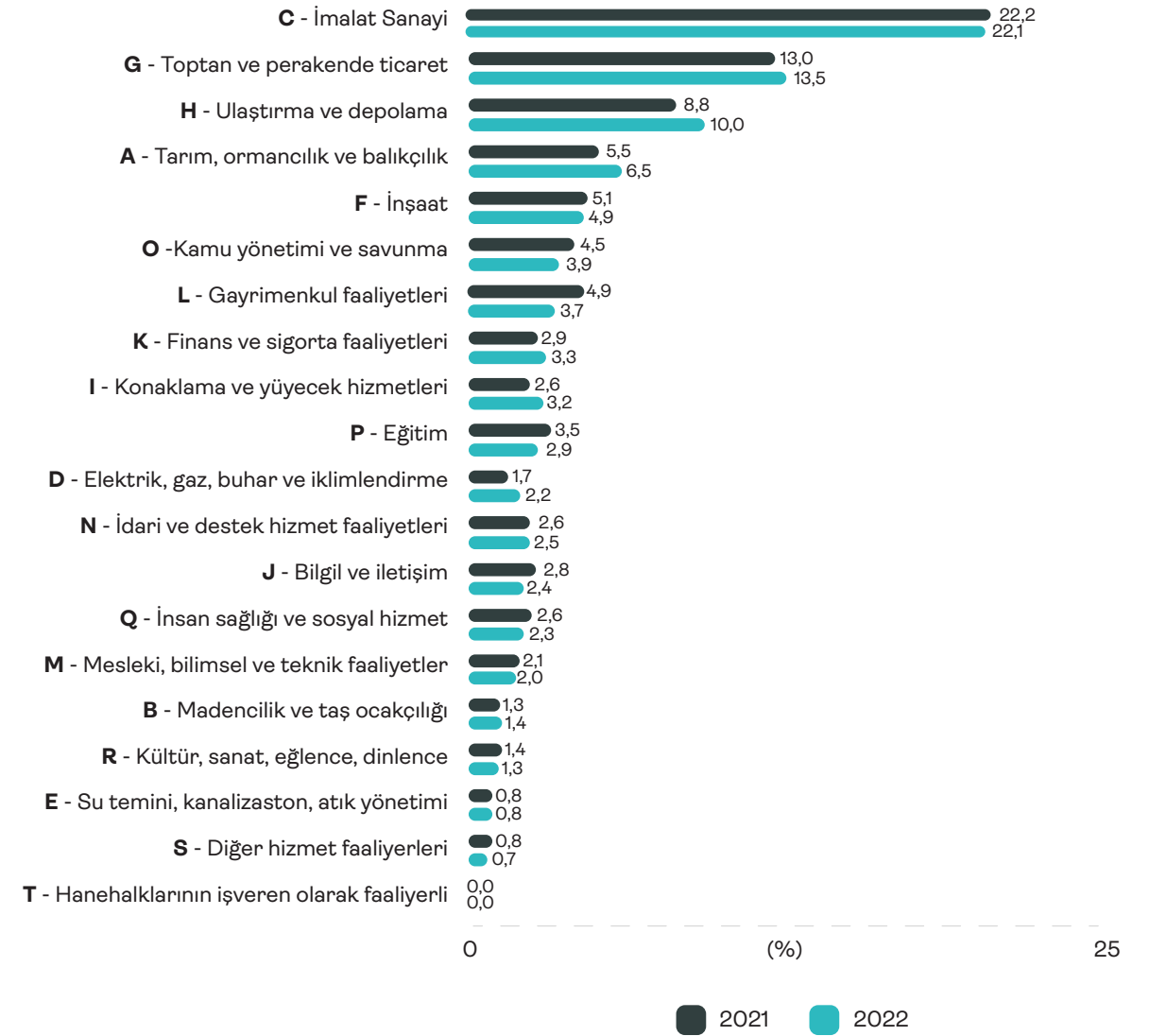
2.2.1 Mevcut Durum

Sanayi sektörü, Türkiye ekonomisinin en önemli sektörlerinden biri olup sanayi sektöründe katma değer olarak en büyük pay imalat sanayine aittir. Türkiye'nin sanayi sektörü, toplu olarak ülkenin GSYİH'sının önemli bir bölümünü oluşturan çok çeşitli alt sektörlerden oluşmaktadır. Demir-çelik, kimya, ilaç, elektrikli ve elektronik aletler, inşaat malzemeleri, otomotiv sanayi ürünleri ile hazır giyim ve konfeksiyon önemli ihracat alt sektörleridir.

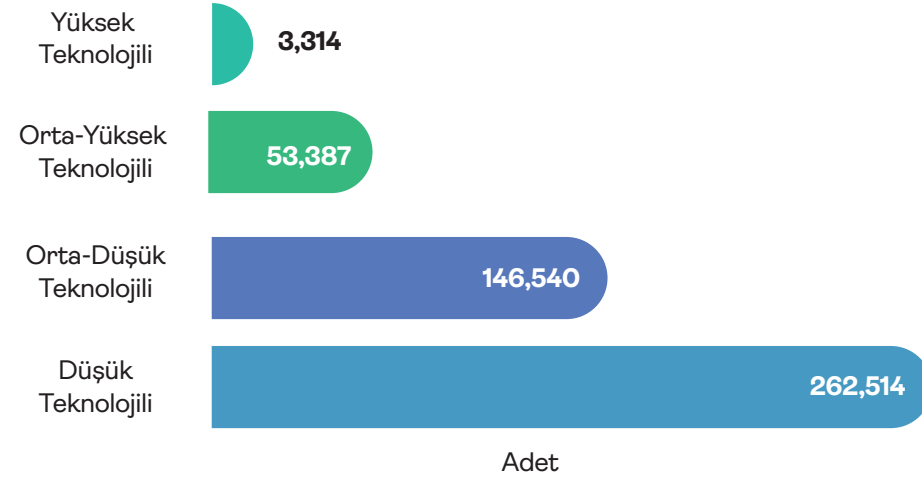
TÜİK verilerine göre, üretim yöntemine göre cari fiyatlarla GSYH, 2022 yılında bir önceki yıla göre %106,9 artarak 15 trilyon 11 milyar 776 milyon TL olmuştur. İmalat sanayii sektörünün GSYİH içerisindeki payı, %22,1 olarak gerçekleşmiş ve Şekil 9'da verilmiştir. [5]

Türkiye'nin başlıca hedefleri arasında, ağırlıklı olarak ithalata dayalı ara ürün ve nihai ürün üreten sektörlerin üretimini geliştirilmesi yer almaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için teknik altyapısının durumu ve sektörün geçirdiği değişim süreci kritik öneme sahiptir. Dünya pazarında yeni teknolojiler, rekabet edebilirlik ve düşük karbon hedeflerine ulaşmada önemli bir role sahiptir. İşletmelerin küresel ekonomide daha zorlu bir rekabete girebilmeleri için özellikle imalat sanayinde yeni teknolojilerin penetrasyonu ve şirketlerin inovasyon yapabilmeleri gerekmektedir.

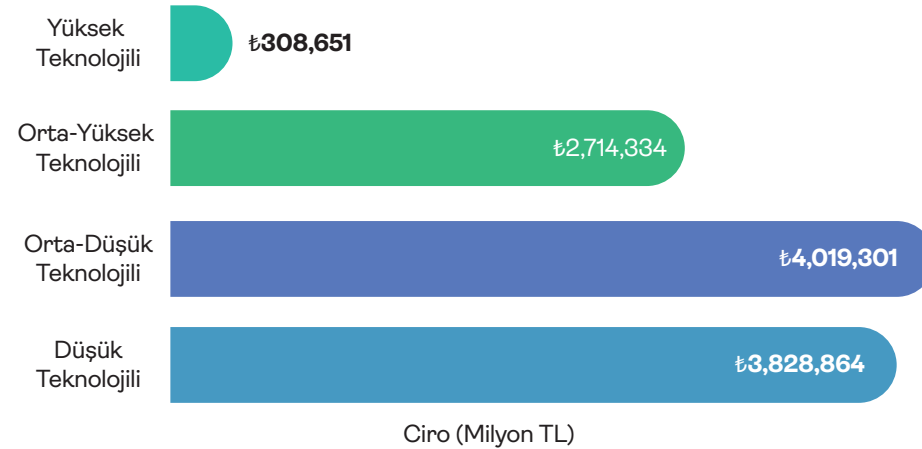
Sektördeki firmaların 2022 yılındaki sayıca teknoloji seviyelerine göre dağılımında yüksek teknolojlili ve orta-yüksek teknolojlili firmaların toplamdaki payı yaklaşık %12,17 iken (Şekil 10), teknoloji durumlarına göre oluşturdukları ciro incelendiğinde, dağılımın yüksek teknolojlili ve orta-yüksek teknolojlili kuruluşlar lehine değişerek cirodan aldıkları pay %27,8'e çıkmaktadır (Şekil 11).

Şekil 9 –Gayrisafi yurt içi hasıla, iktisadi faaliyet kollarına göre A21 düzeyinde cari fiyatlarla pay oranları, 2021-2022 [6]

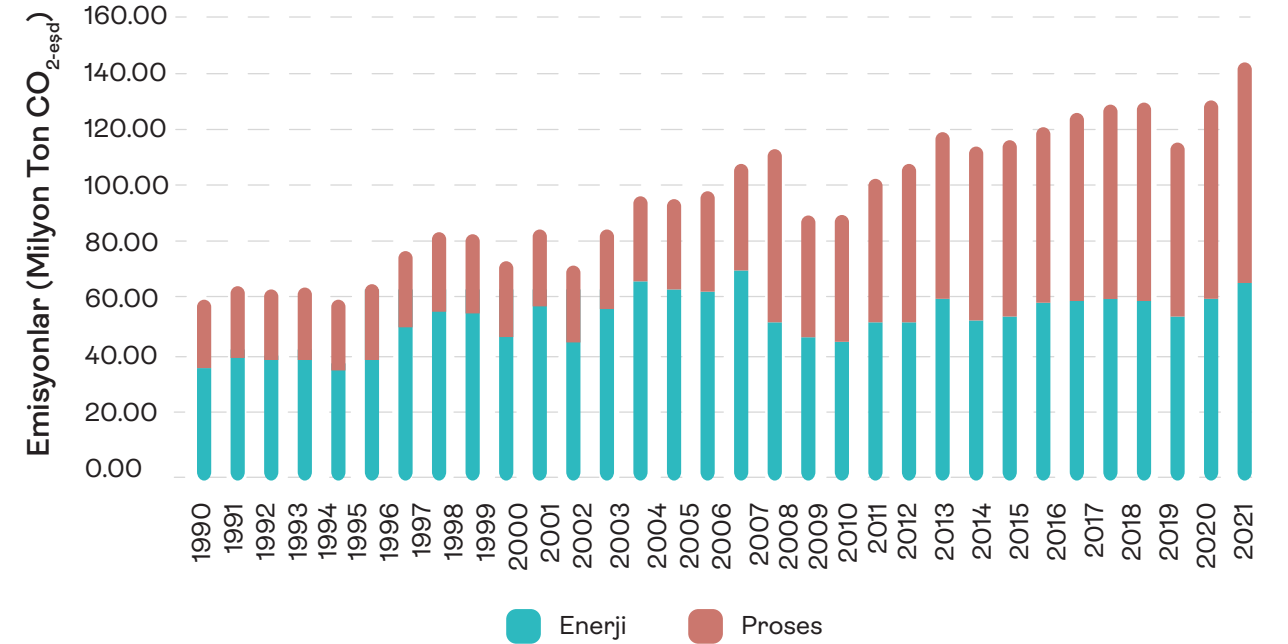
Şekil 10 - İşletme sayılarına göre imalat sanayiinde teknoloji düzeyi (2022) [6]

Şekil 11 - İşletme cirolarına göre imalat sanayiinde teknoloji düzeyi (2022) [6]

Yüksek teknoloji şirketlerinin sayısı toplamın % 0,7'si iken, cirodan aldıkları pay ise bun yaklaşık 4 katı olan % 2,8'e çıkmaktadır. Yine orta-yüksek teknoloji şirketlerinin cirodaki payı, kuruluş sayısındaki payının yaklaşık 2,2 katına çıkarak % 25 olarak görülmektedir. Orta-düşük teknolojililerin oranı değişmezken, toplam sanayi şirketlerinin yarısından fazlasını oluşturan düşük teknoloji şirketler cironun sadece % 35,2'sini oluşturmaktadır. Düşük karbonlu kalkınmanın maliyeti, sanayi sektöründeki teknoloji profiline bağlı olacaktır.

2021 yılı itibarıyla sanayi sektörü emisyonları 141,4 Mton CO₂ eşd. olarak gerçekleşmiş, Türkiye genel emisyonlarındaki payı %25'e olmuştur. Bu emisyonlar, sırasıyla 66,24 ve 75,14 Mt CO₂eşd. olan enerji ve proses emisyonlarını içermektedir. Bu bölümde ele alınan emisyonlar, yalnızca doğrudan emisyonlar olup, sektörün elektrik tüketiminden kaynaklanan emisyonları kapsamamaktadır. Toplam sanayi emisyonları 1990'da 60,0 Mton CO₂ eşd.'den 2021'de 141,4 Mton CO₂ eşd 'ne artış göstermiştir. [1] (Tablo 8, Şekil 12)

Şekil 12 - Sanayi sektörü enerji ve proses emisyonları [1]

Tablo 8'de Sanayi sektörü enerji ve proses emisyon verileri yer almaktadır.

66

Tablo 8 - Sanayi Sektörü Enerji ve Proses Emisyonları (Mton CO_{2-eşd}) [1]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Enerji	37,16	40,33	39,33	39,99	35,88	40,00	50,59	56,04	55,48	47,37	57,94
Proses	22,86	24,58	24,29	24,80	24,11	25,52	26,16	27,01	27,31	25,78	26,20
Toplam	60,02	64,91	63,62	64,79	59,99	65,52	76,75	83,04	82,79	73,16	84,14
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Enerji	45,66	57,12	66,69	63,86	63,01	70,09	71,88	47,36	46,23	52,33	52,59
Proses	25,85	26,83	28,18	30,76	34,25	36,76	39,67	41,69	43,07	49,06	53,96
Toplam	71,51	83,95	94,87	94,62	97,26	106,85	111,55	89,04	89,30	101,39	106,55
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Enerji	61,06	52,98	54,44	59,59	60,08	60,19	59,67	54,56	60,19	66,24	
Proses	56,27	59,33	60,06	59,72	63,75	66,63	67,74	59,00	67,96	75,14	
Toplam	117,32	112,31	114,50	119,31	123,83	126,82	127,41	113,57	128,15	141,37	

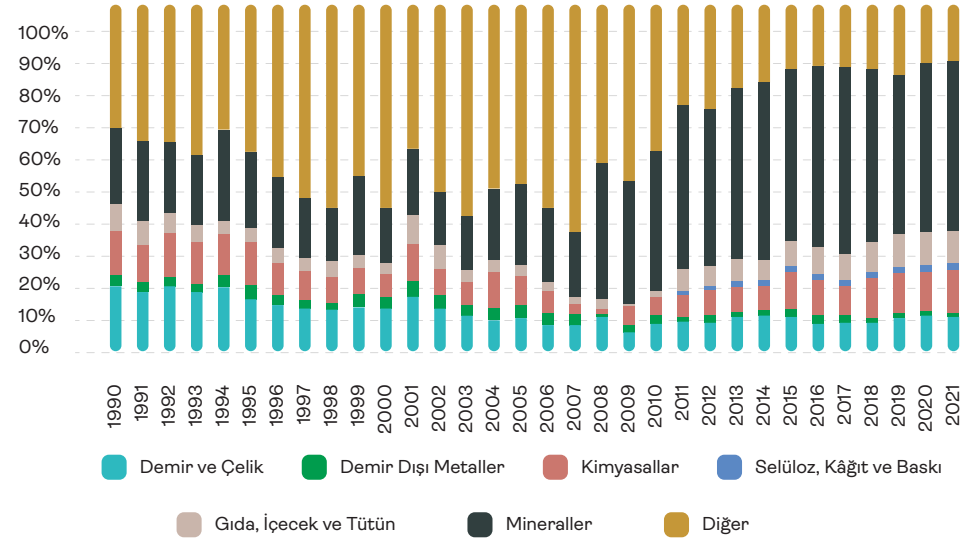
Sanayi sektörünün enerji kaynaklı emisyonlarına bakıldığında 4 ana alt sektör öne çıkmaktadır. Çimento (metalik olmayan mineraller), demir-çelik, gıda, içecek ve tütün ve kağıt üretimi, büyüklük sırasına ve üretim miktarlarına göre yıllar içinde değişmekle birlikte genel eğilimi korumakta ve sanayi sektörünün enerji emisyonlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Şekil 13, Tablo 9).

Tablo 9'da sanayi sektörü yanma emisyonlarına ilişkin veriler yıllara sari olarak verilmektedir.

Tablo 9 - Sanayi Sektörü Yanma Emisyonları (Mton CO_{2-eşd}) [1]

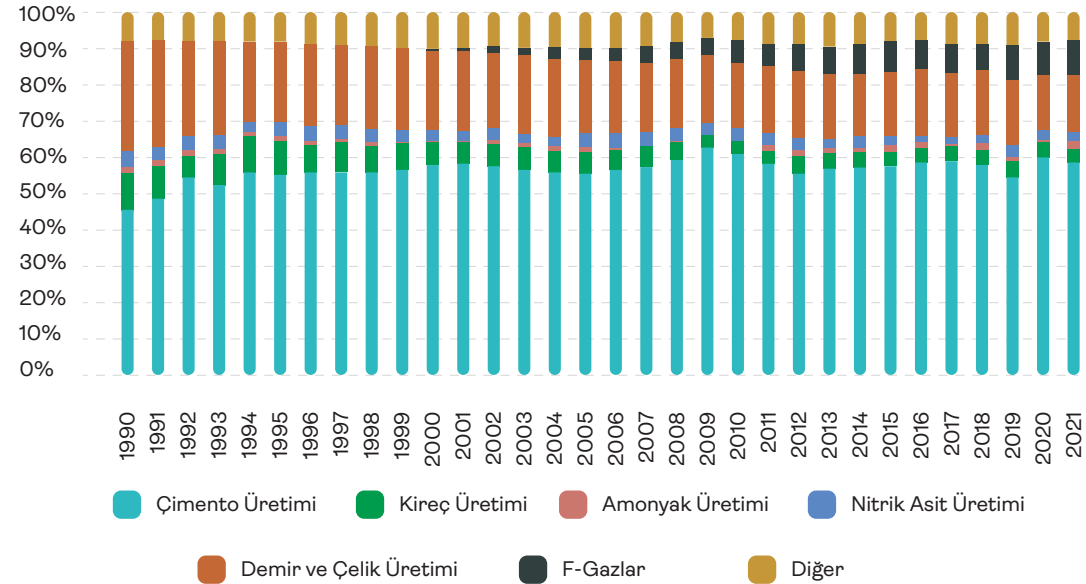
67

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Demir ve Çelik	6,69	6,55	7,07	6,41	6,24	5,59	6,33	6,35	6,15	5,58	6,57
Demir Dışı Metaller	1,09	1,02	1,07	0,98	1,31	1,76	1,36	1,25	1,17	1,70	1,95
Kimyasallar	4,89	4,46	4,93	4,81	4,24	4,96	4,88	4,95	4,09	3,59	3,76
Selüloz, Kağıt ve Baskı	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gıda, İçecek ve Tütün	2,91	2,91	2,35	2,15	1,58	1,69	2,24	2,19	2,65	2,03	2,15
Mineraller	8,26	9,40	8,20	8,16	9,51	8,79	10,35	9,50	8,40	10,76	9,25
Diğer	13,32	16,00	15,73	17,49	13,00	17,21	25,43	31,80	33,03	23,71	34,26
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Demir ve Çelik	6,73	6,46	6,19	5,06	5,48	4,52	4,64	4,22	2,04	3,66	3,99
Demir Dışı Metaller	1,99	2,14	1,94	2,19	2,23	2,49	2,40	0,24	0,99	1,15	0,76
Kimyasallar	5,07	4,56	4,39	6,86	5,35	4,49	2,06	0,95	2,45	2,90	3,14
Selüloz, Kağıt ve Baskı	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,78
Gıda, İçecek ve Tütün	3,99	3,92	2,71	2,35	2,13	2,02	1,39	1,37	0,46	0,88	3,39
Mineraller	8,85	8,91	10,15	13,22	14,88	14,90	13,50	18,59	16,51	21,36	25,34
Diğer	19,04	31,13	41,31	34,19	32,95	41,67	47,90	21,98	23,77	22,38	15,20
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Demir ve Çelik	4,38	4,64	4,99	5,29	4,19	4,33	4,27	4,62	5,63	5,82	
Demir Dışı Metaller	1,17	0,76	0,99	1,20	1,41	1,14	0,81	0,77	0,69	0,87	
Kimyasallar	4,65	3,94	3,70	6,69	6,07	5,32	7,03	6,40	6,84	8,30	
Selüloz, Kağıt ve Baskı	0,74	0,77	0,89	0,96	1,08	0,94	0,98	1,02	1,27	1,28	
Gıda, İçecek ve Tütün	3,54	3,61	3,33	4,37	4,97	4,93	5,09	5,19	5,88	6,34	
Mineraller	27,94	26,37	28,26	29,95	31,63	32,58	30,22	25,45	29,62	32,72	
Diğer	18,64	12,89	12,29	11,13	10,73	10,96	11,27	11,10	10,25	10,91	

Şekil 13 - Sanayi sektörü yanma emisyonları [1]

Sektörün proses emisyonlarında çimento ve demir çelik üretimi başı çekmektedir. Bu iki sektör toplam proses emisyonlarında 2021 yılında yaklaşık %74,7'lik bir paya sahip olmuştur (Şekil 14).

Şekil 14 - Sanayi sektörü proses emisyonları [1]

Tablo 10'da sanayi sektörü proses emisyonlarına ilişkin veriler yıllara sari olarak verilmektedir.

Tablo 10 - Sanayi Sektörü Proses Emisyonları (Mton CO_{2-egs}) [1]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Çimento Üretimi	10,44	12,02	13,27	13,05	13,49	14,13	14,66	15,10	15,29	14,59	15,18
Kireç Üretimi	2,25	2,18	1,45	2,13	2,39	2,36	1,96	2,24	2,00	1,86	1,65
Amonyak Üretimi	0,42	0,40	0,39	0,35	0,27	0,35	0,33	0,33	0,30	0,10	0,09
Nitrik Asit Üretimi	1,06	0,85	0,96	0,94	0,65	1,00	1,02	1,04	0,99	0,92	0,85
Demir ve Çelik Üretimi	6,95	7,31	6,37	6,43	5,44	5,68	6,03	5,93	6,25	5,90	5,73
F-Gazlar	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,12
Diğer	1,73	1,81	1,86	1,90	1,86	2,01	2,17	2,36	2,49	2,41	2,59

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Çimento Üretimi	15,09	15,51	16,02	17,21	19,12	20,84	22,78	24,85	27,04	29,98	31,45
Kireç Üretimi	1,52	1,62	1,70	1,82	1,92	2,08	2,28	1,92	1,61	1,71	2,03
Amonyak Üretimi	0,08	0,36	0,36	0,46	0,57	0,12	0,00	0,15	0,00	0,12	0,86
Nitrik Asit Üretimi	0,74	0,83	0,75	0,72	1,35	1,68	1,53	1,47	1,34	1,65	1,74
Demir ve Çelik Üretimi	5,79	5,62	6,09	6,75	6,91	7,16	7,73	8,05	8,11	8,88	9,93
F-Gazlar	0,23	0,42	0,63	0,91	1,15	1,42	1,71	1,90	2,11	3,05	3,43
Diğer	2,40	2,47	2,63	2,90	3,24	3,45	3,64	3,34	2,86	3,66	4,52

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Çimento Üretimi	31,37	33,91	34,50	34,44	37,53	39,47	39,41	32,35	40,81	44,23
Kireç Üretimi	2,61	2,49	2,51	2,43	2,66	2,68	2,79	2,56	2,81	2,75
Amonyak Üretimi	1,04	0,64	0,82	1,19	0,79	0,52	1,05	0,56	0,54	1,49
Nitrik Asit Üretimi	1,78	1,79	1,81	1,45	1,22	1,16	1,82	2,02	2,01	2,02
Demir ve Çelik Üretimi	10,48	10,58	10,49	10,74	11,72	11,93	11,95	10,62	10,15	11,91
F-Gazlar	4,26	4,47	4,93	4,82	5,11	5,26	5,04	5,68	6,50	7,21
Diğer	4,73	5,45	5,01	4,65	4,73	5,61	5,68	5,22	5,15	5,52

Türkiye’de sanayi sektörüyle ilgili temel mevzuat ile politika ve strateji belgeleri Tablo 11 ve Tablo 12’te yer almaktadır.

Tablo 11 - Sanayi Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Enerji Verimliliği Kanunu (Kanun No 5627)	Kanunun amacı; enerjinin etkin kullanılması, israfının önlenmesi, enerji maliyetlerinin ekonomi üzerindeki yükünün hafifletilmesi ve çevrenin korunması için enerji kaynaklarının ve enerjinin kullanımında verimliliğin artırılmasıdır.
Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik	<p>Kanun; enerjinin üretim, iletim, dağıtım ve tüketim aşamalarında, endüstriyel işletmelerde, binalarda, elektrik enerjisi üretim tesislerinde, iletim ve dağıtım şebekeleri ile ulaşımda, tarım ve hizmet sektörlerinde enerji verimliliğinin artırılmasına ve desteklenmesine, toplum genelinde enerji bilincinin geliştirilmesine, yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanılmasına yönelik uygulamaları kapsamaktadır.</p> <p>Yönetmeliğin amacı, kapsamda yer alan faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının izlenmesine, raporlanmasına ve doğrulanmasına dair usul ve esasları düzenlemektir. Yönetmelik, fosil yakıtların yakılması, petrol rafinasyonu, demir-çelik, demir ve demir dışı metal üretimi, birincil alüminyum üretimi, madencilik endüstrisi, kağıt hamuru ve kağıt üretimi, kimya endüstrisi ve asit üretimi gibi faaliyet gruplarını kapsamaktadır.</p> <p>2015 yılından itibaren 700’den fazla sanayi tesisinden kaynaklanan sera gazı emisyonları bu Yönetmelik çerçevesinde izlenmekte olup, bu rakam Türkiye’nin toplam sera gazı emisyonlarının yaklaşık yarısına tekabül etmektedir.</p> <p>Türkiye’deki İRD sistemi, 2005 yılından bu yana uygulanan en büyük uluslararası emisyon ticaret sistemi olan Avrupa Birliği Emisyon Ticareti Sistemini temel almaktadır.</p>

Temel Mevzuat

Amaç ve Kapsamı

Enerji Etiketleme Çerçeve Yönetmeliği

Yönetmeliğin amacı; piyasaya arz edilen ya da hizmete sunulan enerji ile ilgili ürünler için bir çerçeve oluşturarak, bu ürünlerin etiketlenmesi ve enerji verimliliğine, kullanım sırasında enerji ve diğer kaynakların tüketimine ilişkin standart ürün bilgilerinin ve bu ürünlere ilişkin tamamlayıcı bilgilerin sağlanması yoluyla, müşterilerin enerji tüketimini azaltması için daha verimli ürünler seçmelerini sağlamaktır.

Yönetmelik, piyasaya arz edilen ya da hizmete sunulan enerji ile ilgili ürünlere ilişkin tedarikçi, satıcı ve yetkili kuruluşların yükümlülükleri, ürünlerin piyasa gözetimi, denetimi ve kontrolü, risk teşkil eden ürünlere ulusal düzeyde müdahale etme usulü, koruma önlemleri usulü, etiketlerin uygulamaya konulması ve yeniden sınıflandırılması ile uyumlaştırma standartlarına ilişkin diğer iş ve işlemleri kapsar.

Çevre Etiket Yönetmeliği

Yönetmeliğin amacı; sürdürülebilir çevre hedefleri doğrultusunda, yaşam döngüsü boyunca çevresel etkileri azaltılmış ürün veya hizmetleri teşvik etmek, tüketicilere doğru ve bilimsel temeli olan bilgi akışını sağlamak için gönüllülük esaslı çevre etiketi sistemi oluşturmak ve bu konudaki idari ve teknik hususlar ile sistemin uygulanmasına dair düzenlemeleri yapmaktır.

Yönetmelik ile oluşturulan çevre etiketi sistemi; ürün veya hizmetlerin doğal kaynak kullanımı ve hammadde aşamasından başlamak üzere üretim, kullanım, tüketim, geri dönüşüm gibi evrelerini de kapsayacak şekilde nihai bertaraf aşamasına kadar geçen yaşam döngüsünün bütün süreçlerinde, ekosistemlerin bozulmasını önlemeyi, doğal kaynakların tüketiminde çevre, insan, sağlık, iklim ve doğal yaşamın üzerindeki olumsuz etkileri azaltmayı amaçlamaktadır.

Temel Mevzuat

Amaç ve Kapsamı

Florlu Sera Gazlarına İlişkin Yönetmelik

Yönetmeliğin amacı, ülkemizin taraf olduğu Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü, Kigali Değişikliği kapsamında yer alan florlu sera gazlarının salımını kontrol altına almak üzere florlu sera gazları ve diğer florlu maddelerin yönetimine dair düzenlemeleri yapmaktır. Bu değişiklik Türkiye’de florlu sera gazlarının tüketimi 2024’ten başlayarak 2045’e kadar kademeli olarak toplam % 80 CO₂-eşd kadar azaltılması taahhüt edilmiştir.

Yönetmelik, ürün ve ekipman içinde olanlar da dahil olmak üzere florlu sera gazları ve diğer florlu maddelerin etiketlenmesine, verilerin toplanmasına, sızıntı kontrollerine, raporlanmasına, piyasaya arz, ithalat, ihracat ve kullanımına, kota dağıtımına ve florlu sera gazlarının geri kazanımına ve imhasına ilişkin esasları, ve florlu sera gazları içeren veya çalışması bu gazlara dayanan ekipmanlara müdahale eden gerçek ve tüzel kişilerin eğitimi ve belgelendirilmesine ilişkin konuları ve düzenlemeleri kapsar.

Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Yönetmelik

Yönetmeliğin amacı, ülkemizin taraf olduğu Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü ile kontrol altına alınan maddelerin kullanılmasına ve sonlandırılmasına ilişkin düzenlemeleri yapmaktır.

Yönetmelik, kontrol altına alınan maddelerin, yeni maddelerin, bu maddeleri içeren veya bu maddeler ile çalışan ürün ve ekipmanların; üretimi, dış ticareti, kullanımı, piyasaya arzı, geri kazanımı, geri dönüşümü, ıslahı ve bertarafı ile tüm bilgilerin rapor edilmesini ve kamuoyunun bilgilendirilmesini kapsar.

Enerji İle İlgili Ürünlerin Çevreye Duyarlı Tasarımına İlişkin Yönetmelik

Yönetmeliğin amacı; enerji verimliliği, çevre koruma düzeyi ve enerji arz güvenliğini artırarak sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunması için enerji ile ilgili ürünlerin piyasaya arz edilmesi veya hizmete sunulmasında, çevreye duyarlı tasarım gereklilikleri hususunda bir çerçeve oluşturarak uyulması zorunlu olan gereklilikleri belirlemektir.

Gönüllü Karbon Piyasası Proje Kayıt Tebliği

Tebliğin amacı; sera gazı emisyon azaltımı sağlayan ve karbon sertifikası elde etmek amacıyla geliştirilen projelerin kayıt altına alınmasına ilişkin düzenlemeleri yapmaktır.

Tablo 12 - Sanayi Sektörü ile İlgili Temel Politika Belgeleri

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

12. Kalkınma Planı (2024-2028)

İmalat sanayiinde başta öncelikli sektörler olmak üzere tüm sektörlerde yeşil ve dijital dönüşüm ekseninde rekabet gücünün ve verimliliğin artırılması suretiyle yüksek katma değerli üretim yapısına geçişi sağlamak temel amaçtır. Planda aşağıdaki tedbirler yer almaktadır:

İmalat sanayiinde yeşil dönüşüm desteklenecek, döngüsel ve sürdürülebilir üretim uygulamalarının artırılması sağlanacaktır. Sürdürülebilir üretim ve yeşil dönüşüm teknolojilerinin benimsenmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için Ar-Ge faaliyetleri ve teknoloji transferi desteklenecektir. Temiz enerji üretimi ve kullanımı teşvik edilecektir. KOBİ’lerin yeşil dönüşüme yönelik farkındalıkları artırılacak ve sektörel dönüşüm profilleri oluşturulacaktır. İşletmelerin enerji verimliliği uygulamalarına yönelik destekler artırılacak, tesis ve süreç optimizasyonuna katkı sağlayan enerji verimliliği ve tasarruf potansiyeli yüksek teknolojik yatırımlar desteklenecektir. Karbon ve su ayak izi hesaplama ve doğrulamasında standartlaştırılmış ulusal uygulamalar geliştirilecektir. Yeşil dönüşüm kapsamında başta hidrojen değer zinciri içerisindeki üretim, depolama, taşıma ve sanayide kullanım süreçleri ile ilgili olarak bileşen, ekipman ve sistemlerin yerli ve milli imkânlarla geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi desteklenecektir. Sanayinin yeşil dönüşümü konusunda kamu ve özel sektörün kurumsal kapasitesi geliştirilerek farkındalık artırılacaktır.

Strateji, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında ülkemizin özel şartları ve imkânları çerçevesinde katkıda bulunmak amacıyla 2010-2023 yıllarını kapsayacak şekilde kısa ve uzun vadeli amaçları çerçevesinde ulusal azaltım, uyum, teknoloji, finansman ve kapasite oluşturma politikalarını ortaya koymaktadır.

İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023)

Sanayide kullanılan kaynakların, temiz üretime yönelik kaynaklar ile ikame edilmesi ve alternatif malzemelerin kullanılması, ısı geri kazanımı, endüstriyel kojenerasyon sistemlerinin özendirilmesi; Ar-Ge faaliyetleri ve teknoloji transferinin teşvik edilmesi; temiz üretim teknolojilerinin, iklim dostu ve yenilikçi teknolojilerin tercih edilmesini sağlamak üzere özendirici mekanizmalar devreye sokulması; denetim ve yaptırım mekanizmalarının etkin bir şekilde uygulanması gibi hedeflere odaklanılmıştır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

NDC 2023

NDC belgesinde Türkiye'nin 2030 yılı için sanayi sektöründeki temel azaltım politikaları; sanayi tesislerinde biyoyakıt, atıktan türetilmiş yakıt (ATY), alternatif yakıt ve hammadde kullanımının artırılması; sanayi ürünlerinin karbon ayak izini azaltılması ve sanayi sektöründe yenilenebilir enerji kullanımını, kaynak ve enerji verimliliğini artırılması; sürdürülebilir ve doğal soğutma teknolojilerinin yanı sıra yenilikçi finansman çözümleri ve enerji verimliliği daha yüksek soğutma gazlarını kapsayan Ulusal Soğutma Eylem Planı'nın hazırlanması (taslak aşamasında); Türkiye ekonomisi için kritik öneme sahip olan ve yüksek karbon salımına neden olan demir-çelik, alüminyum, çimento, kimya, plastik ve gübre sektörleri için Yeşil Büyüme Teknoloji Yol Haritası çalışmalarının yürütülmesi; temiz ve yeşil sanayi üretiminin bir göstergesi olarak "Mevcut En İyi Teknikleri" kullanan sanayi tesislerinin sertifikalandırılmasına öncelik verilerek "Sanayide Yeşil Dönüşümü" desteklenmesi olarak sıralanmaktadır.

Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023)

2017-2023 yılları arasında uygulanan Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı kapsamında bina ve hizmetler, enerji, ulaştırma, sanayi ve teknoloji, tarım ve yatay konular olmak üzere toplam 6 kategoride tanımlanan 55 eylem ile, 2023 yılında Türkiye'nin birincil enerji tüketiminin referans senaryoya göre %14 azaltılması hedeflenmiş; 2023 yılına kadar kümülatif olarak 23,9 MTEP tasarruf sağlanması ve bu tasarruf için 10,9 milyar ABD Doları yatırım yapılması öngörülmüştür. 2017-2020 yılları için hazırlanan ilerleme raporuna göre; ulusal ve uluslararası işbirlikleri aracılığıyla süreç verimliliği, enerji yönetimi, endüstriyel simbiyoz ve yeşil Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması gibi alanlarda çalışmalar yapılmıştır. Verimlilik Artırıcı Proje Destek Programı kapsamında 2011-2023 yılları arasında 517 projeye 122 milyon TL destek sağlanarak 803 milyon TL mali tasarruf ve 117 bin TEP enerji tasarrufu elde edilmiştir.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi

Strateji "Milli Teknoloji, Güçlü Sanayi" vizyonu ile 2023 yılı hedeflenerek hazırlanmış olup, beş ana bileşene ve 23 alt politikaya ayrılmıştır: (1) Yüksek Teknoloji ve Yenilik, (2) Dijital Dönüşüm ve Sanayi Hamlesi, (3) Girişimcilik, (4) Beşeri Sermaye ve (5) Altyapı. Strateji Belgesi, Türkiye'deki yazılım mühendisi sayısını 2023 yılına kadar 140.000'den 500.000'e çıkarmayı ve dünya ölçeğinde yıkıcı teknolojilere dayalı en az 23 akıllı ürün veya hizmet çıkararak Türkiye'nin dünya lideri olmasını hedeflemektedir. Ayrıca Belge,, girişim aşamasından başlayarak 1 milyar dolar ve üzeri değerlemeye ulaşan "unicorn" girişimler kavramını yerleştirmektedir. Bu perspektifte, değeri 1 milyar doların üzerinde olan Turcorn-Türk teknoloji firmalarının sayısının 2023 yılına kadar en az 10'a ulaşacağı ve teknoloji tabanlı firmaların yatırım kapasitesinin de 5 milyar TL'yi aşacağı tahmin edilmektedir.

Yeşil Mutabakat Eylem Planı (2021)

Eylem Planı, ayrıca Türkiye'yi AB Yeşil Mutabakatı ve Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) ile uyumlu hale getirmek ve belirli sektörlerde yeşil dönüşümü sağlamak için hazırlanmış olup, döngüsel ve daha yeşil bir ekonomiyi desteklemek amacıyla 9 kategoride 32 hedef ve 81 eylem içermektedir.

İlgili hedeflere ulaşmak için Eylem Planı kapsamındaki ana başlıklar sınırda karbon düzenlemeleri, yeşil ve döngüsel bir ekonomi, yeşil finansman, temiz, ekonomik ve güvenli enerji arzı, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir akıllı ulaşım, iklim değişikliği ile mücadele, diplomasi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri şekilde belirlenmiştir.

Politika Belgeleri**Amaçlar ve Hedefler**

Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023)

Belge, Türkiye’de iklim değişikliğinden etkilenebilirlik alanlarını, su kaynakları yönetimi, tarım ve gıda güvencesi, ekosistem hizmetleri, biyoçeşitlilik ve ormancılık; doğal afet risk yönetimi ve insan sağlığı olmak üzere beş alana odaklanmıştır. Sanayi sektörü, etkilenebilirlik açısından bu beş öncelikli alan içerisinde yer almamakla birlikte, etkilenebilir sektör ve temalara göre belirlenen eylemlerde verimlilik odaklı birçok faaliyet için paydaş olarak öngörülmüştür.

Türkiye’nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında sanayi sektörüne yönelik iklim riskleri konusunda değerlendirmeler yapılmış ve Ortak Programın sanayi ile ilgili bileşeni olarak Eko-Verimlilik (Temiz Üretim) Programı hayata geçirilmiştir. Seyhan Havzası Eko-verimlilik ve Temiz Üretim Pilot Çalışmaları Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı Eko-Verimlilik (Temiz Üretim) Programı teşkilat sorumluluğunda yürütülmüş; sanayide temiz üretim ve eko-verimlilik alanlarında kapasite geliştirme çalışmaları yürütülmüştür.

Belgede kentsel, tarımsal, endüstriyel su kullanımları başta olmak üzere bütün sektörlerde iklim değişikliğinin su arzına etkilerinin hafifletilmesi amaçlanmıştır.

Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2033)

Planda, sanayi sektöründe su verimliliğinin artırılması için yasal, idari ve teknik altyapının güçlendirilmesi, sanayide su verimliliği uygulamaları kapsamında farkındalığın artırılması, iyi uygulamaların yaygınlaştırılması ve kamu kurumları, üniversiteler, sanayi sektörüyle ilişkili STK’lar ve özel sektör iş birliğinin sağlanması, havza su yönetiminin kurumsal yapısı ile organize sanayi bölgeleri yönetimleri, sanayi odaları, sanayi sivil toplum kuruluşları arasında suyun verimli kullanımı denetimine yönelik kurumsal bağlantı ve iş birliği yapısının geliştirilmesi, endüstriyel su kullanımında verimliliği teşvik edecek fiyatlandırma konusunda yasal düzenleme oluşturulması, tarım ve sanayide mavi ve gri su ayakzının büyüklüğünün hesaplanması, azaltılmasına yönelik tedbirlerin belirlenmesi, teşvik ve destek mekanizmalarının oluşturulması stratejileri yer almaktadır.

Politika Belgeleri**Amaçlar ve Hedefler**

İklim Şurası (2022)

Şurada, 2053 net sıfır emisyon hedefi çerçevesinde, imalat sanayinin ve alt sektörlerinin uzun vadeli paylarının belirlenmesi ve projeksiyonlarının yapılması; imalat sektörlerinde düşük karbonlu yol haritalarının oluşturulması; sanayide yenilenebilir enerji kullanımının ve enerji verimliliğinin artırılması; atıkların yeniden kullanımı, atıkların yan ürün, alternatif hammadde olarak kullanılması ve geri dönüşüm/geri kazanım ile elde edilen ürünlerin zorunlu kullanım oranlarının belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması, destek mekanizmalarının geliştirilmesi; Yeşil Organize Sanayi Bölgesi (OSB) ve Yeşil Endüstri Bölgesi sertifikasyon sistemine ilişkin altyapının oluşturulması; karbon yoğun sektörler başta olmak üzere tüm sektörlerde yeşil hidrojen ve türevleri, karbon yakalama, kullanım ve depolama gibi diğer alternatif emisyon azaltım yöntemlerinin yaygınlaştırılması ve destek mekanizmalarının geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır.

2.2.2 Strateji ve Eylemler

Türkiye'nin sera gazı emisyonları içerisinde en büyük paylardan birine sahip olan sanayi sektöründe azaltım odaklı olarak sekiz adet strateji belirlenmiştir. Bu stratejiler, enerji verimliliğinin sağlanması, yenilenebilir enerji kullanımının artırılması, karbon ayakizinin ve karbon yoğunluğunun düşürülmesi, kurumsal sürdürülebilirlik raporlamalarının yaygınlaştırılması, döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliğinin teşvik edilmesi, ulusal kaynaklarla Ar-Ge ve inovasyon ile yeni teknoloji geliştirilmesi, finansman kaynaklarının sağlanması ve kapasite geliştirilmesi konularını kapsamaktadır.

Strateji S-S.1

İmalat sanayine yönelik enerji verimliliği potansiyelinin en üst seviyede değerlendirilmesi

İmalat sanayi sektörü, enerji tüketiminde ve buna bağlı olarak sera gazı emisyonlarında önemli bir paya sahiptir. Bu nedenle enerji verimliliği, imalat sanayisi için iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir uygulama alanıdır. Sanayi sektörü küresel ölçekte enerji üretimi sektöründe sonra en büyük emisyonu sahip ikinci sektördür. İklim değişikliği ile küresel mücadele, artan enerji fiyatları ve sınırlı kaynaklar, enerji yoğun imalat sektörlerinde enerji tüketimini azaltmak için yaygın olarak enerji verimliliği programları yürütülmesini zorunlu kılmaktadır.

Enerji verimliliği, daha az enerji kullanarak nihai enerji talebini azaltmak ve üretimi optimize ederek enerjiyi daha verimli kullanmak üzere birbirini tamamlayan iki ana başlıkta ele alınabilir. Nihai enerji talebini azaltmak için teknik çözümler ve çalışan farkındalığına yönelik faaliyetler öne çıkmaktadır.

Enerji verimliliği yatırımları, finansal destekler anlamında, yatırım maliyetlerini düşürmek için sübvansiyonları belirlemek, yatırım getirisi ve toplam sahip olma maliyeti üzerinden yapılacak çalışmalarla geliştirilebilecektir. Bu kapsamda emisyon ve enerji yoğun imalat sanayi sektörlerinde enerji verimliliğine yönelik etüt ve kıyaslama çalışmaları yürütülecektir. Ayrıca, alt sektör bazında, normalizasyon gözetilerek, enerji verimliliğine, operatörden bağımsız olarak etki eden işletim pratiklerinin dışındaki pek çok etmen göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Emisyon ve enerji yoğun imalat sanayi sektörlerinde enerji verimliliğine yönelik etüt ve kıyasla: çalışmaları, verimlilik artırıcı projelerinin uygulanması sonucunda, projede sunulan miktarlar ile gerçekleşen değerler üzerinden performans değerlendirilmesi, imalat sanayi sektörü özelinde ısı pompalarının yerli üretimi ve kullanım potansiyelinin araştırılması bu strateji altında ele alınan hedefler arasındadır.

S-S.1.1	Enerji verimliliği mevzuatı kapsamında zorunlu enerji verimliliği etüt raporları ve kıyaslama çalışmalarının yapılması ve tasarruf potansiyellerinin güncellenmesi
S-S.1.2	Mevzuat değişikliğiyle verimlilik artırıcı proje bedeli limiti kaldırılarak destek miktarının artırılması, iklim değişikliği dikkate alınarak performans kriterlerinin belirlenmesi ve tasarruf potansiyeli görece yüksek projelerin desteklenmesi
S-S.1.3	Doğrulanmış enerji verimliliği performans artışlarının karbon fiyatlandırma araçları ile teşvik edilmesi
S-S.1.4	Isı pompalarının imalat sanayi sektörlerinde yaygınlaştırılmasına yönelik desteklerin sağlanması ve farkındalık artırma çalışmaları yürütülerek kılavuz dokümanlarının hazırlanması
S-S.1.5	KOBİ'lerde enerji verimliliği ölçme, izleme ve raporlama faaliyetleri için dijitalleşme sistemlerinin oluşturulmasının teşvik edilmesi

Strateji S-S.2

İmalat sanayine yönelik yenilenebilir enerji kullanımının artırılması

İmalat sanayi sektörünün neden olduğu emisyonların büyük çoğunluğu enerji kullanımından kaynaklanmaktadır. Sektörde, fosil enerji kullanımını azaltmak için yenilenebilir enerji kaynaklarından alternatif enerji üretim yöntemlerine geçiş için farklı seçenekler değerlendirilmektedir. Fosil yakıtlara alternatif olarak yenilebilir enerji seçeneklerinin geliştirilmesi ve uygulanması, dünya çapında temiz enerji üretiminde giderek daha fazla yenilik, büyüme ve rekabet gücü elde etmek açısından önem taşımaktadır.

İmalat sanayi üretiminde yenilenebilir enerjiye geçiş yapmak, önemli miktarlarda yatırım gerektirse de uzun vadeli enerji güvenliği, iklim risklerine dirençli bir yapı sağlayacaktır. Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, fosil yakıt fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı finansal sürdürülebilirlik açısından öne çıkarken tedarik kesintilerine maruz kalma oranlarını azaltabilecektir.

Tedarikçilerinden yenilebilir enerji kullanımına dair hedeflerini ve stratejilerini açıklaması için talepte bulunan ticari kuruluş sayısı her geçen gün artmaktadır. Yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması, tedarik zinciri emisyonlarının azaltılmasına da önemli katkılar sağlayacaktır. Bu nedenle, önümüzdeki dönemde çeşitlendirilmiş bir enerji portföyü, üreticiler için sürdürülebilir gelişimin temel belirleyicilerinden birisi olacaktır. Ayrıca güneş ve rüzgar gibi mevcut yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, yakın gelecekte yeşil hidrojen gibi yeni teknolojileri kullanma potansiyelini ileri taşıyacaktır.

Sanayi sektör kuruluşları için yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımına yönelik teşviklerin artırılması yoluyla sera gazı azaltımının sağlanması, sanayi süreçlerinin ihtiyacı olan ısının yenilenebilir enerji kaynaklarından temin edilmesi ve sanayi tesislerinin sertifikalandırılmış yenilenebilir enerjiden üretilen elektrik kullanımının artırılmasına yönelik faaliyetler bu strateji kapsamında hedeflenmektedir.

S-S.2.1

Sanayide öz tüketim bağlamında yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması

S-S.2.2

Alternatif hammadde ve maddesel geri kazanıma uygun olmayan atıklar için ek yakıt seçeneklerinin değerlendirilerek atıkların kaynak olarak kullanımının artırılmasına yönelik mevzuat iyileştirmelerinin ve yaygınlaştırma çalışmalarının yapılması

Strateji S-S.3

İmalat sanayinde karbon ayakizinin düşürülmesi ve GSH başına CO₂-eşd yoğunluğunun azaltılması

İmalat sanayi mamulleri de dahil olmak üzere ürün talepleri, sürdürülebilir kalkınmaya ve karbon ayak izinin azaltılmasına olanak tanıyan mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi ile bağlantılıdır.

İklim değişikliğiyle mücadele, hem üretici kuruluşların sınırları içinde karbon nötr operasyonlara hem de karbon nötr değer zincirlerine geçişi gerektirmektedir. İmalat sanayinin karbon ayak izini azaltmaya yönelik önemli bir adım olarak bir ürünün ürettiği toplam sera gazı emisyonlarını hesaplamak üzere ürün karbon ayak izi çalışmalarını yürütmek öne çıkmaktadır.

Enerji ve karbon yoğun sektörler başta olmak üzere, tüm sanayi alt sektörlerini kapsayacak biçimde azaltım stratejilerini ve uygulama takvimini içeren yol haritasının hazırlanması 2030 yılına kadar yürütülecek çalışmalar için önemli bir başlangıç noktası olacaktır.

Ürün bazında karbon ayakizinin düşürülmesi amacıyla; kamu inşaat ve altyapı yatırımlarında kullanılan çimentonun klinker oranının düşürülmesi, demir ve çelik için düşük karbon yoğunluğu kriteri getirilmesine yönelik altyapı çalışmalarının yürütülmesi, geliştirilen yeni teknik ve yenilikçi uygulamaların finansal destek kriteri olarak belirlenmesi ile tedarik zinciri boyunca yeşil dönüşümün sağlanması ve kimsenin arkada bırakılmaması yaklaşımı ile sera gazı emisyonlarının azaltılmasında kritik öneme sahip KOBİ'lerin analiz edilmesi ve performanslarının izlenmesi için gerekli faaliyetlerin planlanması, bu strateji altında öne çıkan eylem alanlarıdır.

S-S.3.1	Alt sektörlerde karbon ayak izinin düşürülmesine yönelik yol haritasının hazırlanması
S-S.3.2	Ürün bazında karbon ayak izinin düşürülmesi amacıyla kamu inşaat ve altyapı yatırımlarında kullanılacak çimentonun klinker oranının azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması
S-S.3.3	Sanayi sektörlerinde karbon ayak izinin düşürülmesine yönelik yeni teknolojik çözümlerin ticarileşme aşamasında teknik ve finansal olarak desteklenmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması
S-S.3.4	Düşük karbon emisyonlu çelik üretimi için gerekli hurda metal arzının sağlanmasına yönelik politikaların gözden geçirilmesi
S-S.3.5	Yeşil dönüşüme katkı sağlamak amacıyla sera gazı emisyon azaltımında kritik olan KOBİ'lerin tespit edilerek iklim performanslarına yönelik izleme sistemi oluşturulması

Strateji S-S.4

|| Sürdürülebilirlik raporlamalarının yaygınlaştırılması

Yeni sürdürülebilirlik raporlama çerçeveleri ve standartlarının ortaya çıkışı ve dönüşümü son dönemde hız kazanmış olup gönüllü raporlamaların yakın zamanda zorunlu mevzuata doğru değişimleri gerçekleşmektedir. Bu kapsamda, bu yeni düzenlemelere erkenden hazırlanan ve mevzuat değişikliklerini benimseyen kuruluşlar, rekabet avantajı ve itibar yönetiminden başlamak üzere geniş kapsamlı faydalar sağlayacaktır.

Bugün küresel sürdürülebilirlik raporlama ortamı, sektöre özgü girişimlere, belgelendirme kuruluşlarına ve sürdürülebilirlik derecelendirme kuruluşlarına ek olarak, artan sayıda gönüllü raporlama çerçeveleri ve standartlarından oluşan, ağırlıklı olarak gönüllüdür. Ancak, son yıllarda zorunlu raporlamaya geçişle birlikte pek çok değişiklik olmuştur.

İklim geçiş kriterleri ile Avrupa Birliği taksonomi çalışmaları arasındaki ilişki hala geliş aşamasındadır. Mevcut durumda, AB iklim değişikliği, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirlik raporlamasına gereklilikleri konusunda hızla ilerlemektedir. AB, daha geniş sürdürülebilirlik materyal konularını zorunlu raporlama rejimine entegre etmede başı çekerken, İngiltere şu anda iklimle ilgili konuları zorunlu Task Force on Climate-Related Financial Disclosures raporlamasının yıllık raporlarda benimsenmesiyle entegre etmeye daha fazla odaklanmaktadır. AB 2022 yılı sonunda yayımlanan 537/2014 sayılı zorunlu AB Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifine göre, 2024'de başlamak üzere, büyüklüklerine göre işletmelerin aşamalı olarak dahil olacağı sürdürülebilirlik raporlaması yapmasını gerektiren Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifini kabul etmiştir.

Türkiye'de tüm bu gelişmeleri yakından takip ederek bunlara yönelik kurumsal ve teknik altyapı oluşturmaktadır. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, 4 Haziran 2022 tarih ve 31856 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda yapılan değişiklikle Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarını belirlemeye ve yayımlamaya yetkili kılınmıştır.

Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB) tarafından yayımlanan, Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarına uygun olarak taslaklar Kurumca yayımlamıştır ve uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarını yayımlamaya yönelik çalışmalar devam etmektedir. Tüm bu ilerlemeler ışığında, sürdürülebilirlik raporlamalarını yaygınlaştırmaya yönelik kamu ve özel sektörün üyesi olduğu bir platform oluşturulması, küresel gelişmelere uyumun sağlanması açısından faydalı olacaktır. İlgili kurumların katılımıyla oluşturulan sürdürülebilirlik çalışma grubu içerisinde fayda-maliyet ilişkisi gözetilerek zorunlu raporlama yapacak işletmelerin kapsam belirlemesi yapılmıştır.

Bu strateji başlığı altında ayrıca, sürdürülebilirlik raporlarının uluslararası güvenilirliğini artırmak ve üçüncü taraf güvence veya doğrulama sisteminin kurulmasına yönelik değerlendirme yapılması ve sistemin hayata geçirilmesi ve AB'de zorunlu hale gelen sürdürülebilirlik raporlaması ve KOBİ'lere kadar uzanacak ayrıntılı geçiş takvimi çerçevesinde ülkemiz için de kademeli bir geçiş takvimi hazırlanması ve uygulanması hedeflenmektedir.

S-S.4.1	Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlamalarının yaygınlaştırılması ve kamu ve özel sektörün üyesi olduğu bir platform oluşturulması
S-S.4.2	Uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarının yayımlanması ve sürdürülebilirlik raporlamalarına yönelik üçüncü taraf güvence ve doğrulama sisteminin kurulması
S-S.4.3	Zorunlu sürdürülebilirlik raporlamalarına ilişkin ölçek bazında Avrupa Birliği ile uyumlu olarak kademeli geçiş takviminin hazırlanması
S-S.4.4	SPK Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesinin uluslararası standartlar ve gelişmeler kapsamında değerlendirilerek gözden geçirilmesi

Strateji S-S.5

|| İmalat sanayi sektörü paydaşlarının kapasitelerinin geliştirilmesi

Hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik kurumsal kapasite geliştirme ihtiyaçlarının gözden geçirilmesi ve sonraki adımların planlanması Eylem Planının başarısı için önemlidir. Birçok sektörde olduğu gibi, iklim değişikliği mücadelede davranış değişikliği, sanayi sektörünün dekarbonizasyonu için de kilit öneme sahiptir.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) başta olmak üzere sanayi işletmelerinin mevcut gelişmeler ışığında azaltım ve uyum faaliyetlerini nasıl yönettikleri, kurumsal kapasiteleri ile doğrudan ilişkilidir.

KOBİ'lerin iklim değişikliğine yönelik azaltım ve uyum faaliyetlerini paylaşmaya ve yeniden kullanmaya daha açık hale gelmeleri, daha bilgi yoğun bir ortamda KOBİ'lerin sürdürülebilirlik yönetimi ve dekarbonizasyon sürecinde belirleyici olacaktır.

İklim değişikliğinin etkilerinin azaltımı ve uyuma yönelik olarak teknik bilgi kapasitesini güçlendirilmesine yönelik; öncelikli paydaş gruplarının belirlenmesi, istişare toplantıları düzenlenmesi, iyi uygulama örneklerinin incelenmesi ile bilgi ve deneyim paylaşım platformlarının kurgulanması bu strateji kapsamındaki faaliyetlerdendir.

Ayrıca adil geçiş ve istihdamda dönüşümün kadın istihdamı açısından sonuçlarının değerlendirilmesi ve kadın istihdamının artırılmasına yönelik tedbirlerin öngörülmesi tüm bu faaliyetlerde gözetilecektir.

S-S.5.1	KOBİ'ler başta olmak üzere sanayi işletmelerinin iklim değişikliğinin etkilerinin azaltımı ve uyuma yönelik olarak teknik bilgi kapasitesinin güçlendirilmesi
S-S.5.2	Adil geçiş ve istihdamın dönüşümü için kapasitenin geliştirilmesi ve yol haritasının oluşturulması

Strateji S-S.6

|| Tüm imalat sanayi sektörleri için döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliğinin teşvik edilmesi

Çevresel, ekonomik ve sosyal alanlardaki faydalarla birlikte, daha kaynak verimli ve döngüsel bir ekonomiye geçiş aynı zamanda iklim değişikliği ile mücadele için de önemli alandır. Sürdürülebilir malzeme yönetimi, kaynak verimliliği ve döngüsel ekonomi için geliştirilen ve planlanan ulusal stratejilerde iklim değişikliği bağlamına yönelik bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenmesi ve pilot uygulama ve yatırımların desteklenmesi strateji kapsamındaki hedeflerdendir.

Döngüsel ekonomiye geçiş, makroekonomik düzeyde, kaynak verimliliği, rekabet edebilirlik, yeni iş fırsatları ve yenilikçilik açısından ekonomik faydalara ek olarak ekosistem hizmetleri üzerindeki baskılara daha fazla dirençli sektörler için fırsat olabilecektir. Döngüsel ekonomi uygulamaları kapsamında; kaynak verimliliği, yeniden kullanım, geri kazanım ve alternatif hammaddeleri de içerecek şekilde sanayi sektörü temsilcilerine yönelik bilgilendirme, eğitim ve diğer etkinliklerin düzenlenmesi, pilot uygulama ve yatırımların teşvik edilmesi, döngüsel ekonominin yaygınlaştırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi bu stratejinin uygulama alanlarındandır.

Ayrıca yeşil dönüşüm için kritik nitelikteki hammaddelerin tespit edilerek, arz güvenliğini sağlamak üzere politikalar geliştirilmesi hedeflenmektedir.

S-S.6.1	Döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliğine yönelik alt sektörler bazında bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenmesi
S-S.6.2	İmalat sanayinin yeşil dönüşümüne yönelik, döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliği uygulamalarını içeren yatırımların desteklenmesini amaçlayan Yeşil Dönüşüm Destek Programı'nın yürütülmesi
S-S.6.3	Döngüsel ekonomi modelinin uygulanması ve yaygınlaştırılması amacıyla Avrupa Birliği ile uyumlu sürdürülebilir ürün inisiyatifi ve dijital ürün pasaportu sistemine yönelik mevzuatın geliştirilmesi
S-S.6.4	Döngüsel ekonomi modellerinin yaygınlaştırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi
S-S.6.5	Yeşil dönüşüm için kritik nitelikteki hammaddelerin tespit edilerek, arz güvenliğini sağlamak üzere politikalar geliştirilmesi

Strateji S-S.7

Ar-Ge ve inovasyon ile yeni teknoloji seçeneklerinin ulusal kaynaklarla geliştirilmesi

Teknolojik gelişim, iklim değişikliğiyle mücadelede kilit bir role sahiptir. Değişimi yönlendirme ve iklim dostu teknolojilere geçişi yönetme becerileri, dekarbonizasyon sürecinde ulusal ve sektörel ölçekte büyük önem taşımaktadır.

Ar-Ge ve inovasyon olmadan net sıfır hedeflerinin tutturulması mümkün olmayacaktır. Sanayi sektöründe net sıfıra giden yolda; yenilenebilir enerji üretim ve depolama kapasitelerine yönelik teknolojik yenilikler, uygun süreçlerin elektrifikasyonu, CO₂'nin tutulması, kullanılması ve depolanması, hidrojen ve hidrojen bazlı yakıtların kullanımı başlıca gelişim alanları olarak görülmektedir.

Kapasite geliştirme faaliyetleri ve pilot uygulamalar ile sera gazı azaltımını hedefleyen Ar-Ge inovasyon faaliyetlerinin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Bununla birlikte, hidrojen teknolojilerinin sanayide kullanımına yönelik çalışma yapılması ve pilot seviyede uygulamaya alınması, karbon yakalama, kullanım ve depolama konularında projelerin desteklenmesi bu strateji kapsamındaki eylem alanlarıdır.

S-S.7.1	Sera gazı azaltımını hedefleyen Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin desteklenmesi
S-S.7.2	Patentli pilot uygulama ve teknolojik çözümler geliştirilmesi
S-S.7.3	Hidrojen teknolojilerinin sanayide kullanımına yönelik çalışma yapılması ve pilot seviyede uygulamaya alınması, sanayide kullanılmasına yönelik teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi
S-S.7.4	Karbon yakalama, kullanım ve depolama (KYKD) konularında projelerin desteklenmesi
S-S.7.5	Sanayi sektörlerinde düşük ve orta ısı işlemlerin elektrifikasyonu konularında Ar-Ge ve uygulama projelerinin geliştirilmesi

Strateji S-S.8

90

Sürdürülebilir yatırım araçlarının geliştirilmesi ve yatırımcılara uygun finansman kaynaklarının oluşturulması

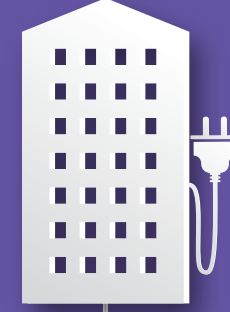
Son yıllarda özel sektör yatırımlarındaki hızlı artışa rağmen, iklim finansmanı ihtiyacı devam etmektedir. Emisyonları azaltmak ve halihazırda meydana gelen etkilere uyumu teşvik etmek için mali kaynaklara ve sağlam yatırımlara ihtiyaç vardır. Bununla birlikte, bu yatırımlardan elde edilen faydalar, herhangi bir ilk maliyetten önemli ölçüde daha fazla değere sahiptir.

Özel sektöre iklim finansmanının akışını destekleyecek ve teşvik edecek altyapı, Ar-Ge ve yenilenebilir enerji teknolojilerine yönelik kamu yatırımlarının artırılması, sürdürülebilir finansman için veri boşluklarının, raporlama standartlarının gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi, sürdürülebilir finansman kaynaklarından etkin bir şekilde faydalanılması amaçlanmaktadır.

Ayrıca, sınıflandırma (taksonomi) ve raporlama çerçevesinin adapte edilmesi ve KOBİ'lerin üretim ve tedarik zincirinin karbonsuzlaştırma çalışmaları için teknik ve finansal destek sağlanmasına yönelik çalışmaların planlanması hedeflenmiştir.

S-S.8.1	Sanayi sektörünün dönüşüm sürecinde sürdürülebilir finansman kaynaklarından etkin bir şekilde faydalanılması ve gereken sınıflandırma ve raporlama çerçevesinin uyumlaştırılması
S-S.8.2	KOBİ'lerin üretim ve tedarik zincirinin karbonsuzlaştırma çalışmaları için teknik ve finansal destek sağlanması
S-S.8.3	KOBİ'ler başta olmak üzere, mevcut elektrik motorlarının verimli motorlar ile değişimi için teşvik ve destek mekanizmalarının geliştirilmesi
S-S.8.4	Yeşil dönüşüm, enerji verimliliği ve teknoloji gelişimi projelerinin desteklenmesi amacıyla, yeşil/sürdürülebilirlik etiketli borçlanma araçları ihracının düzenlemeler yoluyla desteklenmesi

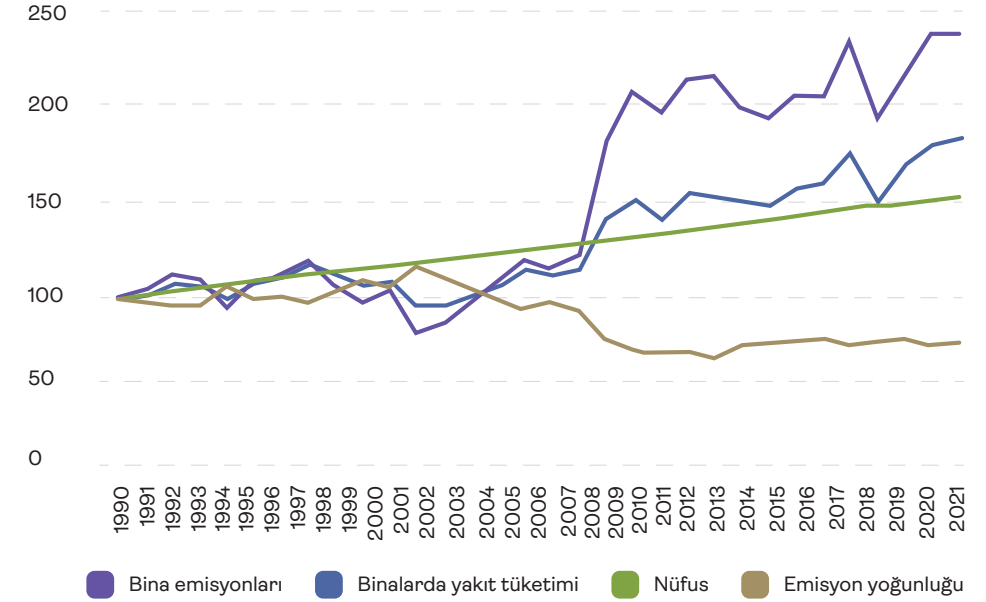

BİNALAR

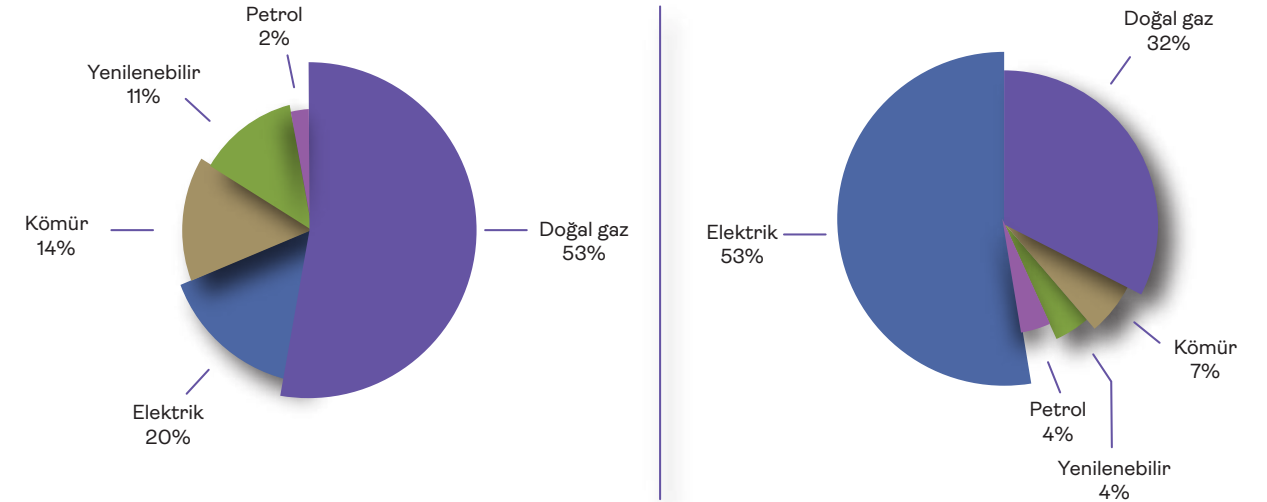
2.3.1 Mevcut Durum

Türkiye nüfus ve kentleşme oranındaki artış ile refahın artması, Türkiye'deki bina sayısının ve taban alanının artmasındaki itici güçlerdendir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) yapı ruhsatı ve kullanım izinleri istatistikleriyle Türkiye için bina stokunun amortisman oranına dayanılarak yapılan tahmine göre, Türkiye'de yaklaşık 9,5 milyon bina (konut ve konut dışı) ve 3,6 milyar m2 toplam taban alanı bulunmaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanan enerji denge tablosuna göre, binalarda (konut, ticari ve hizmetler) 2021 yılında yaklaşık olarak 38,3 Mton eşdeğer petrol (TEP) enerji (doğrudan kullanılan birincil enerji kaynakları ve elektrik enerjisi) kullanılmıştır. 1990-2021 yılları arasında enerji kullanımı %82, bina emisyonları %136 oranında bir artış gösterirken binaların emisyon yoğunluğunun %33 oranında azaldığı görülmektedir (Şekil 15).

Binalar enerji kullanımına göre "konut" ve "ticarethane ve hizmetler" olmak üzere konut dışı olarak iki ana gruba ayrılmaktadır. 2021 yılında konutlarda kullanılan toplam enerjinin %53'ü doğalgazdan, %20'si elektrikten, %14'ü kömürden, %11'i yenilenebilir enerjiden ve %2'si de petrol ürünlerinden gelmektedir (Şekil 16a). Konut dışı enerji kullanımı incelendiğinde ise en yüksek payı %53 ile elektrik aldığı görülmektedir. Bunu %32 ile doğalgaz, %7 ile kömür, %4 ile yenilenebilir enerji kaynakları ve %4 ile petrol ürünleri izlemektedir. (Şekil 16b) [2]. Enerji Denge Tablolarında 2015 yılı öncesi ticarethane ve hizmetlerin enerji istatistiklerinin alt detayının yer almaması nedeniyle 1990 yılındaki kaynak dağılımına göre değişimini analiz etmek mümkün olamamaktadır. Bununla birlikte, 2021 yılındaki veriler incelendiğinde kullanılan enerjinin yarısından fazlasının elektrik aracılığıyla olması, azaltım potansiyelinin yüksek olabileceğini göstermektedir.

Şekil 15 - Binalar ile ilgili temel göstergelerdeki değişim [1] [2] [7]

Şekil 16 - 2021 Yılında konut (a) ve konut dışı (b) enerji kaynaklarına göre dağılım [2]

Tablo 13'de sera gazı emisyonları bakımından dağılımı yer almaktadır. 1990-2021 yılları arasındaki emisyon değişimi göz önüne alındığında, 2015 yılına kadar emisyonlarda konut ve ticarethane ile hizmetler birlikte ele alındığı, 2015 yılından sonra ise ayrı olarak raporlandığı görülmektedir. Buna göre 1990 yılında 27,3 Mton CO₂eşd. olan emisyonlar 2014 yılına kadar %93 oranında artarak 52,7 Mton'a ulaşmıştır. Diğer taraftan sadece konut sektörünün emisyonları 2015-2021 yılları arasında 32 Mton'dan 50 Mton'a yükselmiştir. Bu kısa dönemdeki emisyon artışı yaklaşık olarak %56 civarındadır.

Tablo 13 - Konutların Sera Gazı Emisyonları (Mton) [1]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
CO ₂ eşd.	27.2	28.4	30.6	29.8	25.7	29.5	30.0	32.5	28.8	26.6	28.2	22.3	23.7	26.8	29.5	32.5
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
CO ₂ eşd.	31.3	33.4	49.3	56.2	53.3	57.7	58.2	53.8	52.7	32.2	33.4	42.6	38.8	43.7	50.3	50.3

Tablo 14'te ticarethane ve hizmetlerin sera gazı emisyon bilgileri yer almaktadır. Türkiye Sera Gazı Emisyon Envanter Raporuna göre ticarethane ve hizmetlerdeki sera gazı emisyonları azalmaktadır. 2015 yılında 23,4 Mton olan emisyonlar %40,5 oranında bir azalışla 2021 yılında 13,949 Mtona düşmüştür.

Tablo 14 - Ticarethane ve Hizmetlerin Sera Gazı Emisyonları (bin ton) [1]

Yıl	CO ₂ eşd.
2015	23.353
2016	22.139
2017	20.647
2018	13.539
2019	14.678
2020	13.637
2021	13.949

Türkiye'de binalar sektörüyle ilgili temel mevzuat ile politika ve strateji belgeleri Tablo 15 ve Tablo 16'da yer almaktadır.

Tablo 15 - Binalarla İlgili Temel Mevzuat

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Enerji Verimliliği Kanunu (Kanun No 5627)	Enerjinin etkin kullanılması, israfının önlenmesi, enerji maliyetlerinin ekonomi üzerindeki yükünün hafifletilmesi ve çevrenin korunması için enerji kaynaklarının ve enerjinin kullanımında verimliliğin artırılması amaçlanmaktadır.
Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği	Binalarda enerjinin ve enerji kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına, enerji israfının önlenmesine ve çevrenin korunmasına ilişkin usul ve esasların düzenlenmesi amaçlanmaktadır.
Binalar ile Yerleşmeler İçin Yeşil Sertifika Yönetmeliği	Binalar ve yerleşmelerin doğal kaynakları ve enerjiyi verimli kullanarak çevreye olan olumsuz etkilerini azaltmak için değerlendirme ve sertifikalandırma sistemlerinin oluşturulmasına; yeşil sertifika uzmanlarının, yeşil sertifika değerlendirme uzmanlarının ve eğitici kuruluşların nitelikleri ile yeşil bina ve yeşil yerleşmelerin değerlendirme kriterlerine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmaktadır.
Enerji ile İlgili Ürünlerin Çevreye Duyarlı Tasarımına İlişkin Yönetmelik	Enerji verimliliği, çevre koruma düzeyi ve enerji arz güvenliğini artırarak sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunması için enerji ile ilgili ürünlerin piyasaya arz edilmesi veya hizmete sunulmasında, çevreye duyarlı tasarım gereklilikleri hususunda bir çerçeve oluşturarak uyulması zorunlu olan gereklilikleri belirlemek amaçlanmaktadır.
İmar Kanunu (Kanun No 3194)	Yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amaçlanmaktadır.
Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	Mekânsal düzeyde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek, yaşam kalitesi yüksek, sağlıklı ve güvenli çevreler oluşturmak üzere hazırlanan, arazi kullanım ve yapılaşma kararları getiren mekânsal planların yapımına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek amaçlanmaktadır.

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği	Plan, fen, sağlık ve sürdürülebilir çevre şartlarına uygun yapı ve yapılaşma ile projelendirmeye ve denetime ilişkin usul ve esasları belirlemek amaçlanmaktadır.
Kamu Binalarında Enerji Tasarrufu ile İlgili 2023/15 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi	Enerji yöneticisi atamakla yükümlü kamu binalarındaki enerji verimlilik hedefi güncellenerek 2030 yılına kadar %15'ten %30'a çıkarılması amaçlanmıştır.

Tablo 16. Binalarla İlgili Ana Politika Belgeleri

Politika Belgeleri	Amaçlar ve Hedefler
12. Kalkınma Planı (2024 -2028)	<p>Planda aşağıdaki tedbirler yer almaktadır:</p> <p>Binaların enerji dönüşümünün hızlandırılması amacıyla yenilenebilir enerjiyle desteklenen enerji verimli binaların yaygınlaştırılması sağlanacak ve buna yönelik düzenlemeler geliştirilecektir.</p> <p>Başta binalarda olmak üzere enerji verimliliği alanında enerji performans sözleşmeleri, enerji hizmet şirketleri modeli ve Hazine destekli kefalet sisteminin kullanılması gibi alternatif yöntemler yaygınlaştırılacaktır. Isı piyasası mevzuatına ilişkin çalışmalar tamamlanacak, teknik ve ekonomik olarak uygun yerlerde bölgesel ısıtma/soğutma sistemlerinin ve ısı pompalarının kullanımı yaygınlaştırılacak ve jeotermal kaynaklı ısıtmanın artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. Meskenlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılmasına yönelik potansiyel belirlenecek, fayda-maliyet etkinliğini de içerecek şekilde atılacak adımların tespit edilmesine yönelik yol haritası oluşturulacak ve uygulamaya geçirilecektir.</p>

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

NDC 2023	Ulusal Katkı Beyanında; mevcut binaları yenilemek, daha enerji verimli binalar inşa edilmesi; yoğun nüfuslu bölgelerde bölgesel ısıtma çözümlerinin kullanılması; yeni teknikler ve teknolojiler kullanılması; kaynak ve enerji verimliliğini artırılması ve çevresel etkileri ve karbon emisyonlarını azaltmak için binaların tüm planlama, inşaat ve yaşam döngüsü boyunca mevcut en iyi teknikleri kullanarak entegre bina tasarımı yapılması; BIM ve modüler inşaat teknolojilerini geliştirilmesi ve teşvik edilmesi; gri su ve yağmur suyu kullanımına yönelik teşvikler sağlanması, sıfır atık sistemlerinin kurulması; yenilenebilir enerji öz tüketimini artırılması; Konut ve konut dışı binalarda bina performans kodlarının ve standartlarının uygulanması; yenilenebilir portföy hedefleri, enerji verimliliği etiketlemesi, mevcut binaların güçlendirilmesi, akıllı şebeke sistemleri ve bölgesel enerji sistemlerinin uygulanması; enerji verimliliği yüksek beyaz eşya ve elektrikli ev aletlerinin kullanımını artırılması hedeflerini içermektedir.
Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023)	Eylem planında, Binalar için enerji tüketim verilerini de içeren bir veri tabanı oluşturulması; mevcut binaların rehabilitasyonu ve enerji verimliliğinin geliştirilmesi; merkezi ve bölgesel ısıtma/soğutma sistemlerinin kullanımının özendirilmesi; mevcut binaların enerji kimlik belgesi sahiplik oranının artırılması, sürdürülebilir yeşil binalar ile yerleşmelerin belgelendirilmesinin özendirilmesi; yeni binalarda enerji verimliliğinin özendirilmesi; mevcut kamu binalarında enerji performansının iyileştirilmesi; binalarda yenilenebilir enerji ve kojenerasyon sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.
Enerji Verimliliği Strateji Belgesi (2012-2023)	Strateji belgesinde, binalara azami enerji ihtiyacı ve azami emisyon sınırlaması getirilmesi; 2017 yılından itibaren, CO2 salım miktarları ilgili mevzuatta tanımlanan asgari değerlerin üzerinde olanlara idarî yaptırım uygulanması; enerjiyi verimsiz kullanan ürünlerin satışının sınırlandırılması ve piyasa denetiminin etkinleştirilmesi; kamu kuruluşlarının bina ve tesislerinde yıllık enerji tüketimi 2023 yılına kadar %20 azaltılması; kamu kesimine ait bina ve tesislerde verimlilik artırıcı uygulamaların Enerji Performans Sözleşmeleri ile gerçekleştirilmesi stratejileri yer almaktadır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2020)

Strateji belgesinde, yeni Binalarda EKB uygulamasına başlanması; yeni yapılacak binalarda yenilenebilir enerji sistemlerinin ilk yatırım maliyeti enerji ekonomisi göz önünde bulundurulmak suretiyle, inşaat alanı 20.000 m²'ye kadar olan binalarda 10 yıl, inşaat alanı: 20.000 m² ve daha büyük binalarda 15 yılda geri kazanılması durumunda bu sistemler yapılması; yeni yapılacak olan ve kullanım alanı 1.000 m²'nin üzerindeki oteller, hastaneler, yurtlar ve benzeri konaklama amaçlı konut harici binalar ile spor merkezlerindeki merkezi ısıtma ve sıhhi sıcak su sistemlerinde güneş enerjisi toplayıcıları ile sistemler desteklenmesi yer almaktadır.

İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023)

Eylem Planında, 2023 yılında en az 1 milyon konut ile toplam kullanım alanı 10.000 m² üzerindeki ticari ve kamu binalarında standartları sağlayan ısı yalıtımı ve enerji verimli sistemlerin oluşturulması; 2017 yılından itibaren yeni binaların yıllık enerji ihtiyacının en az %20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından temin edilmesi; 2023 yılına kadar yeni yerleşmelerde yerleşme ölçeğinde sera gazı emisyonunun mevcut yerleşmelere göre en az %10 azaltılması amaçlanmaktadır.

İklim Şurası (2022)

Şura kararları içerisinde; binalarda enerji verimliliğini ve yenilenebilir enerji kullanımını arttırmak için karbon fiyatlandırma temelli, mevcut binalarda teşvik/destek mekanizmaları, yeni binalarda ise kredi/vergi desteği mekanizmaları ve gerekli finansal altyapı oluşturulması; binaların enerji ihtiyacının sınırlandırılmasına, sınırlandırılan bu ihtiyacın yenilenebilir enerjiden karşılanmasına yönelik olarak yeşil bina/yerleşme için yeşil sertifika ve Neredeyse Sıfır Enerjili Bina (NSEB) ile ilgili mevzuat altyapısı iyileştirilmesi; bütünleşik bina tasarım ve yapı bilgi modellemesi (BIM) ve modüler inşaat teknolojilerinin kullanımı geliştirilmesi ve teşvik edilmesi; binalarda su verimliliği ile ilgili mevzuat oluşturulması; bina veri tabanı oluşturulması; çevre dostu yapı malzemelerinin, enerji tasarruflu ve çevreye duyarlı ürünlerin bina yapımındaki kullanım payının artırılması için altyapı, farkındalık ve bilinç geliştirilmesi gibi kararlar yer almaktadır.

2.3.2 Strateji ve Eylemler

Binalar sektöründe mevcut ve yeni binalara yönelik enerji verimliliğinin iyileştirilmesi, binalarda kullanılan elektrikli alet, ekipman ve cihazların enerji verimliliğinin artırılması, bölgesel ısıtma ve soğutma sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması ile, çevre dostu tasarım ve yapı malzemelerinin kullanımının yaygınlaştırılması ve inşaat ekosisteminde dijital dönüşümün sağlanması için altı adet strateji ve bu stratejilerin uygulanmasını destekleyen eylemler verilmiştir.

Strateji B-S.1

|| Mevcut binalarda enerji verimliliğinin iyileştirilmesi

Binalara ilişkin kurumlarda var olan verilerin araştırılarak kapsamlı göstergeler setinin hazırlanmasının 2025 yılına kadar tamamlanması hedeflenmektedir. Mevcut binaların (konut ve konut dışı) enerji verimliliğinin iyileştirilmesi ve Enerji Kimlik Belgesi (EKB) alması için yaptırımların geliştirilmesi hedefi için pek çok dayanak vardır. 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu, Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği, İklim Değişikliği Eylem Planı, Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi, Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı, Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı ve İklim Şurası kararları bunlara örnek olarak verilebilir. Öncelikle EKB alımının mevcut binalar için tamamlanması bina enerji envanterinin şeffaf ve doğru bir biçimde hesaplanabilmesi adına gerekli bir politikadır. Nihai enerji tüketiminin yaklaşık üçte birinin binalara gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda EKB ile bina envanterinin en önemli açığı kapatılarak yerinde enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımı uygulamalarının aşağıdan yukarı bir biçimde izlenmesi sağlanacaktır. Toplam nihai enerji tüketimini azaltmaya yönelik olarak EKB sınıfının iyiye doğru yükseltilmesi enerji sektöründeki binalardaki talebin karşılanması için toplam arzın da kontrol altına alınabilmesini sağlayacaktır. 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanununda zorunlu olan mevcut binalar için EKB belgesi alınmasının 2030 yılına kadar tamamlanacağı öngörülmektedir.

04/10/2023 tarihli ve 2023/15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile enerji yöneticisi atamakla yükümlü kamu binalarındaki enerji verimlilik hedefi güncellenerek 2030 yılına kadar %15'ten %30'a çıkarılmıştır. Kamu binalarının (eğitim ve hastane dahil) toplam bina stokunun %1,5'ini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Mevcut binalarda iyileştirmeye örnek teşkil etmesi için kamu binalarında enerji verimliliğinin artırılması yakından izlenecektir.

Mevcut binalarda enerji verimliliği iyileştirmelerine yönelik teşvik ve destek mekanizmalarının etkin bir biçimde uygulanması hedeflenmektedir. Enerji Verimliliği Kanunu'nda yapılan değişikliklerle verimlilik artırıcı proje desteklerine bina sektörü de dahil edilmiştir. Konutlarda düşük faizli ısı yalıtım kredisi hayata geçirilmiş olup tanıtım ve bilinirlik seviyesinin yükseltilmesi için faaliyetlerin sürdürülmesi önem taşımaktadır. Binalarda enerji verimliliği bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik farkındalık çalışmalarının yürütülmesi amacıyla, enerji verimliliği stratejik iletişim planı kapsamında yer alan binalara ilişkin bilinçlendirme çalışmalarına devam edilecektir. Mevcut Binalara Yönelik Enerji Performans Sözleşmelerinin (EPS) geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hedefi enerji verimliliği ya da yenilenebilir enerji projelerinin ilk yatırım maliyetlerinin sonraki yıllarda sağlanacak tasarruflar ile geri ödenmesine dayalı bir finansman mekanizması olarak ön plana çıkmaktadır.

B-S.1.1	Binalara ilişkin kurumlarda var olan veri tabanlarının eşleştirilerek gösterge setlerinin hazırlanması
B-S.1.2	Hazırlanan bina gösterge setlerinin Resmi İstatistik Programı kapsamına alınması
B-S.1.3	Mevcut binaların enerji verimliliğinin iyileştirilmesi ve Enerji Kimlik Belgesi (EKB) alması için yaptırımların geliştirilmesi
B-S.1.4	Enerji yöneticisi atamakla yükümlü kamu binalarındaki enerji verimliliği artışının izlenmesi
B-S.1.5	Mevcut binalarda enerji verimliliği iyileştirmelerine yönelik teşvik ve destek mekanizmalarının kurulması ve sürdürülebilir şekilde işletilmesi
B-S.1.6	Binalarda enerji verimliliği bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik farkındalık çalışmalarının yürütülmesi
B-S.1.7	Mevcut kamu binalarına yönelik Enerji Performans Sözleşmelerinin (EPS) yaygınlaştırılması

Strateji B-S.2

|| Yeni binaların enerji verimliliğinin iyileştirilmesi

Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği sistemlerinin binalarda yaygınlaştırılması için gerekli olan işgücünün faaliyetlerine ve niteliklerine yönelik standartların oluşturulması için mesleki yeterlik kapsamındaki eksik olan işgücüne yönelik standartların ve belgelendirme sisteminin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, yerinde veya yenilenebilir enerji kaynakları ile enerji verimliliği sistemlerinden binalarda yaygın olarak faydalanılabilmesi için ihtiyaç duyulan işgücünün yaratılması ve kapasite geliştirilmesi hedefiyle Neredeyse Sıfır Enerjili Binalar (NSEB) yaklaşımı için bina yapım ve kullanım süreçlerinde mimar ve mühendis ve teknikerlerin eğitilmesi gerekmektedir.

2022 yılında BEP Yönetmeliğindeki değişikliklerle NSEB yaklaşımını benimseyerek binalarda bütüncül bir enerji yönetimi için hedefler oluşturulmuştur. Yüksek enerji performansına ve aynı zamanda belli oranda yenilenebilir enerji kullanımına sahip olan bina NSEB olarak BEP Yönetmeliğinde tanımlanmıştır. Buna göre, 2023 yılından 2025 yılına kadar toplam yapı inşaat alanı 5.000 m2 olan binalarda %5 oranında yenilenebilir enerji kullanılmalı ve 2025 yılından sonra toplam yapı inşaat alanı 2.000 m2 olan binalarda %10 oranında yenilenebilir enerji kullanılmalıdır. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarının daha fazla kullanımı ile başta CO2 olmak üzere sera gazı emisyon azaltımı sağlanacaktır. Bununla beraber fosil yakıt kullanımını azaltarak binaların enerji tüketicisi yerine kendi enerjisini karşılama ve doğrudan üretici olmasıyla enerji arzına katkısı sağlaması mümkün olabilecektir. Yenilenebilir enerji olarak güneş, rüzgâr, jeotermal gibi birincil enerji kaynaklarının yanı sıra ısı transferi sağlayarak doğada var olan enerjinin ihtiyaç alan veya noktalarına iletilmesini sağlayan ısı pompaları ile atık veya atık ısının kullanımına imkan veren kojenerasyon teknolojileri de bu kapsamda değerlendirilecektir. Tüm yeni yapılacak binaların NSEB konseptine uygun olarak yapılmasına yönelik yasal düzenlemenin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Böylelikle binaların NSEB yaklaşımının benimsemesiyle daha az enerjinin kullanıldığını gösteren EKB sınıflandırması birbirini tamamlar nitelikte gerçekleştirilecektir. Hane halklarının, ticarethane ve hizmetler sektöründeki kesimin daha az işletme maliyetiyle karşılaşması ve emisyon azaltımına daha fazla katkı sağlaması mümkün olabilecektir. Böyle bir politikanın ana varsayımı, NSEB bina yaklaşımının yeni binaların tamamında 2026 yılından sonra m2 sınırlaması getirmeksizin uygulanabileceğidir.

TS 825 Standardında yer alan enerji limitlerinin iyileştirilmesi ve ulusal/uluslararası enerji verimliliği yaklaşımları da gözetilerek güncellenmesi hedefiyle ilgili standardın net ısıtma enerjisinin yanı sıra soğutma ihtiyacını da dikkate alacak şekilde güncellenmesi ve enerji limitlerinin AB seviyesine getirilmesi için iyileştirilmesi gerekmektedir.

B-S.2.1

Mesleki yeterlik kapsamındaki eksik olan işgücüne yönelik ulusal meslek standardı ve ulusal yeterliklerin hazırlanması, güncellenmesi ve hazırlanan ulusal yeterliliklere göre sınav ve belgelendirme faaliyetlerinin yürütülmesi ve yaygınlaştırılması

B-S.2.2

Tüm yeni yapılacak binaların Neredeyse Sıfır Enerjili Binalar (NSEB) konseptine uygun olarak yapılmasına yönelik yasal düzenlemenin geliştirilmesi

B-S.2.3

TS 825 Standardında yer alan enerji limitlerinin iyileştirilmesi ve ulusal/uluslararası enerji verimliliği yaklaşımları da gözetilerek güncellenmesi

Strateji B-S.3

Binalarda elektrikli alet, ekipman ve cihazların kullanımında enerji verimliliğinin artırılması

Konut ve konut dışı alanlarda kullanılan aydınlatma araçları, elektrikli ev aletleri, beyaz eşya ve diğer benzer cihazların enerji kullanımı bakımından en verimli teknolojilerin kullanılmasının özendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, beyaz eşya ürünlerinin enerji verimliliği ve çevreye duyarlı tasarımı ile ilgili düzenlemelerin AB ile eş zamanlı uygulanacak şekilde uyumlaştırılması ile elektrikli ev aletleri ve ekipmanlarının enerji verimliliğinin belirlenmesi ve iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bu çalışmalar, 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu, Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012-2023, Enerji ile İlgili Ürünlerin Çevreye Duyarlı Tasarımına İlişkin Yönetmelik, Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı ve Enerji Etiketleme Çerçeve Yönetmeliği kapsamında gerçekleştirilmektedir.

B-S.3.1

Yüksek enerji verimliliğine sahip alet, ekipman ve cihazların kullanımı konusunda son kullanıcıların bilinçlendirilmesi

B-S.3.2

Beyaz eşya ürünlerinin enerji verimliliği ve çevreye duyarlı tasarımı ile ilgili düzenlemelerin AB ile eş zamanlı uygulanacak şekilde uyumlaştırılması

Strateji B-S.4

Bölgesel Isıtma ve Soğutma Sistemlerinin Kullanımının Yaygınlaşması ve Desteklenmesi

Bu stratejinin gereği olarak, toplu yerleşim yerlerinde ve kapalı alan kullanımlarında bölgesel ısıtma ve soğutma sistemlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik bilinçlendirme ve teşvik konularında çalışmalar yapılması ölçek etkisi kullanılarak enerji verimliliğinin iyileştirilmesini sağlayacaktır. Bölgesel enerji kullanımında yenilenebilir enerji kaynakları ve teknolojilerinin de kullanılmasıyla hem NSEB yaklaşımının yaygınlaşması hem de enerjinin ekonomik olarak kullanılması (enerji yoğunluğunun azaltılması) sağlanacaktır.

Bölgesel ısıtma ve soğutma sistemlerinin daha verimli uygulanabilmesi için ısı pompası potansiyelinin, atık ısı kaynaklarının ve yenilenebilir enerji kaynaklarının binalardaki enerji talebiyle eşleştirilmesine yönelik haritalandırma çalışmasının yapılması eylemine ihtiyaç duyulmaktadır.

B-S.4.1

Bölgesel ısıtma ve soğutma sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik bilinçlendirme ve teşvik konularında çalışmalar yapılması

B-S.4.2

Isı pompası potansiyelinin, atık ısı kaynaklarının ve yenilenebilir enerji kaynaklarının binalardaki enerji talebi ile eşleştirilmesine yönelik haritalandırma çalışmasının yapılması

Strateji B-S.5

106

Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi (YeS-TR) uygulaması ile çevre dostu tasarım ve yapı malzemelerinin kullanımının yaygınlaştırılması

“Binalar ile Yerleşmeler İçin Yeşil Sertifika Yönetmeliği” , Türkiye’de iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında binalar sektöründe emisyon azaltımına yönelik yeni ve mevcut binaların enerji performansını iyileştirirken uygulanacak çevre dostu malzeme kullanımı ve bina tasarımına hukuki bir dayanak oluşturmaktadır. Yönetmelikle mevcut ve yeni binalar ile yerleşmelerin sürdürülebilir çevresel, sosyal ve ekonomik performanslarının değerlendirilmesi ve sertifikalandırılması kapsamaktadır. Bu çerçevede binalar için yeşil sertifika sahibi olmanın özendirilmesi ve çevre dostu malzemelerin kullanılması teşvik edilebilecektir. Özellikle enerji verimliliği ve çevreye duyarlı malzeme kullanımı; binalar için emisyon azaltım potansiyeli harekete geçirebilecek olmasının yeşil sertifika sistemiyle belgelendirilebilecektir. Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi (YeS-TR) uygulamasının yaygınlaştırılması; yapılacak sertifikalı yeni bina ve yerleşme projelerinin teşvik edilmesi ve yeni yapılacak kamu binaları için YeS-TR sertifikası alma zorunluluğu getirilmesiyle sağlanacaktır.

B-S.5.1

Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi (YeS-TR) uygulamasının yaygınlaştırılması ve yapılacak sertifikalı yeni bina ve yerleşme projelerinin teşvik edilmesi

B-S.5.2

Yeni yapılacak kamu binaları için YeS-TR sertifikası alma zorunluluğu getirilmesi

Strateji B-S.6

107

İnşaat ekosisteminde dijital dönüşümün sağlanmasında Yapı Bilgi Modellemesi (BIM) araçlarının kullanımının sağlanması, yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi

Yapı bilgi modellemesi (Building Information Modeling-BIM) ile binaların tasarım, inşaat, kullanım ve yıkım aşamalarında kapsamlı envanter, tasarım ve malzeme bilgilerinin oluşturulmasıyla binalara ilişkin sera gazı emisyon kontrol ve azaltımına yönelik altyapı oluşturulabilecektir. BIM süreçleriyle birlikte binaya ait enerji, hammadde ve malzeme girdilerinin daha bina tasarım aşamasında iken tespit etmek mümkün olabilecek ve emisyon azaltımı için alternatif yapı malzemelerinin tercih edilebilmesine imkan sağlanabilecektir. Binaların yapı ruhsatından yapı kullanım izni süreçlerine kadar yapı bilgi modellemesinin yaygınlaştırılmasının ve teşvik edilmesinin stratejileri geliştirilebilecektir. Bunun için binaların yaşam döngüsü içinde özellikle tasarım, inşaat ve kullanım aşamalarında Yapı Bilgi Modellemesine (BIM) dayalı dijital araçların kullanılmasına yönelik eğitimler verilmesi hedeflenmektedir.

B-S.6.1

Sürdürülebilir, enerji verimli ve karbon salımı düşük yapıların tasarım, yapım ve işletme süreçlerinde Yapı Bilgi Modellemesi (BIM) araçlarının kullanımının yaygınlaştırılması, yerli BIM yazılımlarının geliştirilmesi ve teşvik edilmesi

B-S.6.2

Sürdürülebilir ve performans odaklı yapılar için çevrenin inşasında, yapı malzemelerine ait bilgi yüklü akıllı nesnelerin üretilmesi, kullanımı ve küresel BIM ekosistemine adapte edilmesinin sağlanması ve teşvik edilmesi

ULAŖTIRMA

Tablo 17 - Araç Kayıt Sistemi Verilerine Dayalı Ulusal Karayolu Taşımacılığı VKT değeri [10]

	2020			2021		
Taşıt cinsi	Taşıt sayısı	Taşıt-km (milyon)	Ortalama yıl-km	Taşıt sayısı	Taşıt-km (milyon)	Ortalama yıl-km
Toplam	22 115 821	300 615	13 593	23 145 631	329 591	14 240
Otomobil	13 099 041	163 402	12 474	13 706 065	178 832	13 048
Benzin	3 201 894	29 661	9 264	3 495 172	34 218	9 790
Dizel	5 087 129	80 577	15 839	5 287 618	89 362	16 900
LPG	4 810 018	53 164	11 053	4 923 275	55 252	11 223
Minibüs	493 395	11 223	22 747	484 806	13 643	28 142
Otobüs	212 407	8 767	41 272	208 882	10 749	51 459
Kamyonet	3 938 732	63 540	16 132	4 115 205	70 621	17 161
Kamyon	859 670	40 748	47 400	886 303	41 340	46 643
Motosiklet	3 512 576	12 934	3 682	3 744 370	14 406	3 847

Türkiye Karayolları Genel Müdürlüğü istatistiklerine dayalı olarak şehirlerarası hareketliliğe bakıldığında, 1990'lı yıllardan sonra hareketlilikte yüksek bir artış oranı gözlenmiştir [9]. 2022 yılında toplam şehirlerarası seyahat miktarı 140,53 milyar-Araç Km (BVKm) olarak ölçülmüş olup bunun 92,46 BVKm (%65,8) devlet yollarında ve 28,74 BKVm (%19,7) otoyollarda kat edilmiştir. 2004 yılında 57,77 BVKm olan şehirlerarası VKT değerlerinde, toplamda %143'lük bir artış söz konusudur. Aynı dönemde otoyol VKT değerlerindeki, %270 olan artış, kısmen otoyol ağ uzunluğundaki artıştan, esas olarak ise, araç sahipliği oranındaki artışların, ekonomik gelişmenin ve buna bağlı hareketliliğin birleşik etkisinden kaynaklanmaktadır [8].

2021'de araç kayıt sistemine dayalı ulusal VKT değerlerine ilişkin istatistikler, toplamda 329,59 BVKm seyahat edildiğini göstermiş olup bunun çoğunluğunu da özel araç kullanıcıları oluşturmaktadır (178,83 BVKm). Kamyonet ve kamyonlar sırasıyla 70,62 BVKm ve 41,34 BVKm katkıda bulunmuştur. Aynı yıl şehirlerarası karayolu ağındaki toplam VKT değerleri 142,48 BVKm olarak yayınlanmıştır;

2.4.1 Mevcut Durum

Ulaştırma sektörü, esas olarak enerji yoğun yapısı ve fosil yakıt bağımlılığı nedeniyle sera gazı emisyonlarına önemli ölçüde katkıda bulunan sektörlerden biridir. Ayrıca, seyahat talebi ile ekonomik gelişme arasındaki pozitif ilişkinin varlığı kalkınma ile birlikte hareketliliğin artmasına neden olmaktadır.

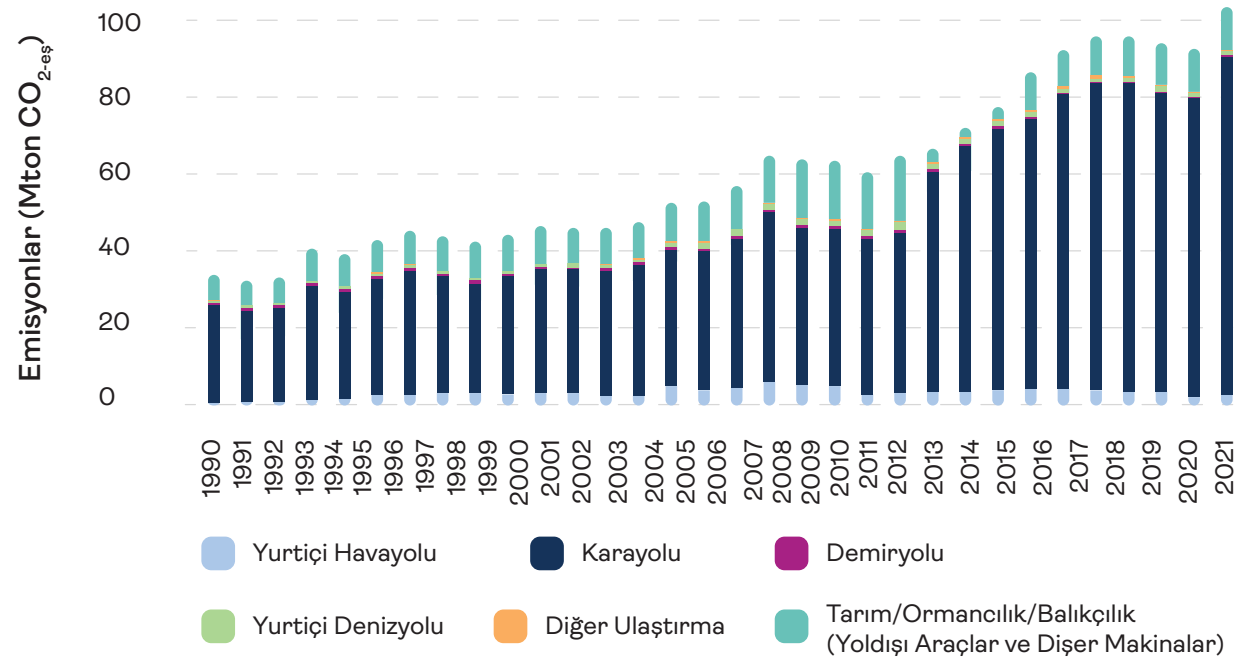
Türkiye'de karayolu ulaştırma emisyonlarının artan baskınlığının kökeni, son yirmi yılda araç sahipliği oranındaki artış, kat edilen araç-km (VKT) ile ölçülen hareketlilik artışı ve karayolu ağı altyapısına yapılan yatırımlardan ve karayolu taşımacılığı motorlu taşıtlarının fosil yakıt bağımlılığından kaynaklanmaktadır.

1990'lardan sonraki ekonomik gelişme, 2002'de 8,66 milyon olan motorlu taşıt sayısını 2022'de neredeyse üç katına çıkararak 26,48 milyona yükselmesine sebep olmuştur. [8]

Toplam özel araç sayısının 14,27 milyon olduğu Türkiye'de bu araçlar ulusal motorlu taşıt parkında ortalama %55,5 paya ulaşmıştır. Türkiye nüfusunun 85,28 milyon [7] (2022) olduğu dikkate alındığında, günümüzde otomobil (özel araç) sahiplik oranı 1000 kişi başına 161 otomobil civarında olup, bu gelişmiş ülkelerdeki oranların çok altındadır. Gelecekte ekonomik gelişmelere paralel olarak daha da artacağı beklenmektedir. Ayrıca 4,28 milyona ulaşan kamyonet sayısında son yirmi yılda %388 oranında keskin bir artış görülmektedir. [8]

bu da şehirlerarası olmayan kısa mesafeli (şehir içi ve banliyö) seyahat talebinin yollardaki toplam hareketliliğin %56,8'ini oluşturduğunu göstermektedir [10] (Tablo 17). Dizel araç yolculukları 89,36 BVKkm'ye ulaşırken, LPG tescilli araçlar 55,25 BVKkm; benzinle çalışan araçlar ise 34,22 BVKkm yol kat etmiştir [10].

2003 yılından sonra sektördeki deregüasyonlar, vergi ve harçlardaki indirimler ile önemli ölçüde desteklenen hava taşımacılığı, özellikle iç hat ulaştırmasında hızlı bir artış göstermiştir. 2002 yılında 33,78 milyon yolcu sayısı (8,7 milyon olan iç hat yolcusu), 2022 yılında 182,23 milyona ulaşmış; bu talebin 78,32 milyonu iç hat uçuşlarında gerçekleşmiştir [11]. 2002 değerleri ile karşılaştırıldığında, toplam havayolu yolcu sayısında %439'un üzerinde bir artış vardır, ancak iç hat seyahatindeki artış yaklaşık %797 olmuştur. Ayrıca havayolu yük taşımacılığı da bu dönemde sürekli olarak artış göstermiştir. Bu artışın ana nedeni, Türkiye'de havayolu taşımacılığının gelişmesine sürekli verilen destektir. 2006 yılında 26 olan aktif havalimanı sayısı günümüzde 57'ye yükselmiştir. [11]

Şekil 17 - Başlıca sistemlere göre ulaşım sektörü için sera gazı emisyonu [1]

Demiryolu taşımacılığı, karayolu ve havayolu taşımacılığına göre daha sürdürülebilir bir ulaşım olma gördüğünden Türkiye'de son yirmi yılda özellikle Yüksek Hızlı Tren (YHT) hizmetlerine büyük bütçelerle yatırım yapılmıştır. Halihazırda, 11.668 km konvansiyonel hat, 2.251 km YHT ve HT ağından oluşan 13.919 km demiryolu ağı bulunmaktadır. Bununla birlikte, 2022'de sadece 27 milyon şehirlerarası demiryolu yolcusu ile demiryolu ulaştırmasının toplam hareketlilik içerisindeki payı düşüktür. Ancak Yüksek Hızlı Tren (YHT) ile yapılan yolculuklar 2009'daki başlangıcından bu yana artarak 2022 yılında 9,4 milyona ulaşmış; bunu da yerini aldığı konvansiyonel trenler, şehirlerarası otobüs ve uçak yolculuğu talebinden kayma sağlayarak elde etmiştir. 2022 yılında şehirlerarası demiryolu hatlarındaki toplam yolcu sayısı 27, milyon yolcuya (9,36 milyon yüksek hızlı tren yolcusu) ulaşmıştır [12]. 2022 yılında banliyö trenleri ile taşınan yolcu sayısı 209,7 milyon yolcu olarak kaydedilirken, bu seferlerin seyahat mesafelerinin kısa olması VKT'ye çok daha küçük bir katkı sağlamaktadır. Demiryolu yük taşımacılığı ağırlıklı olarak üretim ve tüketim noktaları arasında dökme yük türlerine (yani madenler, kömür, demir vb.) hizmet vermektedir. Diğer taraftan demiryolu hatlarında elektrifikasyonda ilerleme sağlanmış olması ve bu seviyenin daha da artması bu sistem için temiz yakıt avantajı oluşturmaktadır.

Denizyolu yolcu taşımacılığı çoğunlukla özel sektör tarafından yapılmakta olup özel sektör serbest piyasa koşullarında bu tür taşımacılık faaliyetlerine arz talep dengesi içerisinde bakmakta ve işletme maliyetleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Ülkemizde genel olarak Marmara Denizi içinde İstanbul-Bursa, İstanbul-Yalova, İstanbul-Çanakkale, Tekirdağ-Balıkesir, Yalova-İzmit şehirleri arasında feribotlar ile yolcu ve araç taşımacılığı yapılmaktadır. Şehir içi yolcu taşımacılığında İstanbul, İzmir ve Çanakkale illerinde denizyolu yolcu taşımacılığı kullanılmaktadır. Söz konusu taşımacılığın düzenlenmesi ve teşvik edilmesi amacıyla ÖTV siz yakıt uygulaması ve Gemilerle Yapılan Düzenli Seferler Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır. Ayrıca Hurdaya Ayrılan Türk Bayraklı Gemilerin Yerlerine Yeni Gemi İnşa Edilmesinin Teşvikine Dair Yönetmelik kapsamında şehir içi ve şehirlerarası yük ve yolcu taşımacılığı yapan gemilerin yenilenmesi için teşvik sağlanmıştır.

Denizcilikte, Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) tarafından belirlenen sera gazı emisyonları azaltım oranlarının gerçekçi olması için en önemli tedbirlerden birisi alternatif yakıtlardır. Denizcilikteki karbonsuz gelecek, sıfır emisyonlu yakıtlar veya diğer sıfır emisyonlu enerji kaynakları ile çalışabilen yeni inşa edilmiş veya yeşil dönüşümün sağlandığı gemilerin varlığına bağlıdır.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Denizcilik Genel Müdürlüğü, "Hurdaya Ayrılan Türk Bayraklı Gemilerin Yerlerine Yeni Gemi İnşa Edilmesinin Teşvikine Dair Yönetmelik" kapsamında teşvik ve desteklerle Türkiye'nin ortalama gemi yaşının azaltılarak gençleştirilmesi amaçlanırken aynı zamanda, Türk tersanelerindeki gemi inşa sanayisine inovasyon, yatırım ve istihdam alanlarında katkı sağlanmasını amaçlamıştır. Başlangıçta 1000 GT ile 5000 GT arasındaki gemilerin faydalanması için tasarlanan proje, 2022 yılı itibarıyla kapsamını 50 GT'den büyük gemileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Tablo 18 - Başlıca Sistemlere Göre Ulaşım Sektörü İçin Sera Gazı Emisyonları (MTon CO₂-eşd) [1]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Yurtiçi Havayolu	0,92	1,05	1,12	1,49	1,76	2,78	3,05	3,21	3,31	2,87	3,10
Karayolu	24,78	23,29	23,87	29,18	27,42	29,76	31,63	29,86	27,88	30,22	31,85
Demiryolu	0,72	0,74	0,68	0,75	0,77	0,77	0,80	0,80	0,74	0,72	0,71
Yurtiçi Denizyolu	0,51	0,54	0,64	0,66	0,62	0,73	0,70	0,70	0,73	0,66	0,62
Diğer Ulaştırma	0,04	0,05	0,05	0,06	0,07	0,08	0,10	0,12	0,12	0,15	0,18
Tarım/Ormancılık/ Balıkçılık (Yoldışı Araçlar ve Diğer Makinalar)	6,46	6,49	6,50	8,01	8,05	8,22	8,66	8,98	8,89	9,14	9,52
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Yurtiçi Havayolu	3,36	2,50	2,71	4,86	4,09	4,51	6,02	5,22	5,15	2,86	
Karayolu	31,51	32,08	33,35	35,09	35,53	38,37	43,67	40,56	40,20	39,94	
Demiryolu	0,59	0,61	0,63	0,63	0,76	0,76	0,47	0,50	0,48	0,52	
Yurtiçi Denizyolu	0,80	0,82	0,89	1,23	1,30	1,46	1,60	1,54	1,63	1,68	
Diğer Ulaştırma	0,20	0,21	0,25	0,24	0,36	0,32	0,34	0,35	0,44	0,39	
Tarım/Ormancılık/ Balıkçılık (Yoldışı Araçlar ve Diğer Makinalar)	9,11	9,25	9,39	10,09	10,18	10,93	11,91	15,09	14,79	14,49	
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Yurtiçi Havayolu	3,34	3,73	3,75	4,09	4,21	4,28	3,84	3,69	3,51	2,16	2,86
Karayolu	40,90	56,31	62,89	66,97	69,31	75,59	78,71	78,91	76,72	76,60	86,50
Demiryolu	0,53	0,49	0,50	0,56	0,48	0,37	0,41	0,43	0,40	0,32	0,36
Yurtiçi Denizyolu	2,24	1,61	1,15	1,35	1,15	0,97	0,94	0,93	1,22	1,26	1,13
Diğer Ulaştırma	0,37	0,38	0,56	0,59	0,66	0,62	0,76	0,54	0,58	0,33	0,36
Tarım/Ormancılık/ Balıkçılık (Yoldışı Araçlar ve Diğer Makinalar)	16,86	3,33	2,50	3,13	9,56	9,50	9,95	10,10	10,49	11,05	11,11

Ayrıca teşvikten yararlanacak gemi sayısı yıllık 5'ten 10'a artırılmıştır. Bununla birlikte hurdaya ayrılmış geminin yerine yeni inşa edilecek konvansiyonel gemiler için verilecek destek miktarı ton başına hurda bedelinin 1 katından 1.5 katına çıkarılarak yüzde 50 artışa gidilmiştir. Ayrıca, LNG ve hibrit sistemler de dahil olmak üzere yeni inşa edilecek gemide alternatif çevre dostu bir enerji kaynağı kullanılması halinde destek miktarı ton başına hurda bedelinin 2.5 katına çıkarılmıştır. Mevcut gemilerin ana makinelerini fosil yakıttan alternatif çevre dostu bir enerji kaynağına dönüştürecek gemi sahiplerine, dönüşüm maliyetinin yüzde 25'i oranında hibe sağlanacaktır.

1990'lardan bu yana, toplam emisyonlar neredeyse üç katına çıkarak 102,3 Mt CO₂ eşd düzeyine ulaşmıştır. Bu emisyonlara en büyük katkıyı 86,5 Mt CO₂ eşd. (%84,5 pay) ile karayolu taşımacılığı sektörü yapmıştır. İkinci en büyük pay ise tarım, ormancılık ve balıkçılıkta kullanılan araçlar ile arazi faaliyetleri ve makinelerden gelmektedir. Ancak bu faaliyetler genellikle diğer ulaşım modlarına/sistemlerine maruz kalmadan "ağ dışı" bir şekilde gerçekleştirilmekte ve bu nedenle entegre ulaşım sektörü çerçevesine dahil edilmeden ayrı olarak ele alınmaktadır. [1] Ulaştırma sektörünün sera gazı emisyonları, Şekil 17, Tablo 18'de gösterilmiştir. [1]

Ulaştırma sektörü ile ilgili temel mevzuat Tablo 19'da ve politika belgeleri Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 19 - Ulaştırma Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Ulaşımında Enerji Verimliliğinin Artırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	Yönetmelik, ulaşımda enerji verimliliğinin artırılması amacıyla; motorlu araçların birim yakıt tüketimlerinin düşürülmesine, araçlarda verimlilik standartlarının yükseltilmesine, çevreci alternatif yakıt kullanımının teşvik edilmesine, hava kirleticileri ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasına, toplu taşımacılığın yaygınlaştırılmasına, akıllı ulaşım sistemlerinin etkin uygulanmasına, sürdürülebilir şekilde ulaşım altyapılarının iyileştirilmesine ve kentsel ulaşım planlarının hazırlanmasına ilişkin düzenlemeler içermektedir.
Benzin ve Motorin Türlerinin Çevresel Etkilerine Dair Yönetmelik	Yönetmeliğin amacı, motorlu taşıtlarda kullanılan benzin ve motorin türlerinin çevre ve insan sağlığına yönelik etkilerini sınırlamaya ilişkin düzenlemeler yapmaktır.
Kombine Taşımacılık Yönetmeliği	Yönetmelik, çevre ve insan sağlığının korunması açısından iç su taşıtları, karayolu dışındaki hareketli makineler, tarım ve orman traktörleri dahil olmak üzere pozitif ateşlemeli ve sıkıştırma ateşlemeli içten yanmalı motorlu araçlarda kullanılan yakıtlara ilişkin çevresel hususları kapsamaktadır.
Kombine Taşımacılık Yönetmeliği	Yönetmeliğin amacı, kombine yük taşımacılığı ve yeşil lojistik faaliyetlere ilişkin ilke, esas ve koşulların belirlenerek bütünleşik, dengeli ve çevreyle dost bir taşımacılık düzeninin oluşturulması, yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesidir.

Temel Mevzuat

Amaç ve Kapsamı

Havacılık Faaliyetlerinden Kaynaklanan Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik	Yönetmeliğin amacı, ulusal ve uluslararası havacılık faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının izlenmesine, raporlanmasına ve doğrulanmasına dair usul ve esasları düzenlemektir.
Bisiklet Yolları Yönetmeliği	Yönetmelik, ulusal ve uluslararası havacılık faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının izlenmesi, raporlanması ve doğrulanması iş ve işlemleri ile doğrulayıcı kuruluşların ve uçak işleticilerinin mükellefiyetlerinin belirlenmesine dair usul ve esasları belirlemekte ve sertifikalandırılmış azami kalkış ağırlığı 5.700 kg'dan fazla olan uçakların kullanılması nedeniyle uluslararası uçuşlarda yıllık 10.000 tondan daha fazla karbondioksit emisyonu üreten uçak işleticilerini, sertifikalandırılmış azami kalkış ağırlığı 5.700 kg'dan fazla olan uçakların kullanılması nedeniyle ulusal uçuşlarda yıllık 5.000 tondan daha fazla karbondioksit emisyonu üreten uçak işleticilerini kapsamaktadır.
Elektrikli Skuter Yönetmeliği	Yönetmelik, bisikletin ulaşım, gezinti ve spor gibi amaçlarla kullanılabilmesini sağlamak üzere bisiklet yollarının ve bisiklet park istasyonlarının planlanması, projelendirilmesi ve yapımına ilişkin konulara dair hazırlanmıştır. Yapılacak farklı türlerdeki bisiklet yollarının; birbirleriyle, taşıt yollarıyla, yaya kaldırımlarıyla ve ulaşım sistemleri ile bütünleşme ilkelerini kapsamaktadır.
Elektrikli Skuter Yönetmeliği	Yönetmelik, paylaşımlı elektrikli skuter (e-skuter) işletmeciliği faaliyetlerini ülke ekonomisinin gerektirdiği şekilde düzenlemek, bu faaliyetlerde düzeni ve güvenliği sağlamak, ulaşımın çevre üzerindeki egzoz emisyon ve karbon salınımı gibi olumsuz etkilerini azaltarak çevresel değerleri korumak, hareketliliği artırarak kısa mesafeli seyahatlerde şahsi araç kullanımı yerine paylaşımlı e-skuter kullanımının yaygınlaştırılması ile paylaşımlı e-skuterlerin diğer ulaşım türleri ile entegre, sürdürülebilir bir ulaşım sistemi içerisinde gelişimini sağlamak üzere bu faaliyetlere ilişkin pazara giriş şartlarını ve hizmet üretenler ile hizmetten yararlananların hak, yükümlülük ve sorumluluklarını belirlemektedir.

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Karayoluyla Taşınan Yüklerin Denizyoluna Aktarılmasının Desteklenmesi Hakkındaki Yönetmelik	Yönetmelik kapsamında Türk limanları ile diğer ülke limanları arasında düzenli sefer frekanslarının artırılması, daha rekabetçi fiyatlar ile limanların kullanım oranının artırılarak denizyolu ile gerçekleştirilen ihracatın artırılması, ülkemiz karayolu sınır kapılarındaki yoğunluğun azaltılarak uzun bekleme sürelerinin azaltılması, dolayısıyla salınan emisyonların da azaltılması hedeflenmektedir.
Hurdaya Ayrılan Türk Bayraklı Gemilerin Yerlerine Yeni Gemi İnşa Edilmesinin Teşvikine Dair Yönetmelik	Yönetmelik kapsamında teşvik ve desteklerle Türkiye'nin ortalama gemi yaşının azaltılarak gençleştirilmesi amaçlanırken aynı zamanda, Türk tersanelerindeki gemi inşa sanayisine inovasyon, yatırım ve istihdam alanlarında katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Tablo 20 - Ulaştırma Sektörü ile İlgili Temel Politika Belgeleri

Politika Belgeleri	Amaçlar ve Hedefler
12. Kalkınma Planı (2024-2028)	Gelişen küresel mobilite vizyonu çerçevesinde yeşil ve dijital dönüşüm sürecine uyum sağlanarak tasarımdan üretime tüm aşamalarda yerli tedarik ve teknolojik gelişmenin gerçekleştirilmesi, katma değer artırılması ve markalaşmanın uluslararası piyasalardan aldığı payın yükseltilmesi temel amaçtır. Planda ulaştırma sektörü ile ilgili aşağıdaki tedbirler yer almaktadır:
	Otomotiv ana ve tedarik sanayiinde rekabet gücünü etkileyen yeni nesil üretim teknolojilerinin geliştirilmesi sağlanacaktır. Otomotiv sektöründe döngüsel ekonomiye geçiş ve pazarın dönüşümü sağlanarak yeşil dönüşüm gerçekleştirilecektir. Otomotiv sanayii tedarik zincirinde tasarımdan üretime tüm aşamalarda yerli tedarikin ve katma değer artırılması desteklenecektir. Otomotiv sanayiine yönelik işgücü niteliğinin artırılması sağlanacaktır. Kamu alımlarının raylı sistemlerde yerli üretimi daha etkin destekleyecek şekilde kullanılması sağlanacak, tasarım ve Ar-Ge faaliyetleri teşvik edilecektir.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

Modlar arası ve çok modlu taşımacılık uygulamalarının geliştirilmesi; güvenli, erişilebilir, bütüncül, çevre dostu ve düşük maliyetli bir ulaştırma sisteminin tesis edilmesi, rekabetçi üretim ve ihracatı destekleyen altyapının oluşturulması sağlanarak ulaştırma ve lojistikte bölgesel bir üs olma potansiyelimizden azami düzeyde faydalanılması temel amaçtır. Planda lojistik ve ulaştırma sektörü ile ilgili aşağıdaki tedbirler yer almaktadır:

Ulaştırma ve lojistik sektöründe çevresel etkilerin ve maliyetlerin en aza indirilmesi ile enerji verimliliğinin artırılması amacıyla demiryolu ve denizyolu taşımacılığına öncelik verilecek, alternatif finansman yöntemleri geliştirilecek, güvenli, kesintisiz, etkin, bütüncül ve sürdürülebilir ulaştırma ağı ve lojistik merkezler tesis edilecektir. Ulaştırma sektöründe devam eden yatırımlar yapılabilmek, sürdürülebilirlik, etkinlik, erişilebilirlik, güvenlik ve verimlilik odağında gözden geçirilerek mevcut altyapının etkinliği artırılacaktır. Yük ve yolcu taşımacılığında demiryolu payının artırılmasıyla kombine taşımacılık imkânlarının geliştirilmesine yönelik öncelikle devam eden demiryolu projeleri tamamlanacak; OSB'ler, limanlar ve maden ocaklar gibi önemli yük merkezlerinin demiryolu bağlantıları sağlanacaktır. Türkiye'nin denizcilikte bölgesel ve kıtasal anlamda aktarma merkezi olmasını teminen ülkemizdeki kıyı tesisleri geliştirilecek, Türk deniz ticaret filosu iyileştirilecektir. Liman operasyonlarında enerji verimliliğinin artırılması ile çevresel etkilerin en aza indirilmesine yönelik düşük emisyonlu/emisyon üretmeyen makine ve ekipmanların kullanımını teşvik edilerek yeşil liman uygulamalarının desteklenmesine devam edilecektir.

Kıyı tesislerinin geri sahaları geliştirilecek, limanların ölçek ekonomisinden azami faydalanacak şekilde bütüncül kıyı planlamalarına uygun olarak hayata geçirilmesi sağlanacak ve uluslararası modlar arası taşıma koridorlarıyla bağlantıları güçlendirilecektir.

12. Kalkınma Planı
(2024-2028)

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

122

Orta Vadeli Program
(2024-2026)

Yol yapım projelerinde gürültü seviyesi ve sera gazı emisyonu düşük teknolojiler ve malzemelerin kullanımının yaygınlaştırılması; kentiçi ulaşımda düşük karbonlu sistemlere geçişi kolaylaştıracak, ulaşımın sürdürülebilirliğine yönelik projelerin hayata geçirilmesi maddeleri yer almaktadır.

NDC 2023

Ulusal Katkı Beyanı'nda; ulaştırma sektörü için karayolu taşımacılığının payı azaltılarak, deniz ve demiryolu taşımacılığının payı artırılarak yük ve yolcu taşımacılığında taşıma modlarının dengeli kullanılmasının sağlanması; kombine taşımacılığı geliştirilmesi; kentsel alanlarda sürdürülebilir ulaşım yaklaşımlarının uygulanması; alternatif yakıtların ve temiz araçların teşvik edilmesi; Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi (2014-2023) ve Eylem Planı (2014-2016) ile karayolu taşımacılığında yakıt tüketiminin ve emisyonların azaltılması; yüksek hızlı demiryolu projelerinin gerçekleştirilmesi; kentsel raylı sistemlerin artırılması; eski araçların trafikten kazınması; enerji verimliliğinin sağlanması için yeşil liman ve yeşil havalimanı projelerinin hayata geçirilmesi konularına yer verilmektedir.

Mobilite Araç Teknolojileri ve
Yol Haritası

Elektrikli araçların ev ve iş yerlerinde şarj edilmesini sağlayan altyapının hazırlanması ile elektrikli araçların satışında ve kullanımında alınan verginin fosil yakıtlı araçlara kıyasla cazip hale getirilmesinin kullanım alışkanlıkları üzerinde etkili olacağı değerlendirilmektedir. Yayımlanan Yol Haritası ile, 2030 yılı itibarı ile; elektrikli araç yerlilik oranında en az %75'e, elektrikli araç pazar payını %35'e ve elektrikli araç stokunda ise yaklaşık 2,5 milyon adet araca ulaşılması hedeflenmektedir.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

123

Enerji Verimliliği Strateji
Belgesi (2012-2023)

Strateji belgesinde, "Motorlu taşıtların birim fosil yakıt tüketimini azaltmak, karayolu, denizyolu ve demiryolunda toplu taşıma payını artırmak ve şehir içi gereksiz yakıt tüketimini önlemek" stratejik amacı yer almaktadır. Bu kapsamda, karbondioksit emisyonları ile ilgili AB mevzuatı doğrultusunda üretilecek ikincil mevzuat hükümlerinin sağlanması; büyük şehirlerdeki ulaşım ana planları hazırlanarak uygulamaya konulması; düşük emisyonlu (zorunlu tip onayı mevzuatına uygun) küçük boyutlu motorlu, yakıt hücreli veya elektrikle çalışan hibrit taşıtlara sahip çevre dostu araçların teşvik edilmesi ve ekonomik ömürlerini dolduran araçlar için aşamalı olarak trafikten çekilmesi sağlanması; karayolunun toplam ulaşım içindeki payının azaltılması, karayoluna alternatif ulaşım türlerinin altyapısını yeterince geliştirilmesi, yük ve yolcu taşımacılığında deniz ve demiryollarının payını artırılması, ulaşımda şebeke verimliliğinin sağlanması ve enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanıldığı akıllı ulaşım sistemlerinin ve akıllı trafik yönetimi uygulamalarının teşvik edilmesi; taşıma türlerinin teknik ve ekonomik olarak etkin yerlerde kullanılmasını esas alarak "Kombine Taşımacılık Stratejisi" doğrultusunda özellikle yük taşımacılığında düzenlemeler yapılarak, uzun mesafeli toplu taşımalarda karayolu taşımacılığı yükünü demiryolu veya deniz ulaştırmasına kaydırılması; demiryolu ve denizyolu ulaştırmasındaki başlangıç ve bitiş noktalarına bağlantılarının etkin bir şekilde yapılması; özellikle yük ve yolcu taşımacılığında çok modlu taşımacılığın teşvik edilmesi; biyokütle kaynaklarından elde edilen biyoyakıtların veya sentetik yakıtların ulaşımda kullanımının teşvik edilmesi eylemlerine yer verilmektedir.

Ulusal İklim Değişikliği
Eylem Planı (2011-2023)

Plan, ulaştırma sektörü için aşağıdaki sıralanan özel 5 ana konuda hedefler içermektedir. Bunlar, intermodal ulaştırma sisteminin geliştirilmesi ve yük ve yolcu taşımacılığında taşıma modlarının dengeli bir şekilde kullanılmasının sağlanması Ulaşım Ana Planının hazırlanması ve uygulamaya konulması; kent içi ulaşımın sürdürülebilir ulaşım ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırılması, alternatif yakıtların ve temiz araçların kullanımına yönelik ulaşım sektörünün enerji tüketiminde verimliliğin artırılması; ulaştırma sektöründe bilgi altyapısının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023)

Planda, çevreye duyarlı bir yaşam alanı oluşturarak sürdürülebilir bir mekansal gelişme sağlamak, sürdürülebilir bir kentsel ulaşım sistemi kurulması, açık ve yeşil alanların entegrasyonun sağlanması da dahil olmak üzere ulaştırma sektörüne atıfta bulunmaktadır.

Plan, 2053 yılına kadar toplamda 13.951 km yol genişletilmesi ve 95 km yeni bölünmüş yol ağı ve toplam 5.839 km ilave otoyol ağının geliştirilmesi gibi 2035 yılına kadar inşa edilecek uygulama detayları içermektedir. 2053 yılına kadar 6.425 km hızlı tren güzergahı (YHT'den biraz daha düşük hızlarda çalıştırılan), 1.474 km konvansiyonel güzergah, 393 km yüksek hızlı tren ve Ankara ile İstanbul'u 400 km/sa hızla birbirine bağlayan 262 km çok yüksek hızlı tren güzergahı olmak üzere toplam 8.554 km'lik demiryolu güzergahı inşası planlanmıştır.

Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı

76 km'lik ilave bir YHT ağı inşaatına yer verilirken Ankara ile İstanbul'u 400 km/h hızla birbirine bağlayan 262 km'lik "Çok Yüksek Hızlı Tren" koridoru önerilmiştir.

254,34 milyon ton olan mevcut deniz taşımacılığı hacminin, 2053 yılında 420,98 milyon tona ulaşması hedeflenmektedir. Mevcutta liman tesis sayısı 217 iken 2053 yılında 255'e çıkarılacaktır. 2053 yılında 344,39 milyon havayolu yolcusuna erişilmesi öngörülmektedir. Bu ana plan kapsamında demiryoluna büyük kaymanın şehirlerarası otobüsten olması beklenmektedir. 2053'te de en büyük pazar payının değişmez bir şekilde karayolu ulaştırmasında olması beklenmektedir.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

Türkiye Bisiklet Yolu Ağı Master Planı

Planın ana hedefi, "çoğunlukla belediyelerin yetki ve sorumluluğu dışında kalan yerleşim yerleri dışındaki bölgelerde çeşitli amaçlarla bisikleti daha güvenli, daha ucuz ve sürdürülebilir bir ulaşım şekli olarak geliştirmek." olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede, bu plan çoğunlukla tatil için Avrupa'yı dolaşan veya eğlence ya da spor için bisiklete binen uzun mesafeli bisiklet kullanıcılarının ihtiyaçlarına ve rotalarına odaklanmıştır. EuroVelo ağı olarak da bilinen bu uzun mesafeli bisiklet aktiviteleri için bisiklet yolları, Türkiye'ye komşu olan Bulgaristan ve Yunanistan da dahil olmak üzere birçok Avrupa ülkesi üzerinden tasarlanmıştır. Türkiye'yi tatil amacıyla Türkiye'yi ziyaret etmek isteyebilecek Avrupalı bisikletçilere bağlama kapasitesine sahiptir.

Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planı

Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planı "İleri bilişim teknolojileri ile Türkiye'de insan ve çevre odaklı ulaşım sistemi" vizyonu ve bu vizyona ulaşmak için ortaya konulan "Ülkemizde tüm ulaşım modlarına entegre, güncel teknolojileri kullanan, yerli ve milli kaynaklardan yararlanan, verimli, güvenli, etkin, yenilikçi, dinamik, çevreci, katma değer sağlayan ve sürdürülebilir akıllı bir ulaşım ağı oluşturmak" misyonu ile hazırlanmıştır. Bu vizyon ve misyon çerçevesinde; AUS altyapısının geliştirilmesi, sürdürülebilir akıllı hareketliliğin sağlanması, yol ve sürüş güvenliğinin sağlanması, yaşanabilir çevre ve bilinçli toplum oluşturulması, veri paylaşımı ve güvenliğinin sağlanması olarak beş temel stratejik amaç belirlenmiştir.

2.4.2 Strateji ve Eylemler

Bütün ulaşım sistemleri (demiryolu, denizyolu, havayolu ve karayolu) farklı karakteristikleri (ulaşım süreleri, kapasiteleri, maliyetleri, vb.) ile farklı ulaşım talep parçalarına hizmet vermektedirler. Bir ulaşım sisteminin diğerlerinin yerini tamamen alması mümkün olmadığı tarihsel gelişim boyunca da görülmüştür. Bu yüzden, özellikle ulaşım emisyonlarının azaltımı açısından bakıldığında, farklı sistemlerin avantajlı olduğu talep kesimlerinde daha fazla kullanılması sağlanarak bir optimize kullanım yaratılması önemlidir. Diğer taraftan halen kullanılan ve gelecekte de farklı oranlarda kullanılacak sistemlerin kendi içinde de verimliliğinin artırılması dolaylı olarak emisyon azaltımı sağlayacaktır. Buna ek olarak ulaşım hizmetlerinde kullanılan enerji kaynaklarının daha temiz kaynaklardan sağlanması da emisyon azaltımı sağlayacak bir potansiyel yaratmaktadır. Ulaştırma sektörü için tüm bunları bütüncül olarak ele alan üç temel strateji ve bir adet de sektörler arası destekleri içeren toplam dört adet strateji yer almaktadır.

Strateji U-S.1

|| *Deniz/Demiryoluna modal kayma sağlanması*

Ulaştırma sektör emisyonlarının azaltımı için en temel politika, birim hareketlilik (ton-km ve yolcu-km) başına hem enerji kullanımı hem de emisyon salımı açısından daha verimli olan denizyolu ve demiryolu taşımacılığına kayma sağlanmasıdır. Burada hedef, toplam hareketlilik miktarı değişmeden karayolu ve havayolu taşımacılığını tercih edeceklerden bir kısmının denizyolu ve demiryolu tercih etmelerini sağlamaktır. Bu modal kaymanın sağlanabilmesi için hem demiryolu hem de denizyolu taşımacılık hizmetlerinde karayolu ve/veya havayolu ile rekabet edecek hizmetlerin sağlanması önemlidir. Zira demiryolu/denizyolu hizmetleri duraktan durağa tasarlanan sistemler olup genellikle karayolu ile ilk-km ve son-km bağlantı hizmetleri almak zorunda kalırlar; bu da taşımacılık sürelerinin uzamasına ve tercih edilebilirliğinin azalmasına sebep olacaktır.

Demiryolu taşımacılığına kaymanın sağlanabilmesi için demiryolu yük ve yolcu taşımacılığında; 2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı doğrultusunda Yüksek Hızlı Tren ve Hızlı Tren hat ağının genişletilmesi ve demiryolu yük taşımacılığının geliştirilmesi, Kentsel raylı sistemlerle demiryolu yolcu taşımacılığının geliştirilmesi ve entegrasyonun artırılması için destek sağlanması amaçlanmaktadır.

Kentsel raylı sistemlere yapılacak yatırımlarla banliyö taşımacılığı ve kent içi raylı sistemler (met hafif raylı sistem ve tramvay) başta olmak üzere toplu taşıma sistemlerinin entegre edilerek kesintisiz bir toplu taşıma sisteminin oluşturulması amaçlanmaktadır.

Denizyolu taşımacılığı kıyı kentlerimiz için öne çıkan bir seçenektir. Bu kapsamda iki seviyede ele alınan eylemler, şehirlerarası denizyolu yolcu taşımacılığının geliştirilmesi ve kıyı şehirlerinde şehir içi denizyolu yolcu taşımacılığı ve altyapısının geliştirilmesidir. Buna ek olarak denizyolu yük taşımacılığı ve altyapısının geliştirilmesi ayrı bir eylem olarak ele alınmıştır.

Denizyolu ve demiryolu alternatif seçenekler olarak modal kayma yaratacak, ek olarak türler arası aktarmalar ile “intermodal” hizmetler dahilinde modal kaymaya sebep olacaktır. Bu sebeple demiryollarının liman, organize sanayi bölgesi, lojistik merkez, fabrika ve maden sahası bağlantılarının geliştirilmesi ve yük taşımacılığında demiryolu ve denizyolu bağlantılı intermodal ve kombine taşımacılığın teşvik edilmesi faaliyetlerinin de etkin olabilecekleri koridorlarda planlanması yapılacaktır. Bu çalışmaların bir bütünlük içinde yapılması ve gerçekleştirebilmesi için ulusal ulaşım ve lojistik sektörlerinde bütüncül planların yapılması, dijital envanter oluşturulması ve emisyon değerleri de dikkate alınarak izleme-değerlendirmeye tabi tutulması sağlanacaktır.

Demiryoluna modal kaymanın sağlanması

U-S.1.1

Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı doğrultusunda Yüksek Hızlı Tren ve Hızlı Tren ağının genişletilmesi

U-S.1.2

Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı doğrultusunda demiryolu yük taşımacılığının geliştirilmesi

U-S.1.3

Kentsel raylı sistemlerle demiryolu yolcu taşımacılığının geliştirilmesi

U-S.1.4

Kentsel Raylı Sistem taşımacılığında modlar arası entegrasyonun artırılması için destek sağlanması

Denizyoluna modal kaymanın sağlanması	
U-S.1.5	Şehirlerarası denizyolu yolcu taşımacılığının desteklenmesi
U-S.1.6	Kıyı şehirlerinde şehir içi denizyolu yolcu taşımacılığı ve altyapının geliştirilmesi
U-S.1.7	Denizyolu yük taşımacılığı ve altyapısının desteklenmesi
İntermodal yük taşımacılığın güçlendirilmesi	
U-S.1.8	Demiryollarının, liman, organize sanayi bölgesi, lojistik merkez, fabrika ve maden sahası gibi yük merkezleri ile bağlantılarının geliştirilmesi
U-S.1.9	Yük taşımacılığında demiryolu ve denizyolu bağlantılı intermodal ve kombine taşımacılığın teşvik edilmesi

Strateji U-S.2

|| Ulaştırma Sektöründe Verimliliğin Artırılması

Ulaştırma sistemlerinde verimliliğin artırılması hem kullanılan enerjinin ve hem de emisyon salımının azaltılmasını sağlamaktadır. Burada ön plana çıkan eylemlerden birisi özel araç kullanımının azaltılabilmesi için toplu taşıma sistemlerinin cazibesinin ve tercih edilirliliğinin artırılmasını sağlayacak bir planlama sisteminin geliştirilmesidir. Modal kaymanın gerçekleştirilmesi kolay değildir, zira özel araç ile erişim kapıdan kapıya olduğu halde toplu taşıma hizmetleri duraktan durağa tasarlanmaktadır. Bu sebeple de her zaman bir toplu taşıma erişebilirliği ve zaman maliyeti sorunları gündeme gelmektedir.

Yolcu-km başına kaynak kullanımı ve emisyon salımı daha düşük toplu taşımanın cazip hale getirilebilmesi için kentsel ulaşım sistemlerinde kentsel planlamada toplu taşıma odaklı uygulamaların yaygınlaştırılması, lastik tekerlekli toplu taşıma payının artırılması, toplu taşıma hizmetlerinin ulaşım talep ve erişebilirlik standartlarına göre planlanması faaliyetlerinin bütüncül şekilde yapılması planlanmaktadır.

Büyük kentlerdeki ana omurgalarda yapılacak kentsel raylı sistemlerin getireceği hız ve kapasite taşımayı cazip kılacaktır. Ancak raylı sistemlerin yüksek maliyetleri sebebiyle düşük nüfus yoğunluğu ve talep bölgelerine yaygınlaştırılmasının ekonomik olarak mümkün olmadığı durumlarda ise hizmet verecek diğer lastik tekerlekli toplu taşıma sistemlerinin kullanımının teşviki de önemlidir. Bu nedenle toplu taşımanın sistem olarak cazibesinin artırılması için toplu taşıma kullanımını teşvik edecek ücret toplama/ücretlendirme imkanı tanıyan akıllı kart sistemlerinin yaygınlaştırılması, toplu taşıma sistemlerinin birbiriyle ve diğer kentsel lastik tekerlekli ulaşım türleri ile entegre edilmesi eylemleri ile gerçekleştirilecektir.

Genellikle sıfır ya da düşük emisyonlu olan yürüme, bisiklet, e-skuter, vb. türleri “mikromobilité” başlığı altında ele alınıp kentsel ulaşımında güvenli mikromobilité ulaşımının artırılması kendi başına dikkate alınması gereken bir eylemdir. Bunun yanı sıra, mikromobilité türlerinin diğer önemli bir katkısı toplu taşıma hizmetlerinin başında ve sonunda bağlantı servisi olarak kullanılmalarıdır. Toplu taşıma durakları etrafında mikromobilité seçeneklerinin güçlendirilmesi, toplu taşımanın güçlü bir alternatif olarak ele alınamayacağı kentsel bölgeler ya da düşük yoğunluklu kırsal bölgeler için lastik tekerlekli paylaşımlı/talep güdümlü taşımacılığın teşvik edilmesi, özel araç kullanımını azaltacak güçlü alternatiflerin yaratılmasına imkan tanıyacaktır.

Modal kaymaların yanı sıra trafikte oluşan sıkışıklıklarda harcanan süre içinde motor teknolojilerinde görülen verimsizliği önlemek adına trafik akış ve sıkışıklığından kaynaklı özel ulaşım emisyonlarının azaltılması ayrı bir faaliyet olarak ele alınmaktadır. Teknolojik olarak verimliliğin artırılması için kamu araç filolarında düşük/sıfır emisyonlu araçların teşvik edilmesi, ömrünü tamamlamış araçların trafikten çekilmesinden sonra malzemelerin geri dönüşümüne yönelik çalışma yapılması, kent merkezlerinde ve cazibe noktalarında düşük/sıfır emisyonlu araçların kullanımının teşvik edilmesi sağlanacaktır. İlgili faaliyetlerin genel bir çerçeve ile ele alınabilmesi için ulusal karayolu yük taşımacılığı emisyon azaltımı yol haritasının hazırlanması faaliyeti de yer almaktadır.

Toplu taşıma sistemlerinin teşvik edilmesi ve verimliliğin artırılması

U-S.2.1	Kentsel planlamada toplu taşıma odaklı uygulamaların yaygınlaştırılması
U-S.2.2	Toplu taşıma kullanımını teşvik edecek ücret toplama/ücretlendirme imkanı tanıyan akıllı kart sistemlerinin yaygınlaştırılması

U-S.2.3	Toplu taşıma sistemlerinin birbiriyle ve diğer kentsel lastik tekerlekli ulaşım modları ile entegre edilmesi
U-S.2.4	Toplu taşıma durakları etrafında mikromobilité/yürüme seçeneklerinin güçlendirilmesi
U-S.2.5	Özel araç kullanımından lastik tekerlekli toplu taşımaya geçişin artırılması
U-S.2.6	Toplu taşıma hizmetlerinin ulaşım talep ve erişebilirlik standartlarına göre planlanması
Özel ve paylaşımlı ulaşımın verimli hale getirilmesi	
U-S.2.7	Kentsel ulaşımında güvenli mikromobilité ulaşımın artırılması
U-S.2.8	Lastik tekerlekli paylaşımlı/talep güdümlü taşımacılığın teşvik edilmesi
U-S.2.9	Özel araç kullanımı kaynaklı trafik akış ve sıkışıklığının sebep olduğu emisyonların azaltılması
Yeni nesil, düşük ya da sıfır emisyonlu araçların kullanımının teşvik edilmesi	
U-S.2.10	Kamu araç filolarında düşük/sıfır emisyonlu araçların teşvik edilmesi
U-S.2.11	Kent merkezlerinde ve cazibe noktalarında düşük/sıfır emisyonlu araçların kullanımının yaygınlaştırılması
Yük taşımacılığının verimli hale getirilmesi	
U-S.2.12	Ulusal karayolu yük taşımacılığı emisyon azaltımı yol haritasının hazırlanması

Strateji U-S.3

|| Ulaşım sistemlerinde sürdürülebilir/temiz enerji kaynaklarının kullanımı

Günümüzde ulaşım teknolojileri genellikle fosil yakıt tabanlı olup, dizel, benzin, LPG sıklıkla kullanılan yakıtlardır. Demiryolu taşımacılığında enerji kaynağı olarak kullanılan elektrik de karayolu ulaştırması için de alternatif bir enerji kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Egzoz emisyonlarını sınırlama gücü olan elektrifikasyon ulaştırma emisyonlarının azaltılması için önemli bir potansiyel yaratmaktadır. Bu sebeple de demiryolu/denizyolu taşımacılığında ve havayolu yer hizmetlerinde kullanılan araçlarda elektrifikasyonun artırılması, mevcut araçların elektrifikasyonu konusunda araştırmaların desteklenmesi, elektrikli araç batarya sistemleri ve ömrünün artırılması konusunda araştırmaların desteklenmesi önemli faaliyetlerdir. Elektrikli araçların yaygınlaşması için karayolu ağında gerekli sayıda ve konumda şarj istasyon altyapısının planlanması ve geliştirilmesi, şarj istasyonlarında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi ulusal emisyonların azaltılmasında çift yönlü etki yaratabilecek bir faaliyettir.

Alternatif yakıtlar arasında yer alan ve hala kullanımda olan CNG, biyoyakıtlar, vb. yakıtların yaygınlaştırılması için havayolu ulaşımında CORSIA uyumlu sürdürülebilir havacılık yakıtları ile kentsel/kırsal otobüs taşımacılığında alternatif yakıt kullanımının artırılması hedeflenmekte ve geleceğe yatırım olarak alternatif yakıtlı araçlar (LNG/Hidrojenli, vb) için araştırmaların desteklenmesi ve uluslararası gelişmelerin takip edilmesi amaçlanmaktadır.

Ulaştırma sistemlerinde elektrifikasyonun yaygınlaştırılması

U-S.3.1	Demiryolu/denizyolu taşımacılığında ve havayolu yer hizmetlerinde kullanılan araçlarda elektrifikasyonun desteklenmesi
U-S.3.2	Mevcut araçların elektrifikasyonu konusunda araştırmaların desteklenmesi
U-S.3.3	Elektrikli araç batarya sistemleri ve ömrünün artırılması konusunda araştırmaların desteklenmesi

Alternatif sürdürülebilir yakıt kullanımının artırılması	
U-S.3.4	Havayolu ulaşımda CORSIA uyumlu sürdürülebilir havacılık yakıtları kullanımının artırılması
U-S.3.5	Kentsel/kırsal otobüs taşımacılığında alternatif yakıt kullanım oranının artırılması
U-S.3.6	Elektrik araç şarj istasyonlarında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi
U-S.3.7	Elektrikli araçların yaygınlaşması için karayolu ağında gerekli sayıda ve konumda şarj istasyon altyapısının planlanması ve geliştirilmesi
U-S.3.8	Alternatif yakıtlı araçlar (LNG/Hidrojenli, Biyo-CNG, Biyo-LNG vb.) için araştırmaların desteklenmesi

Strateji U-S.4

|| Sektörün dekarbonizasyonu için gerekli altyapı faaliyetlerinin yapılması

Gelişmekte olan ekonomiye paralel olarak artması beklenen ulaştırma talep ve hareketliliği ve aynı zamanda büyük bir değişim geçirmekte olan ulaştırma teknolojileri dikkate alındığında ülkemizde hızla ilerleme kaydedilmesi gereken destekleyici faaliyetlerin başında ulaştırma emisyon veri tabanının oluşturulması gelmektedir. Büyük nüfus ve hareketlilik talebi görülen büyükşehirlerde ve il ve ilçe merkezlerinde sürdürülebilir kentsel hareketlilik planlarının (SKHP) ve sürdürülebilir kentsel lojistik planlarının (SKLP) hazırlanması ulaştırma emisyonlarının azaltılması açısından kritik eylemlerdir. Dünya genelinde de giderek artan ve ilgi gören alanlar olarak yeni nesil hareketlilik yönetimi politikalarının ve mevzuatının geliştirilmesi ve yeni nesil hafif araçların kullanımının teşviki için gerekli mevzuatın hazırlanması önemli destek faaliyetleridir.

Elektrifikasyonun önemli olacağı ulaştırma sektöründe, ulusal akıllı elektrikli araç entegre şarj ve parklanma yönetimi ara yüzü geliştirilmesi, bataryaların piyasaya arz ve geri dönüşüm mevzuatının hazırlanması ve elektrikli araç batarya geri dönüşümü için araştırma desteği verilmesi, yolcu ve yük taşımacılığında kişi/ürün bazlı ulaşım kaynaklı karbon ayak izi hesaplama desteği sağlanması faaliyetleri hayata geçirilecektir.

Ulaştırma sistemlerinde modelleme ve tahmin çalışmaları	
U-S.4.1	Ulaştırma emisyon veritabanının oluşturulması
U-S.4.2	Büyükşehirlerde ve il ve ilçe merkezlerinde sürdürülebilir kentsel hareketlilik planlarının (SKHP) ve sürdürülebilir kentsel lojistik planlarının (SKLP) hazırlanması
U-S.4.3	Yeni nesil hareketlilik yönetimi politikalarının ve mevzuatının geliştirilmesi
U-S.4.4	Yolcu ve yük taşımacılığında kişi/ürün bazlı ulaşım kaynaklı karbon ayak izi hesaplama desteği sağlanması
Elektrikli Araç Sektör Destekleri	
U-S.4.5	Ulaştırma amaçlı elektrik enerjisi talep tahmin modeli geliştirilmesi
U-S.4.6	Ulusal akıllı EA entegre şarj ve parklanma yönetimi ara yüzü geliştirilmesi
U-S.4.7	Bataryaların piyasaya arz ve geri dönüşüm mevzuatının hazırlanması ve Elektrikli araç batarya geri dönüşümü için araştırma desteği verilmesi

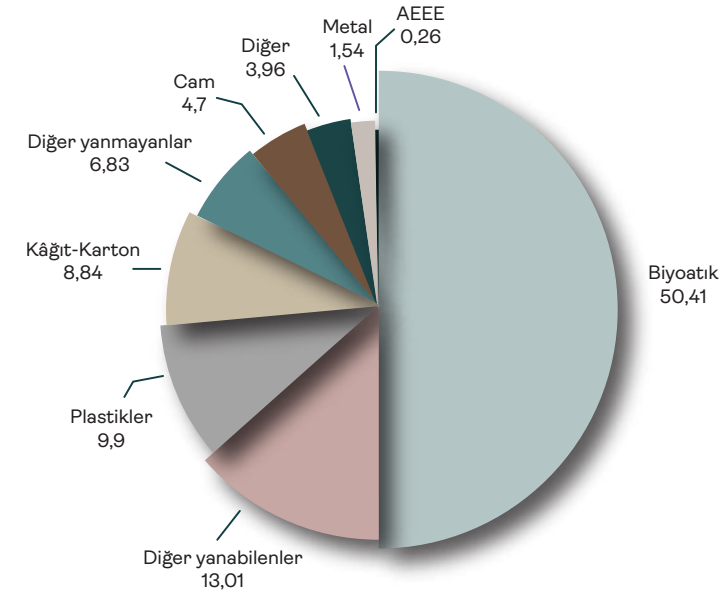
ATIK

2.5.1 Mevcut Durum

Nüfus artışı, sanayileşme ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi ile birlikte üretilen atık miktarı da her geçen gün artmaktadır. Atık politikaları sağlıklı bir şehir yaşamını ve çevrenin korunmasını amaçlamaktayken, zamanla atığın ikincil hammadde ve enerji kaynağı olarak kullanımı gündeme gelmiştir. Günümüzde, atığı önlemek ya da azaltmak, bunun mümkün olmadığı durumlarda da ekonomiye tekrar kazandırmak esastır. Bu yeni yaklaşım, aynı zamanda Türkiye ve dünyadaki birçok ülke tarafından da benimsenen net sıfır sera gazı emisyonu hedeflerine ulaşmakta da önemli bir destek teşkil etmektedir. Türkiye’de belediyeler, toplamaktan sorumlu oldukları atıklara ait verileri TÜİK’e bildirmektedirler. Bu atıklar, genel anlamda konutlar, ticarethaneler, ofisler, kamu kuruluşları, okullardan kaynaklanan benzer nitelikteki atıkları içermektedir. En son yayınlanan ve 2020 yılına ait TÜİK verisine göre belediyeler tarafından toplanan atık miktarı 32,3 milyon ton [13] seviyesine ulaşmıştır. Bu miktar kişi başı günlük 1,13 kg atığa karşılık gelmektedir ve aynı yıl için dünya ortalaması olan 0,74 kilogram/gün-kişi [14] seviyesinin açıkça üstünde, 1,38 kilogram/gün-kişi [15] olan AB-28 ortalamasının da altında kalmaktadır.

Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı (2023-2035) kapsamında iller bazında atık karakterizasyonu çalışmaları yapılmış ve ortalama değerlere ulaşılmıştır. Tüm Türkiye için güncellenmiş atık karakterizasyonu Şekil 18’de gösterilmiştir.

Türkiye, atık yönetiminde hâlâ büyük ölçüde depolama alanlarını kullanmaktadır. Düzensiz depolamadan, düzenli depolamaya geçiş son yıllarda hızlanmış ve hemen hemen tüm illerde düzenli depolama alanları hizmete alınmıştır. 1994 yılında ülke genelinde sadece 2 adet düzenli depolama sahası varken, belediye atık yönetimi büyük oranda vahşi depolama alanları ile sağlanmaktaydı. 2007

Şekil 18 - Atık karakterizasyonu [16]
* AEEE : Atık Elektrik Elektronik Ekipmanlar

yılına gelindiğinde düzenli depolama sahası 32’ye çıkmış ve günümüzde ise 93 adet düzenli depolama tesisi bulunmaktadır. Atıkların değerlendirilmesi konusunda da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Biyometanizasyon ve kompost tesisleri kurulmuş ve biyobozunur atıklar depolanmadan enerji ve tarımda kullanılabilir ürün olarak değerlendirilmiştir. Maddesel geri dönüşüm sektörü çok hızlı bir şekilde gelişmiş ve değerlendirilebilir atıklar ekonomiye kazandırılmıştır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı kapsamında yapılan çalışmalara göre, 2021 yılında oluşan 38,1 milyon ton belediye atığının, %59,6’sı düzenli depolama, %13,2’ü düzensiz depolama sahalarında bertaraf edilirken, %27,2’si atık işleme tesislerinde (biyometanizasyon, kompost, yakma, geri dönüşüm tesisi) geri kazanılmıştır [16]. Dikkate değer bir şekilde, geri kazanım oranı 2022 yılında %30,13 seviyesine ulaşmıştır.

TÜİK tarafından tüm belediyelere iki yılda bir uygulanan 2020 yılı “Belediye Atıksu İstatistikleri Anketi sonuçlarına” sonuçlarını da içeren ve 2021 yılında yayımlanan “Su ve Atıksu İstatistikleri, 2020” Haber Bültenine [17] göre, 1.389 belediyeden 1.362’sine kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilmiştir. Kanalizasyon şebekesi ile toplanan 5 milyar m³ atıksuyun %49,2’si akarsuya, %38,5’i denize, %3,1’i baraja, %1,3’ü göl-gölete, %0,4’ü araziye ve %7,5’i diğer alıcı ortamlara deşarj edilmiştir. Kanalizasyon

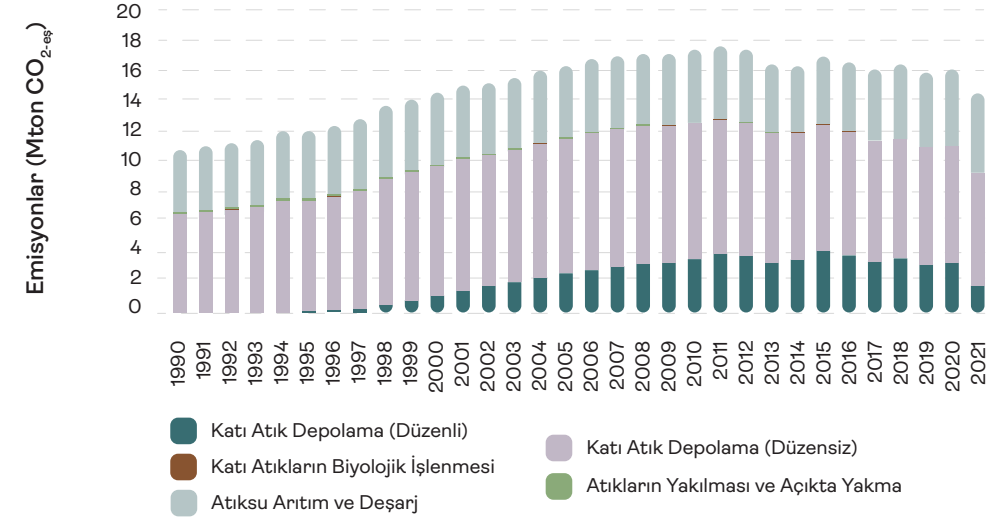
şebekesinden deşarj edilen 5 milyar m³ atıksuyun 4,4 milyar m³'ü atıksu arıtma tesislerinde arıtılmıştır. Arıtılan atıksuyun %50,7'sine gelişmiş, %27,1'ine biyolojik, %21,9'una fiziksel ve %0,3'üne doğal arıtma uygulanmıştır. Belediyeler tarafından arıtılan atıksuyun %1,6'sının sanayi, tarımsal sulama vb. alanlarda yeniden kullanıldığı belirlenmiştir [17].

Diğer taraftan, çevresel sürdürülebilirliğin en önemli bileşenlerinden biri, çevrenin elzem unsurlarından ve sınırlı kaynaklarımızdan biri olan su kaynaklarının kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi, kısa, orta ve uzun vadede koruma-kullanma dengesi gözetilerek faydalanılması, bu kaynakların sürdürülebilir yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı verilerine göre ise ülkemizde, 2023 yılı itibarıyla kentsel atıksu arıtma tesisi sayısı 1209'a ulaşmıştır. Bu tesislerin 320'si ileri biyolojik arıtma, 833'ü biyolojik arıtma, 4'ü kimyasal arıtma ve 52'si de ön arıtma sonrası derin deniz deşarjı tesisidir.

Bununla birlikte, atıksu yönetiminde "Sürdürülebilirlik" ilkesi çerçevesinde, arıtılmış atıksuların alternatif bir su kaynağı olduğu kabulü ile politika ve stratejiler belirlenmekte olup, hem hanelerde hem de endüstride suyun tasarruflu kullanımından oluşan atıksuyun en üst seviye fayda-maliyet oranı gözetilerek arıtılmasına, arıtılmış atıksuyun yeniden kullanım alanı ve alternatiflerinin artırılmasına, toprak vafını kaybetmiş alanlarda arıtılmış atıksu ve arıtma çamuru kullanılarak arazilerin iyileştirilmesine, atıksu ve arıtma çamurundan organik madde (azot, fosfor vb.) geri kazanılarak tarımsal faaliyetlerde gübre olarak kullanımının sağlanmasına, atıksu arıtma tesislerinin biyofineri tesisleri olarak çalıştırılması sağlanarak toprak ve su kaynaklarının korunmasına kadar, atıksu yönetimine entegre olarak yaklaşılmaktadır.

Bu yaklaşımla arıtılmış atıksuların yeniden kullanımı ile hem temiz su kaynaklarında büyük tasarruf sağlanabilecek, hem de su kütleleri atıksu deşarjından korunarak yüzey ve yeraltı sularının kirlenmesi önlenmiş olacak, arıtma çamurlarından enerji eldesi ve organik madde kazanımı ile de atıksu arıtma tesisleri bir fabrika gibi çalışarak ülke ekonomisine katkıda bulunacaktır. Bu amaca yönelik olarak, Türkiye'de halihazırda %5,20 olan arıtılmış atıksuların yeniden kullanım oranınının 2030 yılında %15'e çıkarılması hedeflenmektedir.

Sera gazı envanterlerinin atık kısmı hazırlanırken TÜİK Atık istatistikleri ve Su ve Atıksu istatistikleri verileri kullanılmaktadır. Son yayınlanan 2021 yılı sera gazı envanterine göre atık sektörü emisyonu 14,7 Mton CO₂eşd. olarak hesaplanmıştır. Bu toplam emisyonların %2,6'sına karşılık gelmektedir. Atık sektörü, küçük emisyon üreten bir sektör olarak görülse de aslında maddesel geri kazanımın artması ile başta sanayi sektöründen kaynaklı emisyonların azaltılmasına dolaylı olarak katkı sunarak kendi

Şekil 19 - Yıllara göre atık sektörü sera gazı emisyonları [1]

içinde emisyon azaltıcı bir konumda bulunmaktadır. Ayrıca atık taşıma ya da enerji elde etmek için atık yakmadan kaynaklanan emisyonlar enerji sektörü içinde raporlanmaktadır. IPCC 2006 kılavuzlarına göre atık sektörü emisyonları 4 ana başlık altında raporlanmaktadır.

- Katı Atıkların Bertarafı
- Katı Atıkların Biyolojik Yöntemlerle İşlenmesi
- Atıkların Yakılması ve Açıkta Yakma
- Atıksu Arıtım ve Deşarj

2021 Türkiye emisyon envanterine göre, katı atıkların düzenli ve düzensiz depolama sahalarında bertarafı tüm atık sektörü emisyonlarının %63,5'ine (%12,5 düzenli, %51 düzensiz depolama) neden olmaktadır. İkinci büyük emisyon kaynağı ise atık emisyonlarının % 36,3'üne neden olan atıksu arıtma ve deşarjdır [1]. Katı atıkların biyolojik yöntemlerle işlenmesi ve atıkların yakılması ve açıkta yakma başlıkları altında oluşan emisyonlar göz ardı edilecek seviyede düşük miktardadır. Yıllara göre atık sektörü sera gazı emisyonları Şekil 19 ve Tablo 21'de gösterilmiştir.

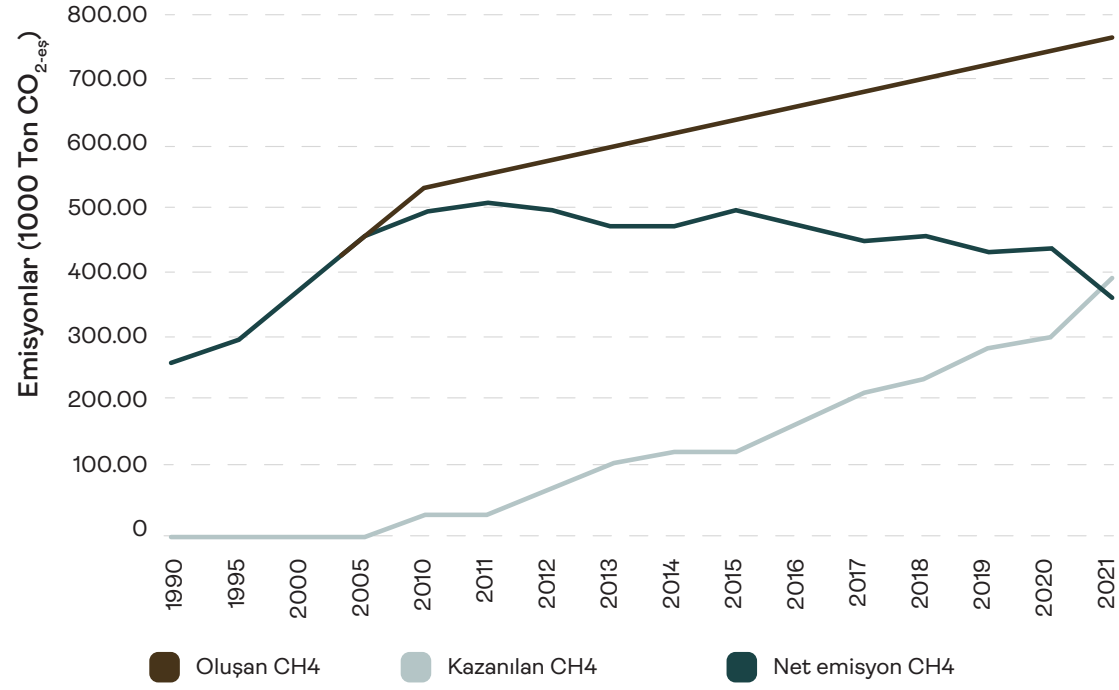
Tablo 21 - Yıllara göre Atık Sektörü Sera Gazı Emisyonları (Mton CO_{2-ese}) [1]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Katı Atık Depolama (Düzenli)				0,06	0,10	0,14	0,22	0,36	0,59	0,85	1,15	1,49
Katı Atık Depolama (Düzensiz)	6,73	6,89	7,06	7,19	7,34	7,49	7,71	7,93	8,13	8,32	8,43	8,53
Katı Atıkların Biyolojik İşlenmesi	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02
Atıkların Yakılması ve Açıkta Yakma	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,10	0,11	0,16	0,10	0,09	0,09	0,09
Atıksu Arıtım ve Deşarj	4,23	4,29	4,34	4,37	4,45	4,60	4,60	4,69	4,64	4,65	4,66	4,67
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Katı Atık Depolama (Düzenli)	1,82	2,08	2,38	2,64	2,86	3,14	3,34	3,39	3,58	4,01	3,84	
Katı Atık Depolama (Düzensiz)	8,61	8,72	8,84	8,92	9,05	9,06	9,08	9,02	8,98	8,88	8,82	
Katı Atıkların Biyolojik İşlenmesi	0,03	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,03	0,03	0,03	
Atıkların Yakılması ve Açıkta Yakma	0,06	0,06	0,03	0,05	0,06	0,07	0,06	0,05	0,04	0,04	0,03	
Atıksu Arıtım ve Deşarj	4,71	4,70	4,79	4,76	4,83	4,77	4,66	4,70	4,81	4,83	4,90	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021			
Katı Atık Depolama (Düzenli)	3,41	3,57	4,21	3,85	3,49	3,66	3,29	3,42	1,84			
Katı Atık Depolama (Düzensiz)	8,60	8,46	8,35	8,25	8,03	7,94	7,75	7,69	7,50			
Katı Atıkların Biyolojik İşlenmesi	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02			
Atıkların Yakılması ve Açıkta Yakma	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01			
Atıksu Arıtım ve Deşarj	4,61	4,45	4,54	4,59	4,71	5,00	5,06	5,17	5,33			

IPCC Kılavuzuna göre, atık bertarafından kaynaklanan biyojenik CO₂ emisyonu, ulusal sera gazı emisyonları toplamında hesaba katılmamaktadır. Bununla birlikte, biyobozunur atıkların ayrışmasından kaynaklanan metan, atık sektörünün sera gazı emisyonlarına en büyük katkıyı yapmaktadır. Metan (CH₄), CO₂'den çok daha yüksek oranda kısa vadeli küresel ısınma potansiyeline sahiptir. Atık sektöründen kaynaklanan ve raporlamaya dâhil edilen emisyonların karbondioksit eşdeğer ton olarak %83,9'u metandır [1].

Türkiye'de yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi YEKDEM [18] tarafından desteklenmektedir. Hem depo gazı üretilen depolama tesisleri hem de biyogaz üretilen biyometanizasyon tesisleri, ilk 10 yıl için belirlenen tarife garantilerini almaya uygun tesislerdir. YEKDEM tarafından desteklenen, bu tesislerin sayısı hızla artmaktadır. 2021 yılı YEKDEM verilerine göre 55 ilde bulunan 85 enerji üretim tesisinde (depo gazı + biyogaz) lisansa derç edilen yıllık üretim miktarı toplam 4.124.452 MWh'tir. Bu tesisler toplam 378 MWeşd. kurulu güç seviyesine ulaşmışlardır ve metan kullanımını yoluyla sera gazı azaltımına ve yenilenebilir enerji üretimine katkıda bulunmaktadır. Özellikle belediye atık kompozisyonunda biyobozunur atıkların oranının yüksek olduğu Türkiye'de katı atıkların biyolojik olarak işlenmesi yatırımları önem kazanmıştır. İlgili teşvik mekanizması da depolamaya gönderilen atıkların azaltılıp işleme tesislerinde verimli şekilde geri kazanılmaları amacıyla revize edilmiştir.

2021 yılında düzenli depolama alanlarında 470 kton metan gazı oluşmuş ve bu miktarın 396 kton'luk kısmı geri kazanılmış ve sadece 74 kton'u atmosfere salınmıştır. Düzensiz depolama alanlarında ise metan geri kazanımı çok düşük seviyede kalmış ve 300 kton metan emisyonu gerçekleşmiştir [1]. Yıllara göre depolama alanlarında oluşan ve geri kazanılan metan miktarları Şekil 20'de verilmiştir.

Şekil 20 - Yıllara göre depolama alanlarında oluşan ve geri kazanılan metan miktarı [1]

Türkiye’de atık sektörüyle ilgili temel mevzuat ile politika ve strateji belgeleri Tablo 22 ve Tablo 23’de yer almaktadır.

Tablo 22 - Atık Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Çevre Kanunu (Kanun No 2872)	Bu Kanunun amacı, bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır. Kanun, atık yönetimi faaliyetlerine yönelik olarak atıkların kaynağında en aza indirilmesi, sınıflara ayrılması, toplanması, taşınması, geçici depolanması, geri kazanılması, bertaraf edilmesi, atığın yeniden kullanılması, enerjiye dönüştürülmesi, atıksuyun arıtılması ve arıtılmış atıksuyun yeniden kullanılması ilişkin hükümler içermektedir.
Sıfır Atık Yönetmeliği	Yönetmelikte sıfır atık yönetim sistemine dair belirlenen usul esasların yanı sıra sıfır atık yönetim sistemine geçişlerinin tamamlanması için tüm kurum ve kuruluşlara dair verilen süreler yer almaktadır. Yönetmelik kapsamındaki başlıca konular, atığın oluşmadan kaynağında önlenmesi, önlenemeyen kısmının geri kazanılması ve/veya geri dönüştürülmesi, en az ikili toplama olmak üzere ayrı toplama sisteminin kurulması, nitelikli belge alınabilmesi için bertarafa giden atık miktarının en az %15 oranında azaltılması, biyobozunur atıkların ayrı toplanması ve geri kazanılması, verilerin kayıt altına alınması, farkındalık çalışmalarının yapılması, satış noktalarının depozito iade sistemine katılmasıdır.
Sıfır Atık Uygulama Kılavuzları	Sıfır Atık Yönetim Sistemini kurması gereken hedef kitlelere yol göstermek amacıyla 11 adet “Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu” hazırlanmış olup bilhassa otel, restoran ve kafeterya, kurum/kuruluş, işletme, eğitim kurumu ve yurtlar vb. yerlerde gıda israfının önlenmesi ve gıda atığının azaltılmasına yönelik tedbirleri de içermektedir.

Temel Mevzuat

Amaç ve Kapsamı

Kompost Tebliği ve Mekanik Ayrırma, Biyokurutma ve Biyometanizasyon Tesisleri ile Fermente Ürün Yönetimi Tebliği

Biyobozunur atıkların önlenmesi veya azaltılmasının mümkün olmaması durumunda atıklar; düzenli depolama sahalarına alınmamakta ve geri kazanım için kompost, biyometanizasyon ve biyokurutma gibi ön işlemlere tabi tutulmaktadır. Bu mevzuatta bu tesislerin teknik kriterlerinin belirlenmesine yönelik esaslar belirlenmektedir.

Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması (YEKDEM)

Türkiye’de yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi YEKDEM tarafından desteklenmektedir. Hem depo gazı üretilen depolama tesisleri hem de biyometanizasyon tesisleri, ilk 10 yıl için belirlenen tarife garantilerini almaya uygun tesislerdir. YEKDEM tarafından desteklenen, bu tesislerin sayısı hızla artmaktadır. Bu tesislerdeki metan kullanımı sera gazı emisyon azaltımına ve yenilenebilir enerji üretimine katkıda bulunmaktadır.

Tekstil Sektöründe Temiz Üretim Uygulamaları Genelgesi

Türkiye’nin lokomotif sektörlerinin başında gelmekle birlikte aynı zamanda su tüketiminin en yoğun ve su kirliliğinin fazla olduğu sektörler arasında yer alan tekstil sektörü faaliyetlerinin çevreye olabilecek olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi, hava ve su kirliliğinin önlenmesi, su ve enerji tüketiminin azaltılmasına yönelik olarak temiz üretim teknolojilerinin uygulanması amacıyla 2022/20 sayılı Tekstil Sektöründe Temiz Üretim Uygulamaları Genelgesi yayımlanmıştır. Genelge ile; kapasite sınırı olmaksızın tekstil materyallerinin üretimi (lif, elyaf, iplik, kumaş (dokusuz kumaşlar dahil), halı üretimi vb.), tekstil ön terbiyesi (yıkama (yapak yıkama dahil), ağartma/kasar, merserizasyon vb.), baskı ve boyama işlemlerinden herhangi birini yapan tüm tekstil tesisleri ile kumaş merserizasyonu yapan tüm tekstil tesislerinde; enerji tüketimi ve hava kirlenici emisyonlarının azaltılması, su tüketiminin ve atıksudaki kirlenici yükünün azaltılması amacıyla zorunlu hükümler getirilmiştir.

Temel Mevzuat**Amaç ve Kapsamı**

Atıksu Arıtma Tesisleri Teknik Usuller Tebliği	Yerleşim birimlerinden kaynaklanan atıksuların arıtılması ile ilgili atıksu arıtma tesislerinin teknoloji seçimi, tasarım kriterleri, arıtılmış atıksuların dezenfeksiyonu, yeniden kullanımı ve derin deniz deşarjı ile arıtma faaliyetleri esnasında ortaya çıkan çamurun bertarafı için kullanılacak temel teknik usul ve uygulamaları düzenlemektir. Tebliğin Ek-7'sinde revizyona gidilerek arıtılmış atıksuların sulama suyu olarak geri kullanımı dışında çevresel (sulak alan oluşturulması, sulak alanların beslenmesi yüzeysel ve yeraltı sularının beslenmesi), endüstriyel (proses suyu, soğutma suyu, kazan besleme suyu) ve diğer (genel temizlik, yangın suyu, toz kontrolü/saha sulama suyu, pisuvar ve sifon suyu v.b.) alanlarda yeniden kullanımına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir.
Kentsel Atıksu Arıtımı Yönetmeliği	Yönetmeliğin amacı, kentsel atıksuların, toplanması, arıtılması ve deşarjı ile belirli endüstriyel sektörlerden kaynaklanan atıksu deşarjının olumsuz etkilerine karşı çevreyi korumak olup, söz konusu yönetmelik ile eşdeğer nüfusu 2000'in üzerinde olan kentsel atıksuların toplanması ve bertarafına ilişkin hususlar düzenlenmektedir.
Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği	Yönetmeliğin amacı; ülkenin yeraltı ve yerüstü su kaynakları potansiyelinin korunması ve en iyi bir biçimde kullanımının sağlanması için, su kirlenmesinin önlenmesini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirmek üzere gerekli olan hukuki ve teknik esasları belirlemektir. Alıcı ortamlara yapılacak her türlü atıksu deşarjına standartlar getirmek, deşarjları izlemek, denetlemek ve bu konuda her türlü izin ve onay işlemlerini yürütmek Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği ile sağlanmaktadır. Ayrıca sulama suyunun kıt olduğu ve ekonomik değer taşıdığı yörelerde, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği Teknik Usuller Tebliğinde verilen sulama suyu kalite kriterlerini sağlayacak derecede arıtılmış atıksuların sulama suyu olarak kullanılması teşvik edilir. Bununla birlikte arıtılmış atıksuların yeniden kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla büyükşehir belediyeleri ve il belediyelerine, kentsel atıksu arıtma tesislerinde arıtılan toplam atıksuyunun az % 10'unun tarımsal sulamada ve rekreasyonel amaçla kullanımının yanı sıra endüstriyel, çevresel ve diğer alanlarda yeniden kullanımının sağlanmasına yönelik düzenleme yapılmış ve süreler tanımlanmıştır.

Tablo 23 - Atık Sektörü ile İlgili Temel Politika Belgeleri

Politika Belgeleri**Amaçlar ve Hedefler**

12. Kalkınma Planı (2024-2028)	Planda atık sektörü ile ilgili aşağıdaki tedbirler yer almaktadır: Atıkların endüstriyel kullanımı ve döngüsel ekonomi uygulamaları yaygınlaştırılacaktır. Atık yönetim süreci, kaynağında ayrıştırma aşamasından başlamak üzere önleyecek şekilde iyileştirilecektir. Hayvansal atıkların uygun koşullarda depolanması ve biyogaz tesislerinde işlenmesini sağlamak amacıyla altyapı desteklenerek geliştirilecektir. Atıksu arıtma tesislerinin yapımı ve işletilmesinde denetim, teknik bilgi ve kapasite eksikliği gibi mevcut engellerin giderilmesine yönelik çalışmalar hızlandırılacak, standartlara uygun işletilmesine ilişkin destek mekanizmaları ve atıksu arıtma tesisi çamuru bertarafı kapsamında alternatif sistemler geliştirilecektir. Katı atık yönetiminin döngüsel ekonomi ilkeleri gözetilerek etkinleştirilmesi sağlanacaktır. Sıfır atık uygulamaları yaygınlaştırılacak, atıkların geri dönüşümünde toplumun bilinçlendirilmesi sağlanacaktır. "Sıfır Atık Projesi" kapsamında eğitim farkındalık faaliyetleri gerçekleştirilecek ve eğitimin tüm kademelerinde sıfır atık uygulamaları yürütülecektir.
NDC 2023	Ulusal Katkı Beyanı içerisinde, atık oluşumunu önlemek ve oluşan atıkların miktarının döngüsel ekonomi ilkeleri çerçevesinde azaltılması; 2035'e kadar belediye atıklarının geri kazanım oranının %60'a yükseltilmesi, biyobozunur atıklardan kaynaklı metan gazının geri kazanım oranının artırılması, 2053 yılı itibarıyla ön işleme tabi olmayan belediye atıklarının düzenli depolanmasının sonlandırılması, belediye atıklarından ATY üretiminin artırılması, atıksu arıtma tesislerini biyofineri tesislerine dönüştürmek, yeniden kullanım yüzdesini artırmak ve arıtılmış atıksuların kullanım alanlarının genişletilmesi hedefleri yer almaktadır.
Yeşil Mutabakat Eylem Planı (2021)	Eylem planında iklim değişikliği ile mücadele, yeşil finansman, AB sınırda karbon düzenlemesi, yeşil ve döngüsel bir ekonomi, temiz, ekonomik ve güvenli enerji arzı, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir akıllı ulaşım ve diplomasi başlıklarında olmak üzere çok geniş bir alanda atılacak adımlar yer almaktadır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

148	Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı (UAYP) (2023-2035)	Ulusal Atık Yönetim Planı (2023-2035) hazırlanması çalışması tamamlanma aşamasındadır. UAYP’de, mevcut durum verilerinin ele alınarak atık yönetimi alanında iyileştirilmesi veya geliştirilmesi gereken hususların belirlenmesi, 2035 yılı için gerekli olan nüfus ve atık projeksiyonlarının yapılarak dönemsel atık yönetim modellerinin ortaya konulması hedeflenmektedir.
Türkiye’nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi, Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı	“Türkiye’nin Gıda Kayıpları ve İsrafının Önlenmesi, Azaltılması ve Yönetimine İlişkin Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı” 20 Mayıs 2020’de kamuoyu ile paylaşılmıştır. Böylece, Türkiye’de ilk defa gıda kaybı ve israfının önlenmesi, azaltılması ve yönetimine ilişkin bir Ulusal Strateji Belgesi ve bu stratejiyi hayata geçirecek bir eylem planı hazırlanmıştır. "Gıda Kullanım Hiyerarşisine" göre kurgulanan Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı, gıda kaybı ve israfını önleme ve azaltma, doğrudan insani tüketim için gıdayı kurtarma ve yeniden dağıtma, eskiden gıda maddesi mevzuatına tabi olan artık gıda olarak kullanılmayan maddelerin hayvan yemi olarak kullanılması ve atık gıdanın geri dönüşümünün sağlanması olarak belirlenen stratejik amaçlara ulaşmayı hedefleyen 100’e yakın eylem maddesi içermektedir.	
Atıksu Arıtımı Eylem Planı (2017-2023)	Su kaynaklarının miktarının ve kalitesinin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımını sağlayacak bir yönetim sisteminin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. AB Müktesebatına uyum için, havzalardaki yeraltı ve üstü su kaynakları hem miktar hem de kalite parametreleri ile atıksu altyapı sistemlerinin durumunu irdelemek üzere havzalardaki illerin kanalizasyon, yağmur suyu ve atıksu arıtma tesislerinin durumu değerlendirilerek, atıksu sektöründe ihtiyaçlar, stratejik öncelikler ve hedefler ile gereken yatırım ve finansman ihtiyacı belirlenmiştir.	

2.5.2 Strateji ve Eylemler

Atık sektöründeki emisyon azaltımına katkıda bulunacak politikalar, önlemler, hedefler, ilgili eylemler ve göstergeler ulusal sera gazı envanter raporu dikkate alınarak farklı alt başlıklar altında incelenebilir. Aşağıda, ilk olarak IPCC 2006 kılavuzlarına göre yapılan raporlamanın atık sektörü bölümünde doğrudan azaltım sağlama potansiyeli olan stratejiler (4 adet) açıklanmıştır. Bunu, atık sektöründe sera gazı azaltım potansiyeli hesaplanamayan ancak azaltımı destekleyen stratejiler (3 adet) takip etmiştir. Son olarak da atık sektörüyle ilgili olmasına rağmen başka sektörlerin ulusal envanter raporlamalarında sera gazı emisyon azaltımını sağlayan ya da destekleyen stratejiler (2 adet) sıralanmıştır.

Atık sektörü raporlamalarında doğrudan sera gazı emisyon azaltımı sağlayan stratejiler

Bu bölümdeki stratejiler atık hiyerarşisine uygun sırayla listelenmiştir. Ayrıca atıksu yönetimi için de bir strateji belirlenmiştir.

Strateji A-S.1

|| Atıkların ve atıksuyun oluşmadan önlenmesi ve azaltılması

Atık hiyerarşisine göre atıkların oluşmadan önlenmesi veya azaltılması en tercih edilen yöntemdir. Ulusal Atık Önleme Planı’nın hazırlanması ve sıfır atık uygulamaları kapsamında nitelikli sıfır atık belgesinin verilmesi en öne çıkan politikalaradır.

Türkiye’de atık sektörü sera gazı emisyonlarında en önemli pay, düzenli depolama alanlarından kaynaklanan metan gazının kontrolsüz olarak atmosfere karışmasına aittir. Gıda atıkları da biyobozunur atıklar arasında yer almakta olup üretimden, tüketime kadar alınacak önlemler ve tüm paydaşların bilinçlendirilmesi ile bu atıkların oluşumunun önlenmesi, azaltılması mümkündür ve bu atık sektörü için en önemli politika konumundadır.

Ayrıca, atıkların döngüsel ekonomi prensipleri çerçevesinde yeniden kullanımı da bir çeşit atık azaltma ve önleme stratejisidir. Bu konuda yapılacak eylemlerle sera gazı emisyonlarının doğrudan azaltılmasına katkıda bulunulacaktır.

Endüstriyel ve kentsel suyun verimli kullanılması üzerine yapılacak çalışmalarla da atıksu kaynaklı sera gazı emisyonlarının azaltılması sağlanacaktır.

A-S.1.1	Ulusal Atık Önleme Planı'nın hazırlanması
A-S.1.2	Gıda atıkları ve diğer biyobozunur atıkların oluşmadan önlenmesi ve azaltılmasına yönelik farklı paydaşlarla (çiftçi, üretici, oteller, yemek servisi endüstrisi, toptancı, perakende, iş yerleri, tüketici vb.) iyi uygulama çalışmaları yapılması ve bu konuda yol haritasının belirlenmesi
A-S.1.3	Atıkların döngüsel ekonomi prensipleri çerçevesinde yeniden kullanımının oranının artırılması amacıyla, genişletilmiş üretici sorumluluğunu da kapsayan iyi uygulama çalışmaları yapılması
A-S.1.4	Nitelikli sıfır atık belgesinin verilmesi
A-S.1.5	Artıma ve deşarja gönderilen atıksuyun azaltılması için suyun verimli kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılması

Strateji A-S.2

|| *Atıkların geri dönüşüm ve geri kazanım oranının artırılması*

Atıkların oluşumunun önlenmesi hem enerji kaynaklarının hem de hammadde kaynaklarının israfının önüne geçilmesinde en etkili yol olup çevrenin korunmasında ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımında temel bir faktördür. Atık azaltımı, atıkların miktarının ve tehlikelilik düzeyinin azaltılmasını içerir. Bu nedenle atık önleme ve atık azaltımı, başta Çevre Kanunu olmak üzere atık yönetimine ilişkin tüm düzenlemelerde birincil öncelik olarak belirlenmiştir.

Atık yönetimine dair öncelik sırasının belirlenmesinde, atıkların değerli bir kaynak olarak görülmesinde, çevreyi en uygun olan yöntemden en az uygun olana doğru koruyan süreçlerin değerlendirilmesinde, atık yönetimi hiyerarşisi araç olarak kullanılmaktadır. İsrafi azaltmak, kaynakları korumak ve yönetmek için piramit şeklinde bir şematik oluşturularak seçilecek eylemlerde bir tercih sıralaması gösterilmektedir. İdeal atık yönetimi hiyerarşisine göre atıkların olduğu yerde önlenmesi ve azaltılması, oluşumunun önlenemediği durumda yeniden kullanımı atık yönetimi hiyerarşisinin öncelikli basamaklarıdır. Yeniden kullanım imkânı olmayan atıkların ise ekonomiye kazandırılması amacıyla geri dönüştürülmesi, maddesel geri kazanımının sağlanması veya enerji olarak geri dönüştürülmesi gerekmektedir. Ancak uygun bir geri kazanım yöntemi olmaması halinde atıkların nihai bertarafı tercih edilmelidir. Dolayısıyla, kaynağında önleme ve azaltma, yeniden kullanma, en yakın ve en uygun tesiste atığın işlenmesi yoluyla geri kazanımı ile atık yönetimi hiyerarşisinin etkin bir şekilde uygulanması çevre kirliliğinin minimize edilmesini sağlamaktadır.

Atıkları türlerine göre en az ikili toplama sistemiyle ya da bazı atıkları (örneğin: içecek ambalajlarını) depozito iade sistemleri ile temiz bir şekilde toplayarak ilgili geri kazanım tesisine göndermek maddesel geri dönüşümün olmazsa olmaz ilk aşamasını oluşturmaktadır.

Sıfır Atık Projesi kapsamında "Sıfır Atık Yönetim Sisteminin" kurulmasına ilişkin genel ilkelerin ve uygulama esaslarının belirlenmesini sağlayarak sıfır atık yaklaşımının ülke genelinde benimsenmesi, uygulanması ve yaygınlaştırılması amacıyla hazırlanan Sıfır Atık Yönetmeliği çerçevesinde Sıfır Atık Yönetim Sistemini kuran mahalli idarelere 12 Ocak 2020 itibarıyla "Sıfır Atık Belgesi" verilmeye başlanmıştır. Çevre kirliliğini önlemek ve yeşil alanların korunmasını, iyileştirilmesini ve geliştirilmesini sağlamak ile ulusal ölçekte depozito yönetim sistemi kurulmasına, işletilmesine, izlenmesine ve denetimine yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere 24/12/2020 tarihli ve 7261 sayılı Türkiye Çevre Ajansının Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Türkiye Çevre Ajansı (TÜÇA) kurulmuştur. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda belediye atıkları geri kazanım oranında bir ivme yakalanmıştır. 2053 sıfır emisyon hedefine giden yolda, 2035 yılı için belediye atıkları geri kazanım oranı hedefi %60 olarak belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için biyolojik işleme tesislerinin sayısının, kapasitesinin ve bu tesislere gönderilen biyobozunur atık miktarının artırılması, katı-sıvı fermente ürün ve tarımda kullanılmaya uygun kompost üretiminin artırılması ve düzenli depolama tesislerinde bertaraf edilen atık miktarının azaltılması amaçlanmaktadır.

A-S.2.1	Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı'nın sera gazı emisyon azaltım politikaları dikkate alınarak güncellenmesi
A-S.2.2	Atıkların türlerine göre (biyobozunur ve diğer geri kazanılabilir) kaynağında ayrı toplanmasının yaygınlaştırılması

A-S.2.3	Yüksek kaliteli malzeme toplanması için depozito iade sisteminin yaygınlaştırılması
A-S.2.4	Biyobozunur atıkların geri kazanımı için biyolojik işleme tesislerinin sayısının, kapasitesinin ve bu tesislere gönderilen biyobozunur atık miktarının artırılması
A-S.2.5	Biyobozunur atıklarından tarımda kullanılmaya uygun kriterlerde üretilen katı-sıvı fermente ürün ve kompost miktarının artırılması
A-S.2.6	Maddesel geri kazanıma uygun olmayan atıkların enerji geri kazanımına uygun termal teknolojiler kullanılarak işlenmesi

Strateji A-S.3

Düzenli depolama tesislerine ön işleme tabi tutulmadan gönderilen atık oranının azaltılması

Belediye atıklarının yönetimine ilişkin olarak 1991 yılından itibaren gerçekleştirilen çalışmalar doğrultusunda düzenli depolama sahalarının sayısında önemli bir artış sağlanmıştır. 1994 yılında 2 olan düzenli depolama sahası sayısı, bugün itibarıyla 93'e ulaşmıştır. Bu tesisler ile günümüzde 1.241 belediyeye, belediye nüfusunun %89'una düzenli depolama hizmeti verilmektedir.

2053 yılı itibarıyla ön işleme tabi olmayan belediye atıklarının düzenli depolanmasının sonlandırılması hedeflenmektedir.

A-S.3.1	İl Sıfır Atık Yönetim Sistemi Planlarının güncellenmesi ve uygulamaya alınması
A-S.3.2	Geri dönüştürülmesi/ kazanılması uygun olmayan belediye atıkları için atıktan türetilmiş yakıt (ATY) hazırlama tesisi sayısı ve üretim kapasitesinin artırılması
A-S.3.3	Düzensiz döküm sahalarına atık kabulünün sonlandırılması

Strateji A-S.4

Atıksu yönetiminin ve arıtma altyapısının iyileştirilmesi

2020 yılında belediyeler tarafından deşarj edilen atıksuyun %87,9'u arıtılmış olup, atıksu arıtımda kullanılan prosesler içinde ileri biyolojik arıtma prosesinin oranı son yıllarda artış göstermektedir. 2018 yılında belediye alanları içinde oluşan atıksuyun %48'i ileri biyolojik arıtma ile arıtılırken bu oran 2020'de %51 seviyesine yaklaşmıştır [17]. Bu eğilimin sera gazı emisyonlarının azalmasına katkıda bulunması beklenmektedir. Ayrıca atıksu arıtma tesislerinde anaerobik çürütücü ünitelerinin artması metan geri kazanımı uygulamalarının da yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmalarla 2020 yılında oluşan arıtma çamurunun %46'sının ek yakıt ve alternatif hammadde olarak kullanılmasının yanı sıra enerji geri kazanımında değerlendirilirken, %39'u düzenli depolama ile bertaraf edilmektedir.

2053 yılında kadar Türkiye'de oluşan arıtma çamurunun tamamen sürdürülebilir yönetiminin sağlanması ayrıca döngüsel ekonomi prensiplerine uygun atıksu arıtma altyapısının kurulması öngörülmektedir.

A-S.4.1	Atıksu arıtma tesislerinde metan geri kazanım oranının artırılması
A-S.4.2	Arıtma çamurunun döngüsel ekonomi ilkeleri kapsamında yararlı kullanılmasına öncelik veren sürdürülebilir arıtma çamuru yönetimine sahip olan atıksu arıtma tesisi sayısının artırılması
A-S.4.3	Döngüsel ekonomi ilkeleri çerçevesinde sürdürülebilir atıksu yönetiminin oluşturulması

Atık sektörü raporlamalarında sera gazı emisyon azaltımını destekleyen stratejiler

154

Strateji A-S.5

Sıfır atık uygulamaları ve sera gazı emisyon azaltımı kapsamında insan kaynaklarının geliştirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılması

İklim Şurasında “Sıfır atık uygulamaları ve sera gazı emisyon azaltımı kapsamında toplumsal farkındalığın artırılması amacıyla öncelikle eğitim kurumlarına ve tüm paydaşlara yönelik uygulamalı eğitim modülleri oluşturularak kapasite artırılmalıdır” tavsiye kararı alınmıştır.. Sürdürülebilir bir atık yönetimi için paydaşların eğitimi ve toplumsal farkındalığın artırılması çok önemlidir ve bu yolda çalışmalar yapılacaktır. Ayrıca, atık sektörü çalışma koşullarının iyileştirilmesi, beceri ve nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanmasına yönelik tedbirlerin alınması amaçlanmaktadır.

A-S.5.1	Örgün eğitim müfredatına; iklim değişikliği, sıfır atık, su kullanımı, dögüsel ekonomi, yeşil beceriler ve yeşil meslekler konularının dahil edilmesi ve yaygınlaştırılması
A-S.5.2	Sıfır atık, su kullanımı, dögüsel ekonomi ve sera gazı emisyon azaltımı konularında ilgili paydaşların ve eğitimcilerin kapasitesinin artırılması
A-S.5.3	Tüm paydaşlara yönelik sıfır atık, su kullanımı, dögüsel ekonomi ve sera gazı emisyon azaltımı konularında farkındalık artırmayı sağlayacak yazılı, işitsel, görsel ve sosyal medya çalışmalarının (tanıtıcı videolar, web sitesi vb.) artırılması
A-S.5.4	Atık sektöründe dögüsel ekonomi prensiplerinin gerektirdiği beceri ve niteliklerin belirlenmesi ve bu niteliklere sahip işgücünün yetiştirilmesi ve istihdam koşullarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması

Strateji A-S.6

Atık yönetiminin, dögüsel ekonomi prensipleri ve sera gazı emisyon azaltımı dikkate alınarak, iyileştirilmesi için teşvik ve finansman mekanizmalarının geliştirilmesi

155

İklim Şurasında “Sanayi ve hizmet sektöründe sera gazı emisyon azaltımı için etkin atık yönetiminin iyileştirilmesine yönelik teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi sağlanmalıdır” tavsiye kararı alınmıştır.. Atık sektörünün iklim değişikliği azaltım hedefleri ve dögüsel ekonomi ilkeleri doğrultusunda gelişmesi için teşvik ve finansman mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Ulusal atık ve atıksu yönetimine dair ilgili mevzuat, AB uyum süreçleri, sera gazı emisyon etkisi ve hedefleri dikkate alınarak revize edilecektir. Bu revizyonlar ile avantajlı finansman mekanizmalarının yolu açılacaktır.

A-S.6.1	Ulusal atık ve atıksu yönetimine yönelik mevzuatının dögüsel ekonomi prensipleri, sıfır atık ve sera gazı emisyon azaltımı hedefleri dikkate alınarak, katılımcı bir süreçle güncellenmesi
A-S.6.2	Atıkların oluşmadan önlenmesini, kaynağında ayrı toplanmasını, azaltılmasını, yeniden kullanımını, geri dönüşümü ve geri kazanımını sağlayacak, düzenli depolamada bertaraf edilen atık miktarını azaltacak, arıtılmış atıksuların geri kazanımını ve yeniden kullanımını artıran projelerin ve yatırımların desteklenmesi için avantajlı finansman mekanizmalarının geliştirilmesi
A-S.6.3	Yeşil Kamu Satın Alımları (YSA) ilkeleri doğrultusunda ilgili şartname formatlarının dögüsel ekonomi gereklilikleri çerçevesinde çalışılması.

Strateji A-S.7

Atık yönetiminin, dögüsel ekonomi prensipleri ve sera gazı emisyon azaltımı dikkate alınarak iyileştirilmesi için Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması ve teknolojik altyapının geliştirilmesi

İklim Şurası'nın tavsiye kararında "Değer zinciri ve yaşam döngüsü değerlendirmesini destekleyecek araçların oluşturulması ve sera gazı azaltım etkisinin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaların yapılması sağlanmalıdır" tavsiye kararı alınmıştır. Bu bağlamda malzeme bazlı yaşam döngü değerlendirme çalışmaları yapılacak ve sera gazı emisyon azaltım etkileri belirlenecektir.

Biyobozunur atıklardan elde edilen biyogazın katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülerek ekonomiye kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu alanda Ar-Ge çalışmaları yapılması öngörülmektedir.

Ayrıca, sera gazı emisyon azaltımı hedefi ve dögüsel ekonomi ilkeleri çerçevesinde, artırılmış atıksuyun yeniden kullanımı, atıksu ve arıtma çamurundan maddesel geri kazanım, tesiste üretilen arıtma çamuru miktarının azaltılması, arıtma çamurunun yararlı kullanımı ve atıksu arıtma tesisi kaynaklı sera gazı emisyonunun azaltılmasına yönelik Ar-Ge çalışmalarının yapılması amaçlanmaktadır.

Atık ve atıksuyun yönetim süreçlerinin optimizasyonu ve enerji verimliliği için ileri sensör teknolojileri, yapay zeka ve uzaktan algılama gibi dijital teknoloji uygulamalarının geliştirilmesi planlanmaktadır.

A-S.7.1	Dögüsel ekonominin izlenmesi ve izleme için göstergeler belirlenmesine yönelik yasal bir çerçeve oluşturulması ve gerekli göstergelerin resmi istatistik programına alınması
A-S.7.2	Biyobozunur atıklardan elde edilen biyogazın, doğal gaza eş standartlarda biyometan veya biyoyakıt olarak kullanılabilir biyobütanol ya da hidrojene dönüştürülmesini sağlayan teknolojilerin geliştirilmesi
A-S.7.3	Atıkların sera gazı emisyon azaltım potansiyellerini belirlemek için malzeme temelli yaşam döngüsü değerlendirmesi çalışmaları yapılması

A-S.7.4

Atıksu arıtma tesislerinin dögüsel ekonomi ilkeleri ve sera gazı emisyon azaltım hedefleri doğrultusunda sürdürülebilir yönetimini destekleyecek Ar-Ge çalışmalarının yapılması

A-S.7.5

Atık ve atıksu yönetiminde süreç optimizasyonu ve enerji verimliliği sağlanması amacıyla ileri sensör teknolojileri, yapay zeka ve uzaktan algılama gibi dijital teknoloji uygulamalarının geliştirilmesi

Atık sektörüyle ilgili olmasına rağmen başka sektörlerin raporlamalarında sera gazı emisyon azaltımını sağlayan ya da destekleyen stratejiler

Strateji A-S.8

Atıkların üretimde hammadde/kaynak olarak kullanılmasının artırılması

İklim Şurasında "Emisyon azaltımı amacıyla ATY üretiminin artırılması için ilgili bakanlıklar, belediye ve sanayi tesislerinin ortak çalışması sağlanmalıdır" ve "Dögüsel ekonomi hedefleri çerçevesinde yeniden kullanım, atıkların yan ürün, alternatif hammadde olarak kullanılması ve geri dönüşüm/geri kazanım ile elde edilen ürünlerin zorunlu kullanım oranlarının belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması ve buna dair destek mekanizmalarının geliştirilmesi sağlanmalıdır" tavsiye kararları alınmıştır. Sanayi sektörü altında yapılacak sera gazı emisyon raporlamalarına etki sağlayacak bu kararların uygulamasının atık sektörü paydaşları ile koordineli olacak şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

AB Dögüsel Ekonomi Eylem Planı ve ekleri uyarınca Türkiye için yol haritası içeren bir strateji ve eylem planı belgesi de (AB Yeşil Mutabakat ilkeleri dikkate alarak) hazırlanma aşamasındadır. "Ulusal Dögüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı" ulusal bir strateji niteliğinde olup ürünlerin tüm yaşam döngüsüne odaklanacak şekilde, ürün tasarımı, üretimi ve üretim süreçleri, tüketimi, atık yönetimi ve ikincil hammaddelerin kullanımı, aşamalarındaki eylemleri içerecektir. Plan aynı zamanda inovasyon, yatırımlar ve izleme ile ilgili yatay faaliyetlerin yanı sıra plastikler, kritik hammaddeler, inşaat, biyokütle gibi malzemelerle ilgili sektör eylemlerini de kapsayacaktır.

Hammadde temin sürecinden bertaraf sürecine kadar geçen süreçte çevresel etkileri azaltılmış ürünleri/ hizmetleri teşvik etmek ve tüketicilere doğru, yanlıtıcı olmayan, bilimsel temelli bilgi sağlamak için oluşturulmuş gönüllü bir ödüllendirme sistemi olan çevre etiketinin farklı ürün ve hizmetler için belirlenmesi ve uygulamasının yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

Endüstriyel simbiyoz tercihen birbirine fiziksel olarak yakın olup, normalde birbirlerinden bağımsız çalışan iki veya daha fazla ekonomik işletmenin bir araya gelerek hem çevresel performansı hem de rekabet gücünü artıracak uzun süreli ortaklıklar kurması ve dayanışma içinde çalışmasını temsil eder. Diğer bir ifadeyle endüstriyel simbiyoz bağımsız işletmeleri, daha sürdürülebilir ve yenilikçi bir kaynak kullanım yaklaşımı çerçevesinde bir araya getirmektedir. Bu iş birliği ağı, malzeme, enerji, su ve/ veya yan ürünlerin fiziksel değişimi de dâhil olmak üzere, her türlü olanağın, lojistik, tesis ve uzmanlık kaynaklarının paylaşımı ya da ortak kullanımı anlamına gelmektedir. Bu strateji kapsamında, 2030'a kadar endüstriyel simbiyoz uygulamaları ile ilgili mevzuat altyapısının oluşturulması amaçlanmaktadır.

A-S.8.1	Ulusal Döngüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı'nın hazırlanması
A-S.8.2	Farklı ürün ve hizmetler için çevre etiketi kriterlerinin belirlenmesi ve uygulamaların yaygınlaştırılması
A-S.8.3	Endüstriyel simbiyoz uygulamalarının yaygınlaştırılması amacıyla mevzuat altyapısının oluşturulması

Strateji A-S.9

Atık yönetiminde kullanılan taşıtlardan kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılması

Atıkların kaynağında ayrı toplanması ve atık işleme tesislerine transfer edilmesi gerekmektedir. Bu operasyonda önemli miktarda sera gazı emisyonuna neden olan taşıtlar kullanılmaktadır. Rota optimizasyonu, tersine lojistik gibi uygulamaların; elektrikli araç ve alternatif yakıt kullanımının yaygınlaştırılması ile bu emisyonların azaltılması hedeflenmektedir.

Atık sektörü karar vericileri tarafından uygulamaya geçirilecek bu inisiyatiflerle enerji sektörü ulaştırma alt başlığında raporlanan sera gazı emisyonlarında azalma beklenmektedir.

A-S.9.1	Atık toplama ve taşıma araçları için mekânsal planlamaya uygun olarak standardizasyon ve rota optimizasyonu sağlanarak ya da tersine lojistik opsiyonları kullanılarak daha az yakıt tüketilmesinin sağlanması
A-S.9.2	Atık toplama ve taşımada düşük emisyonlu, alternatif yakıtlı, elektrikli taşıtların ve uygun durumlarda demiryolu taşımacılığının kullanımının ilgili teşvik mekanizmaları ile desteklenerek yaygınlaştırılması

TARIM

2.6.1 Mevcut Durum

Türkiye eşsiz bir coğrafya, iklim ve doğal kaynak çeşitliliğine sahiptir. Bu zenginlik, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde çok çeşitli tarımsal ürünlerin yetiştirilmesine olanak sağlarken, iklim değişikliği; uyum ve azaltım açısından birçok farklı risk, seçenek ve senaryoyu da beraberinde getirmektedir. Tarım kaynaklı emisyonlar bitkisel üretimde kimyasal gübre kullanımını içeren tarımsal topraklar, çeltik tarımı, anız yakımı, üre kullanımı, hayvancılıkta ise yem tüketimi nedeniyle oluşan enterik fermentasyon ve hayvan gübresi yönetiminden kaynaklanmaktadır.

Tablo 24 - Türkiye'de Tarım Alanları (2022) [19]

	Bin Hektar	%	%
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler	19470	81,6	
<i>Ekilen alan</i>	16510		
<i>Nadas</i>	2960		
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	3671	15,4	
Sebze Bahçeleri alanı	718	3,0	
Süs Bitkileri Alanı	6	0,0	
Toplam İşlenen Tarım Arazisi	23864	100,0	62,0
Çayır ve Mera Alanı	14617		38,0
Toplam Tarım Alanı	38482		100,0

Türkiye'de tarım sektörü, 85 milyon nüfusun gıda ihtiyacını karşılayan, GSYİH'nın ve ihracatın %6'sı: istihdamın %16'sını oluşturan önemli bir sektördür [6]. Ayrıca, girdi tedarikçileri, çiftçiler, tüccarlar, işleyiciler, ihracatçılar, ithalatçılar, depolar, nakliyeciler, toptancılar, perakendeciler gibi üretimden tüketime uzanan tarım sistemi içerisinde yer alan tüm aktörlere gelir sağlayan önemli bir role sahiptir. Diğer yandan Türkiye, dünya piyasalarında önemli bir tarım ürünleri üreticisi ve ihracatçısıdır. Türkiye'de TÜİK verilerine göre 2022 yılında toplam 38 mha tarım arazisi bulunmakta olup, bunun 23,9 mha'ı ekilen tarım arazisi, 14,6 mha'ı ise çayır ve mera arazisidir. Ekilen tarım arazisinin %81,6'sında tarla bitkileri, %15,4'ünde meyve, %3,0'ünde sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. Tarla bitkileri yetiştirilen arazinin 3 mha'ı nadas arazisidir [19] (Tablo 24). Türkiye'de en son yapılan tarım sayımı verilerine göre ortalama 6 hektar tarım arazisine sahip olan, çoğunluğu aile işgücü ile çalışan yaklaşık 3 milyon tarım işletmesi bulunmaktadır.

Türkiye'de işlenen tarım arazisinin 19 mha'ında tarla bitkileri yetiştirilmekte olup, en büyük payı tahıl grubunda yer alan buğday (%34,1), arpa (%16,4) ve mısır (%4,7) arazisi almaktadır. Yağ bitkilerinden en fazla ayçiçeği, kültür bitkilerinden şekerpancarı ve pamuk, baklagillerden nohut, fasulye, mercimek, yem bitkilerinden yonca, fiğ ve korunga en fazla yetiştirilen ürünlerdir [19] (Tablo 25).

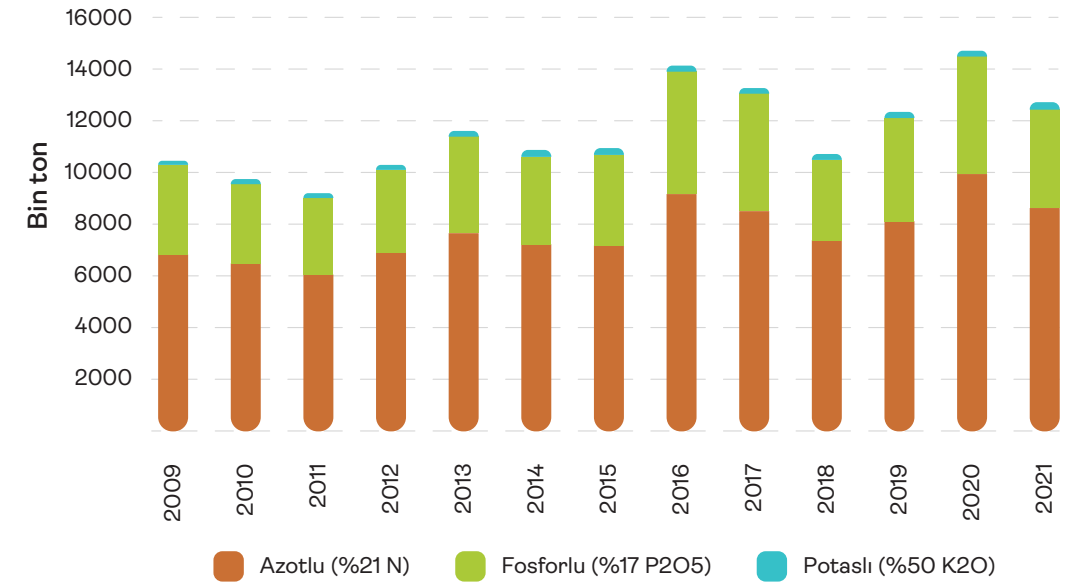
Bu ürünlerin üretimi büyük oranda geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Organik bitkisel üretim yapan yaklaşık 45 bin çiftçi, 311 bin ha alanda, İyi Tarım Uygulamaları (İTU) yapan 10 bin çiftçi yaklaşık 207 bin ha alanda üretim gerçekleştirmektedirler. Toplam işlenen tarım alanının %1,5'inde organik tarım, %1,1'inde İTU yapılmaktadır.

TÜİK ve Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan "Kimyasal Gübre Kullanımı" verilerine göre; Türkiye'de kimyasal gübre kullanımında azotlu gübreler en büyük payı almaktadır. 2022 yılı itibarıyla 5,9 Mton ton fiziki gübre tüketimi, 2,3 Mton Bitki Besin Maddesi bazında gübre tüketimi gerçekleşmiş olup 1.579 bin tonu azotlu gübre, 263 bin tonu fosforlu gübre, 108 bin tonu potaslı gübredir (Şekil 22). Hektara gübre kullanımı 2022 yılında ortalama bitki besin maddesi bazında 97 kg/ha'dır. 2022 yılı itibarıyla 11,3 Mton gübre tüketiminin 7,5 Mtonu azotlu gübre, 3,5 Mtonu fosforlu gübre, 261 bin tonu potaslı gübredir (Şekil 21).

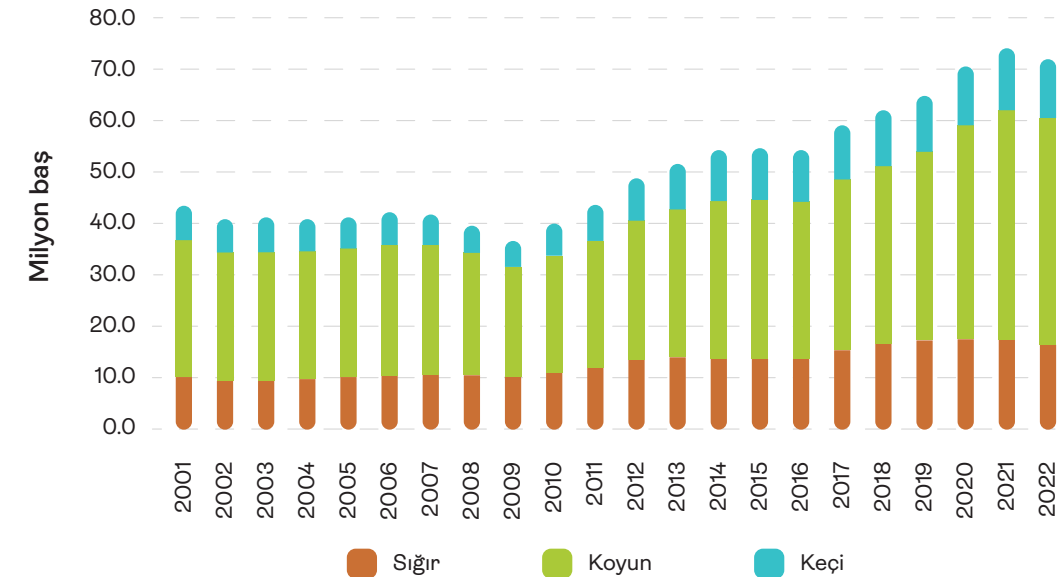
Türkiye'de hayvan sayısı, artan nüfusun hayvansal protein ihtiyacının karşılanması için verilen destekler nedeniyle artmaktadır. 2022 yılında 17 milyon baş sığır, 45 milyon baş koyun ve 12 milyon baş keçi varlığına sahip olunup, 22 Mton süt ve 2 Mton kırmızı et üretilmiştir (Şekil 22). Kanatlı hayvancılık ise gelişmiştir. 2022 yılında 2,4 Mton tavuk eti ve 20 milyar adet tavuk yumurtası üretilmiştir [21].

Tablo 25 - Türkiye’de Yetiştirilen Başlıca Tarla Ürünlerin Ekim Alanı, Üretim Ve Verimi (2022) [19]

Ürünler	İşlenen Tarım Arazisi		Üretim Miktarı	Verim
	Bin Hektar	%	Ton	kg/ha
Buğday	6629	34,0	19750000	2979
Arpa	3199	16,4	8500000	2657
Mısır	912	4,7	8500000	9321
Ayçiçeği	981	5,0	2550000	2599
Pamuk	573	2,9	2750000	4798
Şekerpancarı	298	1,5	19253962	64717
Nohut	457	2,3	580000	1270
Fasulye	97	0,5	270000	2782
Mercimek	343	1,8	445000	1299
Yonca	644	3,3	19064213	29622
Fiğ	342	1,8	4020433	11750
Korunga	162	0,8	1786207	11038
Diğer	1873	9,6		
Nadas	2960	15,2		
Toplam tarla bitkileri arazisi	19470	100,0		

Şekil 21 - Türkiye’de kimyasal gübre kullanımı [20]

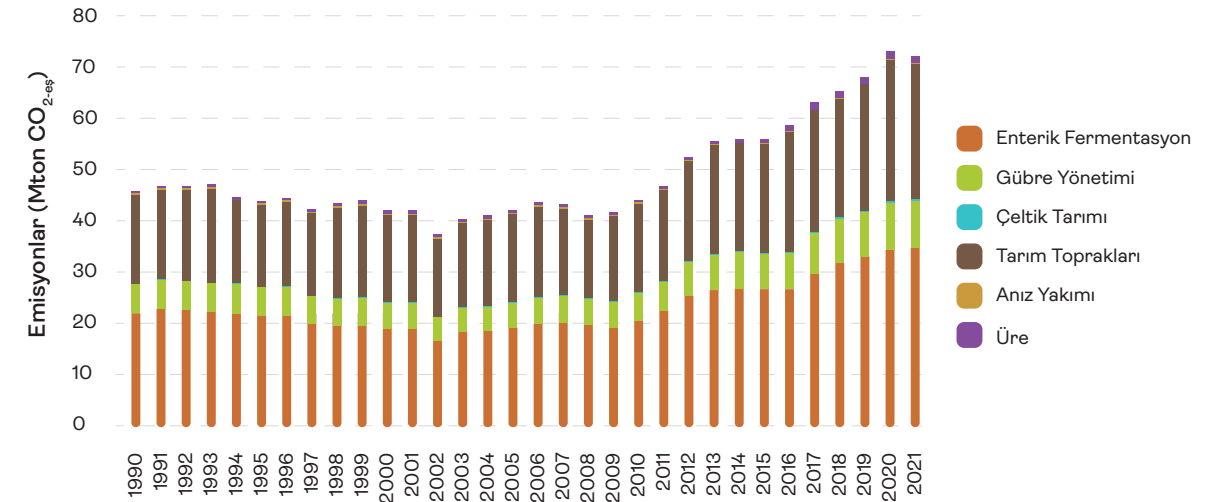
Şekil 22 - Türkiye’de canlı hayvan sayısı [21]

Tarım sektöründen kaynaklanan emisyonlar 1990 yılında 46 Mton CO₂-eşd iken 2021 yılı itibarıyla 72 Mton CO₂-eşd'e ulaşmıştır [1]. (Tablo 26, Şekil 23)

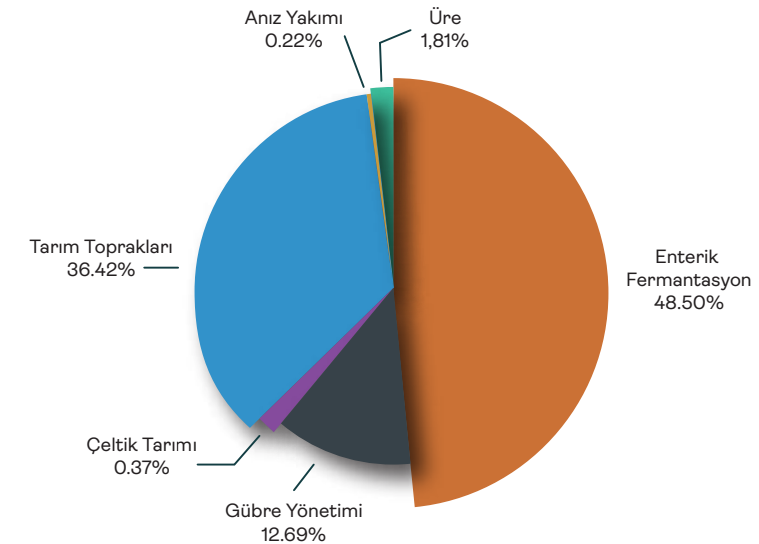
Tablo 26 - Türkiye'de Tarım Sektörü Sera Gazı Emisyonları (Mton CO₂-eşd) [1]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Enterik Fermentasyon	22,40	23,22	23,02	22,64	22,34	21,82	21,79	20,31	19,89	19,96	19,23
Gübre Yönetimi	5,44	5,66	5,53	5,60	5,79	5,52	5,57	5,17	5,35	5,45	5,14
Çeltik Tarımı	0,10	0,10	0,09	0,10	0,09	0,11	0,13	0,12	0,14	0,15	0,13
Tarım Toprakları	17,31	17,15	17,53	18,08	15,93	15,87	16,39	16,02	17,31	17,64	16,87
Anız Yakımı	0,35	0,36	0,34	0,37	0,32	0,33	0,34	0,35	0,38	0,34	0,34
Üre	0,46	0,44	0,46	0,63	0,45	0,43	0,53	0,53	0,66	0,73	0,62
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Enterik Fermentasyon	18,71	16,97	18,87	18,97	19,68	20,35	20,58	20,08	19,61	20,95	
Gübre Yönetimi	5,10	4,54	4,60	4,59	4,78	5,03	5,08	4,93	4,86	5,39	
Çeltik Tarımı	0,13	0,13	0,14	0,16	0,18	0,21	0,20	0,22	0,21	0,20	
Tarım Toprakları	15,11	15,10	16,05	16,59	16,88	17,42	16,74	15,25	16,47	17,01	
Anız Yakımı	0,32	0,33	0,33	0,36	0,30	0,29	0,26	0,26	0,29	0,22	
Üre	0,53	0,53	0,57	0,63	0,61	0,59	0,57	0,56	0,59	0,64	
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Enterik Fermentasyon	22,85	25,79	26,91	27,15	26,95	26,98	30,11	32,14	33,37	34,61	34,95
Gübre Yönetimi	5,64	6,43	6,77	7,07	6,96	7,06	7,70	8,51	8,60	9,06	9,14
Çeltik Tarımı	0,20	0,25	0,23	0,23	0,24	0,24	0,23	0,25	0,26	0,26	0,27
Tarım Toprakları	17,42	19,33	20,90	20,76	21,01	23,15	23,61	23,02	24,34	27,39	26,25
Anız Yakımı	0,23	0,22	0,24	0,22	0,17	0,16	0,17	0,16	0,16	0,17	0,16
Üre	0,56	0,64	0,81	0,79	0,81	1,30	1,45	1,26	1,29	1,66	1,30

Türkiye'de tarım sektörü kaynaklı sera gazı emisyonları Şekil 23'de verilmiştir. Hayvan sayısındaki kimyasal gübre kullanımındaki artış nedeniyle tarım kaynaklı sera gazı emisyonları da yıllar itibarıyla artmaktadır.

Şekil 23 - Türkiye'de tarım sektörü sera gazı emisyonları [1]

Şekil 24 - Türkiye'de tarım sektörü sera gazı emisyonlarının kaynaklarına göre payları (2021) [1]

Türkiye’de tarım sektörüyle ilgili temel mevzuat ile politika ve strateji belgeleri Tablo 27 ve Tablo 28’te yer almaktadır.

Tablo 27 - Tarım Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (Kanun No 5403)	Kanunun amacı toprağın korunması, geliştirilmesi, tarım arazilerinin sınıflandırılması, asgari tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin belirlenmesi ve bölünmelerinin önlenmesi, tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazilerin çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak planlı kullanımını sağlamaktır.
Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu (3083)	Kanun, arazi ve toprak kaynaklarının bilimsel esaslara uygun olarak sınıflandırılması, tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazilerin asgari büyüklüklerinin belirlenmesi ve bölünmelerinin önlenmesi, arazi kullanım planlarının hazırlanması, koruma ve geliştirme sürecinde toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının katılımcı yöntemlerle değerlendirilmesi, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesi, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulması ile görev, yetki ve sorumlulukları kapsar.
	Kanunun amacı sulama alanları ile Cumhurbaşkanlığınca gerekli görülen alanlarda; toprağın verimli şekilde işletilmesini, işletilmesinin korunmasını, birim alandan azami ekonomik verimin alınmasını, tarım üretiminin sürekli olarak artırılmasını, değerlendirilmesini ve buralarda istihdam imkanlarının artırılmasını; yeterli toprağı bulunmayan ve topraksız çiftçilerin zirai aile işletmeleri kurabilmeleri için devletin mülkiyetinde bulunan topraklarla topraklandırılmalarını, desteklenmelerini, eğitilmelerini; ekonomik üretime imkan vermeyecek şekilde parçalanmış tarım topraklarının gerektiğinde ve imkanlar ölçüsünde genişletilmesi suretiyle de toplulaştırılmasını, tarım arazisinin ailenin geçimini sağlamaya ve aile iş gücünü değerlendirmeye yeterli olmayacak derecede parçalanmasını ve küçülmesini önlemeyi; zorunluluk halinde tarım arazisinin diğer amaçlara tahsisini düzenlemeyi; dağıtılmayan tarım arazisinin değerlendirilme şeklini belirlemeyi; Cumhurbaşkanınca gerekli görülen diğer bölgelerde gayrimenkullerin milli güvenlik nedeniyle mülkiyet ve tasarruf şekillerinde ve yerleşim yerlerinde düzenlemeler yapmayı sağlamaktır.

Temel Mevzuat

Amaç ve Kapsamı

Sulama Sistemlerinde Su Kullanımının Kontrolü ve Su Kayıplarının Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik

Yönetmelik gereği sulama randımanının 2024 yılına kadar %55 seviyesine yükseltilmesi gerekmektedir. Yönetmelik ile sulama suyunun verimli kullanılması, kayıpların azaltılması ve izinsiz kullanımların önlenmesi ile sulama suyu temini, dağıtımını ve kullanım maliyetlerinin azaltılmasının sağlanması ve tarımsal su kullanımına ilişkin kurumların koordinasyonunun güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Tablo 28 - Tarım Sektörü İlgili Temel Politika Belgeleri

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

12. Kalkınma Planı (2024-2028)

Plan “Türkiye Yüzyılında çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, ileri teknolojiye dayalı yüksek katma değer üreten, geliri adil paylaşan, istikrarlı, güçlü ve müreffeh bir Türkiye” vizyonuna dayalı olarak 2024-2028 dönemi için uzun vadeli bir Türkiye perspektifi sunmaktadır. Üretimin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bütüncül olarak ele alan, teknoloji kullanım düzeyi ve verimliliği yüksek, örgütlü, rekabetçi, arz talep dengesi çerçevesinde planlı üretim yapılan, doğal kaynakları etkin ve sürdürülebilir kullanan, toplumun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlayan bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır. Planda aşağıdaki tedbirler yer almaktadır:

Dijitalleşme, yapay zeka ve veriye dayalı iş modelleriyle akıllı tarım uygulamaları yaygınlaştırılacaktır. Tarım arazilerinin korunması, sürdürülebilir kullanımı ve etkin yönetimi sağlanacaktır. Bitkisel üretimde planlı üretime geçilecek, nitelikli genetik materyal kullanılarak verimin yükseltilmesi ve başta nüfusu yüksek büyükşehirlerde olmak üzere örtü altı yetiştiriciliğinin geliştirilmesi yoluyla üretim artırılabilecektir. Gıda güvenilirliğini teminen altyapının iyileştirilmesine yönelik yatırımlar sürdürülecek, gıda denetimi, bitki ve hayvan hastalık ve zararlılarıyla mücadele hizmetleri etkinleştirilecektir. Gıda güvenliğini teminen israfın önlenmesi, etkin stok yönetimi ile pazarlamaya yönelik altyapı ve uygulamaların geliştirilmesi sağlanacaktır. Çevrenin korunması ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında tarım sektöründe sera gazı salımının azaltılması için çevre dostu tarımsal uygulamalar desteklenerek yaygınlaştırılacaktır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

Orta Vadeli Program
2024-2026

Orta Vadeli Programda, iklim değişikliğine dayanıklı tarım uygulamaları ve yeni teknolojiler yaygınlaştırılarak toprak ve su kaynaklarının daha etkin kullanımının sağlanması; tarımsal kuraklıkla mücadele için eğitim, kapasite geliştirme, Ar-Ge projeleri ve erken uyarı sistemi çalışmalarının sürdürülmesi; tarım arazilerinin korunması, amacı dışında kullanımının önüne geçilmesi ve etkin kullanımı için zorlayıcı ve özendirici düzenlemelerin hayata geçirilerek ekilebilir ve sulanabilir alanların artırılması maddeleri yer almaktadır.

Stratejik Planda vizyon “Küresel ölçekte model bir ekolojik kaynak yönetimi” olarak, misyon ise “Ülkemizdeki ekolojik kaynakların kalkınma modeli perspektifiyle etkin, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde harekete geçirilip ekolojik, bitkisel ve hayvansal katma değer vasıtasıyla ekonomik güvenliği, gıda arz güvenliğini ve insan sağlığını güvence altına almak” olarak belirlenmiştir.

Planda 7 amaç bulunmaktadır ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2019-2023 Stratejik Planında iklim değişikliği ile ilgili hedefler aşağıda sıralanmaktadır:

Tarım ve Orman Bakanlığı
Stratejik Planı 2019-2023

- İklim değişikliği, erozyon ve çölleşme ile mücadele kapasitesini artırmak
- Arazi tahribatı ve erozyonu belirlemek, önlemek
- İklim değişikliğinin tarım üzerine olası etkilerini ölçmek ve tedbir almaya yönelik öneriler geliştirmek

Bu hedefler kapsamında; iklim değişikliğinin tarım üzerine olan etkilerine karşı uyum ve tedbirler ile tarımsal kuraklığı belirleme ve etkilerini azaltmaya yönelik AR-GE projeleri, “Tarımsal faaliyetlerden (bitkisel ve hayvancılık) kaynaklı sera gazları emisyonları ölçüm-izleme ve azaltım ile düşük karbonlu tarım için AR-GE projelerinin yaygınlaştırılması, tarım topraklarında ve meralarda iklim değişikliğinden kaynaklı arazi bozulumu ve erozyonu önleyici tedbirlerin geliştirilmesi, ülkemizde arazi kullanımı ve arazi

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

Tarım ve Orman Bakanlığı
Stratejik Planı 2019-2023

kullanım değişikliğinden kaynaklı sera gazı emisyonları ve yutak hesaplamaları ve raporlaması, Türkiye Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planının 2023-2027 yıllarını kapsayacak şekilde güncellenmesi, iklim değişikliği konusunda kurumsal kapasitenin artırılması, iklim değişikliğine uyum konusunda farkındalık artırma gibi eylem ve stratejiler yer almaktadır.

NDC 2023

Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı içerisinde tarımla ilgili; hayvan yemi rasyonlarını düzenleyerek metan emisyonlarının kontrol altına alınması, bitkisel üretimde optimum azotlu gübre kullanımının sağlanması; biyogaz tesislerinde gübreleme sürecinin artırılması; bitkisel üretimde baklagillerle rotasyon ile azotlu gübre kullanımının azaltılması; büyükbaş hayvancılıkta, hayvan sayısı ve rasyonel besleme düzenlemesi uygulamalarının geliştirilmesi; tarımsal biyokütlenin ve hayvan gübresinin enerji üretimi için kullanılması, çeltik üretiminde yeraltı sulama sistemi teknolojisinin geliştirilmesi ile metan emisyonlarının azaltılması; mineral ve organik gübrelerin uygulama yöntemleri ve standartlarının iyileştirilmesi; çiftçileri yeni yöntem ve teknolojiler konusunda eğitilmesi; ürün rotasyonu, tahminlerde agroteknik yöntemler kullanılması, toprak ve su koruma uygulamalarının geliştirilmesi, kuraklık ve rüzgar erozyonunu azaltmak için tahmin ve toprak koruma gibi uygulamalarla gıda güvenliği için doğal afetlere karşı risklerin azaltılması; her havzada kullanılabilir su hacminin değerlendirilmesi ve ekosistemin sürdürülmesi için mevcut suyu sektörel kullanım (örn. sulama, sanayi, enerji üretimi) ve su tahsis planları aracılığıyla dağıtılması politikaları yer almaktadır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

174

Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023)

Tarım sektöründe azaltım ile ilgili kısa, orta ve uzun vadeli hedefler şöyle sıralanmaktadır; bilinçli gübre kullanımının sağlanması; sulama, toprak işleme, tarımsal ilaçlama gibi konularda modern teknikler kullanılarak emisyonların sınırlandırılmasının sağlanması; organik tarım ve kuraklığa dayanıklı bitki türleri ile sertifikalı tohum üretiminin ve kullanımının desteklenmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Toprakta karbon tutumunu artıracak teknikler geliştirilecek ve tarımsal üreticilere benimsetilmeye çalışılacaktır. Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan metan emisyonlarını azaltmak amacıyla, hayvancılıkta uygun besleme metotlarının seçilmesi, gübre yönetimi ve çeltik tarımında iyi drenaj koşulları yaygınlaştırılacaktır. Tarımda azaltım ve uyum birbirini güçlendiren stratejilerdir. Azaltım teknolojileri çiftçilerin iklim değişikliğine karşı direncini güçlendirir. Bu nedenle tarımda etkili planlama ve uygulama ile azaltım ve uyum stratejilerinin yaratacağı sinerji üretiminin artırılmasını ve fakirliğin azaltılmasında da etkili sonuçlar doğuracağından tarımda azaltım ve uyum birlikte planlanacaktır.

Türkiye İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023)

Tarımsal sera gazı emisyonları ile ilgili "bitkisel ve hayvansal üretimden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının artış hızını azaltmak" hedefi kapsamında, Türkiye gübre tüketim envanterinin hazırlanması, analize dayalı gübre kullanımının yaygınlaştırılması; hayvansal gübre kullanımının artırılması ve çiftçilerin bu konuda eğitilmesi; mera hayvancılığının yaygınlaştırılması için gerekli destek programının oluşturulması; enterik fermantasyondan kaynaklanan metan gazı üretiminin azaltılması için yem oranlarının belirlenmesi ve çiftçilere eğitim verilmesi; et ve süt üretimi konusunda genetik performans yüksek hayvansal üretimin sağlanmasına yönelik tedbirlerin belirlenmesi; hayvansal gübrelerin yönetimi, kullanımı ve biyogaz üretim tesislerinin kurulması için eğitim programlarının hazırlanması eylemlerine yer verilmektedir.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

175

Türkiye İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023)

Strateji ve Eylem Planı, veri derleme, raporlama, izleme ve doğrulama için kesişen konularla ilgili hükümleri tanımlamakta, uluslararası yükümlülüklerden kaynaklanan raporlama gerekliliklerinin oluşturulmasında Türkiye için önem taşıyan beş öncelikli alana odaklanılmaktadır.

Bunlar, su kaynakları yönetimi; tarım ve gıda güvenliği; doğal afet risk yönetimi; ekosistem hizmetleri, biyolojik çeşitlilik ve ormanlar ve halk sağlığıdır. Tarımla ilgili konular etki ve uyum ile ilgilidir.

Yeşil Mutabakat Eylem Planı (2021)

Eylem Planında tarımda sera gazı azaltımı ile ilgili konular, organik tarımın geliştirilmesi, kimyasal gübre kullanımının azaltılması, tarımsal üretimde atık ve artık yönetiminin geliştirilmesi, arazi toplulaştırma faaliyetleri ve tarımda yenilenebilir enerji kullanımının artırılması olarak tanımlanmaktadır.

Eylem Planı ile kentsel, tarımsal, endüstriyel su kullanımları başta olmak üzere bütün sektörlerde iklim değişikliğinin su arzına etkilerinin hafifletilmesi amaçlanmıştır.

Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2033)

Belge kapsamında sanayide temiz üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması ve su verimliliği tedbirlerinin uygulanmasıyla %50'ye varan oranlarda su kazanımı sağlanması hedeflenmiş ve bu hedef doğrultusunda ulusal hedef koyulmuş, öncelikli stratejiler belirlenmiş ve 2023-2033 dönemini kapsayan 10 yıllık Endüstriyel Su Verimliliği Eylem Planı hazırlanmıştır.

Planda, ölçüm ve izleme sistemlerinin geliştirilmesi ve güncel envanterlerin oluşturulması, alternatif (geleneksel olmayan) su kaynaklarının yaygınlaştırılması konusunda yasal düzenlemelerin geliştirilmesi ve teşvik mekanizmalarının oluşturulması, tarım ve sanayide mavi ve gri su ayakzının büyüklüğünün hesaplanması, azaltılmasına yönelik tedbirlerin belirlenmesi, teşvik ve destek mekanizmalarının oluşturulması, uluslararası ürün ticaretinde sanal su muhtevalarının dikkate alınması yönünde çalışmalar yapılması stratejileri yer almaktadır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

176

İklim Şurası (2022)

İklim Şurasında tarım sektörüne yönelik, iklim değişikliği ile mücadele ve sera gazı azaltımı için kısa, orta ve uzun vadeli ulusal strateji ve eylemler belirlenerek çiftçi odaklı uygulanması ve izlenilmesi; "İklim Dostu Tarımsal Destekleme Modeli" oluşturularak uygulanması; bütünlük bir yaklaşımla ekosistem odaklı gıda üretim modeli oluşturularak tarım-gıda değer zinciri sürdürülebilir ve döngüsel hale getirilmesi; tarımsal üretimde kimyasal gübre ve bitki koruma ürünlerinin kaynak verimli tüketimi sağlanması ve takip edilmesi; organik tarımın ülkemizde geliştirilmesi için üretim alanlarının ve miktarlarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması; tarım ve atık sektörleri kaynaklı metan emisyonlarının yönetimi ve değerlendirilmesi kapsamında gerekli çalışmalar yapılması; tarımsal üretimde kimyasal gübre kullanımını azaltabilmek için yeni nesil etkili gübre üretim teknolojileri ve nesnelerin interneti (IoT), yapay zekâ ve sensor teknolojileri temelli gübreleme sistemlerinin geliştirilmesi; sıfır atık hedefi doğrultusunda tarım ve gıda sektöründeki artıklardan ekonomik değeri yüksek biyogübre (kompost, organomineral, mikrobiyal), protein, besinsel lif ve biyoaktif madde üretimine yönelik yeşil ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi kararları alınmıştır.

Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı

Tarım sektöründe sera gazı azaltımı ile ilgili olarak traktörlerin ve biçerdöverlerin enerji verimliliği ile yenilenmesinin özendirilmesi, enerji verimli sulama yöntemlerine geçilmesi, tarım sektöründe enerji verimliliği projelerinin desteklenmesi, tarımsal üretimde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının özendirilmesi, biyokütle elde etmek amacıyla tarım yan ürün ve atık potansiyelinin belirlenmesi ve kullanımının teşvik edilmesi ve su ürünleri sektöründe enerji verimliliğinin desteklenmesi yer almaktadır.

2.6.2 Strateji ve Eylemler

Tarım sektörü altında, sera gazı emisyonlarına en çok katkı yapan faaliyetler başta olmak üzere emisyonların azaltılması, verimliliğin artırılması, kayıp, atık ve artık ve toprak yönetiminin etkinleştirilmesi, eylemlerin gerçekleştirilebilmesi için finansman olanaklarının sağlanması, eğitim ve kapasite geliştirme faaliyetlerini kapsayacak yedi tane strateji ve bu strateji hedeflerine ulaşmak için eylemler yer almaktadır.

Strateji T-S.1

|| Hayvancılık kaynaklı metan emisyonlarının azaltılması

Tarım kaynaklı sera gazı emisyonları içinde en yüksek payı hayvancılık kaynaklı emisyonlar almaktadır. Bu nedenle hayvancılık ile ilgili düzenlemeler Türkiye'nin tarım kaynaklı emisyon azaltımında daha önceliklidir.

Dünyada hayvancılıkta emisyon azaltımı seçenekleri, üretim ve kaynak kullanımında verimliliğinin artırılmasına odaklıdır. Hayvan genetik ıslahı, besleme, sağlık, yönetim vb. iyileştirmeler, hayvan gübresinin yeniden kullanılması, yenilenebilir enerjiye yönlendirilmesi (biyogaz), entansif üretimin sürdürülebilir olmasının sağlanması, mera üzerinde hayvan yönetiminde düzenlemeler (münavebeli otlatma, yenileyici otlatma) büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkta emisyon azaltıcı pratik uygulamalar olarak önerilmektedir. Aynı zamanda, sağlıklı, sürdürülebilir gıda ve yem üretiminin sağlanması ve alternatif kaynakların geliştirilmesi stratejisine yönelik olarak, kümes hayvanı eti ve yumurta gibi düşük emisyonlu gıdalara ve bitki bazlı alternatif protein kaynaklarına yönelmek, hücresel tarımın (hayvansal proteinler ve tüm hücreler, biyoreaktörlerde üretilmektedir) araştırılması, hayvan yemi alanında alternatif protein kaynakları arayışı, soya gibi yüksek proteinli yemler yerine sentetik amino asit, alg, mantar, mikrobiyal protein ve böceklerin kullanımının geliştirilmesi, yem katkı maddeleri (bitkisel yağlar, deniz yosunu vb) ile enterik metan emisyonlarının azaltılması gibi uygulamalar hayvancılık kaynaklı emisyon azaltım seçenekleridir.

Türkiye'de tarım kaynaklı emisyonlar içinde en büyük payı alan enterik fermentasyon ve gübre yönetiminde emisyonların azaltılması için hayvan yemi rasyonlarında metan emisyonunu baskılayıcı yem katkı maddelerinin araştırılması, tanımlanması, onaylanması ve kullanımının sağlanması

177

gerekmektedir. Bunun için hayvan yemi rasyonlarında yem katkı maddesi kullanılmasının etkileri konusunda araştırmalar yaptırılacak, büyük işletmelerde kullanılan yem rasyonlarını kayıt altına alacak pilot sistem geliştirilecek, yem rasyonlarında metan emisyonunu baskılayıcı katkı maddeleri kullanan işletmeler belirlenecek, bu konularda eğitcilerin eğitimi programları dzenlenecektir. Ayrıca metan emisyonunu dikkate alan genetik tabanlı hayvan ışlahına yönelik çalışmalar ile alternatif yem kaynakları konusunda araştırmalar artırılacak, her coğrafı bölgeye uygun olabilecek hayvan tür, ırk ve sistem önerisi raporu hazırlanacak ve pilot uygulamalar yapılacaktır. Hayvansal gübrelerin toplama sistemi ve gübrelerin değerlendirilme yöntemlerinin geliştirilmesi için uygulama projeleri geliştirilecek ve yaygınlaştırılacak, mera tespit, tahdit ve ışlah çalışmaları hızlandırılarak sürdürülecektir.

T-S.1.1	Hayvan yemi rasyonlarında metan emisyonunu baskılayıcı yem katkı maddelerinin araştırılması, tanımlanması, onaylanması, kullanımına ilişkin Ar-Ge çalışmaları yapılması ve onaylananların kullanımının sağlanması
T-S.1.2	Metan emisyonunu dikkate alan genetik tabanlı hayvan ışlahına yönelik çalışmaların artırılması
T-S.1.3	Alternatif yem kaynakları konusunda araştırma sayısının artırılması ve pilot uygulamaların yapılması
T-S.1.4	Hayvansal gübrelerin toplama sistemi ve gübrelerin değerlendirilme yöntemlerinin geliştirilmesi ve geliştirilen yöntemlerin yaygınlaştırılması
T-S.1.5	Meraların iyileştirilerek mera hayvancılığının sürdürülebilir yönetiminin sağlanması

Strateji T-S.2

|| Kimyasal gübre kullanımında etkinliğin sağlanması

Tarım toprakları kaynaklı emisyonları azaltmak için azotlu gübreler başta olmak üzere aşırı kimyasal gübre kullanımının önlenmesi, bitkinin ihtiyaç duyduğu kadar gübrenin verilmesi gerekmektedir. Etkin gübre kullanımı ve gübre yönetiminin iyileştirilmesi hem gıda üretimini artırmakta hem de emisyonları azaltmaktadır. Doğru gübreyi, doğru oranda, doğru zamanda ve doğru yerde kullanmak, optimum bitki besin alımı sağladığu gibi, toprak ve su kaynaklarını korumaktadır. Bu nedenle bitkisel üretimde bilinçli kimyasal gübreleme ve baklagillerle münavebe en çok kullanılan azaltım seçenekleridir.

Bunun için öncelikle gübre tüketim envanterleri iyileştirilecek, bilinçli gübre kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik çiftçi eğitimleri artırılacaktır. Organik ve organomineral gübre desteklerinin ekonomik ve çevresel etki analizi çalışmaları yaptırılacak, biyogaz tesislerinden çıkan katı-sıvı gübrelerin, bitkisel ve evsel organik atıkların yeşil gübre ve kompost gübre olarak değerlendirilme olanakları araştırılacak, bunun sonucunda araştırma ve değerlendirme raporları hazırlanacaktır.

Azotlu gübre kullanımının azaltılması amacıyla baklagillerin münavebesinin yaygınlaştırılması için desteklerin genişletilmesi sağlanacaktır. İyi Tarım Uygulamalarının (İTU) ve organik tarımın yaygınlaştırılması için bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması sağlanacaktır. İklim dostu, sürdürülebilir ve dijital tarım için uygulamaların ve Ar-Ge çalışmalarının yaygınlaştırılması amacıyla yedi coğrafı bölgenin her birinde iklim dostu, sürdürülebilir bitkisel üretim ve hayvancılık uygulama listeleri hazırlanacak, pilot uygulamalar yürütülecek, eğitimler dzenlenecektir.

T-S.2.1	Gübre tüketim envanterlerinin hazırlanması
T-S.2.2	Bilinçli gübre kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla yürütülen araştırma, eğitim ve yayım faaliyetlerinin artırılması
T-S.2.3	Kimyasal gübreye alternatif organik, organomineral, kompost, yeşil gübre vb gübrelerin kullanılması konusunda Ar-Ge projelerine hız verilmesi, proje sonuçlarının yaygınlaştırılması

T-S.2.4

Bitkisel üretimde baklagillerin münavebesinin ve ekim alanlarının yaygınlaştırılması için yürütülen eğitim ve yayım faaliyetlerinin artırılması

T-S.2.5

İyi Tarım Uygulamalarının (İTU) ve organik tarımın yaygınlaştırılması için bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması

T-S.2.6

İklim dostu, sürdürülebilir ve dijital tarım için Ar-Ge çalışmalarının hızlandırılması ve çalışma sonuçlarının yaygınlaştırılması için yürütülen yayım faaliyetlerinin artırılması

Strateji T-S.3**|| Pestisit ve anti-mikrobiyallerin kullanımının azaltılması**

Pestisit ve anti-mikrobiyalere alternatif ürünler geliştirilmesi için AR-GE çalışmalarına destek verilmesi ve geliştirilen ürünlerin tescil işlemlerinin hızlandırılması hedeflenmektedir. Alternatif zirai mücadele yöntemleri konusunda araştırmalara destek verilerek, geliştirilen ürünlerin tescili ile kullanımının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

T-S.3.1

Pestisit ve anti-mikrobiyalere alternatif ürünler geliştirilmesi için Ar-Ge çalışmalarına destek verilmesi ve geliştirilen ürünlerin tescil işlemlerinin hızlandırılması

T-S.3.2

Pestisit ve anti-mikrobiyallerin kullanımının azaltılması, tescil ve ruhsat alınan alternatif ürünlerin kullanımı için yürütülen yayım çalışmalarının artırılması

Strateji T-S.4**|| Tarımsal üretimde kayıp, atık ve artık yönetiminin geliştirilmesi**

Tarımsal üretimde kayıp ve atık(israf), tarım ürünlerinin üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarında oluşan, ürünün kullanılabilir olan miktar ve kalitesindeki azalmadır. Tarımsal artık ise tarım ürünlerinin normalde kullanılmayan kısımlarıdır. Örneğin, buğday hasadı sonrası tarlada kalan anız artıktır. Buğday hasadı sırasında tarlaya dökülmüş ve kullanılmayan buğday kayıptır, zincirin son halkasında yer alan ekmek tüketilmemiş ise atıktır.

Tarımsal atık ve artıkların geri dönüşümü konusunda envanter çalışmaları tamamlanacak, gıda kayıp ve israfın azaltılmasına yönelik Ar-Ge ve farkındalık çalışmaları artırılabacaktır.

T-S.4.1

Bitkisel üretimde ürün kayıplarının azaltılması, atık ve artıkların tekrar değerlendirilmesi konusunda Ar-Ge çalışmalarının tamamlanması ve çalışmaların yaygınlaştırılması

T-S.4.2

Tarımsal atık ve artıkların geri dönüşümü konusunda envanter çalışmalarının tamamlanması

T-S.4.3

Gıda kayıp ve israfının azaltılmasına yönelik Ar-Ge ve farkındalık çalışmalarının artırılması

Strateji T-S.5

182

|| Arazi ve toprak yönetiminin etkinleştirilmesi

Bu stratejinin amacı, tarım topraklarının tarım dışına çıkışının, parçalanmasının, tahribatının, amaç dışı kullanımının engellenmesi, tarımsal üretimin planlanmasına yönelik altyapının oluşturulmasıdır. Arazi toplulaştırma tescil faaliyetlerinin tamamlanması, güncel detaylı toprak haritalarının uluslararası standartlarda hazırlanması ve erişime açılması, arazi tahribatının dengelenmesine yönelik faaliyetlerin yaygınlaştırılması, izlenmesi ve AR-GE çalışmalarının artırılması, tarım havzaları veya işletme bazında tarımsal üretimin planlanması ve bu planlamalardaki hedeflere ulaşılabilmesi için tarımsal desteklerin revize edilmesi yoluyla bu amaç gerçekleştirilecektir. Ayrıca doğrudan ekim yöntemleri ve azaltılmış toprak işleme metotları, tarımsal ormancılık ve canlı rüzgar perdesi faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.

T-S.5.1	Arazi toplulaştırma tescil faaliyetlerinin tamamlanması
T-S.5.2	Güncel detaylı toprak haritalarının uluslararası standartlarda hazırlanması ve erişime açılması
T-S.5.3	Arazi tahribatının dengelenmesi, Ar-Ge faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve izlenmesi
T-S.5.4	Tarım havzaları veya işletme bazında tarımsal üretimin planlanması ve bu planlamalardaki hedeflere ulaşılabilmesi için tarımsal desteklerin revize edilmesi
T-S.5.5	Doğrudan ekim yöntemlerinin ve azaltılmış toprak işleme metotlarının yaygınlaştırılması amacıyla yürütülen yayım çalışmalarının artırılması
T-S.5.6	Tarım alanlarında tarımsal ormancılık ve canlı rüzgar perdesi faaliyetlerinin yaygınlaştırılması

Strateji T-S.6

183

|| Uygun finansman olanaklarına çiftçilerin ulaşımının sağlanması

Tarım sektöründe emisyon azaltımı için özellikle çiftçi düzeyinde yapılacak uygulamalar için ek finansman ihtiyacı gerekecektir. Tarımsal destek ve teşviklerin sera gazı azaltımı politikası çerçevesinde çevresel etkilerinin analizi yapılarak, tarımsal destek ve teşviklerin sera gazı azaltımı politikası çerçevesinde güncellenmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır. Çiftçilerin bankalarla çalışmasını ve kadın çiftçilerin krediye erişimini kolaylaştırmak amacıyla ihtiyaç duyulan veriler tespit edilecektir. Ayrıca, kırsal alanda ekonomik çeşitliliğin güçlendirilmesine yönelik programların tasarlanması ve uygulanması hedeflenmektedir. Bunun için kırsal alanda yeşil dönüşüm analiz raporu ve yeşil dönüşüm strateji belgesi hazırlanması ve destekleme programlarının geliştirilmesi planlanmıştır.

T-S.6.1	Azaltım faaliyetlerine yönelik finansman ve destek modellerinin oluşturulması
T-S.6.2	Çiftçilerin bankalarla çalışmasını ve kadın çiftçilerin krediye erişimini kolaylaştırmak amacıyla ihtiyaç duyulan verilerin tespit edilmesi ve paylaşılması
T-S.6.3	Kırsal alanda ekonomik çeşitliliğin güçlendirilmesine yönelik programların tasarlanması ve uygulanması

Strateji T-S.7

184

Tarım sektöründe faaliyet gösteren paydaşlara yönelik eğitim, bilinçlendirme ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin cinsiyet dengesi gözetilerek yaygınlaştırılması

Tarım kaynaklı emisyonların azaltılması için yapılacak tüm faaliyetlerin tarım sektörü paydaşları tarafından benimsenmesi ve yürütülmesi için eğitim önemlidir. Tarım sektöründe düşük karbonlu üretime geçiş için eğitim verilecek hedef kitlenin sürdürülebilir kalkınma amaçları doğrultusunda belirlenmesi amaçlanmıştır. Adil geçiş sürecini, sosyal diyalog mekanizmasının etkin bir şekilde işletildiği, kimsenin geride bırakılmadığı ve insana yakışır yeşil iş olanaklarının artırıldığı bir programla yürütmek hedeflenmektedir. Tarım sektörü içindeki dezavantajlı gruplar, çiftçiler ve teknik elemanlar başta olmak üzere tarım sektöründeki tüm paydaşlara yönelik eğitimlerin verilmesi planlanmaktadır.

T-S.7.1

Eğitim verilecek hedef kitlenin sürdürülebilir kalkınma amaçları doğrultusunda belirlenmesi

T-S.7.2

Tarım sektörü paydaşlarına yönelik eğitim ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin artırılması ve yaygınlaştırılması

AKAKDO

Tablo 29 - Gıda Ve Tarım Örgütü Global Forest Resources Assessments Raporu Verilerine Göre Türkiye’de Orman Alanının Değişimi [22]

	1990-2000	2000-2010	2010-2015	2015-2020
	1000 ha/y			
Orman alanı genişlemesi (a)	38.71	94.85	110.47	119.18
Ağaçlandırma	22.65	62.91	75.36	80.20
Doğal yollarla	16.06	31.94	35.11	38.98
Ormansızlaşma (b)	2.22	1.38	1.03	1.17
Net alan değişimi (a-b)	36.49	93.47	109.44	118.01

Güncel sera gazı envanter verilerine göre toplam emisyonlar 2021 yılında 1990 yılına göre %157 artarken AKAKDO Sektörü tutumları, 1990 yılında emisyonların yaklaşık % 30.2’sini karşılarken, 2021’de bu oran %8.3 seviyesine düşmüştür. Bu düşüşün nedeni, emisyonların artış hızının yutak alanların artış hızından daha yüksek olması ve iklim değişikliğine bağlı olarak AKAKDO sektörünü tehdit eden orman yangınları, kuraklık vb. etkenlerdir.

Türkiye, 2019 yılında AKAKDO sera gazı envanteri ve raporlamasının sorumlu kuruluşları olan Orman Genel Müdürlüğü ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nde kurulan yeni bir sistemle (NIR Türkiye, 2023) BMİDÇS raporlamalarında uluslararası anlamda karşılaştırılabilirliği sağlamak üzere uluslararası bir orman tanımı kullanılmıştır. Bu tanım sonucu ortaya çıkan hesaplama farklılıkları NIR raporunda açıklanmaktadır. Kullanılan yeni sistem, arazilerin ve arazi kullanım değişikliklerinin izlenmesini sağlayan hassas mekânsal altlıkları kullanmaktadır. Yeni sisteme göre ülke arazileri 8 ekozon’a ayrılmaktadır.

OGM tarafından Gıda ve Tarım Örgütü’ne gönderilen ve Global Forest Resources Assessments (2020) raporunda yayınlanan veriler ülkemizde orman alanının hızla artmakta olduğunu göstermektedir (Tablo 29).

Türkiye’nin AKAKDO (Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormanlık) sektörü, odun biyokütlesinin büyümesi ve ormanların genişlemesine dayalı, anahtar sektörün orman alanları ve işlenmiş odun ürünleri olduğu net bir yutaktır. 1990 yılında 66.5 Mton CO₂ eşd. olan yıllık sera gazı tutum miktarı, 2014 yılında 77 Mton CO₂ eşd’ne ulaşmış fakat zaman içinde azalarak son envanter

2.7.1 Mevcut Durum

Türkiye orman varlığı bakımından son 40 yılda olumlu gelişmeler yaşamıştır. Ormanlık istatistiklerine göre 1972-2021 döneminde orman alanı artışı 20.19 milyon hektardan 23.11 milyon hektara yükselmiştir. Ormanların tüm azaltım ve uyum kapasitesinin kullanılabilmesi için ekosistemlerin ve orman örtüsünün verimliliğinin güçlendirilmesine odaklanması, iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden ve diğer arazi kullanımlarının oluşturduğu baskıdan ormanların korunması gerektiğinden AKAKDO sektöründe ana strateji “proaktif sürdürülebilir orman yönetimi” olarak belirlenmiştir.

Ülkemiz ekolojik olarak oldukça kırılgan bir coğrafi bölgede yer almakta, başta ormanlar olmak üzere yutak alanlar iklim değişikliği ile mücadelede, erozyon ve çölleşmeye karşı en önemli dayanak olarak görülmektedir.

Orman Genel Müdürlüğü (OGM)’nün güncel verileri [22], orman alanının 2022 yılı itibarıyla 23.245.000 ha’ya ulaştığını; bu alan içerisinde verimli orman alanlarının (Verimli orman: %10 kapalılığın üstündeki) 13.707.843 hektara, bozuk (Boşluklu kapalı: %10 kapalılığın altındaki) orman alanlarının büyüklüğünün ise 9.537.157 ha’ya ulaştığını ortaya koymaktadır. Söz konusu bozuk orman alanlarının büyük kesiminin verimli ormanlara dönüştürülmeye müsait olmadığı, bazılarının da biyoçeşitlilik açısından mevcut halinin korunması gerektiği söylenebilir. Ulusal sera gazı envanterine konu olan orman alanı, AB Copernicus programı ile uyumlu olarak 2021 yılında 22.9 milyon hektar olup bunun 19.7 milyon hektarı orman örtüsü, 3.2 milyon hektarı ise boşluklu kapalı ağaçlık alan (bozuk orman) şeklindedir.

rakamlarına göre de 2021 yılında 47 Mton eşdeğerine düşmüştür Büyüme ve artım rakamlarına bağlı olarak, büyük orman yangınları (sadece 2021 mega yangının yaklaşık 10 Mton CO₂ eşd emisyonu vardır), kuraklığa bağlı ve yüksek odun üretimi nedeniyle, 2021'de karbon tutumu geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında oldukça düşük gerçekleşmiş, 1990 yılı tutum seviyesinin yaklaşık 20 Mton CO₂ eşd altında kalmıştır. Bu düşüşün yaklaşık yarısı 2021 yangınları, diğer yarısı ise iklim değişikliği kaynaklı verim düşüşü ve orman yangınlarından zarar gören ağaçların odununun değerlendirilmesi ile ahşap sektörünün yerli malzeme kullanma yönündeki artan talepleri nedeniyle yanan alanlardaki kesimler yüzünden artan odun üretimi oluşturmaktadır.. [1](Tablo 30, Şekil 25).

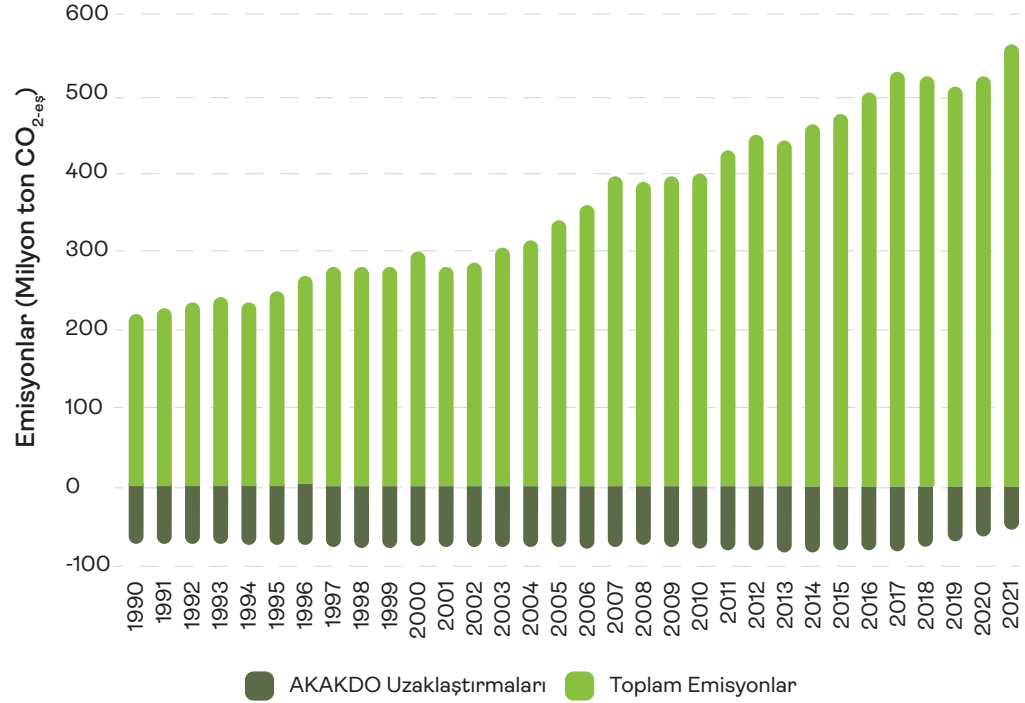
Tablo 30 - Türkiye'nin Toplam Sera Gazı Emisyonları ve AKAKDO Tutumları (Mton CO₂-eşd) [1]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Toplam Emisyonlar	219,5	226,8	233,1	240,8	234,4	248,3	267,6	278,8	280,3	277,8	298,9
AKAKDO Uzaklaştırmaları	-66,5	-67,4	-67,5	-66,6	-68,0	-67,8	-67,1	-70,5	-70,6	-71,2	-68,1
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Toplam Emisyonlar	279,7	285,6	304,8	314,4	337,6	358,0	391,7	388,5	395,2	398,8	428,6
AKAKDO Uzaklaştırmaları	-70,8	-69,3	-71,2	-69,7	-71,8	-71,5	-71,8	-67,9	-70,9	-71,9	-75,6
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Toplam Emisyonlar	448,2	440,2	459,5	474,9	501,1	528,6	523,1	508,7	523,9	564,4	
AKAKDO Uzaklaştırmaları	-73,4	-76,5	-76,9	-72,8	-73,1	-74,9	-69,8	-62,7	-56,9	-47,2	

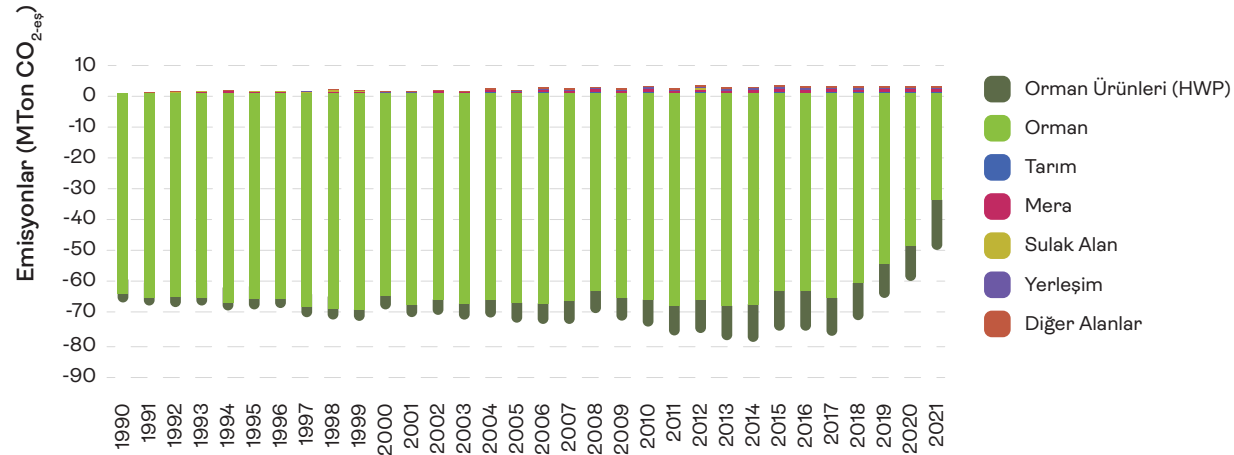
AKAKDO sektörü tutumları detaylı olarak incelendiğinde, 2017 yılı sonrası orman kategorisinden düşüşler olduğu göze çarpmaktadır (Tablo 31, Şekil 26).

Tablo 31 - AKAKDO Sektörü Tutumlarının Kategoriler Bazında Dağılımı (Mton CO₂-eşd) [1]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Orman	-63,60	-65,08	-64,72	-64,85	-66,61	-65,33	-65,33	-67,73	-68,22	-68,69	-64,38
Tarım	0,00	0,08	0,15	0,14	0,22	0,15	0,14	0,08	0,15	0,11	0,04
Mera	0,00	0,08	0,19	0,25	0,38	0,29	0,42	0,23	0,41	0,42	0,10
Sulak Alan	0,00	0,04	0,09	0,25	0,22	0,16	0,12	0,15	0,37	0,26	0,18
Yerleşim		0,03	0,07	0,10	0,10	0,13	0,14	0,13	0,16	0,16	0,14
Diğer Alanlar		0,04	0,13	0,14	0,17	0,18	0,25	0,17	0,29	0,26	0,19
Odun Ürünleri (HWP)	-2,91	-2,57	-3,38	-2,62	-2,51	-3,36	-2,88	-3,49	-3,77	-3,73	-4,34
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Orman	-67,31	-65,54	-66,81	-65,61	-66,60	-66,93	-66,14	-62,38	-65,08	-65,87	-67,51
Tarım	0,09	0,31	0,18	0,43	0,21	0,44	0,29	0,47	0,21	0,45	0,20
Mera	0,12	0,29	0,18	0,41	0,26	0,55	0,42	0,61	0,49	0,64	0,40
Sulak Alan	0,01	0,15	0,03	0,08	0,03	0,11	0,05	0,14	0,10	0,41	0,17
Yerleşim	0,15	0,20	0,19	0,27	0,27	0,35	0,35	0,38	0,36	0,43	0,39
Diğer Alanlar	0,18	0,28	0,22	0,39	0,31	0,49	0,46	0,54	0,43	0,60	0,44
Odun Ürünleri (HWP)	-4,04	-5,00	-5,18	-5,70	-6,28	-6,50	-7,25	-7,70	-7,41	-8,59	-9,74
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Orman	-65,70	-67,47	-67,11	-62,94	-62,37	-65,32	-60,19	-54,00	-48,22	-33,95	
Tarım	0,42	0,22	0,31	0,46	0,34	0,37	0,35	0,38	0,39	0,39	
Mera	0,64	0,47	0,75	0,98	0,66	0,71	0,71	0,77	0,78	0,72	
Sulak Alan	0,61	0,38	0,17	-0,02	0,27	0,29	0,22	0,19	0,19	0,23	
Yerleşim	0,44	0,40	0,42	0,42	0,41	0,41	0,41	0,41	0,42	0,42	
Diğer Alanlar	0,65	0,54	0,56	0,76	0,62	0,65	0,65	0,67	0,70	0,69	
Odun Ürünleri (HWP)	-10,51	-11,08	-12,05	-12,54	-13,10	-12,13	-11,97	-11,22	-11,28	-15,73	

Şekil 25 - Türkiye'nin toplam sera gazı emisyonları ve akakdo tutumları [1]

Şekil 26 - AKAKDO sektörü tutumlarının kategoriler bazında dağılımı. [1]

Son sera gazı ulusal envanter raporlamasına (NIR, 2023) göre AKAKDO sektörünün azaltım kapasite büyük ölçüde orman yönetimine, ikinci olarak da İşlenmiş Odun Ürünleri alt kategorisine bağlı olup ormana dönüşen alanların katkısı (LCFL) ise sınırlı kalmaktadır. Diğer beş arazi kategorisinin tamamı son envanter verilerine göre (1990-2021) net emisyon kaynağı olurken, ormanlık alanlara dönüşüm (LCFL) ve Odun Ürünleri (HWP) ormanlık alanlarla birlikte 47,15 Mton CO₂ eş'de yakın azaltım sağlamıştır. Bununla birlikte, Ormanlaştırma/Yeniden Ormanlaştırma'nın payı, toplam azaltımın %1'inden az olmuştur. Sonuç olarak, odun ürünleri (HWP) ve Orman Yönetimi (FLRFL), sektördeki emisyon ve tutumların yüzde 96'sına yakınına içermiştir. Ayrıca, bu iki kategori (FLRFL ve HWP), Türkiye'nin sera gazı envanterinde sektörün anahtar kategorileridir (Tüm emisyon toplamında sıralamada üst %95 içerisinde yer almaktadır). Öte yandan HWP havuzu gerçek bir tutum olarak görülmemelidir. HWP kategorisinde tutulan karbonun ürün tipine göre yarılanma ömrü vardır. Bu yüzden IPCC 2006 kılavuzuna göre yarılanma ömrü sonunda tutulan karbonun tamamı atmosfere salınmış olur. Bir başka deyişle üretilen odun hammaddesinin aniden okside olması (emisyon) yerine zamanla atmosfere karıştığı varsayıldığı bir karbon rezervi olup aslında emisyonun zamana yayılmasıdır. Uzun ömürlü odun ürünlerine geçildikçe bu rezervin atmosfere salımı yavaşlayacaktır. Başka bir açıdan bakılırsa karbon ayak izi yüksek ürünler yerine bu işlenmiş odun ürünlerinin kullanımı karbon ayak izi düşük ürünün ikamesi nedeniyle azaltıma katkı sağlayacaktır [1] (Tablo 32).

Tablo 32 - 2021'de AKAKDO Kategorilerinin Sera Gazı Emisyonları/Tutumları [1]

-47145,76	NET
-33.605,74	Ormanlar (+10.000 Orman yangınları emisyonu dahil) (FL)
-339,71	Ormana dönüşen alanlar (LCFL)
387,48	Tarım arazileri (CL)
722,48	Meralar (GL)
229,99	Sulak alanlar (WL)
420,85	Yerleşimler (SL)
685,80	Diğer alanlar (OL)
-15.700	Odun ürünleri (HWP)
-49.670,49	Tutumlar
2.446,59	Emisyonlar (Orman yangınları hariç)

Türkiye’de AKAKDO sektörüyle ilgili temel mevzuat ile politika ve strateji belgeleri Tablo 33 ve Tablo 34 ’te yer almaktadır.

Tablo 33 - AKAKDO Sektörü ile İlgili Temel Mevzuat

Temel Mevzuat	Amaç ve Kapsamı
Orman Kanunu (Kanun No 6831)	Orman kanunu temel olarak ormanların korunmasını, işletilmesini, ormanların geliştirilmesini ayrıca mülkiyet olarak devlete ait olmasını sağlamaktadır. Kanun; ormanların her türlü zararlar karşısı (Orman yangınları, ormandan ağaç kesme, yer açma, faydalanma, otlatma, işgal vb. insan kaynaklı zararlar ile kar, fırtına, ve kar devriği ve kırıkları gibi abiyotik zararlarla birlikte böcek, mantar ve hayvan zararları gibi biyotik zararları) ile mücadele etmeyi devlet eliyle yapmayı emreder. Yine ormanlardan faydalanmayı, işletme ve her türlü izin ve irtifakı devlet eliyle yapar. Ormanların artırılmasına yönelik çalışmalar (ağaçlandırma, erozyonla mücadele, sel, heyelan, çığ vs. gibi afetlere karşı toprak muhafaza çalışmaları, imar ihya, rehabilitasyon çalışmaları, çölleşme ile mücadele ve orman köylerinde yaşayanların sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesine yönelik entegre ve bütüncül havza projeleri) yapmak görevi devlete verilmiştir. Ayrıca orman suçlarının takibi ve cezai hükümleri yasada açıkça ortaya konulmaktadır.
Mera Kanunu (Kanun No 4342)	Kanunun amacı; daha önce çeşitli kanunlarla tahsis edilmiş veya kadimden beri kullanılmakta olan mera, yaylak, kışlak ve kamuya ait otlak ve çayırın tespiti, tahdidi ile köy veya belediye tüzel kişilikleri adına tahsislerinin yapılmasını, belirlenecek kurallara uygun bir şekilde kullanılmasını, bakım ve ıslahının yapılarak verimliliklerinin artırılmasını ve sürdürülmesini, kullanımlarının sürekli olarak denetlenmesini, korunmasını ve gerektiğinde kullanım amacının değiştirilmesini sağlamaktır.
Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (Kanun No 5403)	Kanunun amacı; toprağın korunması, geliştirilmesi, tarım arazilerinin sınıflandırılması, asgari tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin belirlenmesi ve bölünmelerinin önlenmesi, tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazilerin çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak planlı kullanımını sağlayacak usul ve esasları belirlemektir.

Tablo 34 – AKAKDO Sektörü İlgili Temel Politika Belgeleri

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

12. Kalkınma Planı
(2024-2028)

İklim değişikliğine dayanıklı ormanlar kurulacak ve ormanların yutak alan fonksiyonlarını artıracak şekilde yönetim planları geliştirilecektir. Ormanların afetler, kuraklık ve çölleşmeyle mücadele edilmesi, biyoçeşitliliğin ve su kaynaklarının korunması, ekosistem hizmetlerinin geliştirilmesi ve arazi tahribatının dengelenmesi konuları ile sağlık, gıda, turizm ve enerji sektörlerine katkısı artırılabilecektir. Orman ürünlerinin döngüsel ekonomi çerçevesinde mümkün olan en uzun süreli kullanımı teşvik edilecek, tekrar kullanımı ve geri dönüşümü artırılabilecektir. Ormanlılıkla ilgili gönüllü karbon piyasası ve yeşil sertifikasyon uygulamaları geliştirilecektir. Ülkemiz firmalarının ormancılık sektöründe uluslararası alanda faaliyet göstermesi desteklenecektir. Ormanlılık istatistiklerinin uluslararası standartlara uyumu sağlanacaktır. Orman kaynaklı ürün ve hizmetler sürdürülebilir orman yönetimi ilkeleri çerçevesinde ihracat odaklı çeşitlendirilecek, sektörün ekonomideki payı artırılacaktır. Orman yangınlarını önleyici tedbirler artırılacak, yangınlara müdahale kapasitesi güçlendirilecektir.

Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023)

2010-2023 dönemini kapsayan Türkiye’nin İklim Değişikliği Stratejisi kısa, orta ve uzun vadeli stratejik hedefleri içermektedir. Bu hedefler; iklim değişikliği ile mücadele açısından kritik öneme sahip ormansızlaşma ve orman tahribatı odaklı olarak Türkiye ormancılığının durumunun değerlendirilmesi ve sorunların çözümüne yönelik stratejilerin geliştirilmesi, Milli Ağaçlandırma Kampanyası kapsamında 2,3 mha arazinin ağaçlandırılması ve rehabilite edilmesi; Türkiye’deki tüm arazi kullanım sınıfları için merkezi bir coğrafi bilgi sisteminin kurulması ve arazi kullanım sınıfları arasındaki değişimlerin hesaplanması amacıyla haritaların ve uydu verilerine dayalı izleme modelinin geliştirilmesi; kentsel alanlarda açık yeşil alan sistemlerinin artırılmasının teşvik edilmesi ve kentsel ormancılığın iyileştirilmesi yer almaktadır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

196

Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023)

Eylem planının içerisinde; ormanlarda tutulan karbon miktarının artırılması hedefi kapsamında, Ağaçlandırma Eylem Planının karbon tutulması açısından, 2013 yılı ve sonrası için yeni bir eylem planının hazırlanması ve uygulanması; iklim değişikliği faktörünün 2015 yılına kadar arazi kullanımı ve arazi kullanımı değişiklikleri yönetim stratejilerine entegre edilmesi hedefi kapsamında; ekolojik ve ekonomik açıdan tarımsal kullanıma uygun olmayan arazilerde enerji ormancılığının teşvik edilmesi; Türkiye'deki turbalıkların koruma statülerinin güçlendirilmesi yüksek karbon tutma özelliklerinin dikkate alınması; yerleşim yerlerinde tutulan karbonun tespit edilmesi yer almaktadır. Kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi hedefi kapsamındaki eylemler arasında OGM bünyesinde kurulan İklim Değişikliği ve Biyo-Enerji Çalışma Grubunun yeniden yapılandırılması yer almaktadır.

Çölleşme İle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2015-2023)

Planda, orman örtüsünün artırılmasına yönelik olarak bozuk orman alanlarının uygun tür ve yöntemlerle iyileştirilmesi; bütünsel ve katılımcı bir yaklaşımla, sürdürülebilir arazi yönetimi ilkeleri çerçevesinde doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi hedefleri yer almaktadır.

Ulusal Havza Yönetimi Stratejisi (2014-2023)

Stratejide iklim değişikliği ile ilgili, 2023 yılına kadar 1.620.000 hektar alanda erozyon kontrolü, ağaçlandırma ve orman içi mera ıslah çalışmalarının yapılması; ıslah ve ağaçlandırma çalışmaları ile bozulmuş orman alanlarında gerçekleştirilmek üzere, halen havzalardaki ormanların %50'sini oluşturan normal/verimli orman alanlarının, 2023 yılında %75'e çıkarılması; şu anda yılda 15,5 Mton olan karbon yutak miktarını 2015'te 16,7 Mton'a ve 2023'te 20 Mton'a çıkartılması hedefleri yer almaktadır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

197

Tarım ve Orman Bakanlığı Stratejik Planı (2019-2023)

Stratejik Planda vizyon "Küresel ölçekte model bir ekolojik kaynak yönetimi" olarak, misyon ise "Ülkemizdeki ekolojik kaynakların kalkınma modeli perspektifiyle etkin, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde harekete geçirilip ekolojik, bitkisel ve hayvansal katma değer vasıtasıyla ekonomik güvenliği, gıda arz güvenliğini ve insan sağlığını güvence altına almak" olarak belirlenmiştir.

Planda 7 amaç bulunmaktadır ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2019-2023 Stratejik Planında iklim değişikliği ile ilgili hedefler aşağıda sıralanmaktadır:

- İklim değişikliği, erozyon ve çölleşme ile mücadele kapasitesini artırmak
- Arazi tahribatı ve erozyonu belirlemek, önlemek
- İklim değişikliğinin tarım üzerine olası etkilerini ölçmek ve tedbir almaya yönelik öneriler geliştirmek

Bu hedefler kapsamında; iklim değişikliğinin tarım üzerine olan etkilerine karşı uyum ve tedbirler ile tarımsal kuraklığı belirleme ve etkilerini azaltmaya yönelik AR-GE projeleri, "Tarımsal faaliyetlerden (bitkisel ve hayvancılık) kaynaklı sera gazları emisyonları ölçüm-izleme ve azaltım ile düşük karbonlu tarım için AR-GE projelerinin yaygınlaştırılması, tarım topraklarında ve meralarda iklim değişikliğinden kaynaklı arazi bozulumu ve erozyonu önleyici tedbirlerin geliştirilmesi, ülkemizde arazi kullanımı ve arazi kullanım değişikliğinden kaynaklı sera gazı emisyonları ve yutak hesaplamaları ve raporlaması, Türkiye Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planının 2023-2027 yıllarını kapsayacak şekilde güncellenmesi, iklim değişikliği konusunda kurumsal kapasitenin artırılması, iklim değişikliğine uyum konusunda farkındalık artırma gibi eylem ve stratejiler yer almaktadır.

Politika Belgeleri

Amaçlar ve Hedefler

OGM Stratejik Planı dört hedef altında hedefler sunmaktadır: (G1): Orman ve Orman Kaynaklarını Biyotik ve Abiyotik Zararlılara Karşı Korumak, (G2): Ormanları Geliştirmek, Verimliliği Artırmak ve Alanları Genişletmek, (G3): Ormanların Ürettiği Mal ve Hizmetlerden Optimum Sosyal Fayda Sağlamak, (G4): Kurumsal Kapasitenin Artırılması. G1 kapsamındaki hedefler, orman yangınlarıyla mücadelede önleyici tedbirlerin artırılması ve müdahale kapasitesinin güçlendirilmesi; orman ekosistemlerinin sağlığının izlenmesi, doğal ve doğaya uygun önleyici tedbirler ile öncelikle orman varlığının ve sağlığının korunmasıdır. G2 kapsamındaki hedefler, verimli orman alanı 14.000.000 hektara çıkarılması; endüstriyel orman alanı olarak belirlenen 330 000 hektarlık potansiyel toplam alanda uygulama oranının %9'dan %100'e çıkarılması; orman örtüsü ülke yüzölçümünün %30'una çıkartılması; toprak kaybını azaltacak erozyonla mücadele edilmesi ve mera ıslah çalışmalarının geliştirilmesidir. G4 kapsamında, bilgi sistemleri ve teknoloji altyapısının tamamlanması; orman bilgi sisteminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır.

Orman Genel Müdürlüğü
Stratejik Planı (2019-2023)

İklim Şurasının Arazi Kullanımı sektörüyle ilgili çıktuları ve kararları içinde, sürdürülebilir arazi kullanımının teşvik edilmesi, erozyon ve bozulmanın önlenmesi, doğa temelli çözümler, sulak alanların korunması, ekosistemlerin (orman, meralar, sulak alanlar vb.) restorasyonu ve korunması yer almaktadır. Karbon stokları, koruyucu arazi kullanım politikaları ile korunacaktır. Arazi kullanımına ilişkin rapor ayrıca ormancılık ve arazi kullanımına ilişkin AB politikaları ile küresel girişimleri uyumlu hale getirme ihtiyacının altını çizmektedir. Şura kararlarından bir diğeri ise, daha güçlü bir orman yangını yönetim sistemine duyulan ihtiyaçtır.

İklim Şurası 2022

NDC'de AKAKDO Sektöründe 2023-2030 dönemi için çölleşmeyle mücadele ön plana çıkartılmıştır. Çölleşmeyle mücadele altında iyileştirilmiş/sürdürülebilir orman yönetimi; ormanlaştırma, kırsal ve tarımsal arazilerin korunması ve meraların iyileştirilmesi gibi, yutak kapasitesini artıran doğa ve/veya teknoloji temelli çözümlerin teşvik edilmesi; çölleşme ve arazi bozulmasını önlemek, kontrol altına alması ve azaltılması hedefleri yer almaktadır.

NDC 2023

2.7.2 Strateji ve Eylemler

AKAKDO sektöründe altı arazi kullanım kategorisindeki (orman, tarım, mera, sulak alan, yerleşim, diğer) altı tane karbon havuzu (toprak üstü ve altı biyokütle, toprak, ölü örtü, ölü odun ve odun ürünleri) yer almaktadır. Ormancılığın enerji kullanımı dışında kalan tamamı, tarım sektörünün karbondioksit emisyon ve tutumları, meralardaki ve sulak alanlardaki karbon döngüleri ve yerleşimlerde tutulan ve salınan sera gazları sektör kapsamında yer almaktadır. Dolayısıyla AKAKDO eylem planı birden çok alt sektörle ilişkilidir. Buna karşın ana yutak alanı ormanlar olduğu ve tarım sektörü Eylem Planında ayrıca ele alındığı için AKAKDO sektörünün Plandaki ağırlığı ormanlar üzerindedir. Sektör kapsamında beş temel politikaya yer verilmiştir. Bu stratejilerin önümüzdeki yıllarda operasyonel hale getirilmesi ve güçlendirilmesi için sektörel çerçeve geçiş projeleri önerilmiştir.

Strateji L-S.1

Ekosistemlerin korunması, sürdürülebilir yönetimi ve yutak alanların artırılması ile sera gazı tutumunun yıllık bazda düzenli olarak artırılması, ekosistem kaynaklı emisyonların azaltılması

AKAKDO politikalarının ana omurgasını bu strateji oluşturmaktadır. Sektörün temeli karbon havuzlarındaki yutak kapasitesinin yıllık bazda sürekli olarak artırılması üzerinedir. Yutak kapasitesi artırdıkça yıllık karbon tutumu da artmaktadır. Yutak kapasitesi en başta arazinin doğru kullanımı ve üzerindeki ekosistemlerin iyi yönetimiyle artırılabilir. Ormanlarda yutak kapasitesinin artırılması genel olarak iki şekilde mümkün olabilir: birincisi karbon odaklı orman yönetimi ikincisi ise ekosistemlerin korunmasıdır. Ormancılık kategorisinde bu koruma-kullanma dengesinin doğru şekilde uygulaması ile karbon, ekosistemlerde ve uzun ömürlü odun ürünlerinde tutulacak hem de fosil yakıtlı alternatif ürünlerin kullanımı azaltılarak ikame faydaları sağlanacaktır.

Bu eylem grubunda amaç başta ormanlar olmak üzere tüm ekosistemlerde birim alanda canlı biyokütlenin zaman içinde artırılması, korunması, kısmen de uzun ömürlü odun ürünlerinde saklanmasıdır. Orman yönetiminin dengeli olması ve tüm faaliyetlerin karbon pozitif dönüşürülmesi en üst seviyede karbon tutumu için gereklidir. Buna "karbon odaklı orman yönetimi" veya "gelişmiş orman yönetimi" adı verilmekte, iklim dostu ormancılığın temel bileşenini oluşturmaktadır.

Ağaçlandırma için iki yaklaşım önerilmiştir. Birincisi ağaçlandırmanın havza bazlı planlanmasıdır. Bu sayede AKAKDO sektöründe azaltımla uyumun entegre yönetimi kolaylaşacaktır. Örneğin azaltım amaçlı yapılan ağaçlandırma, orman yönetimi, mera ıslahı gibi çatışmaların taşkın, kuraklık gibi afetlere karşı risk azaltma etkisi görülebilir. Diğer yaklaşım proaktif ağaçlandırmadır. Buna proaktif orman yönetimi de eklenebilir. Burada önemli olan orta ve uzun vadeye bakılarak iklim değişikliğinin olası etkilerinin dikkate alınıp tüm faaliyetlerin başta ağaçlandırma ve restorasyon olmak üzere planlandığı bir yönetim yaklaşımını dikkate almaktır.

L-S.1.1	Başta ormancılık ve tarım olmak üzere sektör genelinde stratejilerin, eylem planlarının, makro planlamaların ve hedeflerin yutak kapasitesini artıracak şekilde geliştirilmesi ve izlenmesi
L-S.1.2	Ağaçlandırma/rehabilitasyon/restorasyonda ekosistemlerin bütünlüğü göz önüne alınarak, proaktif, sonuç odaklı ve havza ölçekli bir yaklaşıma geçilmesi ve havza bazlı bir ağaçlandırma yol haritası oluşturulması
L-S.1.3	Ağaçlandırmaya/bitkilendirmeye uygun potansiyel alanların saha ölçümleri yanında coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama yöntemleriyle desteklenerek tespit edilmesi
L-S.1.4	Yanlış arazi kullanımı nedeniyle ortaya çıkan arazi tahribatı, erozyon-sedimentasyon ve çölleşmeyle mücadelenin güçlendirilmesi yoluyla toprak karbon yutağının korunması
L-S.1.5	Başta ormancılık ve tarım olmak üzere tüm arazi tiplerini (sulak alanlar, meralar vb.) kapsayacak şekilde sektör genelinde dijitalleşmenin yaygınlaştırılması
L-S.1.6	Ormanlar ve diğer arazi kullanımlarına zarar verebilecek tüm uygulamalar sebebiyle ortaya çıkacak emisyonların engellenmesi için teknik ve yasal düzenleme çalışmalarının başlatılması
L-S.1.7	Orman planlama ve yönetiminde karbon, su ve biyoçeşitlilik amaç fonksiyonların teknik anlamda geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması

L-S.1.8	İklim Değişikliği Odaklı Çerçeve Geçiş Projeleri ile uygulamalı pilot çalışmalar yapılarak kurumların teknik kapasitelerinin artırılması
L-S.1.9	Kentsel alanlara yakın ormanlarda, sulak alanlar ve çevresinde doğal yaşama ve ekosisteme zarar verebilecek insan faaliyetlerini sınırlamaya yönelik düzenlemelerin etkinliğinin artırılması
L-S.1.10	Kentsel alanlarda odunsu yeşil alan oranlarının belirlenmesine, izlenmesine ve artırılmasına yönelik belediyeler ve ilgili bakanlıklar iş birliğinde teknik ve yasal bir mekanizma kurulması
L-S.1.11	Tarım, mera, sulak alanlar ve yerleşim alanlarındaki akarsu koridoru ve ekosistemlerinin restorasyonuna ve rehabilitasyonuna yönelik proje ve çalışmaların teşvik edilmesi
L-S.1.12	Tarım alanlarında kavak, meyvecilik, zeytincilik ve iklim dostu tarım uygulamalarının, özellikle kadın ve genç girişimcilerin, yeni teşviklerle teknik ve finansal açıdan desteklenmesi
L-S.1.13	Atıl tarım arazilerinde, bu arazilerin tekrar tarıma kazandırılması mümkün değil ise, hızlı gelişen ve gelir getirici tür ağaçlandırmalarına yönelik teşviklerin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması
L-S.1.14	Tüm arazi planlama ölçek ve süreçlerinde yukarı havza yönetimini önceliklendirecek şekilde gri çözümler yerine yeşil karbon yutak kapasitesini artıracak doğa temelli çözümlere (DTÇ) ağırlık verilmesi
L-S.1.15	2025-2038 döneminde toprak karbon stoğunu her yıl artıracak şekilde mera alanlarının ıslah edilmesine yönelik bir eylem planının hazırlanıp yürürlüğe konulması
L-S.1.16	2025-2038 döneminde toprak karbon stoğunu her yıl artıracak şekilde tarım alanlarında iklim dostu tarım uygulamalarının yapılması ve teşvik edilmesi

L-S.1.17	Tüm arazi kullanımlarında toprak verimliliğini ve karbon stok artışını teşvik edici iyi uygulamaların (Doğa temelli çözümler, biochar, azaltılmış sürüm, vb.) yaygınlaştırılması
L-S.1.18	Erozyon ve arazi bozulmasına maruz çölleşen alanların belirlenmesi, bu alanların başta toprak karbon stokları olmak üzere çeşitli indikatörlerle izlenmesi ve çözüm üretmeye yönelik havza yönetimi uygulama ve araçlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması
L-S.1.19	Toplam korunan alan miktarının artırılması, bu alanların azaltım ve uyum kapasitelerini güçlendirecek alana özgü yönetim stratejilerinin geliştirilmesi
L-S.1.20	Sulak alanlara yönelik baskıların azaltılarak, başta drenaj ve kirlilik olmak üzere zararlı etkilerden korunmaları, zarar görmüş sulak alanların rehabilitasyonunun yapılması
L-S.1.21	Orman yangınlarının önlenmesi, yangınların erken tespiti ile yangınlara erken ve etkili müdahaleye yönelik sürecin güçlendirilmesi
L-S.1.22	Orman yangınlarıyla mücadelede teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması, yapay zekâ destekli karar destek sistemleri ile kaynak kullanımı verimliliğinin artırılması
L-S.1.23	Karasal ve denizel korunan alan oranının, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 15. Taraflar Konferansında kabul edilen Kunming-Montreal Küresel Biyolojik Çeşitlilik Çerçevesi hedefleri ve AB Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi hedefleri ile uyumlu olarak %30'a çıkarılması
L-S.1.24	Korunan Alanlar için Ekosistem-Temelli Ulusal Yönetim Stratejisi, Ekosistem- Temelli İklim Değişikliği Eylem Planının hazırlanması ve yönetim planlarına entegrasyonun sağlanması
L-S.1.25	Ekosistem-Temelli Ulusal Mekânsal Planlama Stratejisi hazırlanması ve Mekânsal Planlara entegrasyonu

Strateji L-S.2

Ormanlık ve tarım işletmelerinin yüksek katma değerli döngüsel biyoekonomiye geçişinin sağlanması

Bu eylem seti katma değer artışı, sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomiye katkı sağlamayı amaçlarken, odun hammaddesinin etkin kullanımını sağlayıp, ihtiyaç artışını hafifletecek eylemleri içermektedir.

Eylem setinde küçük, orta ve büyük ölçekli tüm işletmelerin küresel pazarlardan daha fazla pay almalarını sağlamaya yönelik eylemlere de yer verilmiştir.

L-S.2.1	Odun dışı orman ürünleri sektöründe aile ve küçük/orta ve üretim-pazarlama kapasitesi yüksek, uluslararası pazarlara ulaşabilecek büyük ölçekli işletmelere yönelik desteklerin artırılarak ve yaygınlaştırılarak devam ettirilmesi, orman köylerinde odun tüketiminin azaltılması için sosyal projelerin desteklenmesi ve kırsal göçün önlenmesi için ekonomik gelir artırıcı faaliyetlerin desteklenmesi
L-S.2.2	İklim dostu tarım kapsamında aile, küçük/orta ve üretim-pazarlama kapasitesi yüksek, uluslararası pazarlara ulaşabilecek büyük ölçekli işletmelere yönelik desteklerin artırılarak devam ettirilmesi ve yeni teşviklerle sektörün özellikle kadın girişimcilerin teknik ve finansal açıdan desteklenmesi
L-S.2.3	Orman endüstrisi şirketleri için katma değer, verimlilik ve geri dönüşümü artırıcı teşviklerin genişletilmesi ve artırılması

Strateji L-S.3

Sektörün Ar-Ge ve inovasyon bakımından güçlendirilmesi için proje desteklerinin 2030 itibariyle 2020 seviyesinin iki katına çıkarılması

Arazi kullanma sektöründe katma değer ve döngüsellik için iyileştirilmesi için Ar-Ge ve inovasyona dönük desteklerin artırılması gerekmektedir. Destekler hem sektördeki üretimin katma değerini artıracak ve bu sayede ham maddenin etkin kullanımını iyileştirecek hem de başta ormancılık ve tarım olmak üzere iklim değişikliği ile mücadelede teknoloji kullanımını artıracaktır.

Strateji, sektör genelinde Ar-Ge ve inovasyonu, sera gazı envanter raporlamasından iklim kaynaklı dış etken ve afetlerle mücadelede yeni teknolojilerin kullanımına kadar geniş bir spektrumda yaygınlaştırmayı hedeflemektedir.

Hassas ormancılık, dijitalleşme ve yapay zekâ kullanımının sağlayacağı verim artışı da bu stratejide yer almıştır. Sektörde bu iki yaklaşım, özellikle karar destek süreçlerinde pozitif etki yaratarak zaman içinde verim artışlarını ve buna bağlı emisyon azaltımını sağlayabilir. Ayrıca iklim kaynaklı negatif etkilerin belirlenmesi ve azaltılması konusunda teknoloji kullanımı ve inovasyonun önemli bir yeri vardır. Bu kapsamda ekosistem izleme sistemlerinin güçlendirilmesi de iklim değişikliğini etkilerini anlamak bakımından önemlidir. Mavi karbon olarak adlandırılan sucul ortamlarda gelişen bitkilerle karbon tutum sağlanması yönünde uluslararası çalışmalara paralel olarak Ar-Ge desteklerinin artırılması konusuna da yer verilmiştir.

Ar-Ge ve inovasyonun artırılması gereken diğer bir konu da kuraklıktır. Ülkemizde ciddi kuraklık riski bulunmaktadır. Tarımda üretimin azalmasına, ormancılıkta ve meralarda ise verim düşüşü, hastalık ve ölümlere yol açabilmektedir. Kuraklık etkilerini azaltmaya yönelik entegre inovatif çözümlere olan desteklerin bu kapsamda artırılması amaçlanmaktadır.

L-S.3.1	Yutak alanlara zarar verebilecek afet ve iklim değişikliği kaynaklı orman zararları ile mücadelenin teknolojik, önleyici ve eğitici projelerle güçlendirilmesi ile bu zararların karbon stoklarına etkileri konularında Ar-Ge desteğinin artırılması
L-S.3.2	Sera gazı emisyon ve tutum hesaplamaları konusunda teknik altyapının güçlendirilmesi
L-S.3.3	Arazi Kullanma ve Ormancılık sektörünün teknoloji tabanlı ihtiyaçlarına yönelik araştırmaların desteklenmesi ve bu sektöre özgü proje teşvik mekanizmasının geliştirilmesi
L-S.3.4	Ormancılıkta ve arazi kullanımında dijitalleşmenin, uzaktan algılama yöntemlerinin (uydu temelli, dron kullanımı gibi) ve verimliliği geliştirecek robotik teknolojilerin kullanımının artırılması
L-S.3.5	İklim projeksiyonlarının gerçekleştirilmesi ve projeksiyon çıktılarının kullanılarak ormancılık ve arazi kullanımına yönelik etkilenebilirlik analizlerinin gerçekleştirilmesine yönelik projelerin desteklenmesi
L-S.3.6	Ağaçlandırma ve bitkilendirmede biyoçeşitlilik gözetilerek, kuraklığa dayanıklı türler geliştirilmesi dahil olmak üzere entegre kuraklık çözümlerine yönelik bilimsel çalışma ve teknolojilerin teşvik edilmesi
L-S.3.7	Karar süreçlerine veriye dayalı yapay zekanın dahil edilmesi
L-S.3.8	Uzun Dönemli Ekolojik İzleme Ağı, ICP Ormanları, Entegre Karbon Gözlem Sistemi (Integrated Carbon Observation System) ve benzeri ekosistem izleme ağlarına daha etkin katılımın sağlanması, yağış-akış süreçlerinin detaylı ve hassas izlenmesi ve analizi için uzun dönemli deneysel havza ve ekosistem izleme çalışmalarının teşvik edilmesi, ülkemizin farklı eko zonlarında yaygınlaştırılması
L-S.3.9	Kıyı ve denizlerde sualtı ekosistemlerinin geliştirilmesi ile mavi karbon yutağı oluşturmaya yönelik araştırmaların desteklenmesi

Strateji L-S.4

Sektörde karbon yönetimi konusunda yetişmiş teknik eleman ve profesyonel sayısının artırılması

Bu strateji ile sektör genelinde bilimsel, kurumsal ve insan kapasitesinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Kamu ve özel sektörün kapasitesinin geliştirilmesine ağırlık verilmiştir. Kamu ve özel sektörün kapasitenin geliştirilmesine ağırlık verilmiştir. Yerel yönetimlerin de yeşil alan artışını ve yönetimini sağlayacak şekilde desteklenmesine vurgu yapılmıştır.

Orman zararlıları, erozyon, çölleşme, iklim dostu tarım, sulak alanlar, iklim değişikliği kapsamındaki riskler, sera gazı hesaplamaları gibi birçok alt konuda teknik ve insan kapasitesinin artırılması konulu eylemlere de yer verilmiştir.

L-S4.1	Orman kayıp ve zararları (yangın, hastalık vb.) ile mücadelede bilimsel, kurumsal ve beşeri kapasitenin geliştirilmesi
L-S4.2	Orman kayıp ve zararları (yangın, hastalık vb.) ile mücadelede farkındalığın artırılması
L-S4.3	İklim değişikliğinin çölleşme ve erozyon üzerindeki etkileri ve mücadelede bilimsel, kurumsal ve beşeri kapasite ile farkındalığın artırılması
L-S4.4	Sulak alan kayıp ve zararları (kuraklık, kurutma, sulak alanların amaç dışı kullanımı vb.) ile mücadelede bilimsel, kurumsal ve beşeri kapasitenin geliştirilmesi, farkındalığın artırılması
L-S4.5	Araştırmacı, teknik personel ve çiftçilere yönelik iklim dostu ve düşük karbonlu tarım eğitimleri verilmesi
L-S4.6	Teknik personele ve sulak alanlarda geleneksel yöntemlerle tarım, hayvancılık ve balıkçılık yapanlara sulak alanların korunması ve iklim dostu balıkçılık uygulamaları konusunda eğitimler verilmesi
L-S4.7	Teknik personele yönelik iklim dostu ormancılık kapsamında özellikle iklim değişikliği kaynaklı risklerin azaltılması ve yönetimi konularında eğitimler verilmesi

L-S4.8	Belediyelere, akarsu koridoru restorasyonuna yönelik eğitim programı hazırlanması ve uygulanması
L-S4.9	AKAKDO sektöründe sera gazı emisyon ve tutum hesaplamaları ve uluslararası raporlama yükümlülükleri kapsamında teknik personel yetiştirilmesi
L-S4.10	Yutak alanların yönetimi ve raporlanması ile doğrudan ilgili kuruluşlarda iklim değişikliği birimlerinin kurulması, kurumsal kapasitenin uzman ve yetki bazında geliştirilmesi

Strateji L-S.5

AKAKDO Sektörüne yönelik teknoloji altyapısının geliştirilmesi

Bu strateji kapsamında 2 eyleme yer verilmiştir. İlk eylem ile erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve bu konuda Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarının desteklenmesi amaçlanmaktadır. İkinci eylem ise sera gazı tahmin ve izlemede uzaktan algılama teknolojileri ve modelleme konusundadır. Bu eylem ile teknoloji odaklı özel sektör-kamu iş birliği projeleri ve genç girişimciler tarafından kurulan başlangıç (start up) şirketlerinin desteklenmesi ve sektördeki teknoloji seviyesinin sürekli artırılması amaçlanmaktadır.

L-S5.1	Kuraklık, sel-taşkın, orman yangını ve heyelan konularında tahmin ve erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve operasyonel hale getirilmesi
L-S5.2	Arazi kullanımı konusunda emisyonların ve tutumların uzaktan algılama ve atmosferik modellerle tahminine ve doğrulamasına yönelik Ar-Ge kapasitesinin artırılması, özellikle uydu bazlı gözlem ve analiz sistemlerinin geliştirilmesi

**YATAY KESEN &
DESTEKLEYİCİ
ÖNLEMLER**

Adil Geçiş

2.8.1 Adil Geçiş

İklim değişikliği ile mücadele kapsamında azaltım ve uyum politikaları uygulanırken sosyal eşitsizlikleri daha da derinleştirmeden toplumun tüm kesimlerinde adaletin ve istihdamın sağlanarak adil geçişin başarılabilmesi önemlidir. Bu çerçevede, ela alınan cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi ilkesi, kalkınma çalışmalarını belirleyen ana ilkeler içinde giderek artan bir önemle yer almaktadır. İnsan odaklı bir kalkınma anlayışı ile birlikte gelişen bu yaklaşım, kadınların güçlenmesini vurgulamakta ve kalkınmaya ilişkin süreçlere kadınların ve erkeklerin etkin katılımını esas almaktadır. İklim değişikliği politikalarında ve azaltım stratejileri içinde cinsiyet eşitliğine duyarlı bir yaklaşım geliştirmek ve kapsayıcı bir içerik oluşturmak için farklı düzeylerde adımlar atılmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmaktadır;

- **Kimseyi geride bırakmamak için** özen gösteren kapsayıcı bir yaklaşımın temel alınması (örneğin eğitim planlamalarında toplumun farklı kesimlerinin katılımının önündeki engellerin tespit edilmesi ve aşılmasına yönelik önlemler alınması),
- **Eşitsizliği yeniden üretmekten kaçınan yaklaşım için** herhangi bir faaliyetten herkesin eşit biçimde yararlanması,
- **Eşitliğin sağlanması için düzeltici bir yaklaşım için** mevcut faaliyetlerde eşitsizliğin yeniden üretilmesine neden olabilecek konuların tespit edilmesi ve bu konulara ilişkin önlemler alınması.

Eşitliğin sağlanması için dönüştürücü bir yaklaşım uygulanması adına kadınlar da dahil olmak üzere desteklenmesi/güçlendirilmesi gereken toplumsal kesimlerin iklim değişikliği ve azaltım konusunu nasıl etkilediğinin, nasıl etkilendiğinin ve bu konuda atılacak adımlardan nasıl etkileneceğinin tespit edilmesi ve tüm süreçlerde kapsayıcı bir katılım yaklaşımı ile hareket edilmesidir.

Bununla birlikte, cinsiyet de dahil olmak üzere yaş, engel durumu, eğitim durumu, sosyo-ekonomik statü gibi toplumsal farklılıklar azaltım stratejisinin ve eylemlerinin yaratacağı etkiler ve elde etmeyi hedeflediği çıktılar ve sonuçları açısından farklılıklar doğurabilir. Bu nedenle azaltım eylemlerinin uygulanması sırasında aşağıda yer alan önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

Analitik Adımlar: Cinsiyet, yaş, engellilik ve sosyoekonomik statü gibi temellerde farklılaşan ihtiyaçların gözetilmesi için analitik çalışmalar yapılarak bilgiye dayalı, somut uygulanabilir ve kapsayıcı çalışmalar yapılacaktır.

Katılım ve Kapsayıcılık için Adımlar: Katılım farklı deneyimlerin atılacak adımlara dahil edilmesini ve farklı ihtiyaçların görünür olmasını sağlayan temel bir prensip olarak kapsayıcılığın en önemli aracı olarak görülmektedir. Farklı sektörlerden, ilgi gruplarından, sosyo-ekonomik düzeylerden, farklı engel türlerine sahip bireylerden, farklı yaş aralığından kadınların ve erkeklerin iklim değişikliği ile ilgili süreçlere etkin katılımının sağlanması amacıyla paydaşların ilgi ve öncelik alanlarının analiz edilmesi, herkese uygun katılım için elverişli koşulların sağlanması gibi yöntemlerin kullanılması önem arz etmektedir..

Engellilerin Dahil Edilmesi Yaklaşımı: Haziran 2019'da Birleşmiş Milletler Engellileri Dahil Etme Stratejisini başlatmıştır. 2020 yılında engellilerin dahil edilmesinin geliştirilmesi için, bireylerin ve engelli organizasyonlarının Taraflar Konferansı toplantıları, diğer Birleşmiş Milletler iklim değişikliği toplantıları ve organizasyonlarına katılımlarının sağlanması ve ilgili kapasite geliştirme araçlarının tespit edilmesi suretiyle engelliliğin iklim değişikliği çözüm sürecinin bir parçası haline getirilmesi amaçlanmıştır.

Eğitsel ve Bilgilendirici Adımlar: Eğitim ve kapasite artırımına ilişkin faaliyetler sırasında, bilgilendirme süreçlerinde ve hedef kitlenin belirlenmesi aşamalarında cinsiyet, yaş, engellilik ve sosyoekonomik statü gibi farklı özne pozisyonlarını içeren bir kapsayıcı yaklaşım geliştirilecektir. Eğitim ve kapasite artırımına ilişkin faaliyetlerde kullanılacak tüm materyal erişilebilir formatlarda sunulacaktır.

Sürdürülebilir yaşam tarzları ile sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıpları; sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkilerine karşı direnci artırmak için esastır. Başarı; kamu, özel sektör, sivil toplum ve halkın arasında geniş bir işbirliği gerektirmektedir.

Eğitim, öğretim, kamu bilinci, halkın katılımı, halkın bilgiye erişimi ve bu konularda uluslararası ve ulusal işbirliği yoluyla toplumun tüm üyelerinin iklim eylemine katılmaya teşvik edilmesi iklim eylemlerinin başarısı açısından önemlidir. Bu kapsamda gençlerin de sürece dahil edilmesinin planlanması büyük önem arz etmektedir.

Yeni Teknolojilerin Benimsenmesi için Adımlar: Azaltım hedefleri için yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması merkezi bir önem taşıdığından teknolojik yeniliklerin benimsenmesi için hedef kitlenin tespitinde cinsiyet, engel ve yaş değişkeni göz önünde bulundurulmalıdır

Yeşil İşler ve Araştırma Geliştirme Faaliyetlerine İlişkin Adımlar: Eylem planı kapsamındaki tüm sektörlerde yeşil ekonomi çerçevesinde gündeme gelen yeni işler, yeni araştırma alanları ve yeni sektörlerin gelişim sürecinde eşitlikçi temellerle ilerleme önem arz etmektedir.

Teşvik, İstihdam ve Girişimcilik ile İlişkili Adımlar: Eylem planı girişimci destekleri, işletmelere yönelik teşvikler ve istihdam alanlarının yaratılması konularını da içeren eylemlere yer vermektedir. Bu eylemlerin hayata geçirilmesi sırasında yeni eşitsizlikler yaratmamak, eşitsizlikleri sürdürmemek, eşitliği teşvik etmek ve dönüştürücü adımlar atmak suretiyle kapsayıcı ve eşitlikçi bir yaklaşım uygulanacaktır.

Tüm bu unsurlar çerçevesinde adil geçiş konusu özellikle Avrupa Yeşil Mutabakatı çalışmaları bağlamında dikkat çekmektedir. 11 Aralık 2019 tarihinde Avrupa Birliği tarafından Avrupa'yı 2050 yılı itibarıyla ilk iklim nötr kıta yapma hedefi doğrultusunda Avrupa Yeşil Mutabakatının açıklanmasının ardından, 16 Temmuz 2021 tarihinde Türkiye Yeşil Mutabakat Eylem Planı yayımlanmıştır. Diğer taraftan 2021 yılında Paris Anlaşması'na taraf olmamız ile Türkiye'de net sıfır emisyon hedefli yeşil ekonomiye dönüşüm süreci hız kazanmıştır. 2021/15 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle Yeşil Mutabakat Eylem Planının uygulanmasını takip etmek, küresel politika gelişmeleri doğrultusunda çalışmaları yönlendirmek ve gerekli koordinasyonu sağlamak üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının sorumlu olduğu Adil Geçiş Politikaları İhtisas Çalışma Grubunun da dahil olduğu 20 ihtisas çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu kapsamda yeşil ekonomiye dönüşüm sürecinin adil bir geçiş süreciyle yönetilmesi ve kimsenin geride bırakılmaması gerekliliği ile iklim değişikliğinin doğrudan etkilerinin ve bununla mücadeleye yönelik yeşil ekonomiye dönüşüm çalışmalarının beraberinde getireceği değişikliklerin, işgücü piyasalarına ve kadınlar ile kırılgan gruplar başta olmak üzere tüm toplum kesimlerine olumsuz etkilerinin en aza indirilmesine yönelik çalışmalar başlamıştır.

İklim Şurası'nda da belirtildiği üzere, iklim değişikliğiyle mücadeleyi ekonomik ve sosyal bileşenlerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Türkiye'nin iktisadi ve sosyal kalkınma hakkına engel olmadan, enerji sektöründe düşük karbonlu dönüşüme uyum sağlayacak şekilde, başta istihdam ve

enerji yoksulluğu olmak üzere ulusal ve bölgesel ölçekte makro-ekonomik ve sosyal etkileri içeri cinsiyete, engelliliğe ve yaşa dayalı farklılıkları ve bu farklılıkların etki analizlerini ortaya koyan "bütüncül bir adil geçiş stratejisinin hazırlanması hedeflenmektedir. Başta enerji sektörü olmak üzere tüm sektörlerde adil geçişi yönetmek için eğitim ve istihdam politika ve programların eşgüdümü olarak hazırlanması gerekmektedir. Adil geçiş sürecini; sosyal diyalog mekanizmasının etkin bir şekilde işletildiği, kimsenin geride bırakılmadığı ve insana yakışır yeşil iş olanaklarının artırıldığı bir programla yürütmek hedeflenmektedir. Enerji yoksulluğuna neden olmadan enerji sektöründeki dönüşümün sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda enerji ve teknoloji dönüşümünde kimseyi geride bırakmamak yaklaşımıyla, kadınlar öncelikli olmak üzere, kırılgan grupların karar verme süreçlerinde yer almasını sağlayacak şekilde, mesleki eğitim ve beceri geliştirme programları ve iş imkanlarından etkin yararlanılmasının sağlanması hedeflenmektedir.

Strateji AG-S.1

|| Adil geçiş ve istihdamın dönüşümü için kapasitenin geliştirilmesi

AG-S1.1	İşgücü piyasalarında yeşil dönüşümün sağlanması ve geçişin adil koşullarda gerçekleşmesi için ulusal adil geçiş stratejisinin hazırlanması
AG-S1.2	Adil geçiş sürecinin ve sosyal diyalogun geliştirilmesi
AG-S1.3	Yeşil dönüşüm sürecinin işgücü talebinde ortaya çıkaracağı yeni nitelik ve beceri gerekliliklerinin belirlenmesi, sektörel ve bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda yeni niteliklere sahip işgücünün yetiştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması
AG-S1.4	Yeşil dönüşüm sürecinde değişecek veya yeni ortaya çıkacak mesleklerin standartlarının oluşturulması
AG-S1.5	Eğitim müfredatının ve yükseköğretim programlarının belirlenen yeni beceri çerçevesine uyumlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılarak dönüşüm süreciyle ortaya çıkacak işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması

AG-S1.6

Sektörlerin yeşil dönüşüm sürecinde kimseyi geride bırakmama yaklaşımıyla, kadınlar öncelikli olmak üzere, özel politika gerektiren grupların karar alma süreçlerine katılımını sağlayarak, mesleki eğitim, beceri edindirme/geliştirme programları ve iş imkanlarından etkin yararlanmalarının sağlanması için çalışmalar yapılması

AG-S1.7

Enerji sektöründeki dönüşümün enerji yoksulluğuna neden olmasının engellenmesi ve bu çerçevede kırılgan grupların korunması için çalışmalar yapılması

Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları

2.8.2 Karbon Fiyatlandırma Mekanizmaları

Karbon fiyatlandırma araçları sera gazı emisyonları için bir fiyat belirlenmesini sağlayarak emisyonların azaltılmasını teşvik eder. Oluşturulan fiyat sinyali, tüketim ve yatırım kalıplarını değiştirerek ekonomik kalkınmayı iklim değişikliğine karşı mücadele ile uyumlu hale getirir.

Karbon fiyatlandırma araçlarının dünyada en yaygın iki uygulama örneği bulunmaktadır. Birincisi, piyasa temelli bir yaklaşım olan Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) diğeri ise karbon vergisidir. ETS, iklim değişikliğine sebep olan sera gazı emisyonlarına bir üst limit koyarak azaltım hedeflerine ulaşmada faydalanılan bir mekanizmadır. Negatif bir dışsallığın içselleştirilmesini sağlayan bu sistemde, en ucuz azaltım seçeneklerinin hayata geçirilmesi sağlanmakta, azaltımın gerçekleştirilemediği sektör ve üretim yöntemlerinde ise piyasadan tahsisat (emisyon izni) satın alımı yoluna gidilmekte; tahsisat fiyatları ise piyasa dinamikleri ile belirlenmektedir. Ayrıca, Emisyon Ticaret Sistemi ile yeşil dönüşümünü tamamlamış şirketler fazla tahsisatlarını piyasada değerlendirerek yatırım maliyetlerini belli oranda karşılayabilmektedir.

Strateji K-S.1

|| Türkiye’de Emisyon Ticaret Sisteminin (ETS) Kurulması

Türkiye’de ETS kurulmasına yönelik tedbirler Orta Vadeli Programda (2024-2026) yer almakta olup, ülkemizin 2053 Net Sıfır Emisyon hedefi ve Ulusal Katkı Beyanı doğrultusunda ETS’nin kurulması hedeflenmektedir.

ETS’nin başlıca tasarım unsuru, sistem tarafından hangi sektörlerin kapsam içine alınacağı belirlenmesidir. Bu doğrultuda mevcut altyapı ihtiyaçları ve projeksiyonlar doğrultusunda ETS kapsamının belirlenmesi ilk stratejinin eylemleri arasında yer almaktadır. Buna ek olarak çevre politikalarında Avrupa Birliği ile uyum Türkiye için gözetilen bir unsur olmaktadır ve bu doğrultuda hem güncel ulusal katkı beyanımız hem de Avrupa Birliği mevzuatına uyumlu bir şekilde ETS kapsamının genişletilmesi hedeflenmektedir.

ETS kapsamının belirlenmesinden sonra, söz konusu kapsam için bir emisyon üst limiti belirleme aşaması gelmektedir. Bu aşamada, belirlenen kapsam dahilindeki işletmelerin belli bir dönem boyunca salabilecekleri toplam emisyon miktarı (üst sınırı), emisyon yoğun sektörlerin mevcut durumu, azaltım hedefleri, uluslararası anlaşmalar ve ulusal koşullar bağlamında belirlenecektir.

İklim hedeflerine ulaşmak için uygulanan karbon fiyatlandırması tesislerin üretim maliyetlerini kısa vadede artırabilir. Bu artışın yüksek seviyede gözlemlendiği bölgelerde ve uluslararası rekabetin fazla olduğu tesislerde, karbon fiyatlandırmasının olmadığı ya da göreceli olarak daha sıkı olmayan ülkelere üretimin kayması söz konusu olabilir. Bu doğrultuda 2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi, varsayılan, güncel ve projekte edilmiş karbon fiyatları ve karbon kaçağı riski dikkate alınarak enerji yoğun sektörlerle ilişkin ekonomik, mali, sosyal ve teknik etki analizleri yapılacaktır.

ETS’de belirlenen üst limit dahilinde tahsisatların dağıtılmasıyla piyasa aşamasına geçilmektedir. Burada tahsisat fiyatları arz ve talep dinamikleri ile belirlenirken; arz ve talep, azaltım hedefleri ve azaltım maliyetleri çerçevesinde şekillenmektedir. Dünyadaki ETS örnekleri incelendiğinde bu piyasalarda ETS kapsamındaki sektörlerin yanı sıra finansal aktörlerin de yer alması bir tasarım seçeneği olarak görülmektedir. Bu hususun değerlendirilmesi amacıyla ETS piyasasına finansal aktörlerin dahil olmasına yönelik değerlendirme çalışmalarının yapılması ve finansal aktörlerle ilgili mevzuatlar hazırlanacaktır.

Tahsisatların dağıtımında ücretsiz tahsis ve ihale olmak üzere iki temel yöntem vardır. İhale yöntemi ile ETS'den gelir elde etmek mümkündür. Bu doğrultuda ETS kapsamında elde edilecek gelirlerin, Ulusal Katkı Beyanı gözetilerek, yeşil kalkınma hedefi doğrultusunda düşük karbonlu ekonomi ve adil geçişi de güvence altına alacak şekilde kullanılması için planlama çalışmalarının yapılması, gerekli mevzuat ve uygulama altyapısının hazırlanması öngörülmektedir.

Emisyon Ticaret Sistemi'nin uygulama döneminden önce metodolojilerin, kurumların ve politikaların test edilmesini ve katılımcılar için bir öğrenme dönemini sağlamak için pilot dönem uygulanacaktır. Bu dönemde veri toplama, veri tabanı yönetimi ile ilgili sorunların belirlenmesi, bunun yanı sıra mevcut mevzuatın uygulanmasında karşılaşılabilecek aksaklıklar ve yeni mevzuat ihtiyacının belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda ETS uygulama dönemi öncesinde kapsama giren tesislerin sisteme girişini kolaylaştırıcı bir pilot dönem tanımlanması eylem faaliyeti olarak belirlenmiştir.

Denkleştirme, ETS kapsamında yer almayan emisyonların azaltılması veya atmosferdeki emisyonların uzaklaştırılması sonucunda karbon kredisi oluşturulmasına ve satışına imkan sunan bir mekanizmadır. Denkleştirmelerin ETS'de kullanılmasına izin vermek piyasadaki azaltım seçeneklerinin artmasını ve ETS kapsamındaki tesislerin azaltım maliyetlerini düşürmesine olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kullanılacak denkleştirme mekanizma seçenekleri ve koşulları tanımlanacaktır.

Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi altında maruz kaldığı karbon ücretlerine bağlı maliyet artışlarından AB'deki üretimin karbon fiyatlandırması olmayan ülkelere kaymasını önlemek için oluşturulan Sınırdan Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) ya da benzeri uygulamalar gözetilerek AB-ETS tasarımında uluslararası koşullardan kaynaklanan ihtiyaçların değerlendirilmesi ve buna uygun tasarımların yapılması hedeflenmektedir.

ETS tasarımında tahsisatların ücretsiz dağıtımı tesislerin tarihsel emisyonlarına ya da sektöre özel bir kıyaslamaya dayandırılabilir. Bu doğrultuda ücretsiz tahsisatların dağılımını ve uygulama periyodunu belirlemek üzere sektörel kıyaslama (benchmark) / tarihsel emisyon (grandfathering) çalışmalarının yapılması beklenmektedir.

Türkiye'de ilk defa ETS uygulanacak olması nedeniyle paydaşların bu sürece aktif katılımını sağlamak ve paydaşları bilgilendirme amacıyla ETS uygulamalarına ilişkin bilgilendirme ve görünürlük çalışmaları yapılacaktır.

K-S1.1	Mevcut altyapı, ihtiyaçlar ve projeksiyonlar doğrultusunda ETS kapsamının ve işleyişinin belirlenmesi
K-S1.2	Güncel Ulusal Katkı Beyanı hedefleri doğrultusunda, yapısal uyumu sağlayacak şekilde AB mevzuatı da gözetilerek ETS kapsamının genişletilmesi ve gerekli mevzuat uyumunun sağlanması
K-S1.3	Emisyon üst sınırının; emisyon yoğun sektörlerin mevcut durumu, azaltım hedefleri, uluslararası anlaşmalar ve ulusal koşullar bağlamında ekonomik ve sosyal etkiler, sektörel potansiyel ve teknolojik imkanlar gözetilerek belirlenmesi
K-S1.4	2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi, varsayılan, güncel ve projekte edilmiş karbon fiyatları, uluslararası uyum ve azaltım politikaları ile karbon kaçağı riski dikkate alınarak enerji yoğun sektörlerle ilişkin ekonomik, mali, sosyal ve teknik etki analizlerinin yapılması
K-S1.5	ETS piyasasına finansal aktörlerin dahil olmasına yönelik değerlendirme çalışmalarının yapılması ve finansal aktörlerle ilgili mevzuatların hazırlanması
K-S1.6	ETS kapsamında elde edilecek gelirlerin, Ulusal Katkı Beyanı gözetilerek, yeşil kalkınma hedefi doğrultusunda düşük karbonlu ekonomiyi ve adil geçişi de güvence altına alacak şekilde kullanılması için planlama çalışmalarının yapılması, gerekli mevzuatın ve uygulama altyapısının hazırlanması
K-S1.7	ETS uygulama periyodu öncesinde kapsama giren tesislerin sisteme girişini kolaylaştırıcı bir pilot dönem tanımlanması
K-S1.8	Yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kullanılacak ulusal ve uluslararası denkleştirme mekanizma ve koşullarının tanımlanması
K-S1.9	ETS tasarımında uluslararası koşullardan kaynaklanan ihtiyaçlarının değerlendirilmesi ve buna uygun tasarımların yapılması

K-S1.10

Ücretsiz tahsisatların dağılımını ve uygulama periyodunu belirlemek üzere sektörel kıyaslama (benchmark)/tarihsel emisyon (grandfathering) çalışmalarının yapılması

K-S1.11

ETS uygulamalarına ilişkin bilgilendirme ve görünürlük çalışmalarının sektör bazında yapılması

Strateji K-S.2

Diğer Karbon Fiyatlandırma Araçları konusunda altyapı çalışmalarının yapılması

Karbon fiyatlandırma mekanizmalarının ikinci stratejisi diğer karbon fiyatlandırma araçları konusunda altyapı çalışmalarının yapılması başlığıdır.

ETS içinde veya ETS dışında tamamlayıcı bir karbon fiyatlandırması uygulanarak, belirlenmiş sektörlerde karbon fiyatlandırma ile emisyon azaltımı teşvik edilebilir. Bu kapsamda ülkemizde kurulması planlanan ETS'yi tamamlayıcı bir karbon fiyatlandırma mekanizmasının rolüne yönelik analiz çalışmaları gerçekleştirilecektir.

Ülkemizde yakıtlar üzerinden dolaylı bir karbon fiyatlandırma yöntemi bulunmaktadır. ÖTV altında uygulanan dolaylı fiyatlamaya dönüştürülmesi emisyonların azaltımı noktasında katkı sağlayabilecek bir yöntemdir ve uluslararası örnekleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda, gerektiğinde ulusal bir karbon fiyatı oluşturmak için tamamlayıcı nitelikte bir karbon vergisi mekanizması tasarlanması amacıyla Türk Vergi Sistemi içerisindeki Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) Kanununa ekli (I) sayılı liste tarifelerine karbon içeriği eklenmesine yönelik çalışmalar yapılması hedeflenmektedir.

K-S2.1

Karbon fiyatlandırma sürecinde Emisyon Ticaret Sistemini tamamlayıcı bir karbon fiyatlandırma mekanizmasının rolüne yönelik analiz çalışmalarının gerçekleştirilmesi

K-S2.2

Türk Vergi Sistemi içerisindeki Özel Tüketim Vergisi Kanununa ekli (I) sayılı liste tarifelerine karbon içeriği eklenmesine yönelik çalışmalar yapılması

Strateji K-S.3

Gönüllü Karbon Piyasası ve Ulusal Denkleştirme Konusunda Altyapı Oluşturulması

Gönüllü karbon piyasası özel aktörlerin gönüllü olarak atmosferdeki sera gazlarının uzaklaştırılmasını veya azaltılmasını temsil eden sertifikandırılmış karbon kredileri alıp sattığı merkezi olmayan bir pazardır.

09.10.2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Gönüllü Karbon Piyasası Kayıt Tebliği ile Türkiye'de sera gazı emisyonu azaltımı ve karbon sertifikası elde etmek amacıyla geliştirilen projelerin kayıt altına alınmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Tebliğ kapsamında proje sahiplerinin, uluslararası gönüllü karbon standart kuruluşları ve bağımsız denetleyicilerin kayıt sistemi aracılığıyla kayıt yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu stratejinin bir birleşeni olarak mevcut gönüllü karbon piyasası kayıt sisteminin güncellenmesi hedeflenmektedir.

Ayrıca, kurulması hedeflenen ETS'de denkleştirme işlemlerine izin verilme olasılığı ve Paris Anlaşması'nın 6'ncı maddesi ile birlikte ülke içerisinde gerçekleşen azaltımların Ulusal Katkı Beyanı için önem arz etmesi sebebiyle ulusal bir karbon kredilendirme sisteminin kurulması hedeflenmektedir. Bu hedef kapsamında ulusal karbon denkleştirme sisteminin kurulmasına yönelik değerlendirme çalışmaları yürütülecektir. Bu doğrultuda uluslararası sistemlerle uyumlu ulusal sistemin sektörel odaklarının belirlenmesi ve seçili sektörler için uluslararası standartlarla uyumlu ulusal standart ve metodolojilerin geliştirilmesi ve buna ek olarak doğrulama sistemi için gerekli yetkilendirme ve akreditasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Ulusal denkleştirme sistemi ve gönüllü karbon piyasasındaki çalışmalar hakkında paydaş katılımını ve bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla gönüllü karbon piyasasının etkin tanıtımına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

K-S3.1	Mevcut gönüllü karbon piyasası kayıt sisteminin güncellenmesi
K-S3.2	Ulusal karbon denkleştirme sisteminin kurulmasına yönelik değerlendirme çalışmalarının yapılması
K-S3.3	Ulusal sistemin sektörel odaklarının belirlenmesi ve seçili sektörler için uluslararası standartlarla uyumlu olarak ulusal standart ve metodolojilerin geliştirilmesi ve altyapının oluşturulması
K-S3.4	Uluslararası sistemlerle uyumlu ulusal sistem kapsamındaki doğrulama sistemi için gerekli yetkilendirme ve akreditasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesi
K-S3.5	Gönüllü karbon piyasasının etkin tanıtımına yönelik çalışmalar yapılması

Strateji K-S.4

Paris Anlaşması'nın 6. maddesine katılımın değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması

Paris Anlaşması'nın 6. maddesi, Anlaşmaya taraf ülkelerin Ulusal Katkı Beyanı hedeflerine ulaşmak için kullanabilecekleri piyasa temelli mekanizmaları ve piyasa temelli olmayan yaklaşımları içermektedir. Piyasa temelli mekanizmalar, 6.2 ve 6.4 maddeleri altında yer almakta olup, 6.2 maddesi, hükümetler arası ikili anlaşmalar yoluyla uluslararası transfer edilebilir azaltım çıktılarının (ITMO) transferini içermektedir. Bunun yanında, Anlaşmanın 6.4 maddesi ise, BMİDÇS altında kurulan ve özel sektörün de katılım sağlayabildiği merkezi piyasayı ifade etmektedir. Anlaşmanın 6.8 maddesi ise piyasa temelli olmayan, herhangi bir azaltım çıktısı transferi içermeyen ve tarafların iklim hedeflerine ulaşabilmek için gerekli diğer tüm eylemlerin desteklenmesini kapsamaktadır.

Son strateji olarak Paris Anlaşması'nın 6. maddesi olan işbirlikçi yaklaşım uygulamalarına katılımın değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması yer almaktadır. Değerlendirme çalışmaları kapsamında planlan faaliyetler olarak Ulusal Katkı Beyanı kapsamında Paris Anlaşması'nın 6. maddesi ile ilgili uygulamalarda Türkiye'nin rolünün belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması ve bu uygulamalar için çeşitli ülkeler tarafından başlatılan pilot uygulamalara katılım konusunda sektörel değerlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

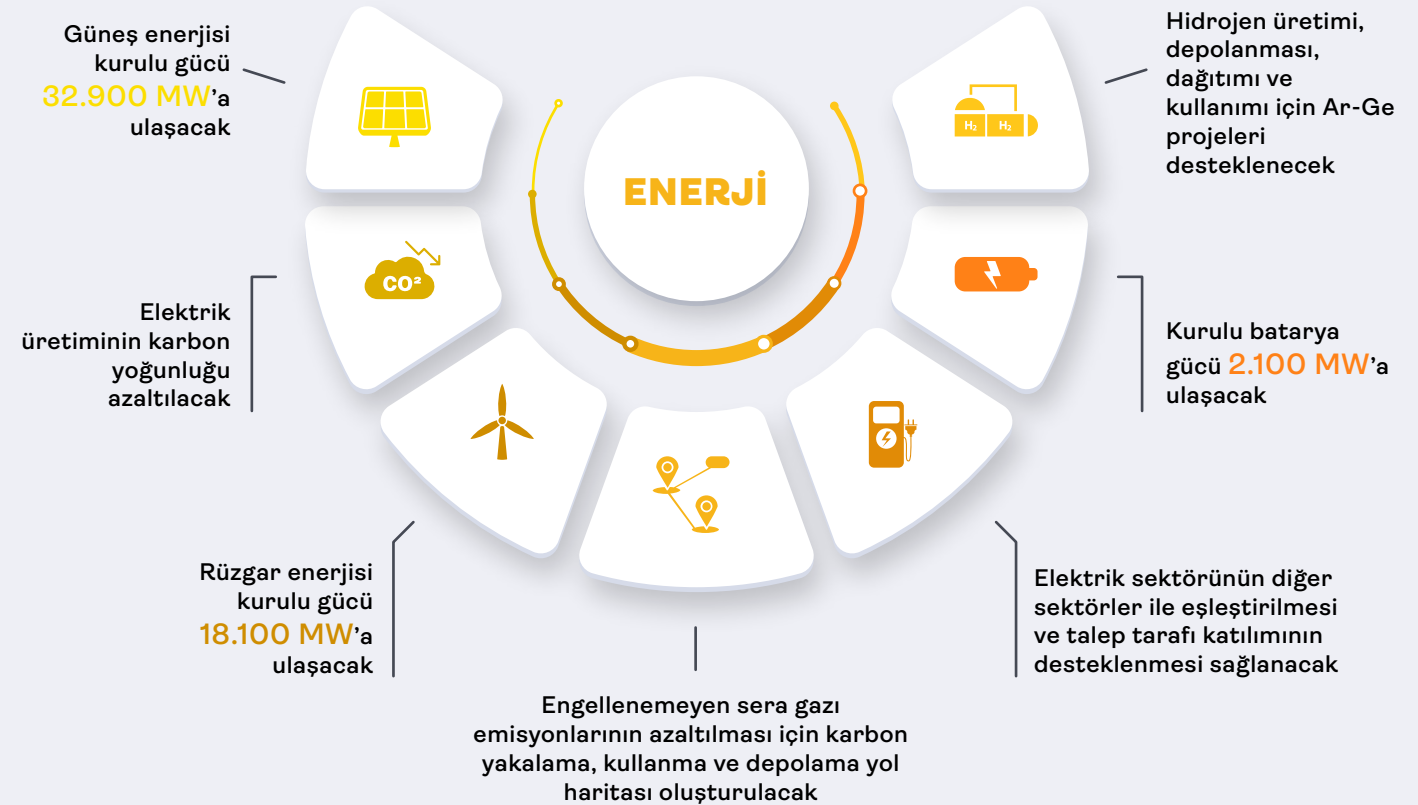
K-S4.1

Ulusal Katkı Beyanı kapsamında Paris Anlaşması'nın 6. maddesi ile ilgili uygulamalarda Türkiye'nin rolünün belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması

K-S4.2

Paris Anlaşması'nın 6. maddesi kapsamındaki uygulamalarda çeşitli ülkeler tarafından başlatılan pilot uygulamalara katılım konusunda sektörel değerlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ
STRATEJİSİ VE
EYLEM PLANI

Strateji E-S.1 Elektrik Üretimine Karbon Yoğunluğunun Azaltılması

E-S.1.1 Güneş enerjisi kurulu gücünün artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	EPDK, TEİAŞ TEDAŞ	2024-2030	• Kurulu gücün 32.900 MW'a ulaşması

Açıklama

Türkiye Ulusal Enerji Planına göre elektrik arzında yenilenebilir enerji kaynaklarından olan güneş enerjisi için kurulu güç miktarının artırılması hedeflenmektedir.

E-S.1.2 Rüzgar enerjisi kurulu gücünün artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	EPDK, TEİAŞ	2024-2030	• Kurulu gücün 18.100 MW'a ulaşması

Açıklama

Rüzgar enerjisi kurulu gücünün Türkiye Ulusal Enerji Planıyla uyumlu olarak artırılması hedeflenmektedir. Yenilikçi bakım ve onarım teknikleriyle rüzgar ve güneş santrallerinin kullanım ömrünü artıracak uygulamalara odaklanılması ve hizmet süresi sonunda (decommissioning), tesislerin çevreye zarar vermeden bertaraf edilmesi için standartlar oluşturulması amaçlanmaktadır.

E-S.1.3 Hidroelektrik Kurulu gücünün artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
DSİ ÇŞİD	ETKB, EPDK EÜAŞ, TEİAŞ TEMSAN	2024-2030	• Kurulu gücün 35.100 MW'a ulaşması

Açıklama

Hidroelektriğin ekonomik potansiyelinin değerlendirilmesine devam edilmesi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörler de göz önünde bulundurularak pompaj depolamalı HES uygulamalarına da yer verilmesi önerilmektedir.

E-S.1.4 Jeotermal ve biyokütle enerjisine dayalı toplam kurulu gücün artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB, TOB ÇŞİDB	EPDK, TEİAŞ Belediyeler	2024-2030	• Jeotermal ve biyokütle kurulu gücünün toplam 5.100 MW'a ulaşması
Açıklama Türkiye Ulusal Enerji Planıyla uyumlu şekilde yenilenebilir enerji kaynakları arasında sayılan jeotermal ve biyokütle enerjisine dayalı toplam kurulu gücün artırılması hedeflenmektedir.			

E-S.1.5 Elektrik üretiminde hidrojen kullanımının artırılması ve plan döneminde elektrolizör kurulu gücünün artırılması ve optimizasyonu			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	TENMAK EPDK, TEİAŞ BOTAŞ	2024-2030	• Elektrolizör kurulu gücünün 2.000 MW'a ulaşması • Hazırlanan Elektrolizör Teknikleri Yol Haritası
Açıklama Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası ve Türkiye Ulusal Enerji Planı'nın gereği olarak kurulu gücün artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynakları kullanılarak yapılan elektrik üretiminde, yeşil hidrojenin enerji depolama ve esneklik aracı olarak kullanımının artırılması amaçlanmaktadır. AB 4. Enerji Paketinde önerilen hidrojen üretimi için gerekli olan yenilenebilir elektrik üretiminin, hidrojen üretimi için tahsis edilen ek kaynaktan karşılanması ilkesinin gözetilmesi hedeflenmektedir.			

E-S.1.6 Biyokütle yol haritasının oluşturulması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB ETKB ÇŞİDB	EPDK Üniversiteler Özel sektör kuruluşları	2024-2025	• Hazırlanan Yol haritası
Açıklama Türkiye Ulusal Enerji Planı'ndaki diğer yenilenebilir enerji kaynakları arasında sayılan biyokütle kurulu gücünün artırılması, AB mevzuatlarıyla uygun olarak mevzuatın güncellenmesi hedeflenmektedir.			

E-S.1.7 Elektrik üretimi başına karbon yoğunluğunun düşürülmesine yönelik Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	STB, ETKB, HMB, TOB, TÜBİTAK, Üniversiteler	2024-2030	• Desteklenen proje sayısı (adet)
Açıklama Enerji sektöründeki karbon tutma, depolama ve hidrojen teknolojileri gibi alanlar başta olmak üzere Ar - Ge faaliyetlerine yönelik projelerin desteklenmesi amaçlanmaktadır.			

E-S.1.8 Yenilenebilir Enerji Kaynak Garanti Sistemi (YEK-G) ve yeşil tarife kullanımının artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
EPDK	ÇŞİDB, EPIAŞ, ETKB	2024-2025	• YEK-G kullanım/faydalanma oranı
Açıklama Yenilenebilir enerji destek mekanizmalarıyla hem arz hem de talep tarafında araçların geliştirilmesi hedeflenmektedir.			

E-S.1.9 Başta konutlar olmak üzere küçük ölçekli şebeke kullanıcıları için dağıtık yenilenebilir enerji uygulamalarının artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
EPDK	ETKB, TB, STB, TOB, HMB, ÇSGB, SBB, KOSGEB	2024-2025	• Mesken kullanıcıları için çatı tipi güneş enerji santrali kurulu gücü (kW) • Ticari ölçekli kullanıcılar için çatı tipi güneş enerji santrali kurulu gücü (kW)
Açıklama Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının genele yayılmasının amaçlanmaktadır.			

E-S.1.10 Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanı (YEKA) uygulamasının artırılması ve potansiyel YEKA alanlarının belirlenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	EPDK, TEİAŞ	2024-2030	• YEKA yöntemiyle yapılan kurulu güç miktarı (MW)

Açıklama
Yenilenebilir enerji destek mekanizmalarıyla üretim tarafında potansiyel YEKA olacak büyük ölçekli uygulamalar için proje listelerinin oluşturulması hedeflenmektedir.

E-S.1.11 Rüzgar, güneş ve dalga enerjisi teknolojileri konusunda yol haritasının belirlenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	UAB, HMB, ETKB, DSİ, EPDK, TEİAŞ, EÜAŞ, Üniversiteler, TÜBİTAK, Özel Sektör kuruluşları	2024-2030	• Hazırlanan yol haritası

Açıklama
Gelişime açık ve inovatif yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı için strateji hazırlanması amaçlanmaktadır.

E-S.1.12 Dalga enerjisinden elektrik üretimi sağlayacak teknolojiler konusunda Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	STB, ETKB, HMB, UAB, TÜBİTAK, EPDK, TEİAŞ, Üniversiteler, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	• Desteklenen proje sayısı (adet)

Açıklama
Gelişime açık yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı için Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi amaçlanmaktadır.

E-S.1.13 Düşük karbonlu enerji yatırımlarının artırılarak elektrikte karbon yoğunluğunun düşürülmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	EPDK, EÜAŞ, TEİAŞ, TEDAŞ	2024-2030	• Elektrik üretimi başına CO ₂ emisyonunun %20 oranında düşürülmesi

Açıklama
Şebeke emisyon faktörü 2020 yılı itibarıyla 0,437 kg CO₂/kWh olan emisyon faktörünün yeni oluşturulacak yenilenebilir enerji kurulu gücüyle 0,352 kg CO₂/kWh'a kadar düşürülmesi amaçlanmaktadır.

E-S.1.14 Nükleer enerji santrali kurulu gücünün artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	EPDK, EÜAŞ, TENMAK, TENAŞ, NDK	2024-2030	• Kurulu gücün 4.800 MW'a ulaşması

Açıklama
Türkiye Ulusal Enerji Planına göre elektrik arzında nükleer enerji kurulu güç miktarının artırılması hedeflenmektedir.

Strateji E-S.2 Elektrik sektörünün diğer sektörler ile eşleştirilmesi ve talep tarafı katılımının desteklenmesi

E-S.2.1 Batarya kapasitesinin artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	EPDK, TEİAŞ, TENMAK, EÜAŞ	2024-2030	• Batarya kapasitesinin 2.100 MW'a ulaşması
Açıklama Elektrik arz güvenliğinin sağlanması için depolama kapasitesinin artırılması hedeflenmektedir.			
E-S.2.2 Yenilenebilir enerji sistemlerinin şarj altyapılarına entegrasyonunun artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
EPDK	ETKB, STB, ÇŞİDB, UAB, HMB, TEİAŞ, EPIAŞ	2024-2025	• Yeşil şarj istasyonu sayısı (adet)
Açıklama Şarj Hizmeti Yönetmeliği kapsamında tanımlanan Yeşil Şarj İstasyonu sayısının artırılması hedeflenmektedir.			
E-S.2.3 Elektrik kullanımında enerji verimliliği konusunda farkındalığın artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	TB, STB, EPDK, TEİAŞ, EÜAŞ, YÖK, MEB, STK'lar	2024-2025	• Gerçekleştirilen eğitim, tanıtım ve farkındalık faaliyeti sayısı (adet) • Kullanılan kitle iletişim aracı sayısı (adet)
Açıklama Elektriğin verimli kullanılması amacıyla toplumsal farkındalığın sürekli yüksek tutulması için cinsiyet dengesini de gözeterek eğitim ve farkındalık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.			

E-S.2.4 Tarımda güneş enerjisi kullanımına yönelik Ar-Ge çalışmalarının teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	TOB, ETKB, ÇŞİDB, STB, TÜBİTAK, EPDK	2024-2025	• Desteklenen Ar-Ge projesi sayısı (adet)
Açıklama Tarımda yenilenebilir enerji kullanımına yönelik Ar-Ge çalışmalarının tarım arazilerini olumsuz etkilemeyecek şekilde yaygınlaştırılması için Ar-Ge çalışmalarının yapılması hedeflenmektedir.			

E-S.2.5 Dağıtık sistemler ve düşük karbonlu enerji teknolojilerinde yeşil dönüşüme uygun eğitimler verilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	BOTAŞ, ÇSGB, MEB, MYK, EPDK, TEİAŞ, EÜAŞ, TENMAK, STK'lar, Elektrik Dağıtım Şirketleri, YÖK, Üniversiteler	2024-2030	• En az 5.000 personele verilen mesleki eğitim • Güncellenen ve geliştirilen eğitim programları (adet)
Açıklama Enerjide dönüşüm için nitelikli iş gücü ve yeşil işlerin artırılması hedeflenmektedir. Verilen eğitimlerde cinsiyet dengesi ve fırsat eşitliği gözetilecektir.			

E-S.2.6 Enerji verimliliğinde beyaz sertifika sistemi ve piyasasının geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	HMB, EPDK, EPIAŞ	2024-2027	• Kurulan beyaz sertifika sistemi ve piyasası

Açıklama

Mali araçların enerji verimliliğinde ve tasarrufunda belirgin olarak kullanılabilmesi için enerji üreticileri ve kullanıcıları arasında bir sertifikasyon sistemine dayalı piyasa geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Düzenleyici bir çerçeveye kapsamında, beyaz sertifikanın standartları oluşturulacak ve doğrulama süreçleri belirlenecektir. Bu süreçlerin şeffaf bir biçimde izleme ve değerlendirmesi gerçekleştirilecektir.

E-S.2.7 Sürdürülebilir biyogaz ve yeşil hidrojenin sertifikalandırılması, biyogaz mevzuatının ve standartlarının oluşturulması, doğal gaz şebekelerine enjeksiyon çalışmalarının yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB, EPIAŞ	TOB, EPDK, ÇŞİDB, TENMAK, BOTAŞ	2024-2030	• Kurulan sertifikasyon sistemi

Açıklama

Sürdürülebilir biyogaz ve yeşil hidrojen sertifikalandırma çalışmalarında biyogaz mevzuatı standartlarının oluşturulması ve doğal gaz şebekelerine enjeksiyonuna yönelik çalışmaların yapılması hedeflenmektedir.

Strateji E-S.3 Elektrik altyapısının güçlendirilmesi, verimliliğin artırılarak iletim ve dağıtımda teknik kayıp oranının azaltılması**E-S.3.1 Ülke genelinde teknik kayıp seviyesinin azaltılması**

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
EPDK	ETKB, TEİAŞ, Elektrik Dağıtım Şirketleri	2024-2030	• Dağıtım bölgesi özelinde belirlenen teknik kayıp seviyeleri (%)

Açıklama

Hali hazırda %12 civarında olan teknik kayıp seviyesinin azaltılması hedeflenmektedir.

E-S.3.2 Akıllı sayaçların yaygınlaştırılması ve Ar-Ge faaliyetlerinin teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
EPDK	TEDAŞ, ETKB, Elektrik Dağıtım Şirketleri, TÜBİTAK	2024-2030	• Kullanılan akıllı sayaç oranı (%) • Desteklenen proje sayısı (adet) • 2026'dan itibaren her yıl mevcut sayaçların akıllı sayaçlara dönüştürülme oranı (%)

Açıklama

Dijital sistemlerin enerji teknolojileriyle entegrasyonu amaçlanmaktadır.

E-S.3.3 Enerji sektörünün verimlilik artırıcı projelerden daha fazla faydalanması için farkındalığın artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	EPDK	2024-2030	• Düzenlenen eğitim sayısı (adet)

Açıklama

Sürekli artan enerji talebinin yönetilebilmesi için eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi amaçlanmaktadır.

E-S.3.4 Yenilenebilir enerji kaynaklarının sisteme etkin şekilde entegrasyonunun sağlanması için iletim ve dağıtım hatlarının güçlendirilmesi ile akıllı şebeke ve mikro şebeke uygulamalarına yönelik destekleyici tedbirlerin alınması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB, TEİAŞ, TEDAŞ	EPDK, Elektrik Dağıtım Şirketleri	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Teknik kayıp oranının düşürülmesi (%) Kurulan mikro şebeke sayısı (adet) Kurulan akıllı şebeke sayısı (adet)
Açıklama Akıllı şebeke ve dağıtım sistemlerle dijital sistemlerin enerji teknolojileriyle entegrasyonu amaçlanmaktadır.			

E-S.3.5 Trafolar da dahil olmak üzere dağıtım şebekelerinin rehabilite edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TEDAŞ, Elektrik Dağıtım Şirketleri	ETKB, STB, EPDK, EÜAŞ, Elektrik Üretim Şirketleri	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Yapılan rehabilitasyon çalışma sayısı (adet)
Açıklama Dağıtım sisteminde enerjinin daha verimli kullanılması için şebeke ve trafoların düzenli bir biçimde yenilenmesi amaçlanmaktadır.			

E-S.3.6 Enerjide dijital dönüşüm yol haritasının hazırlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	ETKB, STB, EPDK, EÜAŞ, Elektrik Üretim Şirketleri	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan "Türkiye Enerjide Dijital Dönüşüm Teknolojileri Yol Haritası"
Açıklama Dijital sistemlerin enerji teknolojileri ile entegrasyonu amaçlanmaktadır.			

Strateji E-S.4 Elektrik üretiminde düşük karbonlu üretim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması ve alternatiflerin güçlendirilmesi

E-S.4.1 Küçük modüler reaktörlerin kullanımı için teknik ve ticari fizibilite çalışması yapılması ve potansiyel sahaların araştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	SBB, HMB, EPDK, TENMAK, TÜNAŞ, Türkiye Elektrik Sanayi Birliği, EÜAŞ, NDK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan fizibilite raporu
Açıklama 300 MW altında kurulu güce sahip küçük modüler reaktörlerin yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.			

E-S.4.2 Nükleer enerji ve güvenlik ile ilgili yetkin insan kaynağının hızla geliştirilmesi için farklı kademelerde eğitim ve öğretim programlarının uygulanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB, MEB, YÖK	ÇSGB, EPDK, NDK, TÜNAŞ, İŞKUR, YÖK, MYK, TENMAK, Üniversiteler	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Orta öğretim, meslek lisesi, Ön lisans, Lisans, Lisansüstü eğitim program sayısı (adet) Nükleer enerji uzmanı, mühendis / tekniker sayısı (adet)
Açıklama Nükleer enerji teknolojileri alanında mesleki ve teknik eğitim kapasitesinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Verilen eğitimlerde cinsiyet dengesi gözetilecektir.			

E-S.4.3 Hidrojen üretimi, depolanması, dağıtımı ve kullanımı için Ar-Ge projelerinin desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	ETKB, EPDK, BOTAŞ, TKİ, TÜBİTAK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen Ar-Ge projesi sayısı (adet)
Açıklama Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi'nin gereği olarak hidrojenin bir enerji sistemi bütünlüğü içinde ele alınması amaçlanmaktadır.			

E-S.4.4 Yeşil ve pembe hidrojenin depolama alanlarının haritalanması, mevcut doğalgaz boru hatları üzerinden iletim ve dağıtımının gerçekleştirilmesi için gerekli fizibilite çalışmalarının yapılması, altyapı oluşturulması, yetkin insan kaynağının hızla geliştirilmesi için farklı kademelerde eğitim programlarının uygulanması ve mevcut doğalgaz iletim ve dağıtım hatlarına yapılacak hidrojen karışımının uygun oranının belirlenmesine yönelik mevzuat çalışmaları yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB, TENMAK, BOTAŞ	EPDK, GAZBİR	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Doğalgaz dağıtım şebekesindeki yeşil ve pembe hidrojen hacminin %2'ye çıkarılması Yayımlanan mevzuat Hazırlanan teknik rapor
Açıklama			
Hidrojen stratejisi ve enerji stratejisinin gereği olarak kurulu gücün artırılması ve mevcut doğalgaz altyapısının kullanılarak hidrojen dağıtımının sağlanması hedeflenmektedir.			

E-S.4.5 Sentetik metan, sentez gazı, sodyum borhidrür, amonyak, metanol ve yakıt hücresi gibi kaynaklar için arz potansiyelinin ve kullanım alanlarının belirlenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	ETKB, BOTAŞ, STB, ETİ MADEN	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan teknik fizibilite raporu
Açıklama			
Alternatif enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması ve kullanılması hedeflenmektedir.			

E-S.4.6 Küçük modüler reaktörler ile yenilikçi temiz enerji teknolojilerinin (hidrojen, güçten yakıt (power-to-fuel)), güçten depolamanın (power-to-x) vb.) birlikte kullanılabilmesi için hibrit sistemlere ilişkin teşvik mekanizmasının oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	STB, EPDK, TENMAK, TÜBİTAK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Oluşturulan teşvik mekanizması
Açıklama			
Orta ölçekli kurulu güçle daha az toplam maliyet ve hızlı yapım süreçleriyle küçük modüler reaktörler yaygınlaşabilecektir.			

Strateji E-S.5 Engellenemeyen sera gazı emisyonlarının azaltılması için karbon yakalama, kullanma ve depolama yol haritası oluşturulması

E-S.5.1 Fosil yakıtlara dayalı santraller için karbon yakalama, kullanma ve depolama gibi emisyon azaltımına yönelik teknolojilerin, ekonomik potansiyelinin, uygun tedarik zinciri altyapısının ve süreçlerinin araştırılması ve hedeflerin belirlenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	STB, UAB, TENMAK, EPDK, EÜAŞ, Elektrik Üretim Şirketleri, MTA, TENMAK	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan teknik fizibilite raporları (adet)
Açıklama			
Karbon yakalama, kullanma ve depolama teknolojilerindeki gelişmelerin izlenmesi ve maliyet analizi yapılmasıyla işletme ömrünü tamamlamamış olan santraller için temiz kömür teknolojilerinin kurulması hedeflenmektedir.			

E-S.5.2 Türkiye karbon depolama atlasının oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	ETKB, STB, EPDK, EÜAŞ, MTA, Elektrik Üretim Şirketleri, TÜBİTAK, TPAO, BOTAŞ, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Karbon depolama atlası oluşturulan bölge sayısı (adet)
Açıklama			
Türkiye'deki karbon depolama potansiyelinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.			

E-S.5.3 Karbon yakalama, kullanma ve depolama konusunda yol haritasının hazırlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	TÜBİTAK, STB, ETKB, MTA, EÜAŞ, TENMAK	2024-2025	• Hazırlanan yol haritası

Açıklama

Türkiye'deki karbon depolama potansiyelinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

E-S.5.4 Karbon yakalama, kullanma ve depolama konusunda Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi, pilot tesislerin hayata geçirilmesi ve teşvik mekanizmalarının oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	HMB, SBB, ETKB, EÜAŞ, EPDK, TÜBİTAK	2024-2030	• Kurulan pilot tesis sayısı (adet) • Verilen teşvik miktarı (TL) • Desteklenen Ar-Ge proje sayısı (adet)

Açıklama

Karbon yakalama, kullanma ve depolama yapabilecek sektörel girişimlerin desteklenmesi hedeflenmektedir.

Strateji S-S.1 İmalat sanayine yönelik enerji verimliliği potansiyelinin en üst seviyede değerlendirilmesi

S-S.1.1 Enerji verimliliği mevzuatı kapsamında zorunlu enerji verimliliği etüt raporları ve kıyaslama çalışmalarının yapılması ve tasarruf potansiyellerinin güncellenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	STB, ÇŞİDB, TOBB, Sektör Birlikleri	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan zorunlu enerji verimliliği etüt raporu ve kıyaslama raporu Seçili enerji yoğun sektörlerde enerji verimliliğine yönelik göstergelerle hazırlanan kıyaslama raporları

Açıklama

Emisyon ve enerji yoğun imalat sanayi sektörlerinde enerji verimliliğine yönelik etüt ve kıyaslama ve sektörel olarak (demir-çelik, çimento, cam vb) enerji verimliliği ve tasarruf potansiyelinin belirlenmesi çalışmalarının yürütülmesi amaçlanmaktadır.

Alt sektör bazında, normalizasyon gözetilerek, enerji verimliliğine, operatörden bağımsız olarak etki eden işletim pratiklerinin dışındaki pek çok etmen (fırın yaşı, ürün türü, ürün rengi, tedarige bağlı olarak kullanılan cam kırığı oranı gibi) göz önünde bulundurulacaktır.

S-S.1.2 Mevzuat değişikliğiyle verimlilik artırıcı proje bedeli limiti kaldırılarak destek miktarının artırılması, iklim değişikliği dikkate alınarak performans kriterlerinin belirlenmesi ve tasarruf potansiyeli görece yüksek projelerin desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	STB, SBB, ÇŞİDB TOBB, Sektör Birlikleri, HMB KOSGEB	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Sektörler bazında desteklenen proje sayısı (adet) Sağlanan enerji tasarruf miktarı (tep) Kaçınılan CO₂ emisyon miktarı (ton CO₂-eşd)

Açıklama

Tesislerin enerji yoğunluğuna göre (belirlenecek miktarlara göre yüksek-orta-düşük) veya alt sektörlerle göre (örn.demir-çelik, çimento vb.) kategorize edilecektir.

Verimlilik artırıcı projelerin uygulanması sonucunda, projede sunulan miktarlar ile gerçekleşen değerler üzerinden performans değerlendirilmesi yapılması planlanmaktadır.

S-S.1.3 Doğrulanmış enerji verimliliği performans artışlarının karbon fiyatlandırma araçları ile teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB, ETKB	STB, TB, HMB, TSE	2024-2028	<ul style="list-style-type: none"> Doğrulanmış enerji verimliliği performans artışı ile sağlanan toplam sera gazı emisyon azaltımı (ton CO₂-eşd) Oluşturulan teşvik mekanizması
Açıklama Doğrulanmış enerji verimliliği performans artışlarının karbon fiyatlandırma sistemindeki denkleştirme faaliyetlerinde kullanılması amaçlanmaktadır.			

S-S.1.4 Isı pompalarının imalat sanayi sektörlerinde yaygınlaştırılmasına yönelik desteklerin sağlanması ve farkındalık artırma çalışmaları yürütülerek kılavuz dokümanlarının hazırlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	STB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen ısı pompası projesi sayısı (adet) Uygulayıcılar için hazırlanan kılavuz-doküman
Açıklama İmalat sanayi sektöründe ısı pompalarının kullanım potansiyeline yönelik teknik analiz ve haritalandırma çalışmaları yürütülecek, kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik verimlilik artırıcı proje destek programından yararlandırılması sağlanacaktır.			

S-S.1.5 KOBİ'lerde enerji verimliliği ölçme, izleme ve raporlama faaliyetleri için dijitalleşme sistemlerinin oluşturulmasının teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
STB, KOSGEB	ETKB	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Hayata geçirilen izleme ve doğrulama sistemi
Açıklama Enerji verimliliği performansının izlenmesi ve doğru hedefler konulabilmesi için ölçme, izleme ve doğrulama sistemlerinin yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir.			

Strateji S-S.2 İmalat sanayine yönelik yenilenebilir enerji kullanımının artırılması

S-S.2.1 Sanayide öz tüketim bağlamında yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	ÇŞİDB, STB, EPDK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Kaçınılan emisyon miktarı (ton CO₂-eşd) Sanayide öz tüketim ile kullanılan yenilenebilir enerji miktarı (MWh) Sanayide YEKG belgesi kullanım miktarı (adet)
Açıklama Sanayi tesislerinin enerji kullanımı bağlamında (sertifikalandırılmış yenilenebilir enerjiden üretilen elektrik kullanımı) yenilenebilir enerji kullanımının artırılması amaçlanmaktadır.			

S-S.2.2 Alternatif hammadde ve maddesel geri kazanıma uygun olmayan atıklar için ek yakıt seçeneklerinin değerlendirilerek atıkların kaynak olarak kullanımının artırılmasına yönelik mevzuat iyileştirmelerinin ve yaygınlaştırma çalışmalarının yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	STB, ETKB, TB, TOBB, Sektör Birlikleri	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Güncellenen mevzuat
Açıklama Ek yakıt ve alternatif hammadde kullanımına ilişkin mevzuatın gözden geçirilerek atıkların kaynak olarak kullanımını yaygınlaştıracak şekilde, revize edilmesi amaçlanmaktadır.			

Strateji S-S.3 İmalat Sanayinde karbon ayakizinin düşürülmesi ve GSH başına CO2-eşd yoğunluğunun azaltılması

S-S.3.1 Alt sektörlerde karbon ayak izinin düşürülmesine yönelik yol haritasının hazırlanması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
STB	ETKB, TB, ÇŞİDB, TÜBİTAK, TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD, Sektör Dernekleri, TSE	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan sektörel emisyon azaltım yol haritası (adet)
<p>Açıklama Enerji ve karbon yoğun sektörler başta olmak üzere, tüm sanayi alt sektörlerini kapsayacak biçimde azaltım stratejilerini ve uygulama takvimini içeren yol haritasının hazırlanması hedeflenmektedir. İlgili süreçlere kadın uzmanların ağırlıklı katılımlarının teşvik edilmesi sağlanacaktır.</p>			
S-S.3.2 Ürün bazında karbon ayakizinin düşürülmesi amacıyla kamu inşaat ve altyapı yatırımlarında kullanılacak çimentonun klinker oranının azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
YFK	ÇŞİDB, KİK, STB, ETKB, TOB (DSİ), UAB(KGM), HMB, TOKİ, TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD, Sektör Dernekleri, TÜRKÇİMENTO	2024-2027	<ul style="list-style-type: none"> Kamu kurumları tarafından yapılan ve teknik şartnamesinde klinker kriteri içeren ihale şartname sayısı (adet)
<p>Açıklama Çimento ile ilgili kamu alımlarında; ihale dokümanları arasında yer alan teknik şartnamelerde değişiklik yapılarak bu madde hayata geçirilecektir.</p>			

S-S.3.3 Sanayi sektörlerinde karbon ayakizinin düşürülmesine yönelik yeni teknolojik çözümlerin ticarileşme aşamasında teknik ve finansal olarak desteklenmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK	HMB, ÇŞİDB, ETKB, TENMAK, TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD, Sektör Dernekleri, KOSGEB, Üniversiteler	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Teknolojik dönüşümü hedefleyen üniversite/araştırma merkezi-sanayi ortaklığında yürütülen proje sayısı (adet) Finansal olarak desteklenen teknolojik dönüşümü hedefleyen proje sayısı (adet) Desteklenen projeler kapsamında kapsamında hedeflenen sera gazı azaltım miktarı (ton CO2-eşd)
<p>Açıklama Ürün karbon ayakizinin düşürülmesine yönelik geliştirilen yeni teknik ve yenilikçi uygulamalar desteklenecektir. Proje ekiplerinde cinsiyet dengesi gözetilecektir.</p>			
S-S.3.4 Düşük karbon emisyonlu çelik üretimi için gerekli hurda metal arzının sağlanmasına yönelik politikaların gözden geçirilmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	STB, TB	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Yurtiçinde toplanan hurda metal miktarı (ton)
<p>Açıklama Çelik üretim sektörünün özellikle ark ocaklı tesisler için kritik bir girdisi olan hurda metalin talep yönetimine ilişkin politikaların, sera gazlarının azaltımı bakış açısı ile gözden geçirilmesi amaçlanmaktadır.</p>			

S-S.3.5 Yeşil dönüşüme katkı sağlamak amacıyla sera gazı emisyon azaltımında kritik olan KOBİ'lerin tespit edilerek iklim performanslarına yönelik izleme sistemi oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
STB, KOSGEB	ÇŞİDB, TOBB, ETKB, ÇSGB	2024-2026	• KOBİ'lere yönelik kurulan izleme sistemi

Açıklama

Tedarik zinciri boyunca yeşil dönüşümün sağlanması ve kimsenin arkada bırakılmaması yaklaşımı ile sera gazı emisyonlarının azaltılmasında kritik öneme sahip KOBİ'lerin analiz edilmesi ve performanslarının izlenmesi için gerekli faaliyetleri kapsamaktadır. Bahsi geçen KOBİ'ler ve bu kapsamdaki özellikle Start-up olarak nitelendirilen yenilikçi firmalar başta olmak üzere sanayi işletmeleri kapsamında olacak şekilde faaliyetler planlanacaktır. Ayrıca İklim değişikliğinin etkilerine uyum, karbon emisyonlarını azaltma ve dijital dönüşüm ile yeşil dönüşümü entegre etme gibi konularda çalışan start-upların tespit edilerek sanayi işletmeleri ile deneyim paylaşımı yapabilecekleri platformların oluşturulması eylem dahilinde uygulama konularındandır.

Strateji S-S.4 Sürdürülebilirlik raporlamalarının yaygınlaştırılması

S-S.4.1 Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlamalarının yaygınlaştırılması ve kamu ve özel sektörün üyesi olduğu bir platform oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
KGK, SPK	Kamu kurumları, Özel sektör kuruluşları	2024-2025	• Sürdürülebilirlik raporlaması yapan sanayi kuruluşu sayısı(adet) • Oluşturulan platform

Açıklama

Platform gerekli standartların geliştirilmesi/uyumlaştırılması, doğrulamaların uluslararası kabul edilebilirliğinin sağlanmasını amaçlayacaktır.

Sürdürülebilirlik raporlamalarına ilişkin küresel gündemin takibi, ülkemizdeki kuruluşların sürdürülebilir büyüme ve rekabet güçlerine katkı sağlamak, genişleyen ve daha ayrıntılı hale gelen raporlama çerçeveleri ile ilgili bilgilendirmeler yapmak ve deneyim paylaşımında bulunmak amacıyla, ilgili kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşlarından oluşacak bir platform kurulmasını içermektedir.

S-S.4.2 Uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarının yayımlanması ve sürdürülebilirlik raporlamalarına yönelik üçüncü taraf güvence ve doğrulama sisteminin kurulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
KGK, SPK	ÇŞİDB, TÜRKAK	2024-2025	• Yayımlanan standart • Kurulan üçüncü taraf güvence ve doğrulama sistemi

Açıklama

Sürdürülebilirlik raporlarının uluslararası olarak tanınırlığına yönelik üçüncü taraf güvence veya doğrulama sisteminin kurulmasına yönelik değerlendirme yapılması ve sistemin hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır.

S-S.4.3 Zorunlu sürdürülebilirlik raporlamalarına ilişkin ölçek bazında Avrupa Birliği ile uyumlu olarak kademeli geçiş takviminin hazırlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
KGK, SPK	ÇŞİDB, TÜRKA	2024-2025	• Zorunlu sürdürülebilirlik raporlamalarına ilişkin ölçek bazında hazırlanan geçiş takvimi
Açıklama Kasım 2022'de AB'de zorunlu hale gelen sürdürülebilirlik raporlaması ve 2027 yılında KOBİ'lere kadar uzanacak ayrıntılı geçiş takvimi çerçevesinde ülkemiz için bir geçiş takvimi hazırlanması ve uygulanmasını kapsamaktadır.			

S-S.4.4 SPK Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesinin uluslararası standartlar ve gelişmeler kapsamında değerlendirilerek gözden geçirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
SPK	KGK	2024-2025	• Güncellenen SPK Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi
Açıklama Borsada işlem gören şirketlerde, sürdürülebilirlik risk ve fırsatlarının işletme değeri ve paydaşlar üzerindeki etkisinin raporlanması amacıyla, SPK Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi'nin, ISSB Standartları ve GRI (Global Reporting Initiative) çerçevesinde güncellenmesi hedeflenmektedir.			

Strateji S-S.5 İmalat sanayi sektörü paydaşlarının kapasitelerini geliştirilmesi

S-S.5.1 KOBİ'ler başta olmak üzere sanayi işletmelerinin iklim değişikliğinin etkilerinin azaltımı ve uyuma yönelik olarak teknik bilgi kapasitesinin güçlendirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
STB, ETKB, KOSGEB	SBB, ÇŞİDB, TOB, HMB, ÇSGB, YÖK, TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD, Sektör Dernekleri	2024-2026	• Sera gazı azaltımı kapsamında iyi uygulama örneklerine yönelik hazırlanan kılavuzlar (adet) • Azaltım ve uyum çalışmalarında teknik kapasitenin artırılmasına yönelik en az 2000 KOBİ temsilcisine verilen eğitim

Açıklama

İklim riskleri, azaltım ve uyumun birlikte değerlendirilmesi ve yönetilmesini içeren bilgilendirmeler, eğitimler ve çalıştayları içermektedir.

Ayrıca eğitim ve çalıştay katılımcıları ile ilgili planlamalarda KAGİDER ve TOBB kadın girişimciler kurulları gibi kadın iş platformlarının yer alması ve yine eğitim ve çalıştaylarda katılımcılar arasında cinsiyet dengesinin gözetilmesi hedeflenmektedir. Bahsi geçen KOBİ'ler ve bu kapsamdaki özellikle Start-up olarak nitelendirilen yenilikçi firmalar başta olmak üzere sanayi işletmeleri kapsamında olacak şekilde faaliyetler planlanacaktır.

S-S.5.2 Adil geçiş ve istihdamın dönüşümü için kapasitenin geliştirilmesi ve yol haritasının oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇSGB	ÇŞİDB, STB, MEB, ETKB, ASHB, TOBB, YÖK, İŞKUR, MYK, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2026	• Yapılan kapasite geliştirme faaliyet sayısı (adet)

Açıklama

Hazırlanan yol haritasının tüm kırılgan grupları (genç işsizler, meslek lisesi mezunları, yeşil ve dijital dönüşüm sonrası işsiz kalması olası çalışanlar, engelliler ve kadınlar) içermesi. Adil geçiş ve istihdamda dönüşümün kadın istihdamı açısından sonuçlarının değerlendirilmesi ve yol haritasında kadın istihdamının korunması ve artırılmasına yönelik tedbirlerin öngörülmesini (beceri kazandırma, beceri artırma, yeniden becerlendirme vb) içerecektir. Yapılan kapasite geliştirme eğitimlerine yönelik ölçme ve değerlendirme kriterlerinin belirlenecektir.

Strateji S-S.6 Tüm imalat sanayi sektörleri için döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliğinin teşvik edilmesi

260

S-S.6.1 Döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliğine yönelik alt sektörler bazında bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	ETKB, STK'lar, STB, TOB	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Sanayi sektörü paydaşlarına yönelik düzenlenen eğitim sayısı (adet) En az 500 sektör temsilcisine eğitim verilmesi
<p>Açıklama Döngüsel ekonomi uygulamaları kapsamında; kaynak verimliliği, yeniden kullanım, geri kazanım ve alternatif hammaddeleri de içerecek şekilde sanayi sektörü temsilcilerine yönelik bilgilendirme, eğitim ve diğer etkinlikleri kapsamaktadır. Düzenlenen faaliyetlerde cinsiyet dengesi gözetilecektir.</p>			
S-S.6.2 İmalat sanayinin yeşil dönüşümüne yönelik, döngüsel ekonomi ve kaynak verimliliği uygulamalarını içeren yatırımların desteklenmesini amaçlayan Yeşil Dönüşüm Destek Programı'nın yürütülmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
STB	ETKB, ÇŞİDB, TÜBİTAK, TSE, Üniversiteler Özel sektör kuruluşları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen proje sayısı (50/yıl)
<p>Açıklama Türkiye'de döngüsel ekonomi yaklaşımıyla uyumlu, doğal kaynakları koruyan, iklim ve sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlayan, kaynak verimli ve düşük karbonlu üretimi amaçlayan yatırımların, Yatırım Teşvik Sistemi aracılığıyla desteklenmesi amaçlanmaktadır.</p>			

S-S.6.3 Döngüsel ekonomi modelinin uygulanması ve yaygınlaştırılması amacıyla Avrupa Birliği ile uyumlu sürdürülebilir ürün inisiyatifi ve dijital ürün pasaportu sistemine yönelik mevzuatın geliştirilmesi

261

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TB	ÇŞİDB, STB, ETKB, TOBB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Kurulan dijital ürün pasaportu sistemi Yayımlanan mevzuat
<p>Açıklama Sürdürülebilir ürün inisiyatifi ve dijital ürün pasaportu sistemine yönelik sektörün uyumunu da içerecek şekilde değerlendirmeler yapılması ve mevzuatın geliştirilmesini amaçlanmaktadır. Bu çerçevede izlenebilirlik standardının oluşturulması, zorunlu hale getirilmesi ve uluslararası geçerliliğinin sağlanacaktır.</p>			

S-S.6.4 Döngüsel ekonomi modellerinin yaygınlaştırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TB	STB, TOB, ÇŞİDB, ETKB, TOBB	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Güncellenen mevzuat
<p>Açıklama Malzemelerin döngüde kalması hedefine yönelik olarak, yeniden kullanım, geri dönüşüm ile ikinci el ve tamir seçeneklerinin geliştirilmesi ve yönetimi amaçlanmaktadır.</p>			

S-S.6.5 Yeşil dönüşüm için kritik nitelikteki hammaddelerin tespit edilerek, arz güvenliğini sağlamak üzere politikalar geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK	ÇŞİDB, TB, ETKB, ETİ MADEN, TOBB, TÜBİTAK	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan Mevzuat Kritik nitelikteki hammaddelere yönelik geliştirilen politikalar ve belirlenen yol haritası
<p>Açıklama Kritik hammaddelerin tespit edilerek tedarik ve maliyetler açısından sanayi sektörünün sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Yeraltı kaynaklarımızın yüksek katma değer sağlayacak şekilde ekonomiye kazandırılması, enerji ve sanayi hammadde talebinin güvenli ve ekonomik olarak karşılanması, arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi, üretilen hammaddelerin yurt içerisinde işlenerek nihai ürünlere dönüştürülmesi için TENMAK tarafından kritik mineraller yol haritası hazırlanacaktır. Nadir Toprak Elementleri Teknolojileri Yol Haritası da bu kapsamda değerlendirilerek hazırlanacaktır. Ayrıca, yeşil ve dijital dönüşüm, diğer adıyla “ikiz dönüşüm” süreci, yatırım, üretim, dış ticaret, rekabet ve istihdam politikalarını derinden etkilemektedir. İkiz dönüşüm sürecinin merkezinde yer alan hammaddelerin rekabetçi fiyatlardan, sürdürülebilir ve güvenli arzının sağlanması önünde pek çok risk bulunmaktadır. Ulusal Stratejik/Kritik Hammadde Stratejisinin oluşturulması bu anlamda büyük önem taşımaktadır.</p>			

Strateji S-S.7 Ar-Ge ve inovasyon ile yeni teknoloji seçeneklerinin ulusal kaynaklarla geliştirilmesi

S-S.7.1 Sera gazı azaltımını hedefleyen Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK	ÇŞİDB, ETKB, TENMAK, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen araştırma sayısı (adet) Bu faaliyetler için ayrılan bütçe ve/veya fiili destek miktarı (TL)
<p>Açıklama Destekler kapasite geliştirme ve pilot uygulamalar olarak yapılacaktır.</p>			

S-S.7.2 Patentli pilot uygulama ve teknolojik çözümler geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK	ÇŞİDB, ETKB, TENMAK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen proje sayısı (adet)
<p>Açıklama Ar-ge aşamasının sonrasında katma değerli enerji kaynağı, ürün, uygulama ve teknoloji geliştirme aşamalarının desteklenmesi hedeflenmektedir.</p>			

S-S.7.3 Hidrojen teknolojilerinin sanayide kullanımına yönelik çalışma yapılması ve pilot seviyede uygulamaya alınması, sanayide kullanılmasına yönelik teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK, TÜBİTAK	ÇŞİDB, STB, ETKB, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Hidrojen teknolojilerinin sanayide kullanımına yönelik yapılan çalışma sayısı (adet) Hayata geçirilen en az 3 pilot uygulama
<p>Açıklama 2023 yılında TENMAK tarafından yayımlanan “Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası” göz önüne alınarak eylem uygulanacaktır.</p>			

S-S.7.4 Karbon yakalama, kullanım ve depolama (KYKD) konularında projelerin desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TENMAK, TÜBİTAK	ÇŞİDB, STB, ETKB, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> KYKD teknolojilerinin sanayide kullanımına yönelik yapılan çalışma sayısı (adet) Hazırlanan Türkiye CO₂ Yakalama, Kullanma ve Depolama Teknolojileri Yol Haritası

Açıklama

Kaçınılamayan emisyonlara yönelik KYKD kapsamındaki çalışmaların desteklenmesi amaçlanmaktadır. Özel sektör yatırımlarını teşvik edecek koşulların yaratılması, ortak CO₂ altyapısına sahip endüstriyel merkezlerin geliştirilmesi, CO₂ depolama teknolojilerinin teşvik edilmesi ve emisyon yoğun sektörlerde CO₂ yakalama maliyetlerinin azaltılması için Ar-Ge ve inovasyonun artırılması göz önünde bulundurularak hedef ve politikalar belirlenecektir. Hazırlanacak bu harita sayesinde KYKD teknolojilerinin sanayide kullanımına yönelik yapılan çalışmaların ve hayata geçirilen proje sayısının artması öngörülmektedir.

S-S.7.5 Sanayi sektörlerinde düşük ve orta ısı işlemlerin elektrifikasyonu konularında Ar-Ge ve uygulama projelerinin geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK	ETKB, STB, ÇŞİDB, TÜSİAD, MÜSİAD, TOBB, Sektör Dernekleri	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hayata geçirilen proje sayısı (adet)

Açıklama

Sektörde doğrudan sera gazı emisyonlarının düşürülmesi hedefi ile düşük ve orta ısı işlem süreçlerinin elektrifikasyonuna yönelik çalışmaların yürütülmesi hedeflenmektedir.

Strateji S-S.8 Sürdürülebilir yatırım araçlarının geliştirilmesi ve yatırımcılara uygun finansman kaynaklarının oluşturulması

S-S.8.1 Sanayi sektörünün dönüşüm sürecinde sürdürülebilir finansman kaynaklarından etkin bir şekilde faydalanılması ve gereken sınıflandırma ve raporlama çerçevesinin uyumlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
STB, ÇŞİDB	HMB, TÜBİTAK, KOSGEB, ETKB, TOBB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Sürdürülebilir finansman kaynaklarıyla desteklenen proje ve uygulama sayısı (adet)

Açıklama

İklim değişikliği ile mücadele üst başlığı altında konumlanan uluslararası fon seçeneklerinden sanayi sektörünün daha etkin bir şekilde yararlanması hedeflenmektedir.

S-S.8.2 KOBİ'lerin üretim ve tedarik zincirinin karbonsuzlaştırma çalışmaları için teknik ve finansal destek sağlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
KOSGEB	ÇŞİDB, STB, HMB, ETKB, ÇŞGB, TÜBİTAK, TOBB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yürütülen eğitim ve bilgilendirme faaliyeti sayısı (adet) Sağlanan finansal destek miktarı (TL)

Açıklama

Teknik kapasite geliştirme ve finansa erişimde daha fazla zorluk yaşayabilecek KOBİ'lere yönelik olarak bilgilendirme ve eğitimler, çalıştaylar, uluslararası ve ulusal finansman desteğini kapsayan faaliyetler öngörülmektedir.

Diğer taraftan ihtiyaç durumunda büyük ölçekli firmalar için de bu kapsamda destek sağlanması gündeme alınacaktır.

S-S.8.3 KOBİ'ler başta olmak üzere, mevcut elektrik motorlarının verimli motorlar ile değişimi için teşvik ve destek mekanizmalarının geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
KOSGEB	ETKB, TOBB, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Kurulan teşvik ve destek mekanizması Çıkarılan enerji etüd raporu sayısı (adet) Kaçınılan emisyon miktarı (ton CO₂-eşd) Sağlanan finansal destek miktarı (TL)

Açıklama

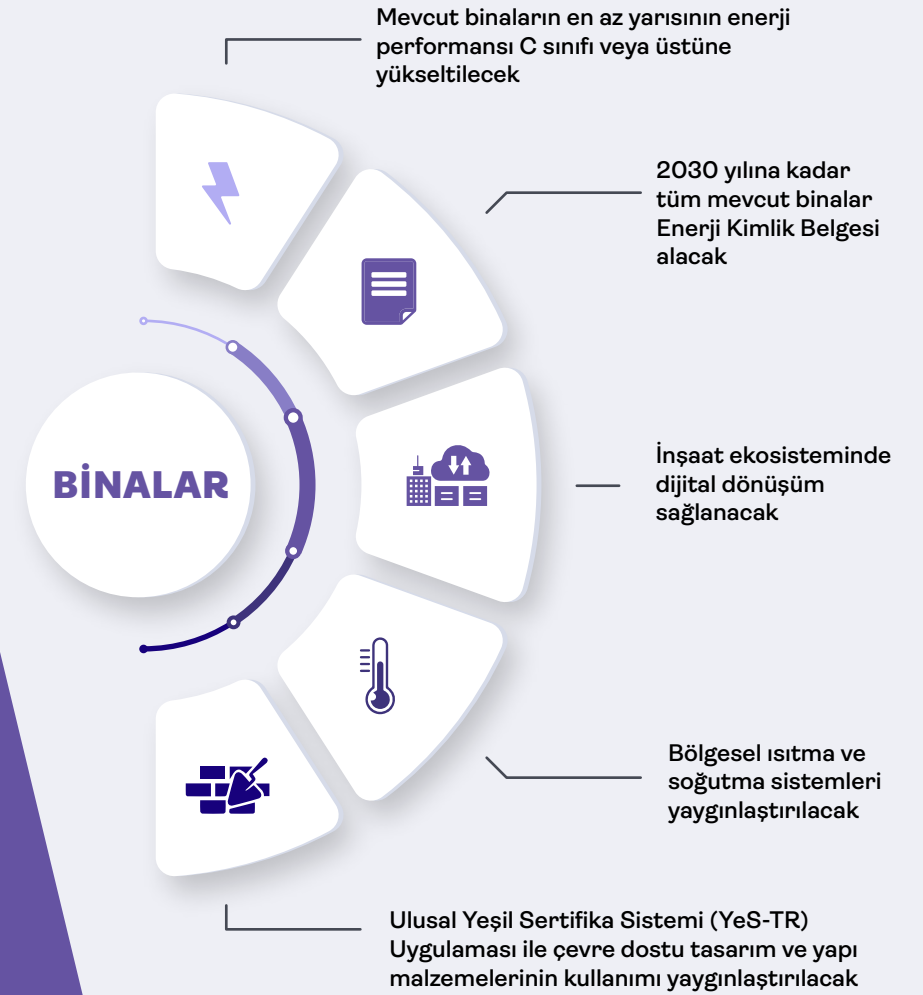
Elektrik motorlarının verim sınıfları, çalışma süreleri, çalışma yükleri, değişken devirli uygulamalarda “inverter” kullanılıp kullanılmadığı kriterlerine göre bir değerlendirme yapılması planlanmaktadır.

S-S.8.4 Yeşil dönüşüm, enerji verimliliği ve teknoloji gelişimi projelerinin desteklenmesi amacıyla, yeşil/sürdürülebilirlik etiketli borçlanma araçları ihracının düzenlemeler yoluyla desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
SPK	HMB, STB, ETKB, ÇŞİDB, TB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan Yeşil/Sürdürülebilirlik etiketli borçlanma araçlarını çeşitlendiren düzenleyici çerçeve

Açıklama

Yeşil/sürdürülebilirlik etiketli borçlanma araçları ihracına ilişkin düzenlemeler ile söz konusu ekosistemin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Strateji B-S.1 Mevcut binalarda enerji verimliliğinin iyileştirilmesi

B-S.1.1 Binalara ilişkin kurumlarda var olan veri tabanlarının eşleştirilerek gösterge setlerinin hazırlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İB, TKGM	ÇŞİDB, ETKB, Belediyeler, İl özel idareleri, TÜİK	2024-2025	• Hazırlanan gösterge seti

Açıklama

Kurumlarda var olan binalara ilişkin Mekansal Adres Kayıt Sistemi (MAKS), Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) ve ilgili veri tabanlarının eşleştirilmesi ve gösterge setinin oluşturulması amaçlanmaktadır.

B-S.1.2 Hazırlanan bina gösterge setlerinin Resmi İstatistik Programı kapsamına alınması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜİK	İB, TKGM, ÇŞİDB, ETKB, Belediyeler İl özel idareleri	2026-2030	• Resmi İstatistik Programı kapsamında yayımlanan bina istatistikleri

Açıklama

Kurumlarda var olan binalara ilişkin veri tabanlarına dayalı olarak hazırlanan gösterge setlerine ilişkin bina istatistiklerinin yayınlanması ve düzenli olarak güncellenmesi gerekmektedir.

B-S.1.3 Mevcut binaların enerji verimliliğinin iyileştirilmesi ve Enerji Kimlik Belgesi (EKB) alması için yaptırımların geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	HMB, ETKB	2024-2030	• 2030 yılına kadar tüm mevcut binaların EKB alması • Mevcut binalara ait EKB'lerin en az %50'sinin C sınıfı veya üstü enerji performansına sahip olması

Açıklama

Türkiye'de yaklaşık 9,5 milyon bina ve 1,4 milyon EKB alan bina sayısı bulunmaktadır. 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanununda yapılabilecek değişikliklerle EKB almayan mevcut binalar ve enerji performansının iyileştirilmesi için yaptırım getirilmesi hedeflenmektedir.

B-S.1.4 Enerji yöneticisi atamakla yükümlü kamu binalarındaki enerji verimliliği artışının izlenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	Kamu kurumları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Enerji yöneticisi görevlendirmekle yükümlü kamu binalarındaki enerji verimliliği artış oranı (%)

Açıklama

2023/15 sayılı Kamu Binalarında Enerji Tasarrufu Genelgesinin bir gereği olarak 2030 yılına kadar 10.000 m2 ve üzeri inşaat alanına sahip kamu binalarının referans tüketimine göre enerji verimliliğinin iyileştirilmesi ve izlenmesi hedeflenmektedir.

B-S.1.5 Mevcut binalarda enerji verimliliği iyileştirmelerine yönelik teşvik ve destek mekanizmalarının kurulması ve sürdürülebilir şekilde işletilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	ETKB, HMB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Enerji verimliliğinde iyileştirme sağlanan bina sayısı (adet)

Açıklama

Enerji Verimliliği Kanunu'nda yapılan değişikliklerle verimlilik artırıcı proje desteklerine bina sektörü de dahil edilmiştir. Bununla birlikte, bina sektörüne yönelik teşviklerin uygulamaya alınması gerekmektedir. Konutlarda düşük faizli ısı yalıtım kredisi hayata geçirilmiştir. Enerji performans sınıfı olan binalara enerji tüketimine bağlı enerji birim fiyatı uygulamalarının hayata geçirilmesi hedeflenmektedir.

B-S.1.6 Binalarda enerji verimliliği bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik farkındalık çalışmalarının yürütülmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	MEB, ÇŞİDB, Belediyeler, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> En az 100.000 kişiye verilen eğitim Ülke genelinde farklı iletişim platformlarında yapılan yılda en az 2 bilinçlendirme ve farkındalık çalışması Enerji Verimliliği Bilinç Endeksinin yüksek-alt (168-184) seviyeye çıkarılması

Açıklama

Enerji Verimliliği Stratejik İletişim Planı kapsamında binalara ilişkin bilinçlendirme çalışmalarına devam edilecektir. 2021 yılında enerji verimliliği bilinç endeksi 163,8 olarak ölçülmüştür (0-200). Bu değer orta-üst seviyede olan bu değer yüksek-alt seviyeye çıkarılması hedeflenmektedir. Eğitimlerde cinsiyet dengesi gözetilerek farkındalık çalışmalarına devam edilecektir.

B-S.1.7 Mevcut kamu binalarına yönelik Enerji Performans Sözleşmelerinin (EPS) yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	ÇŞİDB, HMB	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> İmzalanan EPS sayısı (adet)

Açıklama

Enerji Performans Sözleşmesi (EPS), enerji verimliliği ya da yenilenebilir enerji projelerinin ilk yatırım maliyetlerinin sonraki yıllarda sağlanacak tasarruflarla geri ödenmesine dayalı bir finansman mekanizması olup yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

Strateji B-S.2 Yeni binaların enerji verimliliğinin iyileştirilmesi

274

B-S.2.1 Mesleki yeterlik kapsamındaki eksik olan işgücüne yönelik ulusal meslek standardı ve ulusal yeterliklerin hazırlanması, güncellenmesi ve hazırlanan ulusal yeterliliklere göre sınav ve belgelendirme faaliyetlerinin yürütülmesi ve yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
MYK	ÇŞİDB, MEB, ETKB, ÇSGB, İŞKUR, YÖK, Üniversiteler, STK'lar	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan meslek standardı sayısı (adet) Güncellenen meslek standardı sayısı (adet) Verilen MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi sayısı (adet)

Açıklama

Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği sistemlerinin binalarda yaygınlaştırılması için gerekli olan işgücünün faaliyetlerine ve niteliklerine yönelik standartların oluşturulması hedeflenmektedir.

B-S.2.2 Tüm yeni yapılacak binaların Neredeyse Sıfır Enerjili Binalar (NSEB) konseptine uygun olarak yapılmasına yönelik yasal düzenlemenin geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	ETKB	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği değişikliği

Açıklama

Yeni yapılacak binalarının enerji verimli bina yaklaşımına göre yapılması hedeflenmektedir.

B-S.2.3 TS 825 Standardında yer alan enerji limitlerinin iyileştirilmesi ve ulusal/ uluslararası enerji verimliliği yaklaşımları da gözetilerek güncellenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TSE	ÇŞİDB, ETKB	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Güncellenen TS 825 standardı

Açıklama

TS 825 Binalarda Isı Yalıtımı Kuralları standardı ve yürürlükteki mevzuat AB uygulamaları dikkate alınarak revize edilecektir. Bu minvalde TS 825 Isı Yalıtım Kuralları Standardının net ısıtma enerjisinin yanı sıra soğutma ihtiyacını da dikkate alacak şekilde güncellenmesi ve enerji limitlerinin AB seviyesine getirilmesi için iyileştirilmesi gerekmektedir. Enerji politikaları ve değişen iklim koşullarına göre standardın enerji limitleri güncellenmesi hedeflenmektedir.

Strateji B-S.3 Binalarda elektrikli alet, ekipman ve cihazların kullanımında enerji verimliliğinin artırılması

275

B-S.3.1 Yüksek enerji verimliliğine sahip alet, ekipman ve cihazların kullanımı konusunda son kullanıcıların bilinçlendirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	ÇŞİDB, TB, STB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her yıl yapılan en az 1 adet iletişim kampanyası Enerji Verimliliği Bilinç Endeksinin yüksek-alt (168-184) seviyeye çıkarılması

Açıklama

Yüksek enerji verimliliğine sahip alet, ekipman ve cihazların kullanımı konusunda kapsamda bilinçlendirme çalışmalarını yürütülecektir.

B-S.3.2 Beyaz eşya ürünlerinin enerji verimliliği ve çevreye duyarlı tasarımı ile ilgili düzenlemelerin AB ile eş zamanlı uygulanacak şekilde uyumlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
STB	ÇŞİDB, ETKB, TB, Beyaz Eşya, Sanayicileri Derneği	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan revize mevzuat

Açıklama

Elektrikli ev aletleri ve ekipmanlarının enerji verimliliği durumunun belirlenmesi ve iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

Strateji B-S.4 Bölgesel Isıtma ve Soğutma Sistemlerinin Kullanımının Yaygınlaşması ve Desteklenmesi

276

B-S.4.1 Bölgesel ısıtma ve soğutma sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik bilinçlendirme ve teşvik konularında çalışmalar yapılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	ÇŞİDB, İLBANK, Belediyeler	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan ön fizibilite raporu Yapılan bilinçlendirme çalışmaları (adet)
<p>Açıklama Başta toplu konut bölgeleri olmak üzere bölgesel ısıtma ve soğutma sistemlerin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.</p>			
B-S.4.2 Isı pompası potansiyelinin, atık ısı kaynaklarının ve yenilenebilir enerji kaynaklarının binalardaki enerji talebi ile eşleştirilmesine yönelik haritalandırma çalışmasının yapılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	ÇŞİDB, İB, TOKİ, İLBANK, Belediyeler, Üniversiteler, STK'lar	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Oluşturulan CBS tabanlı haritalar
<p>Açıklama Binalardaki enerji ihtiyacının enerji verimli ve yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması ile sera gazı emisyonlarında azaltım ve enerji tasarrufu hedeflenmektedir. Toprak kaynaklı ısı pompası potansiyelinin belirlenerek CBS tabanlı haritaların üretilmesi ve haritaya yenilenebilir enerji, atık ısı kaynaklarının entegre edilmesi amaçlanmaktadır.</p>			

Strateji B-S.5 Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi (YeS-TR) Uygulaması ile çevre dostu tasarım ve yapı malzemelerinin kullanımının yaygınlaştırılması

277

B-S.5.1 Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi (YeS-TR) uygulamasının yaygınlaştırılması ve yapılacak sertifikalı yeni bina ve yerleşme projelerinin teşvik edilmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	TÜÇA	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> YeS-TR sertifikası alan bina sayısı (adet)
<p>Açıklama 2022 yılında yayınlanan Binalar ile Yerleşmeler İçin Yeşil Sertifika Yönetmeliğinde yeşil sertifika alma isteğe bağlı olarak belirlenmiştir. Bu eylemle YeS-TR alacak binaların desteklenmesi hedeflenmektedir.</p>			
B-S.5.2 Yeni yapılacak kamu binaları için YeS-TR sertifikası alma zorunluluğu getirilmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	TÜÇA	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan mevzuat Her yıl YeS-TR sertifikası alan kamu bina sayısı (adet)
<p>Açıklama Yeni kamu binalarının YeS-TR sertifikası alması hem örnek oluşturması hem de deneyimlerin paylaşılması için bir fırsat niteliğindedir.</p>			

Strateji B-S.6 İnşaat ekosisteminde dijital dönüşümün sağlanmasında Yapı Bilgi Modellemesi (BIM) araçlarının kullanımının sağlanması, yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi

B-S.6.1 Sürdürülebilir, enerji verimli ve karbon salımı düşük yapıların tasarım, yapım ve işletme süreçlerinde Yapı Bilgi Modellemesi (BIM) araçlarının kullanımının yaygınlaştırılması, yerli BIM yazılımlarının geliştirilmesi ve teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	ETKB, ÇSGB, İŞKUR, MYK, Üniversiteler, Belediyeler, TOBB, Özel sektör kuruluşları, STK'lar	2024-2028	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan mevzuat En az 1000 meslek elemanına verilen eğitim Düzenlenen seminer ve çalıştay sayısı (adet) Geliştirilen yerli BIM yazılımları (adet)

Açıklama

Binaların yaşam döngüsü içinde özellikle tasarım, inşaat ve işletme aşamalarında Yapı Bilgi Modellemesine (BIM) dayalı dijital araçların kullanılmasına yönelik teknolojik altyapının geliştirilmesi, ulusal mevzuatın Yapı Bilgi Modellemesi (BIM) metodolojilerine uyumlanması, teknik personele katılımda cinsiyet dengesi gözetilerek eğitimler verilmesi ve inşaat sektörünün dijital dönüşümün desteklenmesi hedeflenmektedir.

B-S.6.2 Sürdürülebilir ve performans odaklı yapıyı çevrenin inşasında, yapı malzemelerine ait bilgi yüklü akıllı nesnelerin üretilmesi, kullanımı ve küresel BIM ekosistemine adapte edilmesinin sağlanması ve teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	STB, STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2028	<ul style="list-style-type: none"> Üretilen akıllı nesne sayısı (adet) Kurulan Ulusal BIM Kütüphanesi

Açıklama

Bilgi yüklü dijital yapı malzemelerinin entegre edildiği BIM tabanlı projelerin üretilmesi, böylelikle sürdürülebilir ve performans odaklı yapıların inşa edilmesi için gerekli ortamın sağlanması, yaygınlaştırılması ve küresel entegrasyonunun sağlanması hedeflenmektedir.

Strateji U-S.1 Strateji U-S.1 Deniz/Demiryoluna modal kayma sağlanması

Demiryoluna modal kaymanın sağlanması

U-S.1.1 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı doğrultusunda Yüksek Hızlı Tren ve Hızlı Tren ağının genişletilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB, TCDD	UHDGM, AYGM, TCDD Taşımacılık A.Ş., DHMİ, SHGM, Lojistik Koordinasyon Kurulu	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hızlı Tren hat kullanımlarındaki artış (yolcu ve yolcu-km) Yüksek Hızlı Tren hat kullanımlarındaki artış (yolcu ve yolcu-km) Demiryolu yolcu taşımalarının toplam karayolu+demiryolu yolcu taşımaları payındaki artış oranı(%) Demiryolu yolcu taşımalarının toplam havayolu+demiryolu yolcu taşımaları payındaki artış oranı(%) Hızlı Tren Hat uzunluklarındaki artış (km) Yüksek Hızlı Tren Hat uzunluklarındaki artış (km)

Açıklama

Karayolundan ve havayolundan demiryoluna kayma sağlanması amaçlanmaktadır.

U-S.1.2 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı doğrultusunda demiryolu yük taşımacılığının geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	TCDD, TCDD Taşımacılık A.Ş., Demiryolu Taşımacılığı yapan Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hat uzunluklarındaki artış (km) Hızlı Tren hatlarındaki yük taşımacılığı artış miktarı (ton ve ton-km) Tüm demiryolu hatlarındaki yük taşımacılığı artış miktarı (ton ve ton-km) Demiryolu yük taşımalarının demiryolu-karayolu toplam taşıma payındaki artış oranı (%)

Açıklama

Karayolundan ve havayolundan demiryoluna kayma sağlanması amaçlanmaktadır.

U-S.1.3 Kentsel raylı sistemlerle demiryolu yolcu taşımacılığının geliştirilmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB, Belediyeler	TCDD, TCDD Taşımacılık A.Ş., AYGM	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Lastik tekerlekli ulaşım (özel araç ve toplu taşıma) kullanımından kent içi raylı sistem yolcu taşımacılığına kayma oranı (taşıt-km) Kentsel Raylı Sistem hat uzunluklarındaki artış (km), Kent içi raylı sistem-ana demiryolu üzerinde yapılan banliyö işletmeciliği arasındaki bağlantısı olan hat sayısındaki artış (adet) Kentsel Raylı Sistem kullanımındaki artış (yolcu ve yolcu-km) Banliyö işletmeciliği yapılan hatlarından kentsel toplu taşıma sistemlerine yapılan transfer sayısı (yolcu sayısı)
<p>Açıklama Yolcu taşımacılığında kentsel raylı sistemlere kayma sağlanması amaçlanmaktadır. Banliyö taşımacılığı ve şehir içi raylı sistemler Kentsel Raylı Sistem içerisinde ele alınmaktadır.</p>			

U-S.1.4 Kentsel Raylı Sistem taşımacılığında modlar arası entegrasyonun artırılması için destek sağlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	ÇŞİDB, TCDD, İLBANK, Belediyeler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Ayrılan kaynak miktarındaki artış (TL) Hazırlanan Kentsel Raylı Sistem bağlantı/aktarma fizibilite proje sayısı (adet) Yeni Kentsel Raylı Sistem bağlantı/aktarma proje sayısı (adet)
<p>Açıklama Destekler, hem fizibilite çalışmalarını hem de uygulama projeleri için verilecek hibe, finansman, kredi kolaylığı, vb. araçları kapsayabilir.</p>			

Denizyoluna modal kaymanın sağlanması

U-S.1.5 Şehirlerarası denizyolu yolcu taşımacılığının desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	Belediyeler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Verilen yıllık destek ve teşvik miktarı (TL)
<p>Açıklama Şehirlerarası vapur işletmesi olan Belediyeler de paydaş olacaktır.</p>			

U-S.1.6 Kıyı şehirlerinde şehir içi denizyolu yolcu taşımacılığı ve altyapının geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB, Belediyeler	-	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Şehir içi denizyolu servis sayısındaki artış (sefer sayısı) Şehir içi denizyolu kullanıcı sayısındaki artış (yolcu, yolcu-km)

Açıklama
Kıyı şehirleri içinde denizyolu taşımacılığı ile yolcu taşınmasının desteklenmesi ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

U-S.1.7 Denizyolu yük taşımacılığı ve altyapısının desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	HMB, Belediyeler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Denizyolu yük taşımacılığındaki artış (ton ve ton-mil) Kabotaj taşımacılığı için verilen teşvik miktarındaki artış (TL)

Açıklama
Denizyolu yük taşımacılığının desteklenmesi ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

İntermodal yük taşımacılığın güçlendirilmesi

U-S.1.8 Demiryollarının, liman, organize sanayi bölgesi, lojistik merkez, fabrika ve maden sahası gibi yük merkezleri ile bağlantılarının geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	TCDD, STB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Organize Sanayi Bölgesi, liman vb. bölgelere hizmet veren demiryolu hat sayısı artışı (adet); bu hatlardaki taşımacılık artışı (ton ve ton-km); Demiryolu bağlantısı olan tesislerin, lojistik merkezlerin ve OSB'lerin artış oranı (%) Demiryolu yük taşımalarının demiryolu-karayolu toplam taşıma payındaki artış oranı (%)

Açıklama

Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı ile eşgüdüm içerisinde demiryollarının, liman, organize sanayi bölgesi, lojistik merkez, fabrika ve maden sahalarına hizmet ağının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

U-S.1.9 Yük taşımacılığında demiryolu ve denizyolu bağlantılı intermodal ve kombine taşımacılığın teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	-	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Taşınan konteyner miktarındaki artış (TEU) Taşınan araç sayısındaki artış (adet)

Açıklama

Demiryolu ve denizyolu bağlantılı intermodal ve kombine yük taşımacılığın teşvik edilmesi amaçlanmaktadır.

Strateji U-S.2 Ulaştırma Sektöründe Verimliliğin Artırılması

Toplu taşıma sistemlerinin teşvik edilmesi ve verimliliğin artırılması

U-S.2.1 Kentsel planlamada toplu taşıma odaklı uygulamaların yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	ÇŞİDB, UAB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan toplu taşıma odaklı kentsel planlama mevzuat ve yol haritası; Yayımlanan park-et devam-et sistemleri için tasarım, işletim ve teşvik konusunda mevzuat/ kılavuzlar Yayımlanan mikromobilité ve yaya hizmet seviyesi mevzuat/politika belgeleri Hazırlanan Kentsel Ulaşım Talep Analiz Bölge (KUTAB) harita sayısı (adet) Kentsel Ulaşım Talep Analiz Bölgeleri ana durakları etrafındaki yoğunluk ve arazi kullanımındaki çeşitliliğe bağlı olarak ticari, eğitim, vb. birimlerdeki artış(adet)

Açıklama

Toplu Taşıma Odaklı Kentsel Planlama, toplu taşıma ile 15-20 dakikalık erişim mesafesinde temel ihtiyaçların (eğitim, sağlık, iş, vb.) hizmetlerin verildiği "kentsel Ulaşım Talep Analiz Bölgelerinin (KUTAB) kurulması olarak özetlenebilir.

U-S.2.2 Toplu taşıma kullanımını teşvik edecek ücret toplama/ücretlendirme imkanı tanıyan akıllı kart sistemlerinin yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler, UAB	ÇŞİDB, ASHB, PTT, Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS) ilgili kurum ve kuruluşları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal ölçekte uygulamaya alınan toplu taşımada kullanılabilecek ulusal akıllı kart ve/veya mobil sistemi Toplu ve ara toplu taşımada akıllı kart kullanımında artış (yolcu)

Açıklama

Cinsiyet, yaş, engellilik ve sosyal eşitlik/adalet konusunda destek yaratılacaktır. Türkiye Kart projesi ile eşgüdüm sağlanacaktır.

U-S.2.3 Toplu taşıma sistemlerinin birbiriyle ve diğer kentsel lastik tekerlekli ulaşım modları ile entegre edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	ÇŞİDB, UAB, TCDD, TCDD Taşımacılık A.Ş., UDHAM	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Toplu taşıma ile diğer türler arasında aktarma yapılacak durak sayısındaki artış (adet) Akıllı kart sistemlerine dahil olan ulaşım hizmet/modlarındaki artış (adet) Türler arası transfer sayısındaki artış (adet) Toplu-taşıma durakları etrafında kurulan park-et devam-et sistem kapasitesindeki ve kullanımındaki artış (araç sayısı) Özel araç kullanımından toplu taşımaya kayma miktarı (yolcu ve taşıt-km) Güvenli bisiklet park kapasitesindeki artış (park yeri sayısı)

Açıklama

Akıllı kart alanındaki gelişmeler ile eşgüdüm sağlanacaktır. Merkezi yönetim tarafından Belediyelere uygulama için teknik ve eğitim desteği sağlanacaktır.

U-S.2.4 Toplu taşıma durakları etrafında mikromobilité/yürüme seçeneklerinin güçlendirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	ÇŞİDB, UAB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Toplu taşıma ile aktarmalı paylaşımlı mikromobilité sistemlerinin kullanımındaki artış (yolcu, yolcu-km) Toplu taşıma durakları etrafındaki bisiklet yolu uzunluklarında (km) ve kullanımındaki artış (yolcu-km) Yaya hizmet seviyesi artışı (yaya sayısı) Hazırlanan kentsel mikromobilité yol haritası

Açıklama

Toplu taşımaya erişimin (ilk- ve son-km olarak) güçlendirilmesi için durakların erişilebilirlik standartlarına uygunluğunun sağlanması, bisiklet yollarının yapılması, bisiklet ve e-skuter gibi mikromobilité araçları için altyapı ve paylaşım sistemlerinin desteklenmesi sağlanacaktır.

U-S.2.5 Özel araç kullanımından lastik tekerlekli toplu taşımaya geçişin artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	ÇŞİDB, UAB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Kent içi lastik tekerlekli toplu taşıma hat ve frekanslarındaki artış (adet); Lastik tekerlekli toplu taşıma hat kullanımlarındaki artış (yolcu ve yolcu-km), Özel araç kullanımından lastik tekerlekli toplu taşımaya kayma miktarı (yolcu, yolcu-km)

Açıklama

Cinsiyet, yaş ve sosyal eşitlik/adalet konusunda destek yaratılacaktır; Toplu taşıma sistem parçalarının (araç, durak, vb.) hareket kısıtlılığı olan kişiler (engelli, yaşlı, hamile, çocuklu bireyler vb.) için erişilebilirlik standartlarına uygunluğu sağlanacaktır.

U-S.2.6 Toplu taşıma hizmetlerinin ulaşım talep ve erişebilirlik standartlarına göre planlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	UAB, ÇŞİDB, ASHB, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan toplu taşıma hizmet planlama kılavuzu Toplu taşıma doluluk oranlarındaki artış (%), Yolcu-km başına emisyon değerlerindeki düşüş (tCO₂-eşd/yolcu-km)

Açıklama

Toplu taşıma hizmetlerinin kapsayıcılığının sağlanması amacıyla erişebilirlik standartlarının uygulanması bir zorunluluktur. Optimize toplu taşıma için Akıllı Ulaşım Sistemleri uygulaması TÜBİTAK güdümlü projelerle geliştirilecek; üniversitelerde araştırma merkezleri desteklenecektir.

Özel ve paylaşımlı ulaşımın verimli hale getirilmesi

U-S.2.7 Kentsel ulaşımında güvenli mikromobilité ulaşımın artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB, ÇŞİDB, Belediyeler	İLBANK, TÜÇA	2024-2027	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan entegre mikromobilité hareketlilik plan hazırlama mevzuatı Bisiklet, e-skuter gibi mikromobilité ulaşım modları için bilinçlendirme çalışma sayısı (adet, kampanya sayısı, ulaşılan kişi sayısı) Trafikten ayrılmış bisiklet yolu uzunluğu (km)
<p>Açıklama Mikromobilité modları tanımlanmalı; kentsel planlarda öncelikleri ve entegrasyonu konusunda mevzuat geliştirilecektir. Mevcut ve yeni açılacak yollardaki bisiklet şeritleri farklı yol haritaları ile ele alınacaktır.</p>			

U-S.2.8 Lastik tekerlekli paylaşımlı/talep güdümlü taşımacılığın teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	UAB, HMB, ÇŞİDB, ASHB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan paylaşımlı araç/talep güdümlü taşımacılık için mevzuat ve yol haritası Paylaşımlı taşımacılık hizmeti veren kuruluş sayısındaki artış (adet) Paylaşımlı taşımacılık kullanımındaki artış (yolcu, yolcu-km)
<p>Açıklama Cinsiyet, yaş, engellilik ve sosyal eşitlik/adalet konusunda destek yaratılacaktır; Toplu taşıma hat elemanlarının (araç, durak, vb) hareket kısıtlılığı olan kişiler (engelli, yaşlı, hamile, çocuklu bireyler vb.) için erişilebilirlik standartlarına uygunluğu sağlanacaktır.</p>			

U-S.2.9 Özel araç kullanımı kaynaklı trafik akış ve sıkışıklığının sebep olduğu emisyonların azaltılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	HMB, UAB, KGM, Belediyeler, AUS Türkiye Derneği	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan, emisyon azaltımı için kentsel trafik yönetimi mevzuatı ve yol haritası Yayımlanan Karayolu Taşımacılığı Emisyon Azaltımı için Akıllı Ulaşım sistemleri mevzuatı Akıllı ulaşım sistemleri koridorlarında sıkışıklık azalma miktarı (gecikme süreleri) Kent merkezlerindeki sıkışıklık azalma miktarı (gecikme süreleri) Kent merkezlerinde ve yaya öncelikle bölgelerde 30 km/sa hız sınırı denetim koridorlarındaki artış miktarı (km) Kentsel bölgelerde 50 km/sa üzerinde işletilen yollardaki emisyon miktarlarında azalma (t CO₂ / km) Şehirlerarası yollarda 90 km/sa üzerinde işletilen yollarda emisyon miktarlarında azalma (t CO₂-eşd /km)
<p>Açıklama Trafik sıkışıklığı tanımı ve ölçütü geliştirilmeli; sıkışıklık görülen bölgelerde akışkanlığı sağlayacak Akıllı Ulaşım Sistemleri uygulamaları ile emisyon azaltımı sağlanabilir. Kent merkezi/cazibe noktalarında sıkışıklık ücretlendirilmesine geçilecektir. Mevcut motor teknolojilerinin emisyonun en az olduğu hız aralığında (30 km/sa-80 km/sa) dışındaki hızlarda emisyon üretimi artmakta olduğundan; kentsel ulaşımında özel için 50 km/sa hızın üstüne çıkılması toplu taşımaya karşı büyük zaman kazancı yaratmaktadır. Ancak 50 km/sa üzerindeki motorlu araç hızları trafik güvenliği sebebiyle mikromobilitéyi olumsuz etkilemektedir.</p>			

Yeni nesil, düşük ya da sıfır emisyonlu araçların kullanımının teşvik edilmesi

U-S.2.10 Kamu araç filolarında düşük/sıfır emisyonlu araçların teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Tüm Kamu Kurumları	HMB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Düşük ya da sıfır emisyonlu araç sayısı artışı (adet); kullanımındaki artış (taşıt-km)
Açıklama Kamusal (belediye otobüsleri, kurum araçları, vb.) filolarının taşıt-km değerleri özel araçlara kıyasla çok fazla olduğundan öncelikli olarak bu araçların düşük/sıfır emisyonlu araçlarla değiştirilmesi amaçlanmaktadır.			

U-S.2.11 Kent merkezlerinde ve cazibe noktalarında düşük/sıfır emisyonlu araçların kullanımının yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	ÇŞİDB, STB, ETKB, UAB, EPDK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan "Kent Merkezleri Düşük Emisyon Bölgeleri" yol haritası Kent merkezlerinde düşük/sıfır emisyonlu araçlar için ayrılan/öncelikli tahsis edilen park yeri kapasitesindeki artış (adet) Kent merkezlerindeki Elektrikli Araç şarj istasyon sayısındaki artış (adet)
Açıklama Kent merkezlerindeki ve yaya öncelikli bölgelerde sağlık kazanımları için düşük/sıfır emisyonlu araçlar kullanımının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.			

Yük taşımacılığının verimli hale getirilmesi

U-S.2.12 Ulusal karayolu yük taşımacılığı emisyon azaltımı yol haritasının hazırlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	STB, ETKB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan Ulusal Karayolu Yük Taşımacılığı Emisyon Azaltımı Yol Haritası Yayımlanan Karayolu Yük Taşımacılığında Emisyon Azaltım için AUS Strateji ve Eylem Planı
Açıklama Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı ile eşgüdüm içerisinde, karayolu yük taşımacılığı emisyonlarının azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması amaçlanmaktadır.			

Strateji U-S.3 Ulaşım sistemlerinde sürdürülebilir/temiz enerji kaynaklarının kullanımı

Ulaştırma sistemlerinde elektrifikasyonun yaygınlaştırılması

U-S.3.1 Demiryolu/denizyolu taşımacılığında ve havayolu yer hizmetlerinde kullanılan araçlarda elektrifikasyonun desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	HMB, ETKB, EPDK, ÇŞİDB, Belediyeler, STB, TCDD, TCDD Taşımacılık A.Ş., UDHAM, Demiryolu tren işletmecileri	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Demiryolu elektrikli hat uzunluğunun artırılması (km) Elektrikli deniz araç sayısındaki (adet) artış Kıyı tesislerindeki elektrik arz altyapısı kapasitesindeki artış (kwh) Elektrikli demiryolu aracı sayısındaki artış (adet)

Açıklama

Deniz ve demiryolu taşıtlarında elektrikli araçlara geçiş desteklenecektir.

U-S.3.2 Mevcut araçların elektrifikasyonu konusunda araştırmaların desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK	STB, TENMAK, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Sağlanan araştırma teşviki miktarı (TL) Elektrifikasyon konusundaki patent/araştırma sayısı (adet)

Açıklama

Mevcut araçların elektrikli motor/batarya ile çalışabilir hale getirilmesi elektrikli araç dönüşümünün finansmanını kolaylaştıracaktır.

U-S.3.3 Elektrikli araç batarya sistemleri ve ömrünün artırılması konusunda araştırmaların desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK	STB, TENMAK, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Sağlanan araştırma teşviki miktarı (TL)

Açıklama

Elektrikli araçlara geçişte ihtiyaç duyulan yerli ve uzun menzilli batarya teknolojilerinin geliştirilmesinin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Alternatif sürdürülebilir yakıt kullanımının artırılması

U-S.3.4 Havayolu ulaşımında CORSIA uyumlu sürdürülebilir havacılık yakıtları kullanımının artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB, SHGM	ETKB, EPDK, TOBB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> CORSIA uyumlu sürdürülebilir havacılık yakıt miktarı üretim (ton) ve kullanım miktarındaki (ton) artış

Açıklama

CORSIA uyumlu sürdürülebilir havacılık yakıtı kullanımı uluslararası uçuşlarda zorunlu olmakla birlikte ulusal emisyonların azaltımı için iç hat uçuşlarında da kullanımı yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

U-S.3.5 Kentsel/kırsal otobüs taşımacılığında alternatif yakıt kullanım oranının artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	UAB, ÇŞİDB, STB, EPDK, İLBANK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Alternatif yakıtlı otobüs sayısı (adet) ve kullanım miktarındaki artış (taşıt-km) Hibrit/yeni nesil toplu taşıma otobüs sayısındaki artış (adet) Dizel otobüslerinden alternatif yakıtlı otobüslere dönüşüm oranı (%)

Açıklama

Elektrikli otobüs sektöründeki gelişmeler ile eşgüdümlü olarak planlanması amaçlanmaktadır.

U-S.3.6 Elektrik araç şarj istasyonlarında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	ÇŞİDB, HMB, EPDK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan Elektrikli Araç şarj nokta/istasyonları için yenilenebilir enerji kaynakları yol haritası ve kılavuzu Ulaşımında yenilenebilir enerji kullanım oranındaki artış (%)
Açıklama Evsel şarj noktaları ve ticari şarj istasyonlarında yenilenebilir enerji yatırım destekleri ayrı planlanacaktır.			

U-S.3.7 Elektrikli araçların yaygınlaşması için karayolu ağında gerekli sayıda ve konumda şarj istasyon altyapısının planlanması ve geliştirilmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB, STB	ETKB, EPDK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Araç şarj istasyonu sayısı (adet) Verilen teşvik miktarı (TL)
Açıklama Elektrikli araçlar için şarj altyapısının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.			

U-S.3.8 Alternatif yakıtlı araçlar (LNG/Hidrojenli, Biyo-CNG, Biyo-LNG vb.) için araştırmaların desteklenmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK	STB, UAB, TÜRASAŞ, TÜRK PATENT, TENMAK	-	<ul style="list-style-type: none"> Verilen destek miktarı (TL)
Açıklama Elektrikli Araç dışında alternatif yakıt olarak LNG, hidrojen, metanol, vb. yakıtlar araştırmalarla desteklenmesi amaçlanmaktadır.			

Strateji U-S.4 Sektörün dekarbonizasyonu için gerekli altyapı faaliyetlerinin yapılması

Ulaştırma sistemlerinde modelleme ve tahmin çalışmaları			
U-S.4.1 Ulaştırma emisyon veritabanının oluşturulması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	ÇŞİDB, Belediyeler, TÜİK	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan il bazlı, araç ve yakıt teknolojisi tabanlı ulusal ulaştırma ve hareketlilik veri tabanı
Açıklama Ulaştırma ile ilgili mesafe (kentsel, banliyö, şehirlerarası), ulaşım sistemi ve türü ile araç teknolojisi tabanlı sera gazı emisyonlarına yönelik bir veritabanı oluşturulması amaçlanmaktadır.			
U-S.4.2 Büyükşehirlerde ve il ve ilçe merkezlerinde sürdürülebilir kentsel hareketlilik planlarının (SKHP) ve sürdürülebilir kentsel lojistik planlarının (SKLP) hazırlanması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	ÇŞİDB, UAB, TB, İLBANK	2024-2027	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı (SKHP) mevzuatı Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı yapılan büyükşehir belediyesi, il belediyesi ve ilçe belediyesi sayısı (adet) Yayımlanan Sürdürülebilir Kentsel Lojistik Planı (SKLP) mevzuatı
Açıklama Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı kapsamında emisyon hesaplarının yapılması ve senaryoların emisyon azaltım potansiyellerinin hesaplanması ve Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı / Sürdürülebilir Kentsel Lojistik Planları ile yerel iklim eylem planları arasında tamamlamayı sağlanmasını amaçlanmaktadır.			

U-S.4.3 Yeni nesil hareketlilik yönetimi politikalarının ve mevzuatının geliştirilmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	ÇŞİDB, UDHAM, STB, Belediyeler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan “Hareketlilik Hizmeti” mevzuatı ve politikası Yayımlanan “paylaşım hareketlilik (araç ve yolculuk paylaşımları) mevzuatı ve politika belgeleri Yayımlanan “Sürdürülebilir ve Akıllı Hareketlilik Stratejisi ve Eylem Planı”
<p>Açıklama Sürdürülebilir ve Akıllı Hareketlilik Stratejisi ve Eylem Planının, paylaşım hareketlilik ve Hareketlilik Hizmeti mevzuatı ile Yeni nesil hareketlilik yönetimi politikalarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.</p>			
U-S.4.4 Yolcu ve yük taşımacılığında kişi/ürün bazlı ulaşım kaynaklı karbon ayak izi hesaplama desteği sağlanması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
UAB	TSE	2024-2027	<ul style="list-style-type: none"> Geliştirilen yolcu/yük ulaştırması için rota ve modlarına göre karbon ayak izi hesap uygulama aracı Karbon ayak izi aracı kullanıcı sayısı (adet) Ticari araç filoları için toplam emisyon hesabı ara yüzü ve Akıllı Ulaşım Sistemleri raporlama uygulamaları sayısı ve kullanımı (adet)
<p>Açıklama AB uyum çalışmalarına destek sağlanması amaçlanmaktadır.</p>			

Elektrikli Araç Sektör Destekleri

U-S.4.5 Ulaştırma amaçlı elektrik enerjisi talep tahmin modeli geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB	SBB, ÇŞİDB, UAB, EPDK, STB, TÜİK	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Geliştirilen Ulusal Ulaştırma Elektrik Tahmin Modeli
<p>Açıklama Bu eylem enerji sektörü ile eşgüdümlü olarak yürütülecektir.</p>			

U-S.4.6 Ulusal akıllı EA entegre şarj ve parklanma yönetimi ara yüzü geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	ETKB, EPDK, Belediyeler	2024-2027	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan ulusal yol kenarı elektrikli araç şarj ve parklanma mevzuatı Geliştirilen yönetim arayüzü ve kullanıcı sayısı (adet)
<p>Açıklama Çok katlı bina stoğu ve her parselde yeterli otopark imkanı olmayan kentlerimizde kamusal alanlarda (otoparklarında, yol kenarlarında, vb) yavaş şarj istasyonu kurulması ve otopark talebi ile birlikte işletilmesi gerekli olacaktır. EPDK tarafından yürütülen hizmetlerle eşgüdüm sağlanacaktır.</p>			

U-S.4.7 Bataryaların piyasaya arz ve geri dönüşüm mevzuatının hazırlanması ve Elektrikli araç batarya geri dönüşümü için araştırma desteği verilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, TÜBİTAK, STB	ETKB, YÖK, TENMAK, TÜRKPATENT	2024-2027	<ul style="list-style-type: none"> AB ile uyumlu hale getirilen batarya ve bataryaların geri dönüşümü mevzuatı Verilen Elektrikli Araç batarya geri dönüşümü odaklı proje destek bütçesi (TL)
<p>Açıklama Batarya üretiminin, ikincil kullanımının ve geri dönüşümünün uçtan uca yönetiminin Enerji ve Atık sektörleri ile birlikte planlanması amaçlanmaktadır.</p>			

Atık sektörü raporlamalarında doğrudan sera gazı emisyon azaltımı sağlayan stratejiler

Strateji A-S.1 Atıkların ve atıksuyun oluşmadan önlenmesi ve azaltılması

A-S.1.1 Ulusal Atık Önleme Planı'nın hazırlanması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	-	2024-2028	• Hazırlanan Ulusal Atık Önleme Planı
Açıklama Atık önleme ve azaltma ile ilgili ulusal ve bölgesel eylemleri içeren plan hazırlanacaktır.			

A-S.1.2 Gıda atıkları ve diğer biyobozunur atıkların oluşmadan önlenmesi ve azaltılmasına yönelik farklı paydaşlarla (çiftçi, üretici, oteller, yemek servisi endüstrisi, toptancı, perakende, iş yerleri, tüketici vb.) iyi uygulama çalışmaları yapılması ve bu konuda yol haritasının belirlenmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, TOB, Belediyeler	MEB, ÇSGB, TOBB, STK'lar, Özel sektör kuruluşları, STB	2024-2030	• Gıda atıkları ve diğer biyobozunur atıkların önlenmesi ve/veya azaltılması konusunda hazırlanan yol haritası • Tüm paydaşları kapsayarak tamamlanan en az 10 çalışma/proje
Açıklama Veri toplama ve envanter oluşturma, talebe uygun tarımsal üretim planlaması, üretim artığı ve yan ürünleri değerlendirmek amacıyla kullanılan üretim teknolojileri ile ilgili bilgilendirme, gıda kaybı ve israfını azaltacak ambalaj çözümlerinin yaygınlaştırılması, gıda okur yazarlığının artırılması, gibi örnek iyi uygulama çalışmaları yapılacaktır. Yapılan çalışmalarda, eğitim, toplantı ve çalıştaylarda cinsiyet ve yaş dengesi gözetilecek; ihtiyaç duyulacak nitelikli iş gücü, beceri setleri ve meslek ihtiyaçları belirlenecektir.			

A-S.1.3 Atıkların, döngüsel ekonomi prensipleri çerçevesinde yeniden kullanımının oranının artırılması amacıyla, genişletilmiş üretici sorumluluğunu da kapsayan iyi uygulama çalışmaları yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	STB, ÇSGB, HMB, TB, MEB, Belediyeler, TOBB, STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2027	<ul style="list-style-type: none"> Yeniden kullanım alanında tamamlanan en az 10 çalışma/proje

Açıklama

Atıkların yeniden kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik yapılan çalışmalar yürütülecektir. Eğitim, toplantı ve çalıştaylarda cinsiyet ve yaş dengesi gözetilecek; ihtiyaç duyulacak nitelikli iş gücü, beceri setleri ve meslek ihtiyaçları belirlenecektir.

A-S.1.4 Nitelikli sıfır atık belgesinin verilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	-	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Verilen nitelikli sıfır atık belgesi sayısı (adet)

Açıklama

Atık önleme ve azaltmanın da ölçüldüğü gümüş, altın ve platin sıfır atık belgelerine dair kriter ve puanlamalar yayımlanacak usul ve esaslarla belirlenecektir.

A-S.1.5 Arıtıma ve deşarja gönderilen atıksuyun azaltılması için suyun verimli kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, Belediyeler	TOB, STB, ÇSGB, MEB, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Endüstriyel su tüketiminin azaltılması ve suyun verimli kullanılması alanında tamamlanan en az 5 temiz üretim çalışması/projesi Kentsel su tüketiminin azaltılması ve suyun verimli kullanılması alanında tamamlanan en az 5 çalışma/proje Belediyeler tarafından içme ve kullanma suyu şebekesinden çekilen kişi başı günlük ortalama su miktarının en fazla 120 litre olması

Açıklama

Kentsel alanlarda yağmursuyu toplama sistemlerinin kurulması ve tekrar kullanımı, su iletimindeki kaçakların azaltılması gibi örnek iyi uygulama çalışmaları yapılacaktır. Yapılan çalışmalarda, eğitim, toplantı ve çalıştaylarda cinsiyet ve yaş dengesi gözetilecek; ihtiyaç duyulacak nitelikli iş gücü, beceri setleri ve meslek ihtiyaçları belirlenecektir.

Strateji A-S.2 Atıkların geri dönüşüm ve geri kazanım oranının artırılması

A-S.2.1 Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı'nın sera gazı emisyon azaltım politikaları dikkate alınarak güncellenmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	-	2024	• Güncellenen Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı
Açıklama Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı 2023-2035 yılları arası dönemi kapsayacak şekilde güncellenecektir.			

A-S.2.2 Atıkların türlerine göre (biyobozunur ve diğer geri kazanılabilir) kaynağında ayrı toplanmasının yaygınlaştırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, TÜÇA	MEB, Belediyeler, Bina ve yerleşkeler	2024-2030	• Kaynağında ayrı toplamanın yer aldığı sıfır atık yönetim sistemi kuran ve belge alan yerel yönetim, bina ve yerleşke sayısı (adet) • Kaynağında ayrı toplanan atık miktarının toplam atık miktarı içerisindeki oranı (%)
Açıklama Sıfır Atık Yönetmeliği kapsamında yürütülecek çalışmalar kapsamında atıkların türlerine göre kaynağında ayrı toplanmasının yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.			

A-S.2.3 Yüksek kaliteli malzeme toplanması için depozito iade sisteminin yaygınlaştırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜÇA	STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	• Depozito iade sistemi ile toplanan içecek ambalajı miktarının, piyasaya sürülen içecek ambalajı miktarına oranının %90'a ulaşması
Açıklama Depozito iade sistemi ile toplama oranı hedefinin 2030 yılında %90'a ulaşması planlanmıştır.			

A-S.2.4 Biyobozunur atıkların geri kazanımı için biyolojik işleme tesislerinin sayısının, kapasitesinin ve bu tesislere gönderilen biyobozunur atık miktarının artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler, Özel Sektör Kuruluşları	ÇŞİDB	2024-2030	• Biyolojik işleme tesisi sayısı (adet) ve kapasitesi (ton) • Kaynağında ayrı toplanıp biyolojik işleme tesislerine doğrudan gönderilen biyobozunur atık miktarı (ton)
Açıklama Öncelikli olarak hal ve pazar atıklarının; park ve bahçe atıklarının; gıda üretim tesisleri ve satış noktalarında (perakende, restoran, yemek servisi) oluşan biyobozunur atıkların diğer atıklarla karışmadan biyolojik işleme tesislerine gönderilmesi sağlanacaktır.			

A-S.2.5 Biyobozunur atıklarından tarımda kullanılmaya uygun kriterlerde üretilen katı-sıvı fermente ürün ve kompost miktarının artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	TOB, ÇŞİDB	2024-2030	• Tarımda kullanılan biyobozunur atık kaynaklı kompost miktarı (ton) • Biyobozunur atıklardan üretilen katı-sıvı fermente ürün miktarı (ton) • Uygun kriterlerde kompost ve katı-sıvı fermente ürün imal eden tesis sayısı ve kapasitesi (adet, ton)
Açıklama Kaynağında ayrı toplama çalışmalarının yaygınlaştırılması ile biyobozunur atıklardan kompost ve fermente ürün üretim veriminin artırılması sağlanacaktır.			

A-S.2.6 Maddesel geri kazanıma uygun olmayan atıkların enerji geri kazanımına uygun termal teknolojiler kullanılarak işlenmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	ÇŞİDB	2024-2030	• Termal tesislerde işlenen maddesel geri kazanıma uygun olmayan belediye atık oranı/miktarı (% , ton)
Açıklama Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı ve ilgili mevzuat çerçevesinde termal teknolojilerin kullanımı değerlendirilecektir.			

Strateji A-S.3 Düzenli depolama tesislerine ön işleme tabi tutulmadan gönderilen atık oranının azaltılması

308

A-S.3.1 İl Sıfır Atık Yönetim Sistemi Planlarının güncellenmesi ve uygulamaya alınması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, Mahalli Çevre Kurulları	Belediyeler	2024-2025	• Atık yönetim planı tamamlanan il sayısı (adet)
<p>Açıklama İl Sıfır Atık Yönetim Sistemi Planı: ÇŞİDB'nin formatını belirlediği, Mahalli Çevre Kurulu tarafından hazırlanan, il sınırlarında mahalli idarelerce uygulanacak sıfır atık yönetim sisteminin esaslarını içeren planlar hazırlanacaktır.</p>			
A-S.3.2 Geri dönüştürülmesi/kazanılması uygun olmayan belediye atıkları için atıktan türetilmiş yakıt (ATY) hazırlama tesisi sayısı ve üretim kapasitesinin artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, Belediyeler	STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	• Belediye atıklarından üretilen ATY miktarı (ton) • Belediye atıklarından ATY üreten tesis sayısı (adet) ve toplam üretim kapasitesi (ton)
<p>Açıklama Döngüsel ekonomi prensipleri çerçevesinde, maddesel geri kazanımı mümkün olmayan atıkların, standartları belirlenerek ATY hazırlama tesislerinde işlenmesi sağlanacaktır.</p>			
A-S.3.3 Düzensiz döküm sahalarına atık kabulünün sonlandırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler	ÇŞİDB	2024-2025	• Düzensiz döküm sahalarına gönderilen belediye atık miktarındaki azalma (% ton)
<p>Açıklama Atıkların, atık işleme tesislerinde işlenmesinin sağlanması için gerekli yatırımların yapılarak düzensiz döküm sahalarında izleme ve denetim faaliyetleri ile atık alımının sonlandırılması sağlanacaktır.</p>			

Strateji A-S.4 Atıksu yönetiminin ve arıtma altyapısının iyileştirilmesi

309

A-S.4.1 Atıksu arıtma tesislerinde metan geri kazanım oranının artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler, Atıksu altyapı yönetimleri	ÇŞİDB	2024-2030	• Türkiye'de belediyeler tarafından işletilen atıksu arıtma tesislerinde yer alan anaerobik çürütücü sayısı (adet)
<p>Açıklama Atıksu arıtma tesislerindeki mevcut anaerobik çürütücülerin verimliliğinin ve kapasitesinin artırılması ya da yeni tesis kurulması planlanmaktadır.</p> <p>Türkiye'de belediyeler tarafından işletilen atıksu arıtma tesisinin 29'unda anaerobik çürütücü mevcut olup, bu sayının artırılması hedeflenmektedir.</p>			
A-S.4.2 Arıtma çamurunun döngüsel ekonomi ilkeleri kapsamında yararlı kullanılmasına öncelik veren sürdürülebilir arıtma çamuru yönetimine sahip olan atıksu arıtma tesisi sayısının artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler, Atıksu altyapı yönetimleri	ÇŞİDB	2024-2030	• Arıtma çamuru yönetimine sahip arıtma tesisi sayısı • Düzenli depolama sahalarına gönderilen arıtma çamuru miktarındaki azalma oranı (%)
<p>Açıklama Bu eylemle atıksu arıtma tesislerinde oluşan organik maddece zengin stabilize arıtma çamurunun hammadde, yakıt/ek yakıt gibi kullanımı sağlanarak tesislerin döngüsel ekonomi bakış açısıyla işletilmesi ve aynı zamanda düzenli depolamaya gönderilen arıtma çamuru miktarının azaltılması hedeflenmektedir.</p>			

A-S.4.3 Döngüsel ekonomi ilkeleri çerçevesinde sürdürülebilir atıksu yönetiminin oluşturulması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, Atık su altyapı yönetimleri, Belediyeler	TOB, STB	2024-2030	• Arıtılmış atıksuyun yeniden kullanım oranının %15'e ulaşması
<p>Açıklama Bu eylemle atıksu arıtma tesislerinin döngüsel ekonomi yaklaşımı ile uyumlu iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlayan, kaynak ve enerji verimli işletilmesi, alıcı ortamlara deşarj edilen atıksu miktarı azaltılarak su kaynaklarının korunması ve su tasarrufu sağlanması hedeflenmektedir.</p>			

Atık sektörü raporlamalarında sera gazı emisyon azaltımını destekleyen stratejiler

Strateji A-S.5 Sıfır atık uygulamaları ve sera gazı emisyon azaltımı kapsamında insan kaynaklarının geliştirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılması

A-S.5.1 Örgün eğitim müfredatına; iklim değişikliği, sıfır atık, su kullanımı, döngüsel ekonomi, yeşil beceriler ve yeşil meslekler konularının dahil edilmesi ve yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
MEB	ÇŞİDB	2024-2025	• Seçmeli ders konulan okul sayısı (adet)

Açıklama
Hâlihazırda çevre, iklim değişikliği ve enerji verimliliği konularına öğretim materyallerinde yer verilmeye başlanmış, müfredata da bu konuların seçmeli ders olarak eklenmesi gündeme gelmiştir. Örnek olarak, Talim ve Terbiye Kurulunun onayından geçen 'Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği' dersi, ortaokul 6, 7 veya 8. Sınıflarda, haftada 2 ders saati olmak üzere toplam 72 saat olarak seçmeli okutulacaktır.

A-S.5.2 Sıfır atık, su kullanımı, döngüsel ekonomi ve sera gazı emisyon azaltımı konularında ilgili paydaşların ve eğitimcilerin kapasitesinin artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	MEB, Üniversiteler, Belediyeler, İŞKUR	2024-2025	• Eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları kapsamında en az 10.000 kişiye eğitim verilmesi

Açıklama
Eğitimler uzaktan eğitim de dahil olmak üzere yaygın şeklide uygulanacak, belgelendirilecek, izlenecek, değerlendirilecek ve eğitim içerikleri düzenli olarak güncellenecektir. Engelliler için erişebilirliği sağlamak amacıyla içeriklere sesli betimleme, işaret dili, görsel betimleme, seslendirme vb. formatlarda oluşturulacaktır. Eğitimlerde yaş ve cinsiyet dengesi gözetilecektir.

A-S.5.3 Tüm paydaşlara yönelik sıfır atık, su kullanımı, dögüsel ekonomi ve sera gazı emisyon azaltımı konularında farkındalık artırmayı sağlayacak yazılı, işitsel, görsel ve sosyal medya çalışmalarının (tanıtıcı videolar, web sitesi vb.) artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	KTB (RTÜK)	2024-2025	• Yazılı, işitsel, görsel ve sosyal medyada çıkan haber ve duyuru sayısı (adet)

Açıklama

Toplumda dögüsel ekonomi ve iklim değışikliği konularında farkındalığın ve bilincin artırılması hedeflenmektedir.

A-S.5.4 Atık sektöründe dögüsel ekonomi prensiplerinin gerektirdiği beceri ve niteliklerin belirlenmesi ve bu niteliklere sahip işgücünün yetiştirilmesi ve istihdam koşullarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇSGB	ÇŞİDB, MEB, YÖK, Üniversiteler, İŞKUR, MYK, STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	• Yazılı, işitsel, görsel ve sosyal medyada çıkan haber ve duyuru sayısı (adet)

Açıklama

Atık sektörü çalışma koşullarının iyileştirilmesi, beceri ve nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanmasına yönelik tedbirlerin alınması amaçlanmaktadır.

Strateji A-S.6 Atık yönetiminin, dögüsel ekonomi prensipleri ve sera gazı emisyon azaltımı dikkate alınarak, iyileştirilmesi için teşvik ve finansman mekanizmalarının geliştirilmesi

A-S.6.1 Ulusal atık ve atıksu yönetimine yönelik mevzuatının dögüsel ekonomi prensipleri, sıfır atık ve sera gazı emisyon azaltımı hedefleri dikkate alınarak, katılımcı bir süreçle güncellenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	-	2024-2030	• Ulusal atık ve atıksu yönetimine yönelik güncellenen mevzuat

Açıklama

Ulusal atık ve atıksu yönetimine yönelik mevzuat Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı koordinasyonunda revize edilecektir.

A-S.6.2 Atıkların oluşmadan önlenmesini, kaynağında ayrı toplanmasını, azaltılmasını, yeniden kullanımını, geri dönüşümü ve geri kazanımını sağlayacak, düzenli depolamada bertaraf edilen atık miktarını azaltacak, arıtılmış atıksuların geri kazanımını ve yeniden kullanımını artıran projelerin ve yatırımların desteklenmesi için avantajlı finansman mekanizmalarının geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	STB, HMB, Belediyeler, STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları, TSKB, Ulusal bankalar	2024-2030	• Geliştirilen teşvik ve finansman mekanizması sayısı (adet) • Verilen teşvik miktarı (TL)

Açıklama

Atık sektörünün iklim değışikliği azaltım hedefleri ve dögüsel ekonomi ilkeleri doğrultusunda gelişmesi için ÇŞİDB koordinasyonunda teşvik ve finansman mekanizmaları geliştirilecektir.

A-S.6.3 Yeşil Kamu Satın Alımları (YSA) ilkeleri doğrultusunda ilgili şartname formatlarının dögüsel ekonomi gereklilikleri çerçevesinde çalışılması.

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
KİK	HMB, ÇŞİDB, TB	2024-2030	• Güncellenen ihale formatları

Açıklama

İlgili şartname formatlarına dögüsel ekonomi gerekliliklerinin eklenmesi hedeflenmektedir.

Strateji A-S.7 Atık yönetiminin, dögüsel ekonomi prensipleri ve sera gazı emisyon azaltımı dikkate alınarak iyileştirilmesi için Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması ve teknolojik altyapının geliştirilmesi

A-S.7.1 Dögüsel ekonominin izlenmesi ve izleme için göstergeler belirlenmesine yönelik yasal bir çerçeve oluşturulması ve gerekli göstergelerin resmi istatistik programına alınması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	TÜİK	2024-2026	• İzleme ve izleme için gösterge belirlenmesine dair yapılan yasal çerçeve

Açıklama

Dögüsel ekonomi prensipleri çerçevesinde, izleme ve takip sistemi geliştirilecektir.

A-S.7.2 Biyobozunur atıklardan elde edilen biyogazın, doğal gaza eş standartlarda biyometan veya biyoyakıt olarak kullanılabilir biyobütanol ya da hidrojene dönüştürülmesini sağlayan teknolojilerin geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK	STB, MEB, EPDK, Üniversiteler, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	• Verilen destek miktarı (TL) • Desteklenen proje sayısı (adet)

Açıklama

Biyogazın katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülerek ekonomiye kazandırılması amaçlanmaktadır.

A-S.7.3 Atıkların sera gazı emisyon azaltım potansiyellerini belirlemek için malzeme temelli yaşam dögüsü değerlendirmesi çalışmaları yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, TÜBİTAK	MEB, STB, Üniversiteler, STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	• Yapılan malzeme temelli yaşam dögüsü değerlendirme çalışma sayısı (adet)

Açıklama

Hammaddelerin elde edilmesinden başlayarak, ilgili tüm üretim, sevkiyat, tüketici tarafından kullanım ve kullanım sonrası atık olarak bertarafını da kapsayan yaşam dögüsünün farklı aşamalarındaki sera gazı etkisini belirlemek, raporlamak ve yönetmek ve sera gazı emisyon azaltım potansiyelinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

A-S.7.4 Atıksu arıtma tesislerinin dögüsel ekonomi ilkeleri ve sera gazı emisyon azaltım hedefleri doğrultusunda sürdürülebilir yönetimini destekleyecek Ar-Ge çalışmalarının yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, STB, TÜBİTAK	Üniversiteler, STK'lar, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	• Yapılan Ar-Ge çalışma sayısı (adet)

Açıklama

Sera gazı azaltımı hedefi ve dögüsel ekonomi ilkeleri çerçevesinde, arıtılmış atıksuyun yeniden kullanımı, atıksu ve arıtma çamurundan maddesel geri kazanım, tesiste üretilen arıtma çamuru miktarının azaltılması, arıtma çamurunun yararlı kullanımı ve atıksu arıtma tesisi kaynaklı sera gazının azaltılmasına yönelik Ar-Ge çalışmalarının yapılması amaçlanmaktadır.

A-S.7.5 Atık ve atıksu yönetiminde süreç optimizasyonu ve enerji verimliliği sağlanması amacıyla ileri sensör teknolojileri, yapay zeka ve uzaktan algılama gibi dijital teknoloji uygulamalarının geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
STB	ÇŞİDB, ETKB, TÜBİTAK, Üniversiteler, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	• Geliştirilen patentli teknoloji sayısı (adet)

Açıklama

Atık ve atıksu yönetiminde yerli teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

Atık sektörüyle ilgili olmasına rağmen başka sektörlerin raporlamalarında sera gazı emisyon azaltımını sağlayan ya da destekleyen stratejiler

Strateji A-S.8 Atıkların üretimde hammadde/kaynak olarak kullanılmasının artırılması

A-S.8.1 Ulusal Döngüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı'nın hazırlanması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	SBB	2024	• Hazırlanan Ulusal Döngüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı
Açıklama Ulusal Döngüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı ÇŞİDB koordinasyonunda hazırlanacaktır.			
A-S.8.2 Farklı ürün ve hizmetler için çevre etiketi kriterlerinin belirlenmesi ve uygulamaların yaygınlaştırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	TB, Özel sektör kuruluşları	2024-2027	• Çevre etiketi kriteri belirlenen ürün ve hizmet sayısı (adet) • Çevre etiketli ürün ve hizmet sayısı (adet)
Açıklama Çevre etiketi, hammadde temin sürecinden bertaraf sürecine kadar geçen süreçte çevresel etkileri azaltılmış ürünleri/hizmetleri teşvik etmek ve tüketicilere doğru, yanıltıcı olmayan, bilimsel temelli bilgi sağlamak için oluşturulmuş gönüllü bir ödüllendirme sistemini temsil eden işarettir.			
A-S.8.3 Endüstriyel simbiyoz uygulamalarının yaygınlaştırılması amacıyla mevzuat altyapısının oluşturulması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB	STB, ETBK, TOB, TB, OSB'ler, Özel sektör kuruluşları, Belediyeler, TOBB	2024-2030	• Endüstriyel simbiyoz uygulamalarına dair yapılan eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları sayısı
Açıklama Endüstriyel simbiyoz uygulamaları ile ilgili mevzuat altyapısının oluşturulması amaçlanmaktadır.			

Strateji A-S.9 Atık yönetiminde kullanılan taşıtlardan kaynaklı sera gazı emisyonlarının azaltılması

A-S.9.1 Atık toplama ve taşıma araçları için mekânsal planlamaya uygun olarak standardizasyon ve rota optimizasyonu sağlanarak ya da tersine lojistik opsiyonları kullanılarak daha az yakıt tüketilmesinin sağlanması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler, İlgili özel sektör kuruluşları	ÇŞİDB	2024-2030	• Atık toplama ve taşıma araçlarından kaynaklı sera gazı emisyon miktarı (ton CO ₂ -eşd)
Açıklama Bu eylemle, yüksek maliyetli olan atık toplama işleminde taşıt sefer sayılarının ve toplam seyir mesafelerin azaltılması amaçlanmaktadır.			
A-S.9.2 Atık toplama ve taşımada düşük emisyonlu, alternatif yakıtlı, elektrikli taşıtların ve uygun durumlarda demiryolu taşımacılığının kullanımının ilgili teşvik mekanizmaları ile desteklenerek yaygınlaştırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Belediyeler, Türkiye Belediyeler Birliği, İlgili özel sektör kuruluşları	UAB, ÇŞİDB, TCDD	2024-2030	• Atık toplama ve taşıma araçlarından kaynaklı sera gazı emisyon miktarı (ton CO ₂ -eşd) • Atık toplama ve taşımada kullanılan düşük emisyonlu, alternatif yakıtlı ve elektrikli araç sayısı (adet) • Tasarruf edilen fosil yakıt miktarı (ton)
Açıklama Atık toplamada ve taşımada ulaşım kaynaklı fosil yakıt kullanımının azaltılması amaçlanmaktadır.			

Strateji T-S.1 Hayvancılık kaynaklı metan emisyonlarının azaltılması

T-S.1.1 Hayvan yemi rasyonlarında metan emisyonunu baskılayıcı yem katkı maddelerinin araştırılması, tanımlanması, onaylanması, kullanımına ilişkin Ar-Ge çalışmaları yapılması ve onaylananların kullanımının sağlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM, GKGM)	STK'lar, (TÜRKİYEMBİR, TDSYMB, TÜYEKAD vb.), TÜBİTAK, Üniversiteler, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hayvan yemi rasyonlarında yem katkı maddesi kullanılmasının etkileri konusunda yapılan en az 3 adet araştırma Geliştirilen 100 baş ve üzeri işletmelerde kullanılan yem rasyonlarını kayıt altına alacak pilot sistem Yem rasyonlarında metan emisyonunu baskılayıcı katkı maddeleri kullanan işletme sayısı (adet) Yem rasyonunda katkı maddesi kullanılmasına yönelik düzenlenen eğitimcilerin eğitimi programı (adet)

Açıklama

Hayvanın tür, ırk ve canlı ağırlığına göre katkı maddeleri ve kullanım oranı belirlenecektir. Hayvanların sindirim sistemindeki mikrobiyal floranın iyileştirilmesi de değerlendirilecektir. Her eğitim için en az 20 kişinin katılımının sağlanması ve cinsiyet dengesinin gözetilmesi sağlanacaktır.

T-S.1.2 Metan emisyonunu dikkate alan genetik tabanlı hayvan ıslahına yönelik çalışmaların artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM, TİGEM)	TÜBİTAK, Üniversiteler, STK'lar, (TÜRKİYEMBİR, TDSYMB, TÜDKİYEB, Kooperatifler)	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Metan emisyonunun damızlık değerlendirme indeksinde tanımlanmasına yönelik yapılan en az 5 araştırma Yapılan en az 5 hayvan ıslahı araştırması Her coğrafi bölgeye uygun olarak hazırlanan hayvan tür, ırk ve sistem önerisi raporu

Açıklama

Hayvan ıslahında metan emisyonunun dikkate alınması sağlanacaktır.

T-S.1.3 Alternatif yem kaynakları konusunda araştırma sayısının artırılması ve pilot uygulamaların yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM)	TÜBİTAK, Üniversiteler, Özel Sektör Kuruluşları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yerli kaynaklardan yem üretimine yönelik yapılan en az 10 araştırma Yerli kaynaklardan yem üretimi konusunda araştırma sonuçlarını sahaya yansıtan en az 10 Pilot uygulama

Açıklama

Büyükbaş, küçükbaş, kanatlı hayvancılık ve balıkçılıkta yem ithalatının ve yem maliyetinin azaltılması için, mera, su, kaba yem, farklı coğrafi bölgeler farklı yem türleri belirlenecektir.

T-S.1.4 Hayvansal gübrelerin toplama sistemi ve gübrelerin değerlendirilme yöntemlerinin geliştirilmesi ve geliştirilen yöntemlerin yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM, EYDB, TRGM)	ÇŞİDB, ETKB, Belediyeler, Üretici örgütleri, STK'lar, Bölge Kalkınma İdareleri, IPARD Yönetim Otoritesi, IPARD Ajansı, Tarıma Dayalı, İhtisas Organize, Sanayi Bölgeleri, Üniversiteler, TÜBİTAK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hayvansal gübrelerin toplanmasına yönelik sistemler için her coğrafi bölgede 1 adet olmak üzere yapılan en az 7 uygulama projesi Biyogaz tesisi sayısı ve kapasitesi (adet, MW) Hayvansal Üretim konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgelerinde (TDİOSB) biyogaz tesisleri için toplanan gübre kaynaklı atık miktarı (ton) Pilot olarak uygulanan en az 3 Ar-Ge çalışması Hayvan gübresi yönetimine yönelik düzenlenen eğitim (adet) Atık toplama altyapıları geliştirilen hayvancılık işletme sayısı (adet) Hayvansal gübre uygulama ve iklim dostu makine- ekipmanları ile kurulan makine parkı sayısı (adet)

Açıklama

Gübre toplama sistemi ve gübrenin değerlendirilmesinde organik madde kaybının en aza indirilmesine yönelik yenilikçi yaklaşımlar araştırılacaktır. Eğitimlerde cinsiyet dengesinin gözetilmesi sağlanacaktır.

T-S.1.5 Meraların iyileştirilerek mera hayvancılığının sürdürülebilir yönetiminin sağlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (BÜGEM, TAGEM)	Belediyeler, TÜBİTAK, Üniversiteler, Üretici örgütleri, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> 2022 yılında tespit edilen 13,14 mha mera alanının 14,6 mha'a çıkarılması 2022 yılında tahdit edilen 12,67 mha mera alanının 14,6 mha'a çıkarılması Her yıl ıslah edilen en az 0.2 Mha mera alanı 2020 yılında 1773 adet olan otlatma planı sayısının %100 artırılması Otlatma planı izleme, denetleme ve geri bildirim için en az 2 bölgede yapılan 2 bilimsel araştırma ve pilot uygulama Biyogaz tesisinden çıkan katı-sıvı gübrelerin mera ıslahında kullanımına yönelik pilot uygulama sayısı (adet)

Açıklama

Kaliteli kaba yem temini için çalışmalar artırılabacaktır.

Strateji T-S.2 Kimyasal gübre kullanımında etkinliğin sağlanması

324

T-S.2.1 Gübre tüketim envanterlerinin hazırlanması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (BÜGEM)	Üretici örgütleri, STK'lar, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her ilde en çok ekim alanına sahip ve en çok gübre kullanılan ürünlerde oluşturulan gübre tüketim envanteri
Açıklama Bitki türüne göre kullanılan gübre miktarı belirlenecek ve izlenecektir.			
T-S.2.2 Bilinçli gübre kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla yürütülen araştırma, eğitim ve yayım faaliyetlerinin artırılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM, EYDB)	Tarım ve Orman Bk. (BÜGEM, TRGM), Üretici örgütleri, STK'lar Üniversiteler, TÜBİTAK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Toprak ve yaprak analizi yapılması, yaygınlaştırılması ve bu analizlere yönelik olarak çiftçi koşullarında pratik analiz yöntemleri geliştirilmesine yönelik yapılan araştırma çalışmaları (adet) Optimum gübre kullanımı için düzenlenen çiftçi eğitim ve yayım faaliyetleri (adet)
Açıklama Ülke genelinde gübre kullanımı yoğun ürünlerin belirlenmesi sonucu bu ürünlerin en çok üretildiği il ve ilçelerde eğitim ve yayım faaliyetlerinin düzenlenmesi, Gübre kullanım tavsiyeleri doğrultusunda, bitkinin ihtiyaç duyduğu gübre miktarı verilerek optimum gübre kullanımı sağlanması amaçlanmaktadır. Bunun için toprak analizlerinin önemi ve toprak analizlerine dayalı gübreleme programlarının hazırlanması ve Doğru Gübre Kullanımı (4D - 4 Doğru Hassas Besin Yönetimi- doğru besin kaynağını, doğru dozda, doğru zamanda, doğru yere uygulama) stratejilerinin etkinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır.			

325

T-S.2.3 Kimyasal gübreye alternatif organik, organomineral, kompost, yeşil gübre vb gübrelerin kullanılması konusunda Ar-Ge projelerine hız verilmesi, proje sonuçlarının yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (BÜGEM, TAGEM, EYDB)	TOB (TRGM, Üniversiteler, TÜBİTAK, Belediyeler, Üretici örgütleri, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yapılan organik ve organomineral gübre desteklerinin ekonomik ve çevresel etki analizi çalışma sayısı (adet) Tarımsal üretim atık ve artıklarının farklı yöntemlerle (kompost, biyokömür vb.) zenginleştirilerek kullanım konusunda yürütülen Ar-Ge proje sayısı (adet) Bitkisel ve evsel organik atıkların yeşil gübre ve kompost gübre olarak değerlendirilme olanaklarının araştırılması ve bunun sonucunda oluşturulan araştırma ve değerlendirme raporları (adet)
Açıklama Tarımsal üretim atıklarının farklı yöntemlerle (kompost, biyokömür vb.) zenginleştirilerek kullanımı konusunda Ar-Ge projeleri yürütülecektir.			

T-S.2.4 Bitkisel üretimde baklagillerin münavebesinin ve ekim alanlarının yaygınlaştırılması için yürütülen eğitim ve yayım faaliyetlerinin artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (EYDB, BÜGEM)	TOB (TRGM), Üniversiteler, Belediyeler, Üretici örgütleri, Baklagil Sanayicileri, Ulusal Baklagil Konseyi, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Baklagillerin ekimine yönelik düzenlenen eğitim ve yayım faaliyeti sayısı (adet) Yapılan yayım sayısı (adet) Baklagillerin ekim alanının %10 artırılması Nadas alanlarının %10 azaltılması İzleme, denetim ve raporlama mekanizmasının kurulması Baklagil tüketiminin artırılmasına yönelik hazırlanan kamu spotu Eğiticilerin eğitimi amacıyla düzenlenen eğitim sayısı (adet) Hazırlanan ve sürekliliği sağlanan baklagiller içerikli yemek programları (adet)
<p>Açıklama Üst üste aynı ürünlerin ekiminin önlenmesi, nadas alanlarının daraltılması ve toprak azot içeriğinin doğal yollarla artırılması, gıda tüketiminde bitkisel kökenli proteine diyetlerde daha fazla yer verilmesi için baklagil ekimi artırılabilecektir. Eğitimlerin içeriğinde ve yönteminde cinsiyete duyarlı bir yaklaşım gözetilecektir.</p>			

T-S.2.5 İyi Tarım Uygulamalarının (İTU) ve organik tarımın yaygınlaştırılması için bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (BÜGEM, TAGEM, EYDB)	TÜRKAK, TSE, Belediyeler, Üretici örgütleri, STK'lar, Bölge Kalkınma İdareleri, IPARD Yönetim Otoritesi, IPARD Ajansı, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> İTU ve Organik tarım kapsamında hazırlanan 2 adet ihtiyaç analizi Hazırlanan İTU ve Organik tarım destekleri etki analizi raporu İTU ve Organik tarım üretim miktarının %20 artırılması (2022 yılında; 6 milyon ton olan İTU' lu ürün miktarı ile 1,5 milyon ton olan organik ürün miktarının % 20 artırılması) Her bölgede (7 coğrafi bölgenin) en az bir adet olmak üzere yürütülen en az 1000 adet eğitim
<p>Açıklama Dünyada ekim alanı ve üretimi artıran doğaya dost tarım tekniklerinin Türkiye'de de yaygınlaştırılması için İTU ve Organik tarımın önündeki engeller, zorluklar tespit edilerek, bunları gidermek için hedef ve eylemler belirlenecektir. Eğitimlerin içeriğinde ve yönteminde cinsiyete duyarlı bir yaklaşım gözetilecektir.</p>			

T-S.2.6 İklim dostu, sürdürülebilir ve dijital tarım için Ar-Ge çalışmalarının hızlandırılması ve çalışma sonuçlarının yaygınlaştırılması için yürütülen yayım faaliyetlerinin artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM, EYDB, TAGEM)	STB, TÜBİTAK, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her bölgede (7 coğrafi bölge) en az 2 ilde hazırlanan iklim dostu, sürdürülebilir bitkisel üretim ve hayvancılık uygulamaları listeleri Yürütülen en az 5 pilot uygulama Düzenlenen eğitim sayısı (adet) Sera gazı emisyonu azaltımında yerli teknoloji geliştirmek için her bölgede (7 coğrafi bölgenin) destek verilen en az 1 adet iklim dostu dijital tarım konulu Ar-Ge projesi

Açıklama

Her bölgede ve her üründe emisyonu azaltan uygulamaların belirlenmesi ve bunların tavsiye listelerine dönüştürülmesi sağlanacaktır.

Azaltımda kullanılan önemli araçlardan birisi dijitalleşmedir (Örneğin İHA'lar sensörler, çipler, robotlar, yazılımlar vb ile daha düşük girdi kullanımı).

Özellikle küçük aile işletmelerine yönelik geliştirilecek yerli teknolojiler önemli katkılar sağlayacaktır. Eğitimlerin içeriğinde ve yönteminde cinsiyete duyarlı bir yaklaşım gözetilecektir.

Strateji T-S.3 Pestisit ve anti-mikrobiyallerin kullanımının azaltılması

T-S.3.1 Pestisit ve anti-mikrobiyalere alternatif ürünler geliştirilmesi için Ar-Ge çalışmalarına destek verilmesi ve geliştirilen ürünlerin tescil işlemlerinin hızlandırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM)	STB, TÜBİTAK, Belediyeler, Bölge Kalkınma İdareleri, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Alternatif zirai mücadele yöntemleri konusunda destek verilen en az 10 araştırma Tescil ve ruhsat alan en az 2 adet ürün

Açıklama

Çevre, insan sağlığı, biyoçeşitlilik vb açısından zararları olan zirai ilaçların aşırı kullanımı engellenmesi, maliyetlerin düşürülmesi, ithalatın azaltılması için yerli kaynaklardan alternatif ürün geliştirilecektir.

T-S.3.2 Pestisit ve anti-mikrobiyallerin kullanımının azaltılması, tescil ve ruhsat alınan alternatif ürünlerin kullanımı için yürütülen yayım çalışmalarının artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (EYDB, GKGM, BÜGEM)	Belediyeler, Üretici örgütleri, STK'lar, Bölge Kalkınma İdareleri	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Alternatif mücadele yöntemleri konusunda düzenlenen en az 7 eğitimcilerin eğitimi Düzenlenen çiftçi eğitim programı sayısı (adet) Yapılan yayım sayısı (adet) Alternatif ürünlerin kullanımı için tespit edilen uygulama alanı (Ha) Alternatif ürünlerin kullanımına verilen destek miktarı (TL)

Açıklama

Geliştirilen alternatif ürünlerin kullanımının yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Eğitimlerin içeriğinde ve yönteminde cinsiyete duyarlı bir yaklaşım gözetilecektir.

Strateji T-S.4 Tarımsal üretimde kayıp, atık ve artık yönetiminin geliştirilmesi

T-S.4.1 Bitkisel üretimde ürün kayıplarının azaltılması, atık ve artıkların tekrar değerlendirilmesi konusunda Ar-Ge çalışmalarının tamamlanması ve çalışmaların yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM, EYDB)	ÇŞİDB, İB, TÜBİTAK, Belediyeler, Bölge Kalkınma İdareleri, Üretici örgütleri, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her ürün grubunda hazırlanan en az 3 araştırma ve eğitim programı Seçilen en az 1 araştırma çalışmasının Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesinde uygulanması Hasat ve hasat sonrası ürün kaybının azaltılmasına yönelik verilen eğitim sayısı (adet) Kadın ve erkek üreticiler için oluşturulan ve yaygınlaştırılan uygun eğitici içerikler (video, el kitabı, poster, resimli anlatım vb) (adet) Yapılan en az 5 adet kamu spotu, sosyal medya kampanyaları, kamuoyu bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları
<p>Açıklama Bitkisel atıkların döngüsel yaklaşımla kullanılması sağlanacaktır. Eğitimlerin içeriğinde ve yönteminde cinsiyete duyarlı bir yaklaşım gözetilecektir.</p>			

T-S.4.2 Tarımsal atık ve artıkların geri dönüşümü konusunda envanter çalışmalarının tamamlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB	ÇŞİDB, İB, TÜİK, Belediyeler, Üretici örgütleri, STK'lar, Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma İdareleri, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal atık ve artık geri dönüşümünün resmi istatistik programına eklenmesi Tamamlanan Envanter

Açıklama

Atık ve artık geri dönüşümüne ilişkin hazırlanan envanterle bilgi derleme, izleme sağlanması amaçlanmaktadır.

T-S.4.3 Gıda kayıp ve israfının azaltılmasına yönelik Ar-Ge ve farkındalık çalışmalarının artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM, ABDGM)	ÇŞİDB, İB, Belediyeler, Bölge Kalkınma İdareleri, Üretici örgütleri, Tüketici örgütleri, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yapılan en az 3 araştırma Uygulamaya geçirilen en az 1 adet araştırma Yapılan bilinçlendirme çalışması sayısı (adet) Verilen eğitim sayısı (adet)

Açıklama

Halihazırda var olan çalışmalar cinsiyet analizi içermesi ve/veya cinsiyete duyarlı bir içerik ve yöntemle genişletilecektir.

Strateji T-S.5 Arazi ve toprak yönetiminin etkinleştirilmesi

332

T-S.5.1 Arazi toplulaştırma tescil faaliyetlerinin tamamlanması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (DSİ)	Belediyeler, Üretici örgütleri, STK'lar	2024-2030	• Toplulaştırılan 14,3 mha alan
Açıklama Halihazırda devam eden çalışmalar hızlandırılacaktır.			
T-S.5.2 Güncel detaylı toprak haritalarının uluslararası standartlarda hazırlanması ve erişime açılması			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM)	TOB (OGM), Üniversiteler	2024-2027	• İyileştirilen ve sürdürülebilir hale getirilen Ulusal Toprak Bilgi Sistemi
Açıklama Tarım topraklarının niteliğinin belirlenmesi için halihazırda yapılan haritalamaların uluslararası standartlara göre hazırlanması sağlanacaktır. Mevcut Ulusal Toprak Bilgi Sistemi iyileştirilecektir.			
T-S.5.3 Arazi tahribatının dengelenmesi, Ar-Ge faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve izlenmesi			
Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB (ÇEMGM), TOB (TRGM, TAGEM, EYDB)	TOB (OGM, TÜBİTAK, Üniversiteler, Belediyeler, Bölge Kalkınma İdareleri, Üretici örgütleri, STK'lar	2024-2030	• Bozulmuş (tahrip olmuş) alan miktarındaki azalma (ha) • Tarım sektöründe iyileşen alan miktarı (ha) • Yapılan araştırma sayısı (adet) • Araştırma sonuçlarının yaygınlaştırılması için düzenlenen eğitimler (adet) • Arazi tahribatının dengelenmesine yönelik uygulama yapılan alan miktarı (ha) • Her bölgede (7 Coğrafi Bölge) arazi tahribatının dengelenmesi ile ilgili yürütülen en az 1 adet Ar-Ge projesi
Açıklama Tarım topraklarının korunması konusunda yapılan çalışmalar genişletilecektir.			

333

T-S.5.4 Tarım havzaları veya işletme bazında tarımsal üretimin planlanması ve bu planlamalardaki hedeflere ulaşılabilmesi için tarımsal desteklerin revize edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (BÜGEM, HAYGEM)	TOB (TRGM), HMB, TÜBİTAK, Üniversiteler, Belediyeler, Bölge Kalkınma İdareleri, Üretici örgütleri, STK'lar	2024-2030	• Her il bazında (veya pilot illerde) hazırlanan eylem planı • Planlaması yapılan alan miktarı (ha) • Eylem planına uygun olarak sağlanan destek miktarı (TL)

Açıklama

İl bazında eylem planları hazırlanarak, illerde toprak, su, ekosisteme uygun ürünlerin yetiştirilmesi sağlanacaktır. Destekleme sistemi ile entegre edilecektir.

T-S.5.5 Doğrudan ekim yöntemlerinin ve azaltılmış toprak işleme metotlarının yaygınlaştırılması amacıyla yürütülen yayım çalışmalarının artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM, EYDB)	Üniversiteler, Belediyeler, Bölge Kalkınma İdareleri, Üretici örgütleri, STK'lar	2024-2030	• Doğrudan ekim yapılan alan miktarındaki artış (%) • Azaltılmış toprak işleme yapılan alan miktarındaki artış (%) • Kurulan izleme, denetim ve raporlama mekanizması • Çiftçilere verilen eğitim sayısı (adet) • Yapılan yayım sayısı (adet)

Açıklama

Doğrudan ekim yapılan ve azaltılmış toprak işleme yapılan alan miktarının artırılması ve bu sistemlere yönelik izleme, denetim, raporlama mekanizması kurulması amaçlanmaktadır. Eğitimlerin içeriğinde ve yönteminde cinsiyete duyarlı bir yaklaşım gözetilecektir.

T-S.5.6 Tarım alanlarında tarımsal ormancılık ve canlı rüzgar perdesi faaliyetlerinin yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM, EYDB, OGM)	Üniversiteler, Belediyeler, Bölge Kalkınma İdareleri, Üretici örgütleri, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal ormancılık ve canlı rüzgar perdesi konularında en az 5 pilot uygulama Tarımsal ormancılık için her bölgede (7 coğrafi bölge) düzenlenen eğitimcilerin eğitimi sayısı (adet) Canlı rüzgar perdesi için her bölgede (7 coğrafi bölge) düzenlenen eğitimcilerin eğitimi sayısı (adet) Tarımsal ormancılık ve canlı rüzgar perdesi konularında hazırlanan kamu spotu, sosyal medya kampanyaları, kamuoyu bilgilendirme, eğitim, farkındalık çalışması sayısı (adet)

Açıklama

Doğa temelli çözümler arasında azaltıma hizmet edebilecek tarımsal ormancılık ve rüzgarperdesi uygulamalarının yapılması amaçlanmaktadır. Eğitimlerin içeriğinde ve yönteminde cinsiyete duyarlı bir yaklaşım gözetilecektir.

Strateji T-S.6 Uygun finansman olanaklarına çiftçilerin erişimini sağlanması

T-S.6.1 Azaltım faaliyetlerine yönelik finansman ve destek modellerinin oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM, BÜGEM, HAYGEM, BSGM, SGB)	SBB, HMB, BDDK, TBB, Bankalar, Tarım Kredi kooperatifleri, Üretici örgütleri	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Mevcut tarımsal destek ve teşviklerin sera gazı azaltımı politikası çerçevesinde çevresel ve ekonomik etkilerinin analizi kapsamında hazırlanan rapor Tarımsal destek ve teşviklerin sera gazı azaltımı politikası çerçevesinde güncellenmesine yönelik çıkarılan mevzuat

Açıklama

Bankalar tarafından verilen tarımsal destek ve teşviklerin azaltım stratejilerine yönelik olarak güncellenmesi ve kredilendirme imkânlarının genişletilmesi amaçlanmaktadır.

T-S.6.2 Çiftçilerin bankalarla çalışmasını ve kadın çiftçilerin krediye erişimini kolaylaştırmak amacıyla ihtiyaç duyulan verilerin tespit edilmesi ve paylaşılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (BÜGEM, HAYGEM, BSGM, SGB, EYDB)	SBB, TOB (TRGM), BDDK, TBB, Bankalar, Tarım Kredi kooperatifleri, Üretici örgütleri	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan finansman kurumlarının ihtiyaç duyduğu veriler raporu İhtiyaç duyulan verilerin finansman kurumları ile paylaşılması için kurulan pilot sistem Kadın çiftçilerin kredi ihtiyacını belirlemesi ve kullanımını artırmak için kurulan pilot sistem

Açıklama

Hayvancılık yapan üreticiler, kayıtlı olan işletme bilgilerini (hayvan kulak küpe no) içeren ve Hayvancılık Bilgi Sistemi üzerinden alınan, İşletme Tescil Belgesini KVKK uyarınca kendileri beyan etmek durumundadırlar. Bu belge İl ve İlçe Tarım Müdürlüklerinden ve e-devlet üzerinden alınabilmektedir. Çiftlik Muhasebe Veri Ağı sistemine kayıtlı ve ekonomik ve fiziksel verilerinin kayıt altına alındığı kadın çiftçilere bu verilerini paylaşmaları halinde kredi kullanımında öncelik sağlanması amaçlanmaktadır.

T-S.6.3 Kırsal alanda ekonomik çeşitliliğin güçlendirilmesine yönelik programların tasarlanması ve uygulanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM, OGM)	TOB (TKDK, ÇSGB, SGK, Kalkınma Ajansları, Üniversiteler, TZOB, Kooperatifler, Kadın kooperatifleri, Üretici Birlikleri, İl müdürlükleri, Bölge müdürlükleri, Belediyeler, Uluslararası kurumlar, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan Kırsal alanda yeşil dönüşüm ve etki analizi raporu Hazırlanan Kırsal alanda yeşil dönüşüm strateji belgesi Hazırlanan/gerçekleştirilen destekleme programları (adet) Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) kapsamında desteklenen proje sayısı (adet)

Açıklama

Yeşil dönüşüm sürecine ilişkin olarak kırsal alanda ekonomik çeşitliliğin artırılması amacıyla, kapsayıcı ve ulaşılabilir destek programlarının hazırlanması ve faaliyete geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Strateji T-S.7 Tarım sektöründe faaliyet gösteren paydaşlara yönelik eğitim, bilinçlendirme ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin cinsiyet dengesi gözetilerek yaygınlaştırılması

T-S.7.1 Eğitim verilecek hedef kitlenin sürdürülebilir kalkınma amaçları doğrultusunda belirlenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM, PERGEM)	TZOB, Kooperatifler, Üretici Birlikleri, Belediyeler, Uluslararası kurumlar, STK'lar	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Hedef kitlenin belirlenmesine yönelik oluşturulan bir adet rehber

Açıklama

Hedef kitlenin cinsiyet dengesi de gözetilecek şekilde belirlenmesine yönelik rehber oluşturulması ve yayınlanması amaçlanmaktadır.

T-S.7.2 Tarım sektörü paydaşlarına yönelik eğitim ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin artırılması ve yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (PERGEM, TAGEM)	TOB (OGM), Üniversiteler, TZOB, Kooperatifler, Kadın kooperatifleri, Üretici Birlikleri, Belediyeler, Uluslararası, Kuruluşlar, STK'lar	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Kamuda çalışan en az 500 teknik personele verilen eğitim En az 20 özel sektör, STK, üretici örgütüne verilen eğitim Uluslararası fon kaynaklarına yönelik verilen en az 3 proje hazırlama eğitimi

Açıklama

Üretici örgütleri, ziraat mühendisi, veteriner hekim, gıda mühendisi ve teknisyenler başta olmak üzere tüm teknik personele yönelik eğitimler artırılabilecektir. Eğitimlerin içeriğinde ve yönteminde cinsiyete duyarlı bir yaklaşım gözetilecektir.

Strateji L-S.1 Ekosistemlerin korunması, sürdürülebilir yönetimi ve yutak alanların artırılması ile sera gazı tutumunun yıllık bazda düzenli olarak artırılması, ekosistem kaynaklı emisyonların azaltılması

L-S.1.1 Başta ormancılık ve tarım olmak üzere sektör genelinde stratejilerin, eylem planlarının, makro planlamaların ve hedeflerin yutak kapasitesini artıracak şekilde geliştirilmesi ve izlenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, TRGM, TAGEM, BÜGEM, DKMPGM)	İDB	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> 2025-2030 döneminde orman kategorisinde (orman yönetimi) yıllık net tutumun (kazançlar - kayıplar) her yıl bir önceki yıla göre artması 2025-2030 döneminde, yıllık ortalama artımın (m³/ha/yıl) tüm orman tipleri (iğne yapraklı, yapraklı, karışık ve boşluklu kapalı) için önceki 5 yıl ortalamasının üzerinde gerçekleşmesi Tarım arazileri ve mera kategorilerinde net emisyonların negatif olması (ton CO₂-eşd tutum)

Açıklama

Başta orman ekosistemlerinde canlı biyokütleyi ifade eden dikili hacmin ve yıllık karbon tutumunu belirleyen artımın güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

L-S.1.2 Ağaçlandırma/rehabilitasyon/restorasyonda ekosistemlerin bütünlüğü göz önüne alınarak, proaktif, sonuç odaklı ve havza ölçekli bir yaklaşıma geçilmesi ve havza bazlı bir ağaçlandırma yol haritası oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM)	TOB (TRGM, BÜGEM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Ağaçlandırma/rehabilitasyon/restorasyon yapılan alan miktarı (orman, mera, sulak alan vb.) (ha/yıl) Yatırıma yönelik, nehir alt havzası ölçeğinde bilimsel bir yaklaşımla yapılan önceliklendirme
<p>Açıklama Azaltım ile uyum arasındaki etkileşimin görülebilmesi ve daha etkin yönetilebilmesi için AKAKDO sektöründe azaltım ve uyumun havza ölçeğinde planlanması ve izlenmesi gerekmektedir. Çalışmaların Ulusal Havza Rehabilitasyon Stratejisi (UHRS) başta olmak üzere ilgili strateji dokümanları ile uyumlu biçimde yürütülmesi ve önceliklendirmenin yapılması, nereye, hangi tür, ne amaçla ve nasıl bir orman yapısı gibi parametrelere göre sonuca yönelik UHRS yönetmelik ve tamimleri oluşturularak havza bazlı yönetim konusunda mevzuat oluşturulması amaçlanmaktadır.</p>			

L-S.1.3 Ağaçlandırmaya/bitkilendirmeye uygun potansiyel alanların saha ölçümleri yanında coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama yöntemleriyle desteklenerek tespit edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	TOB (TRGM, TAGEM, BÜGEM), ÇŞİDB (CBSGM), Belediyeler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazine arazilerinde tespit edilen ağaçlandırma/bitkilendirme yapılmaya uygun toplam alan miktarı (ha)
<p>Açıklama Ülkemizde ağaçlandırmaya uygun alanlarla ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların bitkilendirmeyi de kapsayacak şekilde güncellenmesi ve detaylandırılması, potansiyelin tespit edilmesi ve önceliklendirmeye imkân sağlaması amaçlanmaktadır.</p>			

L-S.1.4 Yanlış arazi kullanımı nedeniyle ortaya çıkan arazi tahribatı, erozyon-sedimentasyon ve çölleşmeyle mücadelenin güçlendirilmesi yoluyla toprak karbon yutağının korunması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, TRGM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	TOB (TAGEM), ÇŞİDB (CBSGM), TÜİK, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal Arazi Örtüsü Sınıflandırma ve İzleme Sistemi (UASİS) yardımıyla belirli periyotlarda alansal olarak izlenen arazi örtüsündeki değişim miktarı (Ha/ Yıl) Toprak karbon stoğundaki değişim (ton C/ha/yıl) Yanlış arazi kullanımının önlenmesi sonucunda sabit örnekleme noktalarında ölçülen toprak karbon stok değerindeki net artış (ton C/ha) Her iki yılda bir zamansal ve mekânsal olarak belirlenen ve raporlanan çölleşme, erozyon ve sedimentasyon miktarı
<p>Açıklama Arazi kullanım planlaması ana havzalar ve alt havzalarda yetenek sınıfları dikkate alınarak entegre planlar ve uygulamalarla güçlendirilmelidir.</p>			

L-S.1.5 Başta ormancılık ve tarım olmak üzere tüm arazi tiplerini (sulak alanlar, meralar vb.) kapsayacak şekilde sektör genelinde dijitalleşmenin yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM, BÜGEM, DKMPGM, OGM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	ÇŞİDB	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Dijitalleştirilen veri adedi (adet) Dijitalleşen uygulama (üretim, ağaçlandırma vb uygulamalar) adedi (adet) Arazi Tahribatının Dengelenmesi için oluşturulan Karar Destek Sistemi Platformu

Açıklama
Dijitalleşme ile kurum içi ve kurumlar arası veri akışları etkinleştirilecektir.

L-S.1.6 Ormanlar ve diğer arazi kullanımına zarar verebilecek tüm uygulamalar sebebiyle ortaya çıkacak emisyonların engellenmesi için teknik ve yasal düzenleme çalışmalarının başlatılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, TRGM)	İDB, ETKB (MPİGM)	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Uygulamaya geçen teknik ve yasal düzenleme çalışma sayısı (adet) Orman Kanunu ve Milli Parklar Kanunu başta olmak üzere ulusal ormancılık mevzuatında yapılan değişiklik Yayımlanan Arazi kullanım değişikliği altlıkları (adet)
<p>Açıklama Yapılacak teknik ve yasal düzenleme çalışmaları ile emisyonların en düşük seviyeye indirilmesi amaçlanmaktadır.</p>			

L-S.1.7 Orman planlama ve yönetiminde karbon, su ve biyoçeşitlilik amaç fonksiyonların teknik anlamda geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM)	Üniversiteler ve araştırma enstitüleri	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Karbon, su ve biyoçeşitlilik amaçlarına yönelik yönetilen orman alanı miktarı (ha) Yayımlanan ilgili yasal ve teknik düzenleme güncellemeleri (295, 298, 299, 302 ve 308 nolu tebliğler) Ormanlık alanlarda orman ekosistem hizmetlerinin entegre edildiği Orman Amenajman Planı sayısı (adet) Hazırlanan orman ekosistem hizmetleri haritası Ekoturizm Yönetim Planı yapılmış Orman İşletme Müdürlüğü sayısı Ekosistem tabanlı fonksiyonel entegre orman amenajman planı sayısı (adet) Yayımlanan Yangın Yönetim Planı sayısı (adet)

Açıklama
Ekosistem tabanlı planlamadaki fonksiyonların, özellikle karbon tutma, biyoçeşitlilik ve su üretiminin, teknik ve bilimsel verilerle sürekli iyileştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca azaltım ve uyumu güçlendirecek bu fonksiyonların tüm ormanlara yaygınlaştırılması yerinde olacaktır.

L-S.1.8 İklim Değişikliği Odaklı Çerçeve Geçiş Projeleri ile uygulamalı pilot çalışmalar yapılarak kurumların teknik kapasitelerinin artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM, TAGEM, OGM)	TOB (DKMPGM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Karbon yönetimi (arazi kullanımında azaltımın yönetilmesi), iklim değişikliğine uyum, afet risk azaltma ve afet yönetimi gibi konularında yetiştirilen en az 100 uzman Geliştirilen ve uygulanan araştırma ve pilot proje sayısı (adet) Çölleşme ve erozyon başta olmak üzere sürdürülebilir arazi yönetimi konusunda en az 1000 kişiye verilen uygulamalı eğitim
<p>Açıklama AKAKDO'nun alt sektörlerinin iklim değişikliği ile mücadeleye daha fazla katkı sağlaması ve negatif etkilerinden en az düzeyde etkilenmesi bakımından güçlendirilmeleri ve dönüştürülmeleri gerekmektedir. Bu süreçte görev alan tüm kurumların teknik ve teknolojik gelişmeleri takip etmeleri ve içselleştirebilmeleri için kapasitelerinin sürekli artırılması gerekmektedir. Kapasite geliştirme süreçlerinde cinsiyet dengesi dikkate alınacaktır.</p>			

L-S.1.9 Kentsel alanlara yakın ormanlarda, sulak alanlar ve çevresinde doğal yaşama ve ekosisteme zarar verebilecek insan faaliyetlerini sınırlamaya yönelik düzenlemelerin etkinliğinin artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, DKMPGM), Belediyeler	TOB, (SYGM), Üniversiteler, Kamu Kurumları, Özel sektör kuruluşları	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan yeni yasal ve teknik düzenleme Yaban hayatı popülasyonundaki iyileşme oranı (sayı, çeşitlilik). Kent ormanlarında yangın sayısındaki azalma oranı (%) Sulak alan su kalitesinde iyileşme oranı (%)
<p>Açıklama Kentsel alanlara yakın ormanlarda ilgili kurumların kontrolünde yapılabilecek ekoturizm hareketleri ve ekoturizm yönetim planları sayesinde insan faaliyetlerinin olası kötü etkileri azaltılabilir.</p>			

L-S.1.10 Kentsel alanlarda odunsu yeşil alan oranlarının belirlenmesine, izlenmesine ve artırılmasına yönelik belediyeler ve ilgili bakanlıklar iş birliğinde teknik ve yasal bir mekanizma kurulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, TOB (OGM), Belediyeler	ÇŞİDB, (ÇEMGM), STK'lar	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> 2024 yılı sonuna kadar her il ve kent merkezi için kişi başı orman alanı hesaplamasının yapılmış, Bakanlık web sayfasında yayınlanmış ve ilgili belediyelere bildirilmiş olması 2025 yılı sonuna kadar her il ve kent merkezi için kişi başı orman alanı miktarı ve hedefinin Bakanlık web sayfasında yayınlanmış ve belediyelere bildirilmiş olması Kent içi ve il genelinde kişi başı orman alanı miktarı, oranı ve yıllık değişimi (2000 yılı ve sonrası her yıl için) (ha/kişi) Yayınlanan yasal düzenleme sayısı (adet) Belediyelerce orman ve yeşil alan miktarının artırılmasına yönelik geliştirilen proje ve/veya verilen teşvik sayısı (adet)
<p>Açıklama Her il ve şehir merkezi için kişi başı orman alanı ÇŞİDB tarafından hesaplatılacak, belediyelere duyurulacak ve belediyelerin bu değerler ışığında hedefler belirleyip izlemeleri sağlanacaktır. Bu kapsamda belediyelerin kent içi ormanlık alanları artırmaya yönelik teşvikler geliştirmesi de yeşil alanları artırmak hedeflenmektedir.</p>			

L-S.1.11 Tarım, mera, sulak alanlar ve yerleşim alanlarındaki akarsu koridoru ve ekosistemlerinin restorasyonuna ve rehabilitasyonuna yönelik proje ve çalışmaların teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (DKMPGM, TRGM), ÇŞİDB	TOB (OGM), Belediyeler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Restore / rehabilite edilen akarsu koridoru uzunluğu (km) ve alanı (ha) Teşvik verilen (desteklenen) proje sayısı (adet) Akarsu, baraj ve göllerimizin su kalitesi değerlerinde iyileşme oranı (%)
<p>Açıklama Yerleşim, tarım, mera ve sulak alanların içerisinde geçen akarsu koridorlarının restorasyonu ile biyokütle ve toprak karbon yutaklarında artış sağlanması amaçlanmaktadır.</p>			
<p>L-S.1.12 Tarım alanlarında kavak, meyvecilik, zeytincilik ve iklim dostu tarım uygulamalarının, özellikle kadın ve genç girişimcilerin, yeni teşviklerle teknik ve finansal açıdan desteklenmesi</p>			
TOB (TRGM, TAGEM)	TOB (OGM)	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Kavak, zeytin ve meyvecilik alanları ile iklim dostu tarım yapılan alan miktarındaki artış oranı (ha) Tarım sektöründe desteklenen en az 500 yeni girişimci ve desteklerde cinsiyet dengesinin gözetilmesi Destek alan proje sayısı
<p>Açıklama Tüm odunsu tarım ürünlerinin teşvik edilmesi ve bunlar içinde kadın/genç girişimci sayısı dağılımlarına dikkat edilmesi amaçlanmaktadır.</p>			

L-S.1.13 Atıl tarım arazilerinde, bu arazilerin tekrar tarıma kazandırılması mümkün değil ise, hızlı gelişen ve gelir getirici tür ağaçlandırmalarına yönelik teşviklerin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM, OGM)	-	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Teşviğe konu alan miktarı (ha) Verilen teşvik miktarı (TL) Yapılan ağaçlandırma miktarı (ha)

Açıklama

Üretim dışı tarım arazilerinin öncelikle tarım arazisi olarak kullanılması, hızlı gelişen tür ağaçlandırmalarına yer verilerek doğal ormanlardaki odun hammaddesi üretim baskısının hafifletilmesi, orman endüstrisinin kendi hammaddelerini karşılayabilmeleri için endüstriyel plantasyona yönelmelerine destekler vererek doğal ormanlardaki üretim baskısının azaltılması hedeflenmektedir.

L-S.1.14 Tüm arazi planlama ölçek ve süreçlerinde yukarı havza yönetimini önceliklendirecek şekilde gri çözümler yerine yeşil karbon yutak kapasitesini artıracak doğa temelli çözümlere (DTÇ) ağırlık verilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	TOB (DSİ, DKMPGM)	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Doğa temelli çözümleri uygulamaya yönelik proje sayısı (örn. Entegre havza projeleri) Projelendirilen alan miktarı (ha)

Açıklama

Projelerin havza ölçeğini baz alacak şekilde yaygınlaştırılması ile azaltımı ve uyum kabiyetlerinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

L-S.1.15 2025-2038 döneminde toprak karbon stoğunu her yıl artıracak şekilde mera alanlarının ıslah edilmesine yönelik bir eylem planının hazırlanıp yürürlüğe konulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (BÜGEM)	TOB (TRGM, TAGEM, OGM)	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her yıl ıslah edilen en az 0.2 Mha yeni mera alanı Mera alanlarında hektarda sağlanan yıllık % 0,16 karbon stok artışı Rehabilitasyon edilen orman içi ve yakını mera alanı miktarı (ha)

Açıklama

Geniş alanlarda doğru yapılması planlanan uygulamalar sayesinde hem toprak karbon stoğu artırılabilecek hem de hayvancılık güçlendirilerek, meralara yönelik yönetim planları geliştirilmesi ve uygulanması amaçlanmaktadır. Bu eylem birden çok restorasyon projesiyle yaklaşık 2-3 Mha mera alanında 2038'e kadar toprak karbon stoklarında hektarda % 2'ye yakın bir artış hedefini ifade etmektedir.

L-S.1.16 2025-2038 döneminde toprak karbon stoğunu her yıl artıracak şekilde tarım alanlarında iklim dostu tarım uygulamalarının yapılması ve teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB, (TRGM)	TOB (TAGEM, OGM, BÜGEM), TZOB	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her yıl iklim dostu tarım uygulamaları yapılan 0.2 Mha yeni alan ve bu alanlarında hektarda sağlanan yıllık % 0,16 karbon stok artışı Verilen teşvik miktarı (TL)

Açıklama

Çok çeşitli iklim dostu tarım uygulamaları ile toprak karbon stoklarında ciddi bir artış sağlanması hedeflenmektedir. Yaklaşık 2-3 Mha tarım alanında 2038'e kadar toprak karbon stoklarında hektarda %2'ye yakın bir artış hedefini ifade etmektedir.

L-S.1.17 Tüm arazi kullanımlarında toprak verimliliğini ve karbon stok artışını teşvik edici iyi uygulamaların (Doğa temelli çözümler, biochar, azaltılmış sürüm, vb.) yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, TRGM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	TOB (TİGEM, BÜGEM)	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her yıl yapılan en az 10 iyi uygulama Uygulama yapılan alan miktarı (ha)

Açıklama

Erozyon/sedimentasyonu önleme veya azaltmaya yönelik iyi uygulama örneklerinin geliştirilmesi, iyi örneklerin artırılması ve yaygınlaştırılması yoluyla toprak karbon stoğunun korunması ve artırılması amaçlanmaktadır.

L-S.1.18 Erozyon ve arazi bozulmasına maruz çölleşen alanların belirlenmesi, bu alanların başta toprak karbon stokları olmak üzere çeşitli indikatörlerle izlenmesi ve çözüm üretmeye yönelik havza yönetimi uygulama ve araçlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB (ÇEMGM), TOB (TAGEM)	TOB (OGM)	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Çeşitli seviyelerde erozyona maruz ve risk altındaki alan miktarı (ha) Toprak karbon stoklarının değişimi (t C/ha/yıl) Erozyon ve çölleşmeyle mücadeleye yönelik proje, uygulama ve araç (aplikasyon, model vb.) sayısı (adet) Akarsularda taşınan sediment yükü

Açıklama

Çölleşme ve erozyon, su kalitesi, kırsal kalkınma, tarımsal verim, sedimentasyon gibi havza ölçeğinde birçok ilişkili entegre yaklaşımların oluşturulması hedeflenmektedir.

L-S.1.19 Toplam korunan alan miktarının artırılması, bu alanların azaltım ve uyum kapasitelerini güçlendirecek alana özgü yönetim stratejilerinin geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB, TOB (DKMPGM), OGM	-	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Korunan alan miktarının ülke yüzölçümünün % 14'üne ulaşması. Koruma altına alınan doğal yaşlı orman alanı (ha)

Açıklama

Korunan alanların, özellikle doğal yaşlı ormanların da dikkate alınarak, doğal ekosistemler ağırlıklı olacak şekilde artırılması amaçlanmaktadır.

L-S.1.20 Sulak alanlara yönelik baskıların azaltılarak, başta drenaj ve kirlilik olmak üzere zararlı etkilerden korunmaları, zarar görmüş sulak alanların rehabilitasyonunun yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (DKMPGM)	TOB (OGM, BÜGEM ve TRGM, DSİ), Belediyeler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Tescil edilen sulak alan artış miktarı (ha) Rehabilit edilen sulak alan miktarı (ha) Sulak alan ve korunan alanlarla ilgili kurulan izleme sistemi

Açıklama

İklim değişikliği ve kuraklık sebebiyle zarar gören sulak alanların rehabilite edilerek yeniden sulak alan sistemine kazandırılması amaçlanmaktadır. Tarım ve su politikalarının sulak alanların korunması politikası ile uyumunun ve eşgüdümünün sağlanması, sulak alanlara yönelik yapılaşma ve sanayileşme baskısının engellenmesi hedeflenmektedir. Alternatif geçim kaynakları sağlanarak sulak alan ekosistemi üzerindeki baskının azaltılması amaçlanmaktadır.

L-S.1.21 Orman yangınlarının önlenmesi, yangınların erken tespiti ile yangınlara erken ve etkili müdahaleye yönelik sürecin güçlendirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM)	İB (AFAD), MEB, TOB (DSİ), KGM, Belediyeler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Azalan yangın sayısı ve yanan alan miktarı (ha) Yapılan yangın önleyici çalışma ve farkındalık artırma faaliyet sayısı (yerel halka, yönelik toplantılar, broşür-poster çalışmaları, kamu spotları vs) (adet) Artan yangına müdahale araç, gereç ve personel sayısı (adet)

Açıklama

Yangın sayısı ve yanan alan miktarının azaltılması için yangın yönetim sistemimizin sürekli geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

L-S.1.22 Orman yangınlarıyla mücadelede teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması, yapay zekâ destekli karar destek sistemleri ile kaynak kullanımı verimliliğinin artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM)	Üniversiteler, Belediyeler, Özel sektör ve kamu teknoloji şirketleri	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yapay zekâ kullanımını artırmaya yönelik gerçekleşen proje sayısı (adet) Azalan yanan alan miktarı (ha) Yangına müdahale süresindeki azalma (dk)

Açıklama

Makine öğrenme gibi yapay zekâ yöntemleri ile yangın yönetiminde kaynaklar daha etkin kullanımı amaçlanmaktadır.

L-S.1.23 Karasal ve denizel korunan alan oranının, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 15. Taraflar Konferansında kabul edilen Kunming-Montreal Küresel Biyolojik Çeşitlilik Çerçevesi hedefleri ve AB Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi hedefleri ile uyumlu olarak % 30'a çıkarılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB (TVKGM)	TOB (OGM)	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Korunan alan oranı (%)

Açıklama

Karasal ve denizel korunan alanların uluslararası sözleşmeler ve AB stratejileri ile uyumlu olarak artırılması amaçlanmaktadır.

L-S.1.24 Korunan Alanlar için Ekosistem-Temelli Ulusal Yönetim Stratejisi, Ekosistem-Temelli İklim Değişikliği Eylem Planının hazırlanması ve yönetim planlarına entegrasyonun sağlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB (TVKGM)	-	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan strateji ve eylem planı Entegrasyon sağlanan yönetim planı sayısı (adet)

Açıklama

Ekosistem-Temelli Ulusal Yönetim Stratejisinin ve Ekosistem-Temelli İklim Değişikliği Eylem Planının hazırlanması ve yönetim planlarına entegrasyonunun sağlanması amaçlanmaktadır.

L-S.1.25 Ekosistem-Temelli Ulusal Mekânsal Planlama Stratejisi hazırlanması ve Mekânsal Planlara entegrasyonu

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB (TVKGM)	-	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan strateji Entegrasyon sağlanan mekânsal plan sayısı (adet)

Açıklama

Ulusal Mekânsal Planlama Stratejisinin ekosistem temelli olarak hazırlanması ve mekânsal planlara entegre edilmesi amaçlanmaktadır.

Strateji L-S.2 Ormancılık ve tarım işletmelerinin yüksek katma değerli döngüsel biyoekonomiye geçişinin sağlanması

L-S.2.1 Odun dışı orman ürünleri sektöründe aile ve küçük/orta ve üretim-pazarlama kapasitesi yüksek, uluslararası pazarlara ulaşabilecek büyük ölçekli işletmelere yönelik desteklerin artırılarak ve yaygınlaştırılarak devam ettirilmesi, orman köylerinde odun tüketiminin azaltılması için sosyal projelerin desteklenmesi ve kırsal göçün önlenmesi için ekonomik gelir artırıcı faaliyetlerin desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM)	Kooperatifler, Belediyeler, STK'lar, KOBİ'ler	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Yılda kurulan en az 500 yeni işletme (% 50'si kadın veya genç yatırımcı olacak şekilde) Desteklenen işletme sayısı. (adet) Yeni işletmelerin kurulabilmesi için 200 kişiye bilgilendirme ve destek eğitimleri verilmesi (% 50'si kadın ve genç yatırımcı olacak) Üretim ve satış konularında işletme, kooperatif ve birliklere verilen destek miktarı (TL)

Açıklama

Desteklerin, kırsal kalkınmayı ve kırsaldaki gençlerin ve kadınların üretime daha güçlü biçimde dahil edilmesini sağlayacak şekilde önceliklendirilmesi hedeflenmiştir.

L-S.2.2 İklim dostu tarım kapsamında aile, küçük/orta ve üretim-pazarlama kapasitesi yüksek, uluslararası pazarlara ulaşabilecek büyük ölçekli işletmelere yönelik desteklerin artırılarak devam ettirilmesi ve yeni teşviklerle sektörün özellikle kadın girişimcilerin teknik ve finansal açıdan desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM)	OGM, TB, Kooperatifler, Belediyeler	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Kurulan yeni işletme sayısı (adet) Desteklenen aile sayısı (adet)

Açıklama

Pazarlama, lojistik ve reklam süreçlerinde kapasitesi daha yüksek şirketlerin, girişimciler için cinsiyet dengesinin gözetilerek kurulması amaçlanmaktadır.

L-S.2.3 Orman endüstrisi şirketleri için katma değer, verimlilik ve geri dönüşümü artırıcı teşviklerin genişletilmesi ve artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM)	TB, HMB, Ticaret Odaları	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Desteklenen şirket sayısı (adet) Verilen teşvik miktarı (TL) Teşvikle kurulan geri dönüşüm tesisi sayısı (adet) Geri kazanılan madde miktarı (ton)

Açıklama

Odun ürünleri sektöründe tasarım, teknoloji yani katma değerini yükseltmesi amaçlanmaktadır.

Strateji L-S.3 Sektörün Ar-Ge ve inovasyon bakımından güçlendirilmesi için proje desteklerinin 2030 itibariyle 2020 seviyesinin iki katına çıkarılması

L-S.3.1 Yutak alanlara zarar verebilecek afet ve iklim değişikliği kaynaklı orman zararları ile mücadelenin teknolojik, önleyici ve eğitici projelerle güçlendirilmesi ile bu zararların karbon stoklarına etkileri konularında Ar-Ge desteğinin artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, TAGEM, BSGM), ÇŞİDB (ÇEMGM), Üniversiteler	TOB (DKMPGM), TÜSİAD, TÜBİTAK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yürütülen ve tamamlanan proje sayısı (adet) Sel, taşkın, heyelan kaynaklı zararların azaltımına ilişkin hazırlanan en az 15 proje

Açıklama

İklim değişikliği kaynaklı afet ve zararların yutak alanları üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri azaltmaya yönelik Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi amaçlanmaktadır.

L-S.3.2 Sera gazı emisyon ve tutum hesaplamaları konusunda teknik altyapının güçlendirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, TAGEM, TRGM)	ÇŞİDB (CBSGM), Üniversiteler, TÜBİTAK	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Geliştirilen, güncellenen ve yeni oluşturulan yeni CBS ve arazi kullanma altık veri setleri Yürütülen ve tamamlanan Ar-Ge proje sayısı (adet)

Açıklama

Uzaktan algılama, coğrafi bilgi sistemleri ve bilimsel çalışmalara dayalı emisyon faktörlerine bağlı olarak gerçekleştirilen AKAKDO sektörü raporlama seviyesinin ve hassasiyetinin iyileştirilmesi için araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin sürdürülmesi hedeflenmektedir.

L-S.3.3 Arazi Kullanma ve Ormancılık sektörünün teknoloji tabanlı ihtiyaçlarına yönelik araştırmaların desteklenmesi ve bu sektöre özgü proje teşvik mekanizmasının geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB, TÜBİTAK	ÇŞİDB (ÇEMGM), Üniversiteler, TÜSİAD	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Kurulan teşvik mekanizmasının Verilen teşvik miktarı (TL) Yürütülen araştırma projesi sayısı (adet)

Açıklama

AKAKDO sektöründe mevcut ulusal teknoloji ve inovasyon seviyesinin iyileştirilmesi için sektöre özel bir fonlama mekanizmasının oluşturulması amaçlanmaktadır.

L-S.3.4 Ormancılıkta ve arazi kullanımında dijitalleşmenin, uzaktan algılama yöntemlerinin (uydu temelli, dron kullanımı gibi) ve verimliliği geliştirecek robotik teknolojilerin kullanımının artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB, TÜBİTAK	ÇŞİDB (ÇEMGM), Üniversiteler, TÜSİAD	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Gerçekleştirilen proje sayısı (adet)

Açıklama

Ormancılıkta dijitalleşme, hassas izleme, robot kullanımı vb. Teknolojilerin gelişiminin desteklenmesi karbon stok ve emisyon hesaplarının hassasiyet ve doğruluğunun artırılması hedeflenmektedir.

L-S.3.5 İklim projeksiyonlarının gerçekleştirilmesi ve projeksiyon çıktılarının kullanılarak ormancılık ve arazi kullanımına yönelik etkilenebilirlik analizlerinin gerçekleştirilmesine yönelik projelerin desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM), ÇŞİDB (ÇEMGM, İDB), TÜBİTAK, Üniversiteler	TOB (OGM, TRGM)	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> SSP senaryoları doğrultusunda iklim projeksiyonlarının güncellenmesi 2023-2030 döneminde destek verilen iklim projeksiyonları ve arazi kullanımı konulu en az 5 araştırma projesi Yapılan etkilenebilirlik analizi sayısı Verilen destek miktarı (TL)

Açıklama

İklim projeksiyonlarının SSP senaryoları doğrultusunda güncellenmesi ve yapılacak sektörel etkilenebilirlik analizleri sonucu projeksiyonların arazi kullanma sektörünün gelişimine katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

L-S.3.6 Ağaçlandırma ve bitkilendirmede biyoçeşitlilik zetilerek, kuraklığa dayanıklı türler geliştirilmesi dahil olmak üzere entegre kuraklık çözümlerine yönelik bilimsel çalışma ve teknolojilerin teşvik edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TAGEM, OGM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	TOB (DKMPGM), TÜBİTAK, Üniversiteler, TÜSİAD	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Yıllık bazda kuraklık konulu en az 5 araştırma projesine destek veriliyor olması Söz konusu döneme ilişkin kurak alanlardaki ağaçlandırma ve bitkilendirme başarısını artırmaya yönelik 5 Ar-Ge projesinin uygulanması

Açıklama

Kuraklık şiddeti ve sıklığının artma riskine karşı ve ayrıca artan sıcaklıkların ortaya çıkaracağı su sıkıntısını tolere edebilecek kuraklığa dayanıklı orijinler ve teknolojik çözümler desteklenmesi hedeflenmektedir.

L-S.3.7 Karar süreçlerine veriye dayalı yapay zekanın dahil edilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB	TÜBİTAK, Üniversiteler, Özel sektör kuruluşları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Büyük veri, veri analizi ve yapay zekâ konulu desteklenen en az 2 proje Kurum içi karar verme ve tahmin süreçlerinde yapay zekanın kullanım oranı

Açıklama

Sektördeki kurumların veri toplama, depolama, analiz çalışmalarının gözden geçirilmesi; raporlama, analiz, veri kokpit ekranı (dashboarding), ileriye yönelik tahmin ve büyük veri yönetimi konusunda teknolojik altyapının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

L-S.3.8 Uzun Dönemli Ekolojik İzleme Ağı, ICP Ormanları, Entegre Karbon Gözlem Sistemi (Integrated Carbon Observation System) ve benzeri ekosistem izleme ağlarına daha etkin katılımın sağlanması, yağış-akış süreçlerinin detaylı ve hassas izlenmesi ve analizi için uzun dönemli deneysel havza ve ekosistem izleme çalışmalarının teşvik edilmesi, ülkemizin farklı eko zonlarında yaygınlaştırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB	TOB (DKMPGM, OGM), ÇŞİDB (ÇEMGM, MGM), TÜBİTAK, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Kurulan Uzun Dönemli Ekolojik İzleme Ağı izleme alanı sayısı (adet) ICP Seviye 2 izleme alanı sayısı (adet) Ekosistemin tüm bileşenlerini kapsayacak şekilde kurulmuş ve işletilen deneysel eş havza izleme sistemi Desteklenen uzun dönemli deneysel proje sayısı (adet)

Açıklama

Adı geçen ağlar yardımıyla iklim değişikliğinin ormanlar üzerindeki etkileri izlenerek daha etkin katılım iklim değişikliğinin etkilerini anlamak hedeflenmektedir.

L-S.3.9 Kıyı ve denizlerde sualtı ekosistemlerinin geliştirilmesi ile mavi karbon yutağı oluşturmaya yönelik araştırmaların desteklenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK	TOB (BSGM), İDB, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Mavi karbon konulu proje sayısı (adet) ve kapsadığı alan (ha)

Açıklama

Mavi karbon azaltım potansiyeli ile Akdeniz coğrafyasında bilimsel ve teknik çalışmalar yapılarak mavi karbon potansiyeli ve fizibilitesi hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır.

Strateji L-S.4 Sektörde karbon yönetimi konusunda yetişmiş teknik eleman ve profesyonel sayısının artırılması

360

L-S.4.1 Orman kayıp ve zararları (yangın, hastalık vb.) ile mücadelede bilimsel, kurumsal ve beşeri kapasitenin geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM)	TÜBİTAK, Üniversiteler, STK'lar, Belediyeler	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal ve uluslararası ölçekte her yıl üretilen en az 2 proje En az 100 kişiye her yıl eğitim verilmesi ve eğitimlerde cinsiyet dengesinin gözetilmesi Her yıl verilen en az 10 eğitim Hazırlanan bilimsel yayın sayısı (adet)

Açıklama

Değişen iklim koşulları nedeniyle ekosistemlerde kayıp ve zararlardan kaynaklanan emisyonların yönetimi, izlenmesi ve raporlanması kapsamında teknik kapasitenin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

L-S.4.2 Orman kayıp ve zararları (yangın, hastalık vb.) ile mücadelede farkındalığın artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM)	MEB, STK'lar	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her yıl yapılan en az 10 farkındalık etkinliği (örn. Kamu spotu, belgesel vb.) Sosyal medya platformlarında bu konuda farkındalığı artırıcı gerçekleşen paylaşım sayısı (adet) Orman köylülerinin yangınla mücadelede farkındalığını artırmak amaçlı uygulanan proje sayısı (adet)

Açıklama

Cinsiyet eşitsizliği üretmeyecek, eşitliği ve katılımcılığı destekleyecek bir yaklaşımı temel alan farkındalık etkinliklerinin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

L-S.4.3 İklim değişikliğinin çölleşme ve erozyon üzerindeki etkileri ve mücadelede bilimsel, kurumsal ve beşeri kapasite ile farkındalığın artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇŞİDB (ÇEMGM), TOB (TAGEM)	TOB (OGM)	2025-2030	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal ve uluslararası ölçekte her yıl üretilen en az 2 proje Her yıl eğitim verilmesi ve eğitimlerde cinsiyet dengesinin gözetilmesi Her yıl verilen en az 10 eğitim Yürütülen Ar-Ge projesi ve bilimsel yayın sayısı (adet) Her yıl en az 100 teknik personele yönelik verilen iklim değişikliği, çölleşme, erozyon kontrolü konulu teknik eğitimler (adet) Her yıl yapılan iklim değişikliği, çölleşme, erozyon kontrolü konulu farkındalık etkinlikleri (örn. Kamu spotu, belgesel vb.) (adet)

Açıklama

Çölleşme ve erozyon önleyici faaliyetlere ilişkin kapasitenin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

L-S.4.4 Sulak alan kayıp ve zararları (kuraklık, kurutma, sulak alanların amaç dışı kullanımı vb.) ile mücadelede bilimsel, kurumsal ve beşeri kapasitenin geliştirilmesi, farkındalığın artırılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (DKMPGM)	TOB (OGM), ÇŞİDB, TÜBİTAK, Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal ve uluslararası ölçekte her yıl üretilen en az 2 proje En az 100 kişiye her yıl verilen eğitim Her yıl verilen en az 5 eğitim Her yıl hazırlanan en az 5 uluslararası 10 ulusal bilimsel yayın Her yıl yapılan en az 5 farkındalık etkinliği (örn. Kamu spotu, belgesel vb.)

Açıklama

Cinsiyet eşitsizliği üretmeyecek, eşitliği ve katılımcılığı destekleyecek bir yaklaşımı temel alan farkındalık etkinliklerinin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

361

L-S.4.5 Araştırmacı, teknik personel ve çiftçilere yönelik iklim dostu ve düşük karbonlu tarım eğitimleri verilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (TRGM, PERGEM, EYDB)	ÇŞİDB (ÇEMGM), TOB (OGM), Ziraat Mühendisleri Odası, Üniversiteler, STK'lar	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her yıl verilen en az 10 eğitim En az 100 kişiye her yıl verilen eğitim

Açıklama

Emisyon azaltımı amaçlı, tarım kaynaklı yutak kapasitesinin artırılması amacıyla iklim dostu tarım eğitimlerinin cinsiyet dengesi gözetilerek artırılması hedeflenmektedir.

L-S.4.6 Teknik personele ve sulak alanlarda geleneksel yöntemlerle tarım, hayvancılık ve balıkçılık yapanlara sulak alanların korunması ve iklim dostu balıkçılık uygulamaları konusunda eğitimler verilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (DKMPGM, BSGM)	Üniversiteler	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Her yıl verilen en az 5 eğitim En az 200 kişiye her yıl verilen eğitim ve eğitimlerde cinsiyet dengesinin gözetilmesi

Açıklama

Sulak alanların korunması ve iklim dostu balıkçılık eğitimlerinin artırılması hedeflenmektedir.

L-S.4.7 Teknik personele yönelik iklim dostu ormancılık kapsamında özellikle iklim değişikliği kaynaklı risklerin azaltılması ve yönetimi konularında eğitimler verilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM), Orman Mühendisleri Odası	ÇŞİDB (ÇEMGM), STK'lar	2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> Her yıl en az 500 Orman Mühendisine verilen eğitim Her yıl verilen en az 10 eğitim

Açıklama

İklim dostu ormancılığa yönelik çeşitli eğitimlerin cinsiyet dengesi gözetilerek artırılması hedeflenmektedir.

L-S.4.8 Belediyelere, akarsu koridoru restorasyonuna yönelik eğitim programı hazırlanması ve uygulanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB, ÇŞİDB, Belediyeler	TOB (OGM), Orman Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisleri Odası, STK'lar	2024-2027	<ul style="list-style-type: none"> Eğitim programının oluşturulmasına yönelik 2025 yılına kadar hazırlanan en az bir kapasite geliştirme projesi En az 100 belediyeyi kapsayacak şekilde gerçekleştirilen en az bir eğitim programı

Açıklama

Belediyelerdeki ilgili birimlerin akarsu koridoru restorasyonu teknik bilgi, beceri ve tecrübe kazanması için eğitilmesi amaçlanmaktadır.

L-S.4.9 AKAKDO sektöründe sera gazı emisyon ve tutum hesaplamaları ve uluslararası raporlama yükümlülükleri kapsamında teknik personel yetiştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, TRGM) Üniversiteler	İDB, TOB (TAGEM)	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> AKAKDO sektörü sera gazı ve BTR, NC raporlamaları konusunda her yıl en az 2 eğitim verilmesi Üniversitelerde açılan İklim Değişikliği konulu ders, yüksek lisans ve doktora program sayısı Sera gazı emisyon ve tutum hesaplamaları ve hesaplara yönelik veri temini konusunda en az 10 eğitim verilmesi 100 uzmanın sertifikalı uzman olarak eğitilmesi Sorumlu kurumlar içinde ilgili birimlerde görev yapan teknik personelden en az 50 kişiye üniversitelerle iş birliği halinde eğitimcilerin eğitimi kapsamında hem teknik hem de yabancı dil eğitiminin verilmesi ve sertifikasyon sistemi oluşturulması

Açıklama

2024 sonunda yürürlüğe girecek BMİDÇS yeni raporlama sistemi konusunda AKAKDO sektörü uzmanlarının yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

L-S.4.10 Yutak alanların yönetimi ve raporlanması ile doğrudan ilgili kuruluşlarda iklim değişikliği birimlerinin kurulması, kurumsal kapasitenin uzman ve yetki bazında geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, TRGM, TAGEM, BSGM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	İDB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> İlgili kurumlarda oluşturulan yeni birimler İlgili kurumlardaki teknik ve araştırmacı personel sayısı

Açıklama

AKAKDO sektörünün geliştirilmesi, izlenmesi ve raporlanması ile ilgili kurumlarda yapılanmanın ekosistem temelli iklim değişikliği politikalarının ve stratejilerinin oluşturulması, ekosistemlerde karbon yönetiminin sağlanması, karbon kredileri konusunda çalışmalar yapılması, BMİDÇS yükümlülüklerini ve azaltım taahhütlerini yerine getirilmesi, iklim değişikliğinin ekosistemlere etkisi ve bu etkilerle etkin mücadele çerçevesinin belirlenmesi faaliyetlerini yürütecek birimler içermesi ve teknik personel ve raporlara veri sağlayacak araştırmacıların kapasitesinin artırılması hedeflenmektedir.

Strateji L-S.5 AKAKDO Sektörüne yönelik teknoloji altyapısının geliştirilmesi

L-S.5.1 Kuraklık, sel-taşkın, orman yangını ve heyelan konularında tahmin ve erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve operasyonel hale getirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TOB (OGM, TAGEM, SYGM, DSİ)	AFAD	2023-2027	<ul style="list-style-type: none"> Geliştirilen tahmin ve erken uyarı sistemi sayısı (fizibilite, tasarım, operasyonel) (adet)

Açıklama

Afetlerle mücadelede erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi, uygulanması ve diğer ülkelere yaygınlaştırılması teknoloji ihracatı amacıyla Ar-Ge ve inovasyonun desteklenmesi ve uygulanması amaçlanmaktadır.

L-S.5.2 Arazi kullanımı konusunda emisyonların ve tutumların uzaktan algılama ve atmosferik modellerle tahminine ve doğrulamasına yönelik Ar-Ge kapasitesinin artırılması, özellikle uydu bazlı gözlem ve analiz sistemlerinin geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TÜBİTAK, TOB (OGM, TRGM, TAGEM), ÇŞİDB (CBSGM, ÇEMGM)	Üniversiteler, Özel sektör kuruluşları	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Uydu bazlı sistemlerin kullanım oranı (%) Sera gazı envanterinin doğrulanmasında kullanılmaya başlanan model sayısı (adet) Geliştirilen Ar-Ge proje sayısı (adet)

Açıklama

AKAKDO sektöründe uzaktan algılama teknolojileri ve modelleme konusundaki girişim ve projelerin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Adil geçiş ve istihdamın
dönüşümü için kapasite
geliştirilecek

İşgücü piyasalarında
yeşil dönüşümün sağlanması
ve geçişin adil koşullarda
gerçekleşmesi için
“Ulusal Adil Geçiş Stratejisi”
hazırlanacak

Adil geçiş süreci
ve sosyal diyalog
geliştirilecek

ADIL GEÇİŞ

Strateji AG-S.1 Adil geçiş ve istihdamın dönüşümü için kapasitenin geliştirilmesi

AG-S.1.1 İşgücü piyasalarında yeşil dönüşümün sağlanması ve geçişin adil koşullarda gerçekleşmesi için ulusal adil geçiş stratejisinin hazırlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇSGB	SBB, ÇŞİDB, STB, ETKB, ASHB, MEB, YÖK	2024-2026	• Yayımlanan adil geçiş strateji belgesi (adet)

Açıklama

Sektörel ve bölgesel analizler doğrultusunda ÇSGBnca iklim değişikliği ve yeşil dönüşüm sürecinin istihdam ve toplumsal etkilerinin adil geçiş perspektifiyle yönetilmesine yönelik olarak işgücünün yetiştirilmesi, istihdam, sosyal koruma, sosyal yardım, iş sağlığı ve güvenliği ve göç dahil farklı politika alanlarını kapsayacak Ulusal Adil Geçiş Stratejisi hazırlanacaktır.

AG-S.1.2 Adil geçiş sürecinin ve sosyal diyalogun geliştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇSGB	İşçi ve İşveren Sendikaları ve Konfederasyonları, TOBB, Türkiye İhracatçılar Meclisi	2024-2026	• Sosyal taraflara yönelik yapılan farkındalık artırma çalışması sayısı (adet) • Yapılan paydaş toplantı sayısı (adet) • Hazırlanan rapor sayısı (adet)

Açıklama

Adil geçiş sürecinde dönüşümden etkilenecek öncelikli çalışan gruplarının işlerini ve istihdamını korumak için eylem gerektiren sektörlerde ve işyerlerinde, sosyal tarafların sürece etkin katılımını sağlamaya yönelik farkındalık artırma, güçlendirme çalışmaları yapılacaktır.

AG-S.1.3 Yeşil dönüşüm sürecinin işgücü talebinde ortaya çıkaracağı yeni nitelik ve beceri gerekliliklerinin belirlenmesi, sektörel ve bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda yeni niteliklere sahip işgücünün yetiştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇSGB	SBB, ÇŞİDB, STB, ETKB, TB, TOB, UAB, YÖK, İŞKUR, MYK, TOBB	2024-2027	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan rapor sayısı (adet) Kurumlar arası yapılan koordinasyon çalışma sayısı (adet)

Açıklama

Sektörlerde yeşil dönüşümün sağlanması için gerekliliklerin biri dönüşüme uygun işgücünün yetiştirilmesidir. Eylem kapsamında söz konusu işgücünün yetiştirilmesine yönelik araştırma, politika geliştirme ve koordinasyon çalışmaları yürütülecektir.

AG-S.1.4 Yeşil dönüşüm sürecinde değişecek veya yeni ortaya çıkacak mesleklerin standartlarının oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
MYK	ÇŞİDB, STB, ETKB, ÇSGB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Standartları değişen/güncellenen meslek sayısı (adet) Güncellenen / yayımlanan meslek standart sayısı (adet)

Açıklama

Sektörlerde yeşil dönüşümün sağlanması için gerekliliklerin biri dönüşüme uygun işgücünün yetiştirilmesidir. Eylem kapsamında değişecek veya yeni ortaya çıkacak mesleklerin standartlarının oluşturulması amaçlanmaktadır.

AG-S.1.5 Eğitim müfredatının ve yükseköğretim programlarının belirlenen yeni beceri çerçevesine uyumlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılarak dönüşüm süreciyle ortaya çıkacak işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
MEB, YÖK, TOBB	ÇŞİDB, STB, TOB, UAB, ETKB, ÇSGB, İŞKUR, MYK	2024-2028	<ul style="list-style-type: none"> Güncellenen program sayısı (adet) Hazırlanan yeni programların sayısı (adet)

Açıklama

Sektörlerde yeşil dönüşümün sağlanması için gerekliliklerin biri dönüşüme uygun işgücünün yetiştirilmesidir. Eylem kapsamında işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması amaçlanmaktadır.

AG-S.1.6 Sektörlerin yeşil dönüşüm sürecinde kimseyi geride bırakmama yaklaşımıyla, kadınlar öncelikli olmak üzere, özel politika gerektiren grupların karar alma süreçlerine katılımını sağlayarak, mesleki eğitim, beceri edindirme/geliştirme programları ve iş imkanlarından etkin yararlanmalarının sağlanması için çalışmalar yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ÇSGB	ÇŞİDB, STB, ETKB, SBB, ASHB	2024-2028	<ul style="list-style-type: none"> Özel politika gerektiren grupların katılım sağladığı karar alma süreci sayısı (adet)

Açıklama

Özel politika gerektiren grupların karar alma mekanizmalarına, eğitim ve istihdama erişim imkanlarının geliştirilerek dönüşüm sürecinde istihdamın kapsayıcılığının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

AG-S.1.7 Enerji sektöründeki dönüşümün enerji yoksulluğuna neden olmasının engellenmesi ve bu çerçevede kırılgan grupların korunması için çalışmalar yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ETKB, ASHB	ÇŞİDB, STB, ÇSGB	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan rapor sayısı (adet) Yapılan çalıştay sayısı (adet)

Açıklama

Uygulanacak olan enerji politikaları sonucunda kimseyi geride bırakmamak prensibi çerçevesinde kırılgan grupların korunması için çalışmalar yapılması amaçlanmaktadır.

KARBON FİYATLANDIRMA

Türkiye'de Emisyon
Ticaret Sistemi (ETS)
kurulacak

Diğer karbon
fiyatlandırma araçları
konusunda altyapı
çalışmaları yapılacak

Gönüllü Karbon
Piyasası ve Ulusal
Denkleştirme konusunda
altyapı oluşturulacak

Paris Anlaşması
6. Maddeye katılımın
değerlendirilmesine
yönelik çalışmalar
yapılacak

Strateji K-S.1**Türkiye’de Emisyon Ticaret Sisteminin (ETS) Kurulması****K-S.1.1 Mevcut altyapı, ihtiyaçlar ve projeksiyonlar doğrultusunda ETS kapsamının ve işleyişinin belirlenmesi**

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	IDUKK Üyeleri, ÇSGB, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2025	• Hazırlanan ETS kapsamına ilişkin mevzuat hükümleri

Açıklama

Ülkemizin Güncellenmiş Ulusal Katkı Beyanı (NDC)’nda azaltım aracı olarak belirlenen ETS’nin kurulmasına yönelik sektörel kapsam ve emisyon eşik değeri belirleme çalışmaları gerçekleştirilecektir. Kurulacak olan ETS’de sisteme dahil edilecek sektörler belirlenirken sektörel rekabetçilik gözetilecek; sektörel farklılıklar ve tesis boyutları da göz önüne alınarak adil bir geçiş sistemi oluşturulacaktır.

K-S.1.2 Güncel Ulusal Katkı Beyanı hedefleri doğrultusunda yapısal uyumu sağlayacak şekilde AB mevzuatı da gözetilerek ETS kapsamının genişletilmesi ve gerekli mevzuat uyumunun sağlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	IDUKK Üyeleri, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2027	• Yayımlanan mevzuat

Açıklama

ETS tasarımı gerçekleştirdikten sonra, AB tarafından yapılan veya yapılacak düzenlemeler de dikkate alınarak uyum çalışmaları gerçekleştirilecektir.

K-S.1.3 Emisyon üst sınırının; emisyon yoğun sektörlerin mevcut durumu, azaltım hedefleri, uluslararası anlaşmalar ve ulusal koşullar bağlamında belirlenmesi ekonomik ve sosyal etkiler, sektörel potansiyel ve teknolojik imkanlar gözetilerek belirlenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	IDUKK Üyeleri, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2025	• Hazırlanan emisyon üst sınırı teknik çalışma raporu

Açıklama

ETS'nin tasarımında emisyon üst sınırı belirlenirken sektörlerin mevcut durumu ve azaltım hedefleri, uluslararası anlaşmalar ve ulusal koşullar göz önüne alınacaktır.

K-S.1.4 2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi, varsayılan, güncel ve projekte edilmiş karbon fiyatları, uluslararası uyum ve azaltım politikaları ile karbon kaçağı riski dikkate alınarak enerji yoğun sektörlerle ilişkin ekonomik, mali, sosyal ve teknik etki analizlerinin yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	IDUKK Üyeleri, ÇSGB, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2025	• Kapsam dahilindeki sektörler için hazırlanan analiz raporu

Açıklama

ETS kurulumunda ülkemizin uzun dönemli iklim hedefleri, oluşacak ve projekte edilmiş karbon fiyatları, tahsisat senaryoları ve karbon kaçağı riski göz önünde bulundurularak ETS'nin enerji yoğun sektörler üzerinde etkileri incelenecektir.

K-S.1.5 ETS piyasasına finansal aktörlerin dahil olmasına yönelik değerlendirme çalışmalarının yapılması ve finansal aktörlerle ilgili mevzuatların hazırlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB, HMB	SPK, Borsa İstanbul, EPIAŞ, EPDK, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2026	• Hazırlanan Değerlendirme raporu ve ilgili mevzuat

Açıklama

ETS tasarımında alternatiflerden biri de piyasada finansal aktörlerin yer almasıdır. Bu hususta ilgili değerlendirmelerin yapılması ve gerektiği durumda mevzuatların hazırlanması planlanmaktadır.

K-S.1.6 ETS kapsamında elde edilecek gelirlerin, Ulusal Katkı Beyanı gözetilerek, yeşil kalkınma hedefi doğrultusunda düşük karbonlu ekonomiyi ve adil geçişi de güvence altına alacak şekilde kullanılması için planlama çalışmalarının yapılması, gerekli mevzuatın ve uygulama altyapısının hazırlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB, HMB	TOBB, TOB (OGM), STB, ETKB, TB, ÇSGB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2025	• Hazırlanan Gelirlerin geri kullanımına ilişkin teknik rapor ve ilgili ETS mevzuat hükümleri

Açıklama

ETS'de tahsisatların dağıtımında satış metodunun kullanılması durumunda ETS'den gelir elde etmek mümkündür. Uluslararası örneklere bakıldığında ETS'den elde edilen gelirlerin kullanımı genellikle düşük karbonlu ekonomi ve adil geçişi güvence altına alacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda karar alınması ihtimali için gerekli planlama ve mevzuat çalışmaları yapılacaktır.

K-S.1.7 ETS uygulama periyodu öncesinde kapsama giren tesislerin sisteme girişini kolaylaştırıcı bir pilot dönem tanımlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	SPK, Borsa İstanbul, TOBB, ETKB, EPDK, EPİAŞ, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2025	• Hazırlanan ETS Pilot Dönemi tasarım parametrelerine ilişkin rapor

Açıklama

ETS'nin uygulama periyodu öncesi, kapsamda olan tesisler için hem öğretici hem de adaptasyona kolaylık sağlayan bir pilot dönem tanımlanması yapılacaktır.

K-S.1.8 Yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kullanılacak ulusal ve uluslararası denkleştirme mekanizma ve koşullarının tanımlanması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	SPK, Borsa İstanbul, TSE, ETKB, EPDK, EPİAŞ, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2025	• Yayımlanan denkleştirme mekanizması teknik çalışma raporu

Açıklama

ETS tasarım unsurlarından biri de sistemde denkleştirmeye izin tanımaktır. Bu mekanizma ile kapsamdaki tesisler yükümlülüklerini daha maliyet etkin şekilde gerçekleştirebilmektedirler.

K-S.1.9 ETS tasarımında uluslararası koşullardan kaynaklanan ihtiyaçlarının değerlendirilmesi ve buna uygun tasarımların yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	TB, Dışişleri Bakanlığı, STB, ETKB, EPDK, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2026	• ETS tasarım parametrelerine hazırlanan ilişkin rapor

Açıklama

AB Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasına ve olabilecek diğer benzeri uygulamalara ilişkin gelişmeler bağlamında tasarım unsurlarının ihtiyaçlara yanıt verecek şekilde güncellenmesi sağlanacaktır.

K-S.1.10 Ücretsiz tahsisatların dağılımını ve uygulama periyodunu belirlemek üzere sektörel kıyaslama (benchmark)/tarihsel emisyon (grandfathering) çalışmalarının yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	ETKB, STB, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2026	• Hazırlanan sektörel kıyaslama ve tarihsel emisyon raporları (adet)

Açıklama

ETS tasarımında tahsisatların ücretsiz dağıtımında sektörel kıyaslama ve/veya tarihsel emisyon verilerinin kullanılması durumunda ilgili teknik çalışmalarının yapılması planlanmaktadır.

K-S.1.11 ETS uygulamalarına ilişkin bilgilendirme ve görünürlük çalışmalarının sektör bazında yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	TOBB, ETKB, STB, EPDK, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2028	• Her yıl düzenlenen en az 10 adet eğitim • Hazırlanan Görünürlük Eylem Planı ve görünürlük çalışmaları kapsamında en az 500 kişiye ulaşılması

Açıklama

Türkiye'de ilk defa bir emisyon ticaret sisteminin kurulacak olması ve paydaşların bu sisteme girişini kolaylaştırmak ve etkin katılımını sağlamak için bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır.

Strateji K-S.2

Diğer Karbon Fiyatlandırma Araçları konusunda altyapı çalışmalarının yapılması

K-S.2.1 Karbon fiyatlandırma sürecinde Emisyon Ticaret Sistemini tamamlayıcı bir karbon fiyatlandırma mekanizmasının rolüne yönelik analiz çalışmalarının gerçekleştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	IDUKK Üyeleri, GİB, EPDK, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2025	• Hazırlanan Karbon Fiyatlandırma Araçları Analiz Raporu

Açıklama

Ülkemizin azaltım taahhüdü ve uluslararası gelişmeler bağlamında, ülkemiz hedeflerine uygun ve istikrarlı karbon fiyatlarının tesisi için diğer karbon fiyatlandırma araçlarına ilişkin analiz çalışmaları gerçekleştirilecektir.

K-S.2.2 Türk Vergi Sistemi içerisindeki Özel Tüketim Vergisi Kanununa ekli (I) sayılı liste tarifelerine karbon içeriği eklenmesine yönelik çalışmalar yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Gelir İdaresi Başkanlığı	İDB, SBB, HMB, İş Dünyası Temsil Örgütleri, ETKB	2024-2030	• Karbon içeriğinin, Özel Tüketim Vergisi Kanunu ekli (I) sayılı liste kapsamına alınmasına yönelik yapılan değerlendirme çalışması

Açıklama

Türk Vergi Sistemi içerisindeki ÖTV Kanununa ekli (I) sayılı liste tarifelerine karbon içeriğinin ilave edilmesine yönelik değerlendirme çalışmaları yapılacaktır.

Strateji K-S.3

Gönüllü Karbon Piyasası ve Ulusal Denkleştirme Konusunda Altyapı Oluşturulması

K-S.3.1 Mevcut gönüllü karbon piyasası kayıt sisteminin güncellenmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	IDUKK Üyeleri, TSE, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2025	• Güncellenmiş ve aktif çalışır kayıt sistemi

Açıklama

09.10.2013 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanan Gönüllü Karbon Piyasası Kayıt Tebliği kapsamında oluşturulan kayıt sisteminin güncellenmesi gerçekleştirilecektir.

K-S.3.2 Ulusal karbon denkleştirme sisteminin kurulmasına yönelik değerlendirme çalışmalarının yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	ETKB, TSE, TOBB, ETKB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2025	• Yayımlanan kılavuz doküman

Açıklama

Emisyon Ticaret Sisteminde denkleştirme işlemlerine izin verilme olasılığı ve Paris Anlaşması'nın 6'ncı maddesi ile birlikte ülke içerisinde gerçekleşen azaltımların Ulusal Katkı Beyanı'mız için önem arz etmesi sebebiyle ulusal bir karbon kredilendirme sisteminin kurulması hedeflenmektedir.

K-S.3.3 Ulusal sistemin sektörel odaklarının belirlenmesi ve seçili sektörler için uluslararası standartlarla uyumlu olarak ulusal standart ve metodolojilerin geliştirilmesi ve altyapının oluşturulması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	TOB, ÇŞİDB, STB, ETKB, TSE, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan mevzuat ve kılavuz dokümanları (adet)

Açıklama

Kurulacak olan sistemin ulusal şartları göz önünde bulundurarak, uluslararası arenada tanınırlığını ve kabul edilebilirliğinin sağlanması için gerekli metodolojilerin ve standartların geliştirilmesi sağlanacaktır.

K-S.3.4 Uluslararası sistemlerle uyumlu ulusal sistem kapsamındaki doğrulama sistemi için gerekli yetkilendirme ve akreditasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	TSE, TÜRKAK, TOBB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Yayımlanan mevzuat ve kılavuz dokümanları (adet) Akredite kurum/kuruluş sayısı (adet)

Açıklama

Karbon piyasalarının bir parçası olan doğrulayıcı kuruluşların yetkilendirilmesi ve akreditasyonu için gerekli çalışmaların yapılması hedeflenmektedir.

K-S.3.5 Gönüllü karbon piyasasının etkin tanıtımına yönelik çalışmalar yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	ETKB, EPDK, TSE, TOBB, TÜSİAD	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Her yıl düzenlenen en az 4 etkinlik/toplantı, çalıştay, seminer

Açıklama

Türkiye'de 2008'den bu yana var olan Gönüllü karbon piyasasının, ulusal kredilendirme sistemi ve ETS'nin kurulmasıyla önem kazanacak olması nedeni ile daha fazla bilgilendirme çalışmasının yapılması gerekmektedir.

Strateji K-S.4

Paris Anlaşması'nın 6. maddesine katılımın değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması

K-S.4.1 Ulusal Katkı Beyanı kapsamında Paris Anlaşması'nın 6. maddesi ile ilgili uygulamalarda Türkiye'nin rolünün belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	SBB, HMB, ETKB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2030	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan Madde 6 politika dokümanı Hazırlanan analiz çalışmaları

Açıklama

Paris Anlaşması'nın 6'ncı maddesi kapsamındaki rolünün (alıcı/satıcı) belirlenmesi için gerekli çalışmaların yapılması planlanmaktadır.

K-S.4.2 Paris Anlaşması'nın 6. maddesi kapsamındaki uygulamalarda çeşitli ülkeler tarafından başlatılan pilot uygulamalara katılım konusunda sektörel değerlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi

Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
İDB	SBB, HMB, ETKB, İş Dünyası Temsil Örgütleri	2024-2026	<ul style="list-style-type: none"> Hazırlanan Madde 6 politika dokümanı

Açıklama

Uluslararası karbon piyasasına katılım için strateji belirlenmesi aşamasına rehberlik oluşturmak için sektörel değerlendirme çalışmasının yapılması hedeflenmektedir.

İDASEP HAZIRLIĞI
KATILIMCI
KURUMLARI

İklim Değişikliği Azaltım Eylem Planı hazırlık çalışmalarına katılım ve katkı sağlayan kuru ve kuruluşlar aşağıda listelenmiştir.

- **Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı**
 - » İklim Değişikliği Başkanlığı
 - » Strateji Geliştirme Başkanlığı
 - » Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü
 - » Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü
 - » Çevresel Etki Değerlendirmesi İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü
 - » Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
 - » Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü
 - » Meteoroloji Genel Müdürlüğü
 - » Türkiye Çevre Ajansı Başkanlığı
 - » Yapı İşleri Genel Müdürlüğü
 - » Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - » Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü
 - » Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
 - » Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü
- **T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı**
- **Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı**
 - » Enerji Verimliliği ve Çevre Dairesi Başkanlığı
 - » Enerji İşleri Genel Müdürlüğü
 - » Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
- **Dışişleri Bakanlığı**
 - » Enerji ve Çevre Genel Müdürlüğü
 - » Avrupa Birliği Başkanlığı
- **Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı**
 - » Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
 - » Milli Teknoloji Genel Müdürlüğü
 - » Sanayi Genel Müdürlüğü
 - » Strateji Araştırmalar ve Verimlilik Genel Müdürlüğü
 - » Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü

- **Tarım ve Orman Bakanlığı**
 - » Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
 - » Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
 - » Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
 - » Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
 - » Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
 - » Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
 - » Hayvancılık Genel Müdürlüğü
 - » Orman Genel Müdürlüğü
 - » Su Yönetimi Genel Müdürlüğü
 - » Strateji Geliştirme Başkanlığı
 - » Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
 - » Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
- **Ticaret Bakanlığı**
 - » İhracat Genel Müdürlüğü
 - » Ticaret Araştırmaları ve Risk Değerlendirme Genel Müdürlüğü
 - » Uluslararası Anlaşmalar Ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü
- **Hazine ve Maliye Bakanlığı**
 - » Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü
 - » Ekonomik Programlar ve Araştırmalar Genel Müdürlüğü
 - » Gelir İdaresi Başkanlığı
 - » Borçlanma Genel Müdürlüğü
- **İçişleri Bakanlığı**
 - » Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü
- **Milli Eğitim Bakanlığı**
 - » Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - » Strateji Geliştirme Başkanlığı
- **Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı**
 - » Avrupa Birliği Ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
 - » Denizcilik Genel Müdürlüğü
 - » Haberleşme Genel Müdürlüğü
 - » Karayolları Genel Müdürlüğü
 - » Strateji Geliştirme Başkanlığı

- » Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü
- » Ulaştırma Hizmetleri Düzenleme Genel Müdürlüğü
- **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı**
 - » Çalışma Genel Müdürlüğü
- **Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı**
- **Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü**
- **Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu**
- **TÜBİTAK- Marmara Araştırma Merkezi Başkanlığı**
- **Türk Standardları Enstitüsü**
- **Türkiye İstatistik Kurumu**
- **Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı**
- **İLBANK A.Ş.**
- **Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu**
- **Elektrik Üretim A.Ş. Genel Müdürlüğü**
- **Türkiye Elektrik İletim A.Ş. Genel Müdürlüğü**
- **Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü**
- **T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu**
- **Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi**
- **Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu**
- **TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü**
- **Sermaye Piyasası Kurulu Başkanlığı**
- **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu**
- **Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu**
- **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**
- **TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü**
- **TCDD Taşımacılık AŞ Genel Müdürlüğü**
- **PTT A.Ş. Genel Müdürlüğü**
- **Kamu İhale Kurumu**
- **Türk Akreditasyon Kurumu**
- **Mesleki Yeterlilik Kurumu**
- **Türkiye Belediyeler Birliği**
- **Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği**
- **TÜSİAD**

- MÜSİAD
- Yüksek Öğretim Kurumu
- Türkiye Çelik Üreticileri Derneği
- TÜRKCİMENTO
- İstanbul Sanayi Odası (İSO)
- Ankara Üniversitesi
- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
- Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Kadir Has Üniversitesi
- ODTÜ Güneş Enerjisi Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Boğaziçi Üniversitesi
- Gazi Üniversitesi
- Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- İzmir Büyükşehir Belediyesi
- İlgili sivil toplum ve özel sektör kuruluşları

KAYNAKÇA

- [1] TÜİK, «Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2021,» 2023.
- [2] ETKB, «2021 Yılı Ulusal Enerji Denge Tabloları,» 2022.
- [3] EPIAŞ, «Elektrik Piyasası Bültenleri,» 2023.
- [4] EPDK, «Elektrik Piyasası Yıllık Sektör Raporu,» 2023.
- [5] TÜİK, «Gayrisafi yurt içi hasıla, iktisadi faaliyet kollarına göre A21 düzeyinde cari fiyatlarla değer, pay, değişim oranı, 1998-2022,» 2023.
- [6] TÜİK, «Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2022,» 2023.
- [7] TÜİK, «Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri,» 2022.
- [8] TÜİK, «Yıllara göre motorlu kara taşıtları sayısı,» 2023.
- [9] TÜİK, «Devlet yolu, il yolu ve otoyollar üzerindeki seyir ile yük ve yolcu taşımaları,» 2021.
- [10] TÜİK, «Taşıt türüne göre taşıt-kilometre istatistikleri,» 2023.
- [11] TÜİK, «Havayolu istatistikleri,» 2023.
- [12] TÜİK, «Demiryollarında yolcu taşımacılığı,» 2023.
- [13] TÜİK, «Atık İstatistikleri, 2020,» 2020.
- [14] World Bank, «What a Waste: An Updated Look into the Future of Solid Waste Management,» 2018.
- [15] EUROSTAT, «Municipal waste generation up to 505 kg per person,» 2022.
- [16] ÇŞİDB, «Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı (2023-2035),» 2023.
- [17] TÜİK, «Belediye Su ve Atıksu İstatistikleri Anketi,» Haber Bülteni» 2020.
- [18] ETKB, «Elektrik Piyasası Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması (YEKDEM) Listesi,» 2023.
- [19] TÜİK, «Bitkisel Üretim İstatistikleri,» 2022.
- [20] TÜİK, «Kimyasal gübre kullanımı, 2009-2022,» 2023.
- [21] TÜİK, «Hayvansal Üretim İstatistikleri,» 2023.
- [22] OGM, «Ormancılık İstatistikleri,» 2023.

T.C. ÇEVRE, ŞEHİRCİLİK VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAKANLIĞI

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAŞKANLIĞI

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI (2024-2030)

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	i
TABLO LİSTESİ.....	iii
KISALTMALAR	iv
YÖNETİCİ ÖZETİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. ULUSLARARASI SÜREÇ ve PARİS ANLAŞMASI	2
1.2. TÜRKİYE'NİN ULUSAL KATKI BEYANI	3
1.3. İKLİM DEĞİŞİKLİNE UYUM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI HAZIRLAMA SÜRECİ.....	4
1.4. İZLEME VE DEĞERLENDİRME	8
1.5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM VİZYONU	9
1.6. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM STRATEJİSİ VE PRENSİPLERİ	10
KAYNAKÇA: Giriş	11
2. KENT	12
2.1. GENEL ÇERÇEVE	13
2.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR	15
2.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	18
2.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ	27
KAYNAKÇA: Kent	31
3. SU KAYNAKLARI YÖNETİMİ.....	32
3.1. GENEL ÇERÇEVE	33
3.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR	39
3.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	44
3.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ	50
KAYNAKÇA: Su Kaynakları Yönetimi	59
4. TARIM VE GIDA GÜVENCESİ.....	60
4.1. GENEL ÇERÇEVE	61
4.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR	63
4.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	65
4.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ	72
KAYNAKÇA: Tarım ve Gıda Güvencesi	79
5. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK VE EKOSİSTEM HİZMETLERİ.....	80
5.2. GENEL ÇERÇEVE	81
5.3. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR	83
5.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	85

5.5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ	95
KAYNAKÇA: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri.....	100
6. HALK SAĞLIĞI	102
6.1. GENEL ÇERÇEVE	103
6.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR	106
6.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	109
6.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ	115
KAYNAKÇA: Halk Sağlığı	121
7. ENERJİ.....	123
7.1. GENEL ÇERÇEVE	124
7.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR	125
7.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	127
7.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ	134
KAYNAKÇA: Enerji	143
8. TURİZM VE KÜLTÜREL MİRAS.....	145
8.1. GENEL ÇERÇEVE	146
8.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR	148
8.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	150
8.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ	158
KAYNAKÇA: Turizm ve Kültürel Miras.....	162
9. SANAYİ	164
9.1. GENEL ÇERÇEVE	165
9.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR	167
9.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	170
9.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ	176
KAYNAKÇA: Sanayi	181
10. ULAŞIM VE İLETİŞİM	182
10.1. GENEL ÇERÇEVE	183
10.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR.....	185
10.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ.....	188
10.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ.....	200
KAYNAKÇA: Ulaşım ve İletişim	208
11. SOSYAL KALKINMA	209
11.1. GENEL ÇERÇEVE	210
11.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR.....	212

11.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ.....	215
11.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ.....	221
KAYNAKÇA: Sosyal Kalkınma.....	223
12. AFET RİSK AZALTMA.....	224
12.1. GENEL ÇERÇEVE	225
12.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR.....	227
12.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ.....	229
12.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ.....	233
KAYNAKÇA: Afet Risk Azaltma	239
13. YATAY KESEN KONULAR	241
13.1. SEKTÖRLERİ İLGİLENDİREN ORTAK KONULAR, ÖDÜNLEŞMELER VE SİNERJİLER	242
13.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ VE RİSKLER BAĞLAMINDA SEKTÖRLER ARASI İLİŞKİLER	244
13.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM KONUSUNDAKİ ENGELLER.....	248
13.4. YATAY KESEN KONULAR İLE İLGİLİ PAYDAŞLAR.....	249
13.5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM BAĞLAMINDA YATAY KESEN EYLEMLER.....	250
14. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI.....	254
Kent.....	254
Su Kaynakları Yönetimi.....	257
Tarım ve Gıda Güvencesi	263
Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri	267
Halk Sağlığı.....	272
Enerji.....	275
Turizm ve Kültürel Miras	277
Sanayi	279
Ulaşım ve İletişim.....	281
Sosyal Kalkınma	285
Afet Risk Azaltma.....	287
Yatay Kesen Eylemler.....	290
EK-1: ETKİLENEBİLİRLİK VE RİSK ANALİZLERİ	293
EK-2: EYLEM PLANI HAZIRLIĞI KATILIMCI KURUMLAR	301

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 Etki Zinciri: Kent Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi	20
Şekil 2 Mevcut Dönem Risk Haritası: Kent Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi.....	22
Şekil 3 Etki Zinciri: Kent Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	23
Şekil 4 Mevcut Dönem Risk Haritası: Kent Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi.....	25
Şekil 5 Kentsel Yerleşmeler için Uyum Eylemleri Belirlenirken Dikkat Edilecek Hususlar	29
Şekil 6 Etki Zinciri: Su Kaynakları Yönetimi Sektörü ve Kuraklık İlişkisi.....	46
Şekil 7 Mevcut Dönem Risk Haritası: Su Kaynakları Yönetimi Sektörü ve Kuraklık İlişkisi....	47
Şekil 8 Etki Zinciri: Su Kaynakları Yönetimi Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi.....	48
Şekil 9 Mevcut Dönem Risk Haritası: Su Kaynakları Yönetimi Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi	49
Şekil 10 Etki Zinciri: Tarım-Tahıl Sektörü ve Kuraklık İlişkisi	67
Şekil 11 Mevcut Dönem Risk Haritası: Tarım-Tahıl ve Kuraklık İlişkisi.....	69
Şekil 12 Etki Zinciri: Hayvancılık Sektörü ve Kuraklık İlişkisi	70
Şekil 13 Mevcut Dönem Risk Haritası: Hayvancılık Sektörü ve Kuraklık İlişkisi	71
Şekil 14 Ülkemizdeki taksonların IUCN kategorilerine göre dağılımı	82
Şekil 15 Etki Zinciri: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Tür Çeşitliliği İlişkisi	88
Şekil 16 Mevcut Dönem Risk Haritası: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Tür Çeşitliliği İlişkisi.....	89
Şekil 17 Etki Zinciri: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Karbon Depolama İlişkisi	91
Şekil 18 Mevcut Dönem Risk Haritası: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Karbon Depolama İlişkisi	92
Şekil 19 Etki Zinciri: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık -Sulak Alanlar İlişkisi	94
Şekil 20 Mevcut Dönem Risk Haritası: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Sulak Alanlar İlişkisi	94
Şekil 21 Etki Zinciri: Sağlık Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	112
Şekil 22 Mevcut Dönem Risk Haritası: Sağlık Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	114
Şekil 23 Türkiye Rafinerileri, Petrol ve Doğal Gaz Depolama ve Terminalleri	128
Şekil 24 Ham Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları	129
Şekil 25 Etki Zinciri: Enerji Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	130
Şekil 26 Mevcut Dönem Risk Haritası: Enerji Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	131
Şekil 27 Etki Zinciri: Enerji Sektörü ve Kuraklık İlişkisi.....	132
Şekil 28 Mevcut Dönem Risk Haritası: Enerji Sektörü ve Kuraklık İlişkisi.....	133
Şekil 29 Rüzgâr Enerji Santrallerinin Kurulu Güçlerinin İllere Göre Dağılımı	136
Şekil 30 Güneş Enerji Santralleri Kurulu Güçlerinin İllere Göre Dağılımı (MW).....	137
Şekil 31 Türkiye’de Biyogaz, Biyokütle, Atık Isı ve Prolikt Yağ Enerji Santrallerinin İllere Göre Dağılımı (MW).....	138
Şekil 32 Elektrik Tüketiminin İllere Göre Dağılımı	139
Şekil 33 Akaryakıt Satışlarının İllere Göre Dağılımı	140
Şekil 34 Etki Zinciri: Turizm ve Kültürel Miras Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi.....	155
Şekil 35 Mevcut Dönem Risk Haritası: Turizm ve Kültürel Miras Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	157
Şekil 36 İmalat Sanayi Katma Değerinin GSYH İçindeki Payı (%)	165

Şekil 37 Teknoloji Seviyesine göre Ciro Dağılımı	166
Şekil 38 Özel Sektörün Uyum Çabaları için Stratejik Bağlantı Noktası.....	171
Şekil 39 İklim Değişikliğine Uyum Sağlamanın İş Dünyasına Faydaları	172
Şekil 40 Etki Zinciri: Sanayi Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi.....	173
Şekil 41 Mevcut Dönem Risk Haritası: Sanayi Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi.....	174
Şekil 42 Etki Zinciri: Sanayi Sektörü ve Kuraklık İlişkisi.....	174
Şekil 43 Mevcut Dönem Risk Haritası: Sanayi Sektörü ve Kuraklık İlişkisi.....	175
Şekil 44 Sanayi Sektörünün Etkilenebilirlik Faktörleri	176
Şekil 45 Türkiye’de Ulaşım Türlerine göre Yurtiçi Yolcu ve Yük Taşıma Oranları (2021)....	183
Şekil 46 Etki Zinciri: Ulaşım Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi.....	193
Şekil 47 Mevcut Dönem Risk Haritası: Ulaşım Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi.....	194
Şekil 48 Etki Zinciri: İletişim Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi.....	195
Şekil 49 Mevcut Dönem Risk Haritası: İletişim Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi.....	196
Şekil 50 Etki Zinciri: Ulaşım Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	197
Şekil 51 Mevcut Dönem Risk Haritası: Ulaşım Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	198
Şekil 52 Etki Zinciri: İletişim Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	199
Şekil 53 Mevcut Dönem Risk Haritası: İletişim Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi	199
Şekil 54 Türkiye’de Afet Risk Azaltma Stratejileri	228
Şekil 55 Türkiye’de Meydana Gelen Doğa Kaynaklı Afetlerin Risk Profili.....	229
Şekil 56 Türkiye ve Seçili Ülkelerde İklim Riski ve Etkilenebilirlik	230
Şekil 57 IPCC AR5 Yaklaşımına Göre Risk Bileşenleri (IPCC, 2014)	294
Şekil 58 Risk Analizinde İzlenen Adımlar.....	295
Şekil 59 Türkiye’de Ekstrem İklim Tehlikelerinin Görülme Sıklığındaki Değişimler.....	299

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 Eylem Planında belirlenen stratejik hedef, eylem ve sorumlu ve ilgili kurum sayısı....	5
Tablo 2 Sektörel Stratejik Hedefler	6
Tablo 2 2018 Yılı İtibariyle Sektörel Su Kullanımları	34
Tablo 3 Türkiye'deki takson sayıları.....	81
Tablo 4 İklim değişikliğinin turizm değer zincirine etkileri.....	150
Tablo 5 Kuraklık Risk Analizi için Önerilen Gösterge Seti	216
Tablo 6 Şiddetli Yağış Risk Analizi için Önerilen Gösterge Seti	217
Tablo 7 Türkiye'de meydana gelen temel doğa kaynaklı afetler	229
Tablo 8 Risk ve Bileşenlerinin Kantillere göre Sınıflandırılmasında Kullanılan Eşik Değerler ve Sınıf Karşılıkları	296

KISALTMALAR

Kısaltma	Açıklama
AB	Adalet Bakanlığı
ABÇPM	Avrupa Birliği Çerçeve Programları Müdürlüğü
ABDGM	Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
AEGM	Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
Ar-Ge	Araştırma-Geliştirme
AR5	IPCC'nin 5. Değerlendirme Raporu (IPCC Fifth Assessment Report)
ARA	Afet Risk Azaltma
ARAS	Afet Risk Azaltma Sistemi
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASHGM	Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
AYDES	Afet Yönetimi ve Karar Destek Sistemi
AYGM	Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü
AYİDGM	Afet Yönetimi ve İklim Değişikliği Genel Müdürlüğü
BB	Büyükşehir Belediyeleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BEK	Biyçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri
BİDB	Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı
BKİ	Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlıkları
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BSGM	Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü
BTGM	Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
BÜGEM	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemi
CBSGM	Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEDİDGM	Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü
ÇEMGM	Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü
ÇGM	Çalışma Genel Müdürlüğü
ÇHGM	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
CORINE	Çevresel Bilginin Koordinasyonu (Coordination of Information on the Environment)
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇŞİDB	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
ÇYGM	Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü
DASK	Doğal Afet Sigortaları Kurumu
DB	Dışişleri Bakanlığı
DEİGM	Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü
DGM	Denizcilik Genel Müdürlüğü
DHDB	Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

Kısaltma	Açıklama
DHGM	Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü
DHMİ	Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
DKK	Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
DKMPGM	Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EC	Avrupa Komisyonu (European Commission)
EÇGM	Enerji ve Çevre Genel Müdürlüğü
EEC	Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community)
EİGM	Enerji İşleri Genel Müdürlüğü
EM-DAT	Acil Durum Veritabanı (Emergency Events Database)
ENR	Enerji
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
ETKB	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
EÜAŞ	Elektrik Üretim A.Ş.
EVÇED	Enerji Verimliliği ve Çevre Dairesi Başkanlığı
EYDB	Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
EYHGM	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations)
GES	Güneş Enerji Santralleri
GGM	Gümrükler Genel Müdürlüğü
GİB	Göç İdaresi Başkanlığı
GKGM	Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
GSB	Gençlik ve Spor Bakanlığı
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HAYGEM	Hayvancılık Genel Müdürlüğü
HBÖGM	Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
HES	Hidroelektrik Santralleri
HGM	Haberleşme Genel Müdürlüğü
HMB	Hazine ve Maliye Bakanlığı
HSGM	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü
HYMK	Havza Yönetimi Merkez Kurulu
İB	İçişleri Bakanlığı
ICD	Hastalıklar ve Sağlıkla İlgili Sorunların Uluslararası İstatistiksel Sınıflandırması
İÇDB	İç Denetim Başkanlığı
ICOM	Uluslararası Müzeler Konseyi (International Council of Museums)
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)
İDB	İklim Değişikliği Başkanlığı
İDEP	İklim Değişikliği Eylem Planı
İDSADB	İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Dairesi Başkanlığı

Kısaltma	Açıklama
İDU	İklim Değişikliğine Uyum
İDUKK	İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (International Fund for Agricultural Development)
İGAM	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
İHDB	İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı
İİGM	İller İdaresi Genel Müdürlüğü
İLBANK	İller Bankası A.Ş.
İM	İl Müdürlükleri
İÖİ	İl Özel İdareleri
IOM Türkiye	Uluslararası Göç Örgütü, Türkiye Temsilciliği (International Organization for Migration)
IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change)
İRAP	İl Afet Risk Azaltma Planları
İSGGM	İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
İTGM	İç Ticaret Genel Müdürlüğü
IUCN	Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature)
İZCİ	Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Erken Uyarı Sistemi
JGK	Jandarma Genel Komutanlığı
KA	Kalkınma Ajansları
KAGM	Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü
KDB	Kentsel Dönüşüm Başkanlığı
KENTGES	Bütünleşik Kentsel Gelişme Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2010-2023)
KGK	Kamu Gözetimi Kurumu
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
KHGM	Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü
KİK	Kamu İhale Kurumu
KNT	Kent
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KVKBKM	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri
KVMGM	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
LFYDB	Liman ve Feribot Yönetimi Daire Başkanlığı
MAKS	Mekânsal Adres Kayıt Sistemi
MAPEG	Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MGM	Meteoroloji Genel Müdürlüğü
MHGM	Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü
MİLE	Milli Emlak Genel Müdürlüğü

Kısaltma	Açıklama
MPGM	Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü
MSB	Millî Savunma Bakanlığı
MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
MYK	Mesleki Yeterlilik Kurumu
NACE	Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (Nomenclature statistique des Activités Économiques dans la Communauté Européenne)
OAE	Ormancılık Araştırma Enstitüleri
OBM	Orman Bölge Müdürlükleri
OECD	İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (Organisation for Economic Co-operation and Development)
ÖERHGM	Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
OGM	Orman Genel Müdürlüğü
OÖGM	Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
OSBÜK	Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu
ÖRYM	Özel Riskler Yönetim Merkezi
PCA	Temel Bileşen Analizi (Principal Component Analysis)
PTT	Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü
RCP	Temsili Konsantrasyon Rotası (Representative Concentration Pathway)
RES	Rüzgâr Enerji Santralleri
RTB	Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SAĞ	Halk Sağlığı
SaHGM	Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
SAVGM	Stratejik Araştırmalar ve Verimlilik Genel Müdürlüğü
SaYGM	Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü
SB	Sağlık Bakanlığı
SBB	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SBGM	Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü
SBSGM	Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü
SED	Sağlık Etki Değerlendirmesi
SEDDK	Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu
SEGE	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SGB	Strateji Geliştirme Başkanlığı
SGGM	Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SGM	Sanayi Genel Müdürlüğü
SHF	Sosyal Hizmet Federasyonu
SHM	Sağlık Hizmetleri Meclisi
ShGK	Sahil Güvenlik Komutanlığı
SHGM	Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü

Kısaltma	Açıklama
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SKDM	Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması
SKL	Sosyal Kalkınma
SKYGM	Sektörler ve Kamu Yatırımları Genel Müdürlüğü
SNY	Sanayi
SOYGM	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
STB	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
STİGM	Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUEN	Türkiye Su Enstitüsü
SUKİ	Su ve Kanalizasyon İdaresi
SUY	Su Kaynakları Yönetimi
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
SYGM	Su Yönetimi Genel Müdürlüğü
TAE	Tarımsal Araştırma Enstitüleri
TAGEM	Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
TAMP	Türkiye Afet Müdahale Planı
TANAP	Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi
TAR	Tarım ve Gıda Güvencesi
TARAP	Türkiye Afet Risk Azaltma Planı
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
TASİP	Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı
TAYS	Türkiye Afet Yönetimi Stratejisi
TB	Ticaret Bakanlığı
TBB	Türkiye Belediyeler Birliği
TCFD	İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü (Task Force on Climate-related Financial Disclosures)
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDİ	Türkiye Denizcilik İşletmeleri A. Ş. Genel Müdürlüğü
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.
TEGM	Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim A.Ş.
TEİDSAİ	Temiz Enerji, İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik Araştırma Enstitüsü
TGA	Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
TGM	Tanıtma Genel Müdürlüğü
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TKDB	Tabii Kaynaklar Dairesi Başkanlığı
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanlığı
TKİ	Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu
TKYGM	Tersaneler ve Kıyı Yapıları Genel Müdürlüğü
TMK	Türkiye Milli Komisyonu
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOB	Tarım ve Orman Bakanlığı

Kısaltma	Açıklama
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRGM	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSB	Türkiye Sigorta Birliği
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TUA	Türkiye Ulusal Ajansı
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TUR	Turizm ve Kültürel Miras
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
TÜSKA	Türkiye Sağlık Hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü
TUYSGM	Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
TVKGM	Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü
UAB	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
UDHAM	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Araştırmalar Merkezi
UDSEP	Ulusal Deprem Strateji ve Eylem Planı (2012-2023)
UEİMB	Ulaşım Emniyeti İnceleme Merkezi Başkanlığı
UHDGM	Ulaştırma Hizmetleri Düzenleme Genel Müdürlüğü
UİDB	Uluslararası İş Birliği Dairesi Başkanlığı
UİGM	Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü
ULŞ	Ulaşım ve İletişim
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
USKKG	Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu
UST	Ulusal Sağlık Tüzüğü
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
YAS	Yeraltı Suyu
YEĞİTEK	Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü

YÖNETİCİ ÖZETİ

İklim değişikliği; sanayi devriminden bu yana fosil yakıtların aşırı kullanımı, arazi kullanımındaki değişiklikler, ormansızlaştırma gibi insan eliyle ortaya çıkmış ve günümüzde insanlığın karşı karşıya kaldığı en önemli küresel sorunlardan biridir.

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) 6. Değerlendirme Raporu'na göre sanayi devrimi öncesi dönemden günümüze, küresel sıcaklıkların 1,1 °C civarında artış gösterdiği, mevcut süreçlerle devam edildiği takdirde ise küresel ısınmanın 2100 yılında 3°C civarında artış gerçekleşeceği belirtilmektedir.

İklim değişikliği hâlihazırda tüm dünyada ekosistemler, ekonomik sektörler ve insan sağlığı üzerinde farklı boyutlarda bir dizi etkiyi beraberinde getirmiştir. IPCC Raporunda sera gazı emisyonları bugün en aza indirilebilse dahi, iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkileriyle karşı karşıya kalmaya uzun bir süre devam edileceği vurgulanmaktadır.

İklim değişikliği tüm dünyada kabul gören bir gerçek olmakla beraber sebep olduğu etkilere uyum sağlamak için tamamlayıcı politikalar ve eylemler gerekmektedir. Bu durum iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamanın emisyonların azaltılması kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim, iklim değişikliğinin etkilerine uyum faaliyetleri tüm dünyada günden güne artmaya başlamış, uyum sağlama politikaları uluslararası sözleşmeler (Paris Anlaşması, Madde 7) nezdinde de emisyon azaltım politikaları ile birlikte önemli bir başlık olarak yer almaktadır.

Gelinen noktada, iklim değişikliğinin etkilerinin çok daha yoğun yaşanmasıyla birlikte, küresel ve ulusal ölçekte oluşturulan politikalar çerçevesinde uyum ve azaltım arasında bir denge gözetilmesi gerektiği açıktır. İklim değişikliğinden etkilenebilirlik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan uyum ihtiyaçları yerel, ulusal ve bölgesel koşullara göre değişkenlik gösterdiğinden yerel dinamikler bu noktada ön plana çıkmaktadır.

Uyum; iklim değişikliğinin etkileriyle mücadele etmek ve etkileri yönetebilmek için bu alanda strateji ve politikaların güçlendirilmesi ve uygulanması süreci olarak açıklanabilir. Uyum, değişen iklime ayak uydurmak, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltarak mümkün olduğunca olumsuz etkileri fırsata dönüştürebilmek demektir. İklim değişikliğine uyum, birçok alanda (tarım, gıda, su, halk sağlığı, turizm, afet, sigorta, altyapı, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem, enerji, finans, kentleşme, ulaşım, sanayi, göç, sosyal kalkınma gibi) karar verme süreçlerini entegre ele alan dinamik bir süreçtir.

İklim ve afet riskleri dünya genelinde giderek artmakta olup, son 50 yılda iklimle bağlantılı afetlerin şiddeti ve sayısında önemli bir artış görülmektedir.

IPCC raporlarına göre iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek bölgelerden biri Akdeniz Havzası'dır ve Türkiye bu bölgede yer almaktadır. Türkiye, bulunduğu konum itibari ile iklim değişikliği kaynaklı kuraklık, sel, aşırı hava olayları gibi afetlerden hali hazırda etkilenmekte olup gelecekte de bu afetlere karşı Türkiye'nin kırılganlığının artacağı öngörülmektedir.

2010-2021 yılları arasında Türkiye'de 8.274 meteorolojik afet yaşanmıştır. İlgili dönemde en çok meydana gelen üç meteorolojik afet, fırtınalar (%32), şiddetli yağışlar/seller (%30) ve dolu (%17) olmuştur. Buna ek olarak, son yıllarda sıklıkla aşırı sıcaklık olayları da görülmektedir.

AFAD Doğa Kaynaklı Olay İstatistiklerine göre 2022 yılında 450 adet sel/su baskını, 18 çığ, 859 heyelan yaşanmış ve 13 obruk oluşmuştur. Bu çerçevede yaşanan bu afetler, etkilendikleri alanlar ve görülme sıklıkları itibarıyla geniş bir alana yayılmıştır.

Bununla birlikte yıllık ortalamaların çok üzerinde orman yangını ile karşı karşıya kalınan 2021 yılında Türkiye genelinde 2.793 adet orman yangını meydana gelmiş, bu yangınlarda 139.503 hektar orman zarar görmüştür.

Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu'na (ESCAP) göre 1970-2021 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen seller 2,8 milyar ABD doları zarara neden olmuştur. Diğer yandan meydana gelen sellerde 758 kişi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca Türkiye'de yaşanan kuraklık nedeniyle ortaya çıkan zarar GSYH'nin %1,2'si olarak hesaplanmıştır.

Yine ESCAP verilerine göre iklim değişikliği kaynaklı afetler için yıllık ortalama kayıp GSYH'nin %2,2'sini oluşturmaktadır. Bu kayıpların orta (RCP 4.5) ve kötümser (RCP 8.5) senaryolar için ise sırasıyla GSYH'nin %2,8 ve %3,2'si olarak gerçekleşeceği hesaplanmaktadır. Bu nedenle ülkemizi iklim değişikliği kaynaklı afetlerin etkilerinden korumak için dirençliliğimizi artırmak ve uyum eylemlerinin tüm düzeylerde tasarlanıp uygulanması adına mücadelemizi kararlılıkla sürdürmek önem arz etmektedir.

Türkiye; iklim değişikliğinin ciddi çevresel ve sosyoekonomik sonuçlara yol açabilecek çok yönlü ve karmaşık bir sorun olduğu ve bunun sebep olacağı etkilerin gelecek nesillerin yaşamını tehdit eden en önemli sınamalardan biri haline geldiği bilinciyle, sera gazı emisyonlarının azaltılması ile iklim değişikliğine uyum sağlanması gerekliliğinin ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında uluslararası iş birliğinin önemini farkındadır. Bu kapsamda Türkiye, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına yönelik küresel çabalara kendi özel şartları ve imkanları çerçevesinde katkıda bulunmak amacıyla Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı'nı ve bu kapsamda 2030 iklim hedeflerini sunmuştur. Türkiye bu bildirim ile, 2015 yılında sunulan beyandaki referans senaryoya kıyasla, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonunu %41 azaltacağını açıklamıştır. Türkiye iklim değişikliğine uyum ile ilgili çalışmalara atfettiği öneme binaen Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı'nda uyuma ayrı bir başlık olarak yer vermiştir.

2053 Net Sıfır Emisyon Hedefimizin açıklanmasını müteakip, ülkemizin iklim değişikliğine yönelik uzun dönemli yol haritasının yapıtaşlarını tüm paydaşlarla belirlemek amacıyla Türkiye'nin ilk İklim Şurası 21-25 Şubat 2022 tarihleri arasında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Şuraya kamu, özel sektör, üniversiteler, STK'lar ve öğrenciler dahil olmak üzere çeşitli paydaş gruplarından yaklaşık 5000 kişi katılmıştır. Şura sonrası 76'sının önceliklendirildiği toplam 217 tavsiye kararı ile Türkiye'nin uzun dönemli iklim değişikliği politikalarına yön veren bir yol haritası belirlenmiştir. Bu kapsamda başta İklim Değişikliğine Uyum Komisyonu kararları olmak üzere doğrudan veya dolaylı olarak iklim değişikliğine uyumu destekleyici nitelikte kritik kararlar alınmıştır. Şura'da alınan bu kararlar, Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik hazırladığı politika ve strateji belgeleri ile mevzuat çalışmalarına altlık oluşturmaktadır.

Şura kararları arasında yer alan "İklim değişikliği etki, etkilenebilirlik ve risk analizleri yapılarak ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte sektörlerin uyum eylemleri belirlenmeli, uygulanmalı ve izlenmelidir." kararı kapsamında 2030 yılı İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı'nın hazırlık çalışmalarına başlanmıştır.

Ayrıca 12. Kalkınma Planı'nda (2024-2028) yer alan "Çevrenin Korunması" başlığı altında 865.3. nolu tedbir "Paris Anlaşması" hedeflerine ulaşmak amacıyla sera gazı emisyonlarını azaltmak, iklim değişikliğine uyum ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında atılacak adımları ortaya koymak üzere strateji ve eylem planları hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesine ilişkindir.

Diğer taraftan Orta Vadeli Program 2024-2026'da "yeşil dönüşümün ve 2053 net sıfır emisyon hedefinin gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi için sera gazı emisyonlarının azaltılmasına ve iklim değişikliğine uyuma yönelik faaliyetlerle iklim değişikliğiyle mücadeleye ilişkin planlama ve uygulama araçları düzenlenecektir" şeklinde öncelikli reform alanı tanımlanmıştır.

Ülkemizde; 29/10/2021 tarihli ve 85 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" (Resmî Gazete 29/10/2021-31643) ile "Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum çalışmaları kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde politika, strateji ve eylemleri belirlemek, müzakere süreçlerini yürütmek, kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak" görevleri İklim Değişikliği Başkanlığı'na verilmiştir. Bu kapsamda 2024-2030 yıllarını kapsamak üzere İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı hazırlık çalışmaları Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) aracılığı ile yürütülmekte olan ve Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen "Türkiye'de İklim Değişikliğine Uyum Eyleminin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında başlatılmıştır.

Bu doğrultuda, "Türkiye'de yaşayanların, kamu ve özel sektör kurumlarının iklim değişikliğinin etkilerine karşı hazırlıklı olmasını ve uyumunu sağlamak için ekonomik, sosyal ve ekolojik açıdan daha dirençli, daha sürdürülebilir, daha yeşil bir Türkiye." vizyonu ile 2030 yılına kadarki stratejilerin ve eylemlerin belirlendiği İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2024-2030 hazırlanmıştır.

Plan'da yer alan strateji ve eylemler; Kent, Su Kaynakları Yönetimi, Tarım ve Gıda Güvencesi, Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri, Halk Sağlığı, Enerji, Sanayi, Turizm ve Kültürel Miras, Ulaşım ve İletişim, Sosyal Kalkınma ve Afet Risk Azaltma olarak sıralanan 11 sektör ve yatay kesen konuların ele alındığı bölüm dahil toplam 12 bölüm çerçevesinde tanımlanmıştır.

Strateji ve Eylem Planı'nı hazırlıkları çerçevesinde mevcut durumun ortaya konduğu genel çerçevenin geliştirilmesinde; Türkiye'de kamu, özel sektör, üniversite ve sivil toplum kuruluşları tarafından hâlihazırda yürütülen iklim değişikliği uyum çalışmaları taranmış, ulusal ve uluslararası mevzuat, yürürlükte olan plan, program ve belgeler ile ulusal uygulamalar değerlendirilmiştir.

İkinci aşamada, farklı kurumlar tarafından üretilen bölgesel iklim projeksiyon çalışmalarının sonuçları kullanılarak mevcut dönem ve gelecek dönemde öngörülen iklim tehlikeleri analiz edilmiş ve sonuçlar doğrultusunda ulusal ölçekte Etkilenebilirlik ve Risk Analizleri her bir sektör özelinde gerçekleştirilmiştir. Sektörel etkilenebilirlik ve risk analizlerinden yararlanılarak geliştirilen eylem seçenekleri; farklı 180 kamu, özel sektör, üniversite ve sivil toplum kuruluşundan katılımın sağlandığı paydaş istişare toplantılarında ele alınmıştır.

Toplantılara ek olarak resmi yazılar, e-posta ve ikili görüşmeler yoluyla da paydaş görüşleri Eylem Planına yansıtılmıştır.

İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, 11 ana sektör ve yatay kesen konulara yönelik hazırlanan 40 stratejik hedef ve 132 eylemden oluşmaktadır. Buna göre eylem planının stratejik hedefleri arasında;

- Sel ve taşkın riskli kentsel alanların ve yapıların tespit edilerek dönüştürülmesi,
- Arıtılmış atıksu miktarının artırılması, arıtılmış atık suların yeniden kullanım oranı 2030 yılına kadar %15 seviyesine çıkarılması,
- Tarım politikalarının; iklim değişikliğine dirençli ve teknolojiyi etkin kullanan, havzanın ürün desenini ve su bütçesini dikkate alacak şekilde güncellenmesi,
- Denizel ve karasal korunan alan oranının küresel düzeyde %30'a çıkarılması çabalarına katkı sağlanması,
- Türkiye İklim ve Sağlık Profili'ne dayanan göstergeler listesi ve sağlık etki zincirlerinin geliştirilmesi için sistem kurulması,
- Enerji sektöründe iklim değişikliği kaynaklı risklerin belirlenerek iklim değişikliğine uyumu sağlamak için üretim, iletim-dağıtım ve depolama altyapısı güçlendirilmesi,
- Taşınır ve taşınmaz kültürel miras öğeleri ve alanlarına yönelik iklim risklerinin tespiti ve yönetimine yönelik yol gösterici rehberler hazırlanması,
- Büyük endüstriyel kaza riski altındaki tesislerin tespit edilmesi ve öncelikli uyum eylemleri geliştirilmesi,
- Kentlerdeki taşıt, bisiklet ve yaya yolları ile tüm toplu taşıma altyapılarının iklim değişikliği kaynaklı risklere karşı dirençli hale getirilmesi,
- 2053 uzun dönemli iklim değişikliği stratejisine sosyal kalkınma unsurlarının dahil edilmesi,
- Kritik sektörlerde, iklim değişikliği kaynaklı afetlere karşı dirençlilik oluşturmak için yatırımların önceliklendirilmesi,
- 81 ilde Yerel İklim Değişikliği Eylem Planları hazırlanması yer almaktadır.

Konunun kapsamının genişliği ve eylemlerin hayata geçebilmesi adına çok sayıda alt eylemin uygulanması gerekliliğinden hareketle; Eylem Planında yer alan eylemlerin sorumlu kurumlarca uygulanmasında yol gösterici olması amacıyla detaylı "Sektörel Uygulama Planları" da hazırlanmış olup İklim Değişikliği Başkanlığınca yayımlanacaktır.

Diğer taraftan iklim değişikliğine uyum konusunun yatay kesen bir konu olması ve birçok sektörü derinden etkilemesi sebebiyle bu alanlarda alınacak önlemler; ekonomimizin, şehirlerimizin ve altyapımızın dirençli hale getirilmesi bağlamında büyük önem arz etmektedir. Ayrıca hazırlanan Eylem Planı Paris Anlaşması kapsamında hâlihazırda görüşmeleri devam eden küresel uyum hedefine yönelik önemli bir katkı sağlayacaktır.

İklim değişikliğinin olumsuz etkileri; iklim değişikliğine uyuma yönelik önlemlerin zamanında ve etkin bir şekilde alınmasını ve çeşitli sektörler ve yönetim düzeyleri arasında bu kapsamda iş birliği ve koordinasyon sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda belirlenen strateji ve eylemlerin ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından uyum konusunun ülkemiz açısından önemini dikkate alarak hassasiyetle uygulanması büyük önem arz etmektedir.

1. GİRİŞ

İklim değişikliği tüm dünyada ekosistemler, ekonomik sektörler ve insan sağlığı üzerinde farklı boyutlarda bir dizi etkiyi beraberinde getirmiştir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'nin 2022 yılında yayımlanmış olduğu 6. Değerlendirme Raporu'nda sera gazı emisyonları bugün en aza indirilebilse dahi, iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkileriyle karşı karşıya kalmaya uzun bir süre devam edileceği vurgulanmaktadır.

İklim değişikliği tüm dünyada kabul gören bir gerçek olmakla beraber sebep olduğu etkilere uyum sağlamak için tamamlayıcı politikalar ve eylemler gerekmektedir. Bu durum iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamanın emisyonların azaltılması kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim, iklim değişikliğinin etkilerine uyum faaliyetleri tüm dünyada günden güne artmaya başlamış, uyum sağlama politikaları uluslararası sözleşmeler (Paris Anlaşması, Madde 7) nezdinde de emisyon azaltım politikaları ile birlikte önemli bir başlık olarak yer almıştır.

Gelinen noktada, iklim değişikliğinin etkilerinin çok daha yoğun yaşanmasıyla birlikte, küresel ve ulusal ölçekte oluşturulan politikalar çerçevesinde uyum ve azaltım arasında bir denge gözetilmesi gerektiği açıktır. İklim değişikliğinden etkilenebilirlik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan uyum ihtiyaçları yerel, ulusal ve bölgesel koşullara göre değişiklik gösterdiğinden yerel dinamikler bu noktada ön plana çıkmaktadır.

Uyum; iklim değişikliğinin etkileriyle mücadele etmek ve etkileri yönetebilmek için bu alanda strateji ve politikaların güçlendirilmesi ve uygulanması süreci olarak açıklanabilir. Uyum, değişen iklime ayak uydurmak, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltarak mümkün olduğunca olumsuz etkileri fırsata dönüştürebilmek demektir. Uyum, birçok alanda (tarım, gıda,

su, halk sağlığı, turizm, afet, sigorta, altyapı, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem, enerji, finans, kentleşme, ulaşım, sanayi, göç, sosyal kalkınma gibi) karar verme süreçlerini entegre ele alan dinamik bir süreçtir.

Uyum; ihtiyaçların ve önlemlerin farklı yönetim ölçeklerinde (yerel/ulusal/bölgesel) bütünlendirilmesini içerdiğinden ilgili tüm paydaşların arasında sürekli bir iş birliği ve eşgüdüm gerektirmektedir. Bu bağlamda, uyum politikalarının başarısının ülkelerin kalkınma modelleri ile doğrudan ilgili olduğu görülmektedir. Kentleşme, afet, tarım, turizm, ekosistemler ve su kaynaklarının yönetimi gibi iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalan önemli sektörler dikkate alınarak hazırlanan kalkınma modelleri, iklim değişikliğine uyum sağlama açısından kritik önem taşımaktadır.

Türkiye; iklim değişikliğinin ciddi çevresel ve sosyo ekonomik sonuçlara yol açabilecek çok yönlü ve karmaşık bir sorun olduğu ve bunun sebep olacağı etkilerin gelecek nesillerin yaşamını tehdit eden en önemli sınamalardan biri haline geldiği bilinciyle, sera gazı emisyonlarının azaltılması ile iklim değişikliğine uyum sağlanması gerekliliğinin ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında uluslararası iş birliğinin önemini farkındadır. Bu kapsamda Türkiye, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına yönelik küresel çabalara kendi özel şartları ve imkânları çerçevesinde katkıda bulunmak amacıyla Ulusal Katkı Beyanı'nı sunmuş ve 2030 iklim hedeflerini açıklamıştır. Türkiye iklim değişikliğine uyum ile ilgili çalışmalarına verdiği öneme binaen Ulusal Katkı Beyanı'nda uyuma ayrı bir başlık olarak yer vermiştir.

Türkiye'nin ilk İklim Şurası 21-25 Şubat 2022 tarihleri arasında Konya'da Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı koordinasyonunda gerçekleştirilmiştir. Kamu,

özel sektör, üniversiteler, STK'lar ve öğrenciler dahil olmak üzere çeşitli paydaş gruplarından yaklaşık 5000 kişi katılmıştır. Şura sonrası 76'sının önceliklendirildiği toplam 217 tavsiye kararı ile Türkiye'nin uzun dönemli iklim değişikliği politikalarına yön veren bir yol haritası belirlenmiştir. Bu kapsamda başta İklim Değişikliğine Uyum

Komisyonu kararları olmak üzere doğrudan veya dolaylı olarak iklim değişikliğine uyumu destekleyici nitelikte kritik kararlar alınmıştır. Şura'da alınan bu kararlar, Türkiye'nin iklim değişikliğine yönelik hazırladığı politika ve strateji belgeleri ile mevzuat çalışmalarına altlık oluşturmuştur.

1.1. ULUSLARARASI SÜREÇ ve PARIS ANLAŞMASI

Uluslararası iklim müzakereleri kapsamında uyum konusu son yıllarda hız kazanmıştır. 2005 yılında Nairobi Çalışma Grubu'nun kurulması ile önemi artan iklim değişikliğine uyum konusu, yine 2010 yılında kabul edilen Cancun Uyum Çerçevesi ve Uyum Komitesi ile uluslararası iş birliğini teşvik eden güçlü bir yapıya kavuşmuştur.

2015 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) 21. Taraflar Konferansı'nda (COP21) kabul edilen Paris Anlaşması Madde 7 ile uyum konusu detaylı bir şekilde ele alınarak müzakerelerde en önemli başlıklar arasında yer almaya başlamıştır. Özellikle Madde 7.1 taraf ülkeleri küresel bir uyum hedefine yönlendirmektedir: "Taraflar işbu Anlaşmayla, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak ve 2. Maddede belirtilen sıcaklık hedefi bağlamında uyum müdahalelerinin yeterli düzeyde olmasını sağlamak amacıyla 6 uyum kapasitesini geliştirmeye, iklim değişikliğine direnci güçlendirmeye ve iklim değişikliği karşısındaki hassasiyeti azaltmaya uyum hususunda küresel bir hedef belirlemiştir." (BMİDÇS, 2015)

Paris Anlaşması'nın 2. Maddesi ile iklim değişikliğine uyum konusu sosyo-ekonomik açıdan sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu

ortadan kaldırma çabaları ile ilişkilendirilmiş, iklim tehdidine yanıt verme kapasitesinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Özellikle gıda üretimini tehlikeye sokmayacak şekilde, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlama, iklim direncini artırma ve bu alanda tutarlı finansman akışlarını sağlama konularına vurgu yapılmıştır.

2030 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, uyum konusunda uluslararası amaçların benimsenmesini pekiştirmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'ndan "13. İklim Eylemi: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek" ülkeleri iklim değişikliği konusunda azaltım ve uyum eylemlerine teşvik etmekte ve bu bağlamda hedefler koymaktadır.

Birleşmiş Milletler Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030), iklim değişikliği kaynaklı afet riskleri için de kapsayıcı bir yaklaşım sunmuştur. Çerçeve afet risk yönetim politika ve uygulamalarına sürdürülebilir kalkınmadan ödün vermemeye odaklı yeni bir yaklaşım ortaya koymaktadır (UNDRR, t.y.). Bu Çerçeve, Paris Anlaşması ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile birlikte işleyecek göstergelerle desteklenmiştir.

1.2. TÜRKİYE'NİN ULUSAL KATKI BEYANI

Türkiye Cumhuriyeti, 1/CP.19 ve 1/CP.20 kararları uyarınca Eylül 2015'te, Sözleşme'nin 2. maddesinde belirtilen nihai amacına yönelik Niyet Edilen Ulusal Katkı Beyanını (INDC) Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sekreteryası'na sunmuştur. Paris Anlaşması çerçevesinde Türkiye, 2030 yılına kadar referans senaryoya göre %21'e kadar sera gazı azaltım hedefi belirlemiştir. Ardından Türkiye, Paris Anlaşması'nı 22 Nisan 2016'da imzalamış ve 7 Ekim 2021'de Meclis'ten geçirek onaylamıştır (07.11.2021 tarihli ve 31621 sayılı Resmî Gazete). Bütün BMİDÇS tarafları gibi Türkiye de beş yılda bir BMİDÇS Sekreteryası'na her seferinde daha iddialı azaltım hedefleri (ve isteğe bağlı olarak iklim değişikliğine uyum hedefleri) içerecek şekilde Ulusal Katkı Beyanı (NDC) sunmakla yükümlüdür.

Türkiye Cumhuriyeti Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı'nı BMİDÇS'ye 13 Nisan 2023 tarihinde sunarak, referans senaryoya kıyasla, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonunu %41 azaltacağını açıklamıştır. Türkiye, kalkınma politikaları ile uluslararası gelişmeleri göz önünde bulundurarak ve ekonomik, sosyal ve çevresel konuları dengeli bir şekilde ele alarak sürdürülebilir kalkınma yolunda ilerlemeyi hedeflemektedir. Türkiye, uyum politikalarının önemini farkında olan bir ülke olarak, bu alanda kararlı bir şekilde hareket etmekte olup etkilenebilirlik ve risk değerlendirmeleri, bilgi sistemleri, yasal ve politik araçlar da dahil olmak üzere çok çeşitli girişimlerle hedeflerine ulaşmak üzere çalışmalarına devam etmektedir.

Bu alandaki mevzuat ve politika belgeleri aşağıda listelenmiştir:

- Çevre Kanunu
- 11. Kalkınma Planı (2019-2023)

- Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği
- Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023) ve Eylem Planı (2011-2023)
- Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023)
- Enerji Verimliliği Stratejisi ve Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023)
- 2053 Ulusal Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı
- Türkiye'nin Yeşil Mutabakatı Eylem Planı
- İklim Şurası Nihai Tavsiyeleri
- Türkiye Ulusal Enerji Planı
- Orta Vadeli Program (2024-2026)
- 12. Kalkınma Planı 2024-2028

Türkiye'nin iklim eylemini geliştirmek için hazırlanmakta olan ve en kısa sürede tamamlanması hedeflenen birincil mevzuat ve politika belgeleri aşağıda listelenmiştir:

- İklim Kanunu
- Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı Yönetmeliği
- Türkiye Mekânsal Strateji Planı 2053
- Su Kanunu
- Taşkın Kanunu
- 2053 Uzun Dönemli İklim Değişikliği Stratejisi
- Döngüsel Ekonomi Stratejisi ve Eylem Planı
- Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Stratejisi
- Sürdürülebilir Akıllı Ulaşım Stratejisi ve Eylem Planı
- Yeşil Büyüme Teknoloji Yol Haritası
- İklim Finansman Stratejisi

1.3. İKLİM DEĞİŞİKLİNE UYUM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI HAZIRLAMA SÜRECİ

Türkiye’de, iklim değişikliğine uyum ile ilgili strateji ve eylemleri belirlemek amacıyla 2011-2023 dönemi için Türkiye’nin İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmıştır. Eylem Planı; su kaynakları yönetimi, tarım sektörü ve gıda güvencesi, ekosistem hizmetleri, biyolojik çeşitlilik ve ormancılık, doğal afet risk yönetimi ve insan sağlığı sektörlerini içermiştir.

Söz konusu plan döneminin 2023 yılında tamamlanması nedeniyle, 2024-2030 yıllarını kapsamak üzere İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı hazırlık çalışmaları Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) aracılığı ile yürütülmekte olan ve Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen “Türkiye’de İklim Değişikliğine Uyum Eyleminin Güçlendirilmesi Projesi” kapsamında gerçekleştirilmiştir.

İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı’nda (2024-2030) sektörel kapsam genişletilerek, önceki planda yer alan sektörlere ek olarak Kent, Enerji, Turizm ve Kültürel Miras, Sanayi, Ulaşım ve İletişim, Sosyal Kalkınma sektörleri de dahil edilmiştir.

Böylelikle 2024-2030 yılları için tarım ve gıda güvenliği, ekosistem hizmetleri ve biyolojik çeşitlilik, su kaynakları yönetimi, turizm ve kültürel miras, sanayi, kent, sosyal kalkınma, halk sağlığı, ulaşım ve iletişim, enerji, afet risk azaltımı ve yatay kesen konuları içeren 12 sektörde uyum stratejisi ve eylem planı çalışmaları yürütülmüştür.

Hazırlık çalışmaları kapsamında ilk olarak, Türkiye’de kamu, özel sektör, üniversite ve sivil toplum kuruluşları tarafından hâlihazırda yürütülen iklim değişikliği uyum çalışmaları taranmış ve derlenmiştir.

Uyum Eylem Planı oluşturulmadan önce ele alınması gereken en önemli konu

etkilenebilirlik ve risk analizleridir. Doğru uyum eylemlerinin belirlenebilmesi için sorunların doğru tespit edilmesi kritiktir. “Etkilenebilirlik ve Risk Analizleri” bölümünde detaylı olarak ele alındığı üzere farklı kurumlar tarafından üretilen bölgesel iklim projeksiyonları kullanılarak, iklim değişikliğinin gelecek dönemde öngörülen iklim tehlikeleri analiz edilmiş ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Elde edilen sonuçlar kullanılarak, Plan kapsamında belirlenen sektörler için uluslararası kabul görmüş risk analizi metodolojisi ile etkilenebilirlik ve risk analizleri yapılmıştır. Etkilenebilirlik ve risk analizlerinin ilk bulguları, ilgili kamu, özel sektör, akademi ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile yapılan istişare toplantıları kapsamında paylaşılmış ve görüşleri alınmıştır. Değerlendirmelerin ardından ise ulusal etkilenebilirlik ve risk analizleri son haline getirilmiştir. Etkilenebilirlik ve risk analizleri sonucunda uluslararası literatürde de önerilen boşluk analizleri ve eylemlerin belirlenmesine yönelik ön çalışmalar tamamlanmıştır.

Sektörel etkilenebilirlik ve risk analizlerinden yararlanılarak geliştirilen eylem seçenekleri, ilgili paydaşların katılımı ile gerçekleştirilen istişare toplantılarında tartışılmış ve taslak eylem listeleri oluşturulmuştur.

Takip eden süreçte, ilgili paydaşlarla toplantı ve çalıştaylar vasıtasıyla bir araya gelinerek eylem seçeneklerinin üzerinden detaylı çalışmalar yapılmıştır. Toplantılar süresince; aciliyet, önem, eş/çoklu faydalar, ekonomik fayda, sağlamlık ve esneklik, çevresel ve sosyal sonuçlar gibi kriterler ele alınarak eylemler önceliklendirilmiştir.

Eylem Planı tamamlanmadan önceki son aşamada yapılan istişare toplantılarında iklim değişikliğine uyuma yönelik stratejik hedefler, sektörler arası etkileşimler, çakışan eylem alanları, kurumsal yapılanma ve iş

birliği fırsatları, veri ve bilgi altyapısı, izleme sistemleri ile finansman konuları tartışılmış, iletişim, farkındalık ve eğitim konularında yapılabilecekler masaya yatırılmıştır. Tartışmalar ışığında, Eylem Planı'na on ikinci alan olarak, "Yatay Kesen Konular" başlığı eklenmesine karar verilmiştir.

İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı'nın hazırlık sürecinde paydaşlarla 25'den fazla toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantılara farklı 180 kamu, özel sektör, üniversite ve sivil toplum kuruluşundan 2000 kişinin üstünde katılım sağlanmıştır. Katılımcılar arasında cinsiyet dengesi gözetilmiştir. Eylem Planı kapsamında sorumlu ve ilgili kurum ve kuruluşlarla iş

birliği içinde 129 eylem belirlenmiştir. Bu eylemlerin sorumlu kurumlarca uygulanmasında yol gösterici olması amacıyla Sektörel Uygulama Planları hazırlanmıştır.

Son olarak İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu altında yer alan Uyum Çalışma Grubu toplantısı gerçekleştirilmiş ve Eylem Planı Çalışma Grubuna sunulmuş son şeklini almıştır.

Bu çalışmaların ardından İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu'na sunulmuş, onaylanarak yayımlanmıştır.

Tablo 1 Eylem Planında belirlenen stratejik hedef, eylem ve sorumlu ve ilgili kurum sayısı

Sektör	Stratejik Hedef	Uyum Eylemi	Sorumlu ve İlgili Kurum
Kent	3	12	13
Su Kaynakları Yönetimi	2	14	18
Tarım ve Gıda Güvencesi	3	12	18
Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri	4	12	29
Halk Sağlığı	2	12	31
Enerji	2	11	12
Turizm ve Kültürel Miras	3	11	19
Sanayi	6	8	14
Ulaşım ve İletişim	4	12	15
Sosyal Kalkınma	4	6	26
Afet Risk Azaltma	4	8	27
Yatay Kesen Konular	3	11	29
Toplam	40	129	

Tablo 2 Sektörel Stratejik Hedefler

SEKTÖR	STRATEJİK HEDEFLER
KENT	Kentlerin ve kentlilerin uyum kapasitelerinin ve dirençliliğinin artırılması.
	İklim değişikliğine uyum kapasitesinin artırılması için mevzuat ve planların revize edilmesi
	Doğa ile dengeli, iklim dirençli, sürdürülebilir kentleşmenin sağlanması.
SU KAYNAKLARI YÖNETİMİ	Su Kaynakları yönetimi alanında politik ve yasal çerçevenin geliştirilmesi, veri ve bilgi üretimi ile paylaşımının artırılması,
	Su kaynaklarının korunması, iyileştirilmesi ve verimli kullanılmasının sağlanması
TARIM VE GIDA GÜVENCESİ	Tarım sektörünün iklim değişikliğine uyumu için politika ve yasal çerçevenin geliştirilmesi, kurumsal kapasitenin, iş birliğinin ve farkındalığın güçlendirilmesi
	Tarımsal üretimde ekosistemlerin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması
	İklim değişikliğinin tarıma etkisi ve uyumu konusunda Ar-Ge çalışmalarının artırılması, tarımda veri tabanı, bilgi teknolojileri ve inovasyon uygulamalarının geliştirilmesi ve tarımsal faaliyetlerin buna uygun olarak yürütülmesi
BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK VE EKOSİSTEM HİZMETLERİ	Biyolojik çeşitlilik, ekosistem hizmetleri, doğa temelli çözümler, ekosistem temelli uyum konularında farkındalığın ve kapasitenin artırılması, tüm paydaşlar arasındaki veri ve bilgi paylaşımının sağlanması, yetki karmaşasının önlenmesi ve iş birliğinin güçlendirilmesi
	Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerini tehdit eden, habitat parçalanması ve değişikliği, kirlilik, aşırı kullanım gibi faktörlerin baskısının azaltılması
	İklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri üzerindeki etkilerinin araştırılması, izlenmesi ve değerlendirilmesi
	Etkin bir doğa koruma için korunan alan miktarının artırılması, tahrip olmuş ekosistemlerin restorasyonu ve yönetim planlarına iklim değişikliğine uyumun entegre edilmesi
HALK SAĞLIĞI	Sağlık alanında iklim değişikliği ile ilgili kanıta dayalı analiz, değerlendirme ve bildirim altyapısının güçlendirilmesi, Ar-Ge çalışmalarının artırılması
	Ulusal ve yerel düzeyde tüm kurum ve kuruluşlarda iklim değişikliği ve sağlık bakış açısına yönelik kapasite, iş birliği ve farkındalığın güçlendirilmesi
ENERJİ	Ülkemiz enerji sektörünün iklim değişikliğine uyumu için politik ve yasal çerçevenin geliştirilmesi, kurumsal kapasite ve iş birliğinin güçlendirilmesi, bilgi ve veri üretiminin ve paylaşımının artırılması
	İklim değişikliğine uyumu sağlamak için enerji kaynaklarında; üretim, iletim-dağıtım ve depolama altyapısının güçlendirilmesi, gerekli tasarımların göz önüne alınması ve elektrik enerji sistemi esnekliğinin artırılması

TURİZM VE KÜLTÜREL MİRAS	Turizm yatırım ve işletmelerinin iklim değişikliğine uyum kapasitesinin altyapıya yönelik olarak artırılması
	Turizm ve kültürel miras sektöründe iklim değişikliğine uyum kapasitesi geliştirecek sosyal altyapının iyileştirilmesi
	Turizm ve kültürel mirasla ilgili stratejik ve mekânsal kararlarda iklim değişikliğine uyum konusunun dikkate alınması ve yetkili kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması
SANAYİ	Tetiklenen teknolojik riskler ve büyük endüstriyel kaza riski altındaki tesislerin tespit edilmesi ve öncelikli olarak uyum eylemleri geliştirilmesi
	Yatırım projeleri öncesinde, iklim değişikliğinin yatırıma ve yatırımın iklime etkilerinin birlikte değerlendirilmesi ve izlenmesi
	İklim değişikliği etkilerine karşı sigortalanabilirliğin artırılmasına yönelik sigortacılık mevzuatının gözden geçirilmesi sonucu gerekli güncellemenin yapılması
	Sanayi sektörünün yürüteceği çalışmalar için ulusal projeksiyon ve veri tabanlarına hızlı ve pratik erişimin sağlanması
	Sektör içinde iş birliklerinin teşvik edilmesi (mentörlük sistemi ve eğitimcilerin eğitimi)
	İklim değişikliğine uyum öğelerinin yeşil satın alma kriterlerine dahil edilmesinin teşvik edilmesi
ULAŞIM VE İLETİŞİM	Ulaşım ve iletişimde kritik altyapıların dirençliliğinin sağlanması
	Etkilenebilirlik düzeyi azaltılarak taşımacılığın ve yolcu sağlığının güvence altına alınması
	İklim kaynaklı afetler esnasında erişilebilirlik, iletişim ve tahliye olanaklarının geliştirilmesiyle acil durum yönetimi ve müdahale kapasitesinin artırılması
	Ulaşım ve iletişim alanında iklim değişikliğine uyum hedefi doğrultusunda planlama yapma kapasitesinin geliştirilmesi
SOSYAL KALKINMA	İklim değişikliğinin toplumsal hayata etkilerinin ve önlemlerin her düzeyde (ulusal, bölgesel, yerel) sosyo-ekonomik kalkınma ve ekosistem koruma stratejilerine dahil edilmesi ve her sektörün iklim değişikliğinin etkilerine uyum politika, planlama ve uygulama süreçlerine sosyal kalkınma bileşeninin derç edilmesi
	Sosyal koruma politikalarının yaşanan/olası iklim tehlikelerine karşı toplumun dirençliliğini ve uyumunu güçlendirmeye yönelik olarak geliştirilmesi
	Toplumun iklim değişikliğine uyumu için kriz yönetimi anlayışından uzaklaşarak risk yönetimi modeline geçilmesi ve bu kapsamda gerekli olan yasal, kurumsal, idari, bilimsel, beşeri ve finansal kapasitenin güçlendirilmesi
	İklim değişikliği ulusal uyum politikalarının toplumun tüm kesimlerinin refahı için hak ve menfaat temelli yaklaşıma ve fırsat eşitliğine odaklanılarak uygulanması
AFET RİSK AZALTMA	Sürdürülebilir ve dirençli kalkınma için iklim değişikliği ve afet riski anlayışı ve bilgi altyapısının güçlendirilmesi
	İklim değişikliği ve afete dirençliliğin güçlendirilmesi için dönüştürücü risk yönetişiminin sağlanması
	Kapsayıcı ve duyarlı iklim değişikliği ve afet dirençliliğine ulaşmak için kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve farkındalık yaratılması
	İklim değişikliği ve afet dirençliliği bağlamında istikrarlı ve sürdürülebilir yatırımlar yapılması

YATAY KESEN EYLEMLER	İklim değişikliğine uyum konusunun tüm politika ve stratejilere entegre edilmesi
	Karar verme süreçlerini destekleyici bilgi birikiminin artırılması ve iklim değişikliği ile ilgili uzmanlık, eğitim, bilgi tabanı oluşturma, izleme ve Ar-Ge çalışmalarının artırılabilmesi için kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi
	İklim değişikliğine uyum konusunda vatandaşların çözümün parçası olmasını sağlayacak şekilde bilgi, bilinç ve farkındalığın artırılması, karar verme mekanizmalarına katılımın sağlanması

1.4. İZLEME VE DEĞERLENDİRME

İzleme ve değerlendirme; iklim değişikliğine uyum eylem planlarının uzun vadeli başarısını sağlamada kritik öneme sahip bir adımdır. İzleme süreci iki önemli rol oynamaktadır.

- Planda yer alan eylemlerin performansının izlenmesi
- Planlanan çıktılara ve uyum eylemlerinden elde edilen sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığının belirlenmesi

Başarılı bir izleme ve değerlendirme süreci eylemlerin etkililiğinin artırılmasında ve hesap verebilirlikte önemli rol oynamaktadır. Düzgün bir izleme sistemi, eylemler için sürekli desteğin ve gerekli olabilecek ek finansmanın sağlanması için de yardımcı olabilmektedir.

Bu kapsamda İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı'nın izlemesine yönelik çevrim içi bir izleme ve değerlendirme sisteminin oluşturulacaktır.

Ulusal İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı kapsamında her bir eylemden

sorumlu kurumlar geçmiş yıla ait gelişmeleri her yıl 1 Ocak-31 Mart tarihleri arasında veri girişine aktif hale getirilecek çevrim içi izleme sistemine girecektir. Sisteme girilen bilgiler doğrultusunda yıllık izleme ve değerlendirme raporları Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İklim Değişikliği Başkanlığı tarafından sektörlerden temel sorumlu kurumların katkıları ile her yılın en geç 30 Haziran tarihine kadar hazırlanacaktır. İzleme ve değerlendirme raporunda yer verilecek öneri ve atılması gereken adımlar İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu Çalışma Gruplarında ele alınacaktır. İklim Değişikliği Başkanlığı koordinasyonunda hazırlanan yıllık değerlendirme raporu izleme yılının 31 Aralık tarihine kadar İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu'na sunulacaktır. İhtiyaçlar doğrultusunda eylem planında münferit revizyonlar yapılması mümkün olabilecektir.

1.5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM VİZYONU

İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı ve bu eylem planı hazırlığı sırasında yapılan çalışmalar Türkiye ekonomisinin kilit sektörleri ile birlikte doğayı, insani kalkınma ve sağlıklı yaşam koşullarını değişen iklime uyarlama yaklaşımı sunmaktadır. 2030'a kadar iklim değişikliğine uyum ile ilgili stratejik çerçeveyi ve öncelikleri özetleyen referans belge niteliğinde olan strateji, etkilenebilirlik ve risk değerlendirmeleri ile desteklenmekte ve eylemler için temel öncelik alanlarını ve bölgelerini vurgulamaktadır. Strateji; uyum kapasitesinin geliştirilmesi için hedefler ve öncelikler belirleyen, sektör başına iklim değişikliğine uyum önlemlerini formüle eden, bu önlemlerin uygulanması için bir zaman çizelgesi sağlayan ve gerekli kaynaklara ve sorumlu kurumlara işaret eden bir eylem planı ile tamamlanmaktadır.

Türkiye'nin iklim değişikliğine uyum konusunda belirlediği vizyonu aşağıdaki gibidir.

Türkiye'de yaşayanların, kamu ve özel sektör kurumlarının iklim değişikliğinin etkilerine karşı hazırlıklı olmasını ve uyumunu sağlamak için ekonomik, sosyal ve ekolojik açıdan daha dirençli, daha sürdürülebilir, daha yeşil bir Türkiye.

Nihai hedef; doğanın, üst ve altyapıların, sağlık ve acil durum hizmetlerinin yanı sıra kilit ekonomik sektörlerin yalnızca risklere karşı dirençli olmakla kalmayıp aynı zamanda fırsatları en üst düzeyde değerlendirebilmesini sağlamaktır.

Bu hedefe ulaşmak için, İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu, Türkiye'deki doğal, sosyal ve ekonomik sistemlerin etkilenebilirliğini azaltmak ve küresel iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkilerine uyum sağlama kapasitelerini korumak ve arttırmak

için ulusal düzeyde eylemlere öncülük edecektir.

Uyum eylemleri, değişen iklimin sunduğu zorlukları ve fırsatları ele almak için zamanında ve iyi bilgilendirilmiş kararlar alabilen toplumun ve kurumların direncini artırmayı amaçlamaktadır. Böyle bir toplum için zihinsel dönüşümü tetikleyecek vizyon, stratejik hedefler seti ve farkındalık artırma, kurumsal kapasite geliştirme ve iklim değişikliğine uyumun sektörel politikalara dahil edilmesi ilgili uyum eylemlerinin seçimini belirlemede etkili olmuştur.

Bu vizyondan hareketle, bu Strateji ve Eylem Planı doğrultusunda, iklim değişikliğine uyum eylemlerinin mevcut ve gelecek politika döngülerinde yaygınlaştırılması ve ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerin sorumluluğunda geliştirilen planlamalara eklenmesi sağlanacaktır.

1.6. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM STRATEJİSİ VE PRENSİPLERİ

Strateji ve Eylem Planı hazırlık istişare toplantılarında tüm paydaşlar ile birlikte Türkiye için ulusal uyum stratejisinin geliştirilmesinde dikkate alınmak üzere aşağıdaki kilit prensipler belirlenmiştir.

Kanıtı Dayalı Karar Verme: Toplumun ilgilendiren kararların rasyonel ve saydam biçimde alınmasını sağlamayı hedefleyen bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliği etkileri konusunda farklı sektörlerde araştırma geliştirme ve saha çalışmalarının artırılması ile etkilerin boyutu, etkilediği sistemler, bölgeler bilimsel verilere dayalı olarak belirlendiğinde karar vericilerin işi kolaylaşmakta, elde edilen bulgular doğrultusunda kaynakları verimli kullanabilmek adına önceliklendirme çalışmaları yapılabilmektedir. Kanıtlar kamu uygulamalarındaki tutarlılığı ve eş güdümü artıran bir etkiye de bulunabilir.

Sürdürülebilirlik: Sürdürülebilirlik ilkesi çevreye zarar vermeden, toplumları refaha kavuşturmaya odaklanır. Doğanın kendini yenileyebilmesi; ekonomi, sağlık, hayat ve eğitim kalitesinin yükselmesi için sürdürülebilirlik kavramı önemlidir. Özellikle doğanın sunduğu kaynakların kendiliğinden yenilenebilmesine olanak tanıyarak hızlı tüketimi yavaşlatmak, küreselleşmenin çevre üzerindeki tehdidinin en aza indirgenmesi için gerekli prensiplerden biridir.

Risk Odaklı Yaklaşım: Risk odaklı yaklaşım ya da risk temelli düşünme, bir karar alırken oluşabilecek riskleri de göz önünde bulundurma ve buna göre varsa hazırlıkların yapılmasına dikkat çekmek için eklenmiş bir yaklaşım ya da düşünme biçimidir denilebilir. İklim değişikliğine uyum eylemleri belirlenirken ve önceliklendirilirken iklim değişikliği tehlikelerinin yaratacağı olası riskler iyi analiz edilmelidir. Risk odaklı yaklaşım kanıtı dayalı karar verme prensibi ile de yakından ilişkilidir.

Farkındalık yaratma ve eğitim: Başta karar vericiler olmak üzere kamu çalışanları, özel sektör, vatandaşların iklim değişikliği tehlikeleri, alınan kararların diğer sektörlerle/alanlara etkileri gibi konularda farkındalığı arttırmak için eğitim, kapasite geliştirme programları ve bilinçlendirme kampanyalarının geliştirilmesi gibi konuları kapsamaktadır.

Entegre yaklaşım: Eylem planı kapsamında ele alınan on bir öncelikli sektör başta olmak üzere pek çok sektör ve sistem sadece iklim değişikliği konusunda değil pek çok alanda karşılıklı bağımlılıklar içermektedir. Örneğin belirli bir su havzası içerisindeki su kaynakları başta tarım olmak üzere pek çok sektör (içme-kullanma, enerji, turizm, vs.) için önem arz etmektedir. Enerji politikası ile ilgili verilmiş bir karar diğer sektörlerin su talebinin karşılanabilmesinde etkili olabilir. Bu nedenle politika kararlarından başlamak üzere çözümlülük artarak verilen kararların hepsi geniş bir yelpazede değerlendirilmelidir.

Önceliklendirme: Önceliklendirme, kararlaştırılan kriterlere göre belirli uyum eylemlerini diğerlerinden daha acil hayata geçirme sürecidir. Uyum eylemlerini önceliklendirme genellikle iklim değişikliği etkilerinin öngörülen coğrafi dağılımını ve ülke nüfusu arasındaki etkilere karşı farklı etkilenebilirlikleri dikkate alır.

Kapsayıcılık: İklim değişikliğinden etkilenen tüm aktörlerin (ör. kamu kurumları, STK'lar, iş dünyası, yerel topluluklar ve şahıslar) tanımlanması, ilişki kurulması ve uyum konusunda çalışmaları için doğru ve düzenli bilgilendirme ile katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Tasarım aşamasından itibaren özellikle dezavantajlı kesimlerin uyum eylemlerine katılımlarının sağlanması eylemlerin sahiplenilmesi ve hatta kendileri tarafından uygulamaya geçilmesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA: Giriş

- Das, S., Ghosh, A., Hazra, S., Ghosha, T., Safra de Campos, R., & Samanta, S. (2020a). Linking IPCC AR4 & AR5 Frameworks for Assessing Vulnerability and Risk to Climate Change in the Indian Bengal Delta. *Progress in Disaster Science*, 7, 100110. DOI: 10.1016/j.pdisas.2
- IPCC (2012). *Managing the Risk of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation*. Geneva: Intergovernmental Panel on Climate Change. <https://www.ipcc.ch/report/managing-the-risks-of-extreme-events-and-disasters-to-advance-climate-change-adaptation/> adresinden alındı.
- IPCC (2014). *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge and New York: Cambridge University Press. <https://www.ipcc.ch/report/ar5/wg2/> adresinden alındı.
- IPCC (2014). *IPCC Fifth Assessment Report: Climate Change 2014*. Geneva: Intergovernmental Panel on Climate Change. <https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/> adresinden alındı.
- Johnson, K., Depietri, Y., & Breil, M. (2016). Multi-hazard risk assessment of two Hong Kong districts. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 19, 311–323. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2016.08.023>
- MGM (2022, Ocak). 2021 Yılı İklim Değerlendirmesi. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü: <https://mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2021-iklim-raporu.pdf> adresinden alındı.
- Nguyen, C. (2015). *Development and application of a social vulnerability index at the local scale*. Melbourne: RMIT University. <https://www.semanticscholar.org/paper/Development-and-application-of-a-social-index-at-Nguyen/a9d16d9857d92978c87adc81ea11a0c73cde3e01> adresinden alındı.
- Wiseman, V. (2016). Part I: Supporting Implementation of Sustainable Development Goal (SDG) Target 13.1 on Climate Change Adaptation. International Institute for Sustainable Development: <https://sdg.iisd.org/commentary/policy-briefs/the-unfccc-national-adaptation-planning-model-a-foundation-for-fulfilling-post-2015-commitments/> adresinden alındı.

KENT

iklime uyum

2.1. GENEL ÇERÇEVE

Doğal alanları tahrip eden ve iklim parametrelerini dikkate almayan karbon yoğun kentleşme, değişen iklim karşısında riskleri artırmakta, kentlerimizi ve yaşayanları savunmasız bırakmaktadır.

Dünya nüfusunun yarısından fazlasına ev sahipliği yapan ve küresel sera gazı emisyonlarının yaklaşık %70'inden sorumlu olan kentler, iklim değişikliği krizinin merkezinde yer almaktadır. Ayrıca, modern kentlerin çoğu doğal ekosistemleri kentsel genişleme sebebiyle yok etmektedir.

Kentler, iklim değişikliğine nedenolmanın ötesinde, iklim değişikliğinin etkilerine karşı da oldukça savunmasızdır. Kentler hâlihazırda sel, aşırı sıcaklar, sıcak hava dalgaları, taşkın, kuraklık vb. gibi iklim tehlikelerinin etkisini hissetmektedir.

İklim değişikliği konusunda etki ve risklerin yoğun olduğu noktalardaki kentler, aynı zamanda çözümün önemli bir parçası olabilir. Çünkü kentler aynı zamanda iklim eylemi için fırsatlar da sağlamaktadır. Sürdürülebilir ve dirençli kent tasarımı ve planlaması, akıllı şehir uygulamaları, doğa temelli çözümler, etkin su yönetimi, kent tarımı uygulamaları, sıfır atık uygulamaları, yeşil ulaşım uygulamalarının tümü daha kapsayıcı ve daha adil bir yaşam sağlayabilir (UNEP, 2022b)).

Kentler, teknik olarak uygulanabilir önlemleri kullanarak 2050 yılına kadar emisyonlarını %90 oranında azaltma potansiyeline sahip olmakla birlikte iklim değişikliğinden etkilenme riskiyle karşı karşıya olan altyapı merkezleri olarak, iklime uyum konusunda da önemli bir rol oynar.

Türkiye'de iklim değişikliğine bağlı olarak kentsel alanlarda öne çıkan etkiler, yaz aylarında sıcaklıkların ciddi düzeyde artışı ile sıcak hava dalgaları, soğuk hava dalgaları ve şiddetli yağışlara bağlı meydana gelen sel ve taşkınlardır. Hızlı kentleşme oranı ile taşkın ve su baskınlarına açık olan alanlar,

iklim değişikliği etkilerini kentlerde artırmakta ve şiddetli biçimde hissettirmektedir. Her ne kadar yağış rejimleri değişse de arazi kullanımındaki değişiklikler ve sel hatlarının işgal edilmesi gibi kentleşme süreçleri, sellerin yıkıcı etkilerini arttırmıştır. Öte yandan kuraklık da kentlerimiz için öne çıkan önemli bir iklim tehlikesidir. 2007-2008 arası yaşanan büyük kuraklıkta Türkiye'nin bazı büyük kentleri kayda değer su kıtlıkları yaşamıştır. Bu nedenle kentlerde, su toplama havzalarının korunmasına dikkat edilmelidir (Krellenberg & Turhan, 2017).

Artan sıcaklıklar ve kentsel ısı adası etkisi gibi gözlenen iklim değişikliği etkilerinin kentleşme süreçleri ile ilişkilerinin kurulması gerekmektedir. Bu ilişkilerin kurulması, tasarım ve planlama eylemlerinde doğru kararların verilmesi ve iklim değişikliği ile kent arasındaki iki yönlü ilişkide (Kentler iklimi değiştirirken, değişen iklim koşulları da kentlerde çeşitli zararlara neden olmaktadır.) doğru eylemlerin ortaya konmasını sağlayacaktır. Arazi kullanımlarının değişimi iklimle kurulan ilişkide en büyük kentsel kaynaklı değişkenlerden biridir. Ormanların ve tarım alanlarının azalması ile kentsel yayılma olarak özetleyebileceğimiz bu değişimler, iklimi hem makro hem de mikro düzeyde etkileyebilmektedir.

Süregelen kentleşme, iklimi olumsuz etkilemekte ve iklim değişikliğinden etkilenmektedir. Bu karşılıklı ilişkide yerleşik alanların fiziksel özellikleri belirleyicidir. Yapılı çevrenin özellikleri kent iklimi, enerji akışı ve su döngüsünü etkileyerek yaşam kalitesini ve iklim değişikliği kaynaklı riskleri belirlemektedir.

Doğal yüzeylerin ve yeşil alanların azlığı ile kaplamalı yüzeylerin artışı, aşırı sıcakların kentsel alanlardaki etkisini artırmaktadır. Açık renkli malzemeler ışığı daha az soğurduğundan kentsel alanlardaki aşırı sıcak etkisinin daha az hissedilmesini sağlar

bu nedenle kentsel alanlarda yüzeylerde tercih edilen malzemelerin rengi önemli olabilir. Mavi ve yeşil altyapının özellikleri ve kentsel alanlarda artırılması üzerine stratejiler, iklim dirençli bir kent modeli yaratılması ve değişen iklim koşullarına karşı uyum sağlanması için öne çıkan eylemlerdendir. Kentsel alanlarda açık ve yeşil alan sistemlerinin, yeşil koridorların oluşturulması bu kapsamda değerlendirilmektedir. Sıcak hava dalgalarının etkilerinin hafifletilmesi ve şiddetli yağış durumlarında drenaj kolaylığı sunulması bakımından bu tür tasarım stratejileri öne çıkmaktadır (Sass; Gartland, 2008; Givoni, 1998; Emmanuel, 2005). Kentsel alanların planlanması ve tasarımı sürecinde belirtilen parametrelerin katkıları sınırlı kalabilmektedir. Ek olarak sokak yönlendirmeleri ile kent formu ve geometrisi (Givoni, 1998; Emmanuel, 2005; Herrmann & Matzarakis, 2010) yerleşik alanlardaki ortam sıcaklıklarını belirleyen faktörlerdir. Diğer taraftan rüzgâr koridorları da kentsel yerleşik alanlar içerisinde iklimle ilişkili

önemli bir mekânsal tasarım parametresidir. Bina ölçeğinde ise yeşil cepheler ve çatılar benzer katkıları ile öne çıkmaktadır. Kent iklimi ve tasarım parametreleri konusunda yapılan çalışmalardan ortaya çıkan gerçek, tek bir çözümün ve uygulamanın iklim ve kent ilişkisinde yeterli olmayacağı, iklim dirençliliğinin sağlamayacağı yönündedir. Bu yüzden kentlerde detaylı analizler yapılmalı ve bu analizlere dayalı olarak yerle özgü eylemler düşünülmelidir. Yerel anlamda fiziksel özelliklerin ve iklimle kurulan ilişkide sıkıntılı bölgelerin özellikle belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Fiziksel olduğu kadar sosyal konuların da bu sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Örneğin iklim değişikliği kaynaklı afetlerden en yüksek etkilenebilirliğe sahip olan engelli, yaşlı ve çocuk nüfus ve bu nüfusun yaşam alanlarının belirlenmesi büyük bir gerekliliktir. Bu noktada en büyük eylem kentsel alanlarda yaşanan gelişmelerin sürekli ve düzenli takip edilip kapsayıcı tasarım ilkeleri ışığında bu nüfusa yönelik düzenlemeler öngörülmesidir.

2.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Kentsel alanlarda gerçekleştirilecek iklim değişikliğine uyum eylemlerinde; uluslararası iklim anlaşmalar ve ulusal mevzuat temel politika ve yasal çerçeveyi belirlemekte, merkezi kurum/kuruluşlar, belediyeler ve bakanlıkların taşra teşkilatları da sorumlu kurumları oluşturmaktadır.

Kentsel alanlarda iklim değişikliği karşısında etkilenebilirlik ve riskleri artıran ve uyumu geliştiren konular ile bu konularla ilişkili kanunlara bakıldığında “İmar Kanunu”, “Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu”, “Kadastro Kanunu”, “Milli Parklar Kanunu”, “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”, “Sulak Alanlar ve Su Kaynakları ile ilgili Kanunlar”, “Kıyı Kanunu”, “Taşkın Sularına ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu”, “Çevre Kanunu”, “Yapı Denetimi Hakkında Kanun” ve “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” öne çıkmaktadır.

İmar Kanunu ile yerleşme yerleri ve yapılaşmaların, plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülü; Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ile toprağın korunması/geliştirilmesi, çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınmaya uygun planlı/dengeli/verimli kullanımı ve yönetimi; Kadastro Kanunu ile taşınmazların sınırlarının arazi/harita üzerinde belirtilerek hukukî durumlarının tespit edilmesi; toprak ve su kaynakları yönetimi ve arazi kullanım planlaması; Milli Parklar Kanunu ile milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının belirlenmesi ve korunması; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve kullanılması; Sulak Alanlar ve Su Kaynakları ile İlgili Kanunlar ile sulak alanların korunması, tescili, planlaması ve yönetimi;

Kıyı Kanunu ile deniz, tabii ve suni göl, akarsu kıyıları ile sahil şeritlerinin doğal, kültürel özellikleriyle korunması ve bu alanlardan yararlanılması; Taşkın Suları ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu ile su altında kalan veya su baskınlarına uğrayabilecek sahaların tespit ve ilan edilmesi; Yapı Denetimi Hakkında Kanun ile can ve mal güvenliği için imar planına, fen, sanat, sağlık kurallarına ve standartlara uygun kaliteli yapı yapılması için proje ve yapı denetimi; malzemelerin teknik ve standart özelliklerinin ısı yalıtımlı ve düşük enerjili hale getirilmesinin sağlanması; Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (Kentsel Dönüşüm) ile afet riski bulunan kentsel alanların dönüştürülerek sağlıklı ve güvenli yaşama çevreleri oluşturulması; ve Çevre Kanunu ile de sürdürülebilir çevre ve kalkınma ilkeleri doğrultusunda çevrenin korunması, arazi ve kaynak kullanımı ile ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde değerlendirilmesi, doğal kaynakların ve enerjinin verimli kullanılması, çevrenin korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve giderilmesi için zorunlu standartlar ile ekonomik araçlar ve teşvikler kullanılması sağlanmaktadır (Talu ve Kocaman, 2022; Talu, 2019).

Kanunların uygulanmasını sağlayan ve iklim değişikliği karşısında kentlerde etkilenebilirlik, risk ve uyumla ilgisi olan birçok kurum bulunmaktadır. Kent üzerinde farklı hususlarda tasarruf hakkı olan bu kurumların gerek teşkilat yapılanmaları gerekse mevzuatları değişmektedir. Kentsel alanlarla ilgili öne çıkan iki kurum Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) ile belediyelerdir. Bakanlık, iklim değişikliğiyle ilgili iş ve işlemleri yürütmek, küresel iklim değişikliği ve gerekli tedbirlerin alınması için plan ve politikaları belirlemek, küresel iklim değişikliği ve ozon tabakasının

incelmesi ile ilgili tedbirlerin alınmasına yönelik koordinasyon sağlamak, yenilenebilir enerji kaynaklarını, temiz enerjiyi teşvik etmek, yakıtların hava kirliliğine yol açmayacak şekilde kullanılabilmesini sağlamak, motorlu kara taşıtlarının egzoz emisyonlarının kontrolü usul ve esasları ile standartlarını belirlemek, iklim değişikliği politikaları belirlemek, iklim müzakereleri yürütmek, sera gazları emisyonlarının izlenmesini sağlamak, yerel iklim değişikliği politikalarının geliştirilmesini sağlamak, iklim değişikliği Ar-Ge ve uygulamalarını desteklemek, çevre kirliliği oluşturan faaliyet ve tesislerin emisyon, deşarj ve atıklar ile arıtma ve bertaraf sistemlerini izlemek/denetlemek; yerleşme, yapılaşma ve arazi kullanımı, mekansal strateji planları, çevre düzeni planları, imar planları, sektörel planlar; bütünlük kıyı alanları yönetimi ve planlamasını yapmak/yaptırmak gibi oldukça kapsamlı ve iklim değişikliği ile ilişkili sorumluluk alanına sahiptir.

Belediyeler ise büyükşehir belediyeleri ile diğer belediyeler olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Belediye Kanunu da her iki düzeyde yürütülecek işleri tanımlamaktadır. Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Belediye Kanunu kapsamında iklimin değişen koşulları karşısında her biri bir eylemi işaret edebilen görevler tanımlanmıştır. Bunlar imar, ulaşım, şehir içi trafik ve toplu taşıma, su ve kanalizasyon, dere ıslahı, tabiat varlıkları, doğa kaynaklı afetler, bölge parkları vb. alanlarda planlama, düzenleme, onaylama, uygulama, denetim, tarım alanları ve su havzalarının korunması; ağaçlandırma; katı atık yönetimi; merkezî ısıtma sistemleri kurma, işyerlerini ruhsatlandırma ve denetim, tabiat varlıklarını koruma, çevre ve çevre sağlığı; atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılması; acil yardım, kurtarma; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi; arsalar üretilmesi ve konut yapılması gibi bir dizi faaliyeti içermektedir.

Belediye ve merkezi yönetimin yetkileri düşünüldüğünde iklim değişikliğine uyum konusunda kentlerde başarılı uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için merkezi ve yerel yönetimin birlikte hedefleri belirleyeceği bir yönetim yapısı önemlidir. Bu kapsamda kentlerin afetlere dayanıklı hale gelirken iklim değişikliğine uyumluluğu gözeterek planlamalarını gerçekleştirmesi için ilgili tüm paydaşların katılım ve katkısına imkân tanıyacak bir yönetim modelinin yasal çerçevesinin oluşturulması, iklim değişikliğine uyum sürecinin hızlandırılmasına katkı sağlayacaktır.

Yerel yönetimlerin iklim değişikliği ile mücadelesine verilen politika destekleri, sorumlu kurumlar ve destek konuları şu şekilde özetlenebilir:

Kalkınma Ajansları tarafından bölgelerindeki kurum ve kuruluşların katkılarıyla hazırlanan bölge planları, yerel yönetimler tarafından yürütülen planlama ve uygulama faaliyetlerine çerçeve oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kalkınma ajansları bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere mali ve teknik destek sağlamaktadır.

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, bölgesel/yerel iklim değişikliğini önleme ve uyumda yerel yönetimlerle birlikte çalışmaktadır. İller Bankası (İLBANK), il özel idareleri ve belediyelerin sürdürülebilir kentsel gelişme (yenilenebilir enerji, şehir planlama, mimarlık, mühendislik, müşavirlik, altyapı, üstyapı, kentsel dönüşüm uygulamaları) alanındaki projelerine teknik ve mali destek sağlamaktadır. Ayrıca, İLBANK yerel yönetimlerin yerel iklim eylem planlarının hazırlık sürecini desteklemektedir. Kentler için ÇŞİDB ve belediyelere ek olarak Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın iklimle

ilişkilendirilebilecek sorumluluk alanları bulunmaktadır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü ile çevre, enerji, sera gazları ve iklim değişikliği konularındaki çalışmalarını izlemek, değerlendirmek; Havacılık ve Uzay Teknolojileri Genel Müdürlüğü ile insan sağlığının ve çevrenin korunmasına, iklim değişikliği kaynaklı afetlerin önceden tespitiyle zararın azaltılmasına, doğal kaynakların değerlendirilmesine yönelik çalışmalar bakanlık için öne çıkan hususlardır. İçişleri Bakanlığı, Afet ve Acil

Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) değişen iklimde kentsel alanlardaki eylemlerle ilgili bir başka kurumdur. Afet ve acil durumların sebep olduğu zararların önlenmesi için tehlike ve risklerin önceden tespiti, afet olmadan önce meydana gelebilecek zararları önleyecek veya en aza indirecek önlemlerin alınması, etkin müdahale ve koordinasyonun sağlanması ve afet sonrasında iyileştirme çalışmalarının bir bütünlük içerisinde yürütülmesi konularında çalışmalar yürütmektedir.

2.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Türkiye’de şiddetli yağış tehlikesine karşı en riskli kentler Karadeniz, Akdeniz ve Güneydoğu kentleri; sıcak hava dalgası için en riskli olanlar ise Akdeniz ve Güneydoğu kentleridir.

Kentler bazında iklim değişikliğine karşı uyum eylemlerinin planlanması ve uygulanması için yerel düzeyde etkilenebilirlik ve risk analizleri yapılmalıdır. Ülkemiz kentleri için ulusal bir değerlendirme yaparken öne çıkan tehlikeler şiddetli yağışlar ve sıcak hava dalgalarıdır. Bu çalışma kapsamında yerleşik alanlar için her iki tehlike türüne göre risk analizleri yapılmıştır. Yapılan analizlerde 81 ilin kent merkezleri düşünülmüştür. Bu alanların maruziyeti analiz edilmiş, duyarlılık ve uyum kapasitesi ile etkilenebilirliği incelenmiş ve risk analizi yapılmıştır. Her bir risk bileşeni için il düzeyinde haritalar üretilmiştir.

Kent Sektörü Risk Analizi: Şiddetli Yağış

Kentsel yerleşik alanlar için şiddetli yağış tehlikesine göre etki zinciri hazırlanmıştır (Şekil 1). Etki zinciri belirlenirken yerleşik alanların riskini analiz etmek için gerekli göstergeler seçilmiş olup, analizler yapılmıştır. İklim değişikliği ve kent ilişkisi bağlamında öne çıkan ve ilk bölümde vurgulanan mekânsal konulara göre ulusal ölçekte analiz yapılması, veri altyapısı ve insan kaynağı nedeniyle şu an için mümkün gözükmemektedir. Ancak merkezi birimlerin desteği ve yereldeki ilgili aktörlerin çalışmalara dahil edilmesi ile her bir il için kentsel risk analizleri yapılabilecek ve bu sorun ortadan kaldırılabilir. Belirlenen riskler karşısında kentlerin durumunu genel düzeyde de olsa ortaya koyan ve öne çıkan şehir ve bölgeleri tanımlayabilen analizler yapılmıştır. Kentsel altyapı değişkenlerinin gerektirdiği verilere ulaşılamamasının risk sonuçlarını zayıflattığı unutulmamalıdır. Bu nedenle politikaları yönlendirebilecek düzeyde doğru ve kesin bilgi için öncelikle veri altyapısı konusunda çalışmalar yapılması

gerekmektedir. Kentsel yerleşik alanlar içinde tehlike analizlerinde taşkın haritaları kapsamında su derinliği ve yayılım alanları tespit edilmeli ve dikkate alınmalıdır.

Yapılan analizlerde, şiddetli yağış tehlikesi için kentsel yerleşik alanlarda, nüfus büyüklüğü, bina yüzeyleri ve sürekli şehir alanları¹, iklim değişikliğine maruziyet düzeyini gösteren veri grubunu oluşturmuştur. İklim değişikliğine karşı oluşturulacak tüm projelerde öncelikli aşama veri tabanı oluşturulması konusudur. Tüm kurumların kentsel ve kırsal alanlar bazında ayrı veri üretmesi ve paylaşması önceliklendirilmesi gereken bir eylemdir. Bu çalışma kapsamında maruziyet açısından belirlenen veri grupları için Tarım ve Orman Bakanlığı'nın CORINE Projesi veri tabanı ve TÜİK veri tabanı incelenmiş, değerlendirmeye alınmış ve çeşitli hesaplamalar (yerleşik alan büyüklüğü ve yapı kullanım izni verilen konut alanları gibi) yapılmıştır.

Duyarlılık göstergeleri olarak iller bazında süreksiz şehir yapısı², hassas yaş gruplarındaki insan sayısı, yaşanan toplam sel ve taşkın sayıları, yerleşim türü ve şiddetli yağışlar karşısında riski yüksek sektörlerin yoğunlaşma durumları değerlendirilmiştir. Yerleşim türlerinin belirlenmesi için 81 ilin merkezi alanlarının yerleşim özellikleri uydu görüntüleri ve çeşitli kaynaklardan taranmış, 12 farklı yerleşim türü olduğu tespit edilmiştir. Bunlar akarsu kenarı yerleşimler (ör: Eskişehir), kıyı yerleşimleri (ör: Mersin), yamaç yerleşimleri (ör: Artvin), ova (ör: Iğdır) ve plato yerleşimleri (ör: Gaziantep), yamaç ve ova (ör: Denizli), yamaç ve plato (ör: Erzurum), kıyı ve yamaç (ör: Trabzon), akarsu ve yamaç (ör: Amasya), kıyı ve ova (ör:

¹ Arazinin büyük bölümünün ulaştırma ağları ve yapılarla kaplı olduğu, toplam yüzeyin %80'inden fazlasını binalar, yollar ve yapay yüzeylerin oluşturduğu alanlardır.

² Arazinin büyük bölümü yapılarla kaplı olan, binalar, yollar, yapay yüzeylerle beraber çıplak toprak ve bitki örtüsü karışımlarının dağınık olarak yer kapladığı alanlardır. Yüzeyin %30-80'i geçirimsiz olmalıdır

Burdur), akarsu ve plato (ör: Kars) ile akarsu ve ova (Aksaray) yerleşimleridir. Farklı yerleşim türlerinin şiddetli yağışlar karşısında duyarlılıkları da farklı olmaktadır. Duyarlılığı artıran türler olarak akarsu ve yamaç yerleşimleri, kıyı ve yamaç yerleşimleri, yamaç yerleşimleri ve akarsu kenarı yerleşimleri belirlenmiştir. Duyarlılığı görece düşük olanlar ise ova ve plato yerleşimleri olarak tanımlanmıştır. Bir başka duyarlılık verisi kentin ekonomisinde ağırlığı olan ve şiddetli yağışlar karşısında etkilenecek sektörlerle ilgili olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda 18 farklı kategoride (bina-bina dışı inşaatlar ve çevre düzenleme faaliyetleri, özel

inşaat faaliyetleri, kanalizasyon, konaklama, su yolu ve havayolu taşımacılığı, yiyecek ve içecek hizmetleri faaliyetleri, balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği, gıda ürünleri imalatı, sigorta ve finans faaliyetleri, insan sağlığı hizmetleri, seyahat acentesi, suyun toplanma, arıtma ve dağıtılma faaliyetleri gibi) faaliyette bulunan firma ve çalışan sayılarına göre yer seçim katsayısı (LQ-Location Quotient) analizi yapılmıştır. LQ değeri 1 ve üzerinde olan faaliyet sayısına göre kentler gruplanmıştır. Bu sayede riski daha fazla olan kentler belirlenebilmiştir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Yağış miktarı ve sıklığında artış	Şiddetli yağışlı gün sayısında artış	Kentsel altyapı	Süresiz şehir alanı oranı	Kişi başına GSYİH	Ulaşım ve iletişim altyapısının zarar görmesi
		Su ve kanalizasyon altyapısı*	Kentsel yerleşim türü	GINI katsayısı	Ticari işletmelerin maddi zarar görmesi
	Sel ve taşkın	Ulaşım altyapısı*	Bağımlı nüfus oranı	Lise ve üzeri eğitim oranı	Yerleşim alanlarının zarar görmesi
	İletim altyapısı*	Kayıtlı işsiz sayısı oranı	Ar-Ge merkezleri sayısı	İnsan sağlığının zarar görmesi	
	Enerji altyapısı*	Şiddetli yağış karşısında riski yüksek sektör yoğunlaşması	Faal dernek sayısı		
	Kentsel üstyapı	Altyapı yaşı ve kapasitesi*	Bin kişi başına düşen hekim sayısı		
	Nüfus yoğunluğu	Zarar gören yol hattı, ulaşım bağlantısı*	Yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı		
	Bina yüzölçümü	Yaşanan toplam sel ve taşkın sayısı	Yeşil şehir alanları oranı		
	Karayolu, demiryolu, havaalanı ve liman alanları toplamı	Kentsel yayılma eğilimi*	Sigortacılık sistemi*		
	Sürekli şehir alanı oranı	Riskli alanlardaki bina sayısı*	Korunan yeşil alanlar*		
	Kent makroform büyüklüğü*	Kentin formu*	Afet yönetim planları varlığı*		
	Arkeolojik ve kentsel sit alanları*	Mevcut çevre yolu varlığı*	Kontrollü kentsel yayılma hedefinde planların varlığı*		
	Tescilli yapılar*	Su yüzeyleri oranı*	İklim ve çevre duyarlı dernek sayıları*		
	Kent içi veya yakını hassas ekosistemler varlığı*	Yoksul mahalleler*	Sosyal hizmetler uzmanı sayıları*		
			Sosyal yardım alanlarının sayısı*	Kentsel büyüme projeksiyonları*	
		Düşük gelirlili nüfus oranı*	Kentsel yayılma oranı*		
		Göçmen nüfus*	Yeşil sistem sürekliliği*		
		Taşkın riskinden etkilenen nüfus ve ekonomik hasar*	Kişi başı yeşil alan miktarı*		
			Çevre yolu projeleri*		
			Taşkın yönetim planlarında önerilen tedbirlerin uygulanma durumu*		

Şekil 1 Etki Zinciri: Kent Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir.

Uyum kapasitesiyle ilgili olarak faal dernek sayıları, kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla, GINI katsayısı, lise ve üstü eğitim oranları, Ar-Ge merkezleri sayıları, kişi başına hekim sayısı, yüz bin kişiye düşen yatak sayıları ve yeşil şehir alanları verileri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmada kentler ilk olarak maruziyet göstergeleri ile analiz edilmiştir. Buna göre, Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri kıyı kentleri çok yüksek ve yüksek

düzeyde şiddetli yağış tehlikesine maruz kalan kentlerimizdir. İç Anadolu'da bulunan ve yüksek nüfus ile kentsel alana sahip Ankara, Konya ve Kayseri gibi kentlerde de şiddetli yağış maruziyeti çok yüksektir. Kentsel alanların özelliklerine göre çok düşük maruziyet düzeyinde ise Kuzeydoğu ve Doğu Anadolu kentleri gözlemlenmiştir. Burada unutulmaması gereken konu kentlerin maruziyet düzeylerinin birbirine göre göreceli olarak farklılık göstermesidir.

Maruziyet düzeyi düşük seviyede belirlenen kentlerin diğer kentlere göre böyle bir değere sahip olduğu, ancak şiddetli yağışlar karşısında diğer kentlerin de riske sahip olduğu unutulmamalıdır. Bunun nedeni Türkiye kentleşme tarihinde ortaya çıkan eğilimlerle açıklanabilmektedir. Yaygın kentler, yüksek yoğunluk, yeşil alan kısıtlılığı, otomobil bağımlı ulaşım sistemi, enerji sarfiyatı, uyumsuz malzeme seçimleri ve yerelleşmeyen mimari ile erişilebilirliği düşük kamusal alanlar gibi gelişmeler bu eğilimlere örnek verilebilir. Belirtilen özellikler şiddetli yağışlar karşısında yaşanabilecek olumsuzlukları artıran özelliklerdir. Her bir kente dair daha net ifadeler kullanılabilmesi için belirtilen özellikler bağlamında ayrı ayrı analiz edilmeleri gerekmektedir. Antalya, Mersin, İstanbul ve İzmir gibi kentler coğrafi yapı, yayılma eğilimi, geçirimsiz yüzeyler, yüksek yoğun kentsel alanlar, kapatılan veya kanal içerisine alınan dereler ve yetersiz yeşil alanlar gibi nedenlerden dolayı risklidir. Kentsel alanlara ilişkin yapılan çalışmalara bağlı olarak tüm kent geneli için yorum yapmak yanıltıcı olabilmektedir. Bu yüzden bölgelemeler yapılmalı ve risk düzeylerine göre ayrı eylemler geliştirilmelidir. Yöntem olarak yüksek çözünürlüklü uydu görüntüleri üzerinden mümkün olduğunca gerçeğe yakın gridler (karolaj) bazında veriler işlenerek kentsel alan içi ayrışmalar tanımlanabilmelidir. Kent geometrisi, formu, cadde yönelmeleri, gökyüzü görünürlük oranları ve geçirimsiz yüzey miktarları gibi veriler bu gridlere işlendiğinde daha doğru bir sonuç ürün ortaya çıkabilecektir.

Duyarlılık analizine ait sonuçlar incelendiğinde; Akdeniz, Ege ve Karadeniz kıyı kentlerinin kentsel yerleşik alanları itibarıyla çok yüksek ve yüksek duyarlılığa sahip olduğu görülmektedir. Nüfusu fazla, ekonomisi daha gelişmiş, yerleşim türü riski artıran, saçaklanma eğiliminde olan ve hassas yaş gruplarındaki insan sayısı fazla

olan kentler çok yüksek duyarlılığa sahiptir. Burada öne çıkan kentlerde gözlemlenen özellikler, yüksek yoğunluk, hizmetler ve sanayi sektörlerinde gelişmeler, kaplamalı yüzeylerin fazlalığı ve saçaklanmış bir kentsel form ile her yönde yayılma eğilimidir.

Kentlerin uyum kapasiteleri değerlendirildiğinde; Ankara, İstanbul ve İzmir gibi metropollerin insan kaynağı ve gelişmiş ekonomileri nedeniyle çok yüksek uyum kapasitesi değerleri ile dikkati çektiği görülmüştür. Güneydoğu Anadolu kentlerinin ise düşük ve çok düşük uyum kapasitesine sahip oldukları anlaşılmıştır. Genel olarak, kişi başına geliri fazla, eğitimli nüfusu çok olan, dernek sayıları fazla, sağlık altyapısı gelişmiş ve yeşil şehir alanları fazla olan kentlerin uyum kapasitesinin çok yüksek olduğu, uyum kapasitesi düşük illerde ise tam tersi özellikler olduğu gözlenmiştir.

Duyarlılık ve uyum kapasitesi bileşenleri analiz edilerek yapılan etkilenebilirlik değerlendirmesinde; Orta Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu kentlerinin çok yüksek ve yüksek değerlerle öne çıktığı görülmüştür. İç Anadolu ve Ege Bölgesi kentleri de yüksek ve orta derecede etkilenebilir kentler olarak dikkati çekmiştir. Etkilenebilirliğin yüksek olduğu kentlerde, duyarlılık çok yüksek iken, uyum kapasiteleri çok düşük seviyededir. Saçaklanma şeklindeki kentsel gelişme pratikleri, şiddetli yağışlar karşısında riski artıran yerleşme türü, bağımlı nüfus fazlalığı, yüksek sel ve taşkın sayıları ile riski yüksek ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşma durumu bu kentlerin iklim değişikliği karşısında duyarlılığını artıran faktörlerdir. Yüksek etkilenebilirliği olan illerde de gözlemlenen durum bu özelliklere ek olarak gelir düzeylerinin düşük, eğitimli nüfusu az, sosyal sermayesi ve sağlık altyapısı zayıf, doğa ile denge kurmayan bir yapılaşmaya sahip kentler olmalarıdır.

Şiddetli yağış tehlikesine göre risk analizleri tamamlanmıştır. Buna göre, kentsel yerleşik alanlarda şiddetli yağış riskinin, Mersin, Adana, Hatay, Osmaniye, Samsun, Ordu, Kayseri, Kahramanmaraş, Şırnak, Batman

ve Diyarbakır'da çok yüksek seviyede olduğu tespit edilmiş; Karadeniz, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu kentlerinin ise yüksek ve orta seviyede riskli kentler olduğu anlaşılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2 Mevcut Dönem Risk Haritası: Kent Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi

Öne çıkan kentlerde uyum kapasiteleri düşük, maruziyet ve etkilenebilirlikleri ise görece yüksektir. Her bir riskli kentte gözlenen kentleşme eğilimi iklime uygun olmamakla birlikte, tehlike düzeyinin buralarda fazla olması bu sonucu doğurmuştur. İklim değişikliğine karşı direçli ve uyum kapasitesi yüksek kentsel planlama anlayışıyla bu kentlere ait mekansal planların revizyonu ve uygulanması önemli bir uyum eylemi olacaktır. Riski artıran ve bu kentleri öne çıkaran özellikler, kıyı kentlerinde dere yataklarının yapılaşma yoluyla daraltılması ve kapatılması, su izlerinin denizle buluşma noktalarında bent görevi gören yol ve yapıların bulunması, eğimli coğrafya ve yüksek eğimli bölgelerde gözlemlenen hızlı kentleşme ile yayılma sürecidir. Diyarbakır ve Kayseri gibi kıyısı olmayan kentlerde de ulaşım taleplerini

artıran kentleşme süreçleri, yüksek yoğunluklar, tarım arazilerinin yapılaşmaya açılması ve saçaklanmış form iklim değişikliği karşısında şiddetli yağış tehlikesinden etkilenme riskini artırmaktadır. Dolayısıyla uyum eylemleri açısından 11 çok yüksek riskli ve 21 yüksek riskli toplam 32 kentin önceliklendirilmesi gerekmektedir.

Kent Sektörü Risk Analizi: Sıcak Hava Dalgası

Kentsel yerleşik alanlar özelinde iklim değişikliği karşısında yaşanacak ikinci önemli tehlike sıcak hava dalgası olarak ele alınmıştır. Sıcak hava dalgasına yönelik olarak kentsel alanlarda maruziyeti belirleyen, duyarlılığı ifade eden ve uyum kapasitesini tanımlayan göstergelere dayalı olarak etki zinciri oluşturulmuştur (Şekil 3).

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RİSK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Ortalama sıcaklık artışı	Sıcak hava dalgası	Kentsel altyapı	Süreksiz şehir alanı oranı	Kişi başına GSYİH	Enerji ve su altyapısında yük
Aşırı sıcak gün sayısında artış	Ardışık sıcak gün sayısında artış	Su altyapısı*	İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet veren belediyelerin oranı	Lise ve üstü eğitim oranı	Sağlık koşullarında bozulma, yaşam konforunda düşüş
		Enerji altyapısı*	İçme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen su miktarı	GINI katsayısı	Yüksek kentsel ısı adası etkisi
		Kentsel üstyapı	Kişi başı elektrik tüketimi	Ar-Ge merkezleri sayısı	İşgücü verimliliğinde azalma
		Nüfus yoğunluğu	Sıcak hava dalgası karşısında riski yüksek sektör yoğunlaşması	Faal dernek sayısı	Hastalık ve salgınlar
		Bina yüzölçümü	Kentsel yerleşim rakımı	Bin kişi başına düşen hekim sayısı	İnşaat faaliyetlerinde aksamalar
		Devlet yolu, il yolu ve bölünmüş yol oranları	Kentsel yerleşim türü	Yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı	
		İşyeri sayıları	Bağımlı nüfus oranı	Yeşil şehir alanları oranı	
		Sürekli şehir alanı oranı	Nüfus artış hızı	Sıcak hava dalgası yönetim planı*	
		Karayolu, demiryolu, havaalanı ve liman alanları*	Atık su, yağmur suyu altyapıları*	Yerleşik alanlar içi doğal alanlar oranı*	
		Kent çevresi hassas ekosistemler*	Gecekondü veya kaçak yapı alanları*	Yeşil sistem sürekliliği*	
		Kent makroform büyüklüğü*	Kentin formu/ geometrisi*	Planlarda yeşil alanlar oranı*	
		Arkeolojik ve kentsel sit alanları*	Su yüzeyleri oranı*	Sıcaklık duyarlı kent planlarının varlığı*	
		Tescilli kültür varlıkları*	Sağlık tesisleri kapasiteleri ve erişilebilirlikleri*	Erken uyarı sistemleri*	
			Düşük gelirli grup oranı, Sosyal yardım alanlar oranı*	Çevre yolu projeleri*	
			Göçmen nüfus*	Kentsel büyüme projeksiyonları*	
			Kentsel yayılma*	Sosyal hizmetler uzman sayıları*	
			Kentsel alanda kaplamalı yüzey miktarı*	Tabiat parkı, doğal sit alanı varlığı*	
			Mevcut çevre yolu varlığı*	Koruma bölgeleri*	
			Yeşil alan miktarı*	Bisiklet yolu uzunluğu*	
			Sokak yönlenmeleri*	Kırsal bisiklet yolu uzunluğu*	
			Gökyüzü görünürlük oranları*	Ağaçlık alan oranı*	

Şekil 3 Etki Zinciri: Kent Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir.

Etki zincirinde belirtilen bilgilerin büyük bir kısmına ülkemizde kent bazında ulaşılamamaktadır. Ancak bu bilgilerin üretilmesi ve sürekliliğinin sağlanması daha doğru sonuçlar alabilmek açısından önem taşımaktadır. Sıcak hava dalgası için kentsel altyapı ve üstyapıya dair özellikler, nüfus büyüklüğü, bina alanları, sürekli şehir yapısı,

yol uzunlukları ve işyeri sayıları maruziyet bileşenleri olarak tanımlanmıştır.

Duyarlılık bileşenleri olarak süreksiz şehir yapısı, yerleşim türü, elektrik tüketimi, kaynak ve kuyulardan çekilen su miktarı, nüfus artış hızı, bağımlı nüfus ve sıcak hava dalgası karşısında riski yüksek sektörlerde yoğunlaşma durumu belirlenmiştir. 81 ilin

merkezi alanlarının incelenmesi sonucu belirlenen 12 yerleşim türü tespit edilmiştir. Bunlar akarsu kenarı yerleşimleri (örn. Eskişehir)-, kıyı yerleşimleri (örn. Mersin), yamaç yerleşimleri (örn. Artvin), ova (örn. Iğdır) ve plato yerleşimleri (örn. Gaziantep), yamaç ve ova (örn. Denizli), yamaç ve plato (örn. Erzurum), kıyı ve yamaç (örn. Trabzon), akarsu ve yamaç (örn. Amasya), kıyı ve ova (örn. Burdur); akarsu ve plato (örn. Kars) ile akarsu ve ova (örn. Aksaray) yerleşimleridir. Belirlenen yerleşim türlerinin sıcak hava dalgası karşısında duyarlılıkları da farklı olmaktadır. Duyarlılığı artıran türler olarak ova yerleşimleri, yamaç ve ova yerleşimleri ile yamaç ve plato yerleşimleri belirlenmiştir. Duyarlılığı görece düşük olanlar ise kıyı ve yamaç yerleşimleri olarak tanımlanmıştır. Bir diğer değişken olarak kentin ekonomisinde ağırlığı olan ve sıcak hava dalgası karşısında etkilenecek sektörlerle ilgili olarak 19 farklı kategoride (bina-bina dışı inşaatlar, ağaç ve ağaç ürünleri üretimi, bitkisel ve hayvansal üretim, ormancılık, konaklama, balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği, gıda ürünleri imalatı, yatılı bakım faaliyetleri, madencilik, sigorta ve finans faaliyetleri, insan sağlığı hizmetleri ve seyahat acentesi faaliyetleri gibi) faaliyette bulunan firma ve çalışan sayılarına göre yer seçim katsayısı (LQ-Location Quotient) analizi yapılmıştır. LQ değeri 1 ve üzerinde olan faaliyet sayısına göre kentlerimiz gruplanmıştır. Bu sayede riski daha fazla olan kentler belirlenebilmiştir. Uyum kapasitesiyle ilgili olarak faal dernek sayıları, kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla, lise ve üstü eğitim oranları, Ar-Ge merkezleri sayıları, kişi başına hekim sayısı, yüz bin kişiye düşen yatak sayıları ve yeşil alan verileri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

İlk olarak maruziyet göstergeleri değerlendirilmiş ve ülkenin batı kesimindeki kentlerin sıcak hava dalgası tehlikesine karşı maruziyetinin çok yüksek ve yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Güneydoğu

Anadolu Bölgesi kentlerinde de genel anlamıyla yüksek ve orta düzeyde maruziyet söz konusudur. Nüfus büyüklüğü, yeşil alan eksikliği, sürekli şehir yapısı, yol ve bina yüzey miktarı ile işyeri sayıları gibi verilerin yüksekliğinden dolayı maruziyetinin fazla olduğu görülmektedir. Maruziyet açısından daha avantajlı olan (maruziyeti düşük) iller nüfusu az, makroformu görece küçük yerleşimler olarak görülmektedir. Maruziyet düzeyi düşük olan kentler diğer kentlere göre böyle bir değere sahiptir ancak kentsel özellikleri olası bir sıcak hava dalgası karşısında bu kentlerde de risk bulunduğunu göstermektedir. Her bir kente dair daha net ifadeler kullanılabilmesi için ayrı ayrı analiz edilmeleri gerekmektedir.

Antalya, Mersin, İstanbul, Bursa ve İzmir gibi kentlerimiz coğrafi yapı, yayılma eğilimi, geçirimsiz yüzeyler, yüksek yoğun kentsel alanlar, kapatılan veya kanal içerisine alınan dereler ve yetersiz yeşil alanlar gibi nedenlerden dolayı risklidir. Kentsel alanlarla ilgili olarak tüm kent geneli için yorum yapmak yanıltıcı olabilmektedir. Bu yüzden bölgeler yapılmalı ve risk düzeylerine göre ayrı yorumlar getirilmelidir.

Kentlerin duyarlılık durumu incelendiğinde, Osmaniye-Batman arası Güneydoğu Anadolu kentleri, İzmir hariç Ege Bölgesi kıyı kentleri ve İç Anadolu'daki Kayseri ve Konya kentleri çok yüksek duyarlılığa sahiptir. İç kesimlerde yer alan diğer kentlerin de yüksek düzeyde duyarlılığa sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu haritada öne çıkan illerde gözlemlenen özellikler, havalandırma imkânı zayıf yerleşim türü, etkilenebilirliği yüksek ekonomik faaliyetler, nüfus artış hızı, bağımlı nüfus ile su ve elektrik tüketimindeki fazlalıktır.

Kentlerin uyum kapasitelerine bakıldığında, Türkiye'nin doğusunda Malatya ve Trabzon dikkati çekerken; Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgeleri'nde Antalya, İzmir ve İstanbul gibi büyük yerleşimler çok yüksek düzeydeki uyum kapasitesi ile öne çıkmaktadır. Öte

yandan Türkiye'nin güneydoğu ucundaki kentlerde uyum kapasitesinin çok düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Analiz verileri ve haritalar incelendiğinde, gelir ve eğitim düzeyi yüksek, sosyal sermayesi gelişmiş, sağlık altyapısı iyi ve Ar-Ge merkezleri olan kentlerin uyum kapasitesinin yüksek olduğu görülmüştür.

Etkilenebilirlik değerlendirmesi yapıldığında ise Kahramanmaraş, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Osmaniye, Karaman, Çorum, Nevşehir ve Afyonkarahisar'ın çok yüksek seviye ile öne çıktığı görülmüştür. Ege ve Güneydoğu Anadolu kentlerinde ise yüksek etkilenebilirlik gözlenmiştir. Çok yüksek ve

yüksek etkilenebilirliği olan kentlerde de gözlemlenen durum duyarlılıklarının yüksek, uyum kapasitelerinin düşük olmasıdır.

Kentsel yerleşik alanlar için yapılan değerlendirmelerde sıcak hava dalgası tehlike haritası dikkate alınarak tüm risk bileşenleri değerlendirilmiş olup, kentsel yerleşik alanlarda sıcak hava dalgası risk analizi yapılmıştır. Buna göre, Manisa ile Şırnak arasında batıdan doğuya doğru bir hat şeklinde genel anlamıyla çok yüksek risk durumu ortaya çıkmıştır (Şekil 4).

Şekil 4 Mevcut Dönem Risk Haritası: Kent Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

Bu alandaki kentlerin öne çıkması uyum kapasitelerinin düşük, maruziyet ve etkilenebilirliklerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kentlerde gözlenen mekânsal gelişme eğilimlerinin iklime uygun olmaması ve tehlike düzeyinin buralarda fazla olması bu sonucu doğurmuştur. İklim değişikliğine karşı dirençli ve uyum kapasitesi yüksek kentsel planlama yaklaşımı ile bu kentlere ait mekânsal

planların revizyonu ve uygulanması önemli bir uyum eylemi olacaktır. İklim değişikliği karşısında sıcak hava dalgası tehlikesinden etkilenme riski yüksek ve orta düzeyde bulunan kentler Türkiye'nin güney yarısında birikmektedir.

Her iki analiz bulguları ışığında ülkemiz kentleri tekrar gözden geçirildiğinde her ne kadar kentlerin fiziksel ve coğrafi özelliklerinin iklim değişikliğine bağlı olarak

ortaya çıkan tehlikeler karşısındaki risk düzeylerini artırdığı bilinse de kentlerin yapılaşmaya ilişkin özelliklerinin ve gelişim süreçlerinin de risk düzeylerinin belirlenmesinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Kıyı alanlarındaki kentlerimizin önemli bir bölümünün düşük rakım nedeniyle iklim değişikliğine bağlı gelişebilecek afetlere karşı risk taşıdığı görülmektedir. Karadeniz ve Akdeniz başta olmak üzere kıyı boyunca yüksek ve çok yüksek derecede risk altında olan bölgeler bulunmaktadır. Dere yatakları da kentin iç bölgelerinde risk taşıyan alanların ortaya çıkmasında çok önemli bir role sahiptir. Derelerinin üstünün kapatılması ve derelere yapılan izinsiz her türlü müdahalenin taşkınları artırdığı bir gerçektir. Bu yolla yerleşim yerlerindeki mavi altyapıya zarar verilmesine ek olarak kentleşme süreçlerindeki yapılaşma yoluyla geçirimsizliğin düşürülmesi yüksek akışa sebep olmakta ve taşkınları artırmaktadır. Dikkat edilmesi gereken bir başka husus üst havzalardaki taşkınları artırıcı etkilerin

yeterince hesaplanmamasıdır. Öte yandan ova niteliğindeki araziler üzerinde gelişen kentsel yerleşimler de yüksek düzeyde risk taşıyan alanlardır. Kentlerde risk taşıyan bölgeler ile kentsel arazi kullanımları (merkezi iş alanları, konut alanları, sanayi alanları vb.) arasındaki ilişki düşünüldüğünde, temel kentsel aktivitelerin ve tesislerin risk taşıyan bölgelerde konumlanabildiği görülmektedir. Konut bölgeleri açısından risk taşıyan alanlar incelendiğinde, ağırlıklı olarak plansız gelişmiş kentsel bölgelerin (gecekondu alanlarının) risk taşıyan bölgeleri oluşturduğu görülmektedir. Bunun dışında planlı gelişmiş alanlarda da nüfus yoğunluğunun fazla ve yeşil alan oranının düşük olduğu bölgelerin risk düzeyi yüksektir (Aydın, Erdin, & Kahraman, 2017).

Kentlerimizde coğrafi açıdan düşük derece risk taşıyan bölgeler, yanlış mekânsal gelişim stratejileri ve arazi kullanım planlamasıyla birleştiğinde daha riskli hale gelmektedir.

2.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

Yeni araştırma ve verilere dayalı kentsel risk analizleri yapılarak planlama süreçleri iklim duyarlı hale getirilecek, hızlı büyüme, saçaklanma ve amacı dışında arazi kullanımları şeklindeki karbon yoğun kentleşme modeli dönüştürülerek sürdürülebilir, dirençli kentleşme sağlanacaktır.

Kentsel yerleşik alanlar için iklim değişikliği karşısında uyum önlemlerini belirlemenin ilk adımı, mevcut durumda şiddetli yağışlar ve sıcak hava dalgası gibi riskler karşısında etkilenebilirliği yüksek kentleri ve özelliklerini tanımlamaktır. Tüm kentlerimiz değerlendirildiğinde, öncelikle görünen durum hızlı büyüme ve yayılmadır. Bu durum iklim değişikliği bağlamında değerlendirildiğinde iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı kırılgan bir yapı ortaya koymaktadır. Yayılmanın formuyla alakalı olarak değişkenlik göstermesine karşılık, genel anlamıyla gözlemlenen olumsuzluklar tarım ve orman arazilerinin tahribatı, uygun olmayan arazilerde yerleşim, doğa ile denge kurmayan kentleşme, altyapı inşaatları, yeni kaynak ihtiyacı (su, elektrik, doğalgaz) ve artan talepler, ulaşım taleplerinde artış, otomobil bağımlılığı ve yaygın ulaşım ağı, geçirimsiz yüzeylerin artışı ve yeşil alanların azalışıdır. Tüm bu faktörler iklimi olumsuz etkilemekle birlikte değişen koşullara bağlı ortaya çıkan tehlikelerden daha fazla zarar görülmesine neden olmaktadır. Kompakt formu³ olan kentlerden saçaklanmış forma dönüşen ve plan kararlarının yayılmayı teşvik ettiği kentler ülkemiz genelinde gözlemlenebilmektedir. Saçaklanmış form ile birlikte lineer gelişme, çeper kent ve uydu

kent eğilimleri de gözlenmektedir. Topografik yapısı eğimli, yayılma biçimi parçalı ve araziye uyumsuz, dere yatağı ve zemin suyu yüksek alanlar ile taşkın riski olan alanlarda gelişme gösteren kentler şiddetli yağışlar karşısında ciddi bir tehdit altındadır. Özellikle Karadeniz Bölgesi kentleri, bu tehdit açısından eğimli yapıları, yayılma eğilimleri ve riskli bölgelerde kentsel genişlemeleri nedeniyle öne çıkmaktadır. Sel ve taşkın riski yüksek olan bölge kentleri son yıllarda yaşanan afetlerle yüksek can ve mal kayıpları yaşanan kentlerimizdir. Öte yandan Akdeniz ve Ege Bölgeleri'ndeki kıyı kentleri genişlerken doğal dengeyi gözetmediklerinden şiddetli yağışlar ve fırtınalar karşısında büyük kayıplar yaşamaktadır. Benzer şekilde doğal alanları sınırlı, hava koridorları bulunmayan, su hatları gizlenmiş ve yüksek yoğun yapılaşmalara sahip kentlerde sıcak hava dalgası karşısında da ciddi bir tehdit ortaya çıkmaktadır. Özellikle metropol kentler, bu tehdit açısından yaygın kent formları⁴, yüksek yoğunlukları, gelişme eğilimleri, mavi altyapılara karşı duyarsız uygulamaları nedeniyle öne çıkmaktadır. Benzer eğilimleri gösteren kentler sıcak hava dalgası yaşanması durumunda ciddi can kayıpları ve sağlık sorunları yaşatabilecektir. Ayrıca kentlerin mekansal planlarda kentsel gelişme alanlarının gerekenden fazla önerilmiş olması riski artıran en önemli hususlardandır. Plan kararları yoluyla kurgulanan kentsel yayılma modellerinin iklim değişikliği bağlamında en önemli tehdit olduğu ve yeniden ele alınması gerektiği açıktır. Kentsel gelişimin kontrolü veya doğa ile daha dengeli mekansal planlama önemli bir uyum eylemi olacaktır.

³ Karma kullanımlara imkân tanıyan, arazi kullanım düzeninde farklı kullanımların bir arada bulunabildiği, göreceli olarak daha yüksek yoğunluğa sahip, yapılaşma kararları ile kentsel toprakların en uygun kullanımının hedeflendiği, tek ya da çok odaklı toplu kentsel gelişme modelidir. Kompakt kentler mekânda yayılmanın azaltılması yoluyla sürdürülebilir bir mekân kullanımını sağlamaktadır.

⁴ Kentsel aktivite ve işlevlerin, birbirlerinden uzakta konumlandığı ve bunlar arası ulaşımın özel ve kamusal araçlara bağımlılığı arttırdığı kent modelidir. Bu model otoyolların gelişmişliği ve araçların varlığı kentsel hareketlilik için son derecede önemlidir.

Kentsel yerleşik alanlarda uyum konusunda, fırtınalara bağlı zararlar, su güvenliği, taşkın riski, göçün yönetimi, sıcak ve soğuk hava dalgası tehdidi, yaşam kalitesi, hava kirliliği, hızlı büyüme, yapılı çevrenin niteliği ve yatırım projelerine öncelik verilmesi gerekmektedir. Bu hususta, iklim değişikliği kaynaklı afetlere yönelik risk haritalarının oluşturulması ve mekânsal planlama süreçlerinde ilgili haritaların dikkate alınması önemlidir. 12. Kalkınma Planı'nın 829.1 ve 829.2 numaralı politika ve tedbirlerinde vurgulanmıştır. 831.2 numaralı politika ve tedbir maddesinde vurgulandığı üzere, afetlere ilişkin veri analizinin gerçekleştirilerek bütünlükli erken uyarı sistemleri ile entegre edilmesi kentlerin iklim değişikliğine uyum kapasitesini arttıracak önemli bir eylem olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu çerçevede uyum önlemleri şu şekilde geliştirilebilmektedir:

- Kentsel yerleşim alanları içinde su yüzeyi, sulak alan, tarım alanı ve orman alanı gibi hassas bölgeler korunmalıdır. Hassas bölgelere belirli mesafede kentsel yerleşimlerin yapılmasına izin verilmemelidir.
- Kıyılarda fırtınalara bağlı zararlar ciddi düzeydedir. Kıyıda yer alan yerleşim alanları, liman gibi ulaşım altyapıları ve turizm tesislerinin iklim değişikliğine dirençliliği artırılmalıdır.
- Deniz kabarması, şiddetli yağışlara bağlı sel ve dere taşkınları riski olan alanlarda düzenlemeler yapılmalıdır.
- Artan su talebi ve yağış azlığı karşısında içme suyu temini için projeler geliştirilmeli, geliştirilmiş su yönetim sistemi kurulmalıdır.
- Yapılı çevreye fiziksel özellikler bakımından kısıtlamalar getirilmelidir.
- Doğayla uyumlu ve iklim değişikliğine dirençli yeşil binalar teşvik edilmelidir.
- Riskli alanlarda planlı yer değiştirme yapılmalıdır.
- Kentsel alanlarda su kenarı, vadi, ağaçlık alan gibi yerlerde ekolojik onarım ve restorasyonlar yapılmalıdır.
- Toplu taşıma sürelerini kısaltacak alternatif ulaşım türleri geliştirilmelidir.
- İklim değişikliği etkileriyle başa çıkabilmek için daha esnek ve sağlam bir kentsel altyapı ağı kurulmalıdır.
- Tarım alanları ve su havzaları üzerindeki kentleşme baskısı azaltılmalıdır.
- Tarım alanları üzerinde sanayi tesislerinin kurulması önlenmelidir.
- Kentsel yeşil alanlar korunmalı ve artırılmalıdır.
- Sanayi alanlarının yer seçimleri ve etkilerine dayalı dönüşüm sağlanmalıdır.
- Yatırım projeleri için iklim duyarlılık şartı aranmalıdır.
- Erken uyarı sistemleri kurulmalıdır.
- Acil durum hizmetleri geliştirilmelidir.
- Aktörler arasında eşgüdüm ve iş birliği sağlanmalıdır.
- Bilgi düzeyi artırılmalı, mevzuat iyileştirilmeli ve finansman olanakları artırılmalıdır.
- Devlet kurumları ve ilgili kanunlar, risk yaratan kentsel gelişmeler için sert önlemler almaya elverişli hale getirilmelidir.
- Tüm veriler sürekli ve standart üretilecek şekilde planlama yapılmalı, veri tabanı oluşturulmalıdır.
- Belediyelerin iklim değişikliği ile mücadele için bütçeleri artırılmalı.
- Kültürel miras iklim değişikliğinden korunmalıdır.

Yukarıda açıklanan çerçeve ve belirlenen önlemlere ek olarak, kentsel alanlar çok dinamik ve karmaşık alanlar olduğu için bir kurgu çerçevesinde uyum eylemleri belirlenmelidir. Bu kapsamda belirlenen kurgu, iklim tehlikeleri, bu tehlikelerden etkilenen kent bileşenleri, belirtilen tehlikeler karşısında ülkemiz kentlerinin bileşen bazlı olarak öne çıkan sorun alanları ve her bir sorunun çözümünü içeren uyum eylemi

kategorielerinden oluşmaktadır (Şekil 5). Belirlenen eylemler bu kurgu içerisinde yer verilen tüm hususları kapsamakta ve yanıt vermektedir. İlk olarak ülkemiz kentleri için öne çıkan tehlikeler sıcak ve soğuk hava dalgaları, şiddetli yağışlar, kuraklık, fırtına ve dolu olarak vurgulanmıştır. Bu tehlikelerin etkilediği kent bileşenleri, yapı stoku, yeşil alanlar, teknik altyapı, sanayi tesisleri ve ulaşım sistemleridir. Yapı stoku için iklim değişikliğine bağlı olarak ülkemiz kentlerinde öne çıkan sorun alanları, kaçak yapılar, taşkın riskli alanlar ve bu alanlarda yer alan yapılar, iklime uyumsuz malzeme tercihleri ve yapı yoğunlukları, amacı dışında arazi kullanımları, yanlış yer seçimleri ve tasarım rehberi/kılavuz eksikliğidir. Yeşil alanlarla ilgili olan problem alanları, kişi başı standartları karşılamayan erişilebilirliği düşük yetersiz yeşil alanlardır. Teknik altyapı hususunda öne çıkan sorun alanı ise kapasitelerin değişen iklim karşısında düşük kalmasıdır. Sanayi tesisleri düşünüldüğünde ortaya çıkan problemler, sel ve taşkın riski altındaki tesisler, yanlış yer seçimleri ve

kirletici tür yoğunluklarıdır. Son olarak ulaşım bileşeninde ise otomobil bağımlılığı ile yaya ve bisiklet erişimlerinin kısıtlı olması öne çıkmaktadır. Kentsel yerleşimler için belirlenen sorunları ortadan kaldırmak ve değişen iklim karşısında uyum göstermek için teknolojik eylemler (sert-gri), toplumsal eylemler (yumuşak) ve doğa temelli (yeşil) eylemler olmak üzere üç kategoride eylemler tanımlanmıştır. Teknolojik eylemler; yapı malzemeleri, set ve altyapı inşası, yeşil çatı ve cepheler gibi uygulamaları kapsarken, toplumsal eylemler; eğitim, kapasite artırımı, mevzuat değişiklikleri, koordinasyon sağlanması, iş birliği ve plan geliştirilmesi gibi hususları içermektedir. Doğa temelli eylemler ise yeşil alanların artırılması ve mevcutların korunması, ekolojik koridor oluşturulması, kentsel tarım uygulamaları ve yağmur suyu toplama sistemleri gibi eylemleri içermektedir. Geliştirilen kurgu doğrultusunda her bir eylem kategorisinde belirtilen hususları kapsayacak şekilde 3 temel stratejik hedef belirlenmiş ve uyum eylemleri bu hedefler altında gruplanmıştır.

İklim tehlikeleri	Kent bileşenleri	Sorunlar	Eylem türleri
Sıcak hava dalgası	Yapı stoku	Kaçak yapılar Riskli yapılar Uyumsuz malzemeler Uyumsuz yoğunluklar Amacı dışında alan kullanımları Yanlış yer seçimleri Tasarım rehberi/kılavuz eksikliği	Teknolojik eylemler: Yapı malzemeleri Set inşası Altyapı inşaatları Yeşil çatılar ve cepheler Toplumsal eylemler: Eğitim Kapasite artırımı Mevzuat Koordinasyon sağlanması İş birliği geliştirilmesi Mekansal planlama yapılması
Soğuk hava dalgası	Yeşil alanlar	Yetersiz alan miktarı Düşük erişilebilirlik	Doğa temelli eylemler: Yeşil alanlar Kentsel tarım Ekolojik koridorlar Yağmur suyu toplama alanları
Şiddetli yağışlar	Teknik Altyapı	Düşük ve dirençsiz kapasite	
Kuraklık	Sanayi tesisleri	Riskli (sel, taşkın) tesisler Yanlış yer seçimleri Kirletici türler	
Fırtına/dolu	Ulaşım	Otomobil bağımlı yapı Kısıtlı yaya ve bisiklet erişimi	

Şekil 5 Kentsel Yerleşmeler için Uyum Eylemleri Belirlenirken Dikkat Edilecek Hususlar

Stratejik Hedef 1. Kentlerin ve kentlilerin uyum kapasitelerinin ve dirençliliğinin artırılması.

KNT1. Sel ve taşkın riskli kentsel alanların ve yapıların tespiti, kırılgan grupların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak iyileştirilmesi, dönüşümü, tahliye kaçış koridorları oluşturulması, kapalı dere hatlarının açılması, dere yatakları çevresinde koruma zonları oluşturulması.

KNT2. Bina çatılarının ve cephelerin şiddetli hava olaylarına karşı dirençliliğinin artırılması, konuma özgü biçimde yeşil çatı, cephe ve akıllı bina uygulamalarının yaygınlaştırılması.

KNT3. Kentsel altyapının iyileştirilmesi, kapasitesinin artırılması, drenaj sistemlerinin yeniden yapılandırılması, birleşik kanalizasyon (yağmur suyu, atık su) sistemlerinin ayrıştırılması, akıllı sistemlerin (sensörler vasıtasıyla izleme yapan) kullanılması.

KNT4. Kent iklimi izleme istasyonları kurulmasının değerlendirilmesi.

Stratejik Hedef 2. İklim değişikliğine uyum kapasitesinin artırılması için mevzuat ve planların revize edilmesi.

KNT5. İmar mevzuatının iklim değişikliği kapsamında gözden geçirilmesi ve revize edilmesine ilişkin çalışmalar yapılması.

KNT6. İklim değişikliğine uyum kapsamında, yer seçimi, mekansal planlama, kentsel tasarım, hakim rüzgar yönü, pasif havalandırma ve güneşlenme, yapılaşma ve uygulama gibi konuları içeren, iklim verilerini dikkate alan yönlendirici kılavuzlar geliştirilmesi.

KNT7. Kentsel alanlar için mekansal veriler kullanılarak, risk haritaları oluşturulması.

KNT8. Yeni yapılacak olan ve revizyon gerektiren her düzeydeki mekansal planların ve plan yapım süreçlerinin, yerel

iklim değişikliği eylem planları ve analizleri doğrultusunda gözden geçirilmesi ve revize edilmesi.

Stratejik Hedef 3. Doğa ile dengeli, iklim dirençli, sürdürülebilir kentleşmenin sağlanması.

KNT9. Kent dokuları içerisinde erişilebilir ve doğal yüzeyleri yoğun yeni park, koruluk, ağaçlandırma alanı ve bitkilendirilmiş bahçeler ile yeşil (ekolojik) koridorlar oluşturulması; kullanılmayan (kahverengi) bölgelerin/binaların yeşil alanlara veya acil durum sığınma alanlarına/mekanlarına dönüştürülmesi; kentsel yerleşim alanı çeperlerinde ve sanayi bölgeleri ile yerleşimler arasında yeşil koridor oluşturulması.

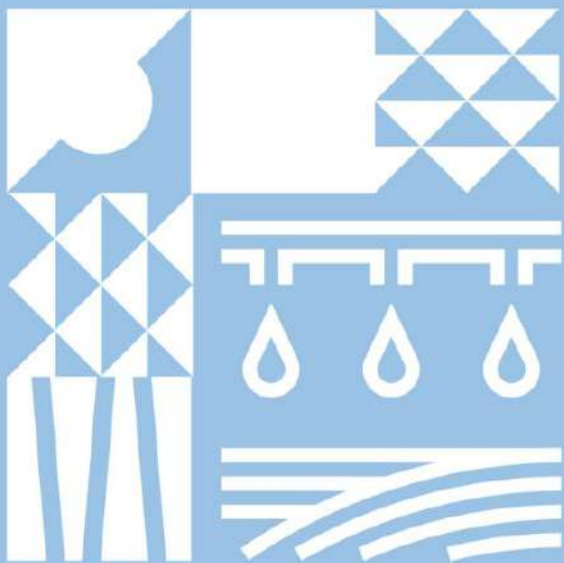
KNT10. Mevcut su yüzeylerinin korunması; kentsel alan ve çeper bölgelerde yağmur hendekleri ve doğal su yüzeyleri oluşturulması; kamusal alanların şiddetli yağışlarda suyu biriktiren ve depolama sistemine aktaran bir tasarıma dönüştürülmesi.

KNT11. Sürdürülebilir kent içi ulaşım için yaya odaklı bir anlayışla alt merkezler ve yaya bölgeleri oluşturulması, yayalaştırma projeleri yapılması, yapılan yayalaştırma projelerinin de aşırı hava sıcaklığı gibi iklim etkilerine uyumlu olması.

KNT12. Kent içinde kalmış verimli tarım arazilerinde kentsel tarım uygulamaları yapılması, kent bostanları oluşturulması.

KAYNAKÇA: Kent

- Aydın, M. B., Erdin, H. E., & Kahraman, E. D. (2017). Mekansal Yapı Özellikleri Açısından İklim Değişikliğine Karşı Risk Taşıyan Bölgelerin Saptanması, İzmir Planlama, 274-285. doi: 10.14744/planlama.2017.61587
- Emmanuel, R. (2005). An Urban Approach to Climate-Sensitive Design, Strategies System Tropics. Spon Press USA. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203414644>
- Gartland, L. (2008). Heat Islands, Understanding and Mitigating Heat in Urban Areas. Earthscan UK and USA. DOI: 10.1080/07293682.2011.591742
- Givoni, B. (1998). Climate Considerations in Building and Urban Design. Van Nostrand Reinhold New York
- Herrmann, J., & Matzarakis, A. (2010). Influence of mean radiant temperature on thermal comfort of humans in idealized urban environments. https://www.urbanclimate.net/matzarakis/papers/BIOMET7_Herrmann_Matzarakis_5_22_527.pdf adresinden alındı.
- Krellenberg, K., & Turhan, E. (2017). How to respond to climate change at the local level : a guideline for Turkish cities. <https://www.econstor.eu/handle/10419/171261> adresinden alındı
- Sass, R. L. (n.d.). It is not cool to be hot in Houston. Retrieved Mart 1, 2022, from Department of Ecology & Evolutionary Biology. <http://www.ruf.rice.edu/~sass/UHI.html> adresinden alındı.
- Talu, N. (2019). Yerel İklim Eylem Planlaması ve Türkiye Pratikleri. Ankara. <https://www.iklimin.org/moduller/kent-yiep.pdf> adresinden alındı.
- Talu, N., & Kocaman, H. (2022). Türkiye’de İklim Değişikliği ile Mücadelede Politikalar, Yasal ve Kurumsal Yapı. İklim Değişikliği Eğitim Modülleri. https://www.iklimin.org/egitimmateryalleri/TR%20Pol_NT.pdf adresinden alındı.
- TCDİB-a (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı) (2022). BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi: <https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa> adresinden alındı.
- TCDİB-b (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı) (2022). Kyoto Protokolü. <https://www.mfa.gov.tr/kyoto-protokolu.tr.mfa> adresinden alındı.
- TCDİB-c (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı) (2022). Paris Anlaşması. <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa> adresinden alındı.
- UNEP (2022). Taking action now can secure our future. <https://unepccc.org/new-ipcc-report-taking-action-now-can-secure-our-future/> adresinden alındı.

SU KAYNAKLARI YÖNETİMİ

iklime uyum

3.1. GENEL ÇERÇEVE

2022 yılında, 57 milyar m³ suyun 44 milyar m³'ü (%77) sulama suyu, 13 milyar m³'ü (%23) ise içme-kullanma ve sanayi suyu amaçlı kullanılmıştır.

İklim değişikliği, atmosfer, hidrosfer ve biyosfer arasındaki ilişkiyi etkilemekle birlikte, hidrolojik çevrimde de değişikliklere neden olmaktadır. Türkiye bulunduğu coğrafi konum itibarıyla ılıman kuşak ile subtropikal kuşak arasında yer almakta olup, konumu ve yer şekilleri farklı iklim özelliklerinin oluşmasına neden olmuştur. Kıyı bölgelerinde deniz etkisiyle daha ılıman iklim özellikleri görülürken, kıyılara paralel sıralanan yüksek dağlar nedeni ile deniz etkisinin ulaşması engellenen iç kesimlerde karasal iklim özellikleri görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin yağış rejiminde bölgesel olarak farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Türkiye'nin 1991-2020 dönemi yıllık ortalama yağışı 573,4 mm olup, bu yağış yılda ortalama 450 milyar m³ yağış hacmine tekabül etmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi en fazla yağışı (1.200–2.500 mm/yıl); İç Anadolu Bölgesi (Tuz Gölü çevresi) ise en az yağışı (250-300 mm/yıl) almaktadır. Türkiye'nin Akdeniz ve Güney Ege Bölgesi kıyı yerleşimleri dışındaki diğer bölgelerinde kış aylarında kar yağışı görülmektedir (DSİ, 2021a).

Yağış rejimindeki farklılıklara ilave olarak artan sıcaklıklar da hidrolojik döngüyü etkilemekte ve yağışın yer, zaman, süre ve şiddeti olumsuz etkilenmektedir. Türkiye için hazırlanan iklim projeksiyonları ile iklim değişikliğinin yağış değişkenliğini artıracığı ve buna bağlı olarak su kaynaklarının potansiyelini ve kullanılabilirliğini doğrudan etkileyeceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, kuraklık ve su kıtlığı olasılığı ile yağış şiddetindeki değişikliğe bağlı olarak taşkın ve sel gibi afetlerde de artış olacağı öngörülmektedir.

2100 yılına kadar yapılan projeksiyonlarda, sıcaklıkların artışına da bağlı olarak kış yağışlarının daha çok yağmur şeklinde düşmesi ve kar örtüsünün daha hızlı bir şekilde eriyerek yüzeysel akışa katılması söz konusudur. Aynı zamanda yağışların yıl içerisindeki dağılımının yani şiddet ve sıklığının da değişmesi veya kayması tahmin edilmektedir. Yağışın kar yerine daha çok yağmur şeklinde düşmesi ve kar yükünün daha hızlı bir şekilde erimesi, özellikle kentsel ve tarımsal su ihtiyaçları yıl boyunca yüksek rakımlardaki kar yükü tarafından regüle edilen bölgelerde suya en çok ihtiyaç duyulan zamanlarda sıkıntı duyulmasına neden olacağı öngörülmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Türkiye'nin mevcut durumda ortalama yıllık akışa geçen su miktarı 185,37 milyar m³'tür. Bu miktar ortalama yağış hacminin %41,2'sine karşılık gelmektedir. Hidrojeolojik etüt çalışmaları sonucu hesaplanarak raporlanmış yeraltı suyu beslenme miktarı 23,0 milyar m³, yeraltı suyu işletme rezervi ise 17,8 milyar m³'tür (DSİ, 2021).

Günümüz şartları çerçevesinde, çeşitli maksatlara yönelik olarak tüketilebilecek yerüstü suyu potansiyeli yılda ortalama toplam 94,0 milyar m³'tür. 18,0 milyar m³ olarak belirlenen yeraltı suyu (YAS) potansiyeli ile birlikte ülkemizin tüketilebilir yerüstü ve yeraltı su potansiyeli yılda ortalama toplam 112,0 milyar m³'tür (DSİ, 2021a). 2021 yılı itibarıyla kullanılan su, tüketilebilir yerüstü ve yeraltı su potansiyelinin %52,2'sini oluşturmaktadır.

2022 yılı sonu itibarıyla; yeraltı suyu rezervinin 18,055 milyar m³ 'lük bölümünün tahsis işlemi yapılmıştır. Sulama maksadına 12,168 milyar m³, (4,642 milyar m³ Sulama Kooperatifleri-DSİ Sulamaları-Kamu Sulamaları, 7,526 milyar m³ bireysel sulamalar), içme suyu maksadına 4,259

milyar m³, sanayi maksadına ise 1,628 milyar m³ yeraltı suyu tahsis edilmiştir.

Türkiye’de 24 milyon ha olan tarım alanının yaklaşık %35’i ekonomik olarak sulanabilir araziden oluşmaktadır (8,5 milyon ha). 2021 yılı sonu itibarıyla bu alanın yaklaşık %80,6’sında sulu tarım yapılmaktadır (6,85 milyon ha). Bu alanın yaklaşık 3,54 milyon ha’ı DSİ tarafından inşa edilmiştir (DSİ, 2022).

Sektörel su kullanımlarına bakıldığında 2022 yılı istatistiklerine göre ülkemizde yıllık toplam su tüketimi 57 milyar metreküp olup bu miktarın 44 milyar (%77) metreküpü tarımsal sulama amaçlı, 13 milyar metreküpü (%23) ise içme-kullanma (%12) ve endüstriyel amaçlı (%11) kullanılmaktadır.).

Tablo 3 2018 Yılı İtibarıyla Sektörel Su Kullanımları

Sektör	Yerüstü + Yer altı suyu (milyar m ³ /yıl)	Kullanım Oranı
Sulama	43,95	%80
İçme-Kullanma	6,584	%12
Sanayi	4,418	%8
Toplam	54,952	%100

Kaynak : TÜİK

Türkiye’de en fazla su kullanımı tarım sektöründe gerçekleşmektedir. İklim değişikliği nedeniyle kuraklık ve su kıtlığı gibi afetlerin öncelikle ekonomileri tarıma dayalı, sulama alanları büyük olan iller üzerinde olumsuz etkilerin görülmesine neden olacağı öngörülmektedir. DSİ tarafından 2018 yılı itibarıyla geliştirilen sulama projeleri kapsamında toplam sulama alanı 3.334.521 ha olup, iller tarım alanlarının büyüklüğüne göre gruplandırılmıştır. Giresun, İstanbul ve Yalova’nın sulama alanları 1.000 ha’ın altındadır. İllerin %35,8’inde (29 il) 10.000-50.000 ha arasında sulama alanı bulunmaktadır. İllerin sulama alanları, DSİ tarafından 2018 yılı itibarıyla geliştirilen toplam sulama alanına oranı dikkate alınarak değerlendirilmiştir (DSİ, 2021).

Buna göre, toplam sulama alanı içinde en fazla sulama alanına sahip iller; Şanlıurfa (%9,56), Konya (%9,10) ve Adana (%7,44) illeridir. Bu illerde sulama alanları 250.000 ha’nın üstündedir. Ardahan, Artvin, Bartın, Hakkari, Ordu, Rize, Siirt, Trabzon ve Zonguldak illerinde 2018 yılı itibarıyla sulama projesi gerçekleştirilmemiştir.

Türkiye’de sektörel su kullanımının %77’si tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Tarımda kullanılan suyun etkin ve tasarruflu kullanılması hem su kaynaklarının verimli kullanımı hem de iklim değişikliğine uyum kapsamında oldukça önem taşımaktadır. Sulama yöntemleri içinde en fazla su kaybı (%35-%60) yüzey sulama yönteminde oluşmaktadır. Yağmurlama ve damla sulama (borulu sistem) yöntemlerinde ise su kaybı (%5-%25) daha azdır. 2018 yılı itibarıyla DSİ tarafından inşa edilen 1000 ha’dan büyük olan sulamalarda uygulanan sulama sistemlerine bakıldığında sulamaların yaklaşık %73,4’ü klasik ve kanaletli sistemler ile, %26,6’sı ise borulu sistemler ile sulanmaktadır.

İl düzeyinde 2018 yılı itibarıyla DSİ tarafından geliştirilen sulamalarda kapalı (borulu) sistem ile sulama yapılan alanın ilin toplam sulama alanına oranları değerlendirilmiştir (DSİ, 2021). Buna göre iller gruplandırılmıştır. 23 ilde kapalı (borulu) sulama sistemi bulunmamaktadır (%31,9). Kapalı (borulu) sistem ile sulama yapılan

alanın oranı %5'in altında kalan iller; Aksaray, Eskişehir, Karaman ve Niğde'dir. Kapalı (borulu) sistem ile sulama yapılan alanın oranı %50'nin üzerinde ise 6 il bulunmaktadır. Bu iller; Balıkesir, Adıyaman, Gaziantep, Muğla, Tunceli ve Batman'dır. Batman %96,4 ile en yüksek orana sahiptir.

Suyun verimli kullanılması kapsamında, su kayıplarının azaltılması ve bitkiye ihtiyacı kadar su verilmesi ile su tasarrufunun sağlanması gerekmektedir. Toplam bitki sulama suyu ihtiyacının, su kaynağından şebekeye alınan su miktarına oranına "sulama randımanı" denilmektedir. Bitkiye sulama suyu ihtiyacı kadar su verilmesi hedeflendiğinde sulama randımanı da yükselecektir. Sulama Sistemlerinde Su Kullanımının Kontrolü ve Su Kayıplarının Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik gereği sulama randımanının %55 seviyesine yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda il düzeyinde 2018 yılı itibarıyla DSİ tarafından geliştirilen sulamalarda, sulama randımanı %55'in üzerinde olan sulama alanlarının ilin toplam sulama alanına oranları değerlendirilmiştir (DSİ, 2021). Buna göre iller gruplandırılmış ve 30 ilde yapılan sulamalarda sulama randımanı %55'in altında kaldığı görülmüştür (%41,7). Sulama randımanı %55'in üzerinde olan sulama alanlarının toplam sulama alanına oranları %10'un altında kalan iller; Adana, Afyonkarahisar, Edirne, Elazığ, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sinop ve Tokat'tır (%12,5). Sulama alanı oranı %50'nin üzerinde olan 6 il bulunmaktadır. Bu iller; Aksaray, Burdur, Bursa, Tekirdağ, Aydın ve Mardin'dir (%8,4). Aydın %88,7 ile en yüksek orana sahiptir.

İklim değişikliğinin içme-kullanma suyu kaynakları üzerinde de olumsuz etkiler oluşturacağı tahmin edilmektedir. Kentsel nüfus artışı da suya olan talebi artırmaktadır. Dolayısıyla kuraklık ve su kıtlığı tehlikelerinin, yıllık toplam su çekimi ve kişi başı su kullanımı yüksek olan illeri daha fazla etkileyeceği öngörülmektedir. İllere

bakıldığında 2018 yılı itibarıyla belediye düzeyinde içme-kullanma amaçlı 6.193,16 hm³ su, yerüstü ve yeraltı suyu kaynakları ile göllerden çekilmiştir. İçme-kullanma amaçlı çekilen suların %46,5'i YAS, %53,5'i yerüstü su kaynaklarından çekilmiştir. 81 ilden 59'u (%72,8) yerüstü ve yeraltı suyu kaynaklarından faydalanmaktadır. 22 il (%27,2) ise içme-kullanma suyu amacıyla sadece yeraltı suyu kullanmaktadır (TÜİK, 2021a).

İller yıllık içme-kullanma suyu su çekim miktarlarına göre gruplandırılmıştır. İllerin öncelikle nüfus büyüklüğü ve sonrasında kayıp oranları su çekim miktarının belirlenmesindeki en önemli etkenlerdir. 2022 yılında ülkemizde içme suyu sistemlerinde ortalama kayıp oranı %32 seviyesinde olup, ülke genelinde içme ve kullanma şebekesine alınan toplam su miktarı yaklaşık 6,08 milyar metreküptür. Bu suyun yaklaşık 2,2 milyar metreküpü kısmı kullanıcıya ulaşmadan kaybolmuştur. En az su çekimi; Ardahan, Artvin, Bartın, Bayburt, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kilis ve Tunceli'de yıllık 10 hm³'ten azdır (illerin %11,1'i), bu iller tarafından çekilen suyun toplam çekilen suya oranları %0,07-%0,13 arasındadır. İllerin %29,6'sında (24 il) 10,01-25 hm³ arasında su çekilmektedir. En fazla su çekimi yapılan iller; İstanbul (1.041 hm³), Ankara (475,2 hm³) ve İzmir (324,6 hm³)'dir. Bu iller tarafından çekilen içme-kullanma suyunun yıllık toplam su çekimine oranı sırasıyla %16,8, %7,8 ve %5,2'dir(TÜİK, 2021a).

2018 yılı itibarıyla belediye düzeyinde içme-kullanma amaçlı YAS kullanımı 2.878,5 hm³ olmuştur, bu miktar tüm çekilen suyun %46,48'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2021a). İller, YAS kuyularından çekilen yıllık içme-kullanma suyu miktarlarının tüm kaynaklardan (YAS, YÜS, Göl) çekilen toplam suya oranlarına göre gruplandırılmıştır. İllerin %27,2'sinde (22 il) içme-kullanma suyu ihtiyacı sadece YAS

kuyularından karşılanmaktadır. En az YAS kullanımı; Ankara, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, Kırıkkale, Trabzon ve Yalova'da olup yıllık oran %10'dan azdır (illerin %8,6'sı), bu iller tarafından çekilen yeraltı suyunun toplam çekilen suya oranları %0,04-%9,4 arasındadır. Bu illerde daha ziyade yerüstü su kaynakları kullanılmaktadır.

Belediyeler tarafından kişi başı çekilen günlük ortalama su miktarının Türkiye için ortalaması 224 l/kişi/gün'dür (TÜİK, 2021a). Kişi başı çekilen günlük ortalama su miktarına göre iller gruplandırılmıştır. Kişi başına çekilen su miktarı en az Hakkari'de olup 117 l/kişi/gün'dür. Hakkari'yi, Iğdır (130 l/kişi/gün) ve Diyarbakır (147 l/kişi/gün) izlemektedir. Ortalamayı temsilen 200-250 l/kişi/gün arası su çeken belediye sayısı 30 olup tüm belediyelerin %37'sini temsil etmektedir. En fazla kişi başı su çekimi yapılan il Kars olup çekilen su miktarı 461 l/kişi/gün'dür. Kars'ı, Muğla (403 l/kişi/gün), Ardahan (382 l/kişi/gün), Kahramanmaraş (357 l/kişi/gün) ve Trabzon (355 l/kişi/gün) izlemektedir.

İçme ve kullanma suyu iletim hatlarında meydana gelen su kayıpları, fiziki ve idari su kayıpları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır; bu kayıpların toplam miktarı ise toplam su kaybı olarak ifade edilmektedir. Genel olarak, toplam su kayıplarının yaklaşık %60'lık kısmı fiziki su kayıpları ve yaklaşık %40'lık kısmı da idari su kayıplarından oluşmaktadır (Muhammetoğlu & Muhammetoğlu, 2017).

İllerin su kayıpları hakkında fikir verebileceği düşünülerek, 2018 yılı itibarıyla belediyeler tarafından içme-kullanma suyu şebekesine çekilen su miktarının, yine içme-kullanma şebekesi ile dağıtılan su miktarına olan farkı alınmış ve bulunan bu rakam çekilen suya oranlanmıştır. TÜİK verilerine göre 2018 yılı itibarıyla belediyeler tarafından toplam çekilen su miktarı 6.193,2 hm³, dağıtılan su miktarı ise 4.045,5 hm³tür (TÜİK, 2021a). Türkiye genelinde belediyeler tarafından

çekilen ile dağıtılan su farkının çekilen suya oranı %34,7'dir. Yapılan değerlendirmeye göre iller gruplandırılmıştır. Çekilen-dağıtılan su farkının oranı en düşük iller olan Afyonkarahisar, Aydın, Bingöl, Karabük, Kırıkkale, Manisa, Nevşehir, Osmaniye, Tunceli ve Uşak'ta yıllık %10-20 arasındadır (illerin %12,3'ü). İllerin %23,5'inde (19 il) bu oran %35-40 arasındadır. En yüksek oran %79,4 ile Mardin'de görülmektedir. Bu ili Batman, Trabzon, Erzurum ve Kahramanmaraş izlemektedir. Bu illerde çekilen-dağıtılan su farkının oranı sırasıyla %59,3, %58, %57 ve %55,6'dır.

Sağlıklı ve temiz suya erişim en temel insan hakkıdır. Kentlerde temiz suya erişim ve altyapı hizmetleri yaşam kalitesi ve halk sağlığı açısından önem taşımaktadır. Güvenilir su temini ve su kalitesinin korunması kapsamında, içme suyu arıtma ve atıksu arıtma ve tesislerinin uygun olarak çalıştırılması, gerekli olan içme-kullanma suyu şebekesi ve kanalizasyon şebekesinin hizmete alınması ve alıcı ortama deşarjların kriterlerine uygun olarak yapılması gerekmektedir. TÜİK verilerine göre 2018 yılı itibarıyla 1.399 belediyenin 1.397'sinde içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmiştir. İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Türkiye genelinde yüksek olup ortalama %98,6'dır (TÜİK, 2021a). Bu orana göre iller 8 gruba ayrılmıştır. En düşük orana sahip il %86 ile Mardin'dir. İllerin %30,9'unda bu oran %88-%98 arasındadır (25 il). İllerin %67,9'unda bu oran %98'in üstündedir (55 il).

TÜİK verilerine göre 2018 yılı itibarıyla 1.399 belediyenin 443'ünde (%31,7) içme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilmiştir (TÜİK, 2021a). Oranın düşük olmasının bir nedeni belediyeler tarafından çekilen içme-kullanma suyunun daha ziyade iyi kalitede olan yeraltı suyu kaynak ve kuyularından karşılanmasıdır. İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen

belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı %60,1'dir. Bu orana göre iller 10 gruba ayrılmıştır. İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi olmayan illerin oranı %22,2'dir (18 il). Bu illerden 16'sında sadece yeraltı suyu kullanılmaktadır. En yüksek orana sahip il İstanbul'dur. Bu ilde kullanılan suyun tamamı içme-kullanma suyu arıtma tesisinde arıtılarak hizmete sunulmaktadır. İstanbul dahil, belediye nüfusunun %80'i üzerinde içme - kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediyeler Adana, Ankara, Diyarbakır, Eskişehir, Karabük, Kırıkkale, Kilis, Kocaeli ve Yalova'dır (illerin %11,1'i).

TÜİK verilerine göre 2018 yılı itibarıyla 1.399 belediyenin 1.357'sinde (%97) kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilmiştir. Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Türkiye genelinde yüksek olup ortalama %90,7'dir (TÜİK, 2021b). TÜİK verilerine göre 2018 yılı itibarıyla 1.399 belediyenin 644'ünde (%46) atık su arıtma tesisi ile hizmet verilmiştir. Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı %78,7'dir (TÜİK, 2021b).

2018 yılı itibarıyla alıcı ortama deşarj edilen atık su miktarı 4.795,1 hm³tür. Arıtılan atık su miktarı ise 4.236,4 hm³tür. Arıtılan atık suyun deşarj edilen atık suya oranı %88,4'tür (TÜİK, 2021b). Bu orana göre iller gruplandırılmıştır. Arıtma tesisi olmayan illerin oranı %8,6'dır. Arıtılan atık suyun deşarj edilen atık suya oranı %99 olan illerde deşarj edilen atık suyun tamamı arıtılmış olarak kabul edilmiştir. Bu illerin oranı %17,3'tür.

Barajlar, yağış rejimindeki değişimlerin su kaynakları üzerindeki etkisinin azaltılması amacıyla akarsulardan gelen akımların regüle edilerek yağışsız ve kurak dönemlerde su temininin sağlanmasını ve yağışlı dönemlerde taşkın risklerinin azaltılmasını hedefleyen, içme-kullanma, sulama, enerji üretimi, sanayi kullanımı ve

taşkın kontrol amacıyla yapılan depolamalı su yapılarıdır. Bu yapıların inşasında seçilen yerin hidrolojik, topoğrafik ve jeolojik-jeoteknik özellikleri önem taşımaktadır.

DSİ tarafından 2018 yılı itibarıyla iller bazında inşa edilen baraj ve göletler (DSİ, 2021), sayılarına göre gruplandırılmıştır. İllerin %25,9'unda 10-20 arası depolamalı tesis inşa edilmiş durumdadır. İki ve daha az depolama tesisi olan iller; Ağrı, Ardahan, Bartın, Batman, Bitlis, Düzce, Muş, Siirt, Trabzon, Yalova ve Zonguldak'tır (%13,6). 50'nin üzerinde depolama tesisine sahip olan iller; Afyonkarahisar, Balıkesir, Edirne, Konya ve Sivas'tır (%6,2). Rize ilinde DSİ tarafından inşa edilen depolamalı tesis bulunmamaktadır.

İklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkisi baraj doluluk oranlarına da yansımaktadır. Kurak periyotlarda baraj doluluk oranlarında düşüşler gözlenmektedir.

DSİ tarafından inşa edilen ve aktif su hacmi 3 milyon m³ ve üzeri olan barajların açılış yılları farklı olmakla birlikte 2010 – 2019 yılları arası veri varlığına göre ortalama doluluk oranları değerlendirilmiştir (DSİ, 2021). 10 yıllık değişime bakıldığında barajların yıllık ortalama doluluk oranlarının yaklaşık %40 civarında değişim gösterdiği görülmektedir. Barajların doluluk oranı 2014 yılında yaklaşık %29'a düşmüştür.

Belirlenen aktif hacimde baraj olmayan iller; Bartın, Bitlis, Giresun, Hakkari, Iğdır, Karabük ve Sakarya'dır. Değerlendirmede iller doluluk oranlarına göre gruplandırılmıştır. İllerin %83,6'sında (60 il) barajların ortalama doluluk oranı %50'nin altında olmuştur. Seçilen periyot içinde en düşük ortalama doluluk oranı Adıyaman (%7,7) ve Niğde (%7,8) ilindeki barajlarda gerçekleşmiştir. En yüksek doluluk oranı ise %94,2 ile Trabzon'da gerçekleşmiştir.

İklim değişikliğinin etkileri taşkın, sel/su baskınlarının büyüklüğü ve görülme

sıklıklarında değişime neden olabilmektedir. Bununla birlikte arazi kullanımındaki değişiklikler, plansız kentleşme, dere yataklarına müdahaleler, yetersiz altyapı vb. uygulamalar da bu afetlerin etkilerini artırmaktadır. Taşkınlar ülkemizde de en fazla yaşanan afetler arasında bulunmaktadır.

MGM verilerine göre 2021 yılı itibarıyla Türkiye'de il bazında meydana gelen toplam sel/su baskını olayları sayısına göre illere gruplandırılmıştır (MGM, 2021). İllerin %19,8'inde (16 il) 11-20, yine illerin 19,8'inde (16 il) 51-75 arası sel/su baskını olayı meydana gelmiştir. En az sel/su baskını olayı (2 olay) Bayburt'ta (%1,2) meydana gelmiştir. 100'ün üstünde sel/su baskını olayı meydana gelen iller; Balıkesir, İstanbul, İzmir, Konya, Muğla, Rize ve Antalya'dır (%8,6). En fazla sel/su baskını olayı yaşanan il ise Antalya'dır (163 olay).

Türkiye'de sosyo-ekonomik yapının korunması kapsamında taşkın kontrol faaliyetleri, başta DSİ olmak üzere ilgili kurumlar ve belediyeler tarafından sürdürülmektedir.

2018 yılı itibarıyla illere göre yapısal önlemler kapsamında olan işletmedeki taşkın kontrol tesisleri sayısı değerlendirilmiştir (DSİ, 2021). 2018 yılı itibarıyla işletmedeki taşkın kontrol tesisi

sayılarına göre iller gruplandırılmıştır. İllerin %30,9'unda 100-150 arası taşkın kontrol tesisi inşa edilmiş durumdadır (25 il). 25 ve altında tesis bulunan iller; Batman, Hakkari, Iğdır, İstanbul, Karaman, Kilis ve Şanlıurfa'dır (%8,6). 200'ün üzerinde taşkın kontrol tesisine sahip olan iller; Afyonkarahisar, Ankara, Bursa, Edirne, İzmir, Konya, Sivas ve Erzurum'dur (%9,8). Erzurum 392 taşkın kontrol tesisi ile en fazla tesise sahip olan ildir.

Taşkın kontrol çalışmaları kapsamında, 2018 yılı itibarıyla yapılan taşkın kontrol tesisleri ile taşkından korunan alanlar değerlendirilmiştir (DSİ, 2021). Taşkından korunan alanların büyüklüğünün ilin yüzölçümüne oranı hesaplanarak iller gruplandırılmıştır. İllerin %19,8'inde taşkından korunan alanlar il yüzölçümünün %10-%25'i arasındadır (16 il). Taşkından korunan alanları il yüzölçümünün %1'inden düşük olan iller; Ardahan, Batman, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Kars, Kilis, Malatya, Mardin, Ordu, Siirt ve Van'dır (%14,8). Taşkından korunan alanları il yüzölçümünün %100'ünden büyük olan iller ise; Adana, Iğdır ve Osmaniye'dir (%3,7).

3.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Su kaynakları yönetiminde yetki ve sorumluluk sahibi birçok kurum ve kuruluşun olması nedeniyle kurumlar arasında koordinasyonun güçlendirilmesi, yetki, izin, denetim ve yaptırım süreçlerinde yeknesaklığı sağlayacak düzenlemelerin yapılması önem taşımaktadır.

Türkiye’de su yönetimi merkezi bir yapıya sahiptir. Ulusal düzeyde stratejik kararlar ve planlar merkezi olarak alınmakta, alınan kararlar ve yapılan planlar ilgili bakanlıkların taşra birimleri ve mahalli idareler tarafından uygulanmaktadır. Bu idari yapı içerisinde farklı rollerde ve farklı düzeylerde doğrudan veya dolaylı olarak su yönetimi ile ilişkili birçok kurum ve kuruluş yer almaktadır. Bu kurum ve kuruluşlar ulusal, bölgesel ve il seviyesi olarak üç idari seviyede kategorize edilebilirler.

Ulusal düzeyde, Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB), Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, AFAD Başkanlığı karar alma düzeyindedir.

Faaliyetlerini ulusal düzeyde olmakla birlikte bölge/havza düzeyinde de gerçekleştiren başlıca kurumlar Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Su Yönetimi Genel Müdürlüğü (SYGM), Orman Genel Müdürlüğü (OGM), Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) ve İLBANK’tır. İl düzeyinde ise ilgili bakanlıkların il müdürlükleri, İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri, Su ve Kanalizasyon İdareleri (SUKİ), İl ve İlçe Belediyeleri, sulama birlikleri ve kooperatifler, sanayi-ticaret odaları, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri sayılabilir.

Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecinde, Türkiye’de bütünleşik ve sürdürülebilir su yönetimine geçiş için bir nehir havzası yönetim modelinin geliştirilmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi, çevre alanında şimdiye kadar kabul edilmiş en önemli yasal mevzuatlardan biridir. Su Çerçeve Direktifi (SÇD)’nin en önemli gerekliliklerinden biri ise “nehir havzası bölgelerinin” belirlenmesi ve bunları yönetmek için “yetkili makamların” atanması yoluyla “nehir havzası yönetimi” yaklaşımının benimsenmesidir.

Havza esaslı yönetimin sağlanması amacıyla 17 Ekim 2012 tarihinde “Havza Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve Takibi Yönetmeliği” yayımlanmıştır. 2017 ve 2019 yıllarında bu yönetmelikte revizyon yapılmıştır. 8 Ocak 2019’da Havza Yönetimi Merkez Kurulu, Havza Yönetim Heyetleri ve İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurullarının Teşekkülü, Görevleri, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Tebliğ yayımlanmış olup, havza esaslı yönetim çalışmaları sürdürülmektedir.

Havza esaslı yönetim kapsamında merkezi düzeyde en üst düzeyde Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu olmak üzere Havza Yönetimi Merkez Kurulu oluşturulmuştur. Havza düzeyinde Havza Yönetim Heyeti ve il düzeyinde de İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur.

Yönetim yapısı içinde; İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurulları havza ölçekli yönetim planları uygulama takip tablosunu Havza Yönetim Heyetlerine sunmaktadır. Havza Yönetim Heyetleri ise İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurulları ve ilgili kurum veya kuruluşların yaptığı çalışmaları değerlendirerek hazırladığı toplantı tutanak ve raporları Havza Yönetimi Merkez Kuruluna sunar. Havza Yönetimi Merkez Kurulu da havzalardan gelen heyet

raporlamalarına göre oluşturulan gündem konularını ele alarak bunları Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu'na sunmaktadır.

Türkiye'de su kaynakları yönetimi konusuyla doğrudan ve dolaylı görevleri olan kurumlar aşağıda özetle verilmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın teşkilatı ile görev ve yetkileri 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 410 ila 440'inci maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bakanlık 2018 yılında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Bakanlığın görev alanına giren konular arasında özetle; bitkisel ve hayvansal üretim ve gıda güvenilirliği, toprak, su kaynakları, ormanlar ve biyoçeşitliliğin korunması, çiftçilerin bilinçlendirilmesi, tarımsal piyasaların düzenlenmesi, çiftçi eğitimi vb. konularla görevlendirilmiştir.

Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; su kaynaklarını korumaya, iyileştirmeye ve kullanmaya ilişkin politikaların belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak, su kaynaklarının kıyı suları dahil olmak üzere koruma ve kullanma dengesi gözetilerek, sucul çevrenin ekolojik ve kimyasal kalitesinin korumak ve geliştirmek amacıyla havza bazında nehir havza yönetim planları hazırlamak, hazırlatmak, bütünleşik nehir havzaları yönetimi ile ilgili mevzuat çalışmalarını yürütmek, su kaynaklarının korunması ve yönetimi ile ilgili uluslararası sözleşmeler ve diğer mevzuattan kaynaklanan süreçleri takip etmek, sınır aşan ve sınır oluşturan sulara ilişkin işleri ilgili kurumlarla iş birliği içinde yürütmek ve iklim değişikliğinin su kaynaklarına etkisi ile ilgili çalışmalar yapmak ve içme-kullanma suyu temin edilen veya temin edilmesi planlanan yüzey ve yeraltı sularına ilişkin koruma plan ve özel hüküm belirlemek, yer üstü ve yer altı sularının kalite ve miktarının korunmasına yönelik hedef, ilke ve alıcı ortam standartlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla

birlikte belirlemek, su kalitesini izlemek veya izletmek, Ulusal Su Kurulunun sekretarya hizmetini yürütmek gibi konular bulunmaktadır.

Su kayıplarının azaltılması ile ilgili hususlar 28994 sayılı ve 08.05.2014 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliği'nde (Değişik R.G:30874 sayı, 31.08.2019 tarih) ele alınmıştır. Bu Yönetmeliğin 9. Maddesinde, "Büyükşehir ve il belediyeleri su kayıplarını 2023 yılına kadar en fazla %30, 2028 yılına kadar ise en fazla %25 düzeyine; diğer belediyeler su kayıplarını 2023 yılına kadar en fazla %35, 2028 yılına kadar en fazla %30, 2033 yılına kadar ise en fazla %25 düzeyine indirmekle yükümlüdürler." denilmektedir. 2017 yılında yayımlanan Sulama Sistemlerinde Su Kullanımının Kontrolü ve Su Kayıplarının Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik gereği sulama randımanının %55'in üzerine çıkarılması hedeflenmektedir.

12. Kalkınma Planı'nda "880.2. Ekonomik kaçak seviyesi indeksleri kullanılarak suyun gerçek değeriyle su kayıp oranı ve gelir getirmeyen su hedefleri belirlenecektir." ve "880.3. Belediyelerin kayıp kaçakla mücadeleye yönelik faaliyetleri desteklenecektir." politika tedbirlerinde su kayıpları ile mücadele hususuna değinilmiştir.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; su kaynaklarının planlanması ve geliştirilmesi kapsamında sulama tesisleri, taşkın kontrol tesisleri yapmak, içme suyu ve kanalizasyon projeleri yapmak, sınır aşan ve sınır oluşturan sular konusunda çalışma yapmak, su tahsislerini yapmak, yer üstü ve yeraltı sularının kalitesini izlemek, erozyon ve rüsubat kontrolü yapmak, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerini yürütmek ve hidroelektrik enerji üretimi gibi konular yer almaktadır.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; tarımsal sulamada verimlilik, toprak kaynaklarının korunması, toprak ve sulama suyu analiz laboratuvarlarının kuruluş esaslarının belirlenmesi, arazi, toprak, su kaynakları ile ilgili analizleri ve toprak, arazi ve su sınıflandırması yapılması konularında görevleri bulunmaktadır.

Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve rasyonel kullanımı amacıyla araştırmalar yapmak, denizlerde ve iç sularda su ürünlerine ilişkin bilimsel araştırmalar yapmak konularında görevleri bulunmaktadır.

Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; balıkçılık ve su ürünleri kaynaklarının korunması, denizlerde ve iç sularda su ürünlerine ilişkin bilimsel araştırmalar yapmak veya yaptırmak üretim ve yetiştiricilik alanlarının belirlenmesi ve bu alanları zararlardan koruyacak tedbirlerin alınması çalışmaları yer almaktadır.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanların tespiti, bunlardan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca tescil edilenlerin korunması, geliştirilmesi, yönetilmesi, yaban hayatı ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak alanların korunması gibi konular bulunmaktadır.

Türkiye Su Enstitüsü'nün görevleri arasında; su ile ilgili, geleceğe yönelik yapılacak çalışmaları yönlendirmek, takip etmek, ülkemizin kısa ve uzun dönemli su yönetimi stratejisinin geliştirmek, sürdürülebilir su politikalarının geliştirilmesi ve küresel su meselelerinin çözülmesi yönünde stratejiler üretilmesi için gerekli imkan ve araçların geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası su politikaları geliştirmek amacıyla bilimsel araştırmalar yapmak, su ile ilgili ulusal ve

uluslararası kuruluşların çalışmalarını, bilgi üretimi ve istatistik faaliyetleri ile diğer dış gelişmeleri takip etmek ve enstitünün görev alanına giren konularda, yabancı kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak yer almaktadır.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; yeraltı ve yerüstü sularının, denizlerin ve toprağın korunması, kirliliğin önlenmesi veya bertaraf edilmesi amacıyla kirletici unsurlar ile kirliliğin giderilmesi ve kontrolüne ilişkin usul ve esasları tespit etmek ve uygulamayı sağlamak, acil müdahale planları yapmak ve yaptırmaktır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; Alıcı ortamları izlemek, buna ilişkin altyapıyı oluşturmak, çevre kirliliği ile ilgili olarak ölçüm ve analiz ölçütlerini belirlemektir.

Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; Mahalli idarelerin su ve kanalizasyon altyapı hizmetlerini gerçekleştirmek gibi iş ve işlemlerine dair mevzuatla verilen görev ve hizmetleri yapmak, takip etmek, sonuçlandırmak ve geliştirmek yer almaktadır.

Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü; toprağın korunması, tabii kaynakların geliştirilmesi ve iklim değişikliği ile mücadele amacıyla; havza bütünlüğü esas alınarak çölleşme ve erozyonla mücadele, çığ, heyelan ve sel kontrolü ile entegre havza ıslahı plan ve projelerini yapmak bulunmaktadır.

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair

usul ve esasları belirleme, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak ayrıca Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak konuları yer almaktadır.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü doğrudan Türkiye'nin iklim özelliklerini tespit amacıyla çalışma ve incelemeler yaparak elde edilen bilgileri arşivlemek ve yayımlamakla görevlendirilmiştir. Kurum, meteoroloji istasyonları açmak ve çalıştırmak, rasatları yapmak ve değerlendirmek ve çeşitli sektörler için hava tahminleri yapmak ve meteorolojik bilgi desteği sağlamak amacıyla kurulmuştur.

İller Bankası Anonim Şirketi (İLBANK)'ın görevleri arasında; yerel yönetimlerin su yönetimi süreçlerinin tamamını içerecek şekilde İçmesuyu temini, atıksu ve yağmur suyu projelerine ulusal ve uluslararası kaynaklardan finansman sağlama ve proje hazırlama, uygulama ve yönetim süreçlerine teknik destek sağlama görevleri bulunmaktadır.

İçişleri Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD); sel ve su baskınları dahil afet ve acil durumlar ile alakalı hizmetleri ulusal düzeyde etkin şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirleri almak ve afetin meydana gelmesinden önce hazırlık ve risk azaltma, afet sırasında yapılacak müdahale ve sonrasında gerçekleştirilecek çalışmaların koordinasyonunu sağlamak ile görevlidir. AFAD ve DSİ afet öncesinde sel ve taşkın kayıplarını azaltmak için olası tehlike arz eden alanlarda ortak etüt çalışması yapmakta bu etütler sonucunda derelerin ıslah işlemleriyle ilgili taşkın kontrol tesisleri

DSİ tarafından projelendirilerek inşa edilmektedir. Ancak, taşkın sınırları içerisinde bulunan ve DSİ tarafından inşa edilen taşkın kontrol tesisleri ile korunamayacak durumdaki yapıların afet riski taşımayan bir alana nakledilmesiyle ilgili iş ve işlemler AFAD tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte İl Özel İdareleri de afet sırasında müdahale ve afet sonrasında iyileştirme çalışmalarında bulunmakta ve AFAD'ın koordinasyonu altında destek görevi yapmaktadır.

Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması ve önlenmesi maksadıyla; içme ve kullanma suyu kalitesini izlemek ve denetlemek, yüzme havuzlarının denetlemek ve su kalitesini izlemek, ambalajlı su satışına izin vermek, piyasa gözetimi ve denetimi çalışmalarını yapmak ve yüzme sularının kalitesini izlemek, sınıflandırmak ve halkı bilgilendirilmek yer almaktadır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; sanayi politikasının belirlenmesi, sanayi bölge ve sitelerinin kurulması, bu kuruluşların denetlenmesi, sanayi işletmelerine ait envanter oluşturulması, istatistiki bilgi toplanması ve değerlendirilmesi bulunmaktadır.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı; devletçe yaptırılacak demiryolları, limanlar, barınaklar ve bunlarla ilgili teçhizat ve tesislerin, kıyı koruma yapıları, kıyı yapı ve tesislerinin ve bunlarla ilgili tesislerin alakalı kuruluşlarla iş birliği yaparak plan ve programlarını hazırlamak sıralanmaktadır.

Dışişleri Bakanlığı; ikili ve çok taraflı platformlarda icracı kurum ve kuruluşlarla eşgüdüm ve iş birliği içinde su konusundaki gelişmelerin takip edilerek Türkiye'nin sınır aşan su politikasına uygun şekilde müzakerelerin yürütülmesi ve Avrupa Birliği'nin ilgili mevzuatına uyum ve

uygulamasına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinden sorumludur.

TÜİK'in görevleri arasında; su ve atıksularla ilgili veri ve bilgilerin, derlenmesi, gerekli istatistiklerin üretilmesi, yayımlanması ve dağıtımının yapılması bulunmaktadır.

. Strateji ve Bütçe Başkanlığının koordinasyonunda hazırlanan Kalkınma Planı, Orta Vadeli Program ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı kapsamında su yönetimi alanında politikalar ve öncelikler belirlenmektedir. Kalkınma Planı, su yönetimi alanındaki sektörel plan ve programların hazırlanmasında esas politika dökümanı görevi görmektedir. Strateji ve Bütçe Başkanlığı kamu idarelerinin stratejik planlarının kalkınma planı, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen politikalar ve orta vadeli programda belirlenen hedef ve amaçlara uygun olarak hazırlanmasını sağlamak, uygulamasını izlemek ve sonuçlarını değerlendirmek politikalar ve orta vadeli programda belirlenen hedef ve amaçlara uygun olarak hazırlanmasını sağlamak, uygulamasını izlemek ve sonuçlarını değerlendirmek ile görevlendirilmiştir.

3.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

İklim değişikliği, su kaynaklarının mevcudiyetini ve bu kaynaklara erişilebilirliği azaltarak, etkilenebilirliği artırmakta ve suya bağlı sektörler üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Su tahsis ve kullanımına ilişkin talepler her geçen gün artış gösterirken, su kaynakları azalmakta ve suyun kalitesi bozulmaktadır (TOB, 2018).

İklim değişikliği nedeniyle sıcaklık değerlerinin yükselmesi ile birlikte ortaya çıkabilecek yağış rejimindeki değişikliklerin; yağış dağılımı, kar erimesi, toprak nemi, nehir ve yeraltı suyu beslenimindeki değişiklikler yoluyla su kaynaklarının mevcudiyetini olumsuz olarak etkileyeceği tahmin edilmektedir. İklim değişikliği, su kaynaklarının mevcudiyetini ve bu kaynaklara erişilebilirliği azaltarak su kaynaklarının etkilenebilirliğini artırmakta ve suya bağlı sektörler üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Artan sıcaklıklar ve azalan yağışlara bağlı olarak kuraklık ve su kıtlığı, artan yağışlara bağlı olarak da taşkın ve su baskını tehlikelerinin sosyo-ekolojik sistemler üzerinde risk oluşturacağı öngörülmektedir.

Yağış miktarındaki azalma ve sıcaklık artışına bağlı kuraklık etkisiyle, toprak nemindeki düşüş, buharlaşmanın artması, nehir akımlarında, yer altı suyu seviyelerinde, baraj depolama seviyelerinde düşüş meydana gelmesi sonucunda ortaya çıkabilecek riskler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İçme kullanma suyu kaynaklarında azalma, hanehalkı su ihtiyacının karşılanamaması,
- Ekosistem su ihtiyacının karşılanamaması,
- Su kaynaklarının kirlenmesi,

- Tarımsal sulama suyu ihtiyacının karşılanamaması, mahsul veriminde düşüş,
- Enerji üretimi ve sanayi ihtiyacının karşılanamaması sonucunda ekonomik kayıplar,
- Ticari, turizm, rekreasyon, madencilik, hayvancılık, taşıma, ulaşım gibi sektörel ihtiyaçların karşılanamaması sonucu ortaya çıkan ekonomik kayıplar.

Şiddetli yağışlar sonucunda meydana gelen taşkın ve su baskınları ise başta can kayıpları olmak üzere, taşkından etkilenen mülkler (konutlar), tarım alanları, sosyo-ekonomik ögeler (enerji tesisleri, altyapı tesisleri, yollar, hastaneler, okullar, fabrikalar, ticaret alanları, alışveriş merkezleri vb.) üzerinde risk oluşturmaktadır.

İklim değişikliğinin içme-kullanma, tarım, enerji, endüstri vb. amaçlı su taleplerini de etkileyeceği tahmin edilmektedir. Kentlerde artan nüfusa bağlı olarak su kaynakları üzerindeki baskılar giderek artmaktadır. Dünyada sektörel su kullanımının başında yaklaşık ortalama %70 ile tarım gelmektedir. Nüfus artışı, gıda güvenliği, kentleşme, ekonomik büyüme, arazi kullanımı tercihleri ve iklim değişikliği nedeniyle, su kaynakları için sektörler arası rekabette artış olacağı beklenmektedir.

Türkiye’de su en fazla tarım sektöründe kullanılmaktadır (yaklaşık %77). Tarımda kullanılan suyun yaklaşık %76’sı yerüstü suyu %24’ü yeraltı suyundan sağlanmaktadır. Bu durum yerüstü ve yeraltı suları üzerinde baskı oluşturmaktadır. DSİ sulamalarına bakıldığında sulamaların yaklaşık %60’ında yüzey sulama yöntemleri kullanılmakta olup burada su kaybı %35-%60 arasındadır. Bununla birlikte sulama randımanı %51 seviyesinde seyretmektedir. İklim değişikliğinin tarım alanlarını, mahsul verimini ve hayvancılığı etkileyeceği ayrıca

kuraklık ve diğer aşırı iklim olaylarındaki artış ile rekoltede azalmaya neden olarak gıda güvencesini etkileyeceği öngörülmektedir. Bu nedenle iklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki olumsuz etkisi sonucu yaşanacak kuraklık ve su kıtlığına ilişkin etkilenebilirlik ve risk analizi çalışmaları kapsamında, aynı zamanda barındırdığı su tasarrufu potansiyeli açısından uyum çalışmaları kapsamında tarım sektörü öncelik arz etmektedir.

Kentler sosyo-ekonomik gelişmelerine bağlı olarak cazibesini artırmaktadır. Artan nüfus ve arazi kullanım kararlarına ek olarak istihdam kararları da kentin su talebini etkileyen önemli konulardandır. Kuraklık ve su kıtlığı koşullarında kentsel su taleplerinin karşılanmasında zorluklar meydana gelerek su kesintileri yaşanmaktadır. Kentlerde ambalajlı su kullanımı yaygınlaşmıştır. Çarpık yapılaşma, geçirimsiz yüzey alanlarının artması ve dere yataklarına müdahaleler sonucunda taşkınların ve su baskınlarının etkisi artmakta, can ve mal kayıpları yaşanmaktadır. Özellikle kent yoksulları bu durumdan daha fazla etkilenmektedir. Ülkemizde su kayıp oranları gelişmiş ülkelere göre yüksek olup %32 seviyesinde iken gelir getirmeyen su oranı %40 seviyelerinde seyretmektedir. Bu da kentlerde kuraklık ve su kıtlığı ile taşkına ilişkin etkilenebilirlik ve risk analizi çalışmalarını, aynı zamanda su tasarrufu ve taşkın kontrolüne yönelik uyum çalışmalarını ön plana çıkartmaktadır.

Aritılmadan alıcı ortama verilen sular su kaynaklarında kirlenmeye neden olmaktadır. Akarsu akımlarındaki azalma ve göllerdeki su seviyelerindeki düşüş, besin ve kirleticilerin daha az hacimdeki su içerisinde bulunmasından dolayı su kalitesinin bozulmasına sebep olmaktadır. Su sıcaklıklarındaki artış çözülmüş oksijen miktarını düşürmekte, bu durum su kalitesini doğrudan etkilemektedir. Uzun süre devam

eden kuraklık kirleticilerin toprak yüzeyinde birikmesine sebep olmakta bu da yağışlar başladığında su kaynaklarının kalitesi için risk oluşturmaktadır.

Bir diğer önemli etken ise şiddetli yağışların yoğun bir şekilde sedimentleri, noktasal ve yayılı kirletici kaynakları dere yataklarına taşımasıdır. Taşkınlar sırasında özellikle kanalizasyonların taşması ile tarımsal alanlar ve kentsel yüzey akışları sonucu su kaynaklarının kalitesinin bozulması riski artmaktadır.

Kuraklık ve taşkınlar suyun depolanmasını zorlaştırmaktadır. Kurak dönemler için suyun depolanması, taşkın dönemi öncesinde ise mansaptaki toplulukları korumak amacıyla kontrollü olarak tahliyesi çok önemlidir. Su depolamaları tasarlanırken daha düşük miktardaki akım değişkenlikleri göz önüne alındığından ve göreceli olarak daha kısa tarihi veriler kullanıldığından değişkenliğin artması durumunda dizayn edilen depolama hacmi taşkın kontrolü için yetersiz kalabilmektedir. Bununla birlikte bahar aylarında karların erken erimesi ile olan akışlar da baraj işletme çalışmalarında zorluklara neden olmaktadır.

Yağışlardaki değişime bağlı olarak yeraltı sularının da iklim değişikliğinden olumsuz olarak etkileneceği öngörülmektedir. Çoğu bölgelerde yeraltı suyu; sulama, içme-kullanma ve endüstri suyu temini için ana su kaynağı olarak kullanılmaktadır. Yenilenebilir yeraltı suları, yüzey koşullarına doğrudan bağlı olarak hidrolojik süreçlerden ve dolayısıyla iklim değişikliğinden etkilenirler. Çoğu yenilenebilir yeraltı suyu akiferi beslenme süresinden daha hızlı bir oranda aşırı su çekimi baskısı altındadır.

Ekosistemler ve biyoçeşitlilik iklim değişikliğine en kırılgan sistemlerdir. Yağışların ve akarsuların beslediği sulak alanlar birçok canlı türüne yaşam alanı sunmakta, taşkın zararlarının azaltılmasına katkı sağlamaktadırlar. Yağışlardaki azalma

ve su kalitesindeki bozulma sulak alanları tehdit etmektedir.

Su Kaynakları Sektörü Risk Analizi: Kuraklık

Türkiye’de il düzeyinde su kaynakları yönetimi sektöründe iklim değişikliğine karşı risklerin analiz edilmesi için öncelikle

kuraklık tehlikesine göre etki zincirleri hazırlanmış olup, Şekil 6 ile paylaşılmıştır. Etki zinciri belirlenirken, sektörün riskini analiz etmek için gerekli göstergeler belirlenmiştir. Ancak çalışma kapsamında tüm iller için elde edilebilen veriler doğrultusunda analizler gerçekleştirilmiştir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Ortalama sıcaklık artışı	Kuraklık	Nüfus yoğunluğu	Kişi başı su potansiyeli	Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfus	Su kaynaklarında azalma
Toplam yağış miktarında azalma	Yağış miktarı ve yağışlı gün sayısında azalma	Sulama alanları oranı	Belediyeler tarafından çekilen içme-kullanma suyu oranı	Aritılan atık suyun deşarj edilen atık suya oranı	Hane halkı su ihtiyacını karşılayamama
	Ardışık kurak gün sayısında artış	Kişi başı çekilen içme-kullanma suyu miktarı	Belediyeler tarafından çekilen içme-kullanma suyu ile dağıtılan suyun farkı oranı	Depolamalı tesis sayısı	Tarımsal ürünlerin veriminde düşüş
		Baraj doluluk oranları	Tarım sektörü GSYH'nin oranı	Sulama randımanı %55'in üzerinde olan sulama alanlarının oranı	Sektörel su ihtiyaçlarını karşılayamama
				Borulu sulama sistemi olan sulama alanı oranı	
				Arazi toplulaştırması yapılan alanın oranı	
				Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi skoru	

Şekil 6 Etki Zinciri: Su Kaynakları Yönetimi Sektörü ve Kuraklık İlişkisi

Su kaynakları sektörünün il düzeyinde kuraklık maruziyetine bakıldığında; genel olarak nüfus yoğunluğu, sulama alanı oranı, kişi başı çekilen günlük ortalama su miktarları fazla olan illerin maruziyetleri çok yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, Marmara Bölgesi'nin İstanbul dahil olmak üzere doğu kesiminde yer alan iller, Ege ve Akdeniz Bölgesi kıyı illeri, İç Anadolu'da Ankara, Konya, Karabük ve Güneydoğu Anadolu illerinde maruziyet yüksek ve çok yüksek seviyelerde tespit edilmiştir.

Su stresi ve belediyelerin içme-kullanma suyu oranları, tarım sektörü GSYH'nin sektör toplamı, belediyeler tarafından toplam çekilen içme-kullanma suyu ile dağıtılan suyun farkı gibi parametrelerin yüksek seviyede olduğu illerde duyarlılık yüksek seviyelerdedir. Buna göre, Marmara

Bölgesi'nde Çanakkale ve Balıkesir illeri haricinde duyarlılık yüksek seviyenin üzerindedir. İç Anadolu Bölgesi'nde Ankara, Eskişehir, Konya, Aksaray ve Nevşehir illeri; Ege'de İzmir, Aydın ve Denizli, Karadeniz'de Samsun, Amasya ve Ordu, Doğu Akdeniz'de Adana, Osmaniye, Hatay ile Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır'da duyarlılık yüksek ve çok yüksektir.

Genel olarak kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu, arıtılan atıksuyun deşarj edilen atıksuya oranı, baraj ve gölet sayısı yüksek, sulama randımanı %55'in üzerinde olan sulama alanlarına sahip iller ile Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması yüksek olan illerin uyum kapasitesi çok yüksek seviyededir. Buna göre, ülkenin genel olarak batı yarısında

uyum kapasitesi orta ve üzerinde seviyede tespit edilmiş olup, doğuya doğru düşmektedir.

Duyarlılık ve uyum kapasitesinin birlikte değerlendirildiği etkilenebilirlik analizine bakıldığında, özellikle ülkenin güneydoğu yarısında yer alan illerde orta ve üzeri seviyede etkilenebilirlik olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Karadeniz'de Düzce, Zonguldak, Samsun, Ordu, Trabzon ve Tokat illerinde, Marmara'da Sakarya, Kırklareli ve Edirne'de; İç Anadolu'da ise Aksaray, Nevşehir, Niğde, Çankırı ve Kırıkkale illerinde etkilenebilirlik yüksektir.

Tüm bileşenler ile mevcut dönem su kaynakları kuraklık riski analiz edilmiş olup, illere göre dağılımı Şekil 7 ile verilmiştir. Risk analizi sonuçlarına göre, genel olarak etkilenebilirliğin de yüksek tespit edildiği ülkenin güney ve güneydoğu yarısında yer alan illerde kuraklık riski yüksek seviyelerdedir. Buna göre, İç Anadolu'nun güneyinde yer alan Konya, Isparta, Aksaray, Niğde, Nevşehir; Doğu Akdeniz'de yer alan tüm iller, Güneydoğu Anadolu'nun tamamı, Doğu Anadolu Bölgesi illeri (Erzincan, Tunceli ve Bingöl hariç) ile Edirne, Sakarya, Yalova ve Manisa'da kuraklık riski yüksek seviyededir.

Şekil 7 Mevcut Dönem Risk Haritası: Su Kaynakları Yönetimi Sektörü ve Kuraklık İlişkisi

Su Kaynakları Sektörü Risk Analizi: Şiddetli Yağış

Su kaynakları sektöründe ayrıca şiddetli yağış tehlikesi için de risk analizi yapılmış olup, hazırlanan etki zinciri Şekil 8'de verilmiştir. Etki zinciri belirlenirken,

sektörün riskini analiz etmek için gerekli göstergeler belirlenmiştir. Ancak çalışma kapsamında tüm iller için elde edilebilen veriler doğrultusunda analizler gerçekleştirilmiştir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Yağış miktarı ve sıklığında artış	Şiddetli yağışlı gün sayısında artış	Nüfus yoğunluğu	Yaşanan toplam sel ve taşkın sayısı	Depolamalı tesis sayısı	Can ve mal kayıpları
	Sel ve taşkın		Yapay alanların oranı	Taşkın koruma alan oranı	Ekonomik kayıplar
				Taşkın koruma tesis sayısı	
				Arazi toplulaştırması yapılan alan oranı	
				Orman alanları oranı	
				Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi skoru	

Şekil 8 Etki Zinciri: Su Kaynakları Yönetimi Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi

Su kaynakları sektörünün il düzeyinde şiddetli yağış maruziyetine bakıldığında, nüfus yoğunluğu itibarıyla İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Yalova, Bursa, İzmir, Ankara, Gaziantep ve Hatay illerinde maruziyet çok yüksek seviyede tespit edilmiştir. Akdeniz ve Ege kıyısında yer alan illerde şiddetli yağış maruziyeti orta ve üzeri seviye iken, Doğu Karadeniz'de ise yüksek seviyededir.

İllerin duyarlılığına bakıldığında; sel/su baskını sayısı ile yapay alan oranı yüksek olan illerde duyarlılık yüksek seviyede belirlenmiştir. Buna göre, Marmara Bölgesi, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'nun batı illerinde duyarlılık genel olarak yüksek ve çok yüksek seviyede belirlenmiştir. Bununla birlikte Karadeniz'de Zonguldak, Samsun, Ordu, Giresun ve Rize ile Şanlıurfa ve Van illerinde de duyarlılık yüksektir.

İllerin uyum kapasitesi değerlendirildiğinde, kuraklık çalışmasında da olduğu gibi ülkenin batı yarısında uyum kapasitesi daha yüksektir. Genel olarak Erzurum hariç, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan tüm illerde oldukça düşük uyum kapasitesi görülmektedir.

Etkilenebilirlik değerlendirmesinde ise Doğu Akdeniz illeri, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu'nun doğusunda yer alan iller ile

Doğu Karadeniz illerinin etkilenebilirliği yüksektir. Aynı şekilde Ankara'nın doğusunda yer alan Kırşehir, Nevşehir, Aksaray ve Kayseri'de de yüksek seviyede etkilenebilirlik belirlenmiştir.

Mevcut dönemde su kaynakları sektörünün şiddetli yağış riski analiz edilmiş olup, illere göre dağılımı Şekil 9 ile sunulmuştur. Türkiye'nin su kaynakları sektörü için şiddetli yağış risk dağılımına bakıldığında, kıyı şeridinde yer alan iller ile ülkenin güneydoğusunda yer alan illerin neredeyse tamamında orta ve üzeri risk tespit edilmiştir. Buna göre, Marmara'nın kuzeyinde yer alan İstanbul, Tekirdağ, Yalova, Kocaeli, Sakarya; Karadeniz'de Düzce, Zonguldak, Bartın, Karabük, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Amasya ve Tokat; Ege'de İzmir, Manisa, Muğla; Akdeniz'de Antalya, Mersin, Adana, Osmaniye ve Hatay; İç Anadolu'da Kayseri; Güneydoğu'da Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Batman ve Doğu Anadolu'da Elazığ, Muş ve Van illerinde şiddetli yağış riski yüksek ve çok yüksek seviyelerde belirlenmiştir.

Şekil 9 Mevcut Dönem Risk Haritası: Su Kaynakları Yönetimi Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi

3.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

Türkiye yarı kurak iklim bölgesinde yer aldığından, su kalitesinin iyileştirilmesi, kullanılabilir su miktarının artırılması ile koruma ve kullanma dengesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de iklim değişikliği, iklim değişikliğinin su kaynaklarına etkisi ve uyum konularında birçok çalışma gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda gerçekleştirilen bu çalışmalardan bazıları aşağıda özetle verilmiştir.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal Su Planı (2019-2023)'nda su kaynakları yönetimi konusunda özetle; su mevzuatındaki eksikler, kurumlar arası yetki çakışması, kurumlar arası koordinasyon ve kurumsal kapasite eksikliği, belirli havzalarda/bölgelerde su ihtiyacı ile kullanılabilir su miktarı arasındaki arz-talep dengesizliğinin bulunduğu, tarımsal sulamalarda su kayıplarının oldukça yüksek olduğu, içme suyu şebekelerinde ve dağıtım sistemlerinde önemli ölçüde su kaybı olduğu, kuraklık, su çekimleri ve su kirliliği baskısının ekosistemleri tehdit ettiği, su kaynaklarının korunmasındaki yetersizlikler ve su kirliliği, başta içme suyu temin edilen olmak üzere tüm baraj havzaları ile nehir havzalarında kirliliğin önlenmesi gerektiği, su temininin artırılması, suyun verimli kullanımının ve kullanılmış suyun yeniden kullanımının sağlanması konusunda yetersizlikler olduğu, kuraklık nedeniyle hidroelektrik enerji üretiminde düşüş olduğu şeklinde darboğazlar belirlenmiştir.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2021 yılında 1. Su Şurası gerçekleştirilmiştir. Şura kapsamında Su Verimliliği; Suyun Havza Ölçeğinde Yönetimi; Su Hukuku ve Politikası; Su Güvenliği ve Atık Su Hizmetleri; Su Kaynaklarının Kalite ve Miktar Olarak Korunması ve İzlenmesi; İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi ve

Uyum; Su Kaynaklarının Yönetiminde Karar Destek Sistemleri; Su Kaynaklarının Geliştirilmesi; Tarımsal Sulama; Depolamalı Tesisler (Yer Altı ve Yer Üstü Barajları, Göletler) ile Su, Orman ve Meteoroloji adlı 11 konu başlığı altında çalışma grubu raporları hazırlanmıştır. Şura sonunda alınan kararları içeren 28 maddelik 1. Su Şurası Sonuç Bildirgesi yayınlanmıştır.

Yine 2021 yılında Küresel İklim Değişikliğinin Etkilerinin En Aza İndirilmesi, Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Raporu yayınlanmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü tarafından su verimliliği konusunda mevcut durum, ulusal ve uluslararası mevzuat, yürürlükte olan plan, program ve belgeler ile bu süreçte karşılaşılan darboğazların ele alınması, uygulamaların hayata geçirilmesinde doğrudan sorumluluk yüklenecek ve işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşlar ile su verimliliğine dair ileriye dönük hedefler ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla "Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2033)" 2023/9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, politika belgesinde yer alan eylemlerin hayata geçirilmesinin sağlanması hususuna 12. Kalkınma Planı'nda 880.1. numaralı politika ve tedbirler maddesinde yer verilmiştir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 2022 yılında gerçekleştirilen İklim Şurası'nda; iklim değişikliği etki, etkilenebilirlik ve risk analizleri yapılarak ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte sektörlerin uyum eylemlerinin belirlenmesi, uygulanması ve izlenmesi konusu vurgulanmıştır. Şura'da su

kaynakları yönetimi ile ilgili eylemlere yönelik de kararlar alınmıştır.

Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalarının hazırlanan belgelerin ve yasal mevzuatın değerlendirilmesi sonucunda belirlenen darboğazların aşılması ve önerilen politikaların uygulanabilmesi amacıyla belirlenebilecek stratejik hedefler aşağıdaki biçimde özetlenebilir.

- Su Kaynakları Yönetimi Çalışmalarının Güçlendirilmesi,
- Su Kaynakları Gözlem Ağının Yaygınlaştırılması ve Bilgi Yönetimi Sisteminin Güçlendirilmesi,
- Su Kaynaklarının Korunması,
- Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması,
- Finansman Politikalarının Geliştirilmesi,
- Eğitim, Bilinçlendirme, Kapasite Geliştirme ve Ar-Ge Çalışmalarının Geliştirilmesi.

İklim değişikliğinin olumsuz etkileri sonucu ortaya çıkabilecek risklere karşı belirlenen stratejik hedefler doğrultusunda uyum tedbirlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye yarı kurak iklim bölgesinde yer aldığından, su kalitesinin iyileştirilmesi, kullanılabilir su miktarının artırılması ile koruma ve kullanma dengesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır (TOB, 2018).

Türkiye’de su konusunda pek çok kurum görev, yetki ve sorumluluğa sahiptir. Bu durum su yönetiminde çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Bilindiği üzere Avrupa Birliği müktesebatına uyum ve bütünleşik havza yönetimi kapsamında yukarıda da sayılan eksikliklerin giderileceği bir mevzuatın oluşturulmasına yönelik olarak Su Kanunu’nun hazırlık çalışmaları sürdürülmektedir.

Bütünleşik su kaynakları yönetimi iklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkilerinin azaltılabilmesi amacıyla önemli bir yaklaşım oluşturmaktadır. Başarılı ve bütünleşik yapıdaki su yönetimi; paydaş

katılımının sağlandığı, planlama süreçlerinde sürdürülebilirliğin esas alındığı, toprak ve su kaynakları yönetimini koordine eden, su kalitesi ve miktarı arasındaki ilişkiyi göz önünde bulunduran, yerüstü ve yeraltı suyu arasındaki bağı kullanan, doğal sistemleri koruyan ve restore eden ve ayrıca iklim değişikliğini hesaba katan stratejiler içermektedir.

Bütünleşik su kaynakları yönetimi anlayışı ile hazırlanmış olan havza ölçekli yönetim planları; havza koruma eylem, havza su tahsis, havza yönetim, havza taşkın yönetim, havza kuraklık yönetim gibi havza ölçeğinde suyla alakalı yapılan bütün planları kapsamaktadır. Bu planlar havzadaki yerüstü ve yeraltı su kütlelerinin miktar ve kalite olarak korunması, ihtiyaç önceliklerine uygun şekilde tahsisinin yapılması ve kuraklık, taşkın gibi afetlerden korunarak sürdürülebilir su kullanımının sağlanması amacıyla hazırlanmaktadır.

Bu kapsamda bütünleşik havza yönetiminin tesisi için, havza ölçekli yönetim planlarının hazırlanması, uygulanması ve takibinin yapılması ve bu süreç içinde kurumlar arası koordinasyonun sağlanması için Havza Yönetimi Merkez Kurulu, Havza Yönetim Heyetleri ve İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurullarının kurulması ve faaliyetlerini sürdürmesine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

Havza ölçekli yönetim planlarının uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesiyle ilgili çalışmaları havza ölçeğinde yürütmek amacıyla her bir havza için Havza Yönetim Heyetleri oluşturulmuştur. Havza Yönetim Heyetleri; havza ölçekli yönetim planları çalışmalarına katkıda bulunmak, planların uygulamalarını izlemek ve değerlendirmek, içme-kullanma suyu kaynaklarının korunmasına yönelik çalışmaları izlemek, hazırlanan içme-kullanma suyu havzası koruma planlarının uygulanmasını sağlamak, havza ölçeğindeki su yönetimi ile ilgili sorunların çözümüne

yönelik çalışmalar yapmak, İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurulları ve ilgili kurum veya kuruluşların yaptığı çalışmaları değerlendirmek, havza ölçekli yönetim planlarının hazırlanması, gözden geçirilmesi ve güncellenmesi sürecinde halkın bilgiye erişimini, görüşlerinin alınmasını ve aktif katılımını sağlamak ile görevlendirilmiş olan havzadaki en güçlü yapıdır. Bu doğrultuda havza yönetim heyetlerinin etkinliğinin artırılması önem taşımaktadır.

Türkiye’de yaşanması muhtemel tarımsal kuraklığın etkilerini azaltmak ve alınacak tedbirlerin belirlenmesi kapsamında ilgili kurumlar ile birlikte yapılacak çalışmalarda görev, yetki ve sorumluluklara ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir (5140 Sayılı CB Kararı). Karar doğrultusunda tarımsal kuraklığın etkilerini azaltmak ve tarımsal kuraklıkla mücadele amacıyla tarımsal kuraklık yönetimi yapısı oluşturulmuştur. Tarımsal Kuraklık Yönetimi; Tarımsal Kuraklık Yönetimi Koordinasyon Kurulu ile bu Kurula bağlı çalışan İzleme, Erken Uyarı ve Tahmin Komitesi, Risk Değerlendirme Komitesi, veri akış birimleri, çalışma grupları ve tarımsal kuraklık il kriz merkezini ifade etmektedir. İl kriz merkezleri; il tarımsal kuraklık eylem Planlarının hazırlanması, il arazi varlığı, su kaynakları ve iklim konusundaki verileri hazırlamak ve güncelleştirmek ile de görevlendirilmişlerdir.

Türkiye’de zaman zaman taşkın/su baskınları etkili olmaktadır. Taşkın konusunda da birçok yasal ve kurumsal düzenleme mevcut olup, başta DSİ olmak üzere, SYGM, ÇEMGM, OGM, MGM, AFAD, valilikler, İl Özel İdareleri, büyükşehir ve il belediyelerinin çeşitli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu doğrultuda taşkın risklerinin havza ölçeğinde etkin bir biçimde yönetilmesi için mevcut organizasyon yapısı ve çalışma sistematığının geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2022). Taşkın Kanunu’nun yayınlanması, öncelikle imar planlarında

dere yataklarının korunması ve dere yataklarında yapılaşmanın önlenmesi sağlanmalıdır. Bununla birlikte taşkın kontrolüne ilişkin yapısal önlemlerin, doğa temelli çözümler dikkate alınarak tasarlanmaları hususu mevzuat kapsamında değerlendirilmelidir.

Su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ancak arz-talep dengesinin başarılı bir şekilde oluşturulması ile mümkündür. Bu doğrultuda su kaynaklarının miktar ve kalitesi ile sektörel su ihtiyaçları ve tüketimlerinin doğru biçimde belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda izleme ağının güçlendirilerek farklı kurumlar tarafından toplanan verilerin ortak standartlar dahilinde Ulusal Su Bilgi Sistemi (USBS)’ne aktarılması ve sistemin işlevselliğinin artırılarak yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu husus, 12. Kalkınma Planı’nda vurgulanmış olup ilgili tüm kurum ve kuruluşlarca güncel verilerin temin edilerek Ulusal Su Bilgi Sisteminin etkinliği artırılması ve mevzuat altyapısının güçlendirilmesi 876.1. numaralı politika ve tedbir maddesinde yer almıştır.

İçme ve kullanma suyu havzalarının kirliliğe karşı korunması için koruma alanları ve koruma esaslarının belirlenmesi kapsamında ilgili mevzuat gereğince koruma planlarının hazırlanması çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

İklim değişikliği olumsuz etkileri, su güvenliğinin sağlanmasında etkin ve bütüncül su yönetimi faaliyetlerini tüm sektörler için esas haline getirmektedir. Suyun, olağan ve olağanüstü durumlarda kaynaktan son kullanıcıya ulaşana kadar güvenliğini tehdit edebilecek tüm risklerin tespitinin yapılması ve bu risklerin seviyelerinin belirlenerek, giderilmesine ilişkin gerekli teknik, yasal ve idari tedbirlerin ortaya konulması su kaynakları yönetiminde iklim değişikliğine uyum kapasitesinin artırılmasında elzemdir. Ayrıca, iklim değişikliği etkisi ile meydana gelen taşkınlar

ve uzun süren kurak dönemler gibi olağanüstü durumlara ilişkin hazırlanacak "sürdürülebilir su yönetimi odaklı acil durum eylem planları"(afet öncesi- afet sırasında ve afet sonrasında) ile iklim değişikliği olumsuz etkilerine hazırlıklı olunması gerekmektedir. Bu anlayışla hazırlanacak olan "Kaynaktan Musluğa İçme Kullanma Suyu Güvenliği Planları'nın" illerde uygulanması ile kayıplar azaltılarak yurt genelinde içme kullanma suyu sektöründe iklim değişikliğine uyum kapasitesi artırılacaktır. Benzer planların Tarım ve Endüstri sektörleri için de tüm yurt genelinde hazırlanması ile "Ulusal Su Güvenliği Planları" hazırlanmış olacaktır.

Türkiye'de içme-kullanma, tarım, sanayi vb. amaçlı su tüketimleri için yerüstü ve yeraltı suyu kaynakları kullanılmaktadır. Bu su kullanımları göl, mevcut depolamalı tesis, kaynak suları ve kuyulardan karşılanmaktadır. Bu doğrultuda su kaynaklarının yönetiminde sürdürülebilirlik önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda su kaynakları yönetimi konusunda gerçekleştirilecek uyum çalışmalarına yönelik öncelikli alanlar aşağıda özetle verilmektedir.

- İklim değişikliğine uyum çalışmalarının su kaynaklarının yönetimi politikalarına entegrasyonunun sağlanması gerekmektedir.
- 2019 yılında yayımlanan Ulusal Su Planı'nda belirlendiği üzere çok parçalı yapıdaki su mevzuatının, kurumlar arası yetki çakışması ve koordinasyon eksikliğinin giderilmesi önem taşımaktadır.
- Artan nüfus ve yoğun göç baskısı altındaki kentsel su kullanımında kayıpların azaltılması, yağmur suyu, gri sular, kullanılmış sular gibi alternatif su kaynaklarının yaygınlaştırılması ve su kaynaklarının verimli kullanılmasına yönelik uyum tedbirlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

- Türkiye coğrafi konumu itibarıyla önemli sucul ekosistemlere ve özel çevre koruma bölgelerine sahiptir. Bu alanların su ihtiyacının miktar ve kalite olarak karşılanması ekosistemin devamlılığı açısından zorunluluk arz etmektedir.
- Bazı doğal göllerden içme-kullanma haricinde, sanayi ve tarımsal sulama kapsamında su çekimi yapılmakta bu da göller üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda ekosistemin ihtiyacı olan suyun temini ve gerekli su kalitesinin sağlanması önem taşımaktadır.
- İklim değişikliğine uyumun güçlendirilmesi maksadıyla sulak alanların korunması, ekolojik yapısı bozulan alanların restorasyonu, akılcı kullanımının sağlanması ve yapay sulak alanların oluşturulması önem taşımaktadır.
- İklim değişikliğine uyum kapsamında yerüstü ve yeraltı sularının büyük oranda kullanıldığı tarım sektörüne ilişkin sulama yönetimi ve suyun verimli kullanılmasına yönelik tedbirlerin geliştirilmesi, bu kapsamda kapalı sistemlerin yaygınlaştırılması, sulama randımanının artırılması, havzanın su varlığına uygun ve kuraklığa dayanıklı ürün deseninin belirlenmesi, kullanılmış suların ve tarımdan dönen suların yeniden kullanılması ve benzeri tedbirlerin alınması gerekmektedir. Tarım, sanayi, turizm, hizmet, madencilik, hayvancılık ve benzeri sektörlerde kullanılan yeraltı ve yerüstü sularının kayıt altına alınması, izlenmesi, verimli kullanılması ve geri kazanılarak yeniden kullanılması konusunda uyum tedbirlerinin geliştirilmesi gereklilik arz etmektedir.
- Turizm tesislerinde yağmur suyu hasadı, gri suların ve kullanılmış suların yeniden kullanılması, kurakçıl peyzaj tercih edilmesi vb. yöntemler ile suyun verimli kullanılması sağlanmalıdır. Yeraltı sularının aşırı kullanımı yeraltı suları

üzerinde baskı oluşturmaktadır. Yeraltı sularının korunması, yeraltı suyu işletme sahalarının izlenmesi ve yeraltı sularının kontrollü kullanılması sağlanmalıdır. Yeraltı barajlarının yapılması ve yeraltı suyu suni besleme yapılarının oluşturulması önem taşımaktadır

- Tarımsal, kentsel ve endüstriyel kaynaklı su kirliliğinin azaltılması ve su kalitesinin korunması önem arz etmektedir.
- Taşkın zararlarının azaltılması kapsamında taşkın tahmin ve erken uyarı sistemlerinin kurulması, gerekli yapısal ve yapısal olmayan önlemlerin alınması ve öncelikle dere yataklarının imar baskısından korunması önem arz etmektedir.
- Değişen yağış rejimiyle birlikte aşırı yağışlarla özellikle yukarı havzalardan akışa geçen, sel veya heyelana neden olan, denize karışan, geleneksel yağmur suyu toplama sistemlerinin yetersiz kaldığı yağmur sularının yer altı sularını geri beslemesi amacıyla reşarj sistemlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması önem taşımaktadır.
- Suyun verimli kullanılması, su tasarrufu ve afetler konusunda su kullanıcıları bilgilendirme ve eğitim çalışmalarının yapılması, Ar-Ge ve bilimsel faaliyetlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Bunlarla birlikte kentsel, tarımsal, endüstriyel alanlar başta olmak üzere bütün sektörlerde su kayıplarının azaltılması, bireysel kullanımlarda su israfının önlenmesi, tarımsal sulamada verimli, modern ve çevre dostu tekniklerin yaygınlaştırılması, kentsel kullanımlarda kullanılmış sular başta olmak üzere yağmur suyu, gri sular, acı sular vb. alternatif su kaynaklarının yaygınlaştırılması, kuraklık ve aşırı yağış gibi ekstrem iklim olaylarına karşı doğa temelli çözümlerle birlikte sünger şehir modellerinin hayata geçirilmesi, endüstriyel kullanımlarda suyun kullanım döngüsünde tutulması, temiz üretim tekniklerinin ve ürünlerin uzun ömürlü

kullanımı ve geri dönüşüm potansiyelinin artırılması ve bütün bu çalışmalara yönelik teknik ve ekonomik teşvik ve destek mekanizmalarının oluşturulması hususları da ulusal su politikalarımız açısından oldukça önemlidir.

Su kaynakları yönetimi konusundaki uyum tedbirleri aşağıda verilen iki stratejik hedef altında birleştirilebilir.

Stratejik Hedef 1. “Su Kaynakları yönetimi alanında politik ve yasal çerçevenin geliştirilmesi, veri ve bilgi üretimi ile paylaşımının artırılması, kurumsal kapasitenin, iş birliğinin ve farkındalığın güçlendirilmesi”

Bu eylem ile suyun havza bazlı etkin yönetimi için Havza Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve Takibi Yönetmeliği'ne göre havza ölçekli yönetim planlarının (havza koruma eylem planı, havza su tahsis planı, havza yönetim planı, havza taşkın yönetim planı, havza kuraklık yönetim planı) hazırlanması, mevcut planlardaki önlem ve eylemlere ilişkin uygulamaların izlenmesi amaçlanmaktadır. İklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve tüketimlerdeki artış gibi nedenler ile hayatın devamlılığı ve kalkınma faaliyetleri için elzem olan su kaynaklarına olan baskı her geçen gün artarken, kısaca yeterli miktar ve kalitede suya sürdürülebilir, hakça ve makul erişimin sağlanması olarak tanımlanabilecek “su güvenliğinin” sağlanabilmesi amacı ile ulusal su güvenliği planlarının hazırlanması hedeflenmektedir. Ayrıca içme ve kullanma suyu için havza bazlı su verimliliği eylem planlarının hazırlanması; bir malın veya hizmetin üretimi için kullanılan su kaynaklarının toplam miktarının belirlenebilmesi ve havza bazında tüketime dayalı su kullanımı göstergesine ulaşılabilmesi için su ayak izi belirleme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte bu eylem kapsamında can ve mal kayıplarına neden olan taşkın/su baskını konusunda çok sayıdaki yasal ve

kurumsal düzenlemenin değerlendirilerek etkin bir taşkın risk yönetimi yapısının oluşturulması ve kuraklıkla mücadele kapsamında il tarımsal kuraklık eylem planlarının hazırlanması ve eylemlerin takibi de hedeflenmektedir.

SUY1. Havza ölçekli yönetim planlarının hazırlanması, mevcut yönetim planları kapsamındaki önlem, tedbir ve eylemlerin uygulanması ve takibi.

Aşağıda verilen eylem ile su kaynakları veri ve bilgi üretiminin artırılması kapsamında ulusal düzeyde standartlara uygun veri toplama, saklama, analiz ve paylaşımın gerçekleştirileceği bir su bilgi yönetim sisteminin oluşturulması; il düzeyinde atıksuların izlenmesi için Atıksu Bilgi Sistemine giriş yapan atıksu üreten tesislerin sayılarının artırılması; Sürekli Atıksu İzleme Sistemleri (SAİS) ile kurulu kapasitesi 5.000 m³/gün ve üzerinde olan atıksu arıtma tesisleri çıkış sularını izleme çalışmalarının güçlendirilmesi; dere yataklarının korunması ve taşkına sebebiyet verebilecek unsurların engellenmesi için dere yataklarına hafriyat atığı dökülmesinin önlenmesi ve yürütülen kontrollerin etkinliğinin artırılması amacıyla "Hafriyat Yönetim Bilgi Sistemi"nin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bununla birlikte bu eylem kapsamında yerüstü ve yeraltı sularının miktar ve kalitesinin izlenmesinde sürekliliğin sağlanması amacıyla izleme ağının ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilerek izleme çalışmalarının sürdürülmesi; havza düzeyinde mevcut su potansiyeli ile kullanılabilir su potansiyelinin belirlenerek su kaynakları geliştirme projeleri için altlık oluşturulmasına yönelik olarak yerüstü ve yeraltı sularının miktar ve kalitesi ile sektörel su tüketimlerinin belirlenerek envanter oluşturulması da hedeflenmektedir.

SUY2. Etkin su ve atık su yönetiminin sağlanması için izleme ve bilgi sistemlerinin geliştirilmesi, yerüstü ve yeraltı suyu kaynaklarının miktar ve

kalitesi ile sektörel su tüketimlerine ilişkin envanter oluşturulması.

Eylem kapsamında can ve mal kayıplarına neden olan taşkın/su baskını konusunda çok sayıdaki yasal ve kurumsal düzenlemenin değerlendirilerek etkin bir taşkın risk yönetimi yapısının oluşturulması ve kuraklıkla mücadele kapsamında il tarımsal kuraklık eylem planlarının hazırlanması ve eylemlerin takibi de hedeflenmektedir.

SUY3. Su yönetimine yönelik mevzuatın geliştirilmesi.

Hızlı büyüme, kentleşme ve diğer faktörlerin yanında iklim değişikliği nedeniyle su kaynakları hem azalmakta hem de hızla kirlenmektedir. Bu durumu önleyebilmek adına önce iklim değişikliğinin farklı su kaynakları üzerindeki etkisinin belirlenmesi gerekmektedir.

SUY4. İklim değişikliğinin su kaynakları, göller, sulak alanlar ve kıyılara etkilerinin tespit edilmesi.

SUY5. Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planının (2023-2033) uygulanmasının takibi.

Suyun sektörler arası ortak kullanılan bir kaynak olması nedeniyle, her bir sektör için alınacak kaynak verimliliğine yönelik stratejiler su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, Ülkemizde tüm sektörlerde su verimliliğinin yaygınlaştırılması maksadıyla ileriye dönük hedeflerin ve stratejilerin belirlendiği "Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı" hazırlanmıştır.

Stratejik Hedef 2. "Su kaynaklarının korunması, iyileştirilmesi ve verimli kullanılmasının sağlanması" kapsamında belirlenen eylemler açıklamalarıyla birlikte aşağıda verilmektedir:

Bu eylem ile; "İçme-Kullanma Suyu Havzalarının Korunmasına Dair Yönetmeliğe dayanan, İçme-Kullanma Suyu Havzası Koruma Planı Hazırlanmasına Dair Usul ve Esaslar Tebliği"ne göre içme ve kullanma suyu temin edilen veya edilmesi planlanan su kaynaklarına ilişkin havza koruma planlarının hazırlanması ve uygulanması çalışmalarının sürdürülmesi hedeflenmektedir.

SUY 6. İçme ve kullanma suyu temin edilen veya edilmesi planlanan yerüstü ve yeraltı su kaynaklarına ilişkin havza koruma çalışmalarının sürdürülmesi.

Eylem ile atıksuların kontrol edilerek su kaynaklarının kirletilmesinin engellenmesi ve su kalitesinin korunması için deşarj standartlarının kısıtlanması; havza genelinde ihtiyaç duyulan Atıksu Arıtma Tesislerinin yapımlarının/yenilenmelerinin hızlandırılması; arıtılmış atıksu miktarının artırılması; arıtılmış atıksuların değerlendirilmesi amacıyla Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'ne göre gerekli kalite kriterlerini sağlayacak derecede arıtılmış atıksuların, yeniden kullanılması hedeflenmektedir.

SUY7. Su kaynaklarının kalitesini korumak amacıyla deşarj standartları ve parametrelerin güncellenerek tüm havzalarda uygulanması, arıtılmış atıksu miktarının artırılması, arıtılmış atık suların yeniden kullanım oranının 2030 yılına kadar %15 seviyesine çıkarılması.

Aşağıda verilen eylem ile; su kaynaklarının ve sucul ekosistemlerin korunması kapsamında kırılgan sucul ekosistemlerin iklim değişikliği bağlamında su kalitesi ve su seviyelerinin izlenmesi; sektörel amaçlı su çekimleri yapılan göllerin ve doğal göllerin ekosistem özelliklerinin korunması amacıyla su bilançolarının belirlenmesi; "Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği" kapsamında Yönetim Planlarının hazırlanması, mevcut bulunan Yönetim Planı hükümlerinin uygulanması ve izlenmesi;

bozulmuş sulak alanların tekrar doğaya kazandırılması; yapay göl, gölet ve yapay sulak alan oluşturularak havzaların su tutma kapasitelerinin artırılması hedeflenmektedir.

SUY8. İklim değişikliğinin etkileri açısından sucul ekosistemlerin su kalitesi ve su seviyelerinin izlenmesi, öncelikle sektörel kullanım amaçlı su çekimi yapılan göller olmak üzere tüm doğal göllerin su bütçelerinin çıkarılması, sucul ekosistemlere ilişkin korunan alanlar ve sulak alanların yönetim planlarının hazırlanması/revize edilmesi ve uygulanması, tahrip olmuş sulak alanların tespit edilerek iyileştirilmesi ve onarılması, doğal imkânları kullanarak yapay göl, gölet ve yapay sulak alanların oluşturulması.

Eylem ile; kentlerde yağmursuyu yönetimi konusunda yağmursularının kirlilikten korunması, toplanması, biriktirilmesi ve geri kullanımını içeren kapsayıcı bir yasal çerçevenin oluşturulması ve yağmursuyu yönetimi konusunda bilgi yönetim sistemi kurulması hedeflenmektedir.

SUY9. Yağmur suyu yönetimi için yasal çerçevenin hazırlanması, yağmur suyu altyapısı ve kirlilik kaynaklarına ilişkin envanterin hazırlanması ve güncellenmesi.

Diğer bir eylem ile; "İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sitemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik"e göre Büyükşehir Belediyesinde su kayıp oranının 2023 yılına kadar en fazla %30, 2028 yılına kadar ise en fazla %25 düzeyine; ilçe belediyelerinde ise 2023 yılına kadar en fazla %35, 2028 yılına kadar en fazla %30, 2033 yılına kadar ise en fazla %25 düzeyine indirilmesine yönelik çalışmalara başlanması/artırılması yağmursularının toplanarak park-bahçe sulaması, yangın, vb. amacıyla kullanılabilmesi için "Yağmursuyu Toplama, Depolama ve Deşarj Sistemleri Hakkında Yönetmelik" ile" Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik"e göre 2000 m²den büyük

parsellerde yapılacak yapılarda yağmursuyu toplama sistemlerinin kurulması; gri su kullanımının yaygınlaştırılması, il düzeyinde sağlıklı suya erişim kapsamında içme ve kullanma suyu şebekesi (borulu sistem) ile hizmet verilen nüfusun oranının artırılması, kentlerde alternatif su kaynağı olarak atıksu arıtma tesislerinin çıkış suları tarımsal sulama, çevresel besleme, peyzaj sulama ve saniyede kullanım gibi alanlarda değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

SUY10. Belediyelerde su kayıpları oranının ilgili mevzuat ve su verimliliği strateji belgesi hedeflerine göre düşürülmesi, kentlerde yağmur suyu hasadı ve gri suyun kullanımı gibi alternatif su kaynakları kullanımının yaygınlaştırılması, güvenli içme suyu şebekesine erişimin artırılması.

Aşağıdaki eylem ile sektörler arasında en fazla su tüketimine sahip olan sulama alanlarında suyun verimli kullanılmasının sağlanması kapsamında Sulama Sistemlerinde Su Kullanımının Kontrolü ve Su Kayıplarının Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik gereği sulama sistemlerinde su kayıplarının azaltılması ve kaçak kullanımların önlenmesi, sulama tesislerinin geliştirilmesi, verimli ve uygun sulama usüllerinin kullanılması, sulama zamanı planlamasının yapılması, doğru ürün münavebesinin uygulanması, sulama randımanını artıracak tedbirlerin uygulanması, izleme ve değerlendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı ile sulama randımanının 2030 yılına kadar %60 seviyesine çıkarılması hedeflenmektedir. Sulama randımanının 2030 yılına kadar %60 seviyesine yükseltilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Yeraltı sularının verimli kullanılması kapsamında pompaj sulamalarında su tasarrufu ve enerji maliyetinin azaltılmasının sağlanabilmesi için "Gece Rezervuarlı Sistem İşletmesi"ne geçilmesi; sulamalardaki su kullanımının

kontrol ve tespit edilmesi amacıyla sulama tesislerinin dijital teknolojilerle uzaktan kontrolünün ve otomasyonunun sağlanması, borulu sulama sistemlerine sayaç takılması uygulanabilecek diğer iyi uygulama örnekleridir. "Arazi Toplulaştırması ve Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri Uygulama Yönetmeliği"ne göre hazırlanacak projeler ile tarım arazilerinin doğal ve yapay etkilerle bozulmasını ve parçalanmasını önlemek, sulama, drenaj, dere ıslahı vb. uygulamalar ile sulamalardaki verimliliğin artırılmasının sağlanması hedeflenmektedir. Tarımdan dönen suların yeniden kullanılması ile tarımdan dönen suların kalitesinin iyileştirilmesi, döngüsel olarak aynı sulamada yeniden kullanılması ve mevcut durumda sulanmayan tarım alanlarına iletilerek yeni sulama alanı açılması olmak üzere farklı geri kazanım alternatiflerinin değerlendirilmesi ile suyun daha verimli kullanılarak sulama yapılması sağlanabilmektedir.

SUY11. Su verimliliği strateji belgesi hedefleri doğrultusunda tarımsal sulamada verimliliği artırıcı uygulamaların yaygınlaştırılması.

En önemli su kaynaklarından olan yeraltı sularının korunması, verimli ve sürdürülebilir kullanımın sağlanabilmesi için aşağıda verilen eylemler kapsamında Yeraltı Suları Kanunu, Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik ve İçme Suyu Temin Edilen Akifer ve Kaynakların Korunması Tebliği uyarınca yeraltı sularının çekimlerinin belirlenmesi, yeraltı sularının korunması, izinsiz çekimlerin engellenmesi, kuyulara sayaç takılması, yeraltı suyu depolama imkânlarının geliştirilmesi gibi uygulamalarla sürdürülebilir yeraltı suyu kullanımının sağlanması ve yeraltı suyu kütlelerinin miktar ve kalitelerinin korunması ve iyileştirilmesi çalışmalarının yürütülmesi hedeflenmiştir.

SUY12. İçme suyu maksatlı yeraltı suyu kaynaklarının koruma alanlarının belirlenmesi, yeraltı suyu kütelleri ile ilgili çalışmaların yürütülmesi, yeraltı suyu işletme sahalarında yıllık yeraltı suyu çekimi izleme ve kontrol raporlarının hazırlanması, yeraltı suyu işletme kuyularına sayaç takılması, yeraltı barajları ve yeraltı suyu suni besleme yapılarının artırılması.

Sektörel su kullanımlarının tespit edilebilmesi kapsamında sanayi sektöründe yerüstü ve yeraltı suyu kullanımlarının izlenmesi ve kayıt altına alınması, verimli kullanılması ve geri kazanımı konularında mevzuat oluşturulması önem arz etmektedir. Bu eylem kapsamında sanayi sektöründe kullanılan yerüstü ve yeraltı suyu kullanımının takip edilerek kayıt altına alınması; sanayi enerji ve madencilik sektörlerinde soğutma suyu, proses veya üretimde kullanılan suların verimli kullanımı ve kullanılmış suların yeniden kullanımının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

SUY13. Sanayi işletmelerinde, sanayi bölge ve sitelerinde oluşturulacak mevzuat ve Su Verimliliği Strateji Belgesi çerçevesinde yerüstü ve yeraltı suyu kullanımlarının izlenmesi ve kayıt altına alınması, sanayi, enerji, madencilik sektörlerinde kullanılan suların verimli kullanımı ve geri kazanımının sağlanması.

Zaman zaman şiddetli yağışlara bağlı olarak görülen ve dere yataklarına yapılan müdahaleler sonucu etkisi artan taşkın/su baskınından korunma ve zararlarının en aza indirilmesi amacıyla aşağıda verilen eylemler kapsamında taşkın kontrol çalışmalarında doğa temelli çözümlerin gözetilmesi; taşkın

tahmin ve erken uyarı sistemlerinin yaygınlaştırılması; sel ve taşkın tesisleri kapasite rehabilitasyonu yapılması; sel ve taşkın riski olan alanlarda toprak muhafaza çalışmalarının; yukarı havza sel kontrolü çalışmalarının sürdürülmesi hedeflenmektedir.

SUY 14. Taşkın kontrol çalışmaları kapsamındaki yapısal önlemlerin doğa temelli çözümler gözetilerek yapılması, taşkın tahmin ve erken uyarı sistemlerinin yaygınlaştırılması, sel ve taşkın tesisleri kapasite rehabilitasyonu çalışmalarının sürdürülmesi, sel ve taşkın riski olan alanlarda toprak muhafaza çalışmalarının sürdürülmesi, yukarı havza sel kontrolü çalışmalarına hız verilmesi, kuraklık tahmin ve erken uyarı sisteminin kurulması ve yaygınlaştırılması.

KAYNAKÇA: Su Kaynakları Yönetimi

- DSİ. (2021). DSİ Resmi İstatistikleri. <https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/972> adresinden alındı.
- DSİ (2021, a). Toprak Su Kaynakları. <https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/754> adresinden alındı.
- DSİ (2022). DSİ 2021 Yılı Faaliyet Raporu. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Tarım ve Orman Bakanlığı. https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/425/Sayfa/759/1107/Dosya/Galeri/2021_yili_faaliyet_raporu.pdf adresinden alındı.
- FKA (2013). Arazi Topplulaştırma Faaliyetleri, TRB1 Bölgesi (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli). Fırat Kalkınma Ajansı, Malatya. <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/arazi-topplulastirma.pdf> adresinden alındı.
- MGM (2021). Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Muhammetoğlu, H., & Muhammetoğlu, A. (2017). İçmesuyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü El Kitabı. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü. <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/SU%20VERİMLİLİĞİ/İçme%20Suyu%20Temin%20ve%20Dağıtım%20Sistemlerindeki%20Su%20Kayıplarının%20Kontrolü%20El%20Kitabı%20.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). Su Kaynakları Yönetimi ve Güvenliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/SuKaynaklariYonetimi_ve_GuvenligiOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf adresinden alındı.
- Sayıştay Başkanlığı (2022). Taşkın Risk Yönetimi Sayıştay Raporu. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/wPoAKK1Qey-taskin-risk-yonetimi> adresinden alındı.
- TOB (2018). Ulusal Su Planı (2019-2023). Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara. <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/NHYP%20DENİZ/ULUSAL%20SU%200PLANI.pdf> adresinden alındı.
- TÜİK (2021a). Belediye Su İstatistikleri, 2018. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Belediye-Su-İstatistikleri-2018-30668> adresinden alındı.
- TÜİK (2021b). Belediye Atıksu İstatistikler, 2018. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Belediye-Su-İstatistikleri-2018-30668> adresinden alındı.
- TÜİK (2021 c). Ulusal Hesaplar, 2018. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulusal-hesaplar-113> adresinden alındı.

TARIM VE GIDA GÜVENCESİ

iklime uyum

4.1. GENEL ÇERÇEVE

Tarım, gıdayı üreten başlıca sektör olması nedeniyle stratejik bir sektördür. Bu nedenle tarımın özellikle ülkenin gıda güvencesi ve güvenliğini sağlamak için ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir olması gereklidir. Fiyat ve katma değerden çiftçinin aldığı payın yüksek olması rekabet etme kabiliyetini artırdığı gibi sürdürülebilirliği de mümkün kılabilir.

Türkiye'nin sahip olduğu iklim ve doğal kaynak çeşitliliği, çok sayıda tarım ürünü yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bununla beraber bu çeşitlilik tarım sektöründe iklim değişikliğinin etkisi ve iklim değişikliğine uyum açısından birçok farklı risk, seçenek ve senaryoyu da beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de tarım, 2021 yılı itibarıyla yaklaşık 85 milyon nüfusun gıda ihtiyacını karşılayan, GSYH'nin ve ihracatın %6'sını ve istihdamın %17'sini oluşturan önemli bir sektördür (TÜİK, 2022). Türkiye, dünya pazarlarında önemli bir tarım ürünleri üreticisi ve ihracatçısı ve dünyanın en büyük 7. tarım üreticisidir (OECD, 2016). Tarımsal GSYH 2022'de 58,7 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (TÜİK, 2023). Tarım sektörü, tarımsal gıda zincirinde üretimden tüketime kadar girdi sağlayıcılar, çiftçiler, tüccarlar, işleyiciler, depolar, nakliyeciler, toptancılar, perakendeciler gibi tüm aktörler için gelir sağlayan hayati bir role sahiptir.

Türkiye'de 2021 yılı itibarıyla işlenen tarım arazisi 23 milyon hektardır ve 250'nin üzerinde tarım ürünü üretilmektedir. En son tarım sayımına göre Türkiye'de yaklaşık 3 milyon çiftlik bulunmaktadır. Bunların çoğu aile işgücü ile çalışan küçük aile çiftlikleridir ve ortalama 6 hektar araziye sahiptir. Toplam işlenen arazinin %80'ini oluşturan 18

milyon hektar arazide tarla bitkileri yetiştirilmekte, geri kalanında meyvecilik, sebzeçilik, bağcılık ve zeytincilik yapılmaktadır. Türkiye'de başlıca ürünler tahıllar olup %60'ında yetiştirilmektedir. Ekili alanın geri kalanı şeker pancarı, pamuk, ayçiçeği, patates, kuru fasulye, nohut, kuru soğan vb. diğer tarla bitkileri ile sebze (domates, biber, salatalık vb.); meyve ve diğer çok yıllık bitkiler (elma, narenciye, üzüm, incir, fındık, zeytin, çay vb.), üretimi için kullanılmaktadır (TÜİK, 2022).

Türkiye'de tarım arazisi yıllar itibarıyla azalmaktadır (İşlenen tarım alanı 1990'da 28 milyon hektar iken 2021'de 23 milyon hektara düşmüştür). Türkiye'nin en geniş ekim alanına sahip olan tahıllarda ekilen alan 1990-2021 döneminde 13,7 milyon hektardan 11,1 milyon hektara düşmesine rağmen, üretim miktarı 30 milyon tondan 37 milyon tona yükselmiştir (TÜİK, 2022). Bunun temel nedeni kültürel işlemlerin iyileştirilmesi ve gübre başta olmak üzere girdi kullanımındadır.

Türkiye'de hayvancılık da önemli bir tarımsal faaliyettir. Sığır, koyun, keçi ve kümes hayvanlarından oluşan hayvancılık alt sektörü, geleneksel ve endüstriyel şekilde yapılmaktadır. Türkiye'de 2021 yılında 18 milyon baş sığır, 42 milyon baş koyun, 12 milyon baş keçi bulunmakta olup, 1990 yılına göre sığır sayısı %50, koyun sayısı %4 ve keçi sayısı %11 artmıştır. Aynı dönemde tavukçuluk da hızla gelişmiş, kümes hayvanı sayısı %166 artmıştır. Özellikle beyaz et sektörü nüfusun hayvansal protein ihtiyacının büyük bölümünü karşılayan sektör olmuştur. Hayvan sayısındaki artışa ve sığır yetiştiriciliğinde kültür ve melez ırk hayvan sayısının artışına bağlı olarak 1990 yılından itibaren süt, et, yumurta gibi hayvansal ürünlerin üretimi de hızla artmıştır. Türkiye'nin, 2021 yılında süt üretimi 23

milyon ton, beyaz et üretimi 2,3 milyon ton ve kırmızı et üretimi 2 milyon ton olmuştur. Diğer yandan Türkiye’de su ürünleri de önemli bir hayvansal protein kaynağı ve ekonomik katkı sağlayan faaliyetlerdir. 2021 yılında 328 bin tonu avcılık ve 472 bin tonu ise yetiştiricilik olmak üzere toplam 800 bin ton su ürünleri üretimi yapılmıştır (TÜİK, 2022).

Tarım, gıda üretimi nedeniyle stratejik bir sektördür. Bu nedenle gıda güvenliğinin

korunması için ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan tarımın sürdürülebilir olması gereklidir. Tarımsal üretimde toprağı ve suyu etkin ve temiz kullanan, daha az sera gazı emisyonuna neden olan üretim yolları seçilmelidir. Bunun yanında tarım sektörünün rekabetçi olması da gereklidir. Fiyat, kalite ve katma değerden çiftçinin aldığı payın yüksek olması rekabet etme kabiliyetini artırdığı gibi sürdürülebilirliği de mümkün kılabilir.

4.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Tarım sektöründe birçok politika belgesi tarımda iklim değişikliğine uyum konularını içermektedir.

Tarım sektöründeki temel politika belgeleri; Tarım Kanunu (2006), 11. Kalkınma Planı (2019-2023) ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın (TOB) 2019-2023 Stratejik Planı'dır. Bu belgeler, iklim değişikliğine uyum konusunda da vurgu ve eylemler içermektedir.

Tarım Kanunu 2006 yılında çıkarılmıştır. Amacı tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plan ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlemelerin yapılmasıdır. Tarım politikalarının amaçları; tarımsal üretimin iç ve dış talebe uygun bir şekilde geliştirilmesi, doğal ve biyolojik kaynakların korunması ve geliştirilmesi, verimliliğin artırılması, gıda güvencesi ve güvenliğinin güçlendirilmesi, üretici örgütlerinin geliştirilmesi, tarımsal piyasaların güçlendirilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması suretiyle tarım sektöründeki refah düzeyini yükseltmektir. Tarım politikalarının ilkelerinden birisi; sürdürülebilirlik, insan sağlığı ve çevreye duyarlılık olarak ifade edilmiştir.

11. Kalkınma Planı (2019-2023), "İklim Değişikliği, Gıda Güvenliği ve Suyun Verimli Kullanımı" alt başlığı altında Türkiye'nin iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkeler arasında yer aldığı ve halihazırda artan ani ve şiddetli yağışlar, seller ve kuraklıkla karşı karşıya olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin gelişmekte olan ülke konumuna uygun olarak, sera gazı emisyonlarını azaltma ve iklim değişikliğine uyum sağlama çabalarının devam ettiği belirtilmektedir.

Türkiye'nin 2024-2028 dönemini kapsayacak 12. Kalkınma Planı döneminde ise tarım sektörüne ait konular da yer almaktadır. Diğer bir politika belgesi olan

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın (TOB) 2023 Stratejik Planı'nda, Türkiye'nin misyonu; "Ülkemizdeki ekolojik kaynakların kalkınma modeli perspektifiyle etkin, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde harekete geçirilip ekolojik, bitkisel ve hayvansal katma değer vasıtasıyla ekonomik güvenliği, gıda arz güvenliğini ve insan sağlığını güvence altına almak" ve vizyonu; "küresel ölçekte örnek bir ekolojik kaynak yönetimi" olarak belirlenmiştir. 2019-2023 Stratejik Planı'nda yer alan amaçlar şu şekildedir:

- Kırsal alanda refahı yükseltmek, tarımsal üretimde verim ve kaliteyi artırarak istikrarlı gıda arzını sağlamak,
- Üretimden tüketime kadar gıda ve yem güvenliğini sağlamak, bitki ve hayvan sağlığı ve refahı için gerekli tedbirleri almak,
- Balıkçılık ve su ürünleri kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir işleyişini sağlamak,
- Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini sağlamak,
- İklim değişikliği, çölleşme ve erozyonla etkin mücadele etmek,
- Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak,
- Kurumsal kapasiteyi geliştirmek.

TOB 2019-2023 Stratejik Planı'nda beşinci amaç iklim değişikliği ile ilgilidir. Bu amaç altındaki hedefler ise şunlardır:

- İklim değişikliği, erozyon ve çölleşme ile mücadele kapasitesini arttırmak
- Arazi tahribatı ve erozyonu belirlemek, önlemek
- İklim değişikliğinin tarım üzerindeki olası etkilerini ölçmek ve tedbir almaya yönelik öneriler geliştirmek

Ayrıca 12. Kalkınma Planı (2024-2028) doğrultusunda, TOB 2024-2028 taslak Strateji Planı hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

Tarım sektöründe bu temel belgelerin yanında iklim değişikliğine uyum ile ilgili çok sayıda yasal düzenleme ve politika belgesi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (03/07/2005 tarihli ve 5403 sayılı Kanun)
- Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (30/04/2014 tarihli ve 6537 sayılı Kanun)
- Türkiye'nin Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı (2023-2027)
- Anadolu Bozkır Ekosistemleri için Ekosistem Temelli Uyum Stratejisi (2022-2036)

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı 2022-2023 Stratejik Planında; çevre ve doğal kaynakları korumak, iklim değişikliği, çölleşme ve erozyonla mücadele etme amacına ulaşmak için tarım sektörü ile

ilgisi olabilecek aşağıdaki hedefler belirlenmiştir.

- İklim değişikliği, çölleşme ve erozyonla mücadele kapasitesi artırılacak, doğa kaynaklı afetlerle mücadele için sürdürülebilir arazi yönetim modeli geliştirilecektir.
- Korunan alan sayıları artırılacak, doğal sit alanları ekolojik temelli bilimsel esaslar çerçevesinde yeniden değerlendirilecektir.

Türkiye'nin iklim değişikliğine ilişkin temel politika belgelerinde de tarımla ilgili konularda uyum eylemleri planlanmıştır. Bu politika belgeleri şunlardır:

- Türkiye'nin Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023
- Türkiye Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023
- Türkiye'nin Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023
- Yeşil Mutabakat Eylem Planı (2021)
- İklim Şurası Kararları (2022)

4.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Türkiye’de iklim değişikliğinin tarım sektöründe beklenen en önemli etkisinin kuraklık olacağı tahmin edilmektedir. Kuraklık riski, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nde yer alan illerde en yüksek seviyededir.

Tarım, toprağı ve tohumu (bitkisel ve hayvansal) kullanarak hammadde üretmek ve bu hammaddeleri tam veya yarı mamül haline getirmektir. Bitkisel üretim, hayvansal üretim, ürünlerin işlenmesi, su ürünleri ve balıkçılık tarım sektörünün içinde yer alan faaliyetlerdir. Tarım sektörü, insan yaşamı için gerekli gıdayı ürettiği için stratejik bir sektördür. Bu nedenle her ülke kendi gıda bağımsızlığını sağlayabilmek için uygun politika araçlarıyla tarım sektörlerine yön vermektedir. Gıda yanında; yem, lif, deri, yakıt, sağlık alanında kullanılan ürünler gibi pek çok ürünü de tarım sektörü üretmektedir. Üretilen bu ürünler, üretim, işleme, depolama, dağıtım, satış aşamalarında istihdam yaratmakta, ihracat geliri sağlamakta, ülkeye, bölgeye, kişilere gelir yaratarak ekonomik gelişime katkı sağlamaktadır (Dellal, 2021a). Bu görevlerini yerine getirebilmesi ve üretimi sağlayabilmesi için sıcaklık ve yağış gibi iklim parametrelerine ihtiyaç duymaktadır. Bunun yanı sıra hava koşullarının bitki ve hayvan ihtiyaçlarına uygun seyretmesi, kuraklık, sel, dolu ve hortum gibi iklim tehlikelerinden zarar görmemesi gerekmektedir (Dellal, 2021b).

Türkiye’nin büyük bölümü yarı kurak iklim şartlarının etkisi altındadır. Bu nedenle hem su kaynakları hem de genelde yağışa bağlı olan kuru tarım nedeniyle yağış miktarı ve dağılımında meydana gelen değişiklikler tarım sektöründe önemli etkiler yaratmaktadır. İklim, tarımsal üretimin gerçekleşmesini sağlayan birinci faktör olması nedeniyle, sıcaklık, yağış ve

atmosferdeki karbondioksit içeriğindeki değişimler, aşırı iklim olaylarındaki artışlar ile deniz seviyesindeki yükselme tarımı etkilemektedir. Bu etkiler kısaca şunlardır (Dellal ve McCarl 2007, Dellal 2018, Dellal vd. 2020):

Bitkisel Üretim: Sıcaklık, yağış ve atmosferdeki karbondioksit içeriğindeki değişimler ve aşırı iklim olaylarında artış bitkilerde büyümeyi, su ihtiyacını, verimi, üretimin miktar ve kalitesini, tohum, fide, fidan gibi üretim materyali temini ve hasat zamanını değiştirmektedir. Daha sık ve şiddetli yaşanan kuraklık ya da aşırı yağışlar nedeniyle ürün kayıpları artmaktadır. Üretim miktarındaki bu değişiklikler maliyetleri etkilemektedir. Bitki hastalık ve zararlıları artmakta, daha fazla zirai mücadele ilacına ihtiyaç duyulmakta, ilaçlama sayısı artmakta ve üretim takvimine göre ilaçlama süresi uzamaktadır.

Toprak: Bitki gelişimi için sıcaklık ve yağış yanında, toprak nemi, nem depolama kapasitesi ve toprak verimliliği önemlidir. Sıcaklıktaki artış, toprak nemini azaltmakta ve bitkinin su ihtiyacını karşılayabilmek için daha fazla sulama yapılması gerekmektedir. Ancak sıcaklık nedeniyle buharlaşmanın fazla olması da sulama işlemini zorlaştırabilmektedir. Ayrıca sıcaklık toprağın mikrobiyal bileşimini arttırmakta, böylece topraktaki besin elementleri olumsuz etkilenebilmektedir.

Hayvansal Üretim: Hayvansal üretim iklim değişikliğinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir. Sıcaklık artışıyla hayvanlarda ısı üretimi ve ısının kullanılması arasındaki denge bozulabilmektedir. Hayvanlarda üreme döngüsünün değişmesine, gebelik oranının düşmesine, düşüklerde artışa, ölüm oranının artmasına, yem tüketim oranının azalmasına, yemin ürüne dönüşümünün azalmasına, canlı ağırlık değişimlerine, süt ve et üretiminin

azalmasına yol açabilmektedir. Hayvansal üretim miktarındaki değişiklikler maliyetleri de etkilemektedir.

Su Kullanımı: Sıcaklıktaki artış buharlaşmayı artırmakta, bu da sulama için depolanan suyun hacminin düşmesine neden olabilmektedir. Ayrıca sıcaklık rejimindeki değişiklikler kar yağış zamanını ve süresini değiştirmekte böylece yaz döneminde ihtiyaç duyulan su miktarının karşılanamamasına neden olabilmektedir. Yeraltı suyu miktarı ve dönüşüm oranı da yine etkilenen diğer faktörlerdir. Yerleşim yerlerinde veya bazı sanayi kollarında kullanılan tarım dışı su talebi sıcaklık ile birlikte artabilmektedir. Suyun kullanımı konusunda sektörler arası rekabet ortaya çıkabilmektedir.

Diğer Etkiler: İklim değişikliğinin belirtilmiş olan doğrudan etkilerine ek olarak, tarımsal üretimi dolaylı olarak etkileyen etmenler de bulunmaktadır. Örneğin deniz seviyesindeki artış verimli kıyı alanlarının kaybolmasına ve su baskınlarına yol açabilmektedir. Yabancı ot, zararlılar ve hastalıklar, toprak erozyonu vb. dolaylı etkiler de sıcaklık artışıyla daha fazla olabilmektedir.

İklim değişikliğinin tarım üzerine etkileri, gıda güvencesinde, kalkınmada ve uluslararası ticaret üzerinde etkili olabilmektedir. Tarım, gıda temini yanında ekonomik bir faaliyet olması nedeniyle, ekonomik dengeleri de büyük oranda etkilemektedir. Örneğin, üretimin azalması, ürün fiyatlarının artmasına, tüketicilerin daha fazla fiyat ödemesine, ithalatın artmasına ve ihracatın azalmasına neden olabilmektedir.

Türkiye’de iklim değişikliğinin tarım sektöründe beklenen en önemli etkisi verimde azalmadır. Türkiye için 2080 yılı itibarıyla sadece beklenen sıcaklık ve yağış değişimlerinin bitkisel ürün verimlerini, buğday, arpa, çavdar, yulafta %8,3; mısırdaki %13,8; ayçiçeğinde %11,8; baklagillerde (kuru fasulye, nohut, yeşil ve kırmızı mercimek) %11,8; çeltikte %19,7;

şekerpancarında %15,8; pamukta %5 oranında azaltacağı tahmin edilmektedir. Kuraklık, sel, dolu vb. aşırı iklim olaylarının daha sık ve şiddetli yaşanması, daha fazla verim ve üretim kaybına neden olması beklenmektedir (Dellal vd., 2019). İklim değişikliğinin tarım etkileri bölgesel ölçekte çalışılmış örneğin Trakya bölgesinde sıcaklık ve yağış senaryolarına göre buğdayda %76 ve ayçiçeğinde %66 verimde azalma olacağı tahmin edilmiştir (TAGEM, 2021)

Tarım sektörü, doğaya bağlı yapısı nedeniyle iklim değişikliğinden en fazla etkilenen sektördür. Tarımsal faaliyetin toprak, su ve orman gibi ekosistemlerle doğrudan ilişkisi, sıcaklık, yağış, bağıl nem ve rüzgâr gibi iklim parametrelerinin ortalamasındaki değişimler, kuraklık, sel ve fırtınalar gibi iklim tehlikelerinin sıklığı ve şiddetindeki artış, tarım sektörünü doğrudan etkilemektedir.

İklim değişikliğinin olumsuz etkileri, maruziyet ve duyarlılığı yüksek olan bu sektörde hâlihazırda gözlemlenmektedir. Bu etkilerin sektörel üretim, tüketim, uluslararası ticaret, istihdam, yoksulluk, gıda güvenliği ve toplumsal eşitlik gibi temel alanlarda önemli yansımaları olacak şekilde artacağı beklenmektedir. Bu nedenle, tarımda iklim değişikliğinin potansiyel olumsuz etkilerine karşı direncin artırılması ve uyum sağlanması önemlidir.

Tarım sektöründe tehlike bileşeni, iklim değişikliği ve doğrudan fiziksel etkilerle ilgili faktörleri içermektedir. Üretim ve tedarik zincirlerine, toprak, su, orman ve biyolojik çeşitlilik gibi ekosistem ve doğal varlıklara zarar verebilecek iklim kaynaklı etkilerin (kısa ve uzun vadeli) potansiyel oluşumudur. Bu tehlike bileşenleri ulaşım, sulama, depolama ve enerji gibi tarımla bağlantılı alt ve üst yapılar üzerinde oluşabilecek etkileri de içermektedir. Aynı zamanda gıda zinciri, tarımsal girdi ve çıktılarının diğer sektörlerle bağlantıları üzerinden, ekonominin geneli ve

kentsel alanlarda oluşabilecek ikincil tehlikeler de önemlidir.

Tarım Sektörü Risk Analizi: Kuraklık

Türkiye’de iklim değişikliğinin tarım sektöründe beklenen en önemli etkisinin kuraklık olacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında kuraklığın bitkisel üretim ve hayvancılığa etkileri analiz edilerek etkilenebilirlik ve risk

değerlendirmesi yapılmış olup, risk haritaları oluşturulmuştur.

Bitkisel üretimde etki zinciri (Şekil 10), klime bağlı risk ve bileşenlerinin sistematik bir şekilde ilişkilendirilmesi ile risk bileşenlerinin ve altta yatan faktörlerinin belirlenmesi ile oluşturulmuştur. Tarımsal ekosistem hizmetlerinin zayıflaması, verimin düşmesi, fiyat artışları, üretici gelir ve istihdam kayıpları, sektörel daralma bitkisel üretimde tahmin edilen önemli risklerdir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Toplam yağış miktarında azalma	Kuraklık	Tarım alanları oranı	İşletme başına ödenen ihbar sayısı	İşletme başına düşen poliçe sayısı	Tarımla bağlantılı ekosistem hizmetlerinin zayıflaması
Ortalama sıcaklık artışı	Yağış miktarı ve yağışlı gün sayısında azalma	Tarımsal işletme sayısı	Tarım sektörü GSYİH oranı	Toplam traktör sayısı	Tarımsal verimlerin düşmesi ve dalgalanması
	Ardışık kurak gün sayısında artış	Sulama alanları oranı	Toplam tahıl üretim miktarı	Sulama randımanı %55’in üzerinde olan sulama alanlarının oranı	Fiyat artışları
		Gıda zincirleri*	Toplam kuraklık ihbar sayısı	Borulu sulama sistemi olan sulama alanı oranı	Üretici gelir ve istihdam kayıpları
		Sektörün bölgesel ekonomik bağlantıları*	Tarımsal işletme başına ödenen zarar sigortası tutarı	Arazi toplulaştırması yapılan alan oranı	Sektörel, bölgesel ve makro-ekonomik daralma, enflasyon, ticaret açıkları
		Tarım dışı sektör bağlantıları*	Tarım ve tahıl yoğunlaşma endeksleri	Sürekli sulanan alanlar oranı	Gıda güvensizliği ve yoksullaşma
		Üreticiler ve üretim*	Buğday, arpa ve mısır verim değişkenlikleri	Paydaşların risk ve maruziyet algısı*	Toplumsal eşitsizliklerin artması
		Toprak ve su ekosistemleri*	Dönemsel, ürün büyüme fazı hassasiyetleri*	İnsani ve sosyal sermaye*	Bitkisel hastalıkların artması
			Tarım verimin fiziksel etkilere hassasiyeti*	Fiziksel altyapı ve sermaye*	Verim ve üretim kayıplarının yarattığı fiyat artışları nedeniyle gıda güvenliği riskleri
			Aşırı iklim olaylarının neden olduğu ani ürün kayıpları*	Teknolojik seçenekler ve erişim*	Sektörel fiyat artışları nedeniyle artan makro ekonomik riskler (enflasyon, ticaret açığı)
			Tarımsal üretim ve ürün deseni bazı duyarlılıklar*	Kritik kurum ve kaynaklarla ilgili karar süreçleri *	Toprak ve su varlıkları üzerine artan rekabet
			Hane tarımsal geliri*	Risk yönetim süreçleri*	Yerel biyoçeşitlilik kaybı
			Sektörün makro ve bölgesel ekonomi bağlantıları*	Bilgi yönetimi ve bilgiye erişim*	

Şekil 10 Etki Zinciri: Tarım-Tahıl Sektörü ve Kuraklık İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir.

Bitkisel üretimde maruziyet, illerdeki toplam tarım alanı, mera-çayırılık alanları, işletme sayısı ve sulama alanı verileri ile analiz edilmiştir. Türkiye'nin 1990-2019 döneminde, tarımsal alanlarda, Ege, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki birçok ilin kuraklık tehlikesine maruz kaldığı ve kuraklığa yüksek duyarlılık gösterdikleri tespit edilmiştir.

Ekonomik olarak duyarlılığı belirleyen en temel faktörlerden biri ilin tarımsal yoğunlaşma profilidir. Tek üründe yoğunlaşma, duyarlılığı artırmaktadır. Örneğin buğday üretiminde yoğunlaşması o ilin duyarlılığını artırmakta, ürün çeşitliliğinin artması duyarlılığı düşürmektedir. Tarım sektörünün ilin GSYH'si içindeki payı, kuraklık ile ilgili ihbar sayıları, ödenen zararların büyüklüğü illerdeki duyarlılığı ortaya koyan diğer göstergelerdir. Elde edilen veriler sonucunda İç Anadolu Bölgesi'ndeki iller çok yüksek ve yüksek duyarlılığa sahip iller olarak belirlenmiştir.

Bitkisel üretimde uyum kapasitesi ile ilgili olarak işletme başına düşen poliçe sayısı, ildeki sulama randımanı, sulama sistemlerinin yapısı gibi veriler dikkate alınarak yapılan analiz sonucunda özellikle arz güvenliği açısından çok önemli olan

Trakya, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde uyum kapasitesinin görece yüksek olduğu belirlenmiştir.

Duyarlılık ve uyum kapasitesi bileşenleri bir arada değerlendirilerek etkilenebilirlik analizi yapılmıştır. Buna göre, Marmara ve Ege Bölgeleri ile ülkenin güneyinde yer alan illerin etkilenebilirliği düşük olarak belirlenmiş, duyarlılığı yüksek bazı Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi illerinin etkilenebilirliği görece yüksek tespit edilmiştir.

Tarım sektöründeki bitkisel üretiminin kuraklık riski incelendiğinde, her ne kadar İç Anadolu Bölgesi illerinin uyum kapasitesi yüksek olsa da bitkisel üretimin kuraklık riski çok yüksek ve yüksek seviyede tespit edilmiştir. Duyarlılığı yüksek illerin çoğunda kuraklık riski çok yüksek veya yüksek seviyede belirlenmiştir. Mevcut dönem koşullarına göre Konya, Karaman, Isparta, Mersin, Giresun, Sivas, Malatya, Kahramanmaraş, Hatay, Kars, Ağrı ve Van en yüksek riskli illerdir (Şekil 11).

Şekil 11 Mevcut Dönem Risk Haritası: Tarım-Tahıl ve Kuraklık İlişkisi

Hayvancılık Sektörü Risk Analizi: Kuraklık

Hayvansal üretimde ise etki zinciri, bitkisel üretim etki zincirine benzer şekilde iklime bağlı risk ve bileşenlerinin sistematik bir şekilde ilişkilendirilmesi ile hazırlanmış olup, Şekil 12 ile sunulmuştur.

Hayvancılıkta beklenen riskler verim kayıpları, maliyet ve fiyat artışları, aşırı iklim olayları nedeniyle zararların artışı, gelir azalmaları, sektörde ekonomik daralma ve gıda güvenliği riskleri olarak sıralanabilir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Toplam yağış miktarında azalma	Kuraklık	Toplam mera alanları oranı	İşletme başına ödenen ihbar sayısı	Mera alanları oranı	Artan patojenler, parazitler ve vektörlere bağlı hastalıklar
Ortalama sıcaklık artışı	Yağış miktarı ve yağışlı gün sayısında azalma	Toplam canlı hayvan sayısı	Tarım sektörü GSYİH oranı	Toplam mera ıslah çalışmaları oranı	İçme suyunda kıtlık
	Ardışık kurak gün sayısında artış	Aşırı iklim olaylarına maruz kalan mera alanı ve işletme sayısı*	Toplam süt üretim miktarı	İşletme başına düşen poliçe sayısı	Hayvansal verim kayıpları
		Yem fiyatlarındaki artışın toplam maliyetlerdeki oranı*	Toplam kuraklık ihbar sayısı	Mera uyum planları*	Maliyet ve fiyat artışları
		Sektörünün bölgesel/yerel ekonomideki oranı*	Tarımsal işletme başına ödenen zarar sigortası tutarı	İklim uyum kapasitesi yüksek genetik geliştirme çalışmaları*	Aşırı iklim olayları kaynaklı zarar artışları
		İklim değişikliği kaynaklı hastalıklara maruz kalan hayvan sayısı*	Kırmızı et ve süt üretim değerinin bölgesel ekonomi katkısı*	Sektör ve işletme uyum destekleme kaynakları/ fonları*	İşletme gelir daralması ve değişkenliği
			Kırmızı et ve süt bazı verim sıcaklık esneklikleri*	Büyükbaş hayvancılık sıcaklık stresi yönetim planı*	Sektörel ekonomik daralma ve istihdam kaybı
			Aşırı iklim olayı zararları*	Uyumla ilgili planı olan işletme sayısı*	Verim ve üretim kayıplarının yarattığı fiyat artışları nedeniyle gıda güvenliği riskleri
			Yetiştirilen hayvan cinslerinin hastalıklara duyarlılıkları*	Sıcaklık artışı ve aşırı iklim olaylarına karşı altyapı yatırımı yapan işletme sayısı*	Sektörel fiyat artışları nedeniyle artan makro ekonomik riskler (enflasyon, ticaret açığı)
			İşletme reel gelirleri iklim indeksi*		Toprak ve su varlıkları üzerine artan rekabet Yerel biyoçeşitlilik kaybı

Şekil 12 Etki Zinciri: Hayvancılık Sektörü ve Kuraklık İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir.

Hayvancılık sektöründe en önemli maruziyet göstergesi toplam hayvan varlığıdır. Hayvan sayısının fazla olması illerin maruziyetini artıran bir faktördür. Bu çerçevede Doğu Anadolu ve İç Anadolu illerinin maruziyeti yüksektir. Mera alanlarının toplam coğrafi alana oranı da hayvancılık sektöründe maruziyet göstergelerinden biri olarak belirlenmiştir.

Hayvancılıkta en önemli duyarlılık bileşenleri olarak kuraklık ihbar sayıları ve hayvansal üretim (sadece süt üretim verilerine ulaşılabilmektedir) ile birlikte işletme başına ödenen zarar sigortaları ele alınmıştır. Buna göre, İç Anadolu ile birlikte Manisa ve Kütahya illerinde duyarlılığın görece yüksek

olduğu; buna karşılık doğu illerinde ise daha düşük olduğu gözlenmiştir.

Uyum kapasitesi olarak sadece mera alanları ve mera ıslah çalışmalarının yapıldığı alan bilgilerine ulaşılabilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre, genel olarak Trakya ve İç Anadolu'da uyum kapasitesinin görece yüksek olduğu görülmektedir.

Etkilenebilirlik analizi sonuçlarına göre, Ege ve Akdeniz Bölgeleri'nde yer alan iller yüksek ve çok yüksek etkilenebilirlik seviyesi ile öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, etkilenebilirlik İç Anadolu'nun batısında yüksek seviyelerde iken doğuya doğru gidildikçe düşmektedir.

Hayvancılık sektöründe kuraklık riskine bakıldığında, Konya ve güneyindeki iller ile Doğu Anadolu illerinin yüksek seviyelerde riske sahip olduğu görülmektedir. Mevcut dönem verilerine göre Konya, Karaman,

Aksaray, Niğde, Isparta, Antalya, Mersin, Kahramanmaraş, Malatya, Şanlıurfa, Elazığ, Diyarbakır, Muş, Ağrı, Erzurum ve Kars illerinde kuraklık riski çok yüksektir (Şekil 13).

Şekil 13 Mevcut Dönem Risk Haritası: Hayvancılık Sektörü ve Kuraklık İlişkisi

4.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

Tarım sektöründe iklim değişikliğine uyum için tarım politika araçları gözden geçirilerek dönüştürülecek; sermaye, altyapı, teknoloji ve bilgi kaynakları güçlendirilecektir.

İnsani ve sosyal sermayenin tarımsal alanda ölçülmesi ve geliştirilmesi, fiziksel sermaye stoğunun geliştirilmesi, teknolojik seçenekler ve teknolojiye erişim, kurum ve karar alma otoritelerinin yapısı ve destekleme araçları, finansal risk yönetimi araçlarına erişim, bilgi yönetimi ve bilgiye erişim konuları önem taşımaktadır.

İnsani ve sosyal sermayenin tarımsal alanda ölçülmesi ve geliştirilmesi

İl seviyesindeki temel sosyo-ekonomik faktörlerden uyum kapasitesinin en belirleyici değişkenlerinden biri, ilin SEGE (Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi) 2017 skoru ile ölçeklendirilen insani kalkınma durumudur. SEGE raporları ilin veya ilçenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini yansıtmaktadır. Bu çerçevede, uyum kapasitesinin geliştirilmesi için ilçe seviyesinde eğitim, sağlık, ekonomik kalkınma göstergelerinde geride olan illere eğitim ve sağlık yatırımları önceliklendirilmelidir.

Tarımsal üreticilerin yaş, eğitim, cinsiyet profilleri, tarım sektörüyle bağlantılı paydaş kurumlardaki çalışanların bilgi ve eğitim seviyeleri uyum kapasitesinde belirleyici olan çok önemli faktörlerdir. Tarım sektörüne özel uyum kapasitesinin geliştirilmesi için ilgili bilgilerin tarımsal işletme, kırsal alan, köy vb. alt seviyelerde sistematik olarak toplanması ve bu alanda geride kalan alanlara eğitim, sağlık, kadın ve erkek fırsat eşitliği yönünde hizmet ve yatırımlar önceliklendirilmelidir.

Kırsal nüfusun sosyolojik yapısı, sosyal ve ekonomik koruma ağları, toplumsal ve

bireysel hakların korunumu ve etkinliği, toplumsal katılım ve eşitlik yapısı, tarımsal ve kırsal alanda destek sağlayan sivil toplum örgütlerinin yaygınlığı, uyum kapasitesi açısından çok önemli değişkenlerdir. Uyum kapasitesinin geliştirilebilmesi ve geride kalan idari alanların kaynak ve hizmet dağılımında önceliklendirilebilmesi ile ilgili bilgilerin il, ilçe, köy vb. alt seviyelerde sistematik olarak toplanması ve uyum eylem planlarının buna göre yönlendirilmesi gerekmektedir.

İşletme başına düşen arazi varlığı önemli bir uyum kapasitesi göstergesidir. Adalet, sosyal fayda ve kadın merkezli arazi toplulaştırılma çalışmaları uyum kapasitesini artıracak bir yatırım alanıdır. Uyum kapasitesinin ve işletme başına arazinin düşük olduğu iller önceliklendirilmelidir.

Tarım sektöründe hizmet veren dernekler iklim değişikliğine uyum ve kapasite geliştirme yönünde desteklenmelidir.

İklim değişikliği bazı iller için önemli olan deniz balıkçılığını doğrudan etkilemektedir. Bu etkilerle birlikte balıkçılık sektörünün gelir kaynağı olan türlerin dağılımı ve yıllık av miktarlarındaki değişim, istilacı türlerin giriş, erken tespit, yayılım, imha ve yönetimlerine ilişkin önlemler alınmalıdır. Özellikle Muğla, Samsun gibi illerde yaygın olan aile balıkçılığı yapan grupların iş ve gelir riskleri artmasına yönelik gelir destekleri sağlanmalı, alternatif gelir olanakları yaratılması için yatırımlar yapılmalıdır. Azalan kaynakların sürdürülebilirliği ve balıkçının sosyo-ekonomik durumu ve yaşam koşullarını da dikkate alan stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir.

Fiziksel sermaye stoğunun geliştirilmesi

Tarımsal üretiminin sürdürülebilmesi için toprak ve su varlığının mevcut durumunu korumak ve geliştirmek en önemli eylemdir. Koruma ve geliştirme planları adına toprak

ve su varlığının mevcut durum analizleri yapıp bu yönde eylemler kurgulanmalıdır. Tarım topraklarının tarım dışına çıkışının engellenmesi, toplulaştırma çalışmalarının genişletilmesi, arazi kullanım planlarının yapılması ve planlara göre yapılan uygulama sürecinin takibi gereklidir.

Tarım arazilerinin, meraların niteliklerinin ve kırsal peyzajın korunmasının sağlanması, mera kapasitelerinin ve veriminin izlenmesi, meralarda su dengesine yardımcı olacak, verimi arttıracak seçeneklerin belirlenmesi ve uygulanması gereklidir.

Tarımla bağlantılı sulama, ulaşım, lojistik, enerji gibi temel altyapı ve üstyapı stoğu ile bunun bölgesel ve yerel dağılımı uyum kapasitesi açısından çok önemli değişkenlerdir.

Tarımsal üretimde iklim değişikliği etkileri altında azalan yağışlar ve artan kuraklıklar su sorununu çok kritik hale getirmektedir. Bu nedenle tarımsal sulama altyapısının yaygınlığı, verimi ve niteliği uyum için en önemli altyapı gereksinimidir.

Su varlıklarının sürdürülebilir olması ve dolayısıyla uyum kapasitesinin uzun vadeli olması açısından, sulama verimliliği kilit niteliktedir. 2017 yılında yayınlanan "Sulama Sistemlerinde Su Kullanımının Kontrolü ve Su Kayıplarının Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik"de (Resmî Gazete, 2017) hedeflendiği gibi sulama randımanı %55'in üzerinde olan sulama alanların ilin toplam sulama alanına oranına göre düşük olduğu illerde sulama verimliliği arttıracak yatırımlar önceliklendirilmelidir.

Ulaşım ve lojistik alanlarında maruziyeti azaltan ve verimliliği arttıracak iklim değişikliğine uyuma yönelik fiziksel yatırımlar artırılmalıdır (modern depolama, soğuk/serin hava zinciri sistemleri, verimli ulaşım altyapısı).

Hayvancılıkta artan maliyetler bazı bölge ve il ekonomileri için önemli seviyelere çıkabilir. Sıcaklık stresini azaltmaya yönelik kapasite

geliştirme, havalandırma ve soğutma yatırımları desteklenmelidir. Bina, enerji ve yol altyapılarında güçlendirme desteği sağlanmalıdır.

Tarım sektöründe arz zincirinin her aşamasının hassasiyetinin değerlendirilmesi; uyum eylemlerinin buna göre belirlenmesi ve çok paydaşlı olan tarım sektörünün bütünleşik bir şekilde ele alınmalıdır. Tarladan Sofraya Stratejisi de gözetilerek zincirin daha adil kapsayıcı ve sürdürülebilir hale gelmesi hedefi gözetilerek kırılğanlıkların tespit edilmesi ve uyum kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Teknolojik seçenekler ve teknolojiye erişim

Tarımda yeni biyolojik, kimyasal, altyapı ve bilgi teknolojilerine erişim, bu teknolojilerin kullanım yaygınlığı ve dağılımı gibi faktörler iklim değişikliğine uyum kapasitesinin geliştirilmesi için çok önemlidir.

İklim değişikliğinin orta ve uzun vadede il için önemli ürünlerin etkilenebilirliğinin azaltılması için önlemler alınması gerekmektedir. Örneğin verimin azalması nedeniyle kırılğanlığın yüksek olduğu illerde buna neden olan temel etkenlerin belirlenmesi ve buna uygun önlemler alınması (çeşit değişikliği, ürün deseni değişikliği gibi) gerekmektedir.

Bitkisel üretimde ve hayvancılıkta, il ve/veya ilçe düzeyinde toprak ve su kaynaklarının etkin kullanımını ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlayabilecek uygun ürün deseni ve hayvancılık sistemi belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Uydu merkezli ve sensörlü erken uyarı, izleme teknolojileri, bilgi sistemleri ile entegre tarımsal uygulama teknolojileri gibi dünya genelinde hızla yaygınlaşan teknolojilerin kullanımına yatırımlar yapılmalı ve bu teknolojiler uyum kapasitesi düşük tarımsal işletmelerin erişimi önceliklendirilecek şekilde yaygınlaştırılmalıdır.

Özellikle bitkisel üretimde kuraklık, şiddetli yağış, sel, fırtına gibi afetlerin sayısı ve sıklığının artması nedeniyle verim ve üretim kayıplarının artması beklenmektedir. İl özelinde erken uyarı sistemleri yaygınlaştırılmalıdır. Türkiye’de etkisi giderek artan kuraklık, sel, dolu ve taşkınlarla mücadele ve uyum sistemlerinin ve altyapısının geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Yeni teknolojilerin yaygınlaştırılması kadar doğa dostu ve iklim değişikliğine uyum kapasitesini artırıcı geleneksel ve doğal yöntemlerin de desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda toplumun katılımcı rol oynamasıyla kapsayıcı ve bütünleştirici kentsel tarım uygulamalarının geliştirilmesi önemlidir. Türkiye genelindeki organik tarım ve iyi tarım uygulamaları yapan kişi sayısını artıracak ve tüm illerde bu uygulamaları yaygınlaştıracak önlemler alınmalıdır. Benzer şekilde, işlemsiz tarım uygulamaları, koruyucu ve onarıcı tarım uygulamaları, yağmur hasadı, permakültür, canlı rüzgâr perdeleri uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır.

TARSİM (Tarım Sigortaları Havuzu) iklim risklerine yönelik önemli uyum araçlarından biridir. Aşırı sıcaklık, aşırı soğuklar, ardışık kurak günler sayısı ile sel ve su baskını, dolu, fırtına yoğunluğu ve sıklığı olayları TARSİM tarafından belirli esaslar çerçevesinde teminat altına alınmaktadır. Bu araç, üretimle bağlantılı risklerin yönetimi açısından önemli bir kapasite sağlamaktadır. TARSİM tarafından prim indirimi şeklinde desteklenen Dolu Ağı ve Örtü Sistemleri (Doluya karşı), Rüzgâr Pervaneleri (Dona karşı), Sisleme Sistemleri (Dona karşı) gibi zarar önleyici ve risk azaltıcı sistemler ayrıca teşvik edilmelidir. Eldeki veriler, il ya da ilçe seviyesinde tarımsal işletmelerin teknoloji kullanımı profilleri konusunda detaylı bilgi vermemektedir. Uyum kapasitesinin geliştirilebilmesi için farklı teknoloji

kategorileri ile ilgili bilgilerin il, ilçe, köy, çiftçi profili alt seviyelerde sistematik olarak toplanması ve teknolojik yatırım önceliklendirilmesinin buna göre yapılması gerekmektedir.

Kurum ve karar alma otoritelerinin yapısı ve destek araçları

Tarım sektörüne yönelik hizmet veren merkezi ve yerel kurumların yaygınlığı ve etkinliği, iklim değişikliği ile ilgili karar alma ve uygulama yetkinlikleri, diğer bileşenlerin karar alma süreçlerine katılımı ve etkisi uyum kapasitesini belirlemede önemli faktörlerdir.

İklim değişikliğine dirençli ve teknolojiyi etkin kullanan, havzanın ürün desenini ve su bütçesini dikkate alan sürdürülebilir ve rekabetçi bir tarım sektörü oluşturulması için tarım politikalarının ve mevzuatın gözden geçirilmesi ve güncellenmesi gereklidir.

Tarımsal işletmelere sağlanan desteklerin niteliği ve niceliği iklim değişikliğine maruziyeti azaltacak, uyum kapasitesini artıracak şekilde önceliklendirilmeli ve çeşitlendirilmelidir:

- **Tarımsal gelir çeşitlendirme destekleri:** Tarımsal gelirin tek ürüne yoğunlaştığı illerde geliri çeşitlendirecek çalışmalar yapılmalıdır.
- **Ürün deseni çeşitlendirme destekleri:** Tarımsal gelirin bir ürün grubunda (buğday, arpa, fındık, kayısı, kümes hayvancılığı) yoğunlaştığı illerde ürün çeşitlendirecek çalışmalar yapılmalıdır.
- **Biyolojik çeşitlilik destekleri:** Yerel, bölgesel ve ulusal seviyede biyolojik çeşitliliğin devamlılığı açısından önemli endemik ürünlerin yetiştirildiği küçük aile işletmeleri desteklenmelidir.
- **İklim değişikliğine duyarlılığı azaltan ürün destekleri:** İklim hassasiyeti yüksek ürünlerden düşük ürünlere

- geçişini yönlendirecek yerel desteklemeler tasarlanmalıdır.
- **Tarım dışı gelir çeşitlendirme destekleri:** Tarımsal işletmelerin tarım-dışı gelir kaynakları elde etmeleri iklime bağlı risklerini azaltan önemli bir uyum yöntemidir. Bu alanda veri toplanıp (hanelerin tarım-dışı gelir profilleri) kırsal alanda alternatif gelir olanakları geliştirecek yatırımlar yapılmalıdır (turizm, sağlık, enerji vb.).
 - **Uyum teknoloji destekleri:** Akıllı sulama, akıllı ürün takibi, erken uyarı gibi alanlarda teknolojik yatırımlara ayrılan kaynaklar önemli miktarda artırılmalıdır.
 - **Uyum merkezli Ar-Ge destekleri:** Tohum geliştirme başta olmak üzere uyum kapasitesini artıracak Ar-Ge çalışmalarına ayrılan kaynaklar önemli miktarda artırılmalıdır.
 - **Tıbbi bitki üretim destekleri:** İklim değişikliği ile birlikte halihazırda olmayan yaygın ve bulaşıcı hastalıkların yaşanması beklenmektedir. Bu nedenle hastalıkların tedavisinde kullanılan tıbbi ıtri bitkilerin tespit edilerek üretim miktarlarında artışı desteklenmelidir.
 - **Yeşil altyapı destekleri:** Başta akıllı sulama sistemleri olmak üzere, lojistik, ulaşım, verimli depolama altyapı yatırımlarına ayrılan kaynaklar önemli miktarda artırılmalıdır.
 - **Doğa-iklim dostu tarımsal uygulama destekleri:** İklim değişikliğine uyum kapasitesini artırıcı geleneksel ve doğal yöntemlerin de desteklenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, organik tarım, iyi tarım uygulamaları, işlemsiz tarım, koruyucu ve onarıcı tarım, uygulamaları, yağmur hasadı, permakültür, canlı rüzgâr perdeleri uygulamaları desteklenmelidir. Ekosistem Tabanlı Uyum (EBA) Stratejisiyle belirlenen uyum eylemlerine net politika hedefleri eklenmeli ve periyodik olarak performans değerlendirmeleri yapılmalıdır.
 - **Baklagil üretim ve tüketim destekleri:** Baklagil üretimi ve tüketiminin yaygınlaştırılmasına önem verilmelidir. Organik baklagil üretiminin ve baklagil üretimi esnasında mikrobiyal gübre uygulamasının yaygınlaştırılmasına destek sağlanmalıdır.
 - **Biyolojik/doğa rezerv alanları:** Tarımsal potansiyelin düşük olması ya da sağladığı ekosistem hizmetlerinin kritik olması nedeniyle belirlenen tarım alanları biyolojik rezerv alanları olarak değerlendirilmelidir. Bu alanlar üzerinde çalışan üreticilere bu alanları korumaları için gelir desteği sağlanmalıdır.
 - **Arıcılık:** Arıcılıkta geliştirilmesi gereken kapasite, uyum için çok önemlidir. Arıcılığın yaygın olduğu illerde arıcılık uyum çalışmaları yoğunlaştırılmalı, arıcılıkla uğraşan hane ve işletmeler bu yönde desteklenmelidir. Arıcılık sektörünün uyum kapasitesi geliştirilirken diğer sektörlerle olan (özellikle meyve üretimi ve turizm) bağlantısı (risk ilişkisi) dikkate alınmalıdır.
 - **Balıkçılık:** İklim değişikliğine bağlı iklim değişiklikleri sonucu deniz suyu sıcaklığındaki ve su parametrelerindeki değişiklikler nedeniyle sucul biyolojik çeşitlilik olumsuz yönde etkilenmiş ve canlı kaynaklar önemli ölçüde yok olma tehlikesi ile yüz yüze kalmıştır. Artan deniz sıcaklıklarıyla birlikte balık türlerinin ürün verimliliği, üreme ve hayatta kalma oranları gibi ekonomik olarak önemli faktörler değişmektedir. Bununla birlikte yeni hastalıkların yaratacağı riskler artmaktadır. Farklı veya spesifik kirleticiler (emerging pollutants)

kaynaklı riskler ile ilgili çözüm odaklı çalışmalar yürütülmelidir. Fırtına gibi aşırı iklim olaylarının artması tesis altyapılarına zarar verebilir ve yeni yatırımlar gerektirebilir. Bu etkilerin ve risklerin ışığında kültür balıkçılığının uyum kapasitesini artırıcı altyapı ve bilimsel araştırma desteklemeleri sağlanmalıdır. İstilacı türlere yönelik mücadele stratejileri geliştirilmelidir (doğal yöntemlerle mücadele vb.)

- **Kadın merkezli uyum destekleri:** Yaşanan iklim olayları çerçevesinde özellikle üretim tarafında kadın çiftçilerin ve kadın tarım işçilerinin olumsuz etkilenmesi söz konusudur. Kadın çiftçilere ve kadın tarım işçilerine özel destek araçları geliştirilmelidir. İklim tehlikelerinden etkilenebilirliği yüksek ve uyum kapasitesi düşük olan kadın çiftçiler ve kadın işçiler önceliklendirilmeli ve desteklerle uyum kapasiteleri artırılmalıdır.
- **Uygulama ve yaptırımlar:** İklim değişikliğine uyum yöntemlerine uygun olarak tarımsal faaliyet gösteren işletmelerin desteklenmesi esas olmalıdır. Ancak bu tedbir ve önlemlere bağlı kalmaksızın faaliyet gösteren, tarımsal sürdürülebilirliği tehdit edecek şekilde doğal varlıklara zarar veren işletmelerin yükümlülükleri artırılmalı ve gereken durumlarda cezai yaptırım maddeleri oluşturularak uygulanmalıdır.
- **Ticaret politikalarının iklim değişikliğine uyum amaçları çerçevesinde revize edilmesi:** Uluslararası ticaret politikaları belirlenirken iklim değişikliğinin hem ihracat hem ithalat odaklı ürünlerdeki etkileri dikkate alınmalı ve ilgili politika araçları (ithalat vergileri, destekler, ikili, bölgesel ve küresel ticaret ilişkileri ve anlaşmaları) bu yönde oluşacak riskleri azaltacak yönde kullanılmalıdır. Yerli

üretimin iç talebi karşılayamaması nedeniyle dışa bağımlılığın olduğu, dolayısıyla ithalatı yıllar itibarıyla artan ürünlere yönelik strateji ve eylem planları hazırlanmalıdır.

Gıda ithalatına bağımlılığı azaltmak ve tarımdan daha fazla değer elde etmek için yerel pazarların ve tedarik zincirlerinin geliştirilmesi için yatırımlar yapılmalıdır.

- **İhraç ürünlerinin korunması:** İhracat kaynaklı riskler özellikle üreticilerin aşırı iklim olaylarının yarattığı gelir kaybı şoklarından korunması, ihraç ürünlerinde uyum çalışmalarının önceliklendirilmesi, ürünlerin bölgesel ve ekolojik dağılımı ile ilgili planlamalar yapılmalıdır. Özellikle yoğun su tüketimine sahip bitkilerin ihracı konusunda kapsamlı raporlama ve projeksiyonlar yapılmalı, iklim değişikliğine direnci yüksek tür ve çeşitlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması yönünde yatırımlar artırılmalıdır.

Finansal risk yönetimi araçlarına erişim

Tarım arz zincirlerinin farklı halkalarında risklere karşı müdahale kapasitesi, üretim, işleme, ticaret, tüketim ağlarının yapısı, birbiriyle bağlantılı sistematik riskleri ölçüp azaltabilme kapasitesi geliştirilmelidir.

İklim risklerine yönelik uyum araçlarından en önemli olanlarından biri tarımsal sigortadır. İşletme başına sigorta poliçe sayısı artırılmalı, bu oranın görece düşük olduğu iller ve/veya ürünler Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ürün deseni ve üretim planlamaları ve destekleme uygulamaları kapsamında önceliklendirilmelidir.

TARSİM vasıtasıyla teknoloji yatırımlarıyla birlikte mevcut uygulamalara ek olarak daha detaylı modellemelerin yapılması, çiftçilerin ve/veya ürünlerin Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ürün deseni ve üretim planlamaları ve destekleme uygulamaları

kapsamında kırılabilirlik ve risk seviyelerine göre prim desteklerinin artırılması, planlamaya uygun olmayan ürünlerde azaltılması, muafiyet ve müşterek sigorta kuralları gibi araçlar kullanılarak zarar tazminatlarının güçlendirilmesi ve gelir garantilerinin artırılması sağlanmalıdır.

İklim sigortasının sadece iklimsel etkileri değil aynı zamanda sosyo-ekonomik etkileşimleri de risk faktörü olarak yerel seviyede izlenmeli ve sigorta kapsamı yerelde çeşitlendirilmelidir. Bu alanda yapılacak geliştirmeler artması beklenen iklim riskleri ışığında giderek artacak bir bütçe yükü getireceği için finansman planlamaları bu yükleri karşılayacak zaman çizelgesinde ve esnekliğinde dinamik olarak yapılmalıdır.

Bilgi yönetimi ve bilgiye erişim

Karar vericilere sağlanan bilgilerin güvenilirliği, tarım sektöründeki devlet ve özel kuruluşların bilgi üretme yetkinliği artırılmalıdır.

Üniversitelerde tarım sektöründe iklim etkileri ve uyumla ilgili yapılan araştırma çalışmalarının genişliği ve derinliği artırılmalı var olan bilimsel araştırma ve verilerin karar alma süreçlerine dahil edilebilme yetkinliği geliştirilmelidir. Ayrıca, üniversiteler bu alanda disiplinlerarası yaklaşımlar benimseyerek, tarım sektöründeki iklim değişikliğiyle ilgili sorunlara çözüm odaklı ve yenilikçi stratejiler geliştirmelidir. Bu stratejiler doğrultusunda uygun işbirlikleri ve destek sağlanmalıdır.

İklim değişkenleri ile tüm bölgelerdeki temel tarımsal ürünler üzerine iklim hassasiyeti çalışmaları yapılması gerekmektedir.

İklim hassasiyeti görece daha az olan bitki türlerinin ve hayvan ırklarının geliştirilmesi; uyum kapasitesi yüksek olan yerel ırkların korunması, desteklenmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

İklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkabilecek yeni bitki ve hayvan hastalıkları ile zararlı organizmalar üzerine araştırma yapılması ve hastalık ile zararlı organizma risklerine karşı önlem alınması gerekmektedir. Türkiye'nin bu konudaki kapasitesi üzerine sistematik bir değerlendirme yapabilmek için ilgili paydaşları ve uzmanları içine alan detaylı bir çalışma yapmak gerekmektedir.

Tarım il/ilçe müdürlüklerindeki personel sayıları artırılmalı, personelin iklim değişikliğine uyum alanındaki yetkinlikleri güçlendirilmelidir. Bu alanda geride kalan illere yetkin personel desteği sağlanmalıdır.

Türkiye genelinde çiftçiler, iklim değişikliğinin gözlemlenen ve beklenen etkileri konusunda geniş çaplı, kısa ve uzun dönemli eğitim programları ile desteklenmelidir. Kendi kendilerine yapabilecekleri uyum çalışmaları ve bunların faydaları üzerine yerelde ve ürün bazlı eğitimler sağlanmalıdır.

Kamusal destekli uyum çalışmaları konusunda bilgi ve uygulamalar üzerine eğitimler sağlanmalıdır. Hem Tarım ve Orman Bakanlığı yerel ekipleri hem özel sektörün yereldeki temsilcileri hem de önder çiftçiler bu eğitimin yaygınlaştırılması için eğitimcilerin eğitimleri ile desteklenmelidir.

Uyum alanındaki bilgi ve yetkinliklerin bütünselliği için Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) aracılığıyla kırsal ve kentsel alanlardaki okullarda ve üniversitelerde yoluyla kırsal alanlardaki okullarda çocuk ve gençlere iklim değişikliği ve tarım alanında geniş kapsamlı eğitimler sağlanmalıdır.

Türkiye genelindeki tüm üreticiler, modern telekomünikasyon ağları ve teknolojileri ile gündelik operasyonlardan uzun vadeli planlarına kadar yarar sağlayabilecekleri bilgileri, sağlıklı, doğru ve güvenilir bir şekilde alabilecekleri canlı ve dinamik bir iletişim ağı ile desteklenmelidir.

Bu bilgiler ve öneriler ışığında tarım sektöründe iklim değişikliğine uyum için üç adet stratejik hedef belirlenmiş, bu hedeflere ulaşmak için on iki adet eylem önerilmiştir.

Stratejik Hedef 1. Tarım sektörünün iklim değişikliğine uyumu için politika ve yasal çerçevenin geliştirilmesi, kurumsal kapasitenin, iş birliğinin ve farkındalığın güçlendirilmesi.

TAR1. İklim değişikliğine dirençli ve teknolojiyi etkin kullanan, havzanın ürün desenini ve su bütçesini dikkate alan sürdürülebilir ve rekabetçi bir tarım sektörü oluşturulması için tarım politikalarının ve mevzuatın gözden geçirilmesi ve güncellenmesi.

TAR2. Tarım havzaları veya işletme bazında tarımsal üretimin planlanması ve bu planlamalardaki hedeflere ulaşılabilmesi için tarımsal desteklerin revize edilmesi.

TAR3. İklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlanması amacıyla tarım sektöründe faaliyet gösteren paydaşlara yönelik eğitim, bilinçlendirme ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin yaygınlaştırılması.

Stratejik Hedef 2. Tarımsal üretimde ekosistemlerin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması.

TAR4. Bitkisel üretimde ve hayvancılıkta, il ve/veya ilçe düzeyinde toprak ve su kaynaklarının etkin kullanımını ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlayabilecek uygun ürün deseni ve hayvancılık sistemi belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılması ve çiftçiyi yönlendirmek amacıyla rehberler hazırlanması.

TAR5. Tarım arazilerinin, meraların niteliklerinin ve kırsal peyzajın korunmasının sağlanması, mera kapasitelerinin ve veriminin izlenmesi, meralarda su dengesine yardımcı olacak, verimi artıracak seçeneklerin belirlenmesi ve uygulanması.

TAR6. Ulusal düzeyde tarımsal faaliyetlere yönelik doğa temelli çözümler kılavuzu oluşturulması, ekosistem odaklı gıda üretim modeli geliştirilmesi, tarımsal çevrede tarımsal ormancılık faaliyetlerinin uygulanması ve yaygınlaştırılması.

TAR7. İklim değişikliğine uyumlu sürdürülebilir su ürünleri yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi, sucul biyolojik çeşitliliğin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı, balıkçılıkta istilacı türlerle mücadele planı oluşturulması.

TAR8. Arıcılıkla uğraşan hane ve işletme desteklerinin iyileştirilmesi; diğer sektörlerle olan (özellikle meyve üretimi, turizm ve bal ormanı) bağlantısının (risk ilişkisi) dikkate alınması.

Stratejik Hedef 3. İklim değişikliğinin tarıma etkisi ve uyumu konusunda Ar-Ge çalışmalarının artırılması, tarımda veri tabanı, bilgi teknolojileri ve inovasyon uygulamalarının geliştirilmesi ve tarımsal faaliyetlerin buna uygun olarak yürütülmesi.

TAR9. Tarım sektöründe iklim değişikliğinin etkileri ve uyum konusunda Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi ve geliştirilmesi.

TAR10. Tarım sektöründe etkilenebilirliğin belirlenmesinde önemli rol oynayan sosyo-ekonomik faktörlerin belirlenmesi ve izlenmesi (il, ilçe, köy düzeyinde).

TAR11. Tarımda veri tabanı, bilgi teknolojileri ve inovasyon uygulamalarının ve inovatif faaliyetlerin geliştirilmesi ve tarımsal faaliyetlerin buna uygun olarak yürütülmesi.

TAR12. Kritik altyapılara (sulama, soğuk zincir, modern depolama, ulaşım altyapısı, vs.) ilişkin kayıp ve zararın azaltılması ve sigortacılık sisteminin iklim değişikliğinin etkileri de göz önüne alınarak geliştirilmesi.

KAYNAKÇA: Tarım ve Gıda Güvencesi

- Dellal, İ. McCarl, B., (2007). İklim Değişikliği ve Tarım: Türkiye için Öngörüler, Uluslararası Küresel iklim değişikliği ve Çevresel Etkileri Konferansı, KOSKİ, Konya.
- Dellal, İ. (2018). İklim Değişikliğinin Tarım Sektörüne Etkisi, TURKTOB Dergisi, Sayı 28, s:31.
- Dellal, İ., Ünüvar, F.İ., Bolat, M., Polat, K., (2020). İklim Değişikliği ve Tarım: Ekonomik Etkisi, Uyum ve Azaltım Politikaları, TMMOB Ziraat Mühendisliği Odası, Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı I, Ankara.
- Dellal, İ., Ünüvar, F.İ. (2019). Effect of climate change on food supply of Turkey Journal of Environmental Protection and Ecology. https://www.researchgate.net/publication/335974011_EFFECT_OF_CLIMATE_CHANGE_ON_FOOD_SUPPLY_OF_TURKEY adresinden alındı.
- Dellal, İ. (2021a). İklim Değişikliğinin Türkiye'nin Gıda Güvencesine Etkisi, 5.Uluslararası, 25. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, 13-18 Aralık 2021. https://uhsk.org/2021/uhsk_kongre_kitabi.pdf adresinden alındı.
- Dellal, İ. (2021b). İklim krizi ve Tarım-Gıda Sektörü. 3. Uluslararası Tarım ve Gıda Etiği Kongresi, Tarım ve Gıda Etiği Derneği (TARGET). <https://www.targetder.org/dosyalar/file/yayinlar/3%20-%20Tarim%20Gida%20Etiği%20Kongresi%20Bildiri%20Kitabi.pdf> adresinden alındı.
- OECD (2016). Evaluation of Agricultural Policy Reforms in Turkey. <https://www.oecd.org/publications/evaluation-of-agricultural-policy-reforms-in-turkey-9789264113220-en.htm> adresinden alındı.
- Resmî Gazete (2017). Sulama Sistemlerinde Su Kullanımının Kontrolü ve Su Kayıplarının Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik. 16.02.2017 tarih ve 29981 sayılı Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170216-1.htm> adresinden alındı.
- TAGEM. (2021). Aquacrop Modeliyle Ayçiçeği ve Buğday Bitkilerinin İklim Değişimine Olan Hassasiyetinin Analizi (2021), Kırklareli
- TÜİK (2022). Nüfus, Ulusal Hesaplar, Dış Ticaret, İşgücü, Tarım İstatistikleri. <https://biruni.tuik.gov.tr> [https://www.tuik.gov.tr/](https://www.tuik.gov.tr) adresinden alındı.

BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK VE EKOSİSTEM HİZMETLERİ

iklime uyum

5.2. GENEL ÇERÇEVE

Ülkemizde biyolojik çeşitlilik konusundaki çalışmaların artırılmasına ve toplumun ekosistem hizmetleri konusundaki farkındalığının yükseltilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Buzul çağı ve buzullar arası dönemlerde türlerin göç yolları üzerinde olması sebebiyle ülkemiz tür çeşitliliği açısından son derece zengindir. Aynı zamanda çok farklı iklim özelliklerine sahip olması, anakaya ve bunlardan oluşan toprakların çeşitliliği, düz tepelik, dağlık alanların, kayalıkların, kumulların, bozkırların, göl ve akarsuları bulunması ülkemize göç eden türlerin değişen iklim şartlarında buraları sığınak olarak kullanmasını sağlamıştır. Diğer yandan coğrafik izolasyon, doğal seçilim ve mutasyonlarla evrimleşme gibi nedenlerle de genetik çeşitlilik artmış, yeni türler ortaya çıkmıştır. Davis (1971) ülkemizi İran-Turan,

Avrupa-Sibirya ve Akdeniz fitocoğrafya bölgesine ayırmıştır (Türkeş, 2015). Ek olarak insanlar ülkemizin güneyinde tarıma başladıkları için birçok kültür bitkisinin ana kaynağı bu bölgedir ve ataları doğal olarak halen yaşamaktadır. Vavilov tarafından kültüre alınmış canlılar için belirlenen 8 gen merkezinden ikisi (Akdeniz ve Orta Doğu) Türkiye'dedir (FAO, 2019).

Tür çeşitliliğimiz yüksek olsa da bitkiler ve omurgalı hayvanlarla ilgili çalışmaların daha fazla olduğu, omurgasız türler ve mantarlar gibi çeşitli gruplara dair çalışmalarda eksiklikler bulunduğu dikkat çekmektedir. Ülkemizdeki türlerin hepsinin birlikte verildiği güncel bir veri kaynağı bulunmamaktadır. Ancak çeşitli kaynaklardan derlenen verilerle ülkemizdeki toplam takson sayısının 42 binden fazla olduğu söylenebilir (Tablo 2).

Tablo 4 Türkiye'deki takson sayıları

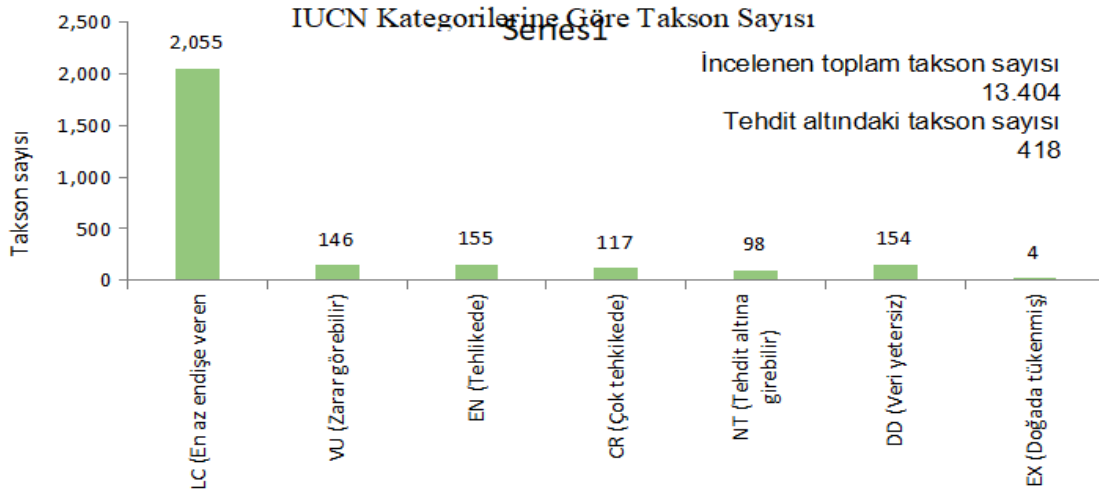
Hayvanlar	Takson sayısı	Endemik takson sayısı	Bitkiler	Takson sayısı	Endemik takson sayısı
Karasal memeliler	175 ¹	9 ¹	Damarlı Bitkiler	12.141 ¹	3.497 ¹
Deniz memelisi	11 ²	0	Karayosunları	910 ⁶	7 ⁷
Kuşlar	500 ¹	0	Eğrettiler	101 ⁶	3 ⁴
Sürüngenler	146 ¹	19 ⁷	Yeşil ve kırmızı algler	2.150 ⁶	Bilinmiyor
Çift yaşamlılar	39 ¹	15 ¹	Likenler	1.000 ⁶	Bilinmiyor
İçsu balıkları	403 ¹	163 ¹	Su yosunları	3.690 ³	Bilinmiyor
Deniz balıkları	512 ³	0	Ciğerotları	168 ⁴	Bilinmiyor
Böcekler	20.000 ⁴	4.000 ⁴			
Yumuşakçalar	522 ⁴	203 ⁴			
Mercanlar	24 ⁵	Bilinmiyor			
Toplam	22.332	4.409	Toplam	20.160	3.507

¹ (DKMP, 2021); ² Dede & Tonay (t.y); ³ Bilecenoğlu vd. (2014); ⁴ (DKMP, 2019); ⁵ Topçu & Öztürk (2017); ⁶ DKMP (2008); ⁷ Ursavaş & Eşin (2018); ⁸ Taşkın (2019)

Hayvan taksonlarının 4.409'u, bitkiler, yosunlar, likenler gibi gruptaki taksonların ise 3.507'si endemiktir. Endemizm oranı sırasıyla %20 ve %17'dir. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı Projesi kapsamında incelenen 6 canlı gurubu açısından endemizm oranı değerlendirildiğinde ise bu oran %27,6 olmaktadır. Bunun %3,2'si lokal endemik taksonlara aittir (DKMP, 2021).

Nuh'un Gemisi veri tabanından taksonların IUCN kategorilerinden çok tehlikede (CR),

tehlikede (EN) ve zarar görebilir (VU) sınıflarına giren taksonların illere dağılım verilerine ulaşılabilmektedir. Bu kategorilerdeki taksonlar tehdit altında olarak tanımlanmaktadır. Veri tabanında incelenen 6 farklı canlı grubuna dair ülkemizde toplam 13.404 takson olduğu belirlenmiş olup, bunlardan 117'sinin çok tehlikede (CR), 155'inin tehlikede (EN) ve 146'sının ise zarar görebilir (VU) kategorilerinde olduğu ortaya konmuştur. Buna göre ülkemizde tehdit altındaki toplam takson sayısı 418 kadardır (Şekil 14).

Şekil 14 Ülkemizdeki taksonların IUCN kategorilerine göre dağılımı

Türkiye'de genetik ve tür çeşitliliği yanında habitat ve ekosistem çeşitliliği oldukça zengindir. Ancak bunlardan özellikle habitat çeşitliliği konusunda farkındalık ve bilimsel çalışma sayısı oldukça düşüktür.

Denizler hariç yaklaşık yüzölçümü 78 milyon ha olan ülke alanımızdaki çeşitli ekosistemlere dair yersel ölçümler ya da uydu görüntüleri kullanılarak üretilmiş veri kaynakları bulunmaktadır. Bunlardan zamansal değişimi göstermesi açısından Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından üretilen CORINE (Çevresel Bilginin Koordinasyonu) arazi örtüsü sınıflandırması ön plana çıkmaktadır (TOB, 2021). Veriler incelendiğinde tarıma uygun alanların 18,7 milyon ha ile ilk sırada olduğu, onu 11,4

milyon ha ile heterojen tarım alanlarının izlediği görülmektedir. Sonrasında 9,3 ve 8,9 milyon ha ile sırasıyla seyrek bitkili alanlar ve doğal çayırliklar yer almaktadır. 1990-2018 yılları arasında en fazla alan değişikliği 1,2 milyon ha azalma ile heterojen tarım alanlarında olmuştur. Seyrek bitkili alanlar, karışık ormanlar, doğal çayırliklar ve çıplak kayalıklarda önemli azalışlar meydana gelmiştir.

Ülkemizdeki ekosistemler gıda, su, odun hammaddesi gibi çok sayıda ürün üretmektedir. Ayrıca karbon depolama, atık su artımı, iklim düzenleme gibi destekleyici ekosistem hizmetleri ile turizm, rekreasyon, yaylacılık gibi kültürel ekosistem hizmetleri ile topluma katkı sağlamaktadırlar.

5.3. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Ülkemizde arazi kullanımına dair hükümler içeren tüm mevzuat, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleriyle yakından ilişkilidir ve etkin bir doğa koruma için tüm ilgili mevzuatta biyolojik çeşitliliğin korunması esas olmalıdır.

Ülkemizde biyolojik çeşitlilik konusundan doğrudan sorumlu olan kurumlar DKMPGM, BSGM ile TVKGM'dir. Ayrıca OGM de muhafaza ormanları gibi bazı korunan alanlardan sorumludur. Bu kapsamda alanlarla ilgili en önemli kanunlar 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu ve 2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur. Yine 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu ve 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunları da biyolojik çeşitlilikle doğrudan ilgili hükümler içermektedir. Ancak tarım, orman, mera gibi çeşitli ekosistemlerle ilgili kanunlar da bulunmaktadır. Bunlara 6831 Sayılı Orman Kanunu, 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu, 4342 Sayılı Mera Kanunu, 7121 Sayılı Kıyı Kanunu örnek olarak verilebilir. Bunlardan özellikle Orman Kanunu'nun 16., 17. ve 18. Maddeleri gereğince ormanlardan başka kullanımlara izin verilebilmekte, Ek 16. Maddeye göre ise verimsiz, taşlık ve kayalık alanlar orman sınırları dışına çıkarılabilmektedir. Yine arazi kullanımlarına karar verilen 3213 Sayılı Maden Kanunu, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun gibi çeşitli kanunlarda bulunan bazı hükümler biyolojik çeşitlilik ve ekosistemleri doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuz etkileyebilmektedir. TOB, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü (BSGM), Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM), Hayvancılık Genel Müdürlüğü (HAYGEM), Su Yönetimi Genel Müdürlüğü (SYGM), Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (TRGM), Tarımsal Araştırmalar

Genel Müdürlüğü (TAGEM) paydaş kurumlara örnek olarak verilebilir. ÇŞİDB'de ise Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü (MPGM), Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü (ÇEMGM), Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü (ÇEDİDGM), Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü (ÇYGM), Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) önemli paydaşlardır. Bu aktör ve paydaşlardan OGM tarafından Ormancılıkta İklim Değişikliğine Uyum Stratejik Planı hazırlanmıştır. Buna ek olarak TOB 2019-2023 Stratejik Planında biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerini kapsayan hedefler şu şekilde belirlenmiştir:

- Biyolojik çeşitliliği korumak ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak
- Genetik kaynakları korumak, sürdürülebilir kullanımını sağlamak
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanununa tabi korunan alanlarda etkin yönetimi sağlamak ve tabiat turizmini geliştirmek
- Doğal, tarihi ve kültürel kaynak değerlere sahip alanları tespit ederek korunan alan olarak ilan etmek, sürdürülebilir yönetimini sağlamak
- Biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve devamlılığını sağlamak, bilinçlendirme çalışmaları yapmak
- Yaban hayatı ve av yönetiminde sürdürülebilirliği sağlamak

Ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi doğrudan alanla ilgilidir. Yine Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi de biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleriyle ilgili özellikle ekosistemlerin korunması, tahribatlarının engellenmesiyle ilgili hükümler içermektedir. Bunlar haricinde biyolojik çeşitlilikle ilgili diğer bazı

uluslararası sözleşmelere örnekler aşağıda sıralanmıştır.

- Kuşların Himayesine Dair Milletlerarası Sözleşme (Paris)
- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona) ve ilgili protokoller
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi (Paris)
- Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi (Bern)
- Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Bükreş)
- Gıda ve Tarım Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Antlaşması
- Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi (RAMSAR)
- Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)
- Uzun Menzilli Sınır Aşan Hava Kirliliği Sözleşmesi
- Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Ait Uluslararası Sözleşme (MARPOL)
- Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Sözleşme (Viyana)

Avrupa Birliği'nde de çeşitli direktif ve konsey kararları da doğrudan biyolojik çeşitlilikle ilgilidir. Bunlardan en önemlileri Yabani Kuşların Korunmasına İlişkin 79/409/EEC sayılı Konsey Direktifi, Doğal Yaşam Alanları ile Yabani Flora ve Faunanın Korunmasına İlişkin 92/43/EEC sayılı Konsey Direktifi ve Su Politikası Alanında

Topluluk Eylemi İçin Bir Çerçeve Oluşturan 2000/60/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifidir.

Ayrıca Avrupa Birliği son yıllarda Orman Stratejisi, Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi, Toprak Stratejisi gibi çeşitli 2030 yılı stratejilerini hazırlamıştır. Bu konuda 22 Haziran 2022 kabul edilen Avrupa Birliği Doğa Restorasyonu Kanunu ile tüm Avrupa'da tahrip olmuş denizel ve karasal ekosistemlerin 2030 yılına kadar %20'sinin, 2050 yılına kadar ise tamamının restore edilmesi öngörülmektedir.

Hatta Avrupa Yeşil Mutabakatında da biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin korunması yönünde ifadeler bulunmaktadır. Avrupa Komisyonunda Doğa Restorasyonu Kanun Taslağı 12 Temmuz 2023'te kanunlaşmıştır.

Mevzuatımızın taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelere göre düzenlenmesi, aykırılıkların giderilmesi ve ilgili tüm mevzuatın amacının öncelikli olarak doğa koruma olmasının sağlanması gerekmektedir. Avrupa Birliği 2030 Biyolojik Çeşitlilik Stratejisinde kıtanın deniz ve karalarındaki korunan alan oranının %30 olması yönünde hedef konmuştur. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Aichi hedeflerinde de Dünya genelinde %17 olarak belirlenen korunan alanların oranı %30 olarak güncellenmiştir. Ülkemizde de korunan alanların oranının artırılması önemli bir hedef olarak görülmekte olup buna yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

5.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Tüm iklim tehlikelerinden olumsuz etkilenen biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin; habitat değişimleri, kirlilik, aşırı kullanım, istilacı türler, düşük farkındalık gibi faktörlerle etkilenebilirliği daha da artmaktadır.

Ülkemizdeki binlerce tür, onlarca habitat ile ekosistemin, kuraklıktan sıcaklık artışlarına, sel ve taşkınlardan fırtınalara, orman yangınlarından deniz seviyesinin yükselmesine kadar tüm iklim tehlikelerinden olumsuz etkileneceklerini söylemek mümkündür. Örneğin sıcaklık artışları öncelikle türlerin fenolojilerini etkilemektedir. Böylece ilkbaharda daha erken çiçeklenme, sonbaharda ise daha geç yaprak dökme söz konusu olmaktadır. Artan sıcaklıklar solunum ile transpirasyonu arttıracığı için kurak koşullarda bitki gelişiminin artması mümkün değildir. Hatta yaz ve sonbahar aylarında bitkilerde susuzluk nedeniyle zamanından önce yaprak dökme ya da kuruma olayları görülebilir. Diğer yandan ilkbahar ve sonbaharda ani sıcaklık düşüşleri don zararlarına yol açabilir. Sıcaklık artışlarının hayvan türlerinde göç zamanlarının değişmesine, üreme dönemlerinin daha erken olmasına ve kuluçka sürelerinin kısalmasına yol açması beklenmektedir. Ülkemizde bulunan bazı türlerin cinsiyeti sıcaklıklara bağlıdır. Bunlardan birisi *Caretta caretta* türüdür ve yumurtalarını kuma gömen bu türün cinsiyeti yuva sıcaklığına bağlıdır. Yapılan bir araştırmaya göre yuvalarını kumsallara yapan bu türde yuva sıcaklığının 29,7°C'den 31,5°C'ye çıktığında dişi birey sayısının %60'tan %90'a çıktığı belirlenmiştir (Sezgin, 2016). Sıcaklık artışlarının aynı zamanda bitkilerin de göç etmesine, dağılım alanlarının enlemsel olarak kuzeye ve dağların zirvelerine doğru kaymasına yol açması beklenmektedir (Ustaoğlu, 2009; Zeydanlı vd., 2010; Akyol & Örucü, 2019;

Dağtekin vd., 2020; López-Tirado vd., 2020; Ergin, 2022). Bazı kuş türlerinin kuzeye doğru birkaç yüz km göç edeceğini, bazı türlerin ise üreme alanlarını kaybedeceğini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Abolafya vd., 2013). Deniz sularının ısınmasına bağlı olarak birçok bentik ve pelajik deniz canlısının dağılımlarının daralacağı, göçlere zorlanacağı, üreme sorunları oluşabileceği, özellikle soğuk suları tercih eden türlerin daha hassas olduğu ifade edilmektedir (Kayhan vd., 2015). Bazı omurgasız türler ise sıcaklık artışına bağlı olarak bir yılda verdikleri döl sayısını arttırabilmektedirler. Ancak bu durum zararlı böceklerin de hızlı bir şekilde üreyip çoğalmasına ve etki alanlarını genişletmesine yol açabilmektedir. Özellikle tarım ve orman alanlarında zararlı böceklerin artışıyla ekonomik kayıpların artması da oldukça yüksek olasılıktır. Sıcaklık artışlarının ülkemiz denizlerinde bulunan çeşitli deniz çayırı türlerini etkilemesi de beklenmektedir. Chefaoui vd. (2018), RCP8.5 (IPCC İklim Değişikliği senaryoları) senaryosuna göre 21. Yüzyıl ortalarında *Posidonia oceanica* çayırlarının %75 kadarının zarar görebileceğini, 2100 yılında ise tamamının yok olma riski altında olduğunu açıklamaktadır. Benzer şekilde soğuk su tercih eden *Zostera marina* türünün de denizlerin ısınmasıyla yok olabileceğini ifade etmektedirler.

Sıcaklık artışları ve kuraklık olaylarının en önemli etkilerinden birisi orman yangınlarının kısa zamanda geniş alanlara yayılma riskini arttırması olacaktır. Nitekim 2021 yılında 28 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasında çıkan yangınlarda 133 bin ha orman, 26 bin ha ziraat ve 2.300 ha da ağaçsız orman alanı yanmıştır. Bu yangınların çıkışında iklim değişikliği etkili olmasa da 45°C'yi bulan sıcaklıklar, uzun süredir devam eden kuraklıklar ve şiddetli rüzgarlar çıkan yangınların söndürülmesini güçleştirmiştir.

Sıcaklık artışları, tarım alanlarında yağış rejiminin değişmesi ile yağışlarda azalmaya bağlı olarak tarımsal kuraklıkların sıklık ve şiddetinde artış ve buna bağlı olarak tarımsal üretimde azalma, ekim zamanlarında değişim, sulama suyu talebinde artış gibi olumsuz etkilere yol açabilir.

Sıcaklık artışları nedeniyle kar yağışlarının yağmur olarak düşmesi, kar örtüsü ve buzulların erimesi, bunun sonucunda da nehirlerdeki su akışlarının azalması öngörülmektedir. Azalan nehir akışları nedeniyle denizlerden tatlı sulara ya da iç sular arasında göç eden balık türlerinin olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Denizle tatlı sular arasında göç eden yılan balıkları, mersin türleri göl ya da nehirlerin denizle bağlantısının kesilmesi durumunda bu göçlerini gerçekleştiremeyebilir. Artan sıcaklıklar ve su yüzeylerinde buharlaşma artışı nedeniyle su seviyelerinin azalması ve suyun fizikokimyasal özelliklerinin değişmesi beklenmektedir. Sıcaklık ve su kalitesi değişimine hassas türlerin bu değişimlerden olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Suyun içindeki çözülmüş oksijen miktarının düşmesi halinde balık ölümleri ile karşılaşılabilir. Akarsuların tamamen kurumaması halinde ise eğer sığınak olarak adlandırılan küçük su birikintileri de kalmazsa balıklar, semender ve bazı kurbağa türleri gibi iki yaşamlılar, yusufçuk ve kız böcekleri gibi omurgasız hayvan türlerinin tamamen ölmesi ya da sayılarının önemli ölçüde düşmesi söz konusu olabilecektir.

Diğer bir iklim tehlikesi olan deniz seviyesinin yükselmesi kıyı kumullarında yaşayan bitki türlerini tehdit etmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesi kumulları yumurtlama alanı olarak kullanan *Caretta caretta* ve *Chelonia mydas* gibi türlerin üreme alanlarının da daralmasına neden olabilecektir (Kaska, 2021).

İklim değişikliğine türlerin verdikleri tepki ve uyum sağlama kapasiteleri farklıdır. Ancak doğada türler birbirinden bağımsız değildir ve aralarında av-avcı, simbiyotik vb. ilişkiler bulunmaktadır. Bir tür iklim değişikliğine uyum sağlasa da besin zincirindeki bozulma ya da türler arasındaki senkronizasyonun bozulması olumsuz etkiler yapabilmektedir.

Aşırı iklim olaylarından fırtına, kar, yıldırım, ıslak heyelan gibi iklim tehlikeleri ormanlarda ağaçların devrilmesine ya da kırılmasına yol açabilmektedir. Bu iklim tehlikeleri aynı zamanda başta seralar olmak üzere tarım alanlarını da olumsuz etkilemektedir. Fırtına ve dolu olayları ülkemizde sel ve taşkınlarla birlikte en çok karşılaşılan aşırı iklim olaylarıdır ve büyük ekonomik kayıplara yol açmaktadırlar. Bu kapsamda yarı kurak alanlardaki toz fırtınaları da insan sağlığını dahi olumsuz etkileyebilmektedir.

Bununla birlikte, iklim değişikliğine bağlı olarak ülkemize giriş yapan istilacı yabancı tür sayısında artışlar olacağı öngörülmektedir. Günümüzde dahi denizel ve karasal ekosistemlerde balon balığı (*Lagocephalus sceleratus*), aslan balığı (*Pterois miles*), denizkestanesi (*Diadema setosum*), Singapur kaplumbağası (*Trachemys scripta elegans*), su sümbülü (*Eichornia crassipes*), gibi çok sayıda istilacı yabancı türün olduğu bilinmektedir. İstilacı türlerden, balon balığı türleri üzerinde av baskısı oluşturularak ekosistemdeki popülasyonlarının azaltılması ve stoğa katılımlarının düşürülmesi amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü tarafından 2020 yılından itibaren destekleme programı uygulanmaya başlanmış olup, bugüne kadar yaklaşık 130.000 adet balon balığı türlerinin destekleme kapsamında avcılığı gerçekleştirilerek Akdeniz ve Ege Denizi'nde popülasyonlarının ve yayılım alanlarının artmasının önüne geçilmiştir. Bu durum aynı zamanda Akdeniz ve Ege Denizi'ne kıyıdaş olan ülkelerin de yararının yanı sıra,

denizlerimizdeki biyolojik çeşitliliğin de korunmasına katkı sağlamıştır.

Diğer taraftan istilacı yabancı tür olan balon balığı ile mücadelenin yanı sıra, denizlerimizde yayılım alanı artan diğer bir istilacı tür olan aslan balığı (*Pterois miles*), deniz kestanesi (*Diadema setosum*) ve göçmen denizanası (*Rhopilema nomadica*) türlerinin de üzerinde av baskısı oluşturmak ve ekonomiye kazandırmak amacıyla bir dizi faaliyetler yürütülmektedir.

Son olarak da türlerin, habitatların ve ekosistemlerin üretmiş olduğu ürün ve hizmetlerin de iklim değişikliğinden etkilenmesi kaçınılmazdır.

Ülkemizde bulunan binlerce türün her birinin iklim tehlikelerinden farklı derecede etkilenmesi beklenmektedir. Çünkü her türün popülasyon büyüklükleri, uyum kapasiteleri ve kolonizasyon yetenekleri, göç hızları, iklim değişikliği haricindeki tehdit unsurları, beslenme alışkanlıkları gibi ekolojik özellikleri ve istekleri farklılık göstermektedir. Ancak ne yazık ki tür bazında etkilenebilirlik ve risk analizi yapmak için yeterli veri bulunmamaktadır. Benzer durum habitatlar ve ekosistemler için de geçerlidir. Her bir habitat ve ekosistemin etkileneceği iklim tehlikesi birbirinden farklıdır. Örneğin adalar ve kıyıları deniz seviyesi yükselmesinden daha fazla etkilenecek iken, ormanlar yangınlar ve kuraklıktan; sulak alanlar kuraklık ve şiddetli yağışlardan, kentler sıcak hava dalgaları ve sellerden etkilenebilecektir. Yine her bir ekosistemin uyum kapasitesi ile duyarlılığını arttıran iklim değişikliği dışındaki faktörler de farklıdır. Bu nedenle ülke genelinde her bir ekosistem için ayrı etkilenebilirlik ve risk analizi yapılması gerekmektedir. Çalışma kapsamında iklim tehlikesi olarak kuraklık temel alınarak, bu tehlikenin tür çeşitliliği, karbon depolama ekosistem hizmeti ve sulak alanlar için etkilenebilirlik ve risk analizi gerçekleştirilmiştir.

Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü-Tür Çeşitliliğinin Risk Analizi: Kuraklık

Karasal ekosistemlerde ve iç sularda yaşayan tüm türlerin kuraklık olaylarından olumsuz etkileneceği düşünülerek hazırlanan etki zincirinde maruziyet göstergeleri olarak Nuh'un Gemisi veri tabanındaki illerdeki takson sayılarına dair veriler kullanılmıştır (Şekil 15).

Türlerin endemik olması ya da IUCN'e göre tehdit altında olması, türlerin duyarlılığını arttırmaktadır. Bununla beraber, iklim tehlikeleri dışındaki bazı faktörlerin de (arazi tahribatları, orman yangınları, erozyon, tarımsal sulama, nüfus yoğunluğu vb.) türlerin kırılganlıklarını artıracığı düşünülerek duyarlılık göstergeleri belirlenmiştir. Kirlilik ve istilacı türler gibi bazı göstergeler için il düzeyinde veriye ulaşılamamıştır. Buna karşılık korunan alanların olması ve illerdeki doğal alanların varlığının türlerin korunmasına katkı sağlayacağı ve göç eden türlere sığınma olanağı sağlayacağı düşünülmüştür. Parçalanmış habitatların ekolojik koridorlarla birbirine bağlanması da uyum sağlamayı kolaylaştıracak bir etken olmasına rağmen, ülkemizde henüz bu kapsamdaki çalışmaların sınırlı olması nedeniyle kullanılamamıştır. Benzer şekilde tür koruma eylem planlarının ya da korunan alanlar yönetim planlarının etkin olarak uygulanması da türleri koruyabilecektir. Günümüze kadar 100 kadar olan tür koruma eylem planlarının sayısı ve uygulama çalışmalarının yetersiz veya iklim değişikliği ile ilişkili olmaması nedeniyle bu göstergeler analizlerde kullanılamamıştır. Hazırlanmış tür koruma eylem planlarının uygulama takibi en az 5 yıllık dönemlerle yapılmakta olup, bundan sonra yapılacak tür eylem planları çalışmalarında iklim değişikliği senaryolarına da yer verilmesi planlanmaktadır. Uyum kapasitesi bileşeni için sosyo-ekonomik göstergeler kullanılmıştır. Bu konuda

illerdeki eğitim düzeyi, çevre ve doğa koruma konusunda faaliyet gösteren dernek sayıları ve gelir düzeyinin artmasının, biyolojik çeşitlilik konusundaki farkındalığı arttıracığı değerlendirilmiştir.

Tür çeşitliliğinin illere göre maruziyeti değerlendirildiğinde, genel olarak tür çeşitliliği fazla olan illerde maruziyetin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Özellikle Akdeniz ve İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerdeki tür çeşitliliğinin ön plana çıktığı görülmektedir. Benzer şekilde Marmara Bölgesi'nde de tür çeşitliliğinin kuraklığa maruziyeti yüksektir. Karadeniz ve Ege Bölgesi'ndeki illerde ise maruziyetin yüksek ve orta seviyede olduğu dikkat çekmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde sadece Artvin ve Giresun'da maruziyetin çok yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Buna karşılık

Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerde diğer bölgelere göre tür çeşitliliğinin maruziyetinin daha düşük seviyelerdedir.

Tür çeşitliliğinin duyarlılığı değerlendirildiğinde, öncelikli olarak Akdeniz Bölgesi ön plana çıkmaktadır. Bu durum bu bölgede hem endemik ve tehdit altındaki takson sayısının fazla olması hem de taksonları tehdit eden madencilik, orman yangınları, yerleşim baskısı ve nüfus yoğunluğu gibi faktörlerin olmasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde İç Anadolu Bölgesi'ndeki Konya, Karaman ve Niğde illerinde de duyarlılık çok yüksek olarak belirlenmiştir. Ege Bölgesi'nde Aydın hariç olmak üzere denize kıyısı olan illerde duyarlılığın çok yüksek ve yüksek olduğu İç Ege'de duyarlılığın azaldığı anlaşılmaktadır.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Toplam yağış miktarında azalma	Kuraklık	Bitkiler	IUCN Tehdit altındaki tür olması	Korunan alanların oranı	Orman alanlarının zarar görmesi
Ortalama sıcaklık artışı	Yağış miktarı ve yağışlı gün sayısında azalma	Kuşlar	Endemik olması	Doğal alanların oranı	Göl ve akarsu sistemleri ile sulak alanların kuruması veya su seviyesinin azalması
	Ardışık kurak gün sayısında artış	Memeliler	Lokal endemik olması	Önlisans ve üzeri eğitim almış nüfus oranı	Otlak ve bozkırlardaki tek yıllık bitkilerin kuruması
		Balıkçılar	Arazi tahribatı olup olmaması (maden vb.)	Çevre, doğal hayat, hayvanları koruma dernek sayıları	Ekosistem hizmetlerinde gerileme
		Sürüngenler	Karayolları, demiryolları ve ilgili alanlar ile havaalanları oranı	Kişilerin gelir durumu	Endemik ve tehdit altındaki türlerin yok olması
		Çift yaşamlılar	Sulu tarım yapılan alanların oranı	Ekolojik koridorlar*	Tür içi ve türler arasındaki ilişkilerin bozulması
		Habitatlar*	Erozyon miktarı	Etkin olarak uygulanan korunan alan yönetim planlarının olması*	Canlıların göçe zorlanması
		Türler*	Orman yangınları sayısı		Canlılarla birlikte patojenlerin de taşınması
			Yerleşim ve endüstriyel alanların oranı		
			Nüfus yoğunluğu		
			Kirlilik**		
			İstilacı türler**		

Şekil 15 Etki Zinciri: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Tür Çeşitliliği İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler, ** sembolü ile ise göstergelere ait verinin olmadığı belirtilmiştir.

Uyum kapasitesi göstergelerine göre, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki illerin uyum kapasitesi düşük seviyededir. Benzer şekilde İç Anadolu'da yer alan Çorum, Yozgat, Kırıkkale, Nevşehir illerinde de daha çok sosyo-ekonomik göstergelerin bu illerde düşük olması ve korunan alanlar miktarının az olması nedeniyle uyum kapasitesi seviyesi düşüktür. Tür çeşitliliği açısından uyum kapasitesinin çok yüksek olduğu iller ise İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa, Muğla ve Eskişehir gibi gelişmiş illerdir. Artvin, Rize, Erzincan ve Tunceli gibi illerde ise daha çok doğal alanların fazla olması

nedeniyle tür çeşitliliği açısından uyum kapasitesinin yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Tür çeşitliliğinin günümüzdeki kuraklık riski sonuçları değerlendirildiğinde, Doğu Akdeniz, Güneydoğu Anadolu'nun ortası ve batısındaki iller ile İç Anadolu Bölgesi'ndeki Konya, Karaman ve Niğde illeri yüksek risk seviyesi ile ön plana çıkmaktadır (Şekil 16). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Kars ve Erzurum; Karadeniz Bölgesi'nde ise Giresun'da tür çeşitliliği, kuraklık karşısında çok yüksek riske sahiptir.

Şekil 16 Mevcut Dönem Risk Haritası: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Tür Çeşitliliği İlişkisi

Daha önce açıklandığı üzere her bir türün iklim tehlikelerinden etkilenmesi farklı olacaktır. Burada yapılan tür çeşitliliği ve kuraklık etkilenebilirlik ve risk analizleri örnek olarak kabul edilmelidir. Başta endemik ve tehdit altındaki türler olmak üzere tür özelinde etkilenebilirlik ve risk analizi yapılması, söz konusu türlerin korunmasına dair eylemler oluşturulması için önemlidir. Ancak tür bazında analiz için türlerin ekolojisi, baskı

faktörleri, koruma önlemleri gibi verilere gereksinim bulunmaktadır.

Tür çeşitliliği için elde edilen kuraklık riski değerlendirilirken, riskin düşük tespit edildiği illerdeki tür çeşitliliğinin baskı altında olmadığı düşünülmemelidir. Genel olarak Karadeniz ve Marmara Bölgesi'nde kuraklık riski diğer bölgelere göre daha düşük olduğu için bu bölgelerdeki tür çeşitliliği kuraklıktan

güney bölgelere göre daha az etkilenecektir. Ancak iklim değişikliği haricindeki faktörlerin gelecekteki değişimi bu çalışmada incelenememiş olup, tür çeşitliliğinin duyarlılığını arttıran arazi tahribatları ya da veri eksikliğinden dolayı değerlendirilemeyen istilacı türlerin sayısındaki artışlar tür çeşitliliğinin riskini yükseltebilecektir. Diğer yandan bu bölgelerimizdeki türler diğer iklim tehlikelerinin de baskısı altındadırlar. Bu nedenle riskin düşük olduğu illerde de mutlaka duyarlılığı azaltacak ve uyum kapasitesini arttıracak önlemler alınması gerekmektedir.

Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Karbon Depolamanın Risk Analizi: Kuraklık

Kuraklık tehlikesi, ekosistemlerin sağlamış olduğu pek çok ekosistem hizmetini de olumsuz olarak etkilemektedir. Bunlara gıda üretimi, su üretimi, habitat oluşturma, karbon depolama gibi ekosistem hizmetleri örnek olarak verilebilir. Bu çalışma kapsamında, karbon depolama ekosistem hizmetinin kuraklık riski örnek olarak ele alınmış, hazırlanan etki zinciri Şekil 17 ile verilmiştir. Çünkü doğal ekosistemler, özellikle ormanlar, sulak alanlar, kıyısız alanlar ve topraklar son derece önemli karbon yutak alanlarıdır ve ülkemizin hedef olarak koyduğu ve 12. Kalkınma Planı'nda yer alan

iklim değişikliğiyle mücadeleyi merkeze alan düşük karbonlu büyüme yaklaşımıyla 2053 net sıfır emisyon hedefine ulaşılması açısından korunmaları ve alanlarının artırılması son derece önem taşımaktadır.

Kuraklık olayları, öncelikle sulak alanlar gibi çok önemli karbon yutak alanlarının kurumasına neden olarak buralarda depolanmış olan karbon deposu işlevinin bozulmasına yol açabilmektedir. Ülkemizde sulak alanların depoladıkları ya da yıllık olarak biriktirdikleri karbon miktarı ölçümleri yetersiz olduğu için analiz kapsamında değerlendirilememiştir. Ormanlardan yapılan aşırı odun üretimi, arazi kullanım değişiklikleri ve kentleşme baskısı gibi faktörler de ekosistemlerin depoladıkları ya da yıllık olarak atmosferden aldıkları karbon miktarının azalmasına yol açabildiği için maruziyet göstergesi olarak değerlendirilebilir. Doğal ekosistemlerde depolanan karbon miktarını arttırmak için alınabilecek ormanlaştırma, boşluklu kapalı ormanların rehabilitasyonu, mera ıslahı gibi çalışmalar, kuraklık-karbon depolama ilişkisinde uyum kapasitesi göstergesi olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde erozyon önleme çalışmaları ya da iyi tarım uygulamaları topraklardaki organik karbon stoklarının artmasını sağlayacakları için uyum kapasitesi göstergesi olarak kullanılabilir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Toplam yağış miktarında azalma	Kuraklık	Ormanlardaki odun artımı	Aşırı odun üretimi	Ağaçlandırma	Ormanlardaki ağaçların gelişiminin yavaşlaması
Ortalama sıcaklık artışı	Yağış miktarı ve yağışlı gün sayısında azalma	Ormanlardaki ağaç serveti	Erozyon miktarı	Boşluklu kapalı ormanların rehabilitasyonu	Sulak alanların kuruması veya su seviyesinin azalması
	Ardışık kurak gün sayısında artış	Toprak organik karbon stokları	Arazi tahribatı olup olmaması (maden vb.)	İslah edilen mera alanları	Otlak ve bozkırlardaki tek yıllık bitkilerin kuruması
		Doğal alanların oranı	Yanan orman alanları	Orman alanlarındaki değişim oranı	Yutaklarca atmosferden alınan CO ₂ miktarının azalması
		Makilikler, bozkırlardaki bitkiler*	Yerleşim ve endüstriyel alanların oranı	İyi tarım uygulamaları ile toprak organik karbon stoklarının artırılması*	2053 yılı net sıfır karbon emisyon hedefinin tutturulamaması
			Aşırı otlatma yapılan alanlar**	Doğal gençleştirme ile genetik çeşitliliğin korunması**	Toprak verimliliğinin azalmasıyla verim artışıdaki azalma
				Erozyon kontrol çalışmaları**	Sıklığı, şiddeti ve etki alanı genişleyen orman yangınları
					Ağaç serveti ve artımın azalması
					Toplumun odun ham maddesi ihtiyacının karşılanamaması

Şekil 17 Etki Zinciri: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Karbon Depolama İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir, ** sembolü ile ise göstergelere ait verinin olmadığı belirtilmiştir.

Karbon depolama ekosistem hizmetinin illere göre kuraklık maruziyeti incelendiğinde, orman alanı miktarı fazla olan ve dolayısıyla ağaç serveti ve artım miktarı daha fazla olan Karadeniz Bölgesi'nin ön plana çıktığı görülmektedir. Yine orman alanları fazla olan Akdeniz Bölgesi'nde de maruziyet yüksek seviyede tespit edilmiştir. Buna karşılık İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde de orman varlığının az olması ve topraklardaki organik karbon stoklarının yoğun tarım nedeniyle düşük olması maruziyeti çok düşük seviyeye taşımıştır.

Duyarlılık ise odun üretiminin fazla olduğu iller ile arazi kullanım değişikliğinin (maden çıkarım alanları, yerleşim alanları vb.) olduğu Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'nde oldukça yüksektir. Ege ve Akdeniz Bölgeleri'ndeki illerde aynı zamanda orman yangınları ile kaybedilen orman alanı miktarının yüksek olması duyarlılığı arttırmaktadır. Artvin ve Bayburt gibi bazı

illerde de su erozyonun fazla olması nedeniyle toprak organik maddesinin taşınması olasılığı duyarlılığı arttırmaktadır. Bununla birlikte genel olarak, orman alanlarının düşük olduğu Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgeleri'nde aynı zamanda yangınlardan zarar gören orman alanları ve odun üretimi miktarlarının da düşük olması nedeniyle duyarlılık düşük seviyede tespit edilmiştir.

Rehabilitate edilen boşluklu kapalı ormanlar ve ıslah edilen meraların fazla olduğu illerdeki uyum kapasitesi yüksek seviyede belirlenmiştir. Yeni kurulan orman alanları verisine ulaşamadığı için ağaçlandırma verisi gösterge olarak kullanılabilmiştir. Buna göre, İzmir ve Denizli gibi yıllık ağaçlandırma miktarı yüksek olan bu illerde uyum kapasitesi yüksek seviyede tespit edilmiştir. Buna karşılık Trakya, Batı Karadeniz ve Doğu Anadolu'daki bazı illerde karbon

depolama açısından illerin uyum kapasitelerinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Karbon depolama ekosistem hizmetinin analiz edilen kuraklık riski incelendiğinde,

günümüzde Doğu Karadeniz ve Akdeniz Bölgeleri'nde yer alan illerdeki riskin yüksek seviyede olduğu ortaya konmuştur (Şekil 18).

Şekil 18 Mevcut Dönem Risk Haritası: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Karbon Depolama İlişkisi

Marmara Bölgesi'nde Edirne, Çanakkale ve Yalova'da risk çok yüksek seviyede tespit edilmiştir. Ege Bölgesi'nde ise karbon depolamanın kuraklıktan etkilenme riski yüksek ve orta seviyelerdedir. Bu durum çoğunlukla kuraklıktan fazla etkilenmesi beklenen orman alanlarının bu bölgelerde daha geniş alanlar kaplamasından kaynaklanmaktadır. Buna karşılık orman alanı varlığı düşük olan İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da risk çok düşük seviyelerdedir. Karadeniz Bölgesi'nde günümüzde kuraklık tehlikesinin diğer bölgelere göre daha düşük olmasına rağmen, karbon depolamadaki aksamanın yaratacağı risklerin daha yüksek olması bu bölgelerdeki aşırı odun üretimi ve erozyonun yüksek olması ile ağaçlandırma, rehabilitasyon ve mera ıslahı gibi

çalışmaların az olmasından kaynaklanmaktadır.

Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Sulak Alanların Risk Analizi: Kuraklık

Kuraklık ile biyolojik çeşitlilik ve ekosistemler sektörü arasındaki son değerlendirme sulak alanlar özelinde yapılmıştır. Kuraklık tehlikesi hem yağışın azalması hem de sıcaklıklara paralel olarak buharlaşmanın da artması nedeniyle sulak alanlar, risk altında olacak ekosistemlerin başında gelmekte olup analizler için hazırlanan etki zinciri Şekil 19 ile verilmiştir. Kuraklık tehlikesi, sulak alanların tamamen kuruması ya da su seviyelerinin düşmesine neden olabilmektedir. Buna bağlı olarak bu sulak

alanları kullanan hayvanlar göçe zorlanmakta ve su canlıları yaşam alanlarını kaybetmektedir. Kuraklık ile beraber sulu tarım yapılan alanlardaki su kullanımı ve evsel su tüketimi su ekosistemleri üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Arazi tahribatları ve betonlaşmış yüzeylerin artışı yüzeysel akışı arttırıp, toprağa sızan su miktarını azalttığından sulak alanların duyarlılığını arttırmaktadır. Akarsular üzerinde yapılan su altyapıları su canlılarının göçlerini engelleyebildiğinden, sulak alanlardaki türlerin korunmasını teminen gerekli göç yollarının teşkili gibi ilave önlemler alınması düşünülmelidir. Kirlilik, sulak alanlarda bir duyarlılık göstergesi olarak kullanılmak istense de veri yetersizliği nedeniyle analize dahil edilememiştir. Bu nedenle duyarlılık faktörü olarak ele alınmıştır. Buna karşılık doğal alanlar ile türlerin göçlerini kolaylaştıran korunan sulak alanların varlığı da türlerin korunması açısından uyum kapasitesi göstergesi olarak ele alınmıştır. Yine sulak alanlarımızın çoğu evsel ve endüstriyel atık suların deşarjı amacıyla kullanılmaktadır. Bu nedenle arıtılmış atık su oranı bir uyum kapasitesi göstergesi olarak seçilmiştir. Ancak burada arıtmanın niteliği de önem kazanmaktadır. Su kirliliğinin önlenmesi için arıtmanın ileri biyolojik arıtma olması gerekmektedir. Benzer şekilde arıtılmış suyun yeniden kullanılması da su kirliliğini önleyebilecektir. Tarımda borulu sulama sistemleri kullanılması durumunda su tüketimi düştüğü için su ekosistemlerinde su çekimi azalabilmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe ve doğa koruma ile ilgili dernek sayılarının artması durumunda da bilinç seviyesinin yükselmesi nedeniyle sulak alanların korunabileceği değerlendirilmiştir.

Yapılan maruziyet analizi doğrultusunda, İç Anadolu ve Göller Yöresi ile Van Gölü çevresindeki iller, yine sulak alanların fazla olduğu Kayseri, Adana, İzmir, Ardahan ve Samsun gibi illerde maruziyet yüksek seviyede belirlenmiştir.

Sulak alanların duyarlılığına bakıldığında, sulu tarımın yapıldığı İç ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'nde duyarlılığın yüksek olduğu tespit edilmiştir. Karadeniz Bölgesi'nde ise Yeşilirmak ve Kızılırmak deltalarına sahip Samsun ilinde duyarlılık yüksek seviyede tespit edilmiştir. Nüfusu yoğun olan ve kentsel alanı fazla olan İstanbul, İzmir ve Ankara gibi illerimizde su ekosistemleri üzerindeki baskıların fazla olması duyarlılığın yüksek olmasına yol açmıştır. Buna karşılık Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'nin çoğu ilinde duyarlılık düşük olarak belirlenmiştir.

İllerin uyum kapasitesine bakıldığında, dernek sayıları ve üniversite mezunu oranının daha yüksek olduğu Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'ndeki iller ile Ankara ve Eskişehir illerinin yüksek uyum kapasiteleri ön plana çıkmaktadır. Yine gelişmiş illerde arıtılan su miktarının yüksek olması da uyum kapasitesini güçlendirmektedir. Buna karşılık Tunceli gibi bazı illerimizde doğal alanların varlığı ve borulu sulama sistemlerinin yaygınlığı uyum kapasitesini arttırmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki çoğu ilde uyum kapasitesi düşük seviyede belirlenmiştir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Toplam yağış miktarında azalma	Kuraklık	Bataklık alanların oranı	Sulu tarım yapılan alanların varlığı	Doğal alanların oranı	Sulak alanların kuruması
Ortalama sıcaklık artışı	Yağış miktarı ve yağışlı gün sayısında azalma	Tuz bataklık alanlarının oranı	Çeltik üretimi yapılan alan varlığı	Artılan atık suyun deşarj edilen atık suya oranı	Sulak alanlarda su seviyesinin değişmesi
	Ardışık kurak gün sayısında artış	Tuzlalar oranı	Sulanan meyve bahçeleri varlığı	Çevre, doğal hayat, hayvanları koruma dernek sayıları	Suların bazı fizikokimyasal özelliklerinin değişimi
		Su yolları oranı	Sulanan karışık tarım alanı varlığı	İyi tarım uygulamaları yapılan alanların oranı	Kuşlar ve diğer hayvanların göçleri
		Su kütleleri (akarsular, göller, barajlar) oranı	Yerleşim ve endüstriyel alanların miktarı	Önlisans ve üzeri eğitim almış nüfus oranı	Su canlılarının zarar görmesi
		Kıyı lagünleri oranı	Nüfus yoğunluğu	Korunan sulak alanlar ve ÖÇK alanlarının oranı	Yutaklarca atmosferden alınan CO ₂ miktarının azalması
			Arazi tahribatı olup olmaması (maden vb.)	Borulu sulama sistemi olan alanların oranı	Taşkın vb. afetlerde artış
			Göçleri engelleyen baraj ve gölet varlığı		Balıkçılık vb. Ekosistem hizmetlerinin azalması
			Kişi başı çekilen günlük ortalama içme-kullanma suyu miktarı		Sazlık yangınları
					Biyolojik çeşitlilik kaybı

Şekil 19 Etki Zinciri: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık -Sulak Alanlar İlişkisi

Sulak alanların kuraklık riski değerlendirildiğinde, İç Anadolu Bölgesi ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin mevcut dönemde daha riskli olduğu ön plana çıkmaktadır (Şekil 20). Karadeniz Bölgesi'nde ise sulak alanların kuraklık riski düşük seviyelerdedir. Bu durum Karadeniz Bölgesi'nde hem kuraklık tehlikesinin güney

bölgelere göre daha düşük olması hem de bölgedeki illerin duyarlılıklarının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Marmara (Edirne hariç), Ege ve Batı Akdeniz'de de sulak alanların kuraklık riski görece düşük seviyede bulunmuştur. Bu durum bu bölgelerimizdeki uyum kapasitesinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 20 Mevcut Dönem Risk Haritası: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri Sektörü Kuraklık-Sulak Alanlar İlişkisi

5.5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin korunması iklim değişikliğine uyum sağlamanın bir temeli olup, biyolojik çeşitlilik konusundaki sorumluluk ve yetkiler net tanımlanmalı, veri eksikliği ve düşük farkındalık giderilmeli, ilgili eylem planlarında doğa koruma öncelikli hale getirilmelidir.

Ülkemizde iklim değişikliğiyle mücadele kavramı çoğunlukla sera gazı azaltım çalışmaları olarak anlaşılmaktadır. Azaltım kadar önemli olan ve Paris İklim Anlaşması'nda 7. Madde ile ayrı bir sütun olarak ele alınan, iklim değişikliğinin etkileriyle başa çıkmak için atılması gereken adımları içeren uyum kavramı konusundaki farkındalık geliştirilmeye muhtaçtır. Özellikle ekolojik restorasyon, doğa temelli çözümler ve ekosistem temelli afet risk azaltma gibi dünya genelinde giderek artan öneme sahip olan uyum önlemleri, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleriyle yakından ilgilidir. Ancak biyolojik çeşitlilik konusundaki farkındalık da iklim değişikliğine uyum kavramı kadar geliştirilmeye muhtaç bir görüntü sergilemesi açısından dikkat çekicidir. Etkin bir doğa koruma sürdürülebilir ekonomik gelişmenin de temelidir. Biyolojik çeşitlilik kaybı ve çölleşme de geleceğimizi riske sokan küresel ekolojik sorunlar arasındadır. Son yıllarda iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve çölleşme konularının birlikte ele alındığı ve sinerjik etkilerin ön plana çıkarıldığı holistik yaklaşımlar önem kazanmaktadır. Bu nedenlerle biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri alanındaki uyum çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için farkındalığın ve kapasitesinin artırılması, bu konuların mevzuatta öncelikli hale gelmesi, bilimsel veri ve izleme çalışmalarının eksikliğinin giderilmesi ve doğa korumanın uyum çalışmalarında kullanılmasının sağlanması için dört stratejik hedef belirlenmiş olup bu eksikliklere yönelik

araştırma, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin sürdürülmesi 12. Kalkınma Planı'nda 872.6. maddesinde de vurgulanmaktadır.

Stratejik Hedef 1. Biyolojik çeşitlilik, ekosistem hizmetleri, doğa temelli çözümler, ekosistem temelli uyum konularında farkındalığın ve kapasitenin artırılması, tüm paydaşlar arasındaki veri ve bilgi paylaşımının sağlanması, yetki karmaşasının önlenmesi ve iş birliğinin güçlendirilmesi.

Hem toplumun hem de kurumların biyolojik çeşitlilik, doğa koruma, doğa temelli çözümler, ekosistem hizmetleri gibi konularla bunların iklim değişikliğine uyuma katkılarında farkındalığını ve kapasitelerini arttırmak için MEB, TÜBİTAK ve YÖK tarafından düzenlenen eğitimlerin çeşitlenmesi, projelere destek verilmesi, filmler ve broşürler hazırlanması, organize edilen hizmet içi eğitimlerin yaygınlaştırılması yararlı olacaktır.

BEK1. İklim değişikliğine uyum kapsamında iklim ve doğa okuryazarlığı programları yürütülmesi, okullarda ve üniversitelerdeki eğitim programlarının biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlerin korunması için gerekli beceri ve niteliklere odaklı olarak güncellenmesi, doğa koruma projeleri geliştirilmesi, farklı hedef kitleler için ayrı araçlar kullanılarak iletişim kampanyaları düzenlenmesi.

BEK2. Biyolojik çeşitlilik ve ekosistemler alanındaki kurumsal kapasitelerin artırılması, tüm paydaşlar arasındaki veri ve bilgi paylaşımının koordineli bir şekilde sağlanması, yetki karmaşasının önlenmesi ve iş birliğinin güçlendirilmesi.

Stratejik Hedef 2. Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerini tehdit eden, habitat parçalanması ve değişikliği, kirlilik, aşırı

kullanım gibi faktörlerin baskısının azaltılması.

Günümüzde iklim değişikliği biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerini tehdit eden habitat parçalanması ve değişikliği; kirlilik, aşırı kullanım, istilacı yabancı türler gibi tehditler arasında nispeten alt sıralardadır. Ancak gelecekte iklim değişikliğinin etkilerinin şiddetlenmesiyle daha baskın hale gelebileceği, diğer baskı faktörleriyle birlikte türlerin önemli bir kısmının yok olma riskiyle karşı karşıya kalabileceği bilinmektedir. Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin korunması için sadece türlerin ve ekosistemlerin iklim değişikliğine uyumları yönünde çalışmalar yapılması yetersiz kalabilecektir. Bunun için biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlere olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması ya da sınırlandırılması ile denetimler bir uyum seçeneği olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda örneğin ekosistemlerde kirliliğin önlenmesi, kirlilik sınır değerlerinin türler ve ekosistemler göz önüne alınarak güncellenmesi gibi çalışmalar yapılabilir. Ayrıca özellikle üreme zamanlarında gürültü ve ışık kirliliğinin önlenmesine yönelik mevzuata ihtiyaç bulunmaktadır. Yine kaçak avcılık, balıkçılık ve biyokaçakçılıkla mücadele de bu kapsamda değerlendirilebilir.

Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri konusunda çok sayıda ulusal mevzuat bulunmaktadır. Yine taraf olunan çok sayıda uluslararası sözleşme gereğince de biyolojik çeşitliliğin korunması gerekmektedir. Ulusal mevzuatın bir kısmında arazi kullanım değişikliklerini kolaylaştıran hükümler yer alması zaman zaman doğa korumayı olumsuz etkilemektedir. Bu gibi mevzuatın gözden geçirilerek uluslararası sözleşmelerle uyumlu hale getirilmesi ve doğa koruma ilkeleriyle uyuşmayan hükümlerin kaldırılması gerekmektedir. Örneğin Orman Kanununun özellikle 16. Ve 17. Maddeleriyle verilen izinlerin sayısı oldukça

fazladır. Hatta orman alanlarından yenilenebilir enerji tesislerine verilen izin sayısı her geçen gün artmakta olup, bunlardan bazılarının yanlış azaltım (malmitigation) kapsamında olduğu görülmektedir. Tarım, mera, turizm, kıyılar gibi alanlarla ilgili mevzuatın da doğa koruma odaklı olarak gözden geçirilmesi yararlı olacaktır.

Korunan alanlarımızda koruma-kullanma dengesinin sağlanması gerekmektedir. Korunan alanlardan doğrudan sorumlu olan iki farklı kurum olması da yetki çatışmalarına yol açmaktadır. Bunların giderilmesinin etkin bir doğa korumayı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Ülkemizde tür çeşitliliğinin tüm canlı sınıfları için ortaya konulmasının sağlanması, endemik ve tehdit altındaki türleri barındıran tüm ekosistemlerin koruma statüsüne sahip olmasını ve ÇED süreçlerinde duyarlı yöre olarak dikkate alınmasını sağlayacaktır. Ek olarak ÇED'lerde ekosistem hizmetlerine öncelik verilmesi ve kesilen ağaçların yerine belirli bir oranda ağaç dikilmesi yerine biyolojik çeşitlilik dengeleme ya da arazi tahribatının dengelenmesi (ATD) gibi konulara yer verilmesi ekosistemler üzerindeki baskıları azaltabilecektir. ÇED Yönetmeliğinde ekosistem hizmetleri, arazi tahribatının dengelenmesi ile biyolojik çeşitlilik denkleştirme stratejilerine yer verilmesi ve bunun sağlanması için ÇED Yönetmeliklerine etki azaltma hiyerarşisinin dahil edilmesi (Kaçınma> Azaltma> Telafi) önemlidir. İklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik, ekosistem hizmetleri ve arazi tahribatı üzerindeki etkileri, 12. Kalkınma Planı'nın 872.6 numaralı politika ve tedbirler maddesinde yer bulmuş olup bu konuya ilişkin "Araştırma, izleme ve değerlendirme faaliyetleri sürdürülecektir." ifadesine yer verilmiştir.

BEK3. Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri ile ilgili mevzuatın doğa koruma odaklı güncellenmesi ve korunan alan kategorilerinin uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi ve bu alanlarda etkin bir yönetim sağlanması için ilgili kurumlar arasında iş birliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi.

BEK4. Biyolojik çeşitliliğe zarar veren arazi/habitat değişimi ile hava, su, toprak, plastik ve gürültü kirliliğinin önlenmesi, izlenmesi ve denetlenmesi.

BEK5. Orman, tarım, hayvancılık ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminin ve kullanımının sağlanması için sürdürülebilirlik konusundaki sorunların belirlenmesi ve sorunları çözmeye yönelik yol haritası hazırlanması.

Stratejik Hedef 3. İklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri üzerindeki etkilerinin araştırılması, izlenmesi ve değerlendirilmesi.

Ülkemizdeki biyolojik çeşitliliğin oldukça zengin olduğu ifade edilse de araştırmalar daha çok flora ve fauna listesi oluşturma şeklinde kalmaktadır. Yine omurgasızlar, mantarlar, likenler gibi bazı canlı sınıfları konusunda tür listeleri dahi eksiktir. Bu nedenle öncelikle ülkemizdeki tüm canlı gruplarındaki türlerin belirlenmesi, bunların ekolojik istekleri, diğer türlerle ilişkileri, iklim değişikliğinden etkilenme durumları gibi konularda araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Yine türlerin mevcut durumlarının izlenmesi, ekosistem hizmetleri haritaları gibi altlıkların üretilmesi, istilacı yabancı türlerin izlenmesi ve mücadele edilmesi gibi araştırmalara duyulan ihtiyaç da sürekli artmaktadır. Diğer yandan Avrupa Doğa Bilgi Sistemi (EUNIS) Habitat sınıflandırması kapsamında yapılacak değerlendirmelerle potansiyel Natura2000 alanlarının ortaya konması korunan alan miktarının artırılmasına katkı sağlayabilecektir. Ek olarak 2053 net sıfır karbon emisyonu kapsamında son yıllarda

ormanlarda depolanan karbon miktarının artırılması giderek önem kazanmaktadır. Orman yangınları, biyotik (böcek ve mantar zararları) ve abiyotik faktörler (fırtına ve kar devriği), aşırı odun üretimi gibi etkenler ormanların karbon tutumunu azaltmaktadır. Azaltımla ilgili gibi algılanabilecek bu durum aslında doğrudan uyum ile de ilgilidir. Çünkü iklim değişikliğiyle birlikte biyotik ve abiyotik zararlar ile orman yangınlarında artış beklenmektedir. Karbon depolama aynı zamanda bir ekosistem hizmeti olduğu için ormanlardaki ve diğer ekosistemlerdeki karbon depolamanın artırılması azaltım ve uyum arasında sinerjik bir etki yaratacaktır.

BEK6. Canlı sınıflarındaki tüm türlerin belirlenmesi ve kataloglanması, iklim değişikliği ile biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri etkileşimlerinin araştırılması, kritik türlerin ve habitatların tanımlanması, bunların ekolojileri ve popülasyonların izlenmesi için projeler yapılması, istilacı yabancı türlerin belirlenmesi, izlenmesi (giriş, erken tespit, yayılım), kontrol altına alınması (imha ve yönetimi) amacıyla stratejiler geliştirilmesi ve önlemler alınması.

BEK7. Ekosistemlerin sağlamış olduğu ürün ve hizmetlerinin ve doğanın insanlara katkılarının belirlenmesi, haritalanması ve hem mekânsal planlara hem de idari planlara entegre edilmesi geleneksel ekolojik bilgilerin derlenmesine yönelik araştırmalar yapılması.

BEK8. Ormanlara zarar veren iklim değişikliği kaynaklı biyotik (örneğin böcek ve mantar zararları) ve abiyotik faktörlerin (örneğin fırtına ve kar devriği) izlenmesi ve zarar gören alan/odun miktarı envanterinin yapılması, uzun vadeli iklim değişikliği etkilerinin izlenmesi ve/veya tahmin edilmesi, ormanlarda uyum temelli ekosistem yönetiminin etkin hale getirilmesi, orman yangınlarıyla mücadelede önleyici tedbirlere öncelik verilmesi.

Stratejik Hedef 4. Etkin bir doğa koruma için korunan alan miktarının artırılması, tahrip olmuş ekosistemlerin restorasyonu ve yönetim planlarına iklim değişikliğine uyumun entegre edilmesi.

İklim değişikliğinin türleri göçe zorlayacağı bilinmektedir. Diğer baskı faktörleri (habitat parçalanması ve değişikliği, kirlilik, aşırı kullanım, istilacı yabancı türler) nedeniyle türlerin doğal yaşam alanları daralmakta ve yok olma sürecine girebilmektedirler. Bu nedenle gerek Avrupa Birliği 2030 Biyolojik Çeşitlilik Stratejinde gerekse Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Taraflar Konferansı kararlarında korunan alanların artırılması hedefleri bulunmaktadır. Bu hedef 2030 yılında denizel ve karasal ekosistemlerin %30'u olarak belirlenmiştir. Ülkemizde korunan alanların ülkemiz yüzölçümüne oranı %13 civarında olup zengin tür, habitat ve biyoçeşitliliği korumak, ekosistem hizmetlerini geliştirmek, denizel ve karasal korunan alanların muhafazasını sağlayarak korunan alanların oranının daha fazla artırılması sağlanmalı ve böylelikle dünyadaki mevcut duruma da katkıda bulunulmalıdır. Biyolojik çeşitlilik kaybını azaltmak, iklim değişikliği ile mücadele etmek ve ekosistem hizmetlerinden küresel ve yerel düzeyde yararlanmanın; ancak korunan alanları artırmak ve korumak ile mümkün olabileceğinin bilinciyle özellikle iklim değişikliği etkilerine direnç oluşturan ve karbon depolama özelliği çok yüksek olan deniz çayıruları gibi yutak alanları korumak da büyük önem arz etmektedir. Kara, kıyı ve deniz koruma alanlarında gerçekleştirilen biyolojik çeşitlilik araştırmaları, tür ve habitat izleme faaliyetleri, taşıma kapasitesi araştırmaları ve yönetim planları gibi bilimsel araştırma, inceleme ve koruma çalışmalarına iklim değişikliğine uyumun entegre edilmesi yararlı olacaktır.

Ülkemizde aşırı hava olaylarına karşı alınan önlemlerin çoğunluğu kuraklığa karşı göletler yapmak, selleri önlemek için derelerin beton

yataklar içine alınması gibi sert uyum önlemlerdir. Bunlar daha çok inşaat odaklı ve etkisi sınırlı uyum önlemleridir. Hatta bazılarının yanlış uyuma (maladaptation) neden oldukları dahi söylenebilir. Ekosistemleri koruyan, uyum çalışmalarında biyolojik çeşitliliği ve ekosistem hizmetlerini kullanan doğa temelli çözümler giderek önem kazanmaktadır. Ülkemizde sellere karşı yapılan toprak muhafaza çalışmaları, İç Anadolu Bölgesindeki rüzgâr perdeleri gibi iyi uygulama örneklerinin yaygınlaşması ve öncelikli hale getirilmesi amaçlanmalıdır.

Doğal ekosistemlerin tahrip edilerek tarım, mera ve yerleşim gibi alanlara dönüştürülmesi, aşırı şekilde yararlanılması ve kirlilik gibi nedenlerle ekosistem tahribatları giderek artmaktadır. Tahrip olmuş bu ekosistemlerin ekolojik olarak restorasyonu hem biyolojik çeşitlilik hem de yutak alanlarda karbonun tutulması, sellerin önlenmesi, su üretimi, erozyonla mücadele gibi ekosistem hizmetlerinin korunması ve çoğaltılması için tüm dünyada bir strateji olarak ön plana çıkmaktadır. Bu konuda AB Doğa Restorasyonu Kanunu ile tüm Avrupa'da tahrip olmuş denizel ve karasal ekosistemlerin 2030 yılına kadar %20'sinin, 2050 yılına kadar ise tamamının restore edilmesi öngörülmektedir. Yine Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi de son yıllarda arazi tahribatının dengelenmesine (ATD) öncelik vermektedir. Ülkemizde de ekolojik restorasyon çalışmalarının gündeme gelmesi azaltım ve uyum çalışmalarındaki sinerjiyi arttıracaktır.

BEK9. Denizel ve karasal korunan alan oranının küresel düzeyde %30'a çıkarılması için uluslararası çabalara katkı sağlanmasında etkin bir rol oynanması.

BEK10. Yapılacak tür/habitat koruma eylem planları ile korunan alanların yönetim ve gelişim planlarına; biyolojik çeşitliliğin korunması, ekosistem hizmetlerinin desteklenmesi ve iklim değişikliğine uyum konularının dahil edilmesi.

BEK11. Tahrip olmuş ve parçalanmış ekosistemlerin envanterinin yapılarak ülke genelinde tahrip edilmiş ekosistemlerin restorasyonunun sağlanması, parçalanmış ekosistemlerin ekolojik koridorla bağlanması.

BEK12. Doğa temelli çözümler ve ekosistem temelli uyum gibi konularda ülkemizdeki ve uluslararası iyi uygulama örneklerinin belirlenmesi ve örnek uygulama projelerinin yapılması.

KAYNAKÇA: Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri

- Abolafya, M., Onmuş, O., Şekercioğlu, Ç.H. & Bilgin, R. (2013). Using Citizen Science Data to Model the Distributions of Common Songbirds of Turkey Under Different Global Climatic Change Scenarios. *PloS ONE* 8(7): e68037. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0068037>
- Akyol, A. & Örucü, Ö. K. (2019). Investigation and evaluation of stone pine (*Pinus pinea* L.) current and future potential distribution under climate change in Turkey. *CERNE*, v. 25, n. 4, p.415-423. DOI: <http://dx.doi.org/10.1590/01047760201925042643>
- Bilecenoğlu, M., Kaya, M., Cihangir, B. & Çiçek, E. (2014). An updated checklist of the marine fishes of Turkey. *Turkish Journal of Zoology*, 38: 901-929. DOI: 10.3906/zoo-1405-60
- Chefaoui, R.M., Duarte, C.M. & Serrão, E.A. (2018). Dramatic loss of seagrass habitat under projected climate change in the Mediterranean Sea. *Global Change Biology* 24(10): 4919-4928. DOI: <https://doi.org/10.1111/gcb.14401>
- Çiçek, E., Fricke, R., Sungur, S., & Eagderi, S. (2018). Endemic freshwater fishes of Turkey. *FishTaxa* 3(4):1-39. <https://www.biotaxa.org/ft/article/view/3-4-1> adresinden alındı.
- Dağtekin, D., Şahan, E.A., Denk, T., Köse, N. & Dalfes, H.N. (2020). Past, present and future distributions of Oriental beech (*Fagus orientalis*) under climate change projections. *PloS ONE* 15 (11): e0242280. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242280>
- Davis, P.H. (1971). Distribution patterns in Anatolia with particular reference to endemism. In *Plant Life of South-West Asia* (Eds: Davis, P.H., Harper, P.C. & Hedge, I.C.) Edinburgh, pp. 15-27.
- Dede, A. & Tonay, A.M. (t.y.). Türkiye'nin deniz memelileri. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı. <https://tudav.org/calismalar/denizel-biyocesitlilik/deniz-memelileri-calismalari/turkiyenin-deniz-memelileri> adresinden alındı.
- DKMP (2008). Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (UBSEP) 2007-2017. Ankara: Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı 2007. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Yayınları. <http://www.nuhungemisi.gov.tr/Content/Documents/ubsep-turkce.pdf> adresinden alındı.
- DKMP (2019). Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Eylem Planı 2018-2028 UBSEP Ek Eylem Planı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara. <https://www.cbd.int/doc/world/tr/tr-nbsap-v3-en.pdf> adresinden alındı.
- DKMP (2021). Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veritabanı. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. <http://www.nuhungemisi.gov.tr> adresinden alındı.
- Ergin, M. (2022). İklim Değişikliğinin Ankara Orman Bölge Müdürlüğü Sınırlarındaki Bazı Ağaç Türlerinin Yayılışına Etkilerinin Tahmini İ.Ü.-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi.
- FAO. (2019). Türkiye'nin Biyoçeşitliliği: Genetik Kaynakların Sürdürülebilir Tarım ve Gıda Sistemlerine Katkısı. Ankara. 222 s. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. <https://www.fao.org/documents/card/en/c/CA1517TR> adresinden alındı.
- Kaska, Y. (2021). Deniz Kaplumbağaları Koruma Çalışmalarını İklim Değişikliği Nasıl Değiştirecek?. İklim Değişikliği ve Türkiye Denizleri Üzerine Etkileri. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV) Yayın no: 60, İstanbul, Türkiye.
- Kayhan, F.E., Kaymak, G., Tartar, Ş., Akbulut Ş., Esmer, H.E. & Yön Ertuğ, N.D. (2015). Küresel ısınmanın balıklar ve deniz ekosistemleri üzerine etkileri. Erciyes Üniversitesi

- Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 31(3):128-134. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/236029> adresinden alındı.
- Kurnaz, M. (2020). Species list of Amphibians and Reptiles from Turkey. Journal of Animal Diversity, 2(4): 10-32. DOI: <http://dx.doi.org/10.52547/JAD.2020.2.4.2>
- López-Tirado, J., Vessella, F., Stephan, J., Ayan, S., Schirone, B. & Hidalgo, P.J. (2020). Effect of climate change on potential distribution of *Cedrus libani* A. Rich in the twenty-first century: an Ecological Niche Modeling assessment. New Forests, 1-14. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11056-020-09798-y>
- Sezgin, Ç. (2016). Sıcaklığın iribaş deniz kaplumbağası (*Caretta caretta* L.) yavru cinsiyet oranlarına ve ergin göçlerine etkisinin incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 93 s. <https://gcris.pau.edu.tr/handle/11499/1148> adresinden alındı.
- Taşkın, E. (2019). Türkiye Bitkileri Listesi, Suyosunları. Ali Nihat Gökyiğit Vakfı Yayınları, 804 s., İstanbul.
- TOB (2021). Corine Projesi. <https://corine.tarimorman.gov.tr/corineportal/> adresinden alındı.
- Topçu, N.E. & Öztürk, B. (2017). Akdeniz derin deniz mercanları ve Türkiye denizlerindeki durumu. I. Türkiye Derin Deniz Ekosistemi Çalıştayı Bildiriler Kitabı, 19 Haziran 2017, Çanakkale, 139-152.
- Türkeş, M. (2018). Biyocoğrafya Bir Paleocoğrafya ve Ekoloji Yaklaşımı. Kriter Yayınevi-Ankara
- Ursavaş, S. & Işın, Z. (2018). New records of *Bryum gemmiferum* and *Atrichum crispum* for Turkey. Plant Biosystems. 1-5. DOI:10.1080/11263504.2018.1539041.
- Ustaoglu, B. (2009). Türkiye'de İklim Değişikliğinin Fındık Tarımına Olası Etkileri. İstanbul Teknik Üniversitesi Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü İklim ve Deniz Bilimleri Anabilim Dalında Hazırlanmış Doktora Tezi. <https://polen.itu.edu.tr/items/d9b00b6b-6841-444f-b04d-14be055c36f5> adresinden alındı.
- Zeydanlı, U., Turak, A., Bilgin, C., Kınıkoğlu, Y., Yalçın, S. & Doğan, H. (2010). İklim Değişikliği ve Ormancılık: Modellerden Uygulamaya. Ankara. Doğa Koruma Merkezi. <https://dkm.org.tr/uploads/yayinlar/1585596904875.pdf> adresinden alındı.

HALK SAĞLIĞI

iklime uyum

6.1. GENEL ÇERÇEVE

1930 yılında yayınlanan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile birlikte sağlam bir zemine oturtulan Türkiye Cumhuriyeti sağlık sistemi yıllar içerisinde edindiği tecrübeler ve son dönemde yürütülen köklü reformlar ile dünyada model olan sistemler arasında yerini almıştır.

1930 yılında yayınlanan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile birlikte sağlam bir zemine oturtulan Türkiye Cumhuriyeti sağlık sistemi yıllar içerisinde edindiği tecrübeler ve son dönemde yürütülen köklü reformlar ile dünyada model olan sistemler arasında yerini almıştır. Özellikle 81 ilin en ücra köşesine kadar yayılmış sağlık evleri, sağlık ocakları, aile sağlığı ve toplum sağlığı merkezlerinden oluşan birinci basamak sağlık hizmetleri, şehir hastaneleri projeleri ile son dönemde daha da güçlendirilen kamu hastaneleri, üniversite hastaneleri ve özel hastaneleri ile çok gelişmiş bir hizmet ağına sahiptir. Bütüncül tehdit yaklaşımıyla (all hazards approach) sağlık acillerine hazırlık ve yanıt sistemleri günümüz ihtiyaçlarına ve ülkenin gerçeklerine göre güçlendirilen Sağlık Bakanlığı kapasitesi aynı zamanda dünyanın en büyük sağlık gönüllülerinden oluşan Ulusal Medikal Kurtarma Ekiplerini (UMKE) bünyesinde barındırmakta olup bu yönüyle uluslararası model olarak ön plana çıkmaktadır.

Yapılan tüm reformlar ile sağlık hizmetlerinin kaliteli, etkili ve nitelikli hizmetlerinin sunumu amaçlanmış; bu doğrultuda sağlık finansmanı, sağlık hizmetlerine erişim ve nihai sağlık göstergelerinde eşitsizlikleri önemli ölçüde azaltan evrensel sağlık kapsayıcılığı hedefinde çok önemli mesafeler kat edilmiştir. Tüm bu planlama ve politikaların geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde toplumun ihtiyaçları, ülkenin coğrafi özellikleri, nüfus yapısı ve kültürü, dünyadaki trendler ile bilimsel ve teknolojik gelişmeler göz önünde bulundurulmaktadır.

Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin yıllar içerisindeki temel sağlık göstergelerine de olumlu olarak yansımıştır. Bebek ve beş yaş altı ölüm hızlarında düzenli düşüş kaydedilmiş, 2022 yılında bebek ölüm hızı binde 9,1 olarak gerçekleşmiştir. Anne ölümlerine bakıldığında, 2009 yılında yüz bin canlı doğumda 18,4 olan anne ölüm oranları 2022 yılında yüz bin canlı doğumda 12,6 olarak gerçekleşmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Türkiye hâlihazırda dünyanın en geniş aşılama programlarından birine sahip olup çocukluk çağı bağışıklama programları çok etkin yürütülmekte ve çocuk nüfusun hemen hemen tamamı aşılanmaktadır. Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021 verilerine göre yüz bin kişi başına düşen hekim, diş hekimi, eczacı ile hemşire ve ebe sayıları sırasıyla 217, 47, 43,9 ve 343'tür (Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021). Sağlık sistemlerinin en önemli parametrelerinden biri olarak sağlık insan gücü konusunda sayı, nitelik ve sağlık çalışanlarının haklarının geliştirilmesine ilişkin politikalar önceliklendirilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin OECD başta olmak üzere dünya kıyaslamaları içerisindeki pozisyonunu daha üst noktalara getirmek üzere güncel ve etkili politikalar geliştirilmekte olup en son 2022 yılında başlatılan Beyaz Reform uygulamaya konulmuştur. Söz konusu Reform, sağlıkta şiddet yasasının çıkarılması, malpraktis yasasının çıkarılması ve özlük haklarını yeniden düzenleyen yeni emeklilik ve teşvik sisteminin hayata geçirilmesini kapsamaktadır.

Gelişmekte ve nüfusu yaşlanmakta olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye'nin hastalık yükü de bu doğrultuda seyretmektedir. Bu kapsamda, kardiyovasküler hastalıklar, kanser başta olmak üzere bulaşıcı olmayan hastalıklar (BOH) Türkiye'nin en önemli hastalık

yükünü oluşturmaktadır. Türkiye’de 2019 yılı ölüm nedenlerinde ilk üç sırada dolaşım sistemi hastalıkları, kanser ve solunum sistemi hastalıkları yer almıştır. Türkiye’de doğumda beklenen yaşam süresi 2017-2019 yıllarında 78,6 olmuştur. Kadınlarda 81,3, erkeklerde 75,9 olan yaşam süresi yıllara göre artış göstermektedir. Türkiye’de sağlıklı yaşam süreleri 2016-2018 yılları için doğumda 58,3 yıl (erkeklerde 59,9; kadınlarda 56,8) iken, 2017-2019 yıllarında 57,3 yıl olmuştur. (erkeklerde 59,1; kadınlarda 55,4) (Hayat Tabloları, 2017-2019). Son yıllarda beklenen yaşam süreleri artmakla birlikte BOH’ların sağlıklı yaşam sürelerine olumsuz etkisi görülmektedir.

Toplumun sağlık okuryazarlığı düzeyini artırmak sağlık politikaları arasında son dönemde kendine önemli bir yer bulmaktadır. Bu kapsamda Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü tarafından 2018 yılında yayınlanan Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi ve İlişkili Faktörlerin Araştırması verilerine göre toplumun ancak %23,4’ünün yeterli düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2018).

21. yüzyılın en büyük küresel tehdidi olarak kabul edilen ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından da sağlık krizi olarak tanımlanan iklim değişikliği konusunda Sağlık Bakanlığının önemli sorumlulukları bulunmaktadır. İklim değişikliğinin sağlık etkilerine yönelik uyum çalışmalarının yürütülmesinde lokomotif görev ise Halk Sağlığı Genel Müdürlüğüne (HSGM) düşmektedir. İklim değişikliği ve sağlık konusu doğası itibarıyla çok disiplinli bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle HSGM’nin koordinasyonunda, Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ASHGM), Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü (SYGM), Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü (SGGM), Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (SHGM), Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü (KHGM), Sağlık Bilgi

Sistemleri Genel Müdürlüğü (SBSGM), Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (ABDİGM) ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü (HSSGM) başta olmak üzere Bakanlığın merkez ve taşra tüm ilgili birimlerine önemli görevler düşmektedir.

İklim değişikliğinin sağlık etkilerine yönelik ulusal düzenlemelerin hızla gerçekleştirilebilmesi için Sağlık Bakanlığı tarafından 2015 yılında yayınlanan İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Olumsuz Etkilerinin Azaltılması Ulusal Programı ve Eylem Planının güncellenmesi çalışmaları başlatılmıştır. İlk adım olarak 12-13 Ekim 2021 tarihlerinde revizyon çalıştay gerçekleştirilmiş, güncelleme çalışmaları küresel iklim ve sağlık politikaları paralelinde devam etmektedir.

Ülkeye özgü iklim tehlikeleri, iklime duyarlı sağlık riskleri ve iklim değişikliği etkilerinin azaltılmasının potansiyel sağlık yararları konusunda mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla Sağlık Bakanlığı ve DSÖ iş birliğinde “Sağlık ve İklim Değişikliği Türkiye Ülke Profili” hazırlanmıştır. Profil, 8 Kasım 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 26. Taraflar Konferansında (COP27) düzenlenen yan etkinlikle tanıtılmıştır.

Paris Anlaşması kapsamında ülkemizin Ulusal Katkı Beyanı (NDC) 13 Nisan 2023 tarihinde güncellenmiş olup yeni güncel metinde Sağlık Bakanlığı çalışma alanı itibarıyla "İklim krizine dayanaklı sürdürülebilir sağlık sistemleri" çerçevesinde yeni bir taahhüt eklenmiştir. Bu gelişme doğrultusunda Türkiye, Paris Anlaşması’nın uygulanması kapsamında iklim ve sağlık eylemini geliştirmek için sağlık taahhüdü sunan ülkeler arasında yer almıştır. Bu kapsamda ülkelerin ilerlemesini ölçmeye ve izlemeye katkıda bulunan mevcut durumun görüntüsünü sunan çevre ve sağlık ana göstergelerine yönelik Türkiye puan kartı DSÖ tarafından oluşturulmuştur.

Küresel iklim sağlığı gelişmeleri kapsamında Türkiye, DSÖ tarafından başlatılan bir girişim olan İklim Değişikliği ve Sağlıkta Dönüştürücü Eylemler İttifakı'nın (ATACH) "İklim Dayanıklı Sağlık Sistemleri" grubuna katılım sağlamıştır. Bununla birlikte, 31 Kasım-12 Aralık 2023'te Dubai'de gerçekleştirilen COP28 sırasında COP tarihinde ilk kez gerçekleştirilen Sağlık Bakanları toplantısına Bakan Yardımcısı düzeyinde katılım sağlayarak toplantı sonrasında kabul edilen İklim ve Sağlık Bildirisi'ne Türkiye taraf olmuştur.

Diğer yandan, konumu nedeniyle iklim krizinden en çok etkilenecek ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye'de her geçen gün iklim değişikliğine bağlı aşırı iklim ve hava olayları kaynaklı orman yangınları ve

seller gibi UMKE'nin müdahale ettiği sağlık acil durumlarının görülme sıklığı artmaktadır. Söz konusu kapasitenin geliştirilerek tıbbi müdahalenin yanında arama-kurtarma kabiliyetinin de eklenmesi amacıyla 2023 yılında UMKE-ATAK Ekipleri kurulmuştur.

Bununla birlikte, Avrupa Birliğine Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) IPA-III Dönemi 2023 Programlaması kapsamında "İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerindeki Olumsuz Etkilerinin Azaltılması İçin Sağlık Bakanlığının Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi" Avrupa Komisyonundan ön kabul almıştır.

6.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Türkiye iklim değişikliğinin sağlık etkilerini izleme, değerlendirme ve raporlama altyapısına, mevcut durum profili ve stratejisine sahiptir. İklim duyarlı hastalık listesinin oluşturulması, iklim ve sağlık eğitimi almış insan gücü, halk sağlığı erken uyarı sistemi mevcut altyapıyı güçlendirecektir.

Anayasanın 56. Maddesi ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 1. Maddesi halk sağlığının korunması sorumluluğunu devlete vermiştir. Devlet bu görevi 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine (RG:10.07.2018/30474) göre Sağlık Bakanlığı üzerinden yürütmektedir. İklim değişikliğinin sağlık etkilerine yönelik çalışmalar, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Hizmet Birimleri ve Görevleri Hakkında Yönerge 'de geçtiği şekilde Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (HSGM) altında çalışan çeşitli daire başkanlıklarının (Çevre Sağlığı Daire Başkanlığı, Bulaşıcı Hastalıklar ve Erken Uyarı Daire Başkanlığı, Halk Sağlığı Referans Laboratuvarları Dairesi Başkanlığı) görevlerinde tanımlanmıştır. İllerde İl Sağlık Müdürlükleri, Toplum Sağlığı Merkezleri, İlçe Sağlık Müdürlükleri ve Aile Sağlığı Merkezleri üzerinden çalışmalar yürütülür. Çevre Sağlığı Daire Başkanlığının görevleri arasında, "hava kirliliği ile iklim değişikliği konusunda gerekli tedbirleri almak veya aldirtmak" yer almaktadır. "Sağlık Tehditleri Erken Uyarı ve Cevap Dairesi Başkanlığı" 2021 yılında Bulaşıcı Hastalıklar Dairesi Başkanlığı ile birleşerek Bulaşıcı Hastalıklar ve Erken Uyarı Cevap Dairesi Başkanlığı adını almıştır. Yapılanmasında "Erken Uyarı-Cevap ve Saha Epidemiyolojisi konularında ulusal ve uluslararası bilimsel kurumlarla iş birliğini koordine etmek" görevi yer almaktadır (Bulaşıcı Hastalıklar ve Erken Uyarı Dairesi Başkanlığı Görev Tanımı).

Erken Uyarı Cevap birimi bünyesinde İZCİ sistemi üzerinden 81 il, ilçe ve hastanelerdeki Akut Gastroenterit Sendromik sürveyansı (belirlenen ICD-10 kodlarına yönelik acil servis verileri) anlık olarak takip edilebilmektedir. Alınan sinyallere göre doğrulama, risk değerlendirmesi, araştırma ve kaynak belirlenmesi, müdahale ve yanıt değerlendirilebilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2022). Ayrıca 2019 yılında devam eden sektörler arası koordinasyon ve iş birliği çerçevesinde Halk Sağlığı Genel Müdürlüğüne oluşturulan Bulaşıcı Hastalık Sürveyans ve Erken Uyarı Sistemi (İZCİ) çalışmalarında ihtiyaç duyulan meteorolojik ölçüm, tahmin ve uyarılara ait verilerin Meteoroloji Genel Müdürlüğüne sağlanması ile bu verilerin Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından kullanım esaslarının belirlendiği bir protokol imzalanmış olup bu çerçevede veri paylaşımı gerçekleştirilmektedir. İklim değişikliğine yönelik meteorolojik veriler ve İZCİ takip sistemi entegrasyonuna yönelik çalışmalar devam etmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2022). Erken Uyarı Birimi "Türkiye'de Sağlık Güvenliği Projesi" kapsamında iklim değişikliğini de içeren tüm tehditlere (biyolojik, kimyasal, çevresel, radyolojik ve nükleer) yönelik ilgili diğer sektörlerin de katılımıyla önceliklendirme, risk değerlendirme, risk haritalama çalışmaları devam etmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2022). Sağlık Bakanlığı, 2005 yılında yayınlanan DSÖ Uluslararası Sağlık Tüzüğü (UST)'nün dünya çapında uygulanması gereken sağlık düzenlemelerine uygun hizmetler yürütmektedir (WHO, 2008). UST Paydaş Ülkeleri, halk sağlığına olası tehdit oluşturabilecek tüm olayları, zamanında bildirmek ve bu olaylara anında cevap vermekle yükümlüdür. Gerekli kapasite

Erken Uyarı ve Cevap (EUC) olarak bilinmektedir. UST (2005) ülkelerin küresel sağlık güvenliği için birlikte çalışabilmeleri adına ülkeler arasındaki yasal anlaşmadır. UST, herhangi özel bir hastalık ile sınırlı değildir. İnsan sağlığına tehdit oluşturan her olay türünü kapsar. 24 Eylül 1998 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 2119/98 nolu kararında, topluluk düzeyinde bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve kontrolünün geliştirilmesi, üye devletlerarasındaki iş birliği ve koordinasyonu geliştirmek için epidemiyolojik sürveyans ağı kurulması ayrıca karar ekinde belirtilen hastalıklara yönelik erken uyarı ve yanıt sistemi kurulması yer almaktadır. 22 Ekim 2013 tarihli 1082/2013 nolu karar; bulaşıcı hastalıkların yanı sıra, iklim değişikliği ile ilgili tehlikeleri içeren diğer biyolojik veya kimyasal maddeler veya çevre olayları ile ilgili olarak, sağlığa yönelik bir dizi diğer tehditleri kapsayacak şekilde genişletilmiş ve birlik düzeyinde sağlık güvenliğine eşgüdümlü daha geniş bir yaklaşım sağlanma kararı alınmıştır.

2010 yılında çalışmaları başlayan ve 2015 yılında yayınlanan Sağlık Bakanlığı "İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Olumsuz Etkilerinin Azaltılması Ulusal Programı ve Eylem Planı", Türkiye'de iklim değişikliğinin sağlık sektörü üzerindeki etkilerine yönelik tek resmi düzenleme sayılmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, 2015). Sağlık Bakanlığı diğer kurum ve kuruluşların iklim değişikliği ulusal belgelerinin sağlık bölümüne katkı vermektedir. İklim değişikliğinin sağlık etkilerine yönelik ulusal düzenlemelerin de aynı hızla gerçekleştirilebilmesi için, Sağlık Bakanlığı tarafından 2015 yılında yayınlanan İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Olumsuz Etkilerinin Azaltılması Ulusal Programı ve Eylem Planının güncellenmesi planlanmıştır. 12-13 Ekim

2021 tarihlerinde ilk adım olarak revizyon çalışmayı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu eylem planı güncelleme çalışmalarına 2021 yılında başlanmıştır. 2022 Kasım ayında Türkiye Sağlık ve İklim Değişikliği Ülke Profili yayınlanmıştır.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayınlanan Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2020) ve İklim Değişikliği Eylem Planı'nda (2011-2023) aşırı hava olaylarının insan sağlığı üzerindeki etkilerinin araştırılması ile bulaşıcı hastalıklar ve sağlık riskleri arasındaki etkileşimin araştırılması, riskli bölgelerde altyapının güçlendirilmesi ile sağlık kuruluşlarının kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir (İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2020)) (İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı 2011-2023). Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı'nın (2011-2023) sağlık bölümünde, iklim değişikliğinin insan sağlığı üzerinde mevcut ve gelecekteki etkilerinin ve risklerin belirlenmesi, ulusal sağlık sisteminde iklim değişikliği kaynaklı riskler ile mücadele kapasitesinin geliştirilmesi önceliklendirilmiştir.

Türkiye'nin Yedinci Ulusal Bildirimi'nin sağlık bölümünde aşırı iklim olaylarının etkisi, vektörler ve kemirgenlerle bulaşan hastalıklara ait mevcut durum değerlendirmeleri ve ulusal sağlık etkileri raporunun içeriği yer almaktadır (ÇŞİDB, 2018). Paris anlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi "Küresel İklim Değişikliğinin Etkilerinin En Aza İndirilmesi, Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu" Mart 2021'de çalışmalarına başlamıştır. Komisyon iklim değişikliğinin sağlık etkileri konusunda uzmanları dinlemiş ve

tutanaklarda sağlık için iklim değişikliği ile mücadele, sera gazı azaltımı ve iklim değişikliğine uyum çabalarının artırılması, Türkiye'nin iklim ve sağlık profilinin hazırlanması, erken uyarı, hazırlıklı olma, anında cevap verebilme, halkın bilinç düzeyinin ve farkındalığının artırılması yer almıştır.

6.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

İklim değişikliği; sağlığın sosyal belirleyicilerini, birey ve toplum sağlığını, diğer sektörlerin sağlıkla ilişkilerini etkileyecektir. Değişen iklimin Türkiye’de ulusal hastalık yükünü artırabileceği düşünülmeli, sağlık sektörü, iklim değişikliğinin sektörel risk analizinin merkezinde olmalıdır.

Türkiye’de öne çıkan tehlikeler kuraklık, şiddetli yağışlar, sıcak hava dalgası ve şiddetli rüzgârlardır. Sağlık sektörünün tehlikeleri; altı başlıkta ele alınmıştır:

1. Aşırı Hava Olayları
2. Su Kaynaklarında Değişim
3. Deniz Seviyesinin Yükselmesi
4. Sıcak ve Soğuk Hava Dalgaları
5. Hava Kalitesinde Değişim
6. Ultraviyole Radyasyon Artışı

Söz konusu tehlikelerin bireysel ve toplumsal sağlık üzerine sekiz etkisi görülebilecektir.

1. Sıcak ve soğukla ilişkili hastalıklar
2. Ultraviyole radyasyonun yan etkileri
3. Hava kalitesindeki değişimlerin yol açtığı sağlık sorunları
4. Gıda ve su ile ilişkili hastalıklar
5. Değişen bulaşıcı hastalık etkenleri
6. Vektörlerle ilişkili hastalıklar
7. Ruh sağlığı sorunları
8. Yeni ve yeniden ortaya çıkan hastalıklar

İklim değişikliğinin etkileri sadece bireysel ve toplumsal sağlık sorunları ile kendini göstermeyecektir. Sağlık sektörünün bütün bileşenlerine etkisi olacaktır. Bu etki tek tek olabileceği gibi, çoklu tehlikeler nedeniyle, kümülatif etkiler şeklinde de görülecektir. İklim değişikliği ile bağlantılı insan

hareketliliğinin iklim ve sağlık ilişkisine etkisi de bu bağlamda beklenmektedir.

İklime duyarlı hastalıkların yönetilmesiyle ilgili sağlık mevzuatında ve sağlık yönetiminde var olan çalışmalar, yeni modeller ve senaryolarda düşünülerek geliştirilecektir. Belediyelerde iklim değişikliği birimleri oluşturulması gibi, Sağlık Bakanlığı merkez, il ve ilçe teşkilatlarında da iklim değişikliği ve sağlık ilişkisini yönetecek birimlere ve yönetim mekanizmalarının güçlendirilmesine ihtiyaç duyulacaktır. Sağlık hizmeti planlamasında nüfusun yanı sıra, iklim değişikliğinin tehlikeleri ve riskleri de hesaba katılmalıdır. Sağlık düzeyi göstergelerinde kullanılan katsayıların, iklim tehditleri indislerine uyumlu katsayılar haline getirilmesi gerekecektir.

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden en etkilenebilir sektörlerden biri sağlık sektörüdür. Sektörel hedef nüfuslar sayısal olarak değişebilir. Örneğin; tarımda çalışanların sayısı, enerji sektöründen hizmet alanların sayısı gibi. Yeterli gıda ürünleri yetişmezse, gıdaların işlenmesi, hazırlanması ve sunumu için enerji olmazsa beslenme yetersizliği ve buna bağlı hastalıklar bütün toplumun sorunu olacaktır. Bu nedenle; sağlık sektörünün kapasitesinin (insan gücü, sağlık tesisleri, bütçe, bilgi sistemleri) artırılması, geliştirilmesi, uyumlaştırılması ve dirençli hale getirilmesi ile ilgili çalışmaların artırılması planlanmaktadır.

Bütün bunları gerçekleştirebilmek için, iklime duyarlı sağlık sektörü strateji belgesinin hazırlanması gerekmektedir.

İklim değişikliğinin sağlık sektörüne etkilerine yönelik yapılacak projeksiyonlarda ve kurgulanacak senaryolarda COVID-19 pandemisinin etkisi göz ardı edilmemelidir. COVID-19 etkeni ile hasta olanlar ve ölenler yanı sıra, uzamış COVID-19 vakalarının olduğu (COVID-19 geçiren veya etkilenen

kişilerde görülen diğer hastalıklar) bilinmektedir. Bunlara ek olarak; ekolojik stres, kaygı ve keder yüzünden ruh sağlığı sorunları yaşayanlar, iş ve sosyal hayattan kopanlar, işsiz ve düşkün halde olanlar toplumdaki kırılgan grupların artışına neden olmuştur. Olası iklim değişikliği tehlikelerinin sağlık etkileri beklenenden daha büyük oranda gerçekleşebilir.

Türkiye’de sağlık sektörünün iklim değişikliği karşısında geliştirmeyi planladığı noktalar şunlardır:

- Tek Sağlık yaklaşımıyla (One Health approach) iklim değişikliğine sağlık alanında mücadele için Sağlık Bakanlığı koordinasyonunda ulusal istişare mekanizmasının hayata geçirilmesi
- Ulusal ve yerel iklime duyarlı hastalık listesi ve izleme sistemiyle işlenen verilerin, etkilenebilirlik ve risk haritaları, iklim değişikliği senaryolarıyla birlikte tüm kurumlarla işbirliği içinde değerlendirilmiş şekilde sağlık istatistik yıllıklarına yansıtılması
- Mevcut sağlık bilgi sistemlerinin iklim değişikliğinin sağlık etkilerini izleyecek şekilde geliştirilmesi ve ulusal iklim değişikliği izleme sistemlerine entegre olması
- Mevcut sağlık veri toplama sistemlerinden iklimle ilişkili olabilecek sağlık göstergelerinin süzülmesi ve/veya paylaşılması
- Vektörlerle mücadelede olduğu gibi mevcut takip sistemlerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) altyapısına taşınması; hastalık, mücadele yöntemi, üreme alanları takibinin iklim tehlike göstergeleri ile birlikte takip edilmesi, illerde diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla entegre sistemlere geçilmesi
- İklim değişikliği ve sağlık ilişkisini inceleyen disiplinler ve sektörler arası epidemiyoloji ekibinin, raporlayıp politika oluşumuna katkı verecek bilimsel kurulun/komisyonun, koordinasyon mekanizmasının kurulması
- İklim değişikliğinin sağlık etkilerinde görev alacak personelin eğitimi için eğitim modüllerinin oluşturulması
- Mevcut mücadele programlarının mevsimlik, aylık, yıllık gibi periyotlarının tüm yıla yayılabilme olasılığı karşısında insan gücü, bütçe ve zaman planlamalarının güçlendirilmesi
- Sağlık sektörünün diğer sektörlerle olan iletişiminin güçlendirilmesi; farklı disiplinlere ve sektörlerle yönelik iklim ve sağlık ilişkisinde ortak dil oluşturma çalışmalarının gerçekleştirilmesi
- İklim değişikliği etkileri nedeniyle yeni ve yeniden ortaya çıkan hastalıklara yönelik akademik çalışmaların ve çalışma sayısını artırmak için akademik desteklerin artırılması
- İklim ve sağlık ilişkisini ortaya koyan Türkiye’ye yönelik nicel ve nitel kanıt havuzunun oluşması için çalışmalar yapılması
- İklim ve sağlık ilişkisinin göç hareketlerine etkisine odaklanarak iklim göçmenliği konusunda farkındalığın artırıcı çalışmaların gerçekleştirilmesi
- Aşırı iklim olayları, afetler ve COVID-19’un uzayan etkileri gibi nedenlerle kırılganlaşan nüfusa yönelik çalışmalar geliştirilmesi
- Sektörel eylem planlarında sağlık bölümünün daha fazla yer alması için çalışmalar yürütülmesi
- Yerel düzeyde sağlık ve iklim değişikliği eylem planlarının hazırlanması ile ilgili çalışmalar yapılması
- Tıp fakülteleri başta olmak üzere, sağlık sektörünün diğer disiplinlerine ait okullarda iklim değişikliği ve sağlık etkilerine yönelik yapılandırılmış

programların olması ile ilgili çalışmalar yapılması

- Sağlık öyküsü alırken henüz çevre öyküsü alınmasının rutin hizmetlerde yer almasını sağlamak amacıyla hekimlere iklim değişikliği eğitimlerinin yanı sıra muayene esnasında çevre öyküsü almanın önemi ve gereklerine yönelik yapılandırılmış eğitim müfredatının hazırlanması
- Kamuoyuna iklim ve sağlık etkileri konusunda bilinç kazandırılması, iklim değişikliğinin sağlık etkilerinden etkilenecek tüm kişilere, herkese hızlı ulaşılabilecek yöntemlerin geliştirilmesi
- İklim değişikliği kodunun ICD'de yer alması için yerel ve uluslararası düzeyde çalışmalar başlatılması
- Sağlık altyapısının iklim krizine karşı mevcut durumunun gözden geçirilmesi için çalışmalar yürütülmesi
- UMKE ve 112 ekiplerinin iklim acillerine yönelik farkındalığının ve müdahale kapasitelerinin desteklenmesi
- Küresel iklim müzakereleri içerisinde sağlık konularının daha fazla ön planda olması için uluslararası alanda savunuculuğunun yapılarak daha etkin rol alınması

Sağlık Sektörü Risk Analizi: Sıcak Hava Dalgası

İklim değişikliği, temiz hava, temiz içme suyu, yeterli gıda ve güvenli barınak gibi sağlığın, sosyal ve çevresel belirleyicilerini etkilemektedir. Türkiye'de öne çıkan tehlikeler kuraklık, aşırı yağışlar, sıcak hava dalgasıdır. Türkiye'de sağlık sektörünün etkilenebilirlik ve risk analizi, bundan sonra yapılacak çalışmalara örnek oluşturması ve kanıt sunması amacıyla sıcak hava dalgası üzerinden yürütülmüştür.

Sıcak hava dalgası sonucu ortaya çıkabilecek etkiler, etkilere maruz kalacak gruplar, Türkiye'nin etkilenebilirlik düzeyi (duyarlılık ve uyum kapasitesi) ve sonuçta ortaya çıkan riskin boyutu aşağıdaki etki zincirinde sunulmuştur (Şekil 21).

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Ortalama sıcaklık artışı	Sıcak hava dalgası	Nüfus yoğunluğu	Bağımlı nüfus oranı	Kişi başı GSYİH	Sağlıklı, kaliteli yaşam ve iyilik halinde bozulma
Aşırı sıcak gün sayısında artış	Ardışık sıcak gün sayısında artış	Kent merkezinde yaşayan nüfus*	15-49 yaş arası kadın nüfus oranı	112 acil sağlık hizmetleri başına düşen nüfus	Hava kalitesinde düşüş
		0-14 yaş altı çocuk nüfus oranı*	Dolaşım sistemi kaynaklı ölümler	100.000 kişiye düşen uzman hekim sayısı	Su kıtlığı, sağlıklı ve güvenli suya erişimde güçlük
		65 yaş üzeri yaşlı nüfus oranı*	Kaba doğum hızı oranı	Lise ve üzeri eğitime sahip nüfus oranı	Toprak miktarı ve kalitesinin bozulması, sağlıklı ve güvenli gıdaya erişimde güçlük
		Sadece kadın nüfustan oluşan hane sayısı*	Bebek ölüm hızı	Kanalizasyon şebekesi/arıtma tesisi ile hizmet edilen nüfus*	Vektörlerde değişim
		Sadece 65 yaş üzeri nüfustan oluşan hane sayısı*	İlkokul ve altı eğitime sahip nüfus oranı	Su şebekesi/arıtma tesisi ile hizmet edilen nüfus*	Dehidratasyon (susuzluk)
		Tarım sektöründe işsizlik oranı*	Nüfus artış hızı	Yönetim kapasitesi*	Böbrek hastalıklarında artış
			Doğuşta beklenen yaşam süresi*	Sağlık okur yazarlık oranı*	Beslenme bozukluğu (anne, bebek, çocuk) (anne sütü eksikliği, bodurluk)
			Güvenilir içme suyuna erişim oranı*	Soğutma sistemi kapasitesi*	Alerjiler, solunum, kalp, damar, göz, kulak, burun, boğaz hastalıklarında artış
			Kent Karakteri*	Güvenli fiziksel aktivite alanı ve süresinin nüfusa oranı*	Bulaşıcı hastalıklarda artış, salgınlar
			Sosyal eşitsizlik oranı*	Sosyal ağların ve iletişimin mevcudiyeti*	Ruhsal sorunlar
			Neden özel ölüm hızı*	Kaybedilen yaşam yılları (YLL)*	Bulaşıcı olmayan hastalıklarda değişim
			Hastalıklar*		Su ve gıdayla bulaşan hastalıklar
			Fonksiyon ve yeti yitimi*		Yaralanmalar
					Genel hijyen koşullarında yetersizlik
					Zoonotik hastalıklarda değişim
					Fonksiyon ve yeti yitimi oranlarında değişim
					İşgücü kaybı artışı
					Vektörlerle bulaşan hastalıklarda artış
					Ölümler

Şekil 21 Etki Zinciri: Sağlık Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir.

Genel olarak sağlık sektörünün maruziyet analizi için; nüfus, nüfus yoğunluğu, kent merkezinde yaşayan nüfus, çocuk nüfus (0-14, 0-4 yaş, 1 yaş altı, %), yaşlı nüfus (65+ yaş, %), 15-49 yaş kadın nüfus oranı, 5 yaş altı nüfus (0-4 yaş, %), sadece kadın nüfustan oluşan hane sayısı ve sadece 65 yaş üstü nüfustan oluşan hane sayısı göstergeleri kullanılabilir.

Türkiye için ulusal ölçekte yapılan maruziyet analizinde nüfus yoğunluğu gruplanarak değerlendirilmiştir. Buna göre, Türkiye genelinde maruziyet nüfus yoğunluğu fazla olan illerde yüksek, nüfus yoğunluğu düşük olan illerde ise düşük seviyededir. Marmara Bölgesi'nde İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Yalova ve Bursa; Ege Bölgesi'nde İzmir; Akdeniz Bölgesi'nde Hatay; İç Anadolu

Bölgesi'nde Ankara; Güneydoğu Anadolu bölgesinde Gaziantep'te maruziyet çok yüksektir. Marmara'da Tekirdağ; Karadeniz Bölgesi'nde Düzce, Zonguldak, Karabük, Samsun, Ordu ve Trabzon; Ege Bölgesi'nde Manisa, Aydın; Akdeniz'de Antalya, Mersin, Adana, Osmaniye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise Şanlıurfa, Diyarbakır ve Batman illerinde maruziyet yüksek seviyededir.

Sağlık sektörünün duyarlılık analizi için; kaba doğum hızı, doğuşta beklenen yaşam süresi, güvenilir içme suyuna erişim oranı, kanalizasyon şebekesi/arıtma tesisi ile hizmet edilen nüfus, kent-kır ayrımı, nüfus artışı, eğitim düzeyi, bağımlılık oranı, yaşlı bağımlılık oranı, çocuk bağımlılık oranı, 15-49 yaş kadın nüfus oranı, sosyal eşitsizlik oranı, ölümler, nedene özel ölüm hızı (özellikle dolaşım sistemi kaynaklı ölümler), hastalıklar ve fonksiyon ve yeti yitimi göstergeleri kullanılabilir. Türkiye için ulusal ölçekte yapılan duyarlılık analizinde kaba doğum hızı, nüfus artış hızı, ilkokul ve altı eğitilmiş nüfusun 15 yaş üstüne oranı, nüfus bağımlılık oranı, 15-49 yaş kadın nüfus oranı, dolaşım sistemi kaynaklı ölümlerin toplam ölümlere oranı, bebek ölüm hızı göstergeleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlarına göre, ulusal ölçekte duyarlılığın en fazla kaba doğum hızı ve bebek ölüm hızı artışı nedeniyle yükseldiği, ancak nüfus artış hızı ve 15-49 yaş kadın nüfus oranının bir o kadar etkili olmadığı görülmüştür. Duyarlılık göstergeleri arasında yer alan dolaşım sistemi kaynaklı ölümlerin toplam ölümlere oranı en yüksek Aydın, Denizli ve Kırıkkale'de olduğu tespit edilmiştir. Bu illerde sıcak hava dalgasında mevcut tehlike Aydın'da yüksek, Denizli'de çok yüksek ve Kırıkkale'de orta düzeydedir. Genel duyarlılık Aydın ve Denizli'de düşük, Kırıkkale'de orta düzeydedir. Sıcak hava dalgasına duyarlılığın Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde birkaç il hariç yüksek ve çok yüksek olduğu görülmektedir. Diğer bölgelerde de Afyonkarahisar ve Sinop

illerinde duyarlılığın dolaşım sistemi kaynaklı ölüm oranı ve düşük eğitim düzeyi nedeniyle çok yüksek olduğu görülmektedir.

Türkiye'de sağlık sektörünün uyum kapasitesi analizi için; sağlık hizmeti ve yönetim kapasitesi, sağlık okuryazarlığı oranı, kanalizasyon şebekesi/arıtma tesisi ile hizmet edilen nüfus, su şebekesi/arıtma tesisi ile hizmet edilen nüfus, eğitim düzeyi, soğutma sistemi kapasitesi, güvenli fiziksel aktivite alanı ve süresi/nüfus, sosyal ağların ve iletişimin mevcudiyeti, kaybedilen yaşam yılları (YLL) ve ekonomik durum göstergeleri kullanılabilir. Bu çalışmada, Acil Yardım Ambulansı başına düşen nüfus, 100000 kişiye düşen uzman hekim sayısı, lise ve üzeri eğitim oranı ile kişi başı GSYH değerlendirilmiştir.

Ulusal ölçekte sağlık sektörü için genel olarak uyum kapasitesinin doğuya doğru gidildikçe düştüğü görülmektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerde uyum kapasitesi en düşük seviyelerdedir. Bunlara ek olarak Karadeniz Bölgesi'nde Sinop ve Bartın'da duyarlılık çok düşüktür. Uyum sağlama kapasitesi en yüksek iller Ankara, Antalya, Artvin, Bolu, Çanakkale, Edirne, Erzincan, Eskişehir, Isparta, İstanbul, İzmir, Kırıkkale, Kocaeli, Muğla, Tunceli ve Yalova'dır.

Mevcut durumda sıcak hava dalgası tehlikesine karşı uyum kapasitesine bakıldığında, tehlikenin yüksek seviyede olduğu illerde uyum kapasitesi özellikle en düşük seviyededir. Bu illerde sıcak hava dalgası tehlikesi yüksek olduğu halde uyum kapasitesinin çok düşük olması gelecek dönemler için kırmızı alarm vermektedir. Analizlerde illere göre çok düşük düzeyde uyum kapasitesinin en önemli sebepleri gelir düzeyi, uzman hekim sayısı ve lise ve üzeri eğitilmiş sayısının düşük olması olarak görülmektedir.

Sağlık sektörünün etkilenebilirlik analizi sonuçlarına göre; etkilenebilirliği en yüksek seviyedeki iller genel olarak uyum kapasitesi

düşük olan Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerdir. Bu illeri Afyonkarahisar, Aksaray Sinop, Çankırı, Çorum, Niğde ve Yozgat yüksek etkilenebilirlik seviyesi ile takip etmektedir.

Sıcak hava dalgası tehlikesine göre illerin maruziyet ve etkilenebilirlikleri birlikte değerlendirilerek sağlık sektörü için risk analizi yapılmıştır. Buna göre, etkilenebilirlik düzeyi oldukça yüksek olan Güneydoğu ve Doğu Akdeniz Bölgesi illerinin risk seviyeleri de en yüksek seviyede tespit edilmiştir. Bununla birlikte Ege ve Akdeniz

Bölgeleri'nde de risk seviyesi orta seviye ve üzerinde olarak tespit edilmiştir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu illeri haricinde, Aydın, Manisa illerinin sıcak hava dalgası riski en yüksek seviyede olup; Uşak, Denizli, Afyonkarahisar, Konya ve Niğde illerinde yüksek seviyede belirlenmiştir. İzmir, Muğla, Burdur ve Antalya ise sağlık sektöründe orta seviyede riske sahiptir. Marmara Bölgesi'nde ise Balıkesir ve Tekirdağ yüksek seviyede riske sahip iken, Çanakkale ve Bursa orta seviyede riske sahiptir. İç Anadolu'da risk orta ve altı seviyede görülmektedir (Şekil 22).

Şekil 22 Mevcut Dönem Risk Haritası: Sağlık Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

Yapılan risk analizlerinden çıkarılabilecek en temel sonuç; sağlık sektörü açısından Türkiye'de sıcak hava dalgası tehlikesine

yönelik uygulanacak uyum politikalarında Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerin öncelikli olmasıdır

6.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

Dirençli, uyum kapasitesi yüksek sağlık sektörü için, iklim değişikliği ile mücadele girişiminde sağlık etki değerlendirmesi yapılacak, sağlık sektörel uyum politikalarında öncelikli alanlardan biri olacaktır.

Sağlık sektöründe uyum önlemleri kanıta dayalı karar verme, iklim değişikliğine uyumlu sağlık etki değerlendirmesi, halk sağlığı bakış açısına sahip liderlik, sağlıklı yaşam ortamları sağlayan uyum politikaları, iklim değişikliğinin sağlık etkilerine sağlık sektörünün uyumunu gerçekleştirmek, sektörler arasında iklime duyarlı ortak dil ve iletişim ve iklim değişikliğine sağlık tesislerinin uyumunun sağlanması başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Kanıta dayalı karar vermek

İklim değişikliğine sağlık sektörünün uyumunu sağlamak için öncelikle sağlam kanıtlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla; iklim ve sağlık ilişkisini çözümlenmeye yardımcı olacak bilimsel yöntemlerin kullanılması ve kanıt düzeyi yüksek çalışmaların sonuçlarının değerlendirmeye alınması gerekmektedir.

Sağlık alanındaki kanıta dayalı bilimsel yöntemleri epidemiyoloji bilim dalı çözümlenmektedir. Epidemiyoloji hem klinik hem de toplum tıp bilimlerinde sorunların çeşitli boyutları ile incelenmesinde kullanılan bilimsel yöntemleri içeren bir yöntem bilimidir. Ayrıntılı tanımına bakılacak olursa; sağlıkla ilgili olayların/sorunların yer, kişi, zaman özelliklerinin tanımlanması, bu sorunların nedenlerinin ve/veya risk faktörlerinin belirlenmesi ve belirlenen nedenlerin risk faktörlerine yönelik çözüm üretici yöntemlerin saptanmasında kullanılan tüm bilimsel yöntemleri içeren bilim dalı olduğu görülmektedir (Tezcan, 2017). Tıp biliminde sağlık sorunlarının araştırılmasında tanımlayıcı, analitik ve deneysel/müdahale

araştırmaları kullanılmaktadır. Tanımlayıcı araştırmalar sağlık sorunlarının tespitinde, yer-kişi-zaman özelliklerinin ayrıntılı olarak açığa çıkarılmasında kullanılan gözleme dayalı araştırmalardır. Nadir görülen hastalıklarda kullanılan vaka sunumları-serileri ve insan toplulukları ile yaşanan çevre arasındaki ilişkiler değerlendirilirken kullanılan ekolojik çalışmalar tanımlayıcı araştırmalar grubundadır. Tespit edilen sorunların neden sonuç ilişkilerinin açığa çıkarılmaya çalışıldığı araştırmalar olan analitik çalışmalar ise vaka-kontrol, kesitsel ve kohort tipi çalışmalardır. Üçüncü olarak da neden-sonuç ilişkilerinin kanıt düzeyinin artırıldığı ve çözüme yönelik müdahalelerin denendiği çalışmalar ise deneysel çalışmalardır. İklim değişikliği gibi çok disiplinli ve çok sektörlü yaklaşımların birlikte kullanıldığı bir alanda, epidemiyoloji bilim dalı, diğer bilim dallarının çözümlenmeye harmanlanmadan kullanılamaz.

Çevre ve sağlık alanında Sağlık Bakanlığı, diğer sektörler ve akademisyenler tarafından yürütülmüş çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların iklim ve sağlık ilişkisi, iklim ve sağlık uyumu yönünde yeniden yapılandırılması ve önceliklendirilmesinde yarar görülmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında, Aydın'da 2018 yılında kanser ve çevre ilişkisinin araştırıldığı ekolojik bir çalışma görülmektedir. İlgili çalışmada Aydın ilindeki dört grup temel çevresel risk faktörü (hava, su, toprak, besin) ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi'nde kayıtlı kanser vakalarının mekansal dağılımı belirlenmiş ve kanser vakalarının yaşadıkları yerdeki çevresel risk faktörleri ile aralarındaki ilişkiye bakılmıştır. Çalışmada mekânsal dağılım için coğrafi bilgi sistemi (CBS) kullanılmış, kanser insidansına göre belirlenen yerlerden hava, su, toprak ve besin örnekleri alınarak

aralarındaki korelasyona bakılmıştır (Karagülle & Evcı Kiraz, 2018).

Sağlık etkilerini değerlendirmek için kullanılacak bir diğer çalışma kohort tipi araştırmalardır. Kanıt düzeyi yüksek veriler sağlayan bir çalışmadır; gerçek riski ortaya koyar. Ancak zaman ister ve bütçesi diğer araştırmalara göre yüksektir. İklim değişikliği hayatın bir parçası olacaktır. Bu nedenle, hızlı bir şekilde, kohortlar oluşturulmalı ve incelemeye başlanmalıdır. Kohort, aynı özelliğe sahip gruplar demektir. İklim değişikliğine sağlık sektörünün uyumunu sağlayabilmek için, izlenmesi ve üzerinde çalışılması gereken gruplar, yani kohortlar çok sayıda olacaktır. En yüksek etkilenebilirliği olan noktalar ve bu noktalarda yaşayan gruplar; en yüksek etkilenebilirliği olan gruplar ve bunların yaşam alanları hızla kohort araştırmasının başlatılacağı alanlardır

Planlanacak ekolojik veya kohort tipi araştırmalar ile insan, sağlık ve sağlığın tüm belirleyicileri, yaşam alanları ve iklime ait tüm göstergeler birleştirilerek kanıt havuzu oluşturulmalıdır. Bu kanıt havuzunun verilerinin paylaşımına açık olması ileri düzey çalışmalara yol gösterecektir. İklim ve sağlık ilişkisine yönelik tüm sektörel verilerin ve kanıtların, etik kurallar ve kişisel verilerin korunması prensipleri doğrultusunda, kademeli (ham veriler, gizli, kamuya ait, akademik, toplum bilgilendirme gibi) paylaşımı sağlanabilir.

Tüm çalışmalar halkın sağlığını korumak, olumsuzluklara karşı önlem almak ve sağlığını geliştirmek için yapılmaktadır. Bu nedenle, yapılan tüm çalışmalar, diğer sektörlere ait çalışmalarla eşleştirilmeli; mevcut erken uyarı sistemleri sağlık verileri ve mesajları ile birlikte, son alıcısı halk olacak şekilde geliştirilmelidir.

İklim değişikliğine uyumlu sağlık etki değerlendirmesi

Yeni iklim değişikliğine uyum politikalarının inşası öncesinde ve sırasında, hedef, strateji ve eylem planlarının sağlık etki değerlendirmesi kapsamına (SED) alınmasında yarar vardır (Evcı Kiraz E., 2018). SED, özellikle karar vericilere uygun bir araçtır. İklim değişikliğinin sağlık etkilerini anlayan, etkilerin azaltılması için yapılan planlara katılan, alınacak önlemleri bilen ve uygulayan, uygulanması için topluma liderlik yapan şehir sakinlerine sahip olabilmek için SED aşamaları kullanılabilir. SED, özetle, inceleme, ayırt etme, karar verme, uygulamaya sokma, izleme ve değerlendirme, yeniden yapılandırma aşamalarından oluşmaktadır. Sağlığı iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korumak için yola çıkıp, yeni iklim değiştirici eylemlere yol açmamak için SED uygulanmalıdır.

Halk sağlığı bakış açısına sahip liderlik

Halk sağlığı bakış açısına sahip liderliğin temel prensipleri şunlardır (Türkmen & Evcı Kiraz, 2021):

- Sağlık merkeze konmalı
- Herkes için sağlık
- Her politikada sağlık
- Tek sağlık
- İyi sağlık ve refah
- Halk sağlığında örnek olmak

Bu prensipler çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmalıdır:

- Türkiye'de/şehirde iklim değişikliğinin sağlığı etkileyen unsurları neler ve/veya neler olacak?
- Türkiye'de/şehirde sağlık (sağlığın sosyal belirleyicileri, insan, toplum, sistem) nasıl/ne kadar etkilendi ve/veya etkilenecek?
- Türkiye'nin/şehrin duyarlılığı ne durumda?
- Türkiye'nin/şehrin uyum kapasitesi (plan, proje, insan kaynağı, eğitim, finans, yapılar, sistem) nasıl?

DSÖ'nün, ulusal/yerel eylem planlarında sağlığı destekleyen bölümlerin güçlendirilmesi istenmektedir. Bu amaçla; halk sağlığı bakış açısına sahip liderler tarafından hazırlanan ulusal ve yerel uyum planlarında sağlığın özel bir bölüm olması ve/veya ulusal/yerel iklim ve sağlık uyum planlarının hazırlanması gerekmektedir.

Sağlıklı yaşam ortamları sağlayan uyum politikaları

Türkiye'de iklim değişikliğine uyum politikaları, şehir sağlığı kavramına yabancı olmayan şehirlerle ele alındığında, daha hızla hayata geçebilecektir (Evcî Kiraz E., 2021). DSÖ Sağlıklı Şehirler Projesi kapsamında Türkiye'de ulusal sağlıklı şehir ağı mevcuttur. Ulusal ağ koordinasyonu, şu an, Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği (SKB) tarafından yürütülmektedir.

Şehir sağlığı kavramının çerçevesini şunlar oluşturmaktadır:

- Şehrin sağlığını korumak
- Şehrin sağlığını izlemek
- Şehrin sağlığını değerlendirmek
- Şehirlerdeki riskleri belirleyip önlem almak
- Şehirlerdeki acil durumlara hazırlıklı olmak
- Şehrin sağlığını geliştirici plan, program, projeler, politikalar üretmek, hizmetleri planlamak, insan gücünü geliştirmek ve eğitim müfredatını oluşturmak ve/veya yenilemek

İklim değişikliğine bağlı iç göç hareketlerinin izlenmesi, göç alan bölgelerin mekânsal ve sağlık göstergelerine göre, dirençli ve sağlıklı yaşam ortamları olarak hazırlanmasında yarar görülmektedir. Kırsal alanlar ve akıllı sistemler geleceğin risklerine göre yeniden değerlendirilip, güçlendirilmelidir.

İklim değişikliğinin sağlık etkilerine sağlık sektörünün uyumunu gerçekleştirmek

Sağlık sektöründe uyum planlaması ve politika üretimi diğer sektörlerle göre daha karmaşık olacaktır. Sağlık sektörü, diğer sektörlerle kesişen alanlara sahiptir. Diğer sektörlerin uyum çalışmalarının sağlığa uyumlu olmasına dikkat edilmelidir.

İklim değişikliğinin sağlık etkilerine uyumlu bir uyum politikası için yapılması gerekenler aşağıda yer almaktadır:

- Türkiye Sağlık Profili'ne dayanan sağlık etki zincirleri ile çalışmak
- Kent ve Kırsal Sağlığının İklim Değişikliğine Uyum Planları'nı hazırlamak
- Sağlığın iklim belirleyicilerine odaklı planlama yapmak
- Hastalık/sağlık sorunları sürveyans sisteminin meteorolojik verilerle, iklim sinyalleriyle, senaryolarla, projeksiyonlarla, diğer sektörlerin etkilenebilirlik ve risk analizleriyle birlikte izlemek
- Bölgesel, şehir düzeyinde, mahalle seviyesinde, noktasal, mekânsal, toplumsal, bireysel erken uyarı ve hızlı yanıt mekanizması kurmak
- Süreci yük haline getirmeden, diğer programlarla entegre, hızlı ve sürekli çalışmak
- Riskin bölgesel, şehir düzeyinde, mahalle seviyesinde, noktasal, mekânsal, toplumsal, bireysel tespiti
- Riskleri ve beklenen sağlık etkilerini azaltmak, önlemek, toplumu etkilerden korumak, beklenmeyene hazırlıklı olmak
- İklim duyarlı hastalıklar listesinde yer alan etkenlere özel savaşım mekanizmaları geliştirmek
- Kırılganlıkları bilmek, izlemek, azaltmak ve en kötüye hazırlıklı olmak
- Esnek, kısa ve uzun vadeli hedef, strateji ve faaliyet planları
- Mekânsal iş zekâsı (CBS tabanlı) ile birlikte, tele-epidemioloji gibi, geleceğe yansıtılmış

epidemioloji ve diğer sektörlere özel analiz yöntemleri ile iklim ve sağlık ilişkisi için ihtiyaç duyulan ve/veya eksik verileri saptamak ve kullanıma sokmak

-Risklerin değişim hızıyla aynı hızda, değişebilen, ihtiyaca cevap verebilen araştırma bakış açısına sahip olmak

-Bilimsel ve kurumsal yaklaşımları harmanlamak

-Kendini geliştirmiş, günceli yakalamış, eğitilmiş, istihdamda olan, farklı disiplinlerle ve sektörlerle birlikte çalışma kültürü olan insan gücü

-Bütçe ayırmak

-Zaman takvimi yapmak

Sektörler arasında iklime duyarlı ortak dil ve iletişim

Sağlık sektörünün diğer sektörleri ve diğer sektörlerin sağlık sektörünü ve sağlık yaklaşımını doğru ve net şekilde anlayabilmesi için ortak dil ve iletişim sistemleri kurulmalıdır.

2015 İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Olumsuz Etkilerinin Azaltılması Ulusal Programı ve Eylem Planı revizyonundan sonra ülke ve il düzeyinde eğitimler hızlandırılmalıdır. Sadece sağlık sektörü ile sınırlı kalmamalı, diğer sektörler de eğitimlere dahil edilmeli ve iklim değişikliği, iklim değişikliğinin sağlığa etkileri, sektörel uyum gibi konular birlikte öğrenilmelidir.

Türkiye’de iklim değişikliği nedeniyle sık rastlanan olaylar hakkında kırılgan grupların bilgilendirilmesi, gerekirse eğitilmesi, yaşam alanlarının düzenlenmesi, erken uyarı sistemleri konusunda farkındalıklarının artırılması, olaylar karşısında hemen hazır duruma gelebilmesi ve istenen refleksi gösterebilmesi için deneyim kazandırılması, anında hizmet alabilecekleri alanlara yönlendirilmesi, öncelikli hizmet alabilmelerinin sağlanması gibi düzenlemeler gündeme alınmalıdır.

Tıp insanların ortak dili uluslararası hastalık kodlama sistemidir. Kısa adı ICD olan bu sistemin iklime duyarlı hastalıklar listesine göre güncellenmelidir. Bu amaçla; Türkiye için iklime duyarlı hastalıklar listesi çalışmaları başlatılmalıdır. Bu liste, ülke, bölge, il, ilçe, mahalle, konut ve hane düzeyinde düzenlenmelidir. İklim riskleriyle hastalıklar ilişkisi kurulmalıdır. Bilimsel çalışmalar yoluyla, ilişkilerin anlamlılığı sorgulanmalı, bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki anlamlılığın en yüksek olduğu çalışma sonuçları kanıt olarak kullanılmalıdır. Türkiye, bölgede ve kendi içinde sahip olduğu farklı riskler nedeniyle, ICD güncellemesini beklerken, Türkiye iklime duyarlı hastalıklar listesi ile hizmetlerini yürütülmelidir.

Türkiye’de iklim değişikliğinden etkilenecek sektörlerde çalışan sağlığının nasıl etkileneceği konusunda bilgi eksiklikleri bulunmaktadır. Hazırlanacak uyum eylem planlarında çalışan sağlığı konusuna yer verilmelidir. Eylem planlarında açık alanlarda çalışma yapan sektörlerde (tarım çalışanları, güvenlik görevlileri, arkeologlar, kazı ve inşaat sektörü, jeoloji mühendisleri vb.), kapalı alanlarda çalışma yapan sektörlerde (fırın, çelik sanayi, cam sanayi, gıda sektörü, ofis çalışanları vb.), özel politika gerektiren grupların çalışma yaptıkları sektörlerde iklim değişikliğinin çalışan sağlığına etkiler ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

İletişim için veri tabanları, sosyal medya, dijital ağlar, akıllı uygulamalar daha yoğun kullanılmaktadır. Türkiye’de iklim değişikliği ve sağlık ilişkisinin yansıtıldığı, diğer iklim veri tabanları ile uyumlu, onları besleyen veri tabanı gereklidir. İletişim ağları bu verileri kullanarak, doğru, sürekli ve kararlı yayınlar, paylaşımlar yapmalıdır.

Ortak dil ve iletişim arttıkça, bilim insanları, akademisyenler, karar vericiler ve uygulayıcılar daha fazla ve birlikte proje, bilimsel yayın, yenilik, Ar-Ge, yatırım vb. yapabilirler. Mevzuat da iklim değişikliği ve

sağlık etkileri açısından gözden geçirilmeli ve ortak dille yeniden revize edilmeli, yeni yapılan mevzuatta halk sağlığı merkezli mevzuat geliştirme esas alınmalıdır.

Sağlık tesislerinin İklim değişikliğine uyumunun sağlanması

Öncelikle sağlık tesislerinde yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji kullanımı teşvik edilmelidir. Mevcut yeşil hastane, şehir hastanesi ve Enerji ve Çevre Dostu Tasarımda Liderlik (LEED) sertifikasyonu gibi uygulamaların iklim değişikliğinin sağlık etkileri bakış açısı ile tek bir çatı altında toplanmalıdır. Sağlık tesislerinde akreditasyon programlarına katılımın teşvik edilmesi önerilmektedir.

Yukarıda yer alan yedi başlık incelendiğinde; halk sağlığının iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korunması için, uyum eylemlerinde iki öncelikli stratejik hedefi benimsemesinde yarar görülmektedir.

Stratejik Hedef 1. Sağlık alanında iklim değişikliği ile ilgili kanıta dayalı analiz, değerlendirme ve bildirim altyapısının güçlendirilmesi, Ar-Ge çalışmalarının artırılması.

SAG1. Türkiye İklim ve Sağlık Profili'ne dayanan göstergeler listesi ve sağlık etki zincirlerinin geliştirilmesi; verilerin toplanması ve sürekliliğinin sağlanması, analizi ve bu çalışmaların mevcut bildirim, erken uyarı vb. uygulamalarla uyumlaştırılması için sistem kurulması.

SAG2. İklim değişikliğinin bedenlen, ruhen ve sosyal yönden etkileri ile ilgili epidemiyolojik araştırmaların artırılması; bölgesel ve şehir düzeyinde olası tehlikelerden etkilenebilirliği yüksek mekan ve nüfusların belirlenmesi; iklim belirleyicilerine göre sağlık hizmeti planlanması yapılması.

SAG3. İklim değişikliğine yönelik alınan tedbirlerin Sağlık Etki Değerlendirmesi'nin yapılması kapsamında mevzuat altyapısının hazırlanması.

SAG4. İklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan hastalıkların (sıcak, soğuk, ultraviyole ile ilişkili; su, hava, gıda kalitesinin bozulmasına bağlı; hayvan ve vektör kaynaklı, yeni, yeniden ortaya çıkan bulaşıcı; ruh sağlığı) izlenmesi, koruma, önleme ve erken tanı yollarının çözümlenmesi için diğer sektörler ve disiplinlerle ortak Ar-Ge çalışmalarının artırılması.

Stratejik Hedef 2. Ulusal ve yerel düzeyde tüm kurum ve kuruluşlarda iklim değişikliği ve sağlık bakış açısına yönelik kapasite, iş birliği ve farkındalığın güçlendirilmesi.

SAG5. İzleme, iletişim gibi faaliyetleri yürütecek üst düzey koordinasyon birimi, çalışma grupları ve iklim ve sağlık etik kurulları oluşturulması.

SAG6. İllerde bulunan Umumi Hıfzıssıhha Kurulları'nın periyodik gündem maddesinin iklim değişikliği ve sağlık etkileri veya şehir sağlığının iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korunması olarak belirlenmesi.

SAG7. İklim duyarlı hastalık listesi hazırlanması ve kullanılması; iklim duyarlı hastalıkların ülke içerisinde belirlenmesi, disiplinler ve sektörler için iklim ve sağlık sözlüğü hazırlanması.

SAG8. İklim ve sağlık okuryazarlığı çalışmalarının başlatılması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, sağlık sektöründe görev alan insan gücünün eğitilmesi

SAG9. Çevre, şehir, iklim ve sağlıkla ilişkili eğitim müfredatlarının ve uygulama kılavuzlarının iklim değişikliği ve sağlık bakış açısı ile yeniden düzenlenmesi.

SAG10. Sağlık tesislerinin iklim değişikliğine dirençli tesis akreditasyonunun sağlanması.

SAG11. İklim ve sağlık alanında ulusal/yerel kamu toplum iş birliği ile gerçekleştirilen plan, program ve proje sayısının ve uyum çalışmalarına toplum katılımının artırılması.

SAG12. İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) mevzuatının, iklim değişikliği etkileri ve uyumla ilgili iş güvenliği, mesleki hastalıklar ve halk sağlığı yönleri ile gözden geçirilerek risklerin belirlenmesi, güncellemelerin yapılması.

KAYNAKÇA: Halk Sağlığı

- Bora Başara, B., Soytutan Çağlar, İ., Aygün, A., Özdemir, T. A., Kulali, B., Uzun, S. B., Kara, S. (2021). Sağlık İstatistiği Yıllığı 2019. Ankara: Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı. <https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/40564/0/saglik-istatistikleri-yilligi-2019pdf.pdf> adresinden alındı.
- Bora Başara, B., Soytutan Çağlar, İ., Aygün, A., Özdemir, T., Kulali, B., Yentür, G., Ünal, G. (2022). Sağlık İstatistiği Yıllığı 2020. Ankara: Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/43399,siy2020-tur-26052022pdf.pdf?0> adresinden alındı.
- SB (n.d.). Bulaşıcı Hastalıklar ve Erken Uyarı Dairesi Başkanlığı Görev Tanımı. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/baskanligimiz-14/qörev-tanımı.html> adresinden alındı.
- Evcı Kiraz, E. (2018). Sağlık Etki Değerlendirmesi. J Biotechnol & Strategic Health Res, 2(2), 82-86. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bshr/issue/39479/447278> adresinden alındı.
- Evcı Kiraz, E. (Ed.). (2021). Şehir Sağlığı, Türkiye Klinikleri. <https://www.turkiyeklinikleri.com/journal/public-health-special-topic/444/issue/2021/7/4-0/sehir-sagligi/tr-index.html> adresinden alındı.
- TÜİK (2020). Hayat Tabloları, 2017-2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tabloları-2017-2019-33711> adresinden alındı.
- ÇŞİDB (2012). İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2020). <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/Turkiye-Iklim-Degisikligi-Stratejisi.pdf> adresinden alındı.
- ÇŞİDB (2012). İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı 2011-2023. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/banner/banner591.pdf> adresinden alındı.
- Karagülle, D., & Evcı Kiraz, E. (2018). Aydın İlinde Çevre Sağlığı Eylem Planı Çalışmaları- Çevresel Risk Faktörleri Araştırması. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/587555> adresinden alındı.
- SB (2022). Sağlık Bakanlığı'nın ulusal rapora ilişkin verdiği resmi görüşlerden alınmıştır.
- TÜİK (2020). Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Health-Expenditure-Statistics-2019-33659> adresinden alındı.
- SB (2022). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2020. Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/43399,siy2020-tur-26052022pdf.pdf?0> adresinden alındı.
- SB (2015). İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Olumsuz Etkilerinin Azaltılması Ulusal Programı ve Eylem Planı. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. <https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/tr/cevresagligi-haberler/i-iklim-degisikliginin-saglik-uzerine-olumsuz-etkilerinin-azaltilmasi-ulusal-programi-ve-eylem-planı-revizyonu-calistayi-yapildi.html> adresinden alındı.
- Tezcan, S. (2017). Temel Epidemiyoloji.

- ÇŞİDB (2018). Türkiye'nin Yedinci Ulusal Bildirimi. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/yed-nc--ulusal-b-ld-r-m-20190909092640.pdf> adresinden alındı.
- Türkmen, M., & Evcı Kiraz, E. (2021). Şehirde Halk Sağlığı Kapasitesini Arttırmak ve Liderlik. Şehir Sağlığı (pp. 1-4). Ankara: Türkiye Klinikleri. <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-sehirde-halk-sagligi-kapasitesini-arttirmak-ve-liderlik-96694.html> adresinden alındı.
- WHO (2008). International health regulations (2005) 2nd edition. Geneva: World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241580410> adresinden alındı.

ENERJİ

iklime uyum

7.1. GENEL ÇERÇEVE

Fosil kaynaklara yüksek bağımlılıktan kurtulmak isteyen Türkiye, küresel yenilenebilir enerji kaynakları kapasitesi artışında ön sıralarda yer almaktadır.

Türkiye, son on yılda yenilenebilir enerji kaynaklı elektrik üretimini üç katına çıkarmış olup önemli bir gelişme kaydetmiş ve yerli enerji arz kaynaklarını çeşitlendirilmiştir. Ancak Türkiye fosil yakıt ihtiyacı açısından petrolde %93, doğal gazda %99 ve kömürde %30 oranında dışa bağımlıdır. Bu durum, cari işlemler dengesini olumsuz etkilemektedir. Ekonomik büyüme ve nüfus enerji talep artışını tetikleyerek yetersiz yurtiçi enerji kaynakları nedeniyle enerji ithalatının yüksek seviyede kalmasına neden olmaktadır.

Türkiye Ulusal Enerji Planı 19.01.2023 tarihinde yayımlanmıştır. Bununla birlikte Türkiye son yıllarda enerji sektöründe hem sera gazı emisyonlarının azaltımına hem de iklim değişikliğine uyuma katkı sağlayan yenilenebilir enerjiye daha fazla yatırım yapmaktadır. 2021 – 2022 yıllarını kapsayan iki yıllık dönemde devreye alınan kurulu güç

santrallerinin yaklaşık %78'i yenilenebilir kaynaklara yönelik gerçekleşmiştir.

Elektrik kurulu gücü 100.000 MW'ı aşan Türkiye'nin, son yıllarda yenilenebilir odaklı politikalar yürütmesiyle elektrik kurulu gücünde payı giderek azalan kömürle çalışan santraller, diğer yandan iklim tehlikelerine karşı daha kırılgan olan başta su olmak üzere, rüzgar ve güneşe dayalı yenilenebilir enerji santralleri ile emisyon azaltımı ve iklim değişikliğine uyum politika ve çabalarını aynı zamanda etkileşimli olarak yürütmesi gerekmektedir.

Enerji ve iklim politikalarında 2053 net sıfır emisyon hedefini ortaya koyan Türkiye'nin söz konusu hedeflerinde ve çabalarında enerji sektöründe uyum ve azaltımın birlikte etkileşimli mekanizmalarını dikkate alması iklim değişikliği, sürdürülebilirlik ve ekonomik etkiler açısından önemlidir. Enerji sektörü, azaltım için kilit bir sektör olsa da uyum eylemleri ve çabalarının yapısal bir bileşeni olmalıdır. Enerji sektöründe uyumla ilgili bilgi tabanının ve insani, kurumsal ve örgütsel kapasitenin yükseltilmesi başarı ve sinerji oluşturma yeteneğini artıracaktır.

7.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Türkiye’de, iklim değişikliğine dirençli bir enerji sektörü inşa etmek amacıyla enerjide karar vericilerin artan farkındalık düzeyleri ile uyum kapasitelerini güçlendirmeleri ve uyumu üst politika belgelerine dahil etmeleri hayati önem taşımaktadır.

Türkiye 2015’ten bu yana özellikle enerji sektörü olmak üzere birçok sektörde önemli yatırımlar yaparak sera gazı emisyonlarının azaltımını önemli düzeyde etkilemiştir. Birçok diğer ülkede olduğu gibi, enerji sektörü, diğer sektörlerle kıyasla en yüksek sera gazı emisyon payına sahiptir. Bu nedenle, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik politika ve önlemler, başta enerji sektöründe, yenilenebilir enerji üretimine yönelik bariz hedefleri içeren enerji politikalarına daha fazla odaklanmıştır. Türkiye, bu oranı daha da artırmak için çalışmalarına devam etmektedir. Ülkenin enerji politikası, arz güvenliği artırılarak ithalata bağımlılık azaltılırken diğer yandan yenilenebilir enerji kaynaklarının azami düzeyde kullanımına öncelik vermiştir. Türkiye’nin enerji sektöründe 2030’a yönelik ana azaltım politikası, enerji verimliliği ve yenilenebilirlik potansiyelinin fizibilite, piyasa koşulları ve enerji güvenliği de gözetilerek mümkün olan en üst düzeyde kullanılmasıdır. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destek Mekanizması (YEKDEM) ve Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) Yönetmeliği, rüzgâr ve güneş enerjisi başta olmak üzere, yenilenebilir enerji yatırımlarına hız verilmesine önemli katkı sağlamıştır.

Eylül 2022 itibarıyla, Türkiye toplam 102.281 MW kurulu kapasiteye sahiptir. 55.630 MW ile yenilenebilir enerji kaynakları, Türkiye’de elektrik üretimine yönelik kurulu güç kapasitesinin %54’ünü oluşturmaktadır. Türkiye bu yıl, dünyada 100.000 MW’nin üzerinde kurulu güce sahip 14 ülkeden biri

olmuştur. Yenilenebilir enerji kaynaklarının %54’lük payı içinde ise hidroelektrik %30,9, rüzgâr %10,9, güneş %8,8, jeotermal %1,6 ve biyokütle %1,8 paya sahiptir. Son iki yıl içinde devreye alınan enerji kaynaklarının %97’sini yenilenebilir kaynaklar, geri kalanını ise birleşik enerji üretimi (kojenerasyon) oluşturmaktadır; bu, verimlilik açısından oldukça iyi bir uygulamadır. 2021’de güneş ve rüzgâr enerjisinde yaklaşık 3.000 MW’lik kapasite devreye alınmıştır. Türkiye bu bakımdan dünyanın önde gelen ülkeleri arasındadır.

Türkiye, yenilenebilir kurulu kapasite bakımından dünyada on ikinci ve Avrupa’da beşinci, jeotermal ve hidrolik kurulu kapasite bakımından ise Avrupa’da sırasıyla birinci ve ikinci ülke konumundadır. Rüzgâr ve güneş enerjisinin toplam üretim içindeki payı ise %15,5’i aşarak Asya kıtasındaki en yüksek orana ulaşmıştır. Bunun yanında, Uluslararası Enerji Ajansı 2022 Yenilenebilir Enerji İstatistikleri’ne göre Türkiye, dünyada enerji geri kazanım sistemleri en yoğun ikinci ülkedir.

Enerji sektörü için birincil kılavuz politika belgeleri ve sektörel mevzuat aşağıda verilmiştir:

- Enerji Verimliliği Kanunu (2007)
- Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına Dair Kanun (2005)
- Jeotermal Kaynaklar ve Maden Suları Kanunu (2007)
- Elektrik Piyasası Kanunu (2013)
- Doğal Gaz Piyasası Kanunu (2001)
- Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına Dair Kanun (2007)
- Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Üretiminin Belgelendirilmesi ve

Desteklenmesine Hakkında Yönetmelik (YEKDEM) (2013)

- Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelik (2011)
- Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası (2023)
- Enerji Verimliliği Strateji Belgesi ve Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023 ve güncellenecek)
- Türkiye Ulusal Enerji Planı (2022-2035)

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile ilgili, ilişkili ve bağlı kuruluşları ülkemizde enerji sektöründen sorumlu başlıca kurumlardır.

7.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Ortalama sıcaklık artışı ve kuraklık olayları nedeniyle yüksek dağlarda biriken kar örtüsü ile beslenen ve elektrik üretimi yapan HES'ler, erken kar erimesi nedeniyle büyük risk altındadır.

Türkiye'de enerji sektörü iklim değişikliğinden etkilenecek sektörler arasında yer almakta olup, zaman zaman kuraklık, sel, orman yangınları, depremler ve toprak kaymaları gibi çeşitli doğa kaynaklı afetlere maruz kalmaktadır. Bugüne kadar iklim tehlikeleri nedeniyle enerji altyapısında büyük zarar ve aksamalar yaşanmasa da şiddeti ve sıklığı artan aşırı iklim olaylarının gelecekte sektör için önemli zorluk ve zarar oluşturacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'de kuraklık, aşırı sıcaklık, fırtına, şiddetli yağış ile deniz seviyesinin yükselmesi gibi bir dizi iklim tehlikesine karşı termik ve yenilenebilir enerji altyapısının kırılgan olması nedeniyle enerji altyapısının etkilenebilirliğini artıracığı öngörülmektedir.

Enerji sektöründe iklim değişikliğine ilişkin uygulama ve çalışmaların çoğu, hem sera gazı emisyonlarının iklim değişikliğine katkısı hem de emisyon azaltım politikalarının enerji sektörü üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Ancak, iklim değişikliğinin sektör üzerindeki etkileri ve bu etkilere uyum sağlamaya yönelik eylem ve politikaların geliştirildiği çalışmalar henüz yaygınlaşmamıştır.

Türkiye'de iklim değişikliğine uyum sağlanabilmesi için öncelikle iklim değişikliğinin enerji sektörüne olan etkilerini analiz etmek ve kapsamlı bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Bunun için iklim değişikliğinin; (1) mevcut birincil enerji miktarında ve enerji dengesinde (2) tüketicilere enerji sağlama kapasitesinde ve (3) enerji tüketim modellerinde değişikliklere yol açtığı bilinmesi gerekmektedir.

Ham petrolü işleyen İzmir ve İzmit'te kıyı rafinerileri, Kırıkkale ile Batman'da ise kara rafinerileri faaliyet göstermektedir. Deniz seviyesinin yükselmesi, seller ve kuvvetli fırtınaların bu tesisler üzerine olumsuz etkileri olması beklenmektedir. Aşırı sıcaklık, şiddetli rüzgâr, kuraklık, ani sel, fırtına kabarmaları ve orman yangınlarının iklim değişikliği nedeniyle görülme sıklığının artması beklenmekte ve toksik salım, petrol sızıntıları, yangın veya patlama tehlikeleri (Natech kazaları) potansiyel olarak olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (European Commission, 2012 ve Necci, vd., 2018). İklim tehlikelerinin bir Natech (doğal tehlike kaynaklı endüstriyel riskler) olayının meydana gelmesini artırabilecek en kritik faktör olduğu göz önüne alındığında (Hasan ve Foliente., 2015), petrol altyapısının dayanıklılığını, petrol endüstrisine yapılan yatırımları ve insanların ve çevrenin güvenliğini sağlamak için önlemler alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 23 Türkiye Rafinerileri, Petrol ve Doğal Gaz Depolama ve Terminalleri

İklim tehlikelerinin enerji üretim potansiyeli üzerindeki etkilerinin yanı sıra, enerji sisteminin bu potansiyeli farklı enerji hizmetlerini karşılamak üzere tüketicilere sağlanacak nihai enerjiye dönüştürme kapasitesi üzerinde de olumsuz etkisi olabilmektedir. Bu etkiler enerjiyi dönüştüren teknolojiler üzerindeki etkiler ve enerjinin iletimi, dağıtımı ve transferi üzerindeki etkiler olarak ayrıştırılabilmektedir. Mevsimsel değişim nedeniyle artan akışları yönetmek için tasarlanmayan inşa edilmiş rezervuarlara sahip hidroelektrik santralleri (Vicuña ve diğerleri, 2007), çıktıkları ve verimliliği ortam sıcaklığı ve nemindeki değişiklikten etkilenecek olan termik santraller (Arrieta ve Lora, 2005) veya rekabet halindeki kullanımlar için su kaynaklarının niceliği ve/veya kalitesindeki farklılıklar (Feeley ve diğerleri, 2008; Durmayaz ve Söğüt, 2006) fırtına kabarmaları ve kıyı erozyonu ile su taşkınlarına maruz kıyıda alçak arazilerde bulunan enerji tesisleri (Neumann ve Price, 2009), enerjiyi dönüştüren teknolojiler üzerindeki etkilere örnek teşkil etmektedir.

Türkiye'deki HES'ler hem baraj hem de nehir tipi HES'ler olduğu için iklim değişikliğinden etkilenebilirlikleri daha yüksektir. Hidroelektrik enerji kaynağını etkileyen en

önemli iklim özelliği, yağışların mevsimsel ve yıllar arası değişkenliğinin yanı sıra yıllık ortalama yağış miktarıdır. Akarsu üzerindeki HES'ler için düşük yağış miktarı kadar şiddetli yağışlar da türbin ve bileşenlerine zarar verebildiği için elektrik üretimini aksatabilir. Yağış miktarı ile birlikte yüzey akışı, yağışın nehir akışı üzerindeki etkisini önemli ölçüde bozar. Ayrıca değişen iklim özellikle dağlardaki kar örtüsünün azalması ile nehir seviyelerini etkilediği kuzey ve doğuda kar ağırlıklı havzalarda, hidroelektrik üretimini tehdit edebilir. Fırat Nehri'nin çıktığı Erzincan ili etrafının eriyen kar sularına çok duyarlı olduğu feyzanın olumsuz etkilerinin olabileceğine örnek gösterilebilir.

Güneşten yararlanan tüm enerji kaynaklarında olduğu gibi fotovoltaik ile elektrik üreten santraller de güneşlenme süresi ve bulutluluk seviyesindeki değişikliklerden etkilenmektedir. Ayrıca rüzgâr türbinlerinin verimli çalışabilmesi rüzgâr hızının istikrarlı ve belirli seviyede olması gerekir. Ekonomik rüzgâr enerji santrali (RES) yatırımı için en az 7m/s üzerinde rüzgâr hızı gerekmektedir. Saniyede 20 metreyi bulan rüzgâr, türbini tam kapasite olarak çalıştırmaktadır. Ancak rüzgâr bu hızın üstüne çıktığında türbin otomatik olarak durabilmektedir. Bu da aşırı

hava olaylarından kuvvetli esen rüzgârın santralleri etkileyebileceğini göstermektedir. Türkiye'nin denizlerde ve karada farklı rüzgâr hızlarına göre oluşan rüzgâr potansiyeli bulunmaktadır. Saniyede 7 metre ve üzerinde esen yüksek dereceli rüzgâr hızı Ege Denizi'nde, Karadeniz'in batısında ve Mersin ile Kıbrıs arasındaki Akdeniz'de olup, karada ise saniyede 7 metrenin altında daha az olmak üzere tüm bölgelere yayılarak elektrik üretme imkânı sağlamaktadır.

Termik santraller olarak bilinen kömür, doğal gaz, sıvı yakıtlar ve çok yakıtlı santrallerin Türkiye'nin kurulu gücündeki payı %48,3 ile yarıya yakın olması ile birlikte bu pay giderek azalmaktadır. Ülkede faaliyette olan termik santraller 2020 yılında 8,2 milyar ton su çekmiş olup bunun %56'sı denizden, geriye kalan soğutma suları ise kuyulardan, barajlardan ve akarsulardan çekilmektedir (TÜİK, 2021). Örneğin bazı termik santraller derelerden çekilen suyu veya deniz suyunu kullanırken bazı doğalgaz çevrim santralleri

ise kuru soğutma sistemini ve deniz suyunu kullanmaktadır.

İklim değişikliğinin neden olduğu aşırı iklim olayları, Türkiye enerji altyapısının bozulması yoluyla enerji iletimini etkileyebilir. Taşkınlar, çığ, heyelan, şiddetli rüzgâr ve buz yükleri ve diğer aşırı iklim olayları hem iletim enerji hatlarını hem de gaz iletim sistemlerini etkileyebilmektedir (Vlasova ve Rakitina, 2010). Enerji dağılımı ayrıca, güç trafosu arızalarına ve trafo merkezi kapasitesinde kayıplara neden olabilecek yangınlar veya düşen ağaçlar ve sıcak hava dalgalarından etkilenebilir. (Sathaye et al., 2011). Yıllık ortalama yaklaşık 50 milyar m³ doğal gaz tüketimini karşılayan boru hatlarının (Şekil 24) yer üstü bölümleri, aşırı yüksek ve düşük sıcaklıklardan, malzeme zararı ve termal genleşme veya büzülme yoluyla etkilenir. Şiddetli yağış olayları, yer altı boru hatlarına zarar vererek onları ortaya çıkarabilmektedir.

Şekil 24 Ham Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları

Enerji Sektörü Risk Analizi: Sıcak Hava Dalgası

Sıcak hava dalgalarının enerji sistemindeki etkileri arz tarafı ile sınırlı

değildir. Nihai enerji kullanımı sıcaklık değişiminden etkilenebileceğinden; daha yüksek sıcaklıklar daha yüksek soğutma talebine neden olmaktadır. Sıcaklık artışı aynı zamanda sanayide elektrik talebini ve

tarımda sulama amaçlı su ve elektrik talebini de etkileyebilir. Türkiye’de ortalama sıcaklık artışı ve meydana gelen sıcak hava dalgası olayları tarımsal sulama, sanayi, konut ve ticarethanelerde kullanılan elektrik talebini artırarak zaman zaman pik talebi de oluşturabilmektedir.

Bununla birlikte sıcak hava dalgası elektrik iletim dağıtımını sağlayan trafo merkezlerini olumsuz yönde etkileyerek devre dışı kalmasına neden olabilmektedir. Şekil 25’te artan sıcaklıklar ve sıcak hava dalgası için hazırlanmış olan etki zinciri görülmektedir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Ortalama sıcaklık artışı	Sıcak hava dalgası	Akaryakıt ve doğal gaz stokları	Termik santrallerde elektrik üretiminde verimlilik	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi skoru	Elektrik santralleri verimliliğinde ve mevcut üretim kapasitesinde azalma
Aşırı sıcak gün sayısında artış	Ardışık sıcak gün sayısında artış	Linyit rezervleri	RES’lerde verimlilik kaybı	Yerel İklim Değişikliği/ Enerji Planının olması	Soğutma için artan elektrik talebi
		Sanayide elektrik talebi	GES’lerde verimlilik kaybı	Enerji tesisleri içinde finansmana erişim kolaylığı	Isıtma için akaryakıt, kömür, odun ve doğal gaz talebinde azalma
		Tarımsal sulamada elektrik talebi	HES’lerde buharlaşmayla üretim kaybı	Elektrik santrallerinde şebekeye erişim kolaylığı	Feyezan ile HES altyapısına verilen hasar
		Ticarete elektrik talebi	JES’lerde verimlilik kaybı	Enerji tesislerinin maliyetleri ve piyasa değerlerinde değişim*	HES’lerde su hacminde azalma
		Trafo merkezleri ve elektrik iletim hatları	Elektrik dağıtım ve iletim kaybı		Elektrik iletim hatlarında sarkma, kapasite ve iletkenliğinde/ verimliliğinde azalma
		Enerji iletim ve taşıma sistemleri*	Müşteri başına kesinti sıklığı		
			İstasyon sayısı		
			Trafo merkezlerinin verimlilik kaybı		
			Araç klimaları için artan akaryakıt talebi*		
			Termik santrallerde artan su sıcaklığı nedeniyle daha fazla soğutma için elektrik talebi*		

Şekil 25 Etki Zinciri: Enerji Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir.

Türkiye’nin sıcak hava dalgası tehlikesine göre illerin tehlike, maruziyet ve etkilenebilirlikleri birlikte değerlendirilerek enerji sektörü için risk analizi yapılmış olup risk haritası Şekil 26 ile gösterilmektedir. Buna göre, enerji sektöründe Türkiye’nin kuzeyinde yer alan illerde risk düşük seviyelerde iken, güneyinde yer alan illerde ise riskin yüksek seviyelerde olduğu tespit edilmiştir. Kuzeyde yer alan ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri nispeten düşük olan illerden Kastamonu ve Çankırı gibi illerde kritik enerji tesisleri olmadığı halde enerji talebi ve bu talebin gerçekleşmesini

sağlayan elektrik iletim hatları ve trafo merkezleri riski artırabilmektedir. Termal ve yenilenebilir enerji santrallerinin kurulu olduğu illerde sıcaklık artışından dolayı verimliliğin azalması beklenmektedir. Azalan elektrik üretiminin, kurulu güç kapasitesinin artırılması ile telafi edilmesi aynı zamanda bölgedeki etkilenebilirliğin azalmasını sağlayacaktır. Böylece Çanakkale, İzmir ve Kahramanmaraş gibi illerde linyit santrallerinin fazla olması risk seviyesinin yüksek – orta seviyesinde olmasına neden olmaktadır. Buna karşın etkilenebilirliği yüksek seviyelerde olan Uşak, Aydın ve

Tekirdağ illerinde risk çok yüksek seviyelerdedir. Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Antalya, Mersin, Adana, Osmaniye ve Hatay gibi iller özellikle iletim hatlarının yoğunluğu ve artan enerji talebinin etkilenebilirlikleri artırması nedeniyle çok yüksek riske sahiptir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Malatya ve Batman

illerinin uyum kapasitelerinin düşük olması risklerinin yüksek olmasına neden olmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Ankara ve Konya illerinde termik ve yenilenebilir enerji tesislerinin fazla olması, iletim hatlarının yoğunluğu ve yüksek enerji talebi nedeniyle risk yüksek seviyelere ulaşmaktadır.

Şekil 26 Mevcut Dönem Risk Haritası: Enerji Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

Enerji Sektörü Risk Analizi: Kuraklık

Kuraklık mevcut hidroelektrik sistemin işleyişini etkileyebilmekte ve hatta planlanan yatırımların uygulanabilirliğini tehlikeye atabilmektedir. Bu nedenle, iklim değişikliği nedeniyle yağış rejiminde meydana gelen değişiklikler hidroelektrik sistemlerinin zaten belirsiz olan işleyişine önemli miktarda belirsizlik eklemektedir.

Nehir akışı, özellikle mevsimler arasında oldukça değişken olmaktadır. Küçük nehir tipi hidroelektrik tesislerin operasyonel soğutma suyu gereksinimlerini etkileyerek elektrik üretimini etkileyebilmesidir. Etkilenebilecek tesisler kömür, doğal gaz, nükleer, jeotermal ve biokütle enerji

esnekliği düşüktür ve iklim değişikliğine karşı daha kırılgandır. Rezervuar depolama kapasitesi, su akışındaki mevsimlik veya yıllık değişimleri dengeleyerek elektrik üretiminin değişen güç talebine uygun hale getirilmesini sağlar. Bu nedenle, rezervuarlar potansiyel enerjiyi depolayan ve iklim değişikliği ile başa çıkmaya yardımcı olan bir tampon görevi görebilir. Kuraklığın enerji sistemleri üzerine önemli bir etkisi de termik santraller ve petrol rafinerilerinin santralleridir. Şekil 27'de enerji sektöründe kuraklık tehlikesi ile ilgili etki zinciri gösterilmektedir.

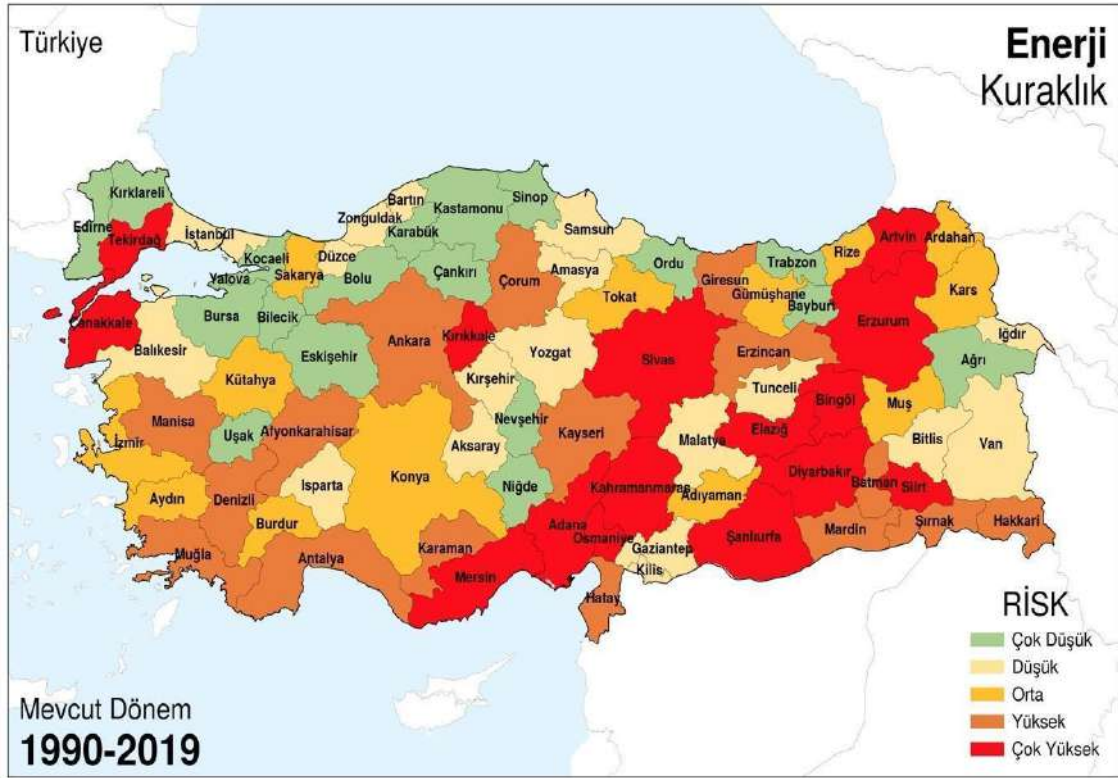
TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Toplam yağış miktarında azalma	Kuraklık	Termik santrallerin kurulu gücü	Termik su kaybı	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi skoru	HES üretim kapasitesinde azalma
Ortalama sıcaklık artışı	Yağış miktarı ve yağışlı gün sayısında azalma	HES kurulu güç	RES'lerde üretim kaybı	Deniz kıyısında bulunan tesisler ve soğutma sularının denizden karşılanması*	Su kullanıcıları arasındaki rekabet riski
	Ardışık kurak gün sayısında artış	Biyokütle santralleri	HES'lerde üretim kaybı	Yerel İklim Değişikliği/ Enerji planlarının yapılmış olması	Termik santrallerde soğutma verimliliği ve dolayısıyla üretimin düşmesi
		Petrol rafineri sayısı	JES'lerde üretim kaybı	HES'lerde taşkın önleme uygulaması*	
		Elektrik üretim santralleri*	Su rekabeti	HES'lerin çok amaçlı kullanımı*	
		Kömür/ linyit santralleri*	Termik santralde soğutma suyu ihtiyacından kaynaklanan üretim kaybı*		
		Doğalgaz santralleri*	Petrol ve doğal gaz sondaj ve üretim için su ihtiyacı*		
			Termik santrallerinde maliyet artışı*		

Şekil 27 Etki Zinciri: Enerji Sektörü ve Kuraklık İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir.

Kuraklık tehlikesine göre illerin maruziyet ve etkilenebilirlikleri birlikte değerlendirilerek enerji sektörü için risk analizi yapılmış olup, risk haritası Şekil 28 ile gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye'nin kritik enerji tesisleri üzerindeki risk haritasında birbirine paralel üç hattın olduğu görülmektedir. Doğu hat üzerinde Dicle, Murat ve Fırat Nehri gibi Türkiye'nin en büyük akarsuları üzerinde kurulu olan hidroelektrik santrallerinden üretilen elektriğin azalması hatta durması nedeniyle Erzurum, Bingöl, Elazığ, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde risk çok yüksek seviyededir. İkinci hat üzerinde ise Kızılırmak ve Yeşilirmak'ın kaynaklandığı

yer olan Sivas ile ayrıca suya bağımlı önemli hidrolik ve termik santrallerinin bulunduğu Kahramanmaraş, Adana ve Hatay illerinin çok yüksek riske sahip oldukları görülmektedir. Bu bölgelere Çanakkale ve Tekirdağ'da bulunan termik santraller ve doğal gaz arama ile üretiminden kaynaklı çok yüksek risk düzeyi ile üçüncü bir küçük paralel hat olarak ilave edilebilir. İki ve üçüncü hatlar arasında Kızılırmak kenarında kurulu kara rafinerisi olarak faaliyet gösteren Kırıkkale'deki Orta Anadolu Rafinerisi ve termik santrali bu ilin riskini çok yüksek seviyede tutmaktadır.

Şekil 28 Mevcut Dönem Risk Haritası: Enerji Sektörü ve Kuraklık İlişkisi

7.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

Ülkenin kesintisiz enerji arzını güvence altına almanın yolu enerji sektörünün iklim değişikliğine karşı mümkün olan en yüksek direnci geliştirmesinden geçmektedir.

İklim değişikliği etkilerine uyum sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik tamamlayıcı bir yanıt stratejisi olarak giderek artan bir önem arz etmektedir. Uyum stratejik hedefleri ve bu hedeflerin eylemlerinin temel amacı insanların ve varlıkların güvenliğini sağlamak iken, enerji sistemi söz konusu olduğunda birincil amaç enerji arzını garanti altına almak ve zaman ile mekân çerçevesinde üretim ve tüketimi dengelemektir. Enerji sektörü için iki stratejik hedef belirlenmiştir.

Stratejik Hedef 1. Ülkemiz enerji sektörünün iklim değişikliğine uyumu için politik ve yasal çerçevenin geliştirilmesi, kurumsal kapasite ve iş birliğinin güçlendirilmesi, bilgi ve veri üretiminin ve paylaşımının artırılması.

ENR1. Enerji sektöründeki kamu kurumları ve özel sektör karar vericilerine iklim değişikliğine uyum konusunda kurumsal kapasite ve bilgi ağlarını geliştirmek için gerekli eğitimin verilmesi ve bilinçlendirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi.

ENR2. Enerji sektöründe iklim hizmetlerine yönelik ihtiyaçların ve iklim değişikliği kaynaklı risklerin belirlenerek değerlendirilmesi.

ENR3. İklim riskleri ve iklim değişikliğine uyumun enerji ve kaynakları alanında hazırlanan politika belgelerine entegre edilmesi.

Stratejik Hedef 2. İklim değişikliğine uyumu sağlamak için enerji kaynaklarında; üretim, iletim-dağıtım ve depolama altyapısının güçlendirilmesi, gerekli tasarımların göz önüne alınması ve elektrik enerji sistemi esnekliğinin artırılması.

İklim değişikliği, fosil yakıtların gerçek miktarını doğrudan etkilemeyecektir, ancak fosil yakıt rezervlerine erişim ve bu kaynakların aranması ve çıkartılması üzerinde bir etkisi olabilir.

Enerji kaynaklarının aranması, üretimi ve depolanması

Aşırı yağışların pik yaparak sel ve taşkına dönüşmesi ve erozyon tehlikesi karşısında açık sahalarda bulunan linyit rezervi ve stokları sel ve taşkından etkilenebilir. Ayrıca aşırı yağış toprak tabakasından sızan eser miktardaki kirleticileri daha çok artırır.

Diğer önemli bir enerji kaynağı olan jeotermal enerji kaynağı potansiyelinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Ortalama ortam sıcaklığın artması ve su sıcaklığındaki artış Aydın ili başta olmak üzere tüm bölgelerde yer alan jeotermal sahalardaki doğal çıkışlı veya sondaj yoluyla üretilen sıcak suyu kullanan güç santrallerindeki verimliliği azaltır.

Ayrıca karada ve denizde petrol ve doğal gaz arama faaliyetleri keşif, arama, sondaj ve üretim ekipmanları ve platformları kuvvetli fırtınadan etkilenir, bu nedenle aşırı rüzgâr ve kum fırtınasını tahmin eden modelleri geliştirmek ve sondaj kulelerini daha sağlam malzemelerle güçlendirmek gerekir.

Petrol ve doğal gaz depolama tesisleri

Türkiye'nin kıyı şeridinde yer alan çok sayıda petrol limanı ve terminali Akdeniz ve Karadeniz'den deniz yoluyla yapılan ithalatlara erişimi sağlar. Sıcak hava dalgası, sel ve fırtına gibi aşırı hava koşullarında bu tankların içlerinde bulundukları ürünlerin yanıcı ve patlayıcı ürünler olması nedeniyle iklim tehlikelerine karşı yalıtım, drenaj, erken uyarı, yeniden tasarım ve sağlam malzeme ile mühendislik çözümlerine gidilmelidir. Petrol stokları tank çiftliklerinde kuvvetli fırtına için yapısal tasarım eşiklerinin gözden geçirilmesi, yıldırımdan korunma

sistemlerinin geliştirilmesi, petrol sızıntılarının hızlı bir şekilde giderilmesi, dökülmeleri gidermek ve aynı zamanda yangından korunmak için drenaj sistemlerinin tasarımının yapılması gerekmektedir.

Doğal gaz boru hatları

Şiddetli rüzgâr ve fırtınalar, açık deniz ve kara boru hatlarına ve ilgili ekipmanlara zarar verebilir ve ağır nesnelere kaldırarak boru hatlarına çarparak yapısal zarara neden olabilir. Ayrıca vanalara, pompa istasyonlarına ve nehir geçişlerine zarar verir; gaz kaçağına ve gazın tutuşmasına, yangına ve hava kirliliğine yol açabilir. Yıldırım boru hatlarını delerek yangınlara veya patlamalara neden olabilir. Bu etkilere karşı daha sağlam ve yapısal olarak esnek petrol ve gaz boru hattı tasarımlarının tercih edilmesi ve gelecekte yeni inşa edilen ekipman için yükseltilmiş tasarım standartlarını benimseyerek uyarılma yapılması önerilmektedir. Doğal gaz çelik borular ile yeraltında taşındığından dolayı yağış ve aşırı sıcaklıklara karşı etkilenebilirliği düşüktür.

Termik santraller

Termik santraller ortam sıcaklığının artması ve kuraklık tehlikesi altında verimlilik kaybı yaşamakta ve daha çok soğutma suyuna gereksinim duyduğundan kuru soğutma sistemlerinin tasarlanması, atık suyun yeniden kullanılması, devridaim sistemlerinde buharlaşan suyun geri kazanılması, sulu soğutmanın iyileştirilmesi gibi uyum eylemleri gerekmektedir. Öte yandan aşırı yağışların pik yapması ve deniz seviyesinin yükselmesi kıyı tesislerinde artan fiziksel zarar ve kesinti riskini doğurması için bentlerin ve diğer koruyucu setlerin yükseltilmesi gerekebilir.

Net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda fosil kökenli enerji santralleri yerine hem elektrik üretiminde hem de sanayi ve hane halkının kendi öz tüketimini karşılamada yenilenebilir

enerji kaynaklarının payı giderek artacaktır. Talep tarafından ise elektrik ve akaryakıt tüketiminde verimlilik artırıcı eylemler ve yenilikler öne çıkmaktadır. Üretimdeki esnekliği hidroelektrik santraller ile başlayarak rüzgâr, güneş ve biyogaz santralleri şeklinde ele alabiliriz.

Hidroelektrik Santraller

Hidroelektrikte yüksek kapasiteye sahip HES'lerin Fırat, Murat ve Dicle Nehirleri üzerinde olması ve bu nehirlerin Doğu Anadolu'nun yüksek bölgelerindeki kar ve yağmur sularına dayanması iklim değişikliğine karşı duyarlı ve kırılabilir olduklarını gösterir. İklim değişikliği ile kar örtüsünün erime süresi ve hızıyla Fırat, Murat ve Dicle Nehirleri üzerindeki türbin ve bileşenlerine baskı ve baraj gövdesine ağaç, taş ve toprakların sürüklenmesiyle moloz ve sediment oluşmaktadır. Ayrıca değişen iklim özellikle dağlardaki kar örtüsünün azalmasının nehir seviyelerini etkilediği kuzey ve doğuda kar ağırlıklı havzalarda, hidroelektrik üretimini tehdit edebilir. Erzincan ilinde Fırat nehri ve Murat nehri gibi kollarının feyzan etkisi ile hızla eriyen kar sularının üzerinde kurulu HES'leri olumsuz etkileyeceği dikkate alınmalıdır.

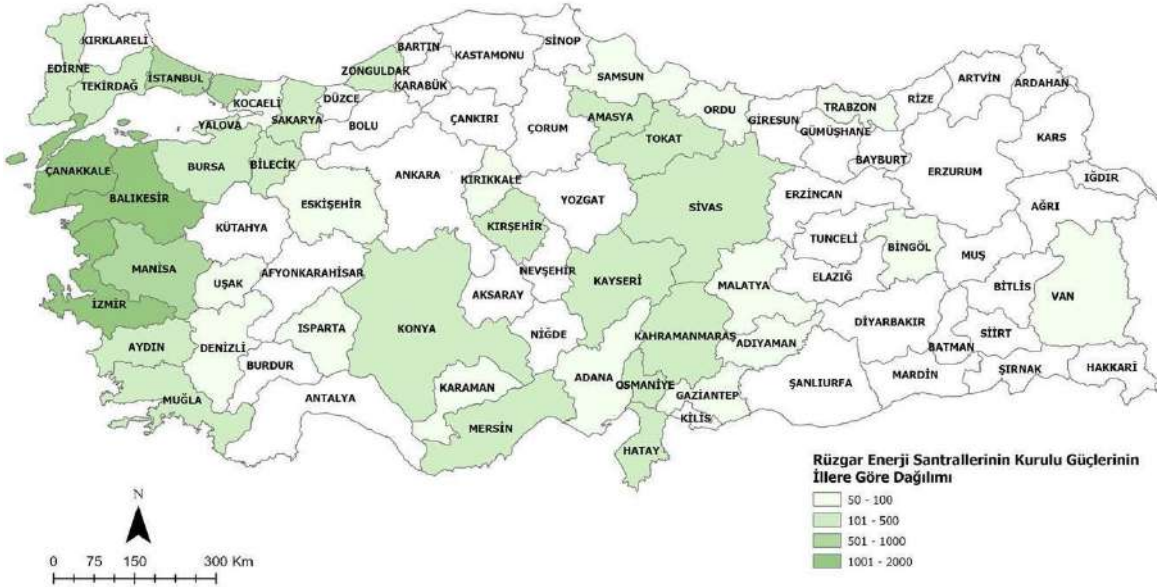
Kurulu gücü 31.336 MW olan 685 akarsu ve barajlı ve hidroelektrik santraller ortalama sıcaklığın artması, sıcak hava dalgası ve kuraklık tehlikesi karşısında mevcut üretim kapasitesinde azalma ve operasyonlardaki değişikliklere yol açmakta olduğundan depolama kapasitesinin artırılması düşük yağış ve yüksek sıcaklıkta buharlaşma ile kaybolan su miktarının etkisini azaltabilir. Yine azalan kar örtüsü de mevcut üretim kapasitesinde azalma ve operasyonlardaki değişikliklere neden olduğundan kısa vadeli su akışı tahminlerinin iyileştirilmesi, su yönetimi stratejilerinin ve ek depolama kapasitesinin oluşturulması, türbin akış kapasitesinin artırılması, buz örtüsü oluşumunu yöneten operasyonel stratejilerin uygulanması gibi uyum eylemleri gerektirir.

Şiddetli yağışlar ve sel olasılığı karşısında HES'lerde özellikle nehir tipli olanlarda artan fiziksel zarar riski ve operasyonlarda değişiklikler olacaktır. Barajı veya su depolama havzası olmayan bu tür HES'ler sel ve erozyona karşı daha kırılğan olduklarından sele karşı çeşitli deşarj ya da alternatif yolların planlanması gerekir. Depolama kapasitesinin artırılmasının yanı sıra baraj duvarları ve türbinlerin dirençliliğinin artırılması ve rüsubatın kaldırılmasının organize edilmesi gerekir.

Rüzgâr Enerji Santralleri

Türkiye'nin denizlerde ve karalarda farklı rüzgâr hızlarına göre oluşan rüzgâr potansiyelinin il ve bölgelere göre dağılımı ETKB tarafından çalışılmıştır. Saniyede 7

metre ve üzerinde esen yüksek dereceli rüzgâr hızı Ege Denizi'nde, Karadeniz'in batısında ve Mersin ile Kıbrıs arasındaki Akdeniz'de olup, karalarda ise saniyede 7 metrenin altında olmak üzere tüm bölgelere yayılarak elektrik üretme imkânı sağlamaktadır. Rüzgârın hızıyla birlikte Türkiye'de m² başına düşen enerji miktarı (Watt) anlamına gelen rüzgâr güç yoğunluğu karalarda m² başına ortalama olarak 200-400W olarak gözlenmektedir. Güç yoğunluğunun m² başına 500-600 W olduğu yerler daha çok rüzgâr hızının 7 metre ve üzerinde olan Ege Denizi'ndeki alanları kapsamaktadır. Türkiye'de devrede olan ve yapım aşamasındaki rüzgâr enerji santrallerinin kurulu güçlerinin illere göre dağılımı Şekil 29'da verilmektedir.

Şekil 29 Rüzgâr Enerji Santrallerinin Kurulu Güçlerinin İllere Göre Dağılımı

Rüzgâr frekansındaki değişimler rüzgâr kurulumu devam eden santrallerle birlikte devreye alınan toplam kurulu gücü 12.000 MW'a yaklaşan RES'lerin çalışması üzerinde belirsizlik oluşturmaktadır ve aşırı veya düşük rüzgârda türbinin çalışamaz hale gelmesi mümkündür. Bu durum karşısında enerji sistemi planlamasında elektrik kesintisini dikkate almak veya yedek kapasite oluşturup muhafaza etmek gerekir.

Artan ortalama sıcaklıklar daha düşük hava yoğunluğuna neden olduğundan rüzgâr

santralinde elektrik üretim verimliliğini azalabilir.

Güneş Enerji Santrelleri

Türkiye'nin Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası (GEPA) incelendiğinde, Ardahan-İzmir hattının altında kalan bölgelerin güneş enerjisi potansiyelinin oldukça fazla olduğu ve yılda m² başına 1.600 kWh potansiyel bulunduğu açıkça görülmektedir. Toplam kurulu gücü 10.000 MW'ı aşan GES'ler iklim tehlikelerinden sıcak hava dalgası ve artan

ortalama sıcaklıklarda panel verimliliğini ve dolayısıyla enerji çıktısını düşürmektedir. Ortam sıcaklığının yüksek olması durumunda yeraltı iletkenlerinin kapasitesi de azalmaktadır. Burada kaybolan elektrik değerinin tutarına ve alternatif soğutma seçeneklerinin maliyetlerine bağlı olarak verimlilik kayıplarını azaltmak için soğutma

tesisleri kurulabilir. Kaybı azaltmak ve çıktıları artırmak için montaj yapısının altındaki hava akışını iyileştirmek ve ısıya dayanıklı PV hücreleri ve modül bileşenlerini tercih etmek mümkün olabilir. Türkiye’de GES’lerin illere göre dağılımı Şekil 30’da verilmektedir.

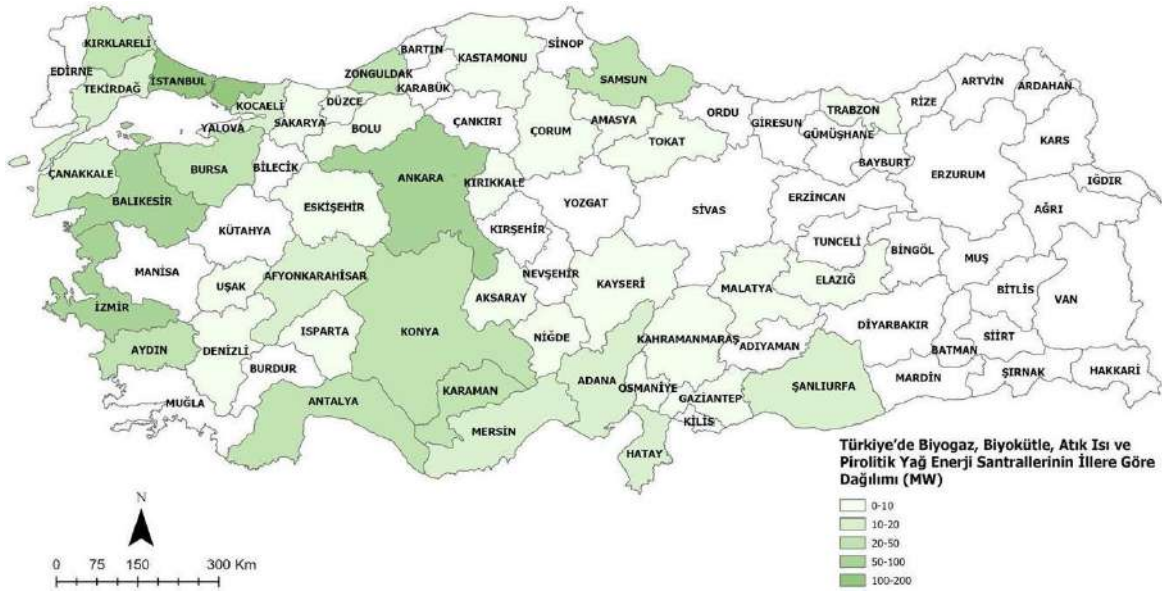

Şekil 30 Güneş Enerji Santralleri Kurulu Güçlerinin İllere Göre Dağılımı (MW)

Güneş panelleri üzerine yoğun kar, dolu yağışı ve şiddetli rüzgâr gibi aşırı hava ve iklim olaylarının olumsuz etkileri olabilir. Panel üzerinde kar birikmesi verimi düşürürken, dolu yağışları da panellere zarar vermektedir. Rüzgâr tarafından taşınan enkaz, toplayıcı yüzey alanlarını bozabilir. Bu tür sorunlara karşı kendi kendini temizlemeye uygun modül yüzeyinin seçilmesi, mümkünse toz, kum, kar olasılığı daha düşük olan yerlerin seçilmesi çözüm olabilir. Ayrıca şiddetli yağış tehlikesi ve yıldırım gibi aşırı iklim olayları sistemin bileşenlerine fiziksel zarar vermesi ve çıktı düşürmesi karşısında daha güçlü montaj yapısını tercih etmek, sel ile başa çıkabilecek yer seçmek, kabloları ve bileşenleri güçlendirmek gerekir.

Biyogaz, Biyokütle, Atık Isı ve Pirolitik Yağ Enerji Santralleri

2023 yılı Nisan ayı sonu itibarıyla Türkiye’de bulunan biyogaz, biyokütle, atık ısı ve pirolitik yağ enerji santrallerinin toplam kurulu gücü 2.385 MW olup bunların 2.071 MWe lisanslı olarak kaydedilmiştir. Kaydedilen santrallerin Türkiye illerine göre dağılımı Şekil 31’de gösterilmekte olup en fazla kapasiteye sahip iller arasında İstanbul, Ankara, Balıkesir ve İzmir bulunmaktadır. Sıcak hava dalgası ve artan ortalama sıcaklıklar karşısında bu tür santrallerin termal ve su verimliliğinin azalması söz konusudur. Bunun için çeşitli sanayi dallarında atıkların enerjiye dönüşümünde kullanılan santrallerin elektrik üretimlerindeki kayıpların planlanması ve üretimin aksamaması için enerji planlamasının yedek ya da hibrit kaynaklara dayandırılması, artan sıcaklıklarda daha fazla proses ve soğutma suyuna ihtiyacın olduğunun öngörülmesi gerekir.

Şekil 31 Türkiye'de Biyogaz, Biyokütle, Atık Isı ve Piroolitik Yağ Enerji Santrallerinin İllere Göre Dağılımı (MW)

Elektrik İletim-Dağıtım Altyapısı

Atmosferik koşullar, iletim ve dağıtım hatlarının güç akış derecesini etkiler. İletken sıcaklığı sadece elektriksel ısıtma etkisinden değil, aynı zamanda ortam sıcaklığı, izolasyon ve rüzgâr hızından da etkilenir. Bu nedenle daha yüksek sıcaklıklar iletim hattı kayıplarının artmasına ve iletim hattı kablolarının uzamasına neden olur. Uzayan kablolar, orman yangını riskini artırır. İletkenlerin altında ve yakınındaki bitki örtüsünün kesilmesi, bir uyum seçeneğidir. Ormanlık alanlarda, havai hatların yer altı kablolarıyla değiştirilmesi de bir seçenek olabilir, ancak yeraltı kablolarının montajı ve bakımı daha zor olduğundan havai hatlardan yaklaşık on kat daha pahalıdır (Parsons, 2012). Maliyet farkı daha düşük voltajlar için daha küçüktür. Ancak Türkiye dağıtım şebekelerinin büyük kısmı il veya ilçe merkezi alanları dışında havai hatlardan oluştuğu için maliyetler düşük gerçekleşmemektedir. EPDK 2020 yılsonu verilerine göre dağıtım hatlarının uzunluğu 1.204.979 km'dir. Bunun 967.378 km'sini havai hatlar, 237.601 km'sini de yeraltı hatları oluşturmaktadır. Bununla

birlikte hatlar gibi transformatörler de aşırı ısınabilir ve devreden çıkabilir. Transformatörlere aktif soğutucular eklenebilir.

Aşırı hava koşulları iletim sistemleri için sorunludur. Don ve buzlanma gibi olaylar; izolatörler, şalt cihazları ve transformatörler üzerinde kıvılcıma neden olabildiğinden izolatör tasarımının iyileştirilmesi gerekir. Şiddetli rüzgarlar, şiddetli yağış ve yıldırımların tümü sistemde arızalara neden olabilir. Bunun için hatların açık alanlar veya yollar boyunca yeniden yönlendirilmesi, bitki örtüsünü düzenli olarak güvenli mesafeye kadar tutmak ve daha iyi fırtına ve kasırga tahmin araçlarına yatırım yapmak gerekir. İklim değişikliği ile aşırı hava koşullarının daha sık ve yoğun olacağı beklentisiyle, sistemde daha büyük zarar ve buna bağlı olarak tedarik kesintileri olasılığı vardır (Wood 2003).

Orman ve ağaçların fazla olduğu bölgelerde aşırı sıcaklıklar ile sıcak hava dalgalarının yangınları tetiklediği ve yüksek ve orta gerilim hatlarını etkilediği söylenebilir.

Aşırı rüzgârın yanı sıra artan ortalama sıcaklık sebebiyle elektrik iletim ve dağıtım hatlarında artan enerji kaybı ile karşı karşıya kalınmaktadır. National Grid (2010) tarafından yayınlanan rapora göre havai hatlarda kapasite %10, yer altı kablolarında %4 ve dağıtım ağındaki trafolarda %7,5 oranında düşebilmektedir. Alüminyum ve bakır iletkenler için artan sıcaklık nedeniyle elektrik kaybındaki artışın santigrat başına yaklaşık %0,4°C olduğu tahmin edilmektedir (Haynes 2010). Değişen iklime göre bu artan iletim kayıplarının, yükseltilmiş ve yeni inşa edilmiş iletim ve dağıtım hatları için maksimum sıcaklık veya derecelendirme için tasarım hesaplamalarına dahil edilmesi gerekecektir.

Elektrik ve Yakıt Talebi

Türkiye’de 2020 yılında faturalanan tüketim dağıtım gerilim seviyesinden bağlı tüketiciler ile iletim gerilim seviyesinden bağlı tüketicilerin toplam tüketim miktarı 233.437 GWh olarak gerçekleşmiştir. Bu tüketimin illere göre dağılımı Şekil 32’de gösterilmektedir. En yüksek tüketim 38,49 TWh ile İstanbul’da gerçekleşmiş olup toplam tüketimin %16,49’una karşılık gelmektedir. İstanbul’u %6,53’lük payıyla İzmir, %6,04’lük payıyla Ankara, %5,50’lik payıyla Bursa ve %4,88’lik payıyla Kocaeli izlemektedir.

Şekil 32 Elektrik Tüketiminin İllere Göre Dağılımı

Artan sıcaklıklar muhtemelen soğutma için elektrik talebini artıracak ve ısıtma için akaryakıt ve doğal gaz talebini azaltacaktır (US DOE, 2013). Sıcaklık ve diğer hava koşulları, nüfus, ekonomik koşullar, enerji fiyatları, tüketici davranışı ve enerji kullanan ekipmanın özellikleri dahil olmak üzere birçok faktör enerji talebini etkileyebilir (USGCRP, 2009). Artan sıcaklıkların toplam enerji talebi üzerindeki etkilerini tahmin etmek zor olsa da Türkiye’de yaz mevsiminde sıcaklıkların 40 °C dereceyi aştığı günlerde konut, ticari ve endüstriyel

binalarda enerji kullanımının en büyük payını (büyük ölçüde elektrikten) soğutmanın oluşturduğu yerlerde artışlar beklenebilir. Kış aylarındaki soğuk günlerde ısıtma daha çok doğal gaz ve kömür ile gerçekleşmektedir.

Öte yandan elektrik kesintisi sadece sıcaklıktan değil aynı zamanda rüzgâr hızı, nem, yağış ve bulut örtüsünden de etkilenir. Bunlar hem pik hem de 24 saatlik talebi artıracak olan iklimlendirme, alan ısıtma, soğutma ve su pompalama yüklerini etkiler. Aşırı sıcaklık durumlarında, talebi karşılamada elektrik sistemlerini zorlaması

muhtemel olduğundan pik talep özellikle önemlidir. Elektrikte son kullanıcılar için hem binalar hem de önemli cihazlar için etiketleme ve sertifikasyon programları ile yeni ticari binalar ve elektrik kullanan cihazlar (aydınlatma, klima, soğutma) için minimum enerji performansı standartlarının gerekli kılınması, elektrik verimlilik iyileştirmeleri için mevzuat ve finansmana erişim geliştirilmesi, akkor lambaların çok daha verimli, ışık yayan diyotlarla (LED'ler) değiştirilmesi, küresel bir enerji yönetimi standardı olan ISO 50001'in benimsenmesi, evaporatif soğutma veya absorpsiyonlu soğutma sistemlerinin tercih edilmesi elektrik talebini azaltır.

Petrol Ürünleri, Doğal Gaz ve Kömür Talebi

Petrol ürünleri rafinerilerde üretilip bayilere dağıtılmaktadır. Bayilerin tüketicilere yaptıkları satışların yüzde dağılımı Şekil 33'te gösterilmektedir. Burada gerek rafinerilerden kara tankerleri ile taşınan petrol ürünlerinin mesafesi gerekse ilde bulunan istasyonlar arasındaki mesafe iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin ulaşım yolları üzerine yaptığı sel ve toprak kaymaları açısından önem arz etmektedir. İklim değişikliğinin LPG dahil tüm petrol ürünlerine olan etkisi ürünlerin dağıtıcı şirketlerden ya da ithalatçıların depolarından satış istasyonlarına taşınması esnasında ulaşım yollarının aşırı yağış, sel, erozyon ya da heyelan gibi hava olaylarının ortaya çıkmasıyla aksaması ve günün her saatinde hizmet vermek zorunda olan istasyonların yakıt satışı yapamaması ve dolayısıyla tüketicilerin yakıt bulamamasıdır.

Şekil 33 Akaryakıt Satışlarının İllere Göre Dağılımı

Petrol ürünlerinin satışı ya da tüketiminin iklim değişikliğinden etkilenebilirliği aşırı sıcaklarda veya soğuklarda aracın soğutulması ve ısıtılmasına yönelik araç klimasının daha çok kullanılmak istenmesiyle artan petrol ürünleri talebine

yönelik olacaktır. Ortalama sıcaklıktaki değişikliğin yalnızca binalarda değil, aynı zamanda araçlarda da klima kullanımını etkileyerek yakıt tüketimini değiştireceğini belirtmekte fayda vardır. Yakıt tüketimi sıcaklıkla pozitif ilişkilidir ve her 1°C artışta,

0,01 ila 0,03 litre daha fazla yakıt harcanmaktadır (Roujol, 2009). Klima kullanımının karayolu hızlarında araçların verimliliğini yaklaşık %12 oranında azalttığı tahmin edilmektedir (Parker, 2005).

Endüstriyel enerji talebi, iklim değişikliğine karşı kritik düzeyde hassas değildir. (Scott ve Huang, 2007) Çoğu proses nispeten sabit çevre sıcaklıklarında çalışır ve bu nedenle, nispeten istikrarlı bir talebe sahiptir. Bununla birlikte, örneğin gıda işleme ve depolama ile ilgili sürekli soğutma işlemleri nispeten küçük sıcaklık farklılıklarına sahiptir ve bu nedenle, dış ortam sıcaklığına daha fazla bağımlıdır (özellikle bu soğutma işlemleri genellikle dış ortam havası ile ısı alışverişinde bulunduğu). Bu nedenle, baz yük elektrik talebinin bir kısmının sıcaklığa bağlı olması beklenebilir (Hekkenberg, 2007).

Bu faaliyetlerde son olarak aşırı yağışlarda oluşan sel ve taşkınlarda petrol ürünlerinin taşınmasında sorun yaşanabilir. Depolardan istasyonlara ikmal edilen petrol ürünlerinin taşınmasında mesafe önemli olabilmektedir.

ENR4. İklim değişikliğine uyum konusunun su kaynakları yönetimi ve barajlı HES'lerin işletmesini etkileyen ilgili kararlara entegre edilmesi, su tutma kapasitesinin artırılması veya pompaj depolamalı HES'lerin tercih edilmesi, baraj gövdeleri ve santral teçhizatı dayanıklılığının ve türbin veriminin artırılması.

ENR5. Açık linyit ocakları ve stoklarının sel, sıcak hava dalgası gibi iklim tehlikelerinden korunması için gerekli önlemlerin alınması.

ENR6. Kıyıdaki enerji tesisleri için deniz seviyesi yükselmesine karşı etkilenebilirlik ve risk analizleri yapılması ve gerekli önlemlerin alınması.

ENR7. İklim tehlikelerine bağlı olarak havai elektrik-iletim-dağıtım altyapısının zarar görmemesi için önlemler alınması.

ENR8. Petrol ve doğal gaz arama-üretim platformları ve iletim-dağıtım boru hatları ile

tank çiftliklerinde iklim değişikliğinin etkilerine karşı önlemler alınması.

ENR9. RES'lerde zarar ve verimlilik kayıplarının azaltılması

ENR10. Bakım programlarını iyileştirmek ve afet sonrası kurtarma ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt vermek amacıyla enerji yönetimi için erken uyarı ve yanıt sistemlerinin oluşturulması.

ENR11. Binalarda enerji verimliliğini artırmak için bina tasarımından başlayarak verimli cihaz, yeni ve verimli teknoloji kullanımı, bölgesel ısıtma/soğutma sistemlerinin yaygınlaştırılması.

Diğer sektörlerle etkileşim

İklim değişikliğinin enerji sistemleri üzerindeki etkilerinin hem enerji sektörü içerisinde hem de diğer ekonomik/doğal sistemler üzerinde dolaylı etkileri olabilir. Aynı şekilde, ekonomik ve doğal sistemler üzerindeki etkiler de enerji arz ve talebini etkileyebilir. İklim değişikliğinin etkileri sektörler arası ilişkileri de dikkate alacak şekilde bütüncül değerlendirilmelidir. Kıt olan su kaynaklarının sektörlere tahsisi kilit bir sektörler arası etkidir. İklim değişikliği etki değerlendirmelerinin çoğu su kıtlığına ya da varlığına odaklanır. Bu nedenle iklim değişikliğine karşı kapsamlı bir uyum stratejisi entegre bir su yönetim planını gerektirmektedir.

Sıcak hava dalgası ve kuraklık bir yandan enerji sistemlerinin ihtiyaç duyduğu su miktarını artırırken diğer taraftan su kaynaklarının çoklu kullanımı (insan ve hayvan tüketimi, sulama, ekosistem bakımı ve atıksu kontrolü gibi) enerji sistemine önemli bir karmaşıklık katmaktadır.

Ayrıca aşırı rüzgarlar havai elektrik hatlarına zarar verebilir ve ekonomideki enerji yoğun sektörler başta olmak üzere tüm sektörlerde doğrudan güç kaynağı kaybına neden olabilir. Bu durum da üretimin gecikmesine veya sekteye uğramasına neden olabilir.

Yine bölgede tarımsal sulama yapılıyorsa elektrik kesintileri tarım ürünlerinin yetiştirilmesini olumsuz yönde etkileyecektir.

Örneğin ani bir sel olayı hidroelektrik santralin üretimini etkileyerek bölgede elektrik kesintilerine yol açabilir. Elektrik gücünün olmaması, kamu hizmeti tarafından hizmet verilen tamamlayıcı diğer iletişim ve telekomünikasyon gibi kritik altyapıları etkileyebilir.

Çeşitli enerji üretim biçimleri ve çeşitli uyum önlemleri arasındaki ve iklim değişikliğine uyum hedefleri ile diğer ilgili ulusal öncelikler arasındaki ödüneşimleri değerlendirmek için enerji sektörü etkilenebilirlikleri ve uyum önlemlerini kullanan gelişmiş araç ve modellerin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı koordinasyonunda tasarlanması iklim tehlikeleri ile mücadelede büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA: Enerji

- Arrieta F.R.P., & Lora E.E.S. (2004). Influence of ambient temperature on combined-cycle power-plant performance. *Applied Energy* 80:261-72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2004.04.007>
- Durmayaz A., & Sogut O.S. (2006). Influence of cooling water temperature on the efficiency of a pressurized-water reactor nuclear-power plant. *International Journal of Energy Research* 30:799-810. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/er.1186>
- EPDK (2021). Elektrik Piyasası 2020 Yılı Piyasa Gelişim Raporu. Ankara. <https://epdk.gov.tr/detay/icerik/3-0-0-102/yillik-rapor-elektrik-piyasasi-gelisim-raporlari> adresinen alındı.
- European Commission. (2012). Natch Accidents When Natural Disasters Trigger Technological Accidents.
- Feeley, T.J., Skone, T.J., Stiegel, G.J., McNemar, A., Nemeth, M., Schimmoller, B. (2008). Water: a critical resource in the thermoelectric power industry. *Energy*, 33:1-11. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.energy.2007.08.007>
- Hasan, S., & Foliente, G. (2015). Modeling Infrastructure System Interdependencies and Socioeconomic Impacts of Failure in Extreme Events: Emerging R&D Challenges. *Nat. Hazards*, 78, 2143–2168. <https://doi.org/10.1007/s11069-015-1814-7> adresinden alındı.
- Haynes, W.M., CRC. 2010. Handbook of Chemistry and Physics, CRC Press, Boca Raton, FL.
- Hekkenberg, M., Moll, H.C. (2009). Dynamic temperature dependence patterns in future energy demand models in the context of climate change. *Schoot Uiterkamp AJM Energy* 34:1797-1806. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.energy.2009.07.037>
- National Grid (2010). Climate Change Adaptation Report, National Grid Electricity Transmission. <https://www.nationalgrid.com/electricity-transmission/document/143201/download> adresinden alındı.
- Necci, A., Girgin, S., Krausmann, E. (2018). Understanding Natch Risk Due to Storms— Analysis, Lessons Learned and Recommendations; JRC Technical Reports;. Publications Office of the European Union, Luxembourg. DOI:10.2760/21366, JRC114176.
- Neumann, J.E., & Price, J.C. (2009). Adapting to climate change. The public policy response. Public infrastructure. RFF Report. <https://rosap.ntl.bts.gov/view/dot/17294> adresinden alındı.
- Parker, D.S. (2005). Energy efficient transportation for Florida. Energy Note FSEC-EN-19. Cocoa, Florida: Florida Solar Energy Center, University of Central Florida. <http://www.fsec.ucf.edu/Pubs/energynotes/en-19.htm> erişim tarihi 20.08.2022.
- Parsons, B. (2012). Electricity Transmission Costing Study, an Independent Report Endorsed by the Institution of Engineering & Technology. <https://www.theiet.org/impact-society/factfiles/energy-factfiles/energy-generation-and-policy/electricity-transmission-costing/> adresinden alındı.
- Roujol S, Jounard R. 2009. Influence of passenger car auxiliaries on pollutant emission factors within the Artemis model. *Atmospheric Environment*; 43:1008-14. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.atmosenv.2008.01.016>

- Sathaye, J.A., Dale, L.L., Larsen, P.H., Fitts, G.A., Koy, K., Lewis, S.M., de Lucena, A.F.P. (2011). Estimating impacts of warming temperatures on California's electricity system. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2012.12.005>
- Scott, M.J., & Huang, Y.J. (2007). Effects of climate change on energy use in the United States in effects of climate change on energy production and use in the United States. Washington DC, A Report by the U.S. Climate Change Science Program and the subcommittee on Global Change Research. <https://digitalcommons.unl.edu/usdoepub/12/> adresinden alındı.
- ETKB (2022a). Jeotermal. <https://enerji.gov.tr/eigm-yenilenebilir-enerji-kaynaklar-jeotermal> adresinden alındı.
- ETKB (2022b). Rüzgâr. <https://enerji.gov.tr/eigm-yenilenebilir-enerji-kaynaklar-ruzgar> adresinden alındı
- ETKB (n.d.). Güneş Enerji Potansiyeli Atlası. <https://gepa.enerji.gov.tr/MyCalculator/> adresinden alındı.
- TÜİK (2021). Su ve Atıksu İstatistikleri, (2020). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Su-ve-Atıksu-Istatistikleri-2020-> adresinden alındı.
- US DOE (2013). Energy Sector Vulnerabilities to Climate Change and Extreme Weather. <https://www.energy.gov/articles/us-energy-sector-vulnerabilities-climate-change-and-extreme-weather> adresinden alındı.
- USGCRP (2009). Global Climate Change Impacts in the United States. Global Change Research Program, Cambridge University Press, New York. <https://www.nrc.gov/docs/ML1006/ML100601201.pdf> adresinden alındı.
- Vicuña, S., Leonardson, R., Hanemann, M.W., Dale, L.L., Dracup, J.A. (2008). Climate change impacts on high elevation hydropower generation in California's Sierra Nevada: a case study in the Upper American River. Climatic Change 87: S123-37. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10584-007-9365-x>
- Vlasova, L., & Rakitina, G.S. (2010). Natural risks management in the gas transmission system (GTS) of Russia and contribution to climate services under global climate change. Management of weather and climate risk in the energy industry. NATO Science Series, Springer Academic Publisher; 2010. P. 315-25. DOI: https://doi.org/10.1007/978-90-481-3692-6_21
- Wood., J. (2003). The effect of one degree. IEE Power Engineer, (17)3. DOI: 10.1049/pe:20030301

TURİZM KÜLTÜREL MİRAS

iklime uyum

8.1. GENEL ÇERÇEVE

Türkiye’de turizm sektörü ekonomik kriz yılları hariç büyümekte, milli gelirdeki payı artmakta ve gelecekte de bu durumun devam etmesi hedeflenmektedir. Sektörel sürdürülebilirlik ile doğal ve kültürel mirasın iklim risklerine karşı korunması gerekmektedir.

Türkiye’de turizm sektörünün milli gelire (2019 %4,6; TÜİK, 2021) ve istihdama (2018; %7,7; 2.2 milyon kişi; OECD, 2020) katkısı uzun süredir artmaktadır. Ülkede en hızlı büyüyen sektörler arasında olan turizm 54 alt sektörü doğrudan etkilemektedir (AKTOB, 2014). Türkiye’de seyahat harcamaları 2018 yılında toplam hizmet ihracatının %51,9’unu oluşturmuştur (OECD, 2020). Uluslararası ziyaretçi sayısı ve turizm geliri 2000’li yıllardan itibaren kriz yılları hariç artış yönlü seyretmiş ve 2019’da sırasıyla 51,9 milyon ve 38,9 Milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. Ziyaretçi başına harcama ise düşük kalmış ve dalgalı bir seyir izlemiştir (2019’da 751 \$; TÜRSAB, 2020; TÜİK, 2021). Pandemi döneminde gelir ve insan kaynağı açısından sert biçimde etkilenen sektör hızla toparlanmış, turist sayısı ve geliri bakımından üst sıralardaki yerini korumuştur. Türkiye’ye en çok turist geldiği dış pazarlar Rusya ve Avrupa Birliği ülkeleridir. İç turizm faaliyetleri de benzer artış trendi göstererek 2018 yılında 126,4 milyon seyahat kaydedilmiştir (%62,1’i geceleme; %37,9’u gününbirlik; OECD, 2020). Ülkede turizmin sürdürülebilirliği için sunulan kaynaklar karşılığında turist harcamalarının çok daha yüksek olması gerekmektedir. Sektörün milli gelirdeki payının artması, mevcutlara ilave olarak iklim risklerinin sektördeki etkisiyle ülke ekonomisinin sürdürülebilirliğini de etkilemektedir. Türkiye, turizm sektöründeki iddiasını gelecek dönemlerde de sürdürme çabasıdadır. Hem Ulusal Kalkınma Planı’nda (SBB, 2023) hem de sektörel

Ulusal Strateji Belgesi’nde (TTS, 2023) turizmin çeşitlendirilmesi, sezon uzunluğu, hizmet kalitesi, harcama eğilimi yüksek ziyaretçi sayısı, konaklama süresi ve konaklama dışı harcamaların arttırılması orta ve uzun vadeli hedefler olarak benimsenmiştir. Geliştirilmesi planlanan turizm türleri arasında yüksek gelir sağlayacak ancak iklim tehlikelerinden etkilenebilecek turizm faaliyetleri de yer almaktadır. Turizm faaliyetlerinin mevcut anlayışla devam ettirilmesi ve politika hedeflerinin gerçekleştirilmesi ile doğal ve kültürel değerlerin aşırı kullanım ve tahribatlara maruz kalabileceği bu nedenle gıda, su, enerji ve ulaşım – iletişim gibi hizmetlere erişimde sürdürülebilirlik ilkelerinin dikkate alınması gerektiği görülmektedir. İklim tehlikeleri, Türkiye’de mevcut turizm faaliyetlerine uygun alanlar ve sezonların değişmesi, yeni destinasyonların ortaya çıkması ile ilave finansal ve doğal kaynak gereksinimine neden olabilecektir. Mevcut destinasyonların tercih edilmemesi ile ortaya çıkacak atıl tesis ve insan kaynağı kapasitesinin kullanımı için yeni turizm faaliyetlerini içeren stratejilere ihtiyaç duyulacaktır. Hedef Pazar olan ülkelerde de uygun sezonların ortaya çıkması pazarın çeşitlendirilmesini gündeme getirmektedir. Turizm türlerinin bütünleştirilerek turist harcamalarının yükseltilmesi, işletmelerde doluluk oranlarının yakalanması, gelir ve istihdamın dengeli şekilde sürdürülmesi gibi konularda sezon kaymaları nedeniyle zorluklar yaşanabilecektir (EUROCONTROL, 2021).

Türkiye, binlerce yıllık tarihi geçmişe sahip zengin uygarlıklara ev sahipliği yapmaktadır. Bu potansiyel; tarihi, kültürel ve doğal çevrenin korunması konusunda ülkeye evrensel sorumluluklar yüklemiştir. Turizme de hizmet eden doğal ve kültürel miras varlıkları (tarihi yapılar, arkeolojik sit alanları ve anıtlar gibi), müze eserleri ve

somut olmayan kültürel miras varlıklarımız yenilenemeyen milli kaynaklardır. İklim tehlikeleri; mevcut durumda bozucu çevresel unsurlardan olumsuz etkilenen doğal, kültürel ve karma kültür varlıklarına yönelik küresel bir tehdittir (IUCN, 2017). İklim

tehlikeleri; bu varlıklar üzerinde fiziksel ve kimyasal değişimlere neden olarak ani ve uzun süreli bozulma süreçlerine etki etmekte, yeni bozulma olaylarının ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır (Bertolin, 2019).

8.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Ülkemizde turizm ve kültürel mirastan doğrudan sorumlu tek kurum Kültür ve Turizm Bakanlığı olsa da sektör değer zincirinde çok fazla aktör barındırdığı için yasal ve yönetsel boyutta çok taraflı bir özellik göstermektedir.

Ülkemizde turizm ve kültürel mirastan doğrudan sorumlu tek kurum Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Bakanlığa bağlı farklı genel müdürlükler görev alanları gereği sektörel olarak turizmden ve kültürel mirastan sorumludur (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi).

Turizm ve kültürel mirasla ilgili en önemli yasal düzenleme 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'dur. Bu kanun turizm ve kültürel miras sektörüyle ilgili detaylı tanım ve uygulamalara dair açıklık getiren yön gösterici bir yasal altyapıdır. Kanun içerisinde Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri, Turizm Merkezleri, tesislerin sınıflandırma ve belgelendirilmesi yer almaktadır. Bu kanunla birlikte 7183 sayılı Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı Hakkında Kanun uyarınca kurulan TGA Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı Belgesi uygulaması ile de tesislerin sürdürülebilir ve çevre duyarlı hale getirilmesi, doğal turizm kaynaklarının korunması ve kullanılması gibi doğrudan iklim tehlikeleri ve riskleriyle ilgili uyum kapasitesini arttıracak konular ele alınmaktadır. 2634 Sayılı Kanun'a dayandırılan alt mevzuat da uygulama açısından iklim değişikliği konularına katkı sağlamaktadır. Örneğin, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 19 Haziran 2017 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi Verilmesine Dair Tebliğ de uygun tesislere başvuruları halinde belge düzenlenmesiyle ilgilidir. Bunun dışında iklim değişikliği ve

turizm ve kültürel mirası ele alan teknik çalışmalar da mevcuttur. İklim Şurasının 146. Kararında; "İklim değişikliğinin turizm ve kültürel miras değerleri üzerindeki etkileri tespit edilmeli ve turizm faaliyetlerinin iklim değişikliğine uyumu ve sürdürülebilirliği sağlanmalıdır" denilmektedir.

Turizm ve kültürel mirasla ilgili diğer yasal çerçeve 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur. Bu kanunlar turizm amaçlı tesisleşme ve alan kullanımlarıyla ilgili kararlarda önemli hükümler içermektedir. Yine arazi kullanım kararlarıyla ilgili 6831 Sayılı Orman Kanunu, 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu ve 4342 Sayılı Mera Kanunu turizmde tesisleşme konusunda dikkat edilmesi gereken kanunlardır. ÇED Yönetmeliği de turizm faaliyetleri açısından önemli bir mevzuattır.

Paydaş kurumlar olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ortak çalışması gereken kurum ÇŞİDB'dir. Alt birimler olarak Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü (MPGM), Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü (ÇEDİDGM), Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü (ÇYGM) önemli paydaşlardır. Bunun dışında yeni kurulan Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı, turizmle ilgili STK'lar (TÜRSAB, Türkiye Otelciler Birliği Derneği (TÜROB), Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği (TTYD), Anadolu Turizm İşletmeleri Derneği (ATİD), kültürel mirasın korunması ile ilgili farkındalık artırma faaliyetleri ve projeleri yapan STK'lar vb.) da sektörde etkili paydaşlardır.

Ülkemizin doğrudan sektörle ve iklim değişikliği ile ilgili taraf olduğu uluslararası sözleşme bulunmamaktadır. Bunun yanında, Paris İklim Anlaşması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın madde ve eylemlerinden turizm ve kültürel miras sektörünün

sürdürülebilirliği ile ilgili hükümler çıkarılmaktadır. Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona) ve Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (Paris) turizm ve kültürel miras sektörüyle dolaylı olarak ilgili sözleşmelerdendir. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne eklenecek kültür varlıklarına karar veren Dünya Mirası Komitesi; Dünya Mirası Sözleşmesi'nin güncellenmesi amacıyla 2017 yılında ICOMOS, IUCN, Uluslararası

Kültürel Varlık Koruma ve Onarım Araştırma Merkezi (ICCROM), Dünya Mirası Merkezi ve Alman Federal Doğa Koruma Ajansı (BfN) ile ortaklaşa düzenlediği toplantıda Dünya Mirası alanları için İklim Etkilenebilirlik İndeksi (Climate Vulnerability Index- CVI) çerçevesini hazırlamıştır. Bu indeks, dünya mirası alanlarının Üstün Evrensel Değer ve ilişkili toplulukların etkilenebilirliği konularını bütüncül olarak değerlendirmektedir.

8.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Türkiye’de turizm sektörünün gelişmişliği, iller arasında farklılık göstermektedir. Turizmin geliştiği ilk beş il, toplam istihdam, tesis ve turist sayısının yarısından fazlasından sorumludur. Bu durum turizm sektörünün riskini arttırmaktadır.

Türkiye’de turizm sektöründe iklim riskleri turist memnuniyetinde ve turizm gelirlerinde azalma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle turist memnuniyetine yönelik tüm değer zinciri halkalarının iklim tehlikelerine

karşı mevcut ve gelecek dönem etkilenebilirliğinin tespiti, oluşturulacak eylemlerin tutarlılığı için önemlidir. İklim tehlikeleri kaynaklı risklerin turizm değer zincirinde yer alan beşerî sermayeyi (yatırım – işletmeci, yerel halk), turizm değerlerini (doğal ve kültürel varlıklar ve farkındalık artırma faaliyetleri ve tanıtım amaçlı etkinlikler) hizmet kalitesini (sosyal sermaye, erişilebilirlik ve tesisleşme) ve nihayetinde turist sayısı ve turizm gelirini etkilemesi beklenmektedir (Tablo 5).

Tablo 5 İklim değişikliğinin turizm değer zincirine etkileri

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK				RISK	
			Duyarlılık		Uyum Kapasitesi			
1. Kültür – İnanç Turizmi, 2. Deniz – Kum – Güneş Turizmi, 3. Kış ve Dağ Turizmi, 4. Medikal – Sağlık – Termal Turizm, 5. Doğa, Macera ve Spor Turizmi, 6. Şehir Turizmi, 7. İş Amaçlı Seyahatler (MICE), 8. İlgü - Yaratıcı Turizm (gastronomi vb.), 9. Eko – Agro – Kırsal Turizm								
TURİST MEMNUNİYETİ YAKLAŞIMI								
BEŞERİ SERMAYE								
Yatırımcı / İşletmeci		Turizm Çalışanı			Yerel halk			
Kayıtlı Turizm İşletmeleri		Turizmde İstihdam Oranları			Yaş dağılımı			
		İstihdam Edilenlerin Özellikleri			Kadın – erkek			
		Sigortalıların Dağılımı			Sosyal			
		İş Başı Eğitim			Okullaşma			
					Okuz yazarlık			
					Eğitim seviyesi			
TURİZM DEĞERLERİ (ÇEKİCİLİKLERİ)			HİZMET KALİTESİ				ÜCRET	
Yaratıcı Endüstriler	Turizm Varlıkları	Etkinlikler	Sosyal Sermaye		Erişilebilirlik		Tesisleşme	Turist sayısı
El sanatları üreticileri	Doğal Değerler	Yerel rehberler	Tanıtım Pazarlama	Kalite Güvencesi	Hizmet (Altyapı)	Ulaşım (Taşımacılık)	Yeme – İçme	Turizm geliri
Hediyelik eşya üretimi	Kültürel Değerler	Organizatörler	Seyahat Acenteleri	Puanlama Sistemi	Su	Havayolları	Restoran	Belgelerine göre tesisler
Hediyelik eşya satışı		Animatörler	Basın - Medya	Sertifikasyon Kurumları	Enerji	Otobüs	Kafe – Bar	(İşletme
Yerel sanatçılar			Kamu Kurumları		İletişim	Kruz & Feribot	Pastane	Yatırım
Yerel pazarlar			Turizm STK'ları		Sağlık	Demiryolu	Yerel gıda üreticileri	Belediye)
					Bankacılık	Taksi		
					Alışveriş	Havaalanları		
					Atıklar	Araç kiralama		

Beşerî sermaye; turizm sektöründeki yatırımcıları, işletmecileri, çalışanları ve yerel halkı ifade ederken kaliteli hizmet sunumu ve sonucunda turist sayısı ve gelirinin sürdürülebilirliği için önemli faktörler arasındadır. Yatırımcı ya da işletmeci profili, işletmelerin kurumsallaşması, iklim risklerine karşı tedbir geliştirme ile teşvik ve desteklerden yararlanma kapasitesi gibi durumları etkileyebilmektedir.

Turizm çalışanlarının sayısı ve niteliği, iklim risklerine karşı sektörün uyumuna katkı sağlamaktadır. Turizm sektöründe lise üstü eğitim almış kadın ve genç iş gücü hizmet kalitesi açısından avantaj sağlarken, mesleki ve iş başı eğitimler iklim risklerine karşı insan kaynağının niteliğinin artırılmasında önemlidir (İŞKUR, 2021a).

Turizm sektörüyle ilgili faaliyet bölümlerinde (NACE Rev.2; Kod: 51, 55, 56, 79, 90, 91, 93) SGK kayıtlı sigortalı istihdam oranı ülke genelinde %6,8'dir (SGK, 2021). Turizmde toplam istihdamın %31'i İstanbul'da, %10,5'i Antalya'da gerçekleşirken; bunları Ankara, İzmir, Bursa ve Muğla izlemektedir. Turizm ile ilgili sektörlerde istihdam edilenlerin %61,1'i ilk 6 ilde yer almaktadır. Antalya ve Muğla'da en yüksek istihdam sağlayan sektör turizmdir.

İşgücü Piyasası Araştırması'na (İŞKUR, 2021) göre, Türkiye genelinde turizmle ilgili olan "konaklama ve yiyecek hizmeti" ile "kültür, sanat eğlence, dinlenme ve spor" faaliyetlerinde toplam istihdamın %6,9'u yer almaktadır. Kadın çalışanların %7,8'i erkeklerin ise %6,6'sı bu sektörlerde yer almaktadır. Sektörün kendi içindeki dağılımda ise kadınların istihdam oranı %32,0 erkeklerin ise %68,0'dır (İŞKUR, 2021).

İşyeri büyüklükleri açısından turizm sektöründe işletmelerin büyük çoğunluğu (%87,5 ve %91,4) 2 ila 9 arası çalışana sahip iken 10 ila 19 arası ve 20 üzeri çalışanı olan işletmelerin oranı %4 ile %7,5 arasında değişmektedir. "Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri", "gerekli mesleki beceriye/niteliğe sahip eleman bulunamaması", "yeterli iş tecrübesine sahip eleman bulunamaması" ve "bu meslekte işe yeterli başvuru yapılmaması" gibi sebeplerle işgücü temininde güçlük çekilen üçüncü sektördür (İŞKUR, 2021).

Sektörde istihdam belirli illerde yoğunlaşmıştır. Ülke genelinde turizm istihdamı diğer sektörlerle göre düşüktür.

Yerel halk, turizmin sürdürülebilirliği için nitelikli insan kaynağı ve potansiyel turizm girişimcisidir. 15 – 34 yaş arası eğitimli nüfusun varlığı turizm değerlerinin korunması ve turizm girişimciliği için avantajdır. Eğitimli kadın işgücü istihdamının turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu illerde yüksek olması gerekmektedir.

Turizm Değerleri (Çekicilikleri); turist motivasyon ve tercihlerini yönlendiren ve turizm faaliyetlerine olanak sağlayan doğal ve kültürel varlıklar, sunulan yerel tatlar ve yaratıcı ürünler ile etkinlik organizasyonlarıdır. Turizm değer ve ürünlerinin tüm süreçlerinin sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun kurgulanması, farkındalık faaliyetlerinin artırılması iklim risklerine uyumu da beraberinde getirecektir.

Doğal ve Kültürel Değerler konusunda Türkiye; kültürel miras, kıyı şeridi, orman varlığı, elverişli hava ve topografik koşulları ile turizm açısından önemli zenginliğe ve rekabet avantajına sahiptir. Doğal ve kültürel mirasın iklim risklerine karşı direncinin artırılmasıyla ilgili koruma – kullanma dengesinin oluşturulması gerekmektedir. Aşırı hava olayları, orman yangınları, deniz seviyesinin yükselmesi gibi iklim tehlikelerinin yanında sıcaklık artışlarıyla beraber kimyasal ve biyolojik etkilere de maruz kalabilecekleri için bu kaynaklar üzerinde detaylı çalışmalar yapılmalıdır. Bu alanlarda aşırı kullanım baskısının önlenmesi için turizm faaliyetleri kontrollü olmalıdır. Sürdürülebilir ve planlı turizm gelişimi için KTB tarafından farklı statülerde 234 adet "Turizm Merkezi ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi" ilan edilmiştir (KTB, 2022). Bu merkezler en çok Antalya, İstanbul, İzmir ve Muğla'da yer almaktadır. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı, sit alanları sayısı ve sit alanı/il yüzölçümü oranı göstergeleri (KTB, 2022a) turizm açısından iklim risklerinden etkilenebilecek alanları bilmek açısından önemlidir. Ülke genelinde yüksek sayılardaki kültürel ve doğal miras varlıklarının korunarak turizme kazandırılmasıyla ilgili planlı gelişim çabaları mevcuttur. Bu durum iklim tehlike ve risklerine karşı sektörün direncinin artmasına hizmet etmektedir.

Destinasyonlarda sunulan tur ve etkinlikler gibi turizm ürünleri kalış sürelerini ve turist harcamalarını arttırmakta ve turizmi yerele

benimsetmektedir. Bu hizmetleri sunan rehber ve organizatörlerin mesleki beceri ve iklim riskleri açısından yeterli olması önemlidir.

Hizmet Kalitesi; sosyal sermaye bileşenleri (tanıtım ve kalite güvencesi açısından), hizmetlere ve fiziksel altyapıya erişim ve tesisleşme alt başlıklarıyla ele alınırken iller özelinde iklim risklerine uyum kapasitesi konusunda önemli göstergeler sunmaktadır.

Sosyal Sermaye konusu turizm değer zinciri aktörlerinin iş birlikleri ve koordinasyon, kaliteli hizmet verme konusunda kontrol mekanizması kurmaları ve ortak hareket etme becerileri, ortak tanıtım ve pazarlama faaliyetleri gibi temaları kapsamakta ve iklim tehlikelerinin etkilerine karşı çok ciddi bir uyum kapasitesi geliştirilerek turizmin sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Özel sektörü kapsayan turizm birlikleri, sorumlu kamu kurumları, yerel basın – medya, kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütleri, turizm ve kültürel mirası koruma amaçlı kurulan kâr amacı güden ya da gütmeyen STK'lar bu birliktelik içinde yer almalı ve nihayetinde destinasyon yönetim örgütlenmesi gibi kurumsal bir kimliğe oturmalıdır. Bu birliktelikte yer alabilecek taraflardan olan belgeli acentelerin sayısı Türkiye genelinde 2022 Mart ayı itibarıyla 12.818'dir. Ülke genelinde acentelerin yaklaşık %70'i ilk beş ilde yer almaktadır (KTB, 2022b). Turizm sektöründe öne çıkan illerde yerel gazete sayılarının yüksek olduğu görülmektedir (ülke ortalaması 100 bin kişi başına 1,5; BİK, 2022). İller özelinde turizmle ilgili kooperatif ve dernek sayıları turizmde öne çıkan ilk beş ilde en yüksektir. Ülke genelinde turizmi geliştirme kooperatiflerinin oranı %3'tür (TB, 2022). Turizm, çevre, spor, kültür sanat ve kültürel miras gibi temalarda faaliyet gösteren derneklerin sayısı Muğla ve Antalya gibi önemli turizm merkezlerinde beklenenden düşüktür. Ülke çapında kültür sanat ve turizm derneklerinin oranı %5

civarındadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, t. Y.)

Erişilebilirlik, turizm değer zincirinde enerji, su, atık yönetimi gibi altyapı hizmetlerine ve sağlık, bankacılık ve alışveriş gibi destek hizmetlerine erişim olarak ele alınırken bir destinasyona ulaşım alternatifleri de bu kavramla ifade edilmektedir.

Altyapı ve destek hizmetlerine erişim; su, enerji, iletişim, sağlık hizmetleri, bankacılık altyapısı, alışveriş ve atık yönetimi gibi hizmetlere erişimi ifade etmektedir. Bu göstergeler açısından ülke genelinde önemli bir olumsuzluk görülmemektedir. Turizm sektöründe suyun sezonda aşırı kullanımı ve atıksu deşarjı önemli bir sürdürülebilirlik sorunudur. Özellikle havuzlarda ve evsel kullanımda tüketilen suyun arıtılarak kazanılmasıyla ilgili altyapı çalışmaları yapılmalı ve yağmur suyu kullanılmalıdır. Atık yönetimi çevreye zararsız olmalıdır. Bu kapsamda geri dönüşüm projeleri desteklenmeli ve atıkların ekosistem üzerinde olumsuz etkileri en aza indirilmelidir. Ayrıca, sürdürülebilir atık yönetimi uygulamalarının yaygınlaştırılması için toplum bilincinin artırılmasına yönelik eğitim kampanyaları düzenlenmeli ve vatandaşlar bilinçlendirilmelidir. Turizm sezonunda yoğun tercih edilen destinasyonlarda belediye hizmetlerinin yeterli ve kesintisiz sağlanması için yerel yönetimlere destek verilmelidir. Elektrik enerjisi, turizm değer zincirinde ürün ve hizmet üretmek için kullanılmaktadır. Isıtma, soğutma, mutfak, kat hizmetleri, yeme – içme ve kayak tesislerinde lift altyapısı gibi çok çeşitli destek hizmetlerinin yerine getirilmesi için kesintisiz enerji sağlanmalıdır. Ülke genelinde sürekli artan enerji ihtiyacı ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesindeki zorluklar turizm sektöründe de enerji sorunlarına neden olmaktadır. Fosil yakıtla üretilen elektriğin kullanımı turizm sektöründe karbon ayak izini büyütmede ve turizm değerlerine zarar

vermektedir. Bu bağlamda, yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının ve enerji verimliliğinin desteklendiği yeşil turizm kavramı ve uygulamalarının yaygınlaştırılması önemlidir. İklim tehlikelerinin etkisiyle aşırı enerji kullanımı ve altyapı zararı nedeniyle turizmde kesintisiz enerji arzında sorunlar oluşacaktır. Bu sorunlar sektörde hizmet kalitesini azaltırken, destinasyonların imajına büyük zararlar vermektedir. Elektrik enerjisi tüketiminde üç büyük şehir dışında sanayi üretimiyle öne çıkan Bursa ve Kocaeli'nin ardından turizm sektörünün yoğun olduğu Antalya gelmektedir. Kamu ve özel hizmetler sektörü ile diğer abone grubuna ilişkin elektrik kullanım oranında ise Antalya %54,4'lük il içi kullanım oranına sahipken, ülke genelinde bu oran %7'dir ve en yüksek üçüncü ildir. Yine turizmin yoğun olduğu illerden Muğla ve Aydın'da bu kullanım türü yüksektir (EPDK, 2022). İletişim hizmetleri konusunda illerde altyapı göstergeleri iyiye gitse de iklim tehlikelerinin oluşturacağı zararın alt yapı yatırımlarında dikkate alınması gerekmektedir.

Sağlık hizmetlerine turistin erişimi hem sağlık turizmi hem de turistin sağlığı açısından önemlidir. Yurtdışı hastalara sağlık hizmeti verilmesi gelirleri artırırken, acil durumlarda turistin tedavisinin yapılması da destinasyon imajı açısından önemlidir (SBKHGM, 2022). Ülke genelinde, sağlık göstergeleri OECD ortalamasına yakındır. Aşırı iklim olaylarından kaynaklı yaralanma, boğulma, sıcak çarpması gibi sorunları arttıracığı için turizm bölgelerinde acil müdahale ekipleri görevlendirilmelidir. Ayrıca iklim değişikliği nedeniyle oluşabilecek yeni sağlık sorunlarında uzmanlaşan ekipler de yetiştirilmelidir.

Bankacılık hizmetleri bir destinasyonda turistin erişmesi gereken önemli hizmetlerdendir. İklim riskleri karşısında dijital ve fiziksel bankacılık altyapısının sağlam olması turizm sektörünün

dirençliliğine katkı sağlayacaktır. Turizm sektöründe iklim risklerine uyum amacıyla çevre duyarlılığının yükseltilmesi ve tedbirlerin alınması konularında bankaların değer zinciri aktörlerine uygun finansman imkânı sağlaması da sektöre katkı sağlamaktadır.

Ulaşım hizmetleri turizm açısından destinasyonlara ve turizm çekiciliklerine erişimi ifade etmektedir. Turizm sektöründe mekansal erişilebilirlik turizm değerlerinden faydalanmaya ve rekabetçiliğe katkı sağlar. Ulaşım altyapısı oluştururken doğal ve kültürel turizm değerlerine zarar verilmemelidir. Destinasyona ve çekiciliklere ulaşmak için modların çeşitlendirilmesi, düşük karbon salımı, doğa dostu uygulamaların kullanılması ve taşıma kapasitesine uygun altyapı oluşturulmasına dikkat edilmelidir. Fosil yakıt bağımlı toplu ve bireysel taşıtların turizmde yoğun kullanımı sektörün karbon ayak izini büyütmektedir. Bu nedenle, turizm amaçlı seyahatlerde demir ve deniz yolları kullanımı artırılmalıdır. Kara, hava, demir ve deniz yolları altyapıları iklim tehlikelerine karşı dayanıklı olmalı, deniz dolgusuyla oluşturulan altyapılar gözden geçirilmelidir.

Turizm tesis ve işletmeleri; SGK kayıtlı işyeri sayısına göre (NACE Rev.2; Kod: 51, 55, 56, 79, 90, 91, 93) Türkiye'de en yüksek oranda İstanbul'da yer almaktadır (%27). Bunu sırasıyla İzmir, Ankara, Antalya ve Muğla takip etmektedir. Muğla ve Antalya'da ise en yüksek tesis ve işletme sayısı olan sektör turizmdir. Sadece "konaklama" ve "seyahat acentesi tur operatörlüğü rezervasyon hizmetleri ve ilgili faaliyetleri" (NACE Rev.2 Kodları 55 ve 79) faaliyet kollarında en fazla işletme İstanbul'da iken bunu Antalya ve Muğla takip etmektedir (sırasıyla %24,6; %11,9 ve %8,4). SGK kayıtlarında yer alan turizm işletmelerinin illere göre dağılımları ülke genelinde dengeli değildir. İlk 5 ilde yer alan işletmelerin oranı ülke genelinin yarısından fazladır (1. Grupta

%50,4 iken ikinci grupta %54,9'dur). Turizm sektöründe yer alan işletmelerin belirli illerde yığılması ve iller içerisinde oranlarının düşük olması sektörün iklim değişikliği risklerine dayanıklılığı açısından olumsuz özelliklerdir.

2001 ile 2022 yılları arasında turizm sektörüyle ilgili faaliyet gruplarına sağlanan yatırım teşvikleri (STB, 2022) en yüksek Muğla ve Antalya'dadır (%31,4 ve %26,8). İller özelinde turizm sektörü diğer sektörlerle göre daha az teşvik almıştır. Bunun nedeni, turizmde kapasitesi olan iller dışında sektörde az işletmenin yer alması ve bunların devlet teşvik ve desteklerinden yararlanabilecek kurumsal kapasitelerinin olmamasıdır. Türkiye'de kurumsal kapasitesi, sermaye birikimi ve dolayısıyla risklere karşı direnci yüksek turizm işletmelerinin yine ilk beş ilde toplandığı görülmektedir. Bu iller toplam turizm yatırım teşvik belgelerinin %52,1'ini almıştır.

Belediye ve bakanlık işletme belgeli konaklama tesislerinin %49,1'i oda sayısının ise %66,5'i ilk 5 ilde bulunmaktadır (KTB, 2020c). Konaklama tesisi sayısı yüksek olan illerde çevre duyarlı tesis sayısı da artış göstermektedir. KTB'nin çevre duyarlı tesis uygulamalarını yaygınlaştırması turizm sektörünün iklim risklerinden etkilenme düzeyini azaltırken, uyum kapasitesini arttıracaktır (KTB, 2022c). Konaklama dışındaki belgeli tesislerin sayıları turizmde kalite standardının yakalanması ve iklim tehlikelerine karşı dayanıklılık açısından önemlidir (KTB, 2022d). Mavi Bayrak Ödüllü deniz tesislerinin, plaj ve marinaların sayısı ve bu tür derecelendirmeler iklim risklerine uyum konusunda destinasyonların hazırlıklı olmasına katkı sağlar. İllere ve tesislere göre mavi bayrak sayıları Antalya, Muğla, İzmir ve Aydın'da daha yüksektir (Mavi Bayrak, 2022).

Turizm tesislerinin buldukları bölge, turizm türü, turist profili ve işletme tipi gibi özelliklere göre iklim tehlikelerinden farklı seviyelerde etkilenmesi beklenmektedir.

Başta konaklama tesislerinin artan enerji talebi ve maliyetleri, gıda fiyatları ve işçi maliyetleri gibi yüksek girdiler nedeniyle rekabet koşullarına ayak uydurmada zorlanacakları tahmin edilmektedir. Kış turizminde kar kalınlıkları ve uygun dönemlerin, yaz turizminde ise termal konfor koşullarının değişmesi nedeniyle değişen sezon ve sürelerle bağlı olarak, turist sayısında ve kalış sürelerinde yaşanabilecek dalgalanmalardan en çok etkilenmesi beklenen turizm aktörleri de yine tesis işletmecileri olacaktır. Deniz seviyesinin yükselmesi, uygun kar örtüsüne daha yüksek rakımlarda ulaşılması, turizme olanak sağlayan su kaynakları ve ormanlık alanlarda yaşanabilecek kayıplar gibi kaynak değerlerde yaşanabilecek olumsuzluklar nedeniyle tesis işletmecileri yeni yatırımlar yapmak zorunda kalabilecektir. İlave olarak, konaklama tesislerinin iklim değişikliğine uyum kapsamında aşırı iklim olayları kaynaklı afetlere dirençli yapılması ve mevcutların güçlendirilmesi, yer seçimlerinin ve bina yönlendirmelerinin dikkatli yapılması ve çevre koşulları dikkate alınarak mimari tasarımlarının oluşturulması önem arz etmektedir. Tesis inşaatlarında iklime uygun ve kısa tedarik zinciri ile elde edilebilecek yerel malzeme kullanımının desteklenmesi ve düşük karbonlu üretim sistemlerinin kullanılması gerekmektedir.

Turist sayısı ve turizm geliri bakımından; Türkiye 2022 yılında en çok turist ağırlayan dördüncü, en yüksek gelir elde eden yedinci ülkedir (UNWTO, 2021). Turist başına harcamaların kalış sürelerine göre düşük kalması turizm sektörünün ekonomik sürdürülebilirliğini riske atmaktadır (KTB, 2022e). İklim risklerini dikkate alarak turizm gelirlerini arttırmayı hedefleyen politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Çevre ve iklim duyarlı, yüksek gelir getiren turizm türleri benimsenmelidir. Turistlerin geldiği Pazar ülkeler iklim tehlikelerinin etkisiyle oldukça önem kazanmıştır. Bazı bölgelerde sıcaklık artışı ve sıcak hava dalgaları nedeniyle

turistin geldiği kaynak ülkede yaz turizmi faaliyetleri yapılmaya başlamıştır. Bu tür ülkelerden yoğun turist alan destinasyonların bu konuyu ele almaları gerekmektedir. Bunun yanında, diğer turizm türleri de turizm değerlerinin zarar görmesi veya azalması nedeniyle turist ve gelir kaybı yaşayacaktır. Turist sayısı bakımından ilk 5 il %59,61'lik bir paya sahiptir. Geceleme sayısı bakımından da yine ilk 5 ilin payı %70'in üzerindedir.

Turizm ve Kültürel Miras Sektörü Risk Analizi: Sıcak Hava Dalgası

Turizm sektörü için hazırlanan etki zincirinde turist memnuniyetini sağlayan değer zinciri halkalarına ait ekonomik ve sosyal göstergeler belirlenmiştir. Turist sayısı, turizm geliri ve istihdam gibi alanlarda yaşanabilecek kayıplar risk olarak ele alınmış olup, sıcak hava dalgası tehlikesi için hazırlanan etki zinciri Şekil 34'de verilmiştir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RİSK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Ortalama sıcaklık artışı	Sıcak hava dalgası	Nüfus yoğunluğu	Turizmin toplam istihdamdaki oranı	Kişi başına mevduat	Turist memnuniyetinin azalması
Aşırı sıcak gün sayısında artış	Ardışık sıcak gün sayısında artış	Toplam turist sayısı oranı	Doğal ve kentsel sit alanları sayısı	Toplam sigortalı/işbaşı eğitim alanları oranı	Dış mekan turizm etkinliklerinin yapılamaması
		Konaklama tesisi sayısı*	Belediye belgeli yatak sayısı oranı	Zorunlu sigortalı kadın oranı	Turizm varlıklarının zarar görmesi (kültürel, doğal)
		Kültürel varlıkların sayısı*	Geceleme sayıları oranı	Lise ve üzeri eğitim almış nüfus oranı	Hizmet kalitesi ve güvencesinde azalma
		Yeme – içme tesisi sayısı*	15-64 yaş arası nüfus oranı*	Faal dernek sayısı	Hizmetlere erişimde zorluk
		Kara, hava, deniz ve demiryolu yolcu sayısı*	Turizm değer zincirindeki sigortalı sayısı*	Kooperatif üye sayısı	Erişilebilirlikte azalma
			Tesislerin doluluk oranı*	Yerel gazete sayısı	Destinasyon imajının bozulması
			İptal, divert, rötör uçak seferi sayıları*	Ulaşım modu sayısı*	Ziyaretçi sayısında azalma
			Kişi başı turizm gelirleri*	Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri sayısı	Turizm gelirinde azalma
				Belgeli tesis sayısı*	Sektörden ayrılmalar
				Yerel ürün pazarı sayısı*	İstihdamın azalması
				İstihdamın sektörel dağılımı*	Sosyal ve ekonomik sorunlar
				Turizm ile ilgili yatırım teşvik belgeleri*	

Şekil 34 Etki Zinciri: Turizm ve Kültürel Miras Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir.

Turizm sektörünün maruziyeti, turist ve turizm tesisi sayılarının yüksek olduğu illerde yüksek seviyelerde tespit edilmiştir. Buna göre, Ege ve Akdeniz sahil şeridi ile Kuzey ve Doğu Marmara Bölgesi illerinde maruziyet çok yüksek seviyededir. İç Ege, Güney Marmara, Doğu Akdeniz, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Diyarbakır, Mardin ve Batman ile Batı ve Orta Karadeniz'de maruziyet yüksek seviyede belirlenmiştir.

Duyarlılık bileşeni, turizmde hizmet kalitesini sağlayacak beşerî sermaye ve hizmet altyapısı gibi değer zinciri bileşenlerinden yola çıkılarak analiz edilmiştir. Tesis, ziyaretçi sayısı ve kalış süreleri ile turizm değerlerinin dağılımı gibi etkenler nedeniyle illere göre farklılıklar oluşmaktadır. Buna göre, Marmara Bölgesi'nde İstanbul, Çanakkale ve Balıkesir; Ege'de İzmir, Aydın ve Muğla; Akdeniz'de Antalya ve Mersin; İç Anadolu'da Eskişehir, Afyonkarahisar, Ankara, Konya, Aksaray ve Nevşehir, Güneydoğu'da Şanlıurfa ile Karadeniz'de Rize en yüksek seviyede duyarlılığa sahip olan illerdir.

İllerdeki uyum kapasitesi; turizm sektörüne destek olabilecek sosyal ve tematik sektörlerin varlığı, sivil toplumun gelişmişliği ve özel sektörün performansını dikkate alan göstergeler ile analiz edilmiştir. Buna göre, uyum kapasitesi Marmara'da İstanbul, Kırklareli, Edirne, Balıkesir ve Bursa; Ege'de İzmir, Muğla, Denizli; Akdeniz'de Antalya; İç Anadolu'da Eskişehir ve Ankara, Karadeniz'de Düzce, Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon illerinde uyum kapasitesi en yüksek seviyede tespit edilmiştir. Doğu ve Güneydoğu'ya doğru gidildikçe uyum kapasitesi en düşük seviyelere ulaşmaktadır.

Duyarlılık ve uyum kapasitesi bileşenleri birlikte değerlendirilerek etkilenebilirlik bileşeni oluşturulmuştur. Buna göre, bir tarafta doğal ve kültürel miras varlıkları ile ziyaretçi ve sektörde istihdamın varlığı ele alınırken, diğer yanda bu durumun

oluşturacağı duyarlılığın giderilmesi için gerekli sosyal, beşerî ve parasal sermayenin varlığı dikkate alınmıştır. Bu durumda turizm sektöründe gelişmemiş illerde etkilenebilirliğin daha yüksek olması beklenmektedir. Turizm sektöründe etkilenebilirliğin en yüksek olduğu iller İç Anadolu'nun güneybatısı ve doğusunda yer alan illerdir. Bunun yanında, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Mersin, Kahramanmaraş ve Hatay ile Güneydoğu Anadolu'da Şanlıurfa ve Diyarbakır bu gruptadır. Etkilenebilirlik batıda Çanakkale ve Aydın; İç Ege'de Kütahya; Akdeniz'de Burdur, Karadeniz'de Bartın, Kastamonu ve Rize; güneyde Adana ve Gaziantep; İç Anadolu'da Tokat; Doğu Anadolu'nun batısı ile kuzeydoğusu ve Van'da yüksek seviyededir. Turizmde ön plana çıkan bölge ve illerin tamamı düşük etkilenebilirlik seviyesindedir. Bu durumun sebebi, turizmle ilgili sektörel parametrelerin ve dolayısıyla duyarlılığın yüksek olmasına rağmen, duyarlılıkla beraber uyum kapasitesinin de bu bölgelerde yüksek olmasıdır.

Turizm sektörünün sıcak hava dalgası riski Şekil 35 ile verilmiştir. Buna göre, Güney Ege'de Aydın ve Muğla; Akdeniz'de Antalya, Mersin, Adana, Hatay ve Kahramanmaraş; İç Anadolu'da Konya, Niğde, Nevşehir ve Kayseri ile Güneydoğu'da Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da risk en yüksek seviyede tespit edilmiştir.

Bu illerde riskin çok yüksek seviyeye sahip olması, sıcak hava dalgası tehlikesinin ve sektörel faaliyetin yüksek seviyede olması nedeniyle. Bu iki yüksek gösterge doğal ve kültürel varlıkların sürdürülebilirliği üzerindeki riski arttırmaktadır. Bu nedenle daha kuzeyde bulunan illerde daha yüksek turizm faaliyetleri yürütülmesine rağmen, risk genel olarak daha düşük seviyelerdedir.

Trakya'da Tekirdağ'dan başlayıp Güney Marmara'da Çanakkale; Ege'de İzmir, Manisa, Uşak ve Afyonkarahisar; İç Anadolu'da Ankara, Sivas; Karadeniz'de

Bartın ve Karabük; Doğu Anadolu'da Malatya, Elazığ, Adıyaman, Van ile Güneydoğu'da Mardin ve Batman'da risk yüksek seviyededir. Buna göre turizme hizmet eden turizm varlıklarının yoğunluğu, turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler ve istihdam edilen kişilerin sayısı ile turist ve tesis sayısı gibi değerlerin yüksek olduğu illerde risk görece yüksektir. Bu nedenle bu illerdeki uyum kapasitesinin geliştirilmesi gereklidir.

İller özelinde riski arttıran faktörler turizm faaliyetleri ve değerlerinin yoğunluğudur. Bu

yoğunluğa rağmen iklim tehlikelerinin etkilerini azaltabilecek kurumsal kapasitenin, beşerî, sosyal ve parasal sermayenin düşük olması riskleri arttırmaktadır. Bu sonuçlar ile yüksek riskli grupta olmayan İstanbul ve İzmir gibi turizm açısından dünya sıralamasına giren illerin iklim tehlikelerinden zarar görmeyeceği düşünülmemelidir.

Şekil 35 Mevcut Dönem Risk Haritası: Turizm ve Kültürel Miras Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

8.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

Türkiye’de turizm ve kültürel miras sektörünün iklim risklerine karşı direnci ve uyum kapasitesi artırılacak ve sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

Dünya Turizm Örgütü, ulusal turizm gelişim stratejilerinde iklim değişikliğine yapılan vurgunun güçlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ulusal GSYH içinde turizmin sektörel payının yüksek olduğu ve olması beklenen ülkelerde sektörün iklim tehlikelerinden etkilenebilirlik seviyesi daha yüksektir (Scott et al., 2019). Türkiye’de turizm sektörünün GSYH içindeki payı artış yönlüdür. Ayrıca orta ve uzun erimli ulusal ve bölgesel kalkınma planlarında turizm sektörünün katkısının artırılması öncelikler arasındadır. İklim risklerinin turizmin ulusal ekonomiye katkısını azaltabileceği ve sektörel stratejik hedeflere erişimi zorlaştıracığı beklenmektedir. Türkiye’de turizm sektörünün iklim değişikliğine erken uyumu küresel ölçekte daha rekabetçi hale gelmesini sağlayacaktır. Bu uyumun sağlanması ise turizm değer zincirindeki tüm aktörlerin katılımıyla oluşturulacak ve uygulanacak uyum eylemleriyle mümkün olacaktır.

Türkiye’de turizm ve kültürel miras sektörünün iklim risklerine karşı direncinin ve uyum kapasitesinin artırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması stratejik hedefine ulaşmak için oluşturulacak eylemlerin kapsamı değer zinciri bileşenlerinin mevcut durumları ve etkilenebilirlik seviyeleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu kapsamda en üst çerçevede ele alınan 4 bileşen; Beşerî Sermaye (Turizm Yatırımcı ve İşletmecileri, Turizm Çalışanları, Yerel Halk), Kültürel Miras ve Doğal Turizm Değerleri (Yaratıcı Endüstriler, Turizm Varlıkları, Etkinlikler), Hizmet Kalitesi (Sosyal Sermaye, Erişilebilirlik, Tesisleşme) ve Turizm Gelirleri

ve Turist Sayısı şeklindedir. Sunulan eylemlerin içerik olarak bu 4 bileşeni desteklemesi öngörülmektedir. Buna göre oluşturulan 3 stratejik hedef, bu hedeflerin gerekliliği ve eylemler aşağıda sunulmuştur.

Stratejik Hedef 1. Turizm yatırım ve işletmelerinin iklim değişikliğine uyum kapasitesinin altyapıya yönelik olarak artırılması.

Turizm yatırım, tesis ve işletmeleri, mevcut turizm faaliyetleri ve fiziksel yapıları bakımından iklim tehlikelerinden doğacak risklere karşı hazırlıksızdır. İklim değişikliği ve oluşacak risklere karşı fiziksel yapılarının iyileştirilmesi ve uyum sağlaması için destinasyon ve bölge bazlı tedbirlerin belirlenmesi gerekmektedir. Kurumsal yapılarının iklim değişikliği ve oluşacak riskler konusunda eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütülerek kapasite geliştirme yoluyla uyum sağlaması gerekmektedir. Bunun yanında, mevcut ve yeni yapılacak işletmelerin hem fiziki yapılarının hem de yürüttüğü turizm faaliyetlerinin iklim risklerine uyumlu hale getirilmesi ve başlangıçta uyumlu inşa edilmesi bir diğer gerekliliktir. Bu konuda, mevcut mevzuat ve uygulamalardan kaynaklanan sürdürülebilirlik ve çevre duyarlılık sertifikası uygulamalarına ilave olarak iklim risklerine uyum için dönüşüm ve uyumlu tesisleşme konularını kapsayan eylemlerin önerilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak hem fiziksel hem de kurumsal olarak iklim risklerine karşı uyum kapasitesinin yatırım, tesis ve işletmelerde geliştirilmesi önemli bir gerekliliktir.

TUR1. Turizm tesislerinin iklim risklerine karşı dirençli inşa edilmesi, mevcutların dönüştürülmesi ve uyum kapasitelerinin artırılmasına yönelik kriterlerin geliştirilmesi

TUR2. Turizm tesislerinin geliştirilen kriterlere uygun olarak dönüştürülmesi,

denetlenmesi ve desteklemek amacıyla yasal ve yönetsel altyapının oluşturulması
TUR3. Turizm işletmelerinde ve destinasyonlarda ulusal çapta sürdürülebilir turizm uygulamalarının yaygınlaştırılması amacıyla eğitimlerin verilmesi ve teknik destek sağlanması

Stratejik Hedef 2. Turizm ve kültürel miras sektöründe iklim değişikliğine uyum kapasitesi geliştirecek sosyal altyapının iyileştirilmesi.

Turizm ve kültürel miras sektöründe nitelikli insan kaynağı kapasitesinin artırılması, destinasyonlar özelinde ortak hareket etme kültürünün varlığı hem sektörde hizmet kalitesini arttıracak hem de sürdürülebilirlik açısından sektöre önemli katkılar sağlayacaktır. Mesleki ve teknik bilgiye sahip, iklim tehlike ve risklerine yönelik bilgi ve bilinç seviyesi yeterli insan kaynağının yetiştirilmesi ve istihdamı, uyum kapasitesi açısından son derece önemlidir. Bu konuda resmi eğitim kurumlarının faaliyetleri yanında eğitim ve bilinçlendirme amaçlı kampanyaların düzenlenmesi ve iş birliği imkanlarının sağlanması oldukça olumlu adımlar olacaktır. İklim risklerinin turizm sektörü üzerine etkileri ve uyum önlemleriyle ilgili turizm değer zincirindeki insan kaynağına eğitim, bilinçlendirme ve farkındalık kampanyaları düzenlenmesi, aktörlerin ortak hareket etmesi ve destinasyon örgütlenmesi oluşturmak için çalışmalar yapılması gerekmektedir. İklim değişikliği ile ilgili konuların da dahil edildiği turizmde mesleki eğitim konularının, yeterliliklerin ve yasal çerçevenin belirlenmesi, turizm eğitimi veren lisans öncesi ve sonrası okullarda ve merkezlerde iklim değişikliği, tehlikeleri ve risklerinin turizme etkileri ile çevre teknolojilerini tanıma ve kullanma konularında eğitimler verilmesi önemlidir. Kültür varlıklarının iklim risklerine karşı dirençli hale getirilmesi amacıyla restorasyon ve konservasyon çalışmaları başta olmak üzere her türlü müdahalenin

zamanında ve doğru şekilde yapılması için sorumlu kuruluşlarda uzman personel eksikliğini giderilmesi ve mevcut uzmanların farkındalığını arttırmaya yönelik çalışmaların yapılması, kültürel miras alanında çalışan kurumların iklim değişikliği konusunda ortak uzman havuzu oluşturması ve konuyla ilgili personelin görev, yetki ve sorumluluklarının tanımlanması gibi insan kaynağını geliştirmeye yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Kültürel mirasın evrensel değerinin korunması ve fiziksel olarak koruma şartlarının yerine getirilmesi için mevzuat hükümlerinin uygulanması, uluslararası koruma uygulama örneklerinden ve kriterlerinden yararlanmak amacıyla ulusal ve uluslararası kuruluşların iş birliği yapması, ilgili kurumlarda kapasite oluşturulması için insan ve finansman kaynağı aktarılması gibi önemli gereksinimler bulunmaktadır. Kültürel mirasın iklim risklerine karşı dirençli hale getirilmesi için karar alma süreçlerinde rol oynayan kurumların MUES (Müze Ulusal Envanter Sistemi) ve TUES (Taşınmaz Ulusal Envanter Sistemi) gibi dijital veri platformlarını ortak kullanmaları, kültürel miras öğelerinin iklim tehlikelerinden etkilenme düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla iklim etkilenebilirlik indeksi oluşturularak sahada aktif çalışan gruplarla koordineli biçimde miras etki değerlendirmesi ve risk analizleri yapılması, öncelikli müdahale alanları ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, zamanında ve doğru müdahaleler gerçekleştirmek için kültürel mirastan sorumlu ve ilgili kurum ve kuruluşların iklim değişikliğine uyum konusunda mali ve teknik kapasitesinin artırılması gerekmektedir.

Ziyaretçi planlamasının koruma – kullanma dengesi ve taşıma kapasiteleri gözetilerek yapılması, dijital uygulamalar aracılığıyla sanal gezi imkanının sağlanması, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile

yapılacak koordineli çalışmaların desteklenerek miras alanlarında iklim risklerinin en aza indirilmesine katkı sağlanması, ilgili ve sorumlu kurumların kendi öncelikli alanlarına ve stratejik planlarına iklim değişikliği konusunu eklemeleri konusunda çalışmalar yapılması, UNESCO, ICOM, ICOMOS, UNDP gibi uluslararası kuruluşlar, merkezi ve yerel yönetimler ile STK'ların ulusal ve uluslararası fonlardan etkin biçimde yararlanmasını sağlayacak projelerin geliştirilmesi son derece önemlidir.

İklim tehlikelerini dikkate alarak doğal kaynak kullanımını sınırlayabilecek, destinasyon imajı ve turist motivasyonunu tüketim üzerine kurgulamayacak ve sorumlu turizm anlayışının yaygınlaşmasına katkı sağlayacak tanıtım faaliyetlerine yer verilmesi turizm sektörünün uyum kapasitesinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Turizm tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin turistlerde sürdürülebilir turizm anlayışı oluşturacak şekilde kurgulanmasının sağlanması ve iklim değişikliği nedeniyle farklılaşacak hedef pazarların turizm tercih ve motivasyonları araştırılarak güncellenmesi de uyum kapasitesinin artırılması açısından önemlidir.

TUR4. İklim değişikliğinin turizm sektörüne ve kültürel mirasa etkileri ve uyum önlemleri konusunda eğitim kurumlarında, sorumlu kuruluşlarda ve sektörle ilgili STK'larda eğitim ve farkındalık faaliyetleri düzenlenmesi ve teknik kapasitenin artırılması.

TUR5. Turizm destinasyonlarında yerel sahiplenmeyi, ortak hareket etmeyi ve taraflar arasında iş birliğini sağlayarak iklim değişikliğine uyum kapasitesini artıracak destinasyon yönetim ofislerinin oluşturulması.

TUR6. Taşınır ve taşınmaz kültürel miras öğeleri ve alanlarına yönelik iklim risklerinin tespiti ve öncelikli müdahale alanları ve

ihtiyaçlarının belirlenmesi konularında yol gösterici nitelikte rehberlerin hazırlanması.

TUR7. Kültürel mirasın iklim tehlikelerinden etkilenebilirliklerinin tespit edilmesi ve azaltılması, kültür varlıklarının korunması ile yerel, ulusal ve uluslararası iş birliğinin sağlanmasına yönelik çalışmaların ve koordinasyonun yapılması.

TUR8. Ülke ve destinasyon bazlı tanıtımlarda hedef pazarlara, değişen turist tercih ve motivasyonlarına, sürdürülebilir ve sorumlu turizm anlayışına uygun olarak tanıtım materyallerinin hazırlanarak ülke ve destinasyon bazlı tanıtımlarda kullanılması

Stratejik Hedef 3. Turizm ve kültürel mirasla ilgili stratejik ve mekansal kararlarda iklim değişikliğine uyum konusunun dikkate alınması ve yetkili kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması.

Turizm ve kültürel mirasla ilgili mekansal ve stratejik planların hazırlanması ve kararlarının uygulanması konusunda kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması koruma – kullanma dengesinin oluşturulmasında önemli avantajlar sağlayacaktır. Yeni hazırlanacak planların iklim risklerine uyum önlemleri içermesi ve mevzuatın uygulanması konusunda da kurumlar arası iş birliği gerekmektedir. Bu anlamda ulusal turizm stratejisinin iklim değişikliğine uyum eylemleri de dikkate alınarak güncellenmesi, mevcut ve planlanan turizm destinasyonlarında koruma statüsü olan alanlar üzerinde yetki karmaşasının önlenmesi amacıyla merkezi ve yerel yönetimler arasında koordinasyon yapısının oluşturulması, mevcut ve planlanan turizm alanlarında turizm sektörünün gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan arazi taleplerinin ve rant oluşumunun önüne geçmek amacıyla iklim tehlikelerini de dikkate alan mekansal planların hazırlanması ve uygulanmasının yerelde denetlenmesi çok önemlidir.

İklim değişikliği nedeniyle turizm alanlarının ve sezonunun kayması sonucu oluşacak yeni alanlarda sürdürülebilir turizm faaliyetleri için planlama çalışmalarına başlanması, tur ve etkinlik organizasyonlarının belirli bölgelerde aşırı kullanım baskısına neden olmayacak şekilde planlanmasında koordinasyon sağlanması ve uygulama aşamasında acentelere destek verilmesi, özel tema ve alanlarda niş turizm tiplerinin geliştirilmesi için planlama ve strateji geliştirme çalışmaları (EuroVelo ve Avrupa Konseyi Kültür Rotaları gibi uluslararası tematik rotalar, somut olmayan kültürel mirastan yola çıkılarak yaratıcı turizm faaliyetleri, dağ turizmi vb. etkinliklerin geliştirilmesi) yapılması önemli ihtiyaçlar arasındadır.

Doğal kaynakların aşırı kullanımına dayalı mevcut turizm anlayışı ve uygulamalarından uzaklaşmak, turizmin sürdürülebilirlik ilkelerine göre dönüşümünü sağlamak, değer zincirinde sorumlu ve sürdürülebilir turizm anlayışını hâkim kılmak iklim risklerine karşı hem sektörü hem de sektörün kullandığı kaynakları dirençli hale getirmek için gerekli konulardır. Bu nedenle, işletmelerden başlayarak çevre teknolojilerinin, eko-inovasyon ve diğer çevreci uygulamaların yaygınlaştırılması, alternatif ve yüksek gelir getiren turizm türlerinin turist motivasyonu ve tercihleri doğrultusunda geliştirilmesi iklim risklerinin azaltılması için önemlidir.

Doğal kaynaklar üzerine baskı oluşturan mevcut turizm uygulamaları yerine sürdürülebilir turizm uygulamalarının yaygınlaştırılması için orta ve uzun dönemli eylem planları oluşturulması, yasal – yönetsel düzenlemelerin yapılması ve teşvik sisteminin düzenlenmesi, turizm amaçlı yatırım kararlarında iklim değişikliği ve tehlikelerini dikkate alan iklim risk analizlerine yer verilmesi, turizm değer zinciri bileşenlerinin ve destinasyonların Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı

kapsamındaki sürdürülebilirlik kriterleri açısından değerlendirilmesi ve izlenmesi gibi çalışmalar yapılmalıdır. Mevcut turizm faaliyetlerinde yaşanabilecek iklim risklerinin azaltılması, aşırı hava olaylarına karşı tahminlerin yapılarak tedbirlerin alınabilmesi, gerekli olan altyapı ihtiyacının ve insan kaynağının sağlanabilmesi, fiziksel zarara, can kayıplarına ve yaralanmalara neden olabilecek durumlara karşı hazır olmak amacıyla turizm bölgelerinde erken uyarı sistemlerinin kurulması, arama-kurtarma ekiplerinin güçlendirilmesi, destinasyon içi erişimde ve turlarda çevre dostu ulaşım araçları kullanımının teşvik edilmesi, iklim değişikliği nedeniyle teknik altyapı gereksinimi olan alanların ihtiyaçlarının karşılanması ve turizm sezonunda nüfusu artan destinasyonlarda belediye hizmetlerinin sürdürülebilirlik ilkelerine uygun şekilde yerine getirilmesi için finansman kaynağı ve ilave fonlar sağlanması önemli konular olarak görülmektedir.

TUR9. Ulusal turizm stratejisi güncelleme çalışmaları kapsamında kültürel mirasın korunarak geleceğe aktarılmasına yönelik stratejik hedeflerin iklim değişikliğine uyum eylemleri de dikkate alınarak güncellenmesi.

TUR10. İklim değişikliği nedeniyle oluşabilecek potansiyel turizm alanları için hazırlanacak olan mekânsal planlarda iklim değişikliğine uyumun dikkate alınması, sürdürülebilir arazi kullanımının sağlanması

TUR11. İklim değişikliğinden etkilenebilirliği azaltmak amacıyla özel tema ve alanlarda niş turizm türleri için odakların belirlenmesi ve geliştirilmesine yönelik sürdürülebilir turizm stratejilerinin hazırlanması.

KAYNAKÇA: Turizm ve Kültürel Miras

- AKTOB (2014). 2023'e Doğru Türkiye'de Turizmin 100 Yılı, Turizm Sektörünün Yapısı, Büyüklüğü ve Ekonomiye Katkısı: Turizm ve Konaklama Sektörünün Sosyo-Ekonomik Etkileri. Antalya; Retma Matbaa.
- Bertolin, C. (2019). Preservation of Cultural Heritage and Resources Threatened by Climate Change. *Geosciences*, 9(6); 250 – 261. DOI: <https://doi.org/10.3390/geosciences9060250>
- BİK (2022). Yerel Gazeteler. <https://bik.gov.tr/gazeteler/> adresinden alındı.
- EPDK (2022). Elektrik Sektör Raporu. <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-24/elektrikyillik-sektor-raporu> adresinden alındı.
- EUROCONTROL (2021). Climate Change Risks for European Aviation Study 2021, Impact of Climate Change on Tourism Demand Technical Report. <https://www.eurocontrol.int/publication/eurocontrol-study-climate-change-risks-european-aviation> adresinden alındı.
- İŞKUR (2021). İş Piyasası Analizi Raporu. <https://media.iskur.gov.tr/51145/turkiye.pdf> adresinden alındı.
- İŞKUR (2021a). İstatistikler. <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler> adresinden alındı.
- IUCN (2017). International Union for Conservation of Nature, Annual Report 2017. <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2018-007-En.pdf> adresinden alındı.
- KTB (2020c). 2020 Turizm İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/81939,3103turizmistatistikleri2020-4pdf.pdf> adresinden alındı.
- KTB (2021). Turizm İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html> adresinden alındı.
- KTB (2022). Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9669/ktkgb-ve-turizm-merkezleri.html> adresinden alındı.
- KTB (2022a). İllere Göre Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı İstatistiği. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-istatistigi.html> adresinden alındı.
- KTB (2022b). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü, Acente Sorgu. <http://yatirimisletmeleruygulama.kultur.gov.tr/acente.web.sorgu/sorgu/acentesorgu> adresinden alındı.
- KTB (2022c). Çevreye Duyarlı Turizm İşletme Belgesi Konaklama Tesisi İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-277167/cevreye-duyarli-turizm-isletme-belgesi--konaklama-tesisi-istatistikleri.html> adresinden alındı.
- KTB (2022d). Konaklama Dışı Tesisler. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-232959/arastirma-ve-raporlar.html> adresinden alındı.
- KTB (2022e). Ziyaretçi Sayısı. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html> adresinden alındı.
- Mavi Bayrak. (2022). Mavi Bayrak Sayıları. <http://www.mavibayrak.org.tr/tr/Default.aspx> adresinden alındı.
- OECD (2020). Tourism Trends and Policies 2020, Turkey. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f3b16239-en/index.html?itemId=/content/component/f3b16239-en> adresinden alındı.

- SBB (2019). T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 11. Kalkınma Planı (2019 – 2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf adresinden alındı.
- SBKHGM (2022). Sağlık Göstergeleri. https://khgmozellikli.saglik.gov.tr/svg/inc/saglik_gostergeleri.pdf adresinden alındı.
- Scott, D., Hall, C. M., & Gössling, S. (2019). Global tourism vulnerability to climate change. *Annals of Tourism Research*, 77: 49-61. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.05.007>
- SGK (2021). Aylık İstatistik Bilgileri. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/aylik_istatistik_bilgileri adresinden alındı.
- STB (2022). Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri. <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjojOWNiYWEyOWEtM2Q1OS00NzQyLWEzMTgtNmU3ZjdjYjM5YWFjIiwidCI6IjM3Y2E0YWM5LWJkNjUtNDNmYy1iMDU0LWQyZmZmNDRmMTJjOCIsImMiOjI9> adresinden alındı.
- TB (2022). Kooperatif Bilgi Sistemi. <https://koopbis.ticaret.gov.tr/> adresinden alındı.
- TTS (2023). Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı 2007-2013. <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0> adresinden alındı.
- TÜİK (2021). Turizm İstatistikleri, II. Çeyrek: Nisan - Haziran, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tourism-Statistics-Quarter-II:-April-June,-2021-37441> adresinden alındı.
- TÜRSAB (2020). Ortalama Harcamanın Yıllara Göre Dağılımı Turizm Gelirlerinin GSYİH İçindeki Payı. <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri> adresinden alındı.
- İ.B. (t.y.). Derneklerin Faaliyet Alanlarına göre Dağılımı. <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi> adresinden alındı.
- UNWTO (2021). UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex. <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.1> adresinden alındı.

SANAYİ

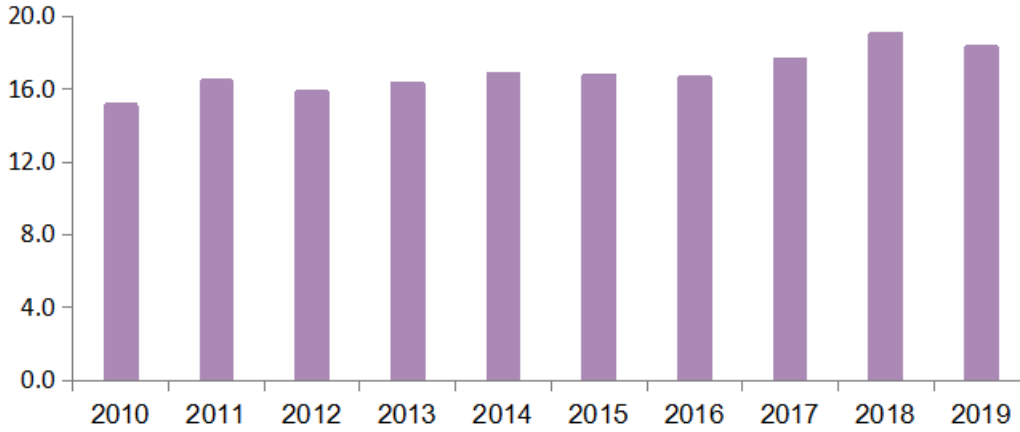
iklime uyum

9.1. GENEL ÇERÇEVE

Türkiye'nin başlıca hedefleri arasında, ağırlıklı olarak ihracata dayalı ara ve nihai mal üretimi yapan sanayilerin geliştirilmesi yer almaktadır. Bu hedeflere ulaşmak ve iklim değişikliğine uyum sağlamak için teknik altyapının durumu ve sektörün geçireceği değişim süreci kritik öneme sahiptir.

Sanayi sektörü, Türkiye ekonomisinin en önemli bileşenlerinden biridir ve en büyük pay imalat sanayine aittir.

GSYH'yi oluşturan sektörel faaliyetlere 2022 yılı verileri üzerinden bakıldığında; hizmet sektöründen sonra imalat sanayi sektörü ikinci büyük faaliyet koludur (TÜİK, 2020). Sanayi sektörünün Türkiye'de gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payının yıllara göre değişimine bakıldığında ise, 1998-2019 yılları arasında dalgalanmalar olsa da ortalama %17.6 olan payında önemli değişimler yaşanmamıştır (Şekil 36).

Şekil 36 İmalat Sanayi Katma Değerinin GSYH İçindeki Payı (%)

TÜİK verilerine göre 2009-2021 yılları arasında ekonomik faaliyetlere göre çalışan sayısı incelendiğinde, imalat sanayiinde çalışan sayısı yaklaşık %60'lık bir artış göstermekle beraber toplam içindeki payında (ortalamada %29) kayda değer bir değişiklik olmamıştır. (TÜİK, 2022).

Üretim faaliyetlerindeki değişimin izlenmesini sağlayan ana göstergelerden birisi olan kapasite kullanım oranı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) EVDS istatistiklerine göre 1998-2021 yılları arası yaklaşık %78 olup, en düşük kapasite kullanım oranı 2009 yılında yaşanan küresel finansal kriz sonucunda %66,9 ve Covid-19 pandemisi sonucu Nisan 2020'de %61,6 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllara ait ekonomik faaliyetlere göre üretim değerlerine bakıldığında 2009 yılında

%43'lük payı olan imalat sanayinin 2020 yılında payının ancak %47'ye çıktığı görülmektedir.

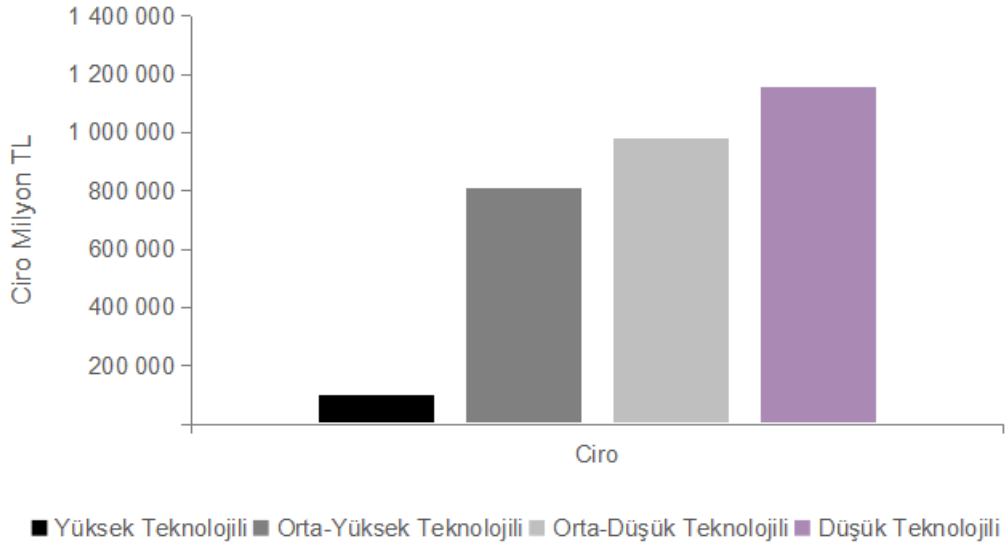
Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu'na (OSBÜK) göre Türkiye'de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı onaylı 332 OSB ve Tarım ve Orman Bakanlığı onaylı 31 Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi (TDİOSB) bulunmaktadır. Türkiye imalatının katma değerine bakıldığında 2020 yılında ilk sırada gıda ürünlerinin imalatı gelmektedir.

İmalat sanayinde yer alan yüksek teknoloji şirketlerinin sayısı 2020 yılında toplamın %0,5'i iken, cirodan aldıkları pay bunun yaklaşık 6 katı olan %3,4'tür. Yine orta-yüksek teknoloji şirketlerinin cirodaki payı, kuruluş sayısının yaklaşık 2,5 katı %27 olarak görülmektedir. Orta-düşük teknolojililerin oranı değişmezken, toplam

sanayi şirketlerinin yarısından fazlasını oluşturan düşük teknoloji şirketler cironun sadece %38'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2021) (Şekil 37).

Türkiye On İkinci Kalkınma Planı çerçevesinde, ağırlıklı olarak ihracata dayalı

ara ve nihai mal üreten sanayilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Düşük karbonlu kalkınmanın ve iklim değişikliğine uyumun maliyeti açısından, sanayi sektöründeki teknoloji profili önde gelen belirleyici faktörlerden biri olacaktır.

Şekil 37 Teknoloji Seviyesine göre Ciro Dağılımı

9.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Sanayi sektöründe orta (2030) ve uzun (2053) vadeli sera gazı emisyon azaltım ve iklim değişikliğine uyum hedeflerinin uygulanması, zamana yayılan köklü değişiklikler gerektirecektir. Bu süreç sanayi sektöründe verimlilik, tasarruf, inovasyon ve doğa temelli çözümler için itici güç olacaktır.

Türkiye Paris Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin ardından 2015 yılında Niyet Edilen Ulusal Katkı Beyanını sunmuş ve 2021 yılında Paris Anlaşması'na taraf olmuştur. Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanını ise 2023 yılında BMİDÇS'ye sunmuştur. Binalar, enerji, sanayi, ulaşım, atık, tarım ve ormancılık sektörlerinde çalışmalar Ulusal Katkı Beyanı kapsamında yürütülmektedir.

Birleşmiş Milletler (BM) 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını öncelikli alan olarak belirleyen On Birinci Kalkınma Planı'nın (2019-2023) uygulanmasıyla ekonomik büyüme ve iklim gündemlerini birleştirme konusu ivme kazanmış olup bu yaklaşım On İkinci Kalkınma Planı ile devam etmektedir. Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğinin entegrasyonunun, altyapı yatırımlarının ve finansal kaynakların düşük karbonlu çözümlere aktarılmasının makroekonomik avantajları da dikkate alınmaya başlanmıştır.

2024-2026 Orta Vadeli Program'da iklim değişikliğinin çevresel, sosyal ve ekonomik alandaki çok yönlü etkileri dikkate alınarak ve kalkınma öncelikleri çerçevesinde ekonominin her alanında ve tüm sektörlerde yeşil dönüşüme önem vereceği belirtilmiştir. Çözüme yönelik adımlar atılmadığı takdirde, küresel ekonominin geleceğini yakından ilgilendiren iklim değişikliği kaynaklı sorunların gelecekte daha büyük sorunlara dönüşmesi önemli riskler arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023, su kaynakları yönetimi, tarım ve gıda güvenliği, ekosistem hizmetleri, biyoçeşitlilik ve ormancılığı; doğa kaynaklı afet risk yönetimi ve insan sağlığı olmak üzere beş alana odaklanmıştır. Sanayi sektörü etkilenebilirlik açısından bu beş öncelikli alan içinde yer almamakla birlikte, etkilenebilirliği yüksek sektörler ve temalar bazında belirlenen aksiyonlarda verimlilik odaklı birçok faaliyetin paydaşı olarak öngörülmektedir.

Türkiye'nin 2023 Sanayi ve Teknoloji Strateji Belgesi "Milli Teknoloji, Güçlü Sanayi" vizyonuyla hazırlanmıştır. Strateji Belgesi beş ana bileşene ve 23 alt politikaya ayrılmıştır: (1) Yüksek Teknoloji ve İnovasyon, (2) Dijital Dönüşüm ve Sanayi Hareketi, (3) Girişimcilik, (4) Beşerî Sermaye ve (5) Altyapı. Strateji Belgesi, Türkiye'deki yazılım mühendisi sayısını 2023 yılına kadar 140.000'den 500.000'e çıkarmayı hedeflemektedir. 2023 yılına kadar Türkiye'nin dünya ölçeğinde çıkarılacak teknolojilere dayalı en az 23 akıllı ürün veya hizmet sunması amaçlanmaktadır. Son olarak, Strateji Belgesi'nde, girişim aşamasında başlayan ve 1 milyar ABD Doları veya daha fazla değerlemeye ulaşan girişimlerin sayısının 2023 yılına kadar en az 10'a ulaşacağı tahmini yer almaktadır.

İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı kapsamında sanayi sektörü için iklim risklerine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Borsa İstanbul'un BİST Sürdürülebilirlik Endeksi, Karbon Saydamlık Projesi (CDP) ve kuruluşların gönüllü olarak yaptıkları sürdürülebilirlik ve entegre raporlarda, sera gazı azaltım önlemleri, iklim değişikliği riskleri ve planlama faaliyetleri yer almaktadır. Ayrıca, son yıllarda bazı raporlarda, iklim değişikliği risklerinin İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü (TCFD) tavsiyeleri kapsamında ele alındığı görülmektedir.

Türkiye, artan enerji verimliliği yoluyla talep artış hızının yavaşlatılmasının, enerji güvenliğinin artırılması için kritik bir temel olduğunun farkındadır. Bu amaçla, 2017-2023 Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı, Türkiye'nin birincil enerji tüketimini, sanayi ve belirli kesişen alanlar dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde olağan iş seviyelerinden yüzde 14 azaltmayı hedeflemektedir.

2020 Aralık ayında Avrupa Birliği tarafından açıklanan Yeşil Mutabakat, Avrupa'yı 2050 yılına kadar karbon nötr hale getirmek ve 2030 yılına kadar 1990 seviyelerine kıyasla sera gazı emisyonlarını %55 oranında azaltmak amacıyla Paris Anlaşması'nda belirtilenlere ek hedefler koymaktadır. Anlaşma önümüzdeki on yıl içinde en az 1 trilyon Euro değerinde kamu ve özel yatırımı harekete geçirmek için tasarlanan Avrupa Yeşil Düzen Yatırım Planı tarafından finanse edilmektedir.

Avrupa Birliği, Yeşil Mutabakat kapsamındaki hedeflerini gerçekleştirmek için, biri sınırda karbon düzenleme mekanizması (SKDM) olan bir dizi strateji önermiştir. Avrupa Komisyonu tarafından 14 Temmuz 2021'de resmi olarak önerilen SKDM Mevzuatı, 10 Mayıs 2023 tarihinde Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından imzalanmış ve 16 Mayıs 2023 tarihinde AB Resmî Gazetesi'nde yayımlanarak 17 Mayıs 2023 tarihinde resmi olarak yürürlüğe girmiştir. Mutabakat ile Avrupa Birliği ithalatçılarının mallarının karbon emisyonları için bir karbon vergisi ödemesini beklemektedir. Mekanizmanın amacı, karbon kaçağını önlemek ve düşük karbonlu üretim için dünya çapında bir teşvik oluşturmaktır. Geçiş dönemi sonrasında, Avrupa Birliği ithalatçıları, ithal ettikleri malların gömülü emisyonlarına karşılık gelecek miktarda sertifikayı satın alacaklardır. Buna göre, SKDM'nin geçiş dönemi uygulaması, 1 Ekim 2023 tarihi itibarıyla; demir çelik, alüminyum, çimento, gübre, elektrik ve hidrojen sektörlerinde sera

gazı emisyonu raporlama yükümlülüğü ile başlamış, karbon vergisi niteliği taşıyacak olan mali yükümlülükler ise 2026 yılında uygulanmaya başlayacaktır. Mevcut Avrupa Birliği emisyon ticaret sistemi, karbon kaçağına neden olabilecek potansiyel rekabet gücü kayıpları karşısında ekonomik kalkınmayı sürdürmek için değiştirilecektir. Üreticilerin karbon fiyatlandırmasının olmadığı ülkelere kayması, Türkiye gibi ihracatının önemli kısmını Avrupa Birliği'ne yapan ülkeleri için gündeme gelecektir.

Küresel iklim değişikliği ile mücadele kapsamında, Türkiye ekonomisinin yeşil dönüşümünün sağlanması amacıyla Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda ilgili kurum, kuruluş, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerle iş birliği içerisinde Yeşil Mutabakat Eylem Planı hazırlanmış ve 16 Temmuz 2021 tarihinde yayımlanmıştır. Söz konusu Eylem Planı, sınırda karbon düzenlemelerinden yeşil ve döngüsel bir ekonominin tesisine; temiz ve güvenli enerjiden sürdürülebilir ulaşım, sürdürülebilir tarımdan bu dönüşümün gerçekleştirilmesi için kilit önemde olan yeşil finansmana uzanan geniş bir yelpazede yer alan 9 ana başlıkta 32 hedef, 81 eylemi içermektedir. Eylem Planının uygulanması ve daha ileriye taşınması için, ilgili tüm paydaşların katılımıyla, Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu ve tesis edilen 20 adet İhtisas Çalışma Grubu bünyesinde çalışmalar yürütülmektedir. Eylem Planının uygulanması ve daha ileriye taşınması için, ilgili tüm paydaşların katılımıyla, Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu ve tesis edilen 20 adet İhtisas Çalışma Grubu bünyesinde çalışmalar yürütülmektedir.

Yeşil Mutabakat Eylem Planı kapsamındaki ana eylemler aşağıdaki başlıklar altında yer almaktadır;

- Karbon emisyonlarının sınırlandırılması,
- Yeşil ve döngüsel bir ekonomi,
- Yeşil finansman,

- Temiz, ekonomik ve güvenli bir enerji arzı,
- Sürdürülebilir tarım,
- Sürdürülebilir akıllı seyahatler,
- İklim değişikliğine karşı mücadele,
- Diplomasi ilkelerinin oluşturulması,
- Yeşil Mutabakat'a ilişkin farkındalığı artırmak.

Avrupa Birliği ülkelerine ihracat Türkiye ihracatının halen ana hedef pazarı olduğundan SKDM'nin emisyon yoğun Türkiye ihracatı üzerinde önemli bir etkisi olması muhtemeldir. Yeşil Mutabakat Eylem Planı kapsamında, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda yürütülmekte olan, Sınırdaki Karbon Düzenlemesine tabi olabilecek öncelikli imalat sanayi sektörlerinde sera gazı salımının azaltılmasını desteklemek amacıyla ülkemiz

yol haritası ve faaliyetlerinin belirlenmesine yönelik çalışmalarda önemli ölçüde mesafe kat edilmiştir. Bu kapsamda, çelik, alüminyum, çimento, gübre sektörleri için yol haritaları tamamlanmak üzeredir.

Ayrıca, yeşil dönüşüm için teknolojik altyapının da güçlendirilmesi öncelik taşımaktadır. Bu kapsamda, TÜBİTAK ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda, tüm ilgili Kurumlar, potansiyel üretici ve teknoloji geliştirici şirketler ve üniversitelerin yer aldığı Teknolojik Dönüşüm İhtisas Çalışma Grubu ile iş birliği içerisinde, "Yeşil Büyüme Teknoloji Yol Haritası" hazırlık çalışmaları yürütülmektedir. Demir-Çelik, Alüminyum, Çimento, Kimyasallar, Plastik ve Gübre olmak üzere 6 pilot sektör belirlenmiş olup Yeşil Büyüme Teknoloji Yol Haritası Çalışmalarının 2023 yılı içerisinde nihai haline getirilmesi planlanmaktadır.

9.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

İklim değişikliği Türkiye’de sanayi sektörünün sürdürülebilirliğini her geçen gün zorlamakta ve doğal tehlike kaynaklı endüstriyel riskler olarak tanımlanan Natech kaza risklerini artırmakta iken, sektörün iklim değişikliğine uyum konusundaki farkındalığı ve çabaları henüz başlangıç düzeyindedir.

Sanayi; doğal kaynak tüketimi, atıklar ve genel anlamda kirletici maddeler yoluyla atmosfer, su ve toprak, kısacası alıcı ortamlara baskı yapmaktadır. Küresel olarak sanayinin çevreye olan etkilerini kontrol altına almak amacıyla düzenlemeler her geçen yıl yaygınlaşmasına ve görece sıkılaşmasına rağmen sanayi kaynaklı kirliliğin sonuçları ve maliyetleri önemli olmaya devam etmektedir. Sektörün yarattığı çevre kirliliği ile ilişkili sosyal maliyetler veya dışsallıklar önemini korumakta ve insan sağlığına, ekosistemlere, altyapıya ve iklime zarar vermektedir.

Çoğu iş dünyası kuruluşu şu anda genel sürdürülebilirlik planları, çevre yönetim sistemleri, risk yönetimi çerçeveleri ve ürün araştırma geliştirme ekipleri aracılığıyla artan su kıtlığı gibi iklim değişikliğiyle ilgili belirli riskleri ve etkileri belirleyip, analiz etme yoluna girse de uyum ihtiyacına kapsamlı bir yanıt geliştirememiştir. Ancak bu yaklaşım, şirketler için “no-regret” (pişman olmama) uyum önlemlerinin oluşturulması yönünde olumlu katkılar sağlamaktadır. Az sayıda şirketin iklim risklerine ve fırsatlarına kapsamlı ve odaklanmış bir şekilde baktığı ve iklim değişikliğine genel yaklaşımlarının bir parçası olarak özel bir uyum stratejisi geliştirdiği görülmektedir. Özellikle sanayi sektörüne yönelik uyum ve sera gazı azaltım arasındaki sinerjiden etkin bir şekilde yararlanmak için, uzun vadeli uyum

hedefleri, azaltım planlaması ile birlikte oluşturulmalıdır. Uyum için gerekli yatırımların harekete geçirilmesi, azaltıma oranla yasalarca daha az sınırlanan veya düzenlenen bir alan olduğu için, paydaşlar düzeyinde daha fazla bilinçlendirme ve iş birliği gerektirmektedir.

Bu noktada orta ve uzun vadeli eylemlerin her iki alan için sektörler özelinde birlikte planlanması önem taşımaktadır. Uyum eylemleri, sosyo-ekonomik hedeflere ulaşılmasına yardımcı olurken, ek azaltım avantajları sağlayabilir. Bu durum, ilave uyum avantajları sağlayabilen azaltım girişimleri için de geçerlidir. Ülkelerin Paris Anlaşması kapsamında sunmakla yükümlü oldukları Ulusal Katkı Beyanlarının hazırlık süreçlerinde uyum – azaltım sinerjisinin dikkate alınması ve gözetilmesi önem taşımaktadır. Uyum hedefleriyle bağdaşmayan azaltım politika önerileri ancak tek seçenek oldukları durumlarda değerlendirilmelidir.

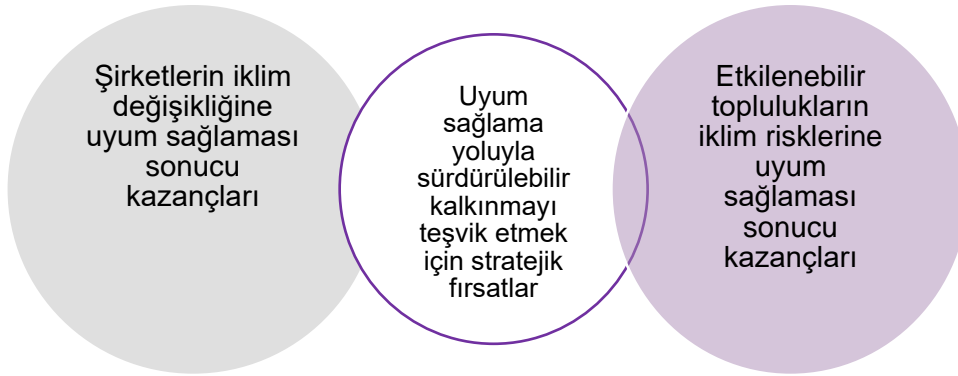
Afetlerden korunmaya yönelik planlamanın yanı sıra, halihazırda meydana gelen zararları azaltmak da kritik öneme sahiptir. Birincil hedef, erken uyarı ve tahmin sistemleri oluşturmak ve gerekli eylemleri tüm ilgili paydaşlarla koordine etmek olsa da iklim tehlikelerinin olası sonuçlarına hazırlanmak aynı zamanda kritik altyapı koruması, su ve gıda güvenliği ile Natech kaza riskleri gibi endüstriyel güvenlik konuları açısından bir zorunluluktur.

Doğa kaynaklı afetler, potansiyel olarak büyük sosyal, çevresel ve ekonomik etkilere sahip olabilecek, ancak sıklıkla göz ardı edilen Natech kazalarını tetikleyebilir. Natech kazaları, tehlikeli maddelerin geniş alanlara birden çok ve eşzamanlı olarak salınmasına, güvenlik bariyerlerine veya sistemlere zarar vermesine ve hatta sistemlerin yok olmasına neden olabilir. Ayrıca kazaların önlenmesi ve azaltılması

için sıklıkla ihtiyaç duyulan yaşam hatlarının zarar görmesine de neden olabilmektedirler. Bu nedenle, doğa kaynaklı afetlerin etkilerini azaltmak için özel metodoloji ve rehberlikler gerekmektedir.

Natech kazaları yerel olmakla birlikte, ulusal risk değerlendirmelerinde dikkate alınması gerekmektedir. İklim değişikliği, endüstriyel büyüme ve hızlı gelişen ve değişen demografik yapılar, gelecekte bu tür afet risklerine maruz kalma olasılığını ve etkisini artıracaktır.

İklim değişikliğinin getirdiği riskler, ticari riskler olarak iş dünyası tarafından dikkate alınmalıdır. Sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için iş dünyasının ihtiyaçları ve toplum ihtiyaçları arasındaki bağlantı düşünülerek, iş dünyasının iklim risklerine karşı stratejik bir katılımı olması gerekmektedir. Bu sayede iklim değişikliği ve risklerine daha açık ve sağlam bir hazırlık ile uyum sağlanabilir (Şekil 38).

Şekil 38 Özel Sektörün Uyum Çabaları için Stratejik Bağlantı Noktası

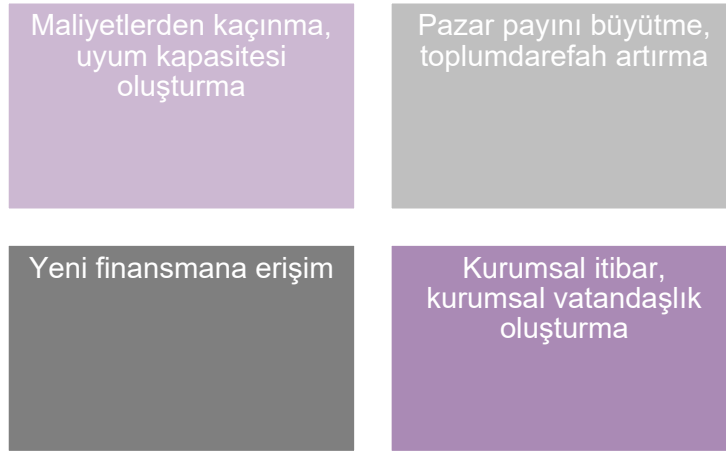
İklim değişikliğine uyum sağlamak için iş dünyası tarafından alınan önlemlerin çok sayıda olumlu faydası vardır. Bunlar aşağıda sıralanmaktadır:

- Riski azaltma ve daha iyi yönetme yeteneği
- Faaliyetlerin sürdürülebilirliğini garanti altına alma
- Varlıklara zarar gelmesinin veya girdi tedarikinde kesintilerin önlenmesi
- Mali faydalar (düşük maliyetler, yeni gelir akışları)
- Yeni pazarlara açılmak
- Sosyal izin
- Mevcut ve gelecekteki müşteri beklentilerinin karşılanması dahil olmak üzere dış paydaşlarla itibar faydaları

- İklim değişikliğine uyum sağlamayan şirketlere göre rekabet avantajı.

Bu faydalara ek olarak, iklim değişikliğine uyum için ayrılmış yeni kamu finansmanı akışlarına erişerek, özellikle uyumu kolaylaştıran ve uyum kapasitesinin geliştirilmesini destekleyen ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi olmak üzere, uyum çabalarından yararlanmak için gelecekteki olasılıklar sıralanabilir.

İklim değişikliğine uyumda iş dünyasının katılımını hızlandırma, kolaylaştırma ve destekleme konusunda politika yapıcılar temel liderlik rolü oynamaktadır. Bu çabaların en çok ihtiyaç duyulan yerlerde yaygınlaşması ve politik kararlarla desteklenmesi gerekmektedir (Şekil 39).

Şekil 39 İklim Değişikliğine Uyum Sağlamanın İş Dünyasına Faydaları

İklim değişikliği riskleri ile buna yönelik alınacak uyum tedbirlerinin belirlenmesi konusunda, sektörel politikaların ulusal iklim değişikliğine uyum hedeflerine göre geliştirilmesi, akıllı su yönetiminin altyapı projelerinde zorunlu hale getirilmesi, afetler için erken uyarı sistemlerinin oluşturulması ve iklim değişikliği bilincinin yaygınlaştırılması gibi önlemler alınmalıdır. İklim değişikliğine uyum çözümlerinin belirlenmesi aşamasında işletmelerin de kilit paydaş olarak yer alması oldukça önemlidir.

G20 endüstri liderliğinde 2016 yılında kurulan TCFD firmaların kredi verenler, sigorta şirketleri, yatırımcılar ve diğer paydaşlar için iklimle ilgili finansal riskler hakkında gönüllü, tutarlı, karşılaştırılabilir, güvenilir ve şeffaf açıklamalar yapmaları için taslak öneriler yayımlanmıştır. Bu öneriler, sera gazı emisyonları ile enerji ve su verimliliği gibi ölçümlerin yanı sıra finansal sektör önlemlerini de içermektedir. TCFD tavsiyeleri, finans sektörü analistlerine iklimle ilgili riskleri ve fırsatları fiyatlandırmada büyük ölçüde yardımcı olmaktadır.

Ayrıca, alt sanayi kollarına ve lokasyonlara göre, sektörde faaliyet gösteren tesisler açısından tedarik zincirine olan etkilerin detaylandırılması önem taşımaktadır. Tedarik zincirlerinin karakteristiği; işletme büyüklüğü, lokasyon, ürün ve lojistik çeşitliliği, ticaret ağı gibi birçok faktör nedeni

ile sanayi kolları ve hatta tesisler özelinde bile farklılık göstereceği için ulusal bazda elde edilen sonuçlar temel alınarak ölçeklendirilmesi faydalı olacaktır.

Sanayi Sektörü Risk Analizi: Şiddetli Yağış

Sanayi sektörü için Türkiye’de il düzeyinde iklim risklerinin analiz edilmesi için öncelikle şiddetli yağış tehlikesine göre etki zinciri oluşturulmuş Şekil 40 ile sunulmuştur. Etki zincirinde, sektörün riskini analiz etmek için ilgili göstergeler seçilmiş ancak, çalışma kapsamında elde edilebilen verilerle analizler gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de sanayi sektörünün maruziyeti değerlendirildiğinde, genel olarak ülkenin batı yarısında maruziyetin yüksek ve çok yüksek seviyelerde olduğu görülmektedir. Ülkenin doğu ucunda ise maruziyet görece daha düşük seviyelerdedir.

Genel olarak çok yüksek ve yüksek maruziyet altındaki illerin, OSB sayısı ile sanayideki istihdam parametrelerinde öne çıktığı görülmektedir. Maruziyetin çok yüksek seviyede tespit edildiği İstanbul, Bursa, İzmir, Kocaeli, Ankara ve Tekirdağ illerinin, aynı zamanda gıda ve tekstil gibi su kullanımı görece yoğun ve tarıma dayalı sanayi sektörlerinin de öne çıktığı bölgelerde yer aldığı göze çarpmaktadır.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Yağış miktarı ve sıklığında artış	Sel ve taşkın	OSB sayısı	Çalışan sayısına göre ölçeklendirme (Mikro)	Faal dernek sayısı	Üretim maliyetlerinin artması
	Şiddetli yağışlı gün sayısında artış	Endüstriyel ve ticari birimlerin oranı	Sanayinin GSYİH'deki payı	Ar-Ge ve tasarım merkezi (TGM sayısı)	Pazar payı kaybı
		Sanayide istihdam sayısı	Büyük endüstriyel kaza riski olan tesisler (alt seviye)	AAT'si olanların toplam tesis sayısına oranı	İş ve verim kayıpları
		Sanayi kapasite rapor sayısı	Yaşanan toplam sel ve taşkın sayısı	Lise ve üzeri eğitim almış nüfus oranı	
			İllere göre ihracat	Kişi başı toplanan ortalama atık miktarı	

Şekil 40 Etki Zinciri: Sanayi Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi

Bununla birlikte, CORINE Arazi Örtüsü Sınıflaması kapsamında, Endüstriyel ve Ticari Birimler altında, büyüyen endüstriyel tesisler dahil olmak üzere, ağırlıklı olarak dönüşüm ve imalatın endüstriyel faaliyetleri, ticaret, finans faaliyetleri ve hizmetler ile tüm bunların ilgili arazileri ile erişim altyapıları tarafından kullanılan alanların en büyük yüzölçümlerine sahip olduğu illerde maruziyet çok yüksek ve yüksek seviyelerdedir.

Sanayi sektörünün illerde şiddetli yağışa karşı duyarlılığına bakıldığında, yine duyarlılığın ülkenin batı yarısında ve büyükşehirlerde daha yüksek seviyelerde görüldüğü tespit edilmiştir. Genel olarak, 81 ilin yarısından fazlasının orta ve daha yüksek duyarlılığa sahip olduğu görülmektedir. Doğu illerinde ise duyarlılık çok düşük-düşük seviyelerindedir.

İllerin uyum kapasitesideğerlendirildiğinde, Marmara Bölgesi, Ege ve Akdeniz Kıyıları, Doğu Karadeniz Kıyıları ve İç Anadolu Bölgesi'nin batısında yer alan illerde genel olarak kapasitenin yüksek seviyede; özellikle Güneydoğu illeri ve Doğu Anadolu'nun

güney illerinde görece düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye'nin iller ölçeğinde duyarlılık ve uyum kapasitesi bileşenleri birlikte değerlendirilerek illerin şiddetli yağıştan etkilenebilirlik düzeylerine bakıldığında, Orta Karadeniz ve iç kesimleri, İç Anadolu'nun doğusunda yer alan illerde, Ege Bölgesi'nin genellikle iç kesimde yer alan illerinde ve Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki illerde etkilenebilirlik yüksek seviyelerde tespit edilmiştir.

Türkiye iller ölçeğinde maruziyet, etkilenebilirlik ve tehlike bileşenlerinin birlikte analiz edilmesi ile elde edilen risk haritası Şekil 41 ile sunulmuştur. Buna göre, 81 ilin neredeyse yarısından fazlasında orta ve üzeri seviyede risk olduğu belirlenmiştir. Özellikle etkilenebilirliğin de yüksek seviyede belirlenmiş olduğu Ege Bölgesi'nde Balıkesir, Manisa, Aydın, Denizli; Akdeniz Bölgesi'nde Mersin, Adana, Hatay; Güneydoğu'da Gaziantep, Karadeniz'de Sakarya, Kastamonu, Samsun, Amasya, Ordu ve Giresun illerinde şiddetli yağış riski çok yüksek seviyededir.

Buna göre ülkenin özellikle güney yarısında riskin daha yüksek seviyelerde olduğu gözlenmiştir. Ege'de Balıkesir, Manisa, Denizli, Afyonkarahisar, İzmir, Aydın, İç Anadolu'da Konya, Karaman, Sivas, Malatya, Kahramanmaraş, Ankara, Kırıkkale, Aksaray, Niğde; Doğu Akdeniz Bölgesi illeri, Güneydoğu'da ise Şanlıurfa ve Diyarbakır ile Doğu'da Erzurum yüksek seviyenin üzerinde riske sahip iller olarak tespit edilmiştir.

Sonuçlar değerlendirildiğinde, özellikle tarıma dayalı ve genel olarak su teminine duyarlı tekstil sanayi açısından, maruziyeti yüksek illerin uyum kapasitelerinin öncelikli olarak güçlendirilmesi gerekmektedir.

Duyarlılığı yüksek illerde sanayi sektör ölçeği ve alt sektörel dağılımı anlamında yapılan değerlendirmeler ışığında, su ve enerji tasarrufu uygulamalarına öncelik

verilerek orta vadede uyum kapasitesinin artırılması ve alt sektörel dağılımın görece daha katma değerli ve daha az kaynak yoğun sektörlerle kayacak şekilde sanayi portföyünün yönlendirilmesi önemli görülmektedir.

Etkilenebilirliği yüksek olarak derecelendirilen illerde öncelikli olarak OSB'ler yoluyla, uyum kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik bilgilendirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi, gerekli altyapının oluşturulması için teknik ve uygun olabilen oranda mali destek sağlanarak sanayi sektörünün sürdürülebilirliğinin sağlanması önem taşımaktadır.

Şekil 43 Mevcut Dönem Risk Haritası: Sanayi Sektörü ve Kuraklık İlişkisi

9.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

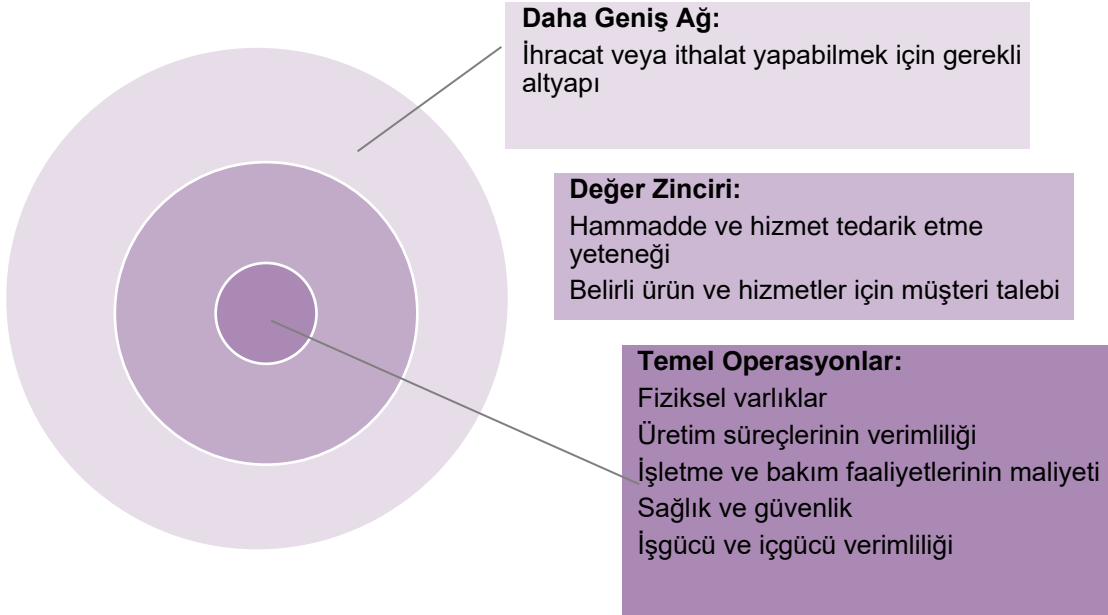
Verilere dayalı risk analizleri yapılarak sanayi sektörü iklim dirençli hale getirilecek, sigortalanabilirlik artırılacak, iş birlikleri teşvik edilecek ve değişen iklime uyum öğeleri yeşil satın alma kriterlerine dahil edilecektir.

Sanayi sektörü için; temel operasyonlar (fiziksel varlıklar, üretim süreçlerinin verimliliği, işletme ve bakım faaliyetlerinin maliyeti, sağlık ve güvenlik, işgücü ve işgücü verimliliği), değer zinciri (ham madde ve hizmet tedarik etme yeteneği, belirli ürün ve hizmetler için müşteri talebi vb.) ve daha

geniş ağ (ihracat veya ithalat yapabilmek için gerekli altyapı, enerji, su hizmetleri vb. kamu hizmetleri) kapsayan 3 ana kademe olarak etkilenebilirlik faktörlerinin belirlenmesi gerekmektedir (

Şekil 44).

Bu kapsamda belirlenecek öncelikli sektörlerden başlanarak etkilenebilirlik ve risk analizleri yürütülmelidir. Bu analizlerin sonuçları tesis özelinde ve AFAD'ın hazırladığı yerel acil durum planlarının güncellenmesinden, sigorta düzenlemelerine kadar birçok uygulamaya temel teşkil edecektir.

Şekil 44 Sanayi Sektörünün Etkilenebilirlik Faktörleri

Ulusal ve yerel düzeyde sanayi sektörü özelinde uyum eyleminin planlanmasına temel teşkil edecek verilerin, yapılması gereken araştırma ve analizler için yeterli olmadığı düşünülmektedir. Sera gazı azaltım odaklı olarak iklim değişikliği konularını gündemine alan sanayi sektörünün, kaynağına göre su tüketimi, geri dönüşüm oranları gibi çok temel göstergeler kapsamındaki verilerinin izlenmesi gerekmektedir. 12. Kalkınma Planı'nda ele

alındığı üzere, özellikle kullanılan mevcut tekniklerin geliştirilerek sanayide su verimliliğinin artırılması elzemdir.⁵ Bu kapsamda önerilen göstergeler üzerinden veri akışı sağlanması alt sektörler, kuruluş ölçekleri ve lokasyonlar özelinde ayrıntılı analizlere imkân verecektir.

Stratejik Hedef 1. Tetiklenen teknolojik riskler ve büyük endüstriyel kaza riski

⁵ 880.4. Sanayide mevcut en iyi tekniklere geçilerek su verimliliği artırılacaktır.

altındaki tesislerin tespit edilmesi ve öncelikli Potansiyel domino etkisi yaratacak bir husus olarak sel/taşkın, heyelan, yıldırım gibi doğa kaynaklı afetler tarafından tetiklenen yangın, patlama, sızıntı gibi teknolojik riskler sanayi sektörü için stratejik öneme sahip bir konudur. Tetiklenen teknolojik riskler; kimyasal prosesler, boru hatları ve tehlikeli maddeleri işleyen, depolayan veya taşıyan tesislerden kaynaklanabilir ve diğer altyapılar üzerindeki etkileri yangınlara, patlamalara ve toksik veya radyoaktif salımlara neden olabilir.

Afet riskini azaltma önlemleri her zaman sanayide teknolojik tehlikeleri göz önünde bulundurmayabilir ve kimyasal kaza önleme faaliyetleri de tetiklenen teknolojik risklerin belirli yönlerini kapsamayabilir. Bu da sanayi tesisleri açısından risk değerlendirmesi ve yönetimi için özel metodolojilere ve rehberliğe ihtiyaç doğurmaktadır.

Tetiklenen teknolojik risklerin kademeli olarak büyük sosyal, çevresel ve ekonomik etkileri olabilir. Bu riskler, tehlikeli maddelerin geniş alanlara birden çok ve eşzamanlı olarak salınmasına, güvenlik bariyerlerine veya sistemlere zarar vermesine veya sistemlerin yok olmasına ve kazaların önlenmesi ve azaltılması için sıklıkla ihtiyaç duyulan yaşam hatlarının zarar görmesine neden olabilirler. Buna ek olarak, acil durum müdahale ekipleri genellikle aynı anda birkaç vakayı idare etmeleri ve paralel olarak doğal tehlikelerin sonuçlarına yanıt vermeleri gerektiğinden yeterli donanım ve eğitime sahip olmayabilmektedir.

Proaktif bir yaklaşımla, iş kesintilerini ve beraberindeki ekonomik kayıpları en aza indirmek için iklim değişikliğinin aşırı iklim olaylarının şiddeti üzerindeki olası etkisini hesaba katarak mevzuat yükümlülüklerinin yanında iş dünyası kendi inisiyatifleri ile tesislerin yapısına özgü bir dizi önlem

olarak uyum eylemleri geliştirilmesi.

geliştirebilir. Tetiklenen teknolojik risklerin kontrolü için yasal bir çerçeveye ilişkin göstergeler; arazi kullanımı planlaması, güvenlik vakaları, acil durum planlaması vb. bileşenlerin yanı sıra çerçevenin nasıl uygulanacağını açıklayan kuralları, yönergeleri ve standartları da içerebilir. Özellikle iklim değişikliğinin etkileri doğrultusunda güvenlik standartlarının sık sık değerlendirilmesi de önemli bir katkı sağlayacaktır. Tetiklenen teknolojik risklerin teknolojik risk düzenlemeleri yanında ekolojik risk yönetimi çerçevelerine dahil edilmesi, potansiyel olarak önemli bir uyum eylemi olacaktır.

Tehlikeli bir tesisin planlama aşamasında, doğal tehlikelerden kaynaklanabilecek riskleri gözetecek şekilde tasarlanması kritik önemdedir. Ayrıca paydaşların, tehlikeli tesislerin doğa kaynaklı afetlere karşı duyarlılığını fark etmelerine yardımcı olmak için eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenmesi uyum kapasitesini artırmada belirleyici rol oynayacaktır.

SNY1. İklim değişikliği kaynaklı afetlerden tetiklenen teknolojik riskler ve/veya büyük endüstriyel kaza riski altındaki tesislerin iklim projeksiyonları ile etkilenebilirlik ve risk analizlerine göre yeniden değerlendirilmesi.

SNY2. Her bir tesisin risk analizi ve acil durum planlarının iklim değişikliğine uyum kapsamında gözden geçirilmesi, gerekli güncellenmenin yapılması, öncelikli uyum eylemlerinin belirlenmesi ve belirlenen eylemlerin uygulanması

Stratejik Hedef 2. Yatırım projeleri öncesinde, iklim değişikliğinin yatırıma ve yatırımın iklime etkilerinin birlikte değerlendirilmesi ve izlenmesi.

Yatırım projeleri öncesinde, iklim değişikliğinin yatırıma ve yatırımın iklime etkilerinin birlikte değerlendirilmesi ve

sonrasında izlenmesine yönelik mevcut mevzuatın güncellenmesi ve halihazırda yürürlükte olan hükümlerin izlenmesine yönelik eylemler uzun vadeli planlamalar açısından önem taşımaktadır. Yürürlükteki Çevresel Etki Değerlendirmesi mevzuatı kapsamında hazırlanan belgelerin içeriğinde olası çevresel etkiler ayrıntıları ile değerlendirilmekle beraber, bölgesel alıcı ortam taşıma kapasiteleri ve bölgenin fiziksel iklim risklerinin yatırımın hayata geçirilmesi kararı aşamasında belirleyici hale gelmesi gerekmektedir.

Arazi kullanımı ve endüstriyel tehlikeli faaliyetlerin yeri ile ilgili kararlarda güvenlik ve çevresel hususlar ilk sırada yer almalıdır. Endüstriyel tesislerde uygun güvenlik önlemlerinin alınması ve bunların doğa kaynaklı afetler ile diğer risklere açık alanlarda inşa edilmemelerini sağlamak son derece önemlidir. Tehlikeli endüstriyel tesislerin oluşturduğu potansiyel çevre ve sağlık risklerinin değerlendirilmesi, bu risklere ilişkin farkındalığın artırılması ve sektörler arası diyalog içinde en güvenli ve en sürdürülebilir alternatiflerin belirlenmesi bu açıdan çok önemlidir. Bu nedenle, kaza önleme ve risk azaltma konusunda koordineli kararlar alabilmek için endüstriyel güvenlik, arazi kullanım planlaması ve çevresel değerlendirme prosedürlerinin daha fazla entegrasyonuna yönelik sürekli bir ihtiyaç vardır.

Ayrıca yeni kurulacak organize sanayi bölgelerinde yeşil dönüşüm gerekleri kapsamında, yer seçimi, ekosistem hizmetlerinin bölgesel kapasitesi vb. uyuma yönelik kriterlerin gözetilmesi gerekmektedir.

SNY3. Yatırım teşvik mevzuatı ve uygulamalarının (yatırım yeri tahsisi öncelikli olmak üzere) iklim değişikliğine uyum bakış açısı ile gözden geçirilmesi, karar ve izleme süreçlerinde sanayi sektörü genelinde yapılmış olan etkilenebilirlik ve risk analizlerinin dikkate alınması.

Stratejik Hedef 3. İklim değişikliği etkilerine karşı sigortalanabilirliğin artırılmasına yönelik sigortacılık mevzuatının gözden geçirilmesi sonucu gerekli güncelleme yapılması.

İklim değişikliği nedeniyle aşırı iklim olaylarının sıklığının artması ile bunlara zamanında ve yeterli uyum sağlanamaması olasılığı da artmaktadır. Bu durumda, sigorta primlerinin devreye girmesi ve bu alanda işletmelerin kendilerini korumaya alması kaçınılmazdır.

Sigortalanabilirlik boşluğu konusu, özellikle aşırı hava koşullarına ve olaylara yatkın bölgelerdeki KOBİ'ler için işletmelerin sürdürülebilirlikleri ile doğrudan ilişkilendirilebilecek bir husustur. Birçok işletme, henüz bu alanı sigorta kapsamına alacak hususlar arasında görmemektedir. Diğer taraftan olası yüksek primler birçok işletme için, farkındalığı olsa bile, caydırıcı olabilir. Bu kapsamda KOBİ'lerin finansal olarak desteklenmesini sağlayacak araçların geliştirilmesi uygulamanın yaygınlaşmasında belirleyici olacaktır.

Endüstriyel kaza ve tetiklenen doğal teknolojik risk altındaki tesisler için sigorta kapsamı ayrıca önem taşımaktadır. Herhangi bir kaza durumunda zararların tazmini bu tesisleri için finansal anlamda yıkıcı olabilir. Önleyici faaliyetlere ek olarak kuruluşların fiziksel iklim risklerine maruziyeti sonrası varlıklarını devam ettirebilmeleri için sigortalar kapsamında alacakları tazminatlar belirleyici olabilir.

Finansal olarak primleri ilk etapta da karşılayabilecek işletmeler için ise kapsamın doğru belirlenmesi, işletmenin iç prosedürlerinin (kaza tanımları, yönergeler vb.) buna göre düzenlenmesi gibi ayrıntılar zararların tazmin edilmesi noktasında belirleyici olacaktır.

SNY4. İklim değişikliği kaynaklı afetler ve iklim tehlikelerinden etkilenen sigortalı sanayi tesislerinin izlenmesi.

Stratejik Hedef 4. Sanayi sektörünün yürüteceği çalışmalar için ulusal projeksiyon ve veri tabanlarına hızlı ve pratik erişimin sağlanması.

Ulusal projeksiyon ve veri tabanlarına sektör kuruluşlarının ve bu konuda çalışan bilim insanlarının erişimi;

- Kuruluş seviyesinde ayrıntılı etkilenebilirlik ve risk analizlerinin yapılması
- İklim projeksiyonlarına hızlı ve pratik erişimin sağlanması, sanayi sektörünün yürüteceği çalışmalarda kullanılması
- Sanayi kuruluşlarının bilim temelli hedeflere yönelik çalışmalarına ulusal veri tabanları ile destek verilmesi
- Sanayi sektörü, ulusal/uluslararası kuruluşlar, araştırma merkezleri ve üniversitelerin doğa ve teknoloji temelli uyum çözümleri geliştirmesi

açılardan sürece değerli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca ülke içindeki çalışmaların tamamının ayın temel analizlerinden yürütülmesi kapsayıcılık ve tamamlayıcılık bakımından önemlidir.

SNY5. İklim değişikliğinden etkilenebilirliği en yüksek olan sanayi alt kollarının belirlenmesi ve bu sektörlere yönelik uyum rehberleri hazırlanması.

Stratejik Hedef 5. Sektör içinde iş birliklerinin teşvik edilmesi (mentörlük sistemi ve eğitimcilerin eğitimi).

Paydaş katılım faaliyetleri sırasında yapılan tartışmalarda işletmelerin ve sektörel sivil toplum örgütlerinin önemli bir bölümünün iklim değişikliği hakkında yalnızca temel bilgilere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Genel anlamda mikro ve küçük işletmelerin birçok konuda temel bilgi kaynağının, eşleniği benzer işletmelerle olan iletişimi olduğu söylenebilir. Deneyimleri ve tavsiyeleri diğer işletmelerle paylaşmak, genellikle çevrimiçi aramaların veya

kamunun bilgilendirici web sitelerinin kullanımından daha çok işe yaramaktadır.

Özellikle KOBİ'lerin, sektörlerine özgü bilgilere erişmelerini ve bunları tartışmalarını ve iklimle ilgili riskler ve fırsatlar konusunda diğer işletmelerle iş birliği yapmalarını destekleyecek platformlar oluşturulması süreci destekleyecek önemli iletişim alanlarından birisi olacaktır.

Yeni işletmeler de dahil olmak üzere KOBİ sektörünü işletmelerin karşı karşıya olduğu mevcut ve öngörülen iklimle ilgili riskler hakkında net ve özel bilgiler sağlayarak ve işletmeleri iklim riskini yönetmek ve ilgili fırsatlardan yararlanmak için kendilerine en uygun yaklaşımı belirlemeleri ve kullanmaları için desteklemek gerekecektir.

SNY6. Sektör vasıtası ile eğitimcilerin eğitimi programı düzenlenmesi.

SNY7. KOBİ'ler başta olmak üzere sanayi işletmelerinin iklim değişikliğinin etkilerine uyuma yönelik olarak teknik bilgi kapasitenin güçlendirilmesi.

Stratejik Hedef 6. İklim değişikliğine uyum öğelerinin yeşil satın alma kriterlerine dahil edilmesinin teşvik edilmesi

Bu strateji kapsamında yeşil satın alım kılavuzuna uyuma yönelik öğelerin dahil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca öncelikli (örn: inşaat) sektörler ve onlara ana mallarını sağlayan büyük üreticilerden (örn: çimento, çelik üreticileri) başlayarak bir geçiş planı ortaya konulabilir. Alternatif hammadde ve yakıt kullanım oranlarının artırılması da bu kapsamda sağlanabilecek ek faydalardır.

Yeşil alım kriterlerine konu olacak malzemelerin üreticilerine yönelik olarak, ticarileşme aşamasındaki teknolojik dönüşüm yatırımlarının teknik ve finansal olarak desteklenmesine yönelik mekanizmaların oluşturulması gündeme alınabilir.

SNY8. Sanayi sektöründe gönüllü yeşil

satın alıma yönelik yapılacak güncellemelere uyum ögelerinin dahil edilmesine yönelik bilgilendirme yapılması.

KAYNAKÇA: Sanayi

- ÇŞİDB (2022). Çevre İzin ve Lisans Belge Sorgulama. <https://eizin.cevre.gov.tr/Rapor/BelgeArama.aspx> adresinden alındı.
- STB. (2022). Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE). <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege> adresinden alındı.
- TCFD. (2016). Implementing the Recommendations of the TCFD, Task Force on Climate Related Financial Disclosures. <https://www.fsb-tcf.org/publications/> adresinden alındı.
- TÜİK (2020). Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2019-33671> adresinden alındı.
- TÜİK (2021). Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Sanayi-ve-Hizmet-Istatistikleri-2021-45836> adresinden alındı.
- TÜİK (2022). İşgücü İstatistikleri, Ocak 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ocak-2021-37486> adresinden alındı.

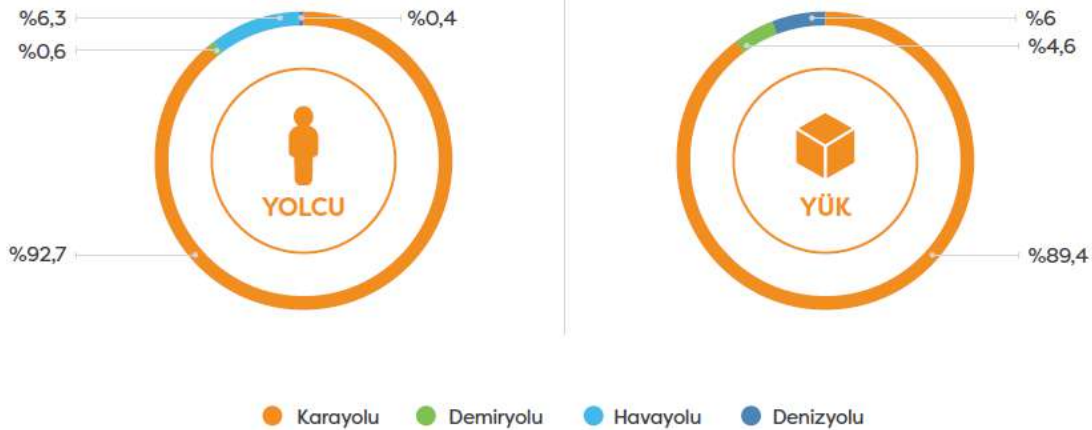
10.1. GENEL ÇERÇEVE

Bölgesel ve kentsel ulaşım ile iletişim açısından ülkemizde önemli altyapı yatırımları ve kazanımlar bulunmakla beraber, türel çeşitliliğin sınırlı olduğu bir ulaşım sistemi ve daha da geliştirilmeye açık bir ulaşım-iletişim altyapısı söz konusudur.

Türkiye karayolları açısından gelişmiş bir altyapıya sahiptir. Demiryolları, Cumhuriyet'in ilk döneminde yapılan yatırımlarla geliştirilmeye başlanmış olsa da 1950'li yıllardan itibaren karayollarının geliştirilmesi için ağırlıklı bir yatırım eğilimi hâkim olmuştur. Bununla beraber, son 20 yılda yüksek hızlı ve hızlı demiryolu ağının geliştirilmesine yönelik yatırımlar yapılmıştır. İlave olarak mevcut konvansiyonel hatların elektrikli taşımacılığa uygun hale getirilmesi için modernizasyon yatırımları da yapılmaktadır. Havayolu taşımacılığı ise 1990'lı yıllardan itibaren yatırımlarda önemli

pay almış; ülkedeki havalimanı sayısında ciddi artış yaşanmıştır. Denizyolları ve suyuolları taşımacılığında nehir ve kanal kullanımı sınırlıdır; ancak ulusal ve uluslararası taşımacılıkta önemli rol oynayan limanlarımız bulunmaktadır.

Bu altyapı olanaklarına koşut olarak yolcu taşımacılığı %93 oranında karayollarında yapılırken, demiryollarının payı %1'in altındadır (Şekil 45). Havayollarının payı %6,3 oranındayken, denizyollarının payı yolcu taşımacılığında yok denecek kadar azdır; ancak yük taşımacılığında %6 paya sahiptir. Demiryollarının yük taşımacılığındaki payı yolcu taşımaya göre daha yüksek olsa da %5 oranının altındadır. %89,4 pay ile karayolları yük taşımacılığında da en ağırlıklı sektördür (UAB, 2022). Bu incelemeye boru hatları dahil edildiğinde, boru hatlarındaki %10 dolaylarında tahmin edilen taşıma oranı ile karayollarının yük taşımacılığındaki payı %80 dolaylarında olmaktadır (UB, 2011).

Şekil 45 Türkiye'de Ulaşım Türlerine göre Yurtiçi Yolcu ve Yük Taşıma Oranları (2021)

Kentsel ulaşım da yaya yolculukları hala önemli bir paya sahiptir. Kentlerin fiziksel ve coğrafi özellikleriyle mekansal büyüklük ve yolculuk mesafelerine göre değişse de kent içi yolculuklar %30-50 oranında yaya olarak yapılmaktadır. Aslında bu eğilim, otomobil sahipliğinin görece düşük olduğu gelişmekte olan ülke kenti özelliğidir. Gelişmiş ülkelerde

1000 kişiye düşen otomobil sayısı 400-600 aralığındayken, ülkemizde bu oran 167'dir (UAB, 2022). Otomobil sahipliği ve kullanımındaki artış hızı ise çok yüksektir. 1990 yılında ülkede 1000 kişiye düşen otomobil sayısı sadece 25 iken, bu tarihten günümüze 6 kat artmıştır.

Otomobil sahipliği ve kullanımındaki artışa rağmen, kentlerimizde motorlu taşıt kullanımında ağırlık toplu taşımadadır. Yerel yönetimlerin toplu taşımayı geliştirmek, iyileştirmek ve yolculukların artan oranlarda toplu taşımayla yapılmasını sağlamak ilkesini benimsediği görülmektedir. Metro, hafif raylı sistem ve tramvay yatırımları yaygınlaşmakta; mevcut demiryolu ağında bölgesel raylı sistem hizmetleri geliştirilmekte; trolleybüs, elektrikli otobüs, tahsisli otobüs yolu gibi uygulamalar artmaktadır. Deniz ve su unsuru olan kentlerde deniz otobüsü, feribot, vapur gibi toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi ve özendirilmesi yönünde uygulamalar mevcuttur. Küçük girişimcilerce yürütülen bireysel taşımacılık da ulaşımın toplu taşıma sınıfına girebilecek hizmetlerdendir. Özel halk otobüsü gibi uygulamaların yanı sıra minibüs, dolmuş gibi ara toplu taşıma sistemleri de kentsel ulaşımında önemli rol oynamaktadır.

Bisikletin kentsel ulaşım türü olarak kullanımı belli kentlerle sınırlı kalmışsa da son yıllarda pek çok kentte bisikletli ulaşım ana planları (BİSUAP) yapılmakta; bisiklet paylaşım sistemleri kurulmaktadır.

Paylaşımli sistem olarak e-skuter araçların kullanımı da yaygınlaşmaktadır.

İletişim sektöründe ulusal bir hedef olan bilgi toplumu için teknoloji ve iletişim altyapısının geliştirilmesi önemlidir. Ülkemizde mobil telefon sahipliği oranı %102; mobil internet hızı yüksek teknoloji olan 3G ve 4.5G abone oranı %99,5'tir (BTK, 2022). Sabit genişbant kullanıcı oranı ise %21,4 olup mobil telefon sahipliği ve yüksek hızlı internet kullanıcıları sayısı ile kıyaslandığında ilgili oranların çok altında kaldığından, sabit genişbant kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasının gerektiği anlaşılmaktadır. Sabit genişbant bağlantıları içinde fiber altyapı oranının artırılması da yüksek hız ve kapasitede erişim için önemli olup, bu oran %27'dir. Gerek mobil gerek sabit genişbant erişiminde nitelikli erişim koşullarının olması ve abone sayılarının artması tüm halkın iletişim araçlarını verimli kullanımı ve bilgiye erişimi açısından önemlidir. Ayrıca iklim tehlikeleri de dahil olmak üzere erken uyarı ve acil müdahalede bu teknolojilerin varlığı, niteliği ve yaygınlığı önemli konulardır.

10.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Ulaşım sektörü açısından iklim değişikliği konusu ülkemizde ağırlıklı olarak sera gazı azaltım stratejileri çerçevesinde ele alınmış olup, sektörde bu stratejilere yönelik önemli bir birikim bulunmakta, çok sayıda politika ve strateji belgesi yer almaktadır.

Ulaşım ve iletişim sektörlerinde ulusal düzeyde sorumlu kuruluşlar Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile bağlı ve ilgili kuruluşlardır (Karayolları Genel Müdürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü, Denizcilik Genel Müdürlüğü, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, Devlet Hava Meydanları İşletmesi, Haberleşme Genel Müdürlüğü, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, vb.). Yerel düzeyde belediyeler kentsel ulaşımdan sorumludur; ancak ulusal önemdeki altyapılar (liman, havalimanı, demiryolu istasyonu, karayolu geçişleri) açısından karar verme ve planlama yetkisi anılan ulusal kurumlardadır. Belediyelerin görevi toplu taşıma sisteminin sunumu, trafik düzenlemeleri, otopark alanları, yaya kaldırımı ve bisiklet yollarına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Büyükşehir statüsündeki yerleşimlerde büyükşehir belediyeleri ulaşım ana planlarının yapımı, kent genelinde toplu taşıma hizmetinin sunumu, ana arterler ve caddelerde motorlu taşıt, bisiklet ve yaya trafiğine ilişkin düzenlemelerden sorumluyken, ilçe belediyeleri daha düşük kademeli bağlantılar ve mahalle ölçeğinde sokak, otopark vb. düzenlemelerden sorumludur. Ayrıca büyükşehir statüsü olan yerlerde büyükşehir belediyesi bünyesinde Ulaşım Koordinasyon Merkezleri oluşturularak karar verilmesini sağlayan bir kurumsal yapılanma söz konusudur.

Sektörde yasal çerçeveyi oluşturan mevzuat genellikle taşımacılık faaliyetinin yapılması ve gerekli altyapının geliştirilmesine ilişkin yukarıda anılan kurumlara sorumluluk veren yasa ve yönetmeliklerdir. Bunların yanı sıra Ulaşım Enerji Verimliliğinin Arttırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar hakkında Yönetmelik ulusal ve yerel düzeyde ulaşımda enerji tüketimini azaltmaya ve enerji verimliliğini sağlamaya yönelik önlemler içermektedir.

Anılan yönetmelikteki enerji azaltma vurgusundan da anlaşılacağı üzere ulaşım sektörü açısından iklim değişikliği konusu ağırlıklı olarak sera gazı emisyonları azaltım stratejileri çerçevesinde ele alınmaktadır. İklim değişikliğini yaratan başlıca sera gazı olan CO₂ salımında ulaşım sektörünün payı dünya genelinde %25 dolaylarındadır. Sektörden kaynaklı bu salımların azaltılabilmesi iklim değişikliği ile mücadelede sera gazı salımlarının azaltılması ve iklim değişikliği sürecinin yavaşlatılabilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle sektörde iklim değişikliği konusunda azaltım stratejileri evrensel olarak görece daha fazla tartışılmış ve kapsamlı biçimde geliştirilmiş olan bir çerçevedir. İklim değişikliğinin etkilerine ve tehlikelerine uyum stratejileri ise görece daha yeni tartışılmaya başlanan bir konudur. Bu durum dünya genelinde de böyle olup, ülkemiz için de geçerli bir saptamadır.

Dolayısıyla sektörde sera gazı emisyonları azaltım stratejilerine yönelik önemli bir birikim, çok sayıda politika ve strateji belgesi bulunmaktadır. Kalkınma Planları bunların başında gelmekte olup 1970'li yıllardan bu yana çok-modlu taşımacılığın geliştirilmesi, farklı türler arasında bütünleşmenin sağlanması ve böylece karayoluna bağımlı hale gelen taşımacılık sisteminin değiştirilmesi yönünde stratejik hedefler benimsenmiştir. Kentsel ulaşımda da toplu taşımayı temel alan kentsel ulaşım

sistemlerinin geliştirilmesi vurgusu aynı yıllardan bu yana anılan planlarda yer almaktadır. 2001-2005 yıllarını kapsayan 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile beraber ulaşımın çevresel etkileri ve olumsuz dışsallıkları konusu, bu doğrultuda ulaşım sektöründen kaynaklı sera gazı salımlarının azaltılması gereği de sektörde öne çıkan hedefler haline gelmiş; bu doğrultuda demiryollarının geliştirilmesi, denizyollarının daha etkin kullanımı, kentsel ulaşım da toplu taşımanın yanı sıra yaya ve bisikletli ulaşım koşullarının iyileştirilmesi konuları planlarda önemli yer tutmaya başlamıştır.

Ulusal düzeyde önemli bir diğer politika belgesi örneği Ulaştırma Ana Planı çalışmalarıdır. İlk ulusal ana plan çalışması 1982 yılında yapılmış; 1983-1993 dönemine yönelik olan bu planda da demiryolu ve denizyollarını geliştirerek taşımacılıktaki paylarının artırılması; kentsel ulaşım ile ilişkili olarak ise altyapının toplu taşımayı özendirerek biçimde yapılması gereği vurgulanmıştır. Aynı dönemi kapsayacak şekilde bir Haberleşme Ana Planı da yapılmış, modern bir haberleşme ve iletişim altyapısı için yeni teknolojilerle altyapı yatırımlarının hayata geçirilmesi gereği başlıca vurgulanan konu olmuştur.

2005 yılında hazırlanan ve 2005-2015 dönemine yönelik olan Ulaştırma Ana Planı Stratejisinde sektörün iklim değişikliğine etkisi vurgulanarak, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve çevreye duyarlı sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi hedefleri benimsenmiştir. 2015-2017 Ulusal Ulaştırma Ana Planında da çevresel sürdürülebilirlik başlığında demiryolu ile yolcu taşınmasına vurgu yapılmakta; kentsel ulaşım da yayalara öncelik, özel taşıt kullanımından toplu taşımaya ve bisiklet ile yaya ulaşımına geçiş gibi hedefler benimsenmekte; karbon ayak izini düşürme hedefi vurgulanmaktadır.

Ülkemizdeki Ulaştırma ve Haberleşme Şuraları da sonuç bildirgelerinde ulusal stratejiler belirleyerek yol gösterici nitelik

taşıyan çalışmalarıdır. Bu kapsamda da sektörde sera gazı emisyonlarının azaltılması için ülke genelinde demiryolu altyapısının, kentsel ulaşım da toplu taşıma bisiklet ve yaya ulaşımının geliştirilmesi ve teşvik edilmesi, ayrıca temiz enerji kullanan araçların yaygınlaştırılması vurguları yer almaktadır. Haberleşme kapsamında ise yine teknolojik gelişmelerin ışığında modern ve gelişmiş bir iletişim altyapısının oluşturulması ön plandadır.

2011-2023 yıllarını içeren İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP) kapsamında da ulaştırma sektörü, azaltım stratejileri geliştirilen bir sektör olarak ele alınmış; türler-arası (intermodal) taşımacılık sistemi geliştirilerek yük ve yolcu taşımacılığında ulaşım türlerinin dengeli kullanımının sağlanması, kentsel ulaşımın sürdürülebilir ulaşım ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırılması, alternatif yakıt ve temiz araç teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması, sektörde enerji tüketiminde verimliliğin artırılması gibi stratejik amaçlar benimsenmiştir. Yine aynı tarihli 2021-2023 Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planında ulaşım ve iletişim sektörü ayrı başlıklar altında ele alınmamış; ancak ulaşım sektörünün iklim değişikliği tehlikelerinden etkilendiği ve bu nedenle ulaşım planlarında etkilenme maliyetlerinin dikkate alınması ve sektörün iklim değişikliğine uyum sağlaması gerektiği belirtilmiştir.

2011 tarihli Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023 Belgesinde de iklim değişikliği konusu azaltım stratejileri kapsamında vurgulanmaktadır. Sektörün iklim koşullarından etkileneceği belirtilmekle beraber, azaltım hedefine yönelik stratejiler benimsenmiştir. 2022 yılında hazırlanmış olan 2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı'nda ise çevre duyarlılığı ve enerji verimliliği hedefi doğrultusunda yine sera gazı emisyonları azaltım stratejileri öne

çıkılmaktadır. Bununla beraber, uyum stratejisi olarak tanımlanmamış olsa da ulaşım ve lojistik faaliyetlerde esnekliği ve dirençliliği artırmaya yönelik önlemlerin alınması gereği vurgulanmıştır.

Erişilebilir Ulaşım ve İletişim Stratejisi belgesinde de hem kapsayıcılık ilkesinin bir gereği olarak herkes için adil erişim vurgusu yapılmakta; hem de afet durumunda erişim, iletişim ve haberleşme olanaklarının geliştirilmesine yönelik projeler öngörülmektedir.

Şubat 2022'de yapılan İklim Şurası tavsiye kararlarında da ulaşım sektörü yer almaktadır. Sektör şurada Sera Gazı Azaltım Komisyonu gündeminde ele alınmış; sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik eylemler belirlenmiştir. Bununla beraber, tavsiye kararları arasında "ulaştırma sektöründe azaltım stratejisi ile iklim değişikliğine uyum stratejisi arasındaki sinerji sağlanmalı, sektörün etkilenebilirliği azaltılmalıdır" ifadesi de yer almaktadır. Ayrıca "iklim değişikliğine uyum amacıyla sektörel bazda erken uyarı sistemleri kurulmalı, geliştirilmeli ve bütünleşik çalışabilecek şekilde düzenlenmelidir" şeklindeki öneri ulaşım ve iletişim sektörlerinin bu alandaki rolüne dikkati çekmektedir.

Doğrudan ulaşım ve iletişim sektörüne ilişkin bir mevzuat olmamakla beraber, ulaşım

yatırımları üzerinde etkili bir yasal süreç olan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliğinde de hem azaltım hem uyum konusunda vurgu olduğu söylenebilir.

29.07.2022 tarihli ve 31907 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan ÇED Yönetmeliğinde, EK-3 Çevresel Etki Değerlendirmesi Genel Formatı kısmında yer alan "Bölüm III: Projenin İnşaat ve İşletme Aşamasında Çevresel Etkileri ve Alınacak Önlemler" başlığı altında, projenin iklim üzerindeki etkisi (sera gazı emisyonlarının niteliği ve büyüklüğü) ve projenin iklim değişikliğinden nasıl etkileneceği maddesi ile iklim değişikliğine bağlı olarak projeye ilgili afet veya kaza riski ifadeleriyle iklim değişikliğine uyum konusunun ele alındığı görülmektedir. Ayrıca, 08.04.2017 tarihli ve 30032 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Yönetmeliğinde EK-4 "SÇD Raporunda Yer Alması Gereken Bilgiler" başlığı altında "plan/programın biyolojik çeşitlilik, nüfus, sağlık, fauna, flora, toprak, su, hava, iklim faktörleri, maddi varlıklar, kültürel miras (mimari ve arkeolojik miras dahil), peyzaj ve yukarıdaki faktörler arasındaki **karşılıklı ilişkiler** dahil çevre üzerindeki olası önemli etkileri ile sosyal ve ekonomik etkileri (Bu etkiler ikincil, kümülatif, birbirini güçlendiren, kısa, orta ve uzun dönem kalıcı ve geçici, olumlu ve olumsuz etkileri kapsayacaktır)" ifadesi yer almakta olup, iklim değişikliğine uyum konusuna da vurgu yapılmaktadır.

10.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Kırılganlığı en yüksek kullanıcıların belirlenmesi ve ülkemiz için stratejik öneme sahip olan, en fazla kullanılan ve dolayısıyla en fazla kullanıcıyı etkileyecek olan ulaşım ve iletişim altyapılarının kritik altyapılar olarak saptanması ve önceliklendirilmesi risk analizi kapsamındaki başlıca konulardır.

Ulaşım ve iletişim sektörleri iklim tehlikelerinden en fazla etkilenen sektörler arasında yer almaktadır. İklim değişikliğinin sektöre etkileri değerlendirilirken hem altyapılara olan etkileri hem de ulaşım ve iletişim faaliyetine, yani yolcu ve yük taşımacılığı ile veri iletimi ve haberleşmeye olan etkileri değerlendirmek gerekir. Ulaşım ve iletişim sektörleri ayrıca iklim tehlikeleri öncesinde ve esnasında erken uyarı ile acil yardım, müdahale ve tahliye olanakları açısından da hayati öneme sahip olup sektörün tehlikelerden olumsuz etkilenmesi acil durum yönetim kapasitesini de azaltmaktadır.

İklim tehlikelerinin tümü ulaşım ve iletişim sektörlerini etkilemektedir. Şiddetli yağışlar sonucu oluşan sel ve taşkınların altyapılar ile erişim ve iletişim olanakları üzerinde ciddi etkileri olmaktadır. Fırtına ve şiddetli rüzgâr gibi aşırı hava olayları da bu sektörleri etkilemekte; ayrıca sıcak hava dalgaları altyapıda ciddi deformasyon yaratabilen, taşıma ve iletişim faaliyetlerini olumsuz etkileyebilen, yolcu sağlığını önemli ölçüde tehdit eden bir iklim tehlikesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Ulaşım ve iletişim sektörlerinde etkilenebilirlik analizi 3 başlıkta ele alınmaktadır: Bölgesel ulaşım, kentsel ulaşım ve iletişim. Her başlık için kapsamlı değerlendirmeler yapılmakla beraber, kırılgan kullanıcılar ile duyarlılığı yüksek olan kullanıcı ve altyapılara yönelik incelemeler öncelikli tutulmaktadır. Bu yaklaşım, eylem

önerileri geliştirilirken de hareket kısıtlılığı olan (engelli, yaşlı, hamile, çocuklu, ayrıca çocuklar gibi) kullanıcıların gereksinimlerini dikkate alan “evrensel tasarım standartları” gözetilerek önlemlerin hayata geçirilmesini sağlayacaktır. Ayrıca ülkemiz için stratejik önemi olan, en fazla kullanılan ve dolayısıyla en fazla kullanıcıyı etkileyecek olan altyapıların belirlenerek kritik altyapılar olarak saptanması da analiz kapsamındaki öncelikli konular arasındadır.

Uzun Mesafeli Bölgesel Ulaşımında İklim Değişikliği Etkileri

Bölgesel ve ülkesel taşımacılıkta, yük ve yolcu taşımacılığının ülkemizde %90'lara varan oranlarda karayollarında yapıyor olması iklim tehlikeleri karşısında karayollarında etkilere maruz kalacak kişi sayısının ve taşımacılık faaliyetinin yüksek olacağını göstermektedir. Bu durum elbette turizm sektörünü, ayrıca yük taşımacılığı üzerinden sanayi, tarım ve ticareti olumsuz etkileyebilecektir. Ülke genelinde çok-modlu taşımacılık altyapısının henüz hayata geçirilememiş olması da karayolunda yaşanabilecek aksamalar karşısında alternatif tür seçimlerinin olanaklı olamayabileceğini göstermektedir.

Taşımacılığın mekânsal olarak yoğunlaştığı bölgeler etkilenebilirlik açısından özellikle riskli bölgelerdir. Ülkedeki nüfus yoğunluğu, sanayi odaklarının konumu ve liman bölgeleriyle uyumlu biçimde karayolu toplam taşımalarındaki yoğunluk İstanbul-İzmit-Sakarya-Bursa odaklı biçimde Doğu ve Güney Marmara Bölgesi'nde konumlanmakta; bunu Ankara, İzmir, Antalya, Konya, Eskişehir, Gaziantep odakları ile Samsun-Trabzon koridoru ve odakları, ayrıca Mersin-Adana-Hatay koridoru takip etmektedir.

Taşımacılığın en fazla yoğunlaştığı Doğu ve Güney Marmara Bölgesi, aynı zamanda

iklim projeksiyonlarına göre şiddetli yağışların ve rüzgârlı günlerde artışın en fazla beklendiği bölgelerimizdir. Bu iki iklim tehlikesi Doğu Karadeniz için de geçerlidir ve bu bölge de taşımacılığın yoğunlaştığı bir koridoru işaret ettiği için maruziyet açısından öne çıkmaktadır. Şiddetli rüzgârlı günler açısından projeksiyonlar Marmara ve Doğu Karadeniz'in yanı sıra Ege Bölgesi'ne de işaret etmekte olup, bu bölgede taşımacılıktaki yoğunlaşma da önemli bir konudur. Dolayısıyla anılan yoğun taşımacılık koridor ve odaklarında karayollarında sel ve taşkın riskleri ile şiddetli rüzgâra karşı önlemler alınması önem taşımaktadır.

İç Anadolu Bölgesi ile Adana-Osmaniye-Hatay koridorunda yoğunlaşan yük taşımacılığı açısından sıcaklık ve sıcak hava dalgaları riski de ön plana çıkmaktadır: İklim projeksiyonları doğrultusunda bu bölgeler sıcaklık artışının ve sıcak hava dalgalarının en fazla beklendiği, yangın riskinin de yüksek olduğu bölgelerdir. Yük taşımacılığının yoğunlaştığı koridorlar olarak asfaltta erime/kusma ile yol boyu peyzajın yangın riski karşısında uygunluğu gibi konular taşımacılığın sürdürülebilirliği ve trafik güvenliği açısından önemli olacaktır.

Karayolu ağına ilişkin genel akış şeması analizlerinin yanı sıra, il sınırları dikkate alınarak incelenen yolcu ve yük taşıma yoğunluklarına göre İstanbul ili diğer illerden çok yüksek bir yoğunluğa sahiptir. İstanbul ilini takip eden İzmir ve Ankara illerindeki yoğunluğun neredeyse iki katı bir yolcu-km trafik yoğunluğu söz konusudur. Bu noktada incelemenin karayolları ağına ilişkin olup, kent içi ulaşım bağlantılarındaki yoğunluğun tümünün içerilmediğini de hatırlatmak gerekir. Bu durum maruziyetin en fazla olduğu il olarak İstanbul'da iklim tehlikelerine karşı uyum çalışmalarının özenle ele alınmasını gerektirmektedir.

Ülkemizde karayollarının, taşımacılık etkinliğinin en yoğun biçimde gerçekleştiği

ulaşım türü olması, karayolu ağının (otoyollar dahil olmak üzere) sürekli yaygınlaştırılması politikasını beraberinde getirmiştir. Yoğun talebi karşılamak için yapılan karayolu ve otoyol yatırımlarının ise asfalt yüzeyi arttırarak geçirgen yüzeyi azaltan ve dolayısıyla şiddetli yağış tehlikesi anında sel ve taşkın riskini de arttıran bir faktör olduğu unutulmamalıdır. Bu kapsamda, illere ilişkin yapılan incelemede il yüzölçümü içinde karayolu ve otoyol altyapısının kapladığı alanlara ilişkin de bir değerlendirme yapılarak, görece fazla karayolu yüzeyi barındıran illerde duyarlılığın artabileceği dikkate alınmıştır. Bu incelemeye göre İstanbul il sınırları içindeki karayolu alanının il yüzölçümündeki payı diğer illere göre önemli ölçüde yüksektir. Bu hesaplama kent içi yollar da eklendiğinde oran artacaktır. İstanbul ilinin ardından aynı bölgede bulunan Kocaeli ve Yalova gelmekte; daha sonra İzmir, Sakarya, Trabzon ve Hatay yer almaktadır. Toplam yağışta artışın en fazla beklendiği yerler içinde olan Marmara ve Karadeniz Bölgelerinde yer alan İstanbul, Kocaeli, Yalova, Sakarya ve Trabzon bu açıdan etkilenebilirliği yüksek olması beklenen iller olarak ortaya çıkmaktadır.

Karayolu dışındaki ulaşım türleri ülkemizde taşımacılıkta sınırlı kullanılmaktaysa da yolcu taşımacılığında havayolu ulaşımındaki artış eğilimi dikkate alındığında, bu alt sektördeki iklim değişikliği etkilerinin de maruziyeti artıracığı görülmektedir. İstanbul ili, il sınırları içindeki iki havalimanıyla en fazla havayolu yolculuğunun gerçekleştiği ildir. Ayrıca Antalya, Ankara, İzmir, Adana, Muğla ve Trabzon havalimanlarında da önemli bir yoğunluk söz konusu olup hem yüksek maliyetli hem turizm sektörü açısından hayati öneme sahip bu havalimanları kritik altyapılar olarak öne çıkmaktadır.

Ülkemizde yolcu taşımacılığında demiryolunun payı düşük olsa da yüksek

yatırım maliyetlerine sahip YHT hatları ülkenin ulaşım stratejisi içinde önemli yere sahip kritik altyapılar kapsamında değerlendirilmektedir. YHT hattı geçen illerde iklim değişikliğinin risklerine karşı dikkat edilmelidir. Bu kapsamda, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bilecik, Eskişehir, Ankara, Konya, Karaman ve Sivas illeri il sınırları içinde barındırdıkları bu altyapının dirençliliği açısından değerlendirilmesi gereken illerdir.

Ülkemizde yurtiçi denizyolu taşımacılığının payı sınırlı olsa da yük taşımacılığında lojistik olarak kritik öneme sahip ve yoğun kullanılan limanlarımız bulunmaktadır. Özellikle Kocaeli, İstanbul, Tekirdağ ve İzmir Aliağa Limanlarındaki yoğunluk dikkate alındığında kritik altyapı olarak tanımlanabilecek bu limanlarda dirençlilik önemli bir konu olmaktadır. İlk üç limanın konumu itibarıyla beklenen şiddetli yağışlar karşısında sel ve taşkın riski ön plana çıkmakta; İzmir Aliağa Limanı açısından ise bu bölgenin aşırı rüzgârlı gün sayısında artışın beklendiği bölge olması liman hizmetleri, seyir halinde ve limanda bulunan gemiler açısından önemli bir konu olmaktadır.

Kentsel Ulaşım da İklim Değişikliği Etkileri

Kentsel ulaşım da ülkemizde yaya yolculuklarının hala önemli oranda olması ve yayaların aşırı hava olayları ve sıcak hava dalgaları karşısında en kırılgan kullanıcılar olması bu konuyu öncelikli kılmaktadır. Yaya yolu altyapılarının dirençli kılınması, iklim koşullarından koruyucu önlemlerin alınması, gölgelik ve korunak sağlayacak mühendislik veya doğa temelli çözümlerin geliştirilmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bisikletli ulaşım henüz sınırlıdır, ancak alınan tüm müdahaleler sayesinde yayalar kadar bisikletli kullanıcıların da risklerden korunması sağlanabilir.

Ülkemizde kentsel ulaşım da, yaya yolculuklarından sonra en fazla kullanılan

ulaşım türü toplu taşımadır. Dolayısıyla bu sistemlerin iklim risklerinden etkilenmesi durumunda bu risklere maruz kalacak kişi sayısı yüksek olacaktır. Ayrıca özellikle sıcak hava dalgaları sırasında, kullanıcı sayısı görece fazla olan toplu taşıma sistemlerinde doluluk oranının da fazla olması nedeniyle sıcaklık etkisi ve buna bağlı sağlık riskleri daha da artabilecektir.

Minibüs ve dolmuş gibi ara toplu taşıma sistemlerinin kullanıcıları açısından duyarlılık düzeyinin daha da yüksek olması beklenebilir; çünkü genellikle daha küçük olan bu taşıtlarda, yolcu sayısındaki artışın konfora ve sıcaklık durumuna etkisi artarken, araç iklimlendirme sistemlerinin varlığı ve kullanımı konusunda standart bir uygulama olmaması önemli sorunlardır.

Su ögesi barındıran kentler için, toplu taşıma hizmetinin vapur, feribot, deniz otobüsü gibi araçlarla yapıldığı güzergahlarda da aşırı hava olaylarının olumsuz etkileri kaçınılmazdır.

Kentlerimizde otomobil kullanımının hızla artıyor olması ise trafik yoğunluğu ve sıklığı yüksek olan kentsel koridorları daha duyarlı kılmaktadır. Bu koridorlardaki trafik sıklığının temel nedeni otomobil sayısının fazlalığıdır; ancak etkilenenler tüm kullanıcılarıdır. Aşırı yağışlar sonucu oluşan sel ve taşkınlarda trafik sıklığı yaşanan taşıt yollarında tahliye olanakları sınırlı olmaktadır. Otomobil kullanımının artmasına koşut olarak katlı kavşaklar inşa edilen kentlerde ise, bu yatırımların trafik sıklığı sorununu çözemediği gibi katlı kavşakların sel ve taşkın anında hızla dolan ve tahliyesi son derece zor olduğu için ciddi hayati riskler yaratan altyapı öğeleri olduğu görülmüştür.

Maruziyet düzeyi değerlendirildiğinde kentlerdeki nüfus büyüklüğü de önemli bir göstergedir. Nüfusu yüksek olan yerleşimlerde hareketlilik ve yolculuk sayısı da yüksek olmaktadır. Nüfus yoğunluğu ise trafikte yoğunluğu yani sıklığı

arttırabilecek bir faktördür. Ayrıca nüfus yoğunluğu beraberinde yapı yoğunluğunu getirmekte olup, şiddetli yağış karşısında kentte geçirgen yüzeyin az olması anlamına da gelebilmektedir. Bu açıdan şiddetli yağışlarda artışın en fazla beklendiği Marmara Bölgesi'ndeki İstanbul, Kocaeli, Yalova, Bursa, Sakarya illerinde nüfus yoğunluğu nedeniyle hem geçirgen yüzeyin az olması beklenebileceği için sel ve taşkından etkilenebilirlik artacak; hem de trafik yoğunluğu ve sıkışıklığı olasılığı nedeniyle tahliye zorlukları söz konusu olabilecektir. Aslında günümüzde yaşanan deneyimler bu kentler için söz konusu sorun ve riskleri zaten gözler önüne sermektedir. Karadeniz Bölgesi de yağışlarda artışın beklendiği bir bölgedir ve burada da Zonguldak, Trabzon, Samsun ve Ordu illerindeki görece yüksek nüfus yoğunluğu bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Trafik yoğunluğunu arttırabilecek bir diğer etken olarak illerdeki taşıt sayıları da yine beklendiği üzere İstanbul iline vurgu yapmaktadır. Ancak trafik sıkışıklığı konusunun değerlendirilmesi için taşıt sayılarının nüfus ile orantılandırılması gerekir. Otomobil sahipliği en yüksek olan yerleşimler Ankara, Muğla, Antalya ve Burdur illeridir. Bu iller trafik yoğunluğu açısından riskli ve dolayısıyla acil müdahale anında tahliye zorluklarının yaşanabileceği kentlerdir.

Otomobil sahipliğinin en düşük olduğu kentler ise genellikle gelir düzeyinin düşük olduğu kentlerdir. Bu kentlerde yaşayanların yolculuklarını büyük oranda yürüme, bisiklet ve toplu taşıma ile yapmakta oldukları varsayımı hatalı olmayacaktır. Yürüme, bisiklet ve toplu taşıma kullanıcıları açısından ise tüm iklim tehlikeleri ciddi riskler barındırmaktadır; ancak özellikle sıcak hava dalgası bu kullanıcılar için son derece önemli bir sağlık tehlikesidir. İklim projeksiyonlarına göre sıcaklık artışlarının en fazla Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile İç

Anadolu Bölgesinde olması; sıcak hava dalgalarının ise özellikle Güneydoğu Anadolu'da olması beklenmektedir. Bu durumda, yürüme, bisiklet ve toplu taşıma kullanımının görece yüksek olduğu tüm Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde sıcak hava dalgalarına duyarlı ve dirençli biçimde yürüme ve bisikletli erişim koşulları sağlanmalı; toplu taşıma araçlarında gerekli önlemler alınmalıdır.

Nitelikli, yüksek kapasiteli, hizmet düzeyi yüksek olan toplu taşıma sistemleri barındıran kentlerde uyum kapasitesinin yüksek olduğu söylenebilir. Özellikle, klima, seyir konforu ve trafik sıkışıklığından etkilenebilen gibi özellikleri nedeniyle kentsel raylı sistemler uyum kapasitesini arttıran öğeler olarak görülmektedir. Bu sistemler ayrıca son derece yüksek maliyetli yatırımlar olup iklim tehlikelerine karşı korunması gereken kritik altyapılar kapsamında değerlendirilmelidir.

Kentlerin ulaşım ana planı olması da uyum kapasitesi açısından önemlidir. Ayrıca ulaşım sistemleri yönetimi ve bu doğrultuda talep yönetimi, trafik yönetimi ve akıllı ulaşım sistemleri uygulamalarını benimsemiş kentlerde de önemli bir uyum kapasitesi potansiyeli bulunmaktadır. Bu kapasite, trafik sıkışıklığını yönetmek ve azaltmak amacıyla geliştirilmiş olsa da iklim değişikliğinin yarattığı tehlikeler sırasında acil durum yönetimini sağlamak ve talebi daha güvenli koridor ve türlere yönlendirmek için de etkin bir araç olarak kullanılabilir. Bu müdahalelerdeki etkinlik elbette iletişim altyapısının niteliğiyle de ilgili olacaktır.

İletişim Sektöründe İklim Değişikliği Etkileri

Ülkemizde iletişim altyapısının ve iletişim olanaklarının kullanımı incelendiğinde, mobil telefon sahipliğinin ve mobil internet hızı yüksek teknoloji olan 3G ve 4.5G abone oranının en düşük olduğu iller Şırnak, Muş, Bitlis, Van, Siirt, Batman, Mardin, Şanlıurfa,

İğdır ve Gümüşhane illeridir. İnternet abone sayısının nüfusa oranını gösteren penetrasyon düzeyinin en düşük olduğu iller ise Şanlıurfa, Diyarbakır, Van, Bitlis, Şırnak ve Muş illeridir. İklim değişikliği tehlikeleriyle yaşanan afetler öncesinde ve esnasında erken uyarı ve haberleşme kabiliyeti açısından Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yoğunlaşan bu illerde önemli bir kapasite eksikliği ve duyarlılık olduğunu belirtmek gerekir.

Genişbant internet abone sayısı içinde sabit genişbant internet abone sayılarının oranı kullanıcının bilgi teknolojilerine dayalı etkinliğinin daha fazla olabileceğine, daha fazla ve yüksek hacimli veri ile iş yapıldığına veya yapılabileceğine, dolayısıyla bilgi teknolojileri alanında gelişme potansiyeline, bu doğrultuda bilişim ve Ar-Ge kurumlarının yaygınlığına veya potansiyeline işaret etmekte; bu konularda gösterge rolü oynamaktadır. Bu gösterge açısından da Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde önemli bir kapasite eksikliği ve duyarlılık olduğu görülmektedir.

Sabit genişbant internet abone sayısı içinde fiber altyapı abone oranı ise bağlantının niteliği ve internet teknolojilerine dayalı iş hacmi potansiyeli açısından önemlidir. Fiber altyapı abone sayısındaki oranlarda bölgesel farklılaşmalar sınırlıdır; ancak bu altyapı elemanı yüksek maliyeti nedeniyle ve iletişim sektöründe nitelikli hizmet sunumunda oynadığı önemli rol nedeniyle korunması

gereken kritik altyapı kapsamında değerlendirilmekte olup dirençliliğinin artırılması gerekmektedir.

Kritik altyapı açısından bir diğer önemli konu iletişim sektöründeki veri merkezleridir. Bu merkezler en yoğun biçimde Marmara Bölgesi'nde yer almaktadır. Özellikle şiddetli yağış ve rüzgârlı gün sayısında artışın beklendiği bu bölgede söz konusu veri merkezlerinin dirençliliği önemli bir konudur.

Ulaşım ve İletişim Sektöründe Risk Analizi: Şiddetli Yağış ve Sıcak Hava Dalgası

Ulaşım ve iletişim sektörlerini etkileyen başlıca iklim tehlikeleri olan şiddetli yağışlara ve sıcak hava dalgalarına ilişkin olarak yukarıda tek tek ele alınarak incelenen farklı göstergeler iller bazında bir arada değerlendirilerek etki zincirleri oluşturulmuş; ardından bu değerlendirmeler iller bazındaki iklim projeksiyonları ile beraber ele alınarak ulusal ölçekte bir risk analizi ve modellemesi yapılmıştır. Analizde kullanılan etki zinciri Şekil 46'da sunulmaktadır.

Ulaşım sektöründe şiddetli yağışlara yönelik risk analizi için nüfus yoğunluğu, karayolu kullanım yoğunluğu, karayolu ve otoyol yüzeyinin il yüzölçümüne oranı, motorlu taşıt sayıları ve havalimanı, liman, YHT gibi kritik altyapıların yanı sıra illerdeki yerleşimin formu ve sürekliliği gibi öğeler maruziyet düzeyinin belirlenmesinde dikkate alınmıştır.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Yağış miktarı ve sıklığında artış	Sel ve taşkın	Nüfus yoğunluğu	Su yüzeyleri oranı	Yeşil şehir alanları oranı	Trafik güvenliğinde bozulma
	Şiddetli yağışlı gün sayısında artış	Karayollarında toplam yolcu taşımacılığı	1000 kişi başına otomobil sayısı	Mobil telefon abone sayısı oranı	Halk sağlığında bozulma
		Karayollarında toplam yük taşımacılığı	Nüfus artış hızı	Atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusu oranı	Ekonomik kayıplar: erişim, altyapı
		Karayolu ve otoyol yüzeyi oranı	Yaşanan toplam sel ve taşkın sayısı	Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu oranı	Acil servis erişiminde aksama
		Motorlu kara taşıt sayısı	Altyapının niteliği, drenaj özellikleri*	KDD ve TCDD tarafından projelendirmede dere yatağı geçişleri, drenaj ve sanat yapılarının meteorolojik veriye göre projelendirilmesi*	
		Sürekli şehir alanı oranı	Geçirgen olmayan karayolu asfalt yüzeyin en fazla olduğu iller*	Türel ve güzergah çeşitliliği*	
	Havalimanları, tren hatları, limanlar*	Çevredeki kapatılmış dere yatakları*	Afet Yönetim Planları*		
		Taşkın ve dere yatakları geçişlerindeki sanat yapılarının niteliği*	Kullanıcı bilgilendirme ve talep yönetimi*		
		Sulak alanlarda konumlanan ulaşım altyapıları*			

Şekil 46 Etki Zinciri: Ulaşım Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir.⁶

⁶ Bu göstergeler, karşılaştırılabilir veri yetersizliği nedeniyle risk analizlerinde kullanılmamıştır, ancak gelecekte yapılacak çalışmalarda dikkate alınmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Şiddetli yağış açısından duyarlılığı arttıran faktörler ise illerde su yüzeylerinin oranı, otomobil sahipliği, nüfus artış hızı, yaşanan sel ve taşkın sayıları olarak ele alınmıştır. Elbette altyapının niteliği ve drenaj özellikleri, çevredeki kapatılmış dere yatakları, taşkın ve dere yatakları geçişlerindeki sanat yapılarının niteliği, sulak alanlarda konumlanan ulaşım altyapılarının varlığı da duyarlılığı arttıracaktır. Ancak bunlar henüz illerimiz için karşılaştırmalı bir veri altyapısı olanağı olmayan göstergelerdir.

Uyum kapasitesi olarak yerleşimlerdeki yeşil alanlarının oranı, mobil telefon abone oranı, atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusu oranı, kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu oranı dikkate alınmıştır. Ülkemizde karayollarında ve demiryollarında KGM ve TCDD tarafından projelendirmede iklim koşullarına yönelik önlemler alınmakta olup, bu yönde bir uyum kapasitesi bulunmaktadır. Ancak bunlar iller bazında karşılaştırma olanağı olmayan konular olduğundan risk

analizinde kapsanmamış; etki zincirlerinde bilgi olarak vurgulanmıştır. Türel ve güzergâh çeşitliliğinin sağlanması da önemli bir uyum kapasitesi yaratacak; ayrıca Afet Yönetim Planlarının yapılması ile erken uyarı, bilgilendirme ve müdahale kapasitesi artabilecektir.

Bu veriler ışığında şiddetli yağış tehlikesine yönelik olarak mevcut dönem için elde edilmiş olan ve Şekil 47 ile sunulan ulaşım sektörü risk haritasına göre Marmara Bölgesi'nde İstanbul, Kocaeli, Yalova ve Tekirdağ illerinde yüksek risk olsa da, Sakarya ve Balıkesir illerinde risk en yüksek düzeydedir. Ege Bölgesi'nde Manisa ve Muğla; güneyde Mersin, Osmaniye, Hatay, Kahramanmaraş ve Diyarbakır; İç Anadolu'da ise Konya en yüksek riskli iller olarak öne çıkmaktadır. Kuzeyde ise Orta ve Doğu Karadeniz'de sürekli bir koridor biçiminde bir risk bölgesi oluştuğu görülmektedir.

Şekil 47 Mevcut Dönem Risk Haritası: Ulaşım Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi

Şiddetli yağış tehlikesi karşısında iletişim sektörünün risk analizinde de nüfus yoğunluğu ile yerleşim yapısı ve sürekliliği gibi benzer göstergeler kullanılmış; ayrıca kritik altyapı olarak değerlendirilen fiber optik kablo uzunluğu da maruziyet düzeyinde dikkate alınmıştır. Veri olmadığı

için değerlendirmeye alınmamış olmakla beraber, Şekil 48 ile sunulan etki zinciri şemasında görüldüğü üzere altyapının niteliği ve herhangi bir nedenle zarar görmesi sonucu yüzeye çıkmış olması da önemli bir konudur.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RİSK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Yağış miktarı ve sıklığında artış	Sel ve taşkın	Nüfus yoğunluğu	Sürekli şehir alanı oranı	Yeşil şehir alanlarının oranı	Ekonomik kayıplar: altyapı
		Fiber optik kablo uzunluğu	Su yüzeyleri oranı	Orman alanları oranı	Acil servis erişiminde aksama
	Şiddetli yağışlı gün sayısında artış	Sürekli şehir alanı oranı	Nüfus artış hızı	Mobil telefon abone sayısının oranı	Halk sağlığı
		İletişim altyapıları: Altyapının hasar görmesi veya çökmeler sonucu yüzeye çıkması*	Yaşanan toplam sel ve taşkın sayısı	Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun oranı	Havayollarında aksama ve trafik güvenliği sorunları
		İletişim altyapısını yoğun kullanan sektörler ve firmalar*	Altyapının niteliği, drenaj özellikleri*	Kanalizasyon şebekesi ile hizmet veren belediye nüfusunun oranı	
			Kanalizasyon ve yağmur suyu sistemi*	Projelendirmede drenaj konusuna verilen önem*	
			Geçirgen yüzey miktarı*	Altyapı planları*	
			Kapatılmış dere yatakları*	Afet Yönetim Planları*	
	Yüksek maliyetli fiber optik kablo altyapısının en fazla olduğu iller*	İnternet destek sistem ve planları*			

Şekil 48 Etki Zinciri: İletişim Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir⁷.

⁷ Bu göstergeler, karşılaştırılabilir veri yetersizliği nedeniyle risk analizlerinde kullanılmamıştır, ancak gelecekte yapılacak çalışmalarda dikkate alınmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

İllerde iletişim altyapısını yoğun kullanan sektörler ve firma sayısı gibi veriler de güvenilir karşılaştırılabilir veri altyapısı olması durumunda değerlendirmeye alınmalıdır. Uyum kapasitesi açısından projelendirmede drenaj konusunun kapsamı, ayrıca illerde internet destek sistemleri ve planlarının varlığı konuları da etki zincirinde vurgulandığı üzere önemlidir; ancak karşılaştırılabilir veri altyapısı söz konusu değildir.

Bu veriler ışığında şiddetli yağış tehlikesine yönelik olarak elde edilen iletişim sektörü risk haritası Şekil 49 ile verilmiştir. Buna

göre, Marmara ve Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki iki komşu il olarak Sakarya ve Düzce; Orta ve Doğu Karadeniz illeri olarak Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize; Ege Bölgesi'nde Manisa; güneyde Mersin, Osmaniye, Hatay, Kahramanmaraş, Diyarbakır ve Şırnak en yüksek riskli illerdir. Yüksek ve orta riskli iller de dikkate alındığında kıyı bölgelerde yoğunlaşma izlenmekte; iç bölgede Konya ve Kayseri'de görece yüksek risk görülmektedir.

Şekil 49 Mevcut Dönem Risk Haritası: İletişim Sektörü ve Şiddetli Yağış İlişkisi

Sıcaklık artışları ve sıcak hava dalgasına yönelik olarak ulaşım sektöründe yapılan risk analizinde maruziyeti belirlemede kullanılan göstergeler yine nüfus yoğunluğu ve kullanım yoğunluğu ile (kentsel ısı adası etkisi nedeniyle) yerleşim formunu içermektedir. Ayrıca şehirlerarası otobüs ve tren yolcu sayıları da analize olarak sağlayabilecek bir veri tabanı oluşturulduğunda dikkate alınmalıdır. Duyarlılık analizinde de yerleşimin formu, illerdeki karayolu ve otoyol yüzeyi oranı,

nüfus artış hızı ve toplu taşıma ile yürüme ve bisikletli ulaşım hakkında bilgi verebilecek bir gösterge olarak otomobil sahipliği dikkate alınmıştır. İller bazında karşılaştırılabilir veri olması durumunda otobüs doluluk oranları ve ortalama seyahat süreleri, otobüs iklimlendirme olanakları ve araç teçhizatı, trafik yoğunluğu, yol kaplama malzemesi ve ısıya etkisi, yol kenarı peyzaj özellikleri de değerlendirmeye alınmalıdır. Uyum kapasitesi açısından şiddetli yağış koşullarıyla benzer göstergeler kullanılmış

olup ayrıca gelecekte uyum kapasitesini arttırabilecek göstergeler olarak yerleşimlerde toplu taşıma araç doluluk oranlarına ilişkin düzenleme yapılmış da hazırlanan etki zinciri ile altı çizilmiştir (Şekil 50).

olması, taşıtlarda iklimlendirme ve araç dış yüzeyi koşulları, ağaçlıklı ve gölgelikli yolların varlığı, yol kenarı peyzaj özellikleri ve yol kaplama malzemesi gibi konuların

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RISK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Ortalama sıcaklık artışı	Sıcak hava dalgası	Nüfus yoğunluğu	Sürekli şehir alanı oranı	Nüfus artış projeksiyonu	Yolculuk konforunda ve sağlık koşullarında düşme
Aşırı sıcak gün sayısında artış	Ardışık sıcak gün sayısında artış	Karayollarında toplam yolcu taşımacılığı	Karayolu ve otoyol yüzeyi oranı	Yeşil şehir alanları oranı	Asfaltta erime
		Karayollarında toplam yük taşımacılığı	1000 kişi başına otomobil sayısı	Mobil telefon abone sayısı oranı	Trafik güvenliğinde bozulma
		Sürekli şehir alanı oranı	Nüfus artış hızı	Doluluk oranına ilişkin düzenleme, denetleme ve yaptırım*	Halk sağlığında bozulma
		Şehirlerarası otobüs ve tren yolcuları*	Otobüs doluluk oranları*	İklim duyarlı olarak yenilenmiş otobüs filosu: İklimlendirme ve araç çatı dış yüzeyi*	Acil servis erişiminde aksama
			Otobüs seyahat süresi ve uzunluğu*	Ağaçlıklı ve gölgelikli yollar*	
			Seyahat süresine etki eden trafik yoğunluğu*	Karayollarında iklimle göre farklılaşan yol malzemesi standartlarına ilişkin düzenleme*	
			Otobüs iklimlendirme koşulları ve diğer teknik özellikleri*	Yol kaplama malzemesi*	
			Karayolları kaplama malzemesi*	Yol kenarı peyzaj tasarım yaklaşımı*	
			Yol kenarı bitki örtüsü özellikleri*		

Şekil 50 Etki Zinciri: Ulaşım Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir⁸.

⁸ Bu göstergeler, karşılaştırılabilir veri yetersizliği nedeniyle risk analizlerinde kullanılmamıştır, ancak gelecekte yapılacak çalışmalarda dikkate alınmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Bu veriler ile yapılan risk analizi haritası Şekil 51 ile verilmiş olup, ulaşım sektöründe sıcak hava dalgası riski değerlendirilmiştir. Buna göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinin büyük kısmı çok yüksek riskli iller olarak ortaya çıkmıştır. Bu illere ek olarak Aydın, Bolu, Konya, Manisa, Mersin, Muğla

ve Tekirdağ da çok yüksek riskli iller arasındadır. Yüksek ve orta riskler de dikkate alındığında, ülkenin batı ve güney kuşağında bir yoğunlaşma görülmekte; doğu kesimi ve Karadeniz illeri genelinde sıcak hava dalgası kapsamında düşük risk düzeyi saptanmaktadır.

Şekil 51 Mevcut Dönem Risk Haritası: Ulaştırım Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

İletişim sektöründe sıcak hava dalgalarına yönelik risk analizinde de maruz kalan altyapılar ve kullanıcılar ile sıcaklıkta duyarlılığı arttıran göstergeler benzerdir. Ayrıca iller bazında karşılaştırılabilir bir veri olmasa da iletişim teknoloji ve araçlarının erken uyarı, acil yardım ve müdahalede etkin kullanımı önemli göstergeler olarak etki zincirine dahil edilmiştir. Havayolu taşımacılığının da iletişim altyapı ve olanaklarını yoğun kullanan bir sektör olduğu

dikkate alınarak değerlendirmelere dahil edilebilir. Uyum kapasitesi olarak da mikroklima ve soğutma etkisi açısından yerleşimlerde yeşil alanların varlığı, ayrıca mobil telefon kullanım oranları önemlidir.

Sıcak hava dalgası kaynaklı veri merkezi çökmesi ve yangın olasılıkları dikkate alındığında afet yönetim planlarının varlığı da elbette önemli bir kapasite bileşeni olup, bu bilgiler ışığında hazırlanan etki zinciri Şekil 52 ile sunulmuştur.

⁹ Bu göstergeler, karşılaştırılabilir veri yetersizliği nedeniyle risk analizlerinde kullanılmamıştır, ancak gelecekte yapılacak çalışmalarda dikkate alınmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

TEHLİKE		MARUZİYET	ETKİLENEBİLİRLİK		RİSK
İklim Sinyali	İklim Etkisi		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Ortalama sıcaklık artışı	Sıcak hava dalgası	Nüfus yoğunluğu	Süresiz şehir alanı oranı	Nüfus artış projeksiyonu	İletişim sinyallerinde kayıp
Aşırı sıcak gün sayısında artış	Ardışık sıcak gün sayısında artış	Fiber optik kablo uzunluğu	Karayolu ve otoyol yüzeyi oranı	Yeşil alanlar oranı	Yangınlar
		Sürekli şehir alanı oranı	Nüfus artış hızı	Mobil telefon abone sayısının oranı	Acil servis erişiminde aksama
		İletişim sistemleri*	İletişimin acil müdahale ve afet sırasındaki haberleşme için hayati önemi*	Afet Yönetim Planları*	Havayollarında aksama ve trafik güvenliği sorunları
		İletişim altyapısını yoğun kullanan sektörler ve firmalar*	İletişim altyapısını yoğun kullanan havayolu sistemleri*		

Şekil 52 Etki Zinciri: İletişim Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

* sembolü ile risk analizlerinde kullanılmayan göstergeler belirtilmiştir

Bu doğrultuda sıcak hava dalgası tehlikesine yönelik olarak yapılan iletişim sektörü risk analizi haritası Şekil 53 ile verilmiş olup, yine Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinin büyük kısmının çok yüksek ya da yüksek riskli iller olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Bu bölgeyle bitişik biçimde Kayseri, Konya, Mersin ve Niğde illerinde çok yüksek risk

tespiti dikkat çekicidir. Ayrıca Ege Bölgesi'nde Aydın, Denizli ve Manisa; Marmara Bölgesi'nde ise Tekirdağ ili çok yüksek riskli illerdir. Ulaşım sektöründe de tespit edildiği gibi, ülkenin doğu kesimi ve Karadeniz illeri genelinde sıcak hava dalgası kapsamında düşük risk düzeyi saptanmaktadır.

Şekil 53 Mevcut Dönem Risk Haritası: İletişim Sektörü ve Sıcak Hava Dalgası İlişkisi

10.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

Kritik altyapıların dirençliliği sağlanacak; iklim kaynaklı afetler esnasında ulaşım ve iletişimin hayati rolü de dikkate alınarak taşımacılık ve iletişim etkinliği ile yolcu sağlığı güvence altına alınacak; sera gazı emisyonları azaltım ile iklim değişikliğine uyum stratejileri arasında sinerji yaratılacaktır.

Ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınması ile halk sağlığı, güvenliği ve hayat kalitesi açısından hayati rol oynayan ulaşım ve iletişim sektörlerinde iklim değişikliği tehlikelerine karşı dirençliliğin sağlanması, yolcu sağlığının güvence altına alınması, pek çok ekonomik sektörü etkileyen taşımacılık ve iletişim faaliyetlerinin kesintisiz biçimde gerçekleşmesinin sağlanması son derece önemlidir. Ayrıca ulaşım ve iletişim, iklim tehlikeleri karşısında erken uyarı, müdahale, tahliye ve haberleşme olanakları açısından kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla iklim değişikliğine uyum eylemleri kapsamında bu sektörlerin uyumu, dirençliliği, etkin ve etkili işleyişi sağlanmalıdır.

Ülkemizde ulaşım sektörünün iklim değişikliğine etkisi kapsamlı biçimde ele alınmış, değerlendirilmiş ve sera gazı salımlarında önemli rol oynayan bu sektöre ilişkin olarak pek çok politika ve strateji belgesi ile mevzuatta sera gazı emisyonları azaltım strateji ve eylemleri benimsenmiştir. Ancak iklim değişikliğinin ulaşım sektörüne etkisi, bu etkiler karşısında sektörün dirençliliğinin sağlanması, bir başka deyişle uyum konusuna ilişkin eylemler sınırlı kalmıştır. Oysa sera gazı emisyonları azaltım ve iklim değişikliğine uyum stratejileri arasında sinerji potansiyeli yüksektir. Örneğin sera gazı azaltım stratejileri kapsamında ülkemiz politika belgelerinde benimsenmiş olan demiryollarını geliştirmek ve yolcu ile yük taşımada daha fazla pay

almasını sağlamak, ancak iklim tehlikeleri karşısında demiryollarının dirençli olması, kesintisiz yük ve yolcu taşımacılığını sağlayabilmesi, yolcu sağlığını güvence altına alabilecek bir hizmet düzeyini iklim koşullarını dikkate alarak sunabilmesiyle mümkün olacaktır. Benzer şekilde toplu taşıma sistemlerinin, bisiklet ve yaya koşullarının başlıca iklim tehlikeleri olan şiddetli yağış ile sıcak hava dalgalarından en az etkilenecek biçimde iklime uyumlu olması, bu türlerin kullanımını teşvik edebilecektir. Hatta kentsel raylı sistemlerin azaltım hedefini sağlamadaki kritik rolü gereği de bu altyapılar dirençliliği sağlanarak iklim tehlikelerinden korunmalıdır. Sera gazı azaltım açısından büyük önem taşıyan bir diğer konu hem ulusal/bölgesel ulaşım da hem kentsel ulaşım da türel çeşitlilik olup, bu eylem uyum kapasitesi açısından da stratejik öneme sahiptir: Çok-modlu, çok alternatifli, esnek bir ulaşım altyapı ve işletim sisteminin varlığı karayoluna ve otomobile dayalı ulaşım eğilimlerinin değiştirilmesini sağlayarak sera gazı salımını azaltırken, iklim tehlikesine bağlı acil durumlarda erişim ve taşıma taleplerini yönetebilmeyi ve yönlendirebilmeyi de sağlayan bir kapasite sunmaktadır.

Bu nedenle İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı'nda ulaşım ve iletişim sektörünün başlıca stratejik hedefi şu şekilde belirlenmiştir:

Kritik altyapıların dirençliliği arttırılacak; yolcu sağlığı ile taşımacılık ve iletişim faaliyetleri güvence altına alınacak; iklim değişikliği kaynaklı afetler esnasında etkin ve etkili ulaşım ve iletişim sağlanacak; isera gazı emisyonları azaltım ve iklim değişikliğine uyum stratejileri arasında sinerji yaratılacaktır.

Bu temel hedef doğrultusunda 4 stratejik alt-hedef belirlenerek bunların altında uyum eylemleri oluşturulmuştur:

Stratejik Hedef 1. Ulaşım ve iletişimde kritik altyapıların dirençliliğinin sağlanması.

Kritik altyapıların dirençliliğini arttırmaya odaklanan, teknolojik müdahaleler ve mühendislik çözümleriyle altyapıların iklim değişikliği tehlikelerine daha hazır ve dirençli olmasını sağlayan eylemleri içermektedir. Tüm altyapılar için dirençliliğin sağlanması gereği bulunmakla beraber, maruziyet düzeyine, yani kullanım yoğunluğuna göre bazı altyapılar ile bazı bölge ve koridorlar öncelikli olabilmekte, yeni gelişen teknolojilerin entegrasyonu ile dirençlilik arttırılabilmektedir. Ayrıca ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleri ile ekolojik koruma politikalarına hizmet eden altyapıların da korunması ve dirençliliğinin sağlanarak güvence altına alınması gereği bulunmaktadır. Bu iki ölçüt doğrultusunda bazı altyapılar kritik altyapılar olarak değerlendirilmekte olup ayrıntılı açıklamalar önceki bölümlerde verilmiştir. Dolayısıyla en yoğun kullanılan ve ülkemiz için stratejik önemi olan kritik altyapıların iklim tehlikeleri açısından yüksek riskli bölgeler de dikkate alınarak bazı iklim değişikliği tehlikeleri karşısında korunmaları ve dirençli hale getirilmeleri öncelikli eylem alanlarıdır.

Bu kapsamda bölgesel ulaşım, kentsel ulaşım ve iletişim altyapılarının dirençliliğine yönelik olarak 3 temel eylem belirlenmiştir.

İlk eylem kapsamında karayollarında, demiryollarında, limanlarda ve havalimanlarında geleceğe yönelik iklim projeksiyonları doğrultusunda gereksinim belirlenen kritik güzergâh ve altyapıların sel, taşkın, yangın, şiddetli rüzgâr ve fırtına risklerine karşı dirençli hale getirilmeleri öngörülmektedir.

Bu eylem doğrultusunda tüm altyapılar için mevcut durum değerlendirme ve gereksinim belirleme çalışması yapılması önemli adımlardan biri olacaktır. Bununla beraber, bu çalışma kapsamında yapılan bazı saptama ve değerlendirmeler

önceliklendirme ve etaplama çalışmalarına ışık tutacaktır.

Örneğin, karayollarının sel ve taşkına dirençliliğini arttırmaya yönelik olarak kullanım yoğunluğu yüksek olan ve aynı zamanda şiddetli yağışların en fazla beklendiği Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi ve Samsun ile beraber Doğu Karadeniz Bölgesi'nde karayollarında sel ve taşkına yönelik menfezler, tahliye pompaları, koruyucu bariyer ve siper gibi altyapı müdahaleleri hayata geçirilmelidir. Sıcaklık artışları ve sıcak hava dalgası tehlikesine ilişkin olarak ise bu iklim olaylarının en fazla beklendiği İç Anadolu Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi genelinde; özellikle de Konya-Mersin ve Adana-Osmaniye-Hatay koridorunda asfaltta erime/kusma tehlikesine karşı dirençli yol malzemesi kullanımı öncelikli bir müdahale olarak değerlendirilmelidir.

Ülke stratejilerinde önemli yeri olan demiryollarının da en fazla etkilendiği şiddetli yağışlardan kaynaklı sel ve taşkınlara karşı dirençliliği sağlanmalı gerek YHT ve HT güzergahlarında gerekse konvansiyonel hatlarda geleceğe yönelik iklim projeksiyonları doğrultusunda gereksinim belirlenen yerlerde koruyucu bariyer ve siper önlemleri hayata geçirilmeli, sensör ile izleme teknolojileri kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.. YHT ve HT hatlarında mevcut iklim koşulları için bu tür önlemlerin bulunması değerli bir kapasite bileşeni olup gelecek iklim projeksiyonları kapsamında gereksinim değerlendirilmelidir.

Demiryolu-feribot biçimindeki kesintisiz hizmet için de önlemler alınmalıdır. Özellikle Van Gölü'nde yaşanan sığlaşmanın demiryolu-feribot faaliyetini olumsuz etkilememesi için zaten ilgili kurumlarca planlanmış olan Van İskele Sahası deniz dibi taraması, rıhtım-rampa rehabilitasyonu gibi müdahaleler bu eylem kapsamında hızla hayata geçirilmelidir.

Denizyollarının geliştirilmesi de ülkemizin uzun yıllardır benimsemiş olduğu çok-modlu

ulaşım stratejisi açısından kritik bir konudur. Kocaeli, İstanbul ve Tekirdağ Limanları ile İzmir Aliağa Limanı'nda hem sel ve taşkın hem şiddetli rüzgâr ve fırtına risklerine karşı önlemler alınmalı; ayrıca ülke genelinde yurt içi ve yurt dışı feribot seferlerinde kullanılan araç teknik aksamına yönelik değerlendirmeler yapılarak iklim dirençlilikleri sağlanmalıdır.

Havalimanları da dirençliliğin artırılması gereken kritik altyapılardır. Şiddetli yağışlar ile şiddetli rüzgâr ve fırtına beklenen bölgelerde yer alan İstanbul, İzmir, Muğla ve Trabzon illerindeki havalimanlarında bu risklere karşı altyapı önlemleri alınmalı; ayrıca hem Milas-Bodrum Havalimanının Güllük Deltası ve sulak alanındaki konumu hem de Samsun Çarşamba Havalimanının konumu nedeniyle drenaj konusunda değerlendirmeler yapılmalı ve mühendislik önlemleri alınmalıdır.

İkinci eylem kentsel ulaşım altyapılarının dirençliliğine ilişkindir. Şiddetli yağış tehlikesi karşısında kentlerde taşıt ve yaya yolu akarsu geçişlerinde ilave yapısal elemanlar inşa edilmeli; katlı kavşaklarda tahliye pompaları yapılmalı, taşıt yollarının drenaj sistemleri iyileştirilmelidir. Bu eylem için pilot il seçimi yapılan risk analizi sonuçlarına göre belirlenebilir. Şiddetli yağış tehlikesinin ulaşım sektörüne etkileri açısından en yüksek riskli iller olan Balıkesir, Diyarbakır, Giresun, Hatay, Kahramanmaraş, Konya, Manisa, Mersin, Muğla, Ordu, Osmaniye, Rize, Sakarya, Samsun ve Trabzon illeri pilot projeler kapsamında değerlendirilebilir.

Sıcak hava dalgalarına karşı da kentsel ulaşım altyapılarının dirençliliğinin sağlanması ve dirençli malzeme kullanımı önemlidir. Sıcak hava dalgaları açısından ulaşım sektörü için en yüksek riskli iller olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri ile Aydın, Bolu, Hatay, Kahramanmaraş, Konya, Manisa, Mersin, Muğla, Osmaniye ve Tekirdağ pilot uygulamalar için değerlendirilmelidir.

Ayrıca rüzgâr ve fırtına tehlikesine karşı da yaya ve bisikletli ulaşımdan, otomobil ve toplu taşımaya kadar (deniz ulaşımı olanaklarını kullanan toplu taşıma türleri de dahil) altyapıların korunaklı ve dirençli hale getirilmesi önemlidir. Özellikle kıyı kentlerimizde yolların fırtınadan ve deniz dalgalarından korunmasını sağlayacak koruyucu bariyer ve siper önlemleri alınmalıdır.

Daha önce belirtildiği üzere kritik altyapı olan kentsel raylı sistem yatırımı yapmış olan yerleşimlerde bu altyapıların da her türlü iklim riskine karşı dirençli hale getirilmeleri gerekmekte olup, bu konu da söz konusu eylem kapsamında vurgulanmıştır.

Üçüncü eylem iletişim sektöründeki kritik altyapıların dirençliliğine yöneliktir. Yüksek maliyetli bir altyapı olarak fiber-optik kablo altyapısı başta olmak üzere tüm elektronik haberleşme altyapısı kritik bir altyapıdır ve iklim tehlikelerine karşı dirençli hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca iletişim sektöründeki veri merkezlerinin en yoğun biçimde yer aldığı Marmara Bölgesi'nde bu merkezlerin tüm iklim tehlikelerine karşı dirençliliği artırılmalıdır.

ULŞ1. Karayollarında, demiryollarında (YHT, HT ve konvansiyonel hatlar), liman ve havalimanlarında iklim projeksiyonları doğrultusunda ihtiyaç duyulan kritik güzergâh ve altyapıların iklim değişikliği kaynaklı risklere karşı dirençli hale getirilmesi.

ULŞ2. Kentlerdeki taşıt, bisiklet ve yaya yolları ile tüm toplu taşıma (raylı sistem, otobüs, deniz ulaşımı) altyapılarının iklim değişikliği kaynaklı risklere karşı dirençli hale getirilmesi.

ULŞ3. İletişim sektöründeki veri merkezlerinin, baz istasyonlarının ve elektronik haberleşme altyapısının iklim değişikliği kaynaklı afet risklerine karşı dirençli hale getirilmeleri.

Stratejik Hedef 2. Etkilenebilirlik düzeyi azaltılarak taşımacılığın ve yolcu sağlığının güvence altına alınması.

İlgili stratejik hedef hem altyapıların hem de kullanıcıların etkilenebilirliğini en aza indirmeyi amaçlamakta; çeşitli mühendislik önlemlerinin yanı sıra doğa-temelli çözümler ile yolcu sağlığını güvence altına almayı, ayrıca taşımacılık ve iletişimde kesintisiz hizmet sunumunun sağlanmasını öngören eylemleri içermektedir.

Sektörü etkileyen başlıca tehlikelerden şiddetli yağışlar, sel ve taşkınlar konusunda etkilenebilirliği arttıran faktörlerin başında kentleşmeye ve ulaşım ağlarının geliştirilmesine koşut olarak azalan geçirgen yüzeyler gelmektedir. Dolayısıyla, geçirgen yüzeylerin artırılması şiddetli yağışlarda yağmur suyunun emilimini artırarak yıkıcı etkiyi azaltacaktır. Bu nedenle kentsel yerleşimlerde, yol stabilizasyon koşullarını olumsuz etkilememesi koşuluyla yol, kaldırım, meydan ve otoparkların sert zeminlerinde geçirgenliği yüksek kaplama malzemesi kullanımı bu hedefe yönelik başlıca eylemlerden biri olarak belirlenmiştir.

Ayrıca kentlerde yeşil altyapılar yapılarak geçirgen yüzeyin artırılması da bu konuda etkili olacak eylem alanlarındandır. Yeşil altyapılar sadece yeşil alanlar değil, kentlerdeki yeşil çatılar (bu kapsamda toplu taşıma durak çatıları), yeşil cepheler, yol boyu ağaç ve peyzaj gibi öğeleri de içermektedir. Bu sistemlerin süreklilik içinde planlanması drenaj kanalları olarak işlev görmelerini de sağlayabilecektir.

Yeşil altyapıların yanı sıra mavi altyapılar da süreklilik içinde drenaj olanağı sağlayabilmektedir. Kentlerimizde çok sayıda akarsu yatağı zaman içinde kentleşme sürecinde kapatılmış olup, bu durum etkilenebilirlik düzeyini ciddi ölçüde arttırmaktadır. Bazı akarsu yataklarının kapatılarak asfalta dönüştürülmüş olması, şiddetli yağışlar esnasında bu yollarda ve dere yatağını bulamayan suyun hareketiyle

kentin çeşitli bölgelerinde taşkınlarla yol açmaktadır. Dolayısıyla tüm yerleşimlerimizde kapatılmış akarsu, dere ve kanalların yeniden görünür kılarak ve çevrelerinde peyzaj çalışmaları yapılarak yeşil ve mavi altyapı alanları olarak yerleşime kazandırılması da etkilenebilirliği azaltacaktır.

Yeşil ve mavi altyapılar drenaj kanalları oldukları gibi rüzgâr koridoru işlevi de görmekte ve sıcak hava dalgalarına karşı da etkilenebilirliği azaltabilmektedir. Bu nedenle söz konusu eylem kapsamında hem şiddetli yağışların hem de sıcak hava dalgalarının etkisini azaltmada yeşil ve mavi altyapılara vurgu yapılmıştır.

Sıcak hava dalgaları karşısında taşıtlardaki yolcu sağlığı kritik bir konudur. Bu nedenle bir diğer eylem olarak hem şehirlerarası yolcu taşımacılığında kullanılan otobüs ve minibüslerde, hem kentlerde toplu taşıma hizmeti veren araçlarda iklimlendirme ve havalandırma sisteminin bulunması sağlanmalı; araç tavanı dış yüzeylerinin yüksek ısıyı içeri geçirmeyen tür malzeme ve renk kullanımıyla yenilenmesi gibi önlemler hayata geçirilmelidir. Pilot bölge ve il olarak risk analizine göre sıcak hava dalgaları açısından ulaşım sektörü için en yüksek riskli iller olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri ile Aydın, Bolu, Hatay, Kahramanmaraş, Konya, Manisa, Mersin, Muğla, Osmaniye ve Tekirdağ öncelikli olarak değerlendirilmelidir.

Sıcak hava dalgasının yolcular üzerindeki etkisini azaltabilecek ve yangın riskine yönelik önlemleri içeren bir diğer eylem yollarda serin kaplama malzemesinin kullanımı ile peyzaj öğelerinin kullanımına ilişkindir. Taşıt yollarının yüzey ısını düşüren yol kaplama malzemesi (serin kaplama/«cooler pavements») kullanılarak yenilenmesi, karayollarında yüksek sıcaklık yaşanan bölgelerde ve kent içinde ısı adası etkisi yaşanan yerlerde değerlendirilmelidir.

Pilot bölge ve il olarak yukarıda sayılan illerin dikkate alınması uygun olacaktır.

Karayollarında yüksek sıcaklık yaşanan bölgeler, yangın riskinin de arttığı bölgelerdir. Dolayısıyla yangın riskini arttıracak yol boyu peyzaj öğelerinin belirlenmesi ve uygun alternatifleriyle değiştirilerek yenilenmesi de taşımacılık, iletişim ve yolcu sağlığı ile güvenliği açısından önemli bir konu olup, bu eylem kapsamına alınmıştır. Yol boyu peyzaj konusu ayrıca kentsel alanlarda korunaklı ve gölgelikli yol olanağı sağlama açısından da değerlendirilmelidir. Gerek taşıt gerekse yaya ve bisiklet yolları için ağaçlıklı ve korunaklı yol yapılması sıcak hava dalgalarından etkilenebilirliği azaltabilmektedir. Ayrıca bisiklet ve yaya yollarında bekleme yapılabilecek kesişim ve geçitlerde ağaçlık ya da yeşil çatı özelliği de barındıran malzemelerle korunaklı ve gölgeli alanlar oluşturulması sağlanmalıdır. Elbette bisiklet yolları açısından kökleri yol zeminini olumsuz etkilemeyecek peyzaj seçimi önemlidir.

Yolcu sağlığını güvence altına almayı hedefleyen bu eylem önerileri hayata geçirilirken, daha önce de belirtildiği üzere hareket kısıtlılığı olan (engelli, yaşlı, hamile, çocuklu, ayrıca çocuklar gibi) kullanıcıların gereksinimlerini dikkate alan “evrensel tasarım standartları” gözetilmeli, herkes için adil erişim ilkesinin gerekleri yerine getirilmelidir.

ULŞ4. Kentsel yerleşimlerde yol, kaldırım, meydan ve otoparkların sert zeminlerinde geçirgenliği yüksek kaplama malzemesi kullanımı.

ULŞ5. Kentsel yerleşimlerde yeşil ve mavi altyapılar ile geçirgen yüzey ve drenaj olanaklarının artırılması, sıcak hava dalgaları etkisinin azaltılması.

ULŞ6. Toplu taşıma araçları, okul servis taşıtları ve şehirlerarası yolcu taşımacılığında kullanılan otobüs ve minibüslerde iklimlendirme ve

havalandırma sistemlerinin bulunması, yüksek ısıyı içeri geçirmeyen tür malzeme ve renk kullanımıyla özel ve kamu toplu taşıma taşıt filolarının yenilenmesi.

ULŞ7. Karayollarında ve kent içi yollarda yüksek sıcaklık yaşanan yerlerde yüzey ısını düşüren kaplama malzemesinin değerlendirilmesi, ağaçlandırılmış ve korunaklı taşıt, bisiklet ve yaya yolları yapılması, yangın riskini artıracak peyzaj öğelerinin uygun alternatiflerle değiştirilmesi.

Stratejik Hedef 3. İklim kaynaklı afetler esnasında erişilebilirlik, iletişim ve tahliye olanaklarının geliştirilmesiyle acil durum yönetimi ve müdahale kapasitesinin artırılması.

İklim kaynaklı afetler esnasında acil durum yönetimi ve müdahale kapasitesinin artırılması için erişilebilirlik, iletişim ve tahliye olanaklarının geliştirilmesine yöneliktir. Bu kapsamda başlıca konu türel çeşitlilik altyapısı sunan bir ulaşım sistemi ve bu doğrultuda çok-modlu taşımacılıktır. Ülke genelinde türel çeşitlilik düzeyi ve türler (modlar) arası bütünleşme olanakları yüksek, esnek bir ulaşım altyapısı oluşturulması, bu kapsamda özellikle demiryolu ve olanaklı olan yerlerde denizyolu alternatiflerinin geliştirilmesi daha önce de belirtildiği üzere hem azaltım stratejilerine hizmet edecek hem de acil durumda yolculuk taleplerinin ve trafiğin etkin biçimde yönetilmesini sağlayacak, hızlı müdahale ve tahliye olanaklarını arttıracaktır. Örneğin Muğla ve Antalya illerinde 2021 Temmuz ayında yaşanan yangın tehlikesi sırasında denizden tahliye olanaklarının son derece önemli bir kapasite bileşeni olduğu anlaşılmıştır. Karayoluna bağımlı taşımacılık sisteminin değiştirilmesi bu nedenle azaltım ve uyum stratejileri arasında sinerji sağlayan bir eylemdir.

Aynı konu kentsel ulaşım için de geçerlidir. Kentlerde türel çeşitlilik ve türler arası bütünleşme olanaklarının geliştirilmesiyle

acil durumlarda müdahale ve tahliye kapasitesi de büyük ölçüde artmakta; acil durum trafik yönetimi etkin ve etkili kılınmaktadır.

Hem ülke genelinde hem kentlerde türel çeşitliliğin sağlanmasına yönelik bu eylem doğrultusunda demiryolu ve denizyolu ulaşımının geliştirilmesine yönelik yatırımlar yapılmalı; deniz kıyısındaki yerleşimlerde kentsel ulaşım kapsamında deniz ulaşımı alternatifleri geliştirilmeli; deniz ulaşımı ile karasal toplu taşıma sistemi ve mikromobilité ulaşım olarak bisiklet ve e-skuter gibi sistemlerin bütünleştirilmesi sağlanmalıdır. Benzer şekilde bisikletli ulaşım altyapısı da geliştirilmeli ve toplu taşıma ile bütünleştirilmelidir. Otomobil ile toplu taşımanın bütünleşmesi de bu eylem kapsamında dikkate alınması gereken müdahalelerdendir.

Kentlerde türel çeşitliliğin sağlanmasında gelişmiş ve nitelikli toplu taşıma sistemlerinin rolü son derece önemlidir. İklim tehlikelerinden özellikle sıcak hava dalgaları karşısında görece daha sağlıklı bir ulaşım olanağı ve yüksek hizmet düzeyi sağlayan raylı sistemlerin (elbette kentsel ulaşım talep tahminleri ile desteklenerek ve gerekçelendirilerek) planlanması bu kapsamda önemli bir konudur. Raylı sistemlerin yanı sıra dünya yazınında sıkça vurgulanan bir konu olarak kentsel ulaşım da acil durumda hızlı ve etkin bir alternatif olarak tahsisli otobüs yolları ve otobüs şeritleri türü uygulamaların yaygınlaştırılması da bu eylem kapsamında değerlendirilmelidir.

Türel çeşitlilik ve bütünleşik ulaşım müdahale ve tahliye kapasitesini arttıran, trafik yoğunluğu ve sıkışıklığı ile olası kazalar esnasında etkilenen kullanıcı sayısını azaltan bir kapasite bileşenidir. Bu kapsamda söz konusu türel çeşitlilik eylemi doğrultusunda akaryakıt taşımacılığında boru hattı altyapılarının daha kapsamlı kullanımı da değerlendirilmelidir. Özellikle

şiddetli fırtına ve yağışlarda, ayrıca sıcak hava dalgalarında akaryakıt taşıyan araçların iklim tehlikesi sonucu kaza yapması ciddi riskler yaratmaktadır. Karayolları zaten çok yoğun kullanılan bir ulaşım altyapısı olduğu için bu durumdan etkilenen kullanıcı sayısı, yani maruziyet düzeyi, yüksek olmaktadır. Bu tehlikeli akaryakıt maddelerinin boru hatlarıyla taşınmasının yaygınlaştırılması, çok-modlu taşımacılık hedefine katkı sağlayabileceği gibi, acil durumlarda karayolu ile müdahale ve erişim olanaklarının olumsuz etkilenme düzeyini de azaltabilecektir.

İklim kaynaklı afetler esnasında acil durum yönetimi ve müdahale kapasitesinin artırılmasını sağlayacak bir diğer eylem elbette Ulaşım İletişim ve İklim Değişikliği Acil Durum Eylem Planları hazırlanmasıdır. Bu planlar hem ülke düzeyinde hem de kentsel ölçekte hazırlanmalı; kırılgan gruplar öncelikli tutularak acil durum yönetiminin geliştirilmesi ilkesi benimsenmelidir.

Bu eylem kapsamında ulaşım ve iletişim altyapıları dikkate alınarak iklim tehlikelerine yönelik erken uyarı ve bilgilendirme sistemleri de geliştirilmeli; bu kapsamda uzun (15 günlük) orta (haftalık) ve kısa vadeli (günlük/saatlik) hava tahminleri ile her türlü iklim tehlikesine yönelik olarak erken uyarı ve bilgi sistemi farklılaştırılmalıdır. Erken uyarı kapasitesinin geliştirilmesi sürecinde, kritik ulaşım güzergahlarında rüzgâr ve diğer iklim sensörlerinin yaygınlaştırılması olanakları değerlendirilmelidir.

Erken uyarı ve bilgilendirme açısından Akıllı Şehir ve Akıllı Ulaşım Sistemleri de önemli araçlar olarak değerlendirilmelidir. Yolculuk güzergahı ve opsiyonlarına ilişkin uygulamaların iklim tehlikelerini ve acil durum bilgilendirmelerini içerecek biçimde, yolculuk taleplerini yönlendirecek özellikler ile geliştirilmesi de bu eylem kapsamında vurgulanan bir konudur.

Elbette hem bu tür akıllı şehir uygulamalarının hem de erken uyarı, acil durum bilgilendirme ve müdahale-tahliye kapasitesinin etkin kullanımı için iletişim sistemlerinin kesintisiz çalışması şarttır. Bu nedenle bu stratejik hedef kapsamındaki bir diğer eylem ilave enerji sunumuna yönelik altyapı destekleriyle veri merkezleri, internet, kamera, vb. iletişim araçlarının kesintisiz ve etkin biçimde faaliyet göstermesinin sağlanmasına yöneliktir.

ULŞ8. Hem ülke genelinde hem kentlerde ulaşım modlarının çeşitliliği ve modlar arası bütünleşme olanakları yüksek olan, esnek bir ulaşım altyapısı oluşturulması.

ULŞ9. İklim tehlikelerine yönelik erken uyarı ve ulaşım bilgilendirme sistemlerinin akıllı ve mobil uygulamalar da kapsama dahil edilerek geliştirilmesi.

ULŞ10. Veri merkezleri, sabit/mobil baz istasyonları, internet, kamera, vb. iletişim sistemlerinin kesintisiz çalışmasının sağlanması için ilave enerji sunumuna yönelik altyapı desteklerinin sağlanması

Erken uyarı ve acil durum yönetimi kapasitesinin yanı sıra planlama kapasitesinin geliştirilmesi de son derece önemlidir.

Stratejik Hedef 4. Ulaşım ve iletişim alanında iklim değişikliğine uyum hedefi doğrultusunda planlama yapma kapasitesinin geliştirilmesi.

Ulaşım ve iletişim alanında iklim değişikliğine uyum hedefi doğrultusunda planlama yapma kapasitesinin geliştirilmesine yönelik eylemleri içermektedir.

Bu kapsamda ulaşım ve iletişim sektörlerine ilişkin iki kapsamlı eylem belirlenmiş olmakla beraber, diğer sektörlerle ortaklaşan gereksinimlere yönelik yatay kesen eylem alanlarının bulunduğunu da belirtmek gerekir.

Planlama kapasitesinin geliştirilmesine yönelik ilk eylem ulaşım ve iletişimde

altyapıların dirençliliğini arttıracak, altyapı ve kullanıcıların iklim değişikliği tehlikelerinden etkilenebilirliğini azaltacak yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesidir. Bu kapsamda, daha önce belirtildiği üzere mevcut ÇED ve SÇD Yönetmelikleri, bu konuya ilişkin önemli ifade ve açıklamalar içermekte olup, planlanan yeni altyapı yatırımlarında iklim değişikliğinin yatırıma etkilerinin değerlendirilmesine; ayrıca uyum ve dirençlilik konularının Çevresel Etki Değerlendirmelerine, Stratejik Çevresel Değerlendirmelere ve fizibilite çalışmalarına dahil edilmesine yönelik ayrıntılı mevzuat düzenlemesi yapılmalıdır.

Yerel ölçekteki ulaşım planlama ve yönetimi konularına ilişkin olarak bisiklet yönetmeliğinin revize edilmesi gereği ile toplu taşıma hizmetlerinde kullanılan taşıtlara yönelik standartlar ve denetleme mekanizmaları içeren mevzuat çerçevesinin geliştirilmesi de bu eylem kapsamındadır.

Bir diğer kapsamlı eylem özellikle yereldeki planlama kapasitesinin geliştirilmesine ilişkindir. Yerel yönetimlerin ulaşım planlama çalışmalarında ve özellikle Kentsel Ulaşım Ana Planlarının hazırlanmasında kaynak olarak kullanılmak üzere tasarım rehberleri hazırlanmalıdır. Örneğin sokak ve caddelerde ağaçlıklı gölgelikli ve korunaklı yollar ile yeşil altyapıların oluşturulması yönünde tasarım rehberleri, ayrıca geçirgen yol kaplama malzemesinin kullanımına ilişkin rehber belgeler oluşturulması önemli kapasite geliştirme bileşenleri olacaktır. Ayrıca yerel düzeyde Kentsel Ulaşım Ana Planları, Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Planları (SUMP) ve Bisikletli Ulaşım Ana Planları (BİSUAP) kapsamında iklim değişikliğine uyum konusu muhakkak içerilmeli ve etkin stratejiler geliştirilmelidir.

Yukarıda belirtildiği üzere, diğer sektörlerle ortak kesen bazı eylem alanlarından da bahsetmek gerekir. Ulaşım ve iletişim sektörlerine özgü bir konu olmadığı için burada ayrı bir eylem olarak belirtilmemiş

olsa da ulusal ve yerel düzeyde kurumlar arası eşgüdümü sağlayacak kurumsal yapılanmanın oluşturulması ulaşım planlaması ve iletişim sistemlerine yönelik yatırım ve yönetim açısından elbette son derece önemlidir. Kentleşme sektörü açısından önemli bir konu olan kentsel altyapı planları ve taşkın yönetim planları oluşturulması kritik ulaşım ve iletişim altyapıları açısından da fayda sağlayacak bir kentleşme sektörü eylemidir. Ayrıca planlama kapasitesini artırmaya yönelik olarak iller, ilçeler ve mahalleler ölçeğinde düzenli olarak toplanacak, açık erişim olanağıyla paylaşılacak, büyük veri olanaklarını içerecek biçimde karşılaştırılabilir ve güvenilir veri altyapısının oluşturulması tüm sektörler için olduğu gibi ulaşım ve iletişim sektörleri açısından da son derece önemlidir. İklim değişikliği sonucu oluşan aşırı hava olaylarının ulaşım ve iletişim altyapılarına etkileri, müdahale ve uyum konularında ulusal ve yerel düzeyde meslek içi eğitimler verilmesi; toplumsal

farkındalık artırma kampanyaları ile tüm halkın iklim değişikliğinin ulaşım, erişim ve iletişim alanındaki etkileri konusunda bilgilendirilmesi de yatay kesen eylemler kapsamında yer alan ve ulaşım-iletişim sektörleri için de önem taşıyan eylemlerdir.

ULŞ11. Ulaşım ve iletişimde altyapıların dirençliliğini artıracak, altyapı ve kullanıcıların iklim değişikliği tehlikelerinden etkilenebilirliğini azaltacak yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi.

ULŞ12. Ulaşım planlarında kaynak olarak kullanılmak üzere sokak ve caddelerde yeşil altyapıların artırılmasına ve geçirgen kaplama malzemesinin kullanımına ilişkin tasarım rehberlerinin oluşturulması, Kentsel Ulaşım Ana Planları, Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Planları (SUMP) ve Bisikletli Ulaşım Ana Planları (BİSUAP) kapsamında iklim değişikliğine uyum stratejilerinin geliştirilmesi.

KAYNAKÇA: Ulaşım ve İletişim

BTİK (2022). Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin İl Bazında Yıllık İstatistik Bülteni, 2022. <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/yillik-il-istatistikleri/2023.pdf> adresinden alındı.

UAB (2011). Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023

UAB (2022). <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/bakanlik-yayinlari/ulasan-erisen-turkiye-171122.pdf> adresinden alındı.

UAB (2022). 2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı. <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/bakanlik-yayinlari/2053-ulastirma-ve-lojistik-ana-plani-rev.pdf> adresinden alındı.

UAB (2011). Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023.

SOSYAL KALKINMA

iklime uyum

11.1. GENEL ÇERÇEVE

İklim değişikliğinin etkileri; sosyal eşitlik ve insan hakları normları üzerinden birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü bu etkiler yeni yoksulluk alanları yaratmakta, eşitsizlikleri derinleştirmekte ve toplumun barınma, beslenme, sağlık ve yer değiştirme gibi sorunlarını artırmaktadır.

İklim değişikliği ülkelerin ortak kaygısı olmakla beraber bu mücadelede, devletlerin gerek emisyonların azaltılması gerekse etkilere uyum sağlanması politikaları açısından alacağı sorumluluklar sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. Uluslararası iklim müzakere zeminlerinde yoksul ve gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı önlem almak için gelişmiş ülkelerden özellikle finansman desteğialmaları gereklidir.

Yoksul ülkelerin iklim değişikliği nedeniyle yaşayacakları bu sorunlara devletler düzeyinde küresel politikaları harekete geçirerek çareler aramanın yanı sıra, toplumun/bireyin iklim krizinden etkilenebilirliğini azaltmak, uyum kapasitelerini güçlendirerek dirençliliği artırmak amacıyla neler yapılabileceğini tartışmak ve iklim değişikliğinin sosyal hayatı nasıl etkilediğine dair analizleri ülkelerin sosyal kalkınma politikalarını dikkate alarak yapmak ihtiyacı giderek öne çıkmaya başlamıştır. Çünkü iklim değişikliği ile mücadelenin hedef kitlesi bireyler ve toplumlardır.

İklim değişikliğine karşı toplumların etkilenebilirliğinin azaltılmasının, dirençliliğin ve uyum kapasitelerinin artırılmasının, ülkelerin sosyal kalkınma politikalarına etkisi hakkında yapılan çalışmalarda sosyal boyutun iklim değişikliğinin etkilerine uyum

sağlama politikalarının bütünleştirici önemli bir unsuru olduğu özellikle belirtilmektedir. Bu alandaki uluslararası literatür ve örnek uygulamalarda başlangıçta sosyal belirleyici olarak daha çok iklim değişikliğinin toplum sağlığına olan/olası etkileri ele alınmış, toplumun iş ve gelir kaybına az da olsa değinilmiş, sosyal eşitsizlikleri artıran diğer faktörlerin genelde ihmal edildiği görülmüştür. Bununla beraber güncel durumda, toplumun iklim değişikliğinden dolayı etkilenebilirlik unsurları olarak yoksulluk başta olmak üzere eşitsizlik odaklı sorunlar öne çıkmaya başlamıştır.

Tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de iklim değişikliğine uyum eylemine sosyal kalkınma politikaları açısından bakıldığında, bireylerin ve toplumun dirençliliğini ve uyumunu ölçmede bütünsel etkileşimin (makro ekonomik ve makro ekolojik politikalar ve tüm sektörlerle bütünleşme) varlığından bahsetmek, dolayısıyla iklim değişikliğini bir sosyal kalkınma meselesi olarak algılamak için henüz erkendir. Türkiye’ye ilişkin literatür taramalarında gerek ulusal gerekse yerel ölçeklerde konu ile ilgili araştırma sayılarının azlığı dikkat çekmektedir. Bu araştırmalarda kuramsal olarak çevre sosyolojisinin ele alındığı görülmekte olup, çevre sosyolojisinde kavramsal ve teorik gelişmeler ışığında bugün gündemde olan iklim sosyolojisi (ya da ‘sosyolojide iklim’) yaklaşımına değinilmediği anlaşılmaktadır. Ülkemizde iklim değişikliği ve sosyal kalkınma bağı teorik ve pratik düzeyde yeni yeni gündeme gelmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de iklim değişikliği ile mücadelenin sosyal kalkınma politika ve hedeflerine etkilerinin neler olabileceği ve topluma yansımalarının nasıl bir çerçevede

değerlendirilmesi gerektiği soruları henüz yeterince cevap bulmamıştır.

Sosyal kalkınma değerler dizisine iklim değişikliği boyutundan bakmak demek; meseleyi kritik önemde bir yapısal dönüşüm alanı olarak görmek demektir.

Sosyal kalkınma politikalarının; iklim değişikliği ile mücadelede birincil/doğrudan hedef olmadığı ancak daha geniş politikaları ve uygulamaları kapsadığı dikkate alındığında, toplumun iklime uyumunu ve özellikle savunmasız kesimlerin iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle oluşan/oluşacak afetler nedeniyle ortaya çıkacak yaşamsal kaygılarını gidermeyi odağına alan süreçlerin bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Bu durum iklim değişikliğinin bireye/çeşitli toplum kesimlerine etkilerinin belirlenmesi ve

uyum eylemi için yenilikçi strateji ve politikalar geliştirme ihtiyacını da beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de iklim değişikliği ve sosyal kalkınma bağlamında daha çok sosyal koruma ve yardım politikaları öne çıkmakta olup, iklim tehlikelerinin ardından toplumun ve özellikle muhtaç kesimlerin kayıp ve zararlarının karşılanması sağlanmaktadır. Türkiye’de iklim değişikliğine bağlı iklim değişikliği kaynaklı afetlerin önlenmesi ile ilgili üst politika yaklaşımlarının, daha ziyade ortaya çıkan krizi yönetmeye -tehlikeye odaklı- yönelik olduğu gözlemlenmektedir. Bu açıdan öncelikle afet sonrası yönetime odaklı mevzuat, politikalar, planlamalar ve uygulamalar gündemdedir. Ancak, iklim değişikliğine uyum eyleminin başarısı için risk yönetimi odaklı sosyal kalkınma politikalarının benimsenmesine ihtiyaç vardır.

11.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Toplumun iklim değişikliğine uyum eylemi için kapsayıcılık ilkesi esas olmalı, toplumun tüm kesimleri sürece dahil edilmelidir.

Türkiye’de iklim değişikliği ile toplumun gündelik yaşam ve gelecek beklentileri arasında bağ kurulmasına ve sosyal kalkınma politikalarının bu çerçevede değerlendirilmesine yönelik yasal ve kurumsal yapılar ve stratejik yaklaşımlar aşağıda incelenmiştir.

Türkiye’de iklim değişikliği ve sosyal etkilenebilirlik üzerine “Katılımcı Etkilenebilirlik Analizi” başlıklı öncü bir araştırma İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023) hazırlıkları çerçevesinde yapılmıştır.

“İklim Değişikliği Ulusal İletişim Stratejisi ve Eylem Planı’nda (2019)” iklim değişikliği ile mücadelede iletişim kurulması kritik ve öncelikli önem taşıyan özel hedef gruplar seçilmiş ve bu hedef gruplara özgü iletişim politikaları belirlenmiştir. Planda iklim mücadelesi için toplumun tüm kesimleriyle birlikte gerçekleştirilecek ortak çabalara, diyaloga ve iş birliğine dayalı bir yaklaşım ihtiyacı özellikle vurgulanmıştır.

1 Şubat 2022 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurulu’nda görüşülen “Küresel İklim Değişikliğinin Etkilerinin En Aza İndirilmesi, Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu” nüfusların iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarının hafifletilmesinin veya bunlara uyum sağlama kapasitesinin; gelir, ırk, sınıf, cinsiyet, finansal ve siyasi temsil gibi faktörlerle şekillendiğini, kırılgan toplum kesimlerinin etkilere daha çok maruz kalacağını, iklim değişikliğinden kaynaklanan risk faktörlerinin; ekonomik ve refah kaybına,

sağlığa zarara ve işgücü üretkenliğinde düşüşe, yoksulluğa ve istem dışı zorunlu göçe sebep olabileceği, ayrıca insana yakışır işin sağlanması için önemli zorluklar yaratabileceği vurgulanmıştır. Raporla, iklim değişikliğinin etkilerinin en aza indirilmesi ve bu etkilere toplumların ekonomik ve sosyal olarak uyum sağlaması için adil dönüşüm, adil geçiş, adil uyum kavramlarına açıklık getirilmiştir.

Üst düzey karar almada önemli bir kurumsal oluşum olan İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu’nun (İDUKK) bünyesinde bulunan 22 üyenin yanı sıra iklim değişikliğine uyum eylemini sosyal kalkınma politikaları çerçevesinde ele almak için bazı yeni kurumlara ihtiyaç öngörülebilir. İDUKK’un üyeleri arasında iklim değişikliğinin topluma ve sosyal kalkınmaya etkilerini ve bu bağlamda ihtiyaç duyulan uyum politikalarını yönlendirecek olan bazı bakanlıkların ve kurumların eksikliği göze çarpmaktadır.

İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu’nun daimî üyesi olması önerilen bir başka bakanlık Adalet Bakanlığı’dır. Adalet Bakanlığı T.C. İnsan Hakları Eylem Planı’nın uygulanmasından birinci derecede sorumlu olan bakanlıktır. Adalet Bakanlığı 2000’li yılların başından beri bu alanda çalışmaktadır (örneğin ilgili mevzuat: “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, 23 Kasım 2003 tarih ve 25298 sayılı RG.).

İklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarının basta çocuklar, kadınlar, engelliler ve yaşlılar olmak üzere kırılgan gruplar bakımından daha ağır sonuçlarının olması beklenmekte, bu etkileri azaltılması ve toplumun iklim değişikliğine uyumunun sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda alınacak tedbirlerin temel insan hakları olarak basta yaşam hakkı olmak üzere özel

hayata saygı hakkı, mülkiyet hakkı, seyahat özgürlüğü gibi birçok hakkı etkilemesi beklenmektedir.

T.C. İnsan Hakları Eylem Planı'nda ('Özgür Birey, Güçlü Toplum; Daha Demokratik Bir Türkiye', Mart 2021 Cumhurbaşkanlığı Genelgesi) "İklim değişikliğinin temel insan haklarına etkileri analiz edilecek ve sonuçlar kamu politikaları oluşturulurken dikkate alınacaktır" hedefi yer almıştır.

Bu hedef, Türkiye'de iklim değişikliği ile mücadelede sosyal boyutun hak temelli olarak ele alınması açısından ilk ve önemli bir açılım olup, bu hedef ile ilgili çalışmaların takibi ve uygulanması için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı sorumlu kurum olarak belirlenmiştir.

İnsan Hakları Eylem Planı'nda her bir faaliyetin öngörülen süre içinde gerçekleştirilmesi, ilgili faaliyetten sorumlu bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarının uhdesine verilmiştir. Sorumlu bakanlık veya kurum ya da kuruluşlar, ilgili faaliyetler kapsamında iş birliği yapacakları bakanlık, kurum ve kuruluşları belirleyecektir"¹⁰ düzenlemesine yer verilerek bu Planda yer alan toplam 393 faaliyetin gerçekleştirilmesinden sorumlu kurumlar görev ve yetki alanları göz önünde bulundurularak belirlenmiş olup sorumlu kurumların koordinesinde ilgili tüm Bakanlık, kurum ve kuruluşların iş birliğinde faaliyetlerin hayata geçirilmesi öngörülmüştür.

Bu bağlamda, iklim değişikliği konusunun disiplinlerarası ve çok yönlü/aktörlü olması nedeniyle söz konusu iklim değişikliği ile faaliyet ile ilgili çalışmaları bütüncül bir bakış açısıyla ilgili tüm paydaşların katılımı ve iş birliği ile etkin ve süreklilik arz edecek biçimde yürütmeye ve koordine etmeye yetkili ve sorumlu kurum olarak Çevre,

Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı belirlenmiştir.

Toplumsal refah hakkının diğer bir görünümünü oluşturan sağlıklı ve yaşanabilir çevre hakkı insan haklarını güvence altına alan temel insan hakları belgelerinde özel olarak güvence altına alınmamasına rağmen uluslararası çevrelerde de bu hakkın temel bir insan hakkı olduğu ve dolayısıyla temel insan hakları belgelerinde güvence altına alınması yönündeki görüşün giderek yaygınlaştığı ve kabul gördüğü gözlemlenmektedir. Bu kapsamda Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Yürütme Komitesi'nde (CDDH) İnsan Hakları ve Çevre Yazım Grubu (CDDH-Env) oluşturulmuş olup, uluslararası toplantıların takibi halihazırda Adalet Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nca gerçekleştirilmektedir. Adalet Bakanlığı'nca önümüzdeki dönemlerde iklim değişikliğiyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere ulusal düzeyde ve uluslararası merciler önünde iklim değişikliğinin insan hakları boyutu yönüyle başvurularda artış söz konusu olabilecek olup, Anayasa Mahkemesi ve AİHM başta olmak üzere diğer uluslararası insan hakları mekanizmaları tarafından verilecek kararlarının sonuçları itibarıyla iklim değişikliğiyle ilgili olarak belirlenecek politikaları etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

2 Şubat 2022 tarihinde yayımlanan Tarımsal Kuraklıkla Mücadele ve Kuraklık Yönetimi Çalışmaları Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararında yer alan Tarımsal Kuraklık Strateji ve Eylem Planı'nda "Plan ile ekonomik ve sosyal desteklere yönelik her türlü tedbirin alınacağı" ifade edilmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2022).

Ekim 2021'de yapılan 1. Su Şurası'nda kuraklığa dayanıklı çeşitlere ait tohumlukları kullanarak üretim yapan çiftçilerin desteklenmesine yönelik kararlar mevcuttur.

¹⁰ 2021/9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi, 30Nisan 2021 tarih ve 31470 sayılı RG.

Kuraklığın etkilerini en aza indirmek için tarım üreticilerine yönelik olarak ilgili mevzuat olan “2090 Sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun ve Uygulamaları” ve “4081 Sayılı Çiftçi Mallarının Korunması Hakkında Kanun ve Uygulamaları” çerçevesinde Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından işletilen destek mekanizmaları uygulamadadır. Doğa kaynaklı afetlerden etkilenen çiftçilerin tarımsal kredi borçlarının ertelenmesine imkân sağlayan bazı yasal düzenlemeler de yürürlüktedir. Ayrıca illerde kuraklıktan zarar gören üreticilere Türkiye Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM) zarar tazminatı kapsamında ödemeler yapılmaktadır. Daha çok üreticinin TARSİM Havuzuna kaydolması ayrıca teşvik edilmektedir.

Doğa kaynaklı afetlerin yaşandığı bölgelerde afetzedelere yönelik sosyal hizmet müdahalelerine dair yürürlükteki yasal dayanak 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’dur.

Kasım 2021’de Türkiye’nin Paris Anlaşmasına taraf olmasını takiben beyan edilen “2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi” doğrultusunda, iklim değişikliği ile mücadele mevzuatı ve politikalarının altyapısını oluşturmak amacıyla Şubat 2022’de

toplanan ilk İklim Şurası’nda toplumun iklim değişikliğinden etkilenebilirliği ve uyumu doğrudan ve kapsamlı olarak ilk kez “Göç, Adil Geçiş ve Diğer Sosyal Politikalar Komisyonu”nda ele alınmıştır. Bu komisyon, toplumun iklim değişikliğinden etkilenebilirliğini ve uyumunu çeşitli sosyal belirleyiciler ve sosyal eşitsizlik (göç, yoksulluk, gelir dağılımı, kadın ve erkek fırsat eşitsizliği vd.) unsurlarıyla birlikte ele alarak çalışmış, iklim değişikliği ile mücadele ile sosyal koruma ve sosyal hizmetler bağı kurulmuş ve bu konularda çok sayıda tavsiye kararı alınmıştır.

Şura’nın diğer Komisyonları tarafından da iklim değişikliği ile mücadelenin sosyal boyutu ele alınmış ve bu yönde bazı tavsiye kararları alınmıştır. Şura’nın İklim Değişikliğine Uyum Komisyonu’nun “İklim değişikliğinin etkilerine karşı toplumsal dirençliliğin sağlanması doğrultusunda uyum eylemleri tespit edilmeli ve uygulanmalıdır” kararı ve Yerel Yönetimler Komisyonu’nun “Yerel düzeydeki afetlerde kriz yönetiminden risk yönetimi modeline geçilmeli ve bu kapsamda gerekli olan beşerî, idari, finansal kapasite geliştirilmeli ve mevzuat kapsamı güçlendirilmelidir” kararı bunlardandır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

11.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Sosyal eşitsizlik ve adaletsizlikler, cinsiyet, yaş, engellilik, yoksulluk, geçim sıkıntısı gibi demografik ve sosyo-ekonomik etkenler, insanların iklim tehlikelerine maruziyeti ve etkilenebilirliklerini şekillendirmektedir.

Türkiye’de iklim değişikliğinin toplum kesimlerine etkilerini analiz etmek için temelde ihtiyaç duyulan husus; sosyal belirleyicilerin durumu (eşitsizlik/hakkaniyet, gelir dağılımı/yoksulluk, eğitimde fırsat eşitliği, işsizlik/iş kaybı), savunmasız grupların hangi kesimler olduğu ve insanların iklim değişikliğinin etkilerine karşı uyum kapasitesini etkileyen sonuçları (can, mal kaybı, beslenme, barınma sorunları, sağlık vb.) hakkında ayrıntılı ve güvenilir bir resim çıkarmaktır. Bu etkilenmelerin sonuçları aynı zamanda çeşitli sektörler göre de farklı konularda ve ölçülerde olmaktadır.

İklim değişikliğine karşı alınan tedbirler ve politikalar nedeniyle meslekleri yok olacak ya da içeriği değişecek olan ve işlerini kaybetme riski ile karşı karşıya gelen işçilere ve oluşabilecek yeni kırılgan gruplara yönelik sosyal kalkınma politika tasarımlarının adil geçiş perspektifiyle yapılması gerektiği ayrıca önemlidir. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 86’ncı maddesine istinaden çalışma hayatının düzenlenmesi ve istihdamın geliştirilmesi konusu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın sorumluluk alanına girmektedir. Bu kapsamda, iklim değişikliğinin doğrudan ve dolaylı etkilerine bağlı olarak çalışma hayatına ilişkin analizler yapmak, mevzuatta gerekli düzenlemeleri yapmak ve uygulanmasını izlemek; sektörleri, sendikaları, ilgili kurum ve paydaşlar ile iklim değişikliğinden ve yeşil dönüşüm süreçlerinden etkilenecek kişi ve grupları bilgilendirmek ve karar alma ve

uygulama süreçlerini katılımlarını sağlamaya yönelik tedbirleri almak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının sorumluluğundadır. Bu sorumlulukla Bakanlık, iklim değişikliği ve yeşil dönüşümün çalışma hayatına yansımaları odaklı olarak adil geçiş farkındalığının artırılmasına, bu sürecin tasarlanmasına ve ilgili faaliyetlerin koordinasyonuna yönelik çalışmalara başlamıştır.

Bu çalışmaların önemli bir bileşenini, 16/7/2021 tarihli ve 31543 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2021/15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile oluşturulan Yeşil Mutabakat Çalışma Grubuna yardımcı olmak amacıyla kurulmuş olan ‘Adil Geçiş Politikaları İhtisas Çalışma Grubu’ oluşturmaktadır. Diğer taraftan, işgücü piyasalarında yeşil dönüşüm sağlanmasına, adil geçiş politikalarının geliştirilmesine ve paydaş katılımının sağlanmasına yönelik çalışmalar da Bakanlıkça devam etmektedir. Bu gelişmeler dikkate alındığında;

İklim değişikliği ve yeşil dönüşümde adil geçiş konusunun önemi ve özelde işgücünün yetiştirilmesi, istihdam, sosyal koruma, iş sağlığı ve güvenliği başlıklarındaki rolüne istinaden, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu’nda yer alması önem arz etmektedir.

Türkiye’de yağışların normalin altına düşmesi ya da şiddetli yağışların meydana gelmesi, farklı toplum kesimlerini ve özellikle kırılgan grupları oldukça etkilemektedir ve bu etkilerin tespiti de oldukça önemlidir.

Plan hazırlık sürecinde sosyal kalkınma anlamında iklim değişikliğinin etki analizlerinde ihtiyaç duyulan detaylı verilere ulaşılamamış olması nedeniyle risk analizleri yapılamamış, ancak bu çalışmaların ilerleyen dönemlerde yapılabilmesi durumunda yol göstermek amacıyla ihtiyaç

duyulan verilere dair yeni/ek gösterge setleri belirlenip ve Tablo 7 ile verilmiştir.

Türkiye’de iklim değişikliğinin sosyal kalkınma üzerindeki etkilerinin kapsamlı

ve bütüncül yaklaşımla geliştirilmesi için bu göstergelere ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaca

cevap verecek ve uygulamaları destekleyecek bir dizi araştırmacının yapılması ve teşvik edilmesi önemlidir. Risk analizlerinin tablolarda yer alan göstergelere dair veriler temin edildikten sonra yapılması daha anlamlı olacaktır.

Tablo 6 Kuraklık Risk Analizi için Önerilen Gösterge Seti

Tehlike		Maruziyet	Etkilenebilirlik		Risk
İklim Sinyali	Fiziksel Etki		Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Toplam yağış miktarında azalma	Meteorolojik kuraklık Hidrolojik kuraklık Tarımsal kuraklık	Kişi başı milli gelirin düşmesi (Tarım) Aile tarım (mikro) İşletmeleri (küçük aile çiftçileri) Çiftçi kayıt sistemine kayıtlı kadın çiftçi Tek ebeveynli hane (cinsiyet) 65 + kadın nüfus İşsiz nüfus (meslek kayıtlı/kayıtsız, yaş, cinsiyet) Doğal kaynaklardan geçimini sağlayan yoksul nüfus Savunmasız azınlık Hamile kadınlar	Mevsimlik/geçici tarım işçisi (yaş, cinsiyet) 15-49 çalışma çağındaki nüfus Çoban nüfusu Sosyal yardım alan nüfus (yaş, cinsiyet) Aynı yardım alan aile sayısı Nakdi yardım alan aile sayısı Yoksul nüfus (yaş, cinsiyet) Mahsul verimindeki değişiklik oranı Maladaptasyon yaratan yatırımlar İstindamin tarımda mikro işletmelerde dağılımı (yaş, cinsiyet) Halk sağlığı Mahsul veriminde değişiklik (Ürün için yeterli su olmaması) Kadın çalışan nüfus sektörel kategorilere göre (tarım ve alt sektörleri (balıkçılık, sütçülük, gıda vd.)) Küçük sera çiftçileri Amaç dışı tahsis edilen tarım alanları (ha) Sulama sistemlerinde düşük verimlilik Mevcut mevzuatta kısıtlar Savunmasız kesimler hakkında yerel kurumlarda veri eksikliği	Kent kırsalında ekilebilir alan BB’lerde tarıma katılımlı sağlanan alan (arazi örtüsü) TÜİK sürdürülebilir kalkınma göstergeleri (2020) ve yeni üretilecekler Çevresel Göstergeler Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi Yoksul nüfus oranı Yetersiz beslenen nüfus oranı TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması Tarımsal biyoçeşitlilik Genç çiftçi sayısı Girdi (yem, vb.) fiyatlarında istikrar ve denetim Ürün çeşitliliğine uyum sağlayan çiftçi nüfusu Yüksek lisanslı nüfus (master, doktora) İyi tarım uygulamaları yapan küçük çiftçi işletme sayısı Organik tarım uygulayan küçük çiftçi sayısı Çiftçilerin susuzluğa dayanıklı ürün yetiştirme kapasitesi Tarım Bölgelerinde çiftçi destek miktarı Sosyal hizmetler uzmanı sayısı TARSİM sigorta havuzuna kayıtlı çiftçi (cinsiyet) Tarım araştırma enstitüleri sayısı Tarım kooperatifleri (kadın kooperatifleri vb.) Kadim bilgiler ile ilgili projelerin sayısı Akıllı tarım projeleri Yerel iklim eylem planlarında sosyal etkilenebilirliğin ele alınması Tarımda dijital politika ve uygulama araçları Akıllı tarım projelerine verilen devlet desteği Bu konulara ayrılan finansman imkanları Mobil telefon/internet kullanma oranı (cinsiyet dağılımı göz önüne alınarak) Beladiye meclislerine kadın temsili Adil uyum projeleri	Su kıtlığı Gıda kıtlığı Geçim sıkıntısı İş kaybı Gelir kaybı, geçim sıkıntısı Barınma sorunu Beslenme sorunu, gıdaya erişim Sağlık sorunu Eğitsizliğin derinleşmesi Üretimde düşüş nedeniyle göçe zorlanma Aile fertlerinin eğitime erişimi Soğutma ödemelerinin yüksekliği

Tablo 7 Şiddetli Yağış Risk Analizi için Önerilen Gösterge Seti

İklim Sinyali	Tehlike	Maruziyet	Etkilenebilirlik		Risk
			Duyarlılık	Uyum Kapasitesi	
Toplam yağış miktarında azalma	Meteorolojik kuraklık Hidrolojik kuraklık Tarımsal kuraklık	Kişi başı milli gelirin düşmesi (Tarım) Aile tarım (mikro) işletmeleri (küçük aile çiftçileri) Çiftçi kayıt sistemine kayıtlı kadın çiftçi Tek ebeveynli hane (cinsiyet) 65 + kadın nüfus İşsiz nüfus (meslek kayıtlı/kayıtsız, yaş, cinsiyet) Doğal kaynaklardan geçimini sağlayan yoksul nüfus Savunmasız azınlık Hamile kadınlar	Mevsimsik/geçici tarım işçisi (yaş, cinsiyet) 15-49 çalışma çağındaki nüfus Çoban nüfusu Sosyal yardım alan nüfus (yaş, cinsiyet) Aynı yardım alan aile sayısı Nakdi yardım alan aile sayısı Yoksul nüfus (yaş, cinsiyet) Mahsul verimindeki değişiklik oranı Maladaptasyon yaratan yatırımlar İstindamin tarımda mikro işletmelerde dağılımı (yaş, cinsiyet) Halk sağlığı Mahsul veriminde değişiklik (Ürün için yeterli su olmaması) Kadın çalışan nüfus sektörel kategorilere göre (tarım ve ait sektörleri (balıkçılık, sütçülük, gıda vd.)) Küçük sera çiftçileri Amaç dışı tahsis edilen tarım alanları (ha) Sulama sistemlerinde düşük verimlilik Mevcut mevzuatta kısıtlar Savunmasız kesimler hakkında yerel kurumlarda veri eksikliği	Kent kırsalında ekilebilir alan BB'lerde tarıma katılımı sağlanan alan (arazi örtüsü) TUIK sürdürülebilir kalkınma göstergeleri (2020) ve yeni üretilecekler Çevresel Göstergeler Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi Yoksul nüfus oranı Yetersiz beslenen nüfus oranı TUIK Yaşam Memnuniyeti Araştırması Tarımsal biyoçeşitlilik Genç çiftçi sayısı Girdi (yem, vb.) fiyatlarında istikrar ve denetim Ürün çeşitliliğine uyum sağlayan çiftçi nüfusu Yüksek lisanslı nüfus (master, doktora) İyi tarım uygulamaları yapan küçük çiftçi işletme sayısı Organik tarım uygulayan küçük çiftçi sayısı Çiftçilerin susuzluğa dayanıklı ürün yetiştirme kapasitesi Tarım Bölgelerinde çiftçi destek miktarı Sosyal hizmetler uzmanı sayısı TARİSİM sigorta havuzuna kayıtlı çiftçi (cinsiyet) Tarım araştırma enstitüleri sayısı Tarım kooperatifleri (kadın kooperatifleri vb.) Kadim bilgiler ile ilgili projelerin sayısı Akıllı tarım projeleri Yerel iklim eylem planlarında sosyal etkilenebilirliğin ele alınması Tarımda dijital politika ve uygulama araçları Akıllı tarım projelerine verilen devlet desteği Bu konulara ayrılan finansman imkanları Mobil telefon/internet kullanma oranı (cinsiyet dağılımı gözetenerek) Beladiye meclislerine kadın temsili Adil uyum projeleri	Su kıtlığı Gıda kıtlığı Geçim sıkıntısı İş kaybı Gelir kaybı, geçim sıkıntısı Barınma sorunu Beslenme sorunu, gıdaya erişim Sağlık sorunu Eğitsizliğin derinleşmesi Üretimde düşüş nedeniyle göçe zorlanma Aile fertlerinin eğitime erişimi Soğutma ödemelerinin yüksekliği

İklim değişikliğinin etkilenebilirlik ve risk yönetimi müdahaleleri kapsamında toplumun uyumu için çeşitli kesimlerin sosyal etkilenebilirlik profillerinin net bir şekilde anlaşılması amacıyla yüzyılın başından bu yana uluslararası uzman kuruluşlar nezdinde ve bazı ülkelerde teori ve politika düzeyinde araştırmalar ve çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda iklim tehlikeleri ve meydana gelen afetlerin kırılgan nüfus gruplarının üzerindeki etkisini değerlendirmek için çok

sayıda metodoloji kullanılmaktadır. Bununla beraber sosyal etkilenebilirlik metodolojilerinin iklim değişikliği ve afet risk yönetimi süreçleri ile sistematik olarak bütünleştirildiğini söylemek için henüz erken olduğu görüşü genel geçer bir durumdur.

İklim değişikliğinin risk değerlendirmelerine konu olan birçok çalışma, standartlaştırılmış, karşılaştırılabilir ve ölçülebilir etkilenebilirliğin sosyal boyutlarından yoksun kalmaktadır. Bu durumda genelde iklim değişikliğinin 'tehlike

değerlendirmeleri' ile sınırlı olan bu çalışmalarda iklim değişikliğinin toplum kesimlerini birçok açıdan nasıl etkilediğini ve gelecekte nasıl etkileyeceğini doğrudan ölçmenin oldukça zor olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla gelinen noktada risk analizlerinin sağlıklı yapılması için önemli bir kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir dizi faktörü bir arada içermesi nedeniyle sosyal etkilenebilirliğin basit bir şekilde tanımlanamaması risk analizini zorlaştırmaktadır. Örneğin; sosyal etkilenebilirliğin afetler vuku bulduğunda görünür hale gelmesi, göstergelerin belirsizliği gibi (örneğin yoksulluk göstergeleri önceliklendirilirken, afetlerden zengin hanelerin de önemli ölçüde etkilenebileceğinin hesaba katılmaması), ya da insanları daha az (sosyal ekonomik statü gibi) veya daha çok kırılganlık (engellilik gibi) konumuna getiren koşullarla ilgili bireysel karakteristikleri ölçmeye olan ihtiyaçlar gibi bir dizi faktörün bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir.

İklim tehlikeleri ve afetlerin, insanların yaşadığı bölgelerde vuku bulması açısından bakıldığında bazı durumlarda mekânsal konum da tek başına yeterli olmamakta olup, mekansal analizlerin bir dizi genel faktör ile birlikte ele alınarak etkilenebilirlik ve risk analizleri yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin bir hanenin kıyı bölgesinde ya da nehir yatağında olması iklim tehlikelerine maruziyeti gösterebilir, ancak o hanenin sosyo-ekonomik durumu (yoksulluk, eşitsizlik, kaynaklara erişim, sigortalanma vb.) iklim tehlikelerine karşı duyarlılığını ve uyum sağlama koşullarını olumlu ya da olumsuz yönde değiştirebilir.

Özellikle tarımsal üretimde yer alan kadın çiftçiler, gıda üretim sürecine dahil olan kadınlar ve ayrıca yoksul kesimde yer alan kadınlar ve kız çocukları iklim değişikliğinden kaynaklanan etkilerle karşı karşıyadır. Bu nedenle belirlenen göstergelerin ve göstergelere bağlı olarak oluşabilecek

etkilerin cinsiyet ayrımında analiz edilmesinin yararlı olacağı açıktır.

Türkiye'de toplumun iklim tehlikelerinden etkilenebilirliği ve risklerin analiz edilmesi için veri yönetimi açısından en temel kısıtlar aşağıda sıralanmıştır:

- Geleneksel olarak üretilen ve daha çok demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ortaya koyan verilerin kapsayıcılığı sınırlıdır. Bu veriler hizmetlerin güvenli planlanmasına cevap vermemektedir.
- Sosyal koruma/yardım/hizmet politikaları bağlamında mevcut verilerle risk analizi yapmak yeterli değildir. Gerekli verilerin temini için risk bileşenlerinde yeni göstergelere ihtiyaç vardır.
- Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ve değerlendirilmesine dair bazı politikalar doğrultusunda elde edilen verilerin iklim tehlikelerinin azaltılmasını desteklemediği görülmüştür. Bu veriler iklim dostu olmayan göstergeler doğrultusunda üretilmiştir. Örneğin sosyo-ekonomik gelişmişliğe destek olarak SEGE verilerinin bazıları iklim dostu olmayan (SEGE/Kırsal Kesim Asfalt-Beton Köy Yolu Oranı¹¹; sosyal yardımlar kapsamında yakacak için kömür yardımı verilen hane sayısı¹² vb.) göstergelerle üretilmiştir.
- Her ne kadar sosyal etkilenebilirlikleri ölçmek için statik nicel yaklaşımların yeterli olmadığı, önemli olanın etkilenebilirliğin dinamik olan doğasını yakalamak olduğu literatürde vurgulansa da uygulamadaki temel kısıt bütüncül bakış açısı eksikliği ve beraberinde gelen veri temini sorunlarıdır.
- Genelde sosyal etkilenebilirlik endeksleri için geliştirilen tipolojiler bazen doğrudan iklim tehlikelerine özgü olarak bir

¹¹ "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017", Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Ankara, 2019.

- hanenin kıyı bölgesinde veya bir nehir taşkın yatağında bulunmasının yaratacağı etkilenebilirliğe özgü olabilmektedir. Ancak bu kırılganlık analizleri aynı zamanda toplum kesimlerinin yoksulluk, sağlık, emek, kaynaklara erişim gibi hakkaniyete ve eşitliğe odaklı sınıflandırmalarla birlikte değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmeler literatürde bir dizi özel/spesifik göstergeyle ölçeklendirilerek elde edilen sosyal etkilenebilirlik endekslerinin kullanılması ile yapılmakta olup, bu uygulamalar birçok ülkede oldukça yaygın kullanımdadır. Bunlar daha çok teori odaklıdır, veri odaklı olanlarının kısıtlı olması zorlukların başında gelmektedir.
- İklim değişikliğine karşı kırılgan kesimlere duyarlı veri üretimi her politikanın, her sektörün uygulamasının ve hizmetinin etkisinin farklı olabileceği üzerinden işlerlik kazanmaktadır. Kırılgan kesimlere ait verilerin üretimi bu farklılıkların sayısal olarak görülmesine ve eşitliği sağlamaya dönük politikaların oluşturulmasına yöneliktir. Verilerin bu yaklaşımla üretilmesi ihtiyacı vardır.
 - Sosyal etkilenebilirlik ve risk analizlerinde bir başka önemli zorluk, araştırmalarda kırılganlığı etkileyecek faktörlerin ve uyum kapasitesinin genellikle tekil nicel veriler ile değerlendirilmesidir. Örneğin; iklim toplantılarında katılımı sadece sayısal oranlarla değerlendirmek yeterli değildir.
 - Veriler cinsiyete duyarlı bir biçimde üretilmemektedir.
 - Veriler belirli periyotlarla, istatistiğe dayalı üretilmemekte, bu durum analizlerde karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır.
 - Veriler bir çatı altında toplanmamakta her bir kurumun topladığı verilerden bir diğeri ve ilgili paydaşlar haberdar olamamaktadır.
 - Ortak bir zeminde karşılıklı desteklerle verilerin üretilmesine ve paylaşılmasına olan ihtiyaç giderek arttığından, kurumların ürettikleri verileri diğer kurumlarla paylaşmalarına ilişkin mekanizmaların etkin bir şekilde kullanılması önemlidir.
 - Ulusal ve yerel yönetim düzeyinde veri toplama ve analiz etme teknik kapasitesinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de toplum kesimlerinin iklim değişikliğinin etkilerine uyumu için gerekli sosyal veriyi üretecek kurumsal/yasal/yönetimsel altyapının da güçlendirilmesi gerekmektedir.
 - Sosyal etkilenebilirlik ve risk analizleri için nicel olduğu kadar nitel veriye ihtiyaç vardır. Bunun için saha çalışmalarında bireyin/toplumun deneyimsel bilgileri yeterince dikkate alınmamakta ve bu bilgilerin değerlendirilmesine imkân verecek bir sistem bulunmamaktadır.
 - Sosyal etkilenebilirliğin tespitinde bir başka kısıt, bölgesel iklim projeksiyonlarında daha yüksek çözünürlüğe ihtiyaç duyulmasıdır. İklim değişikliğinin topluma etkilerinin mikro ölçekte çalışılması ihtiyacı dikkate alındığında, bu durum önemli bir darboğazdır.
 - Erişilen kaynaklar ve bilgiler/veriler resmi veri tabanlarından daha ziyade kamuya açık internet sayfalarıyla kısıtlı kalmaktadır, bilimsel araştırma temelli kaynaklar son derece kısıtlıdır.
 - Erişilen çoğu bilgiler/veriler sosyal etkilenebilirlik ve risk analizinde asıl odak noktasıyla doğrudan ilgili değildir.
- İklim değişikliğinin topluma olan etkileri disiplinlerarası özellikte olduğundan etkilenebilir ve kırılgan kesimlerin dirençliliğini ve uyumunu analiz etmek için kesişen kırılgan nüfus gruplarını içeren karmaşık veri tabanlarına ihtiyaç vardır. Değerlendirmelerde ‘yoksul ve işsiz’, ‘çiftçi ve topraksız’, ‘engelli ve dayanıksız hane’; ‘yaşlı kadın ve mevsimlik işçi’, ‘çocuk ve

göçmen'; 'dul ve yoksul' gibi ortak sınıflandırmalar dikkate alınarak çalışılmalıdır.

Çocukların iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalması kaçınılmazdır. "İklim Krizi Bir Çocuk Hakları Krizidir: Çocuklara Yönelik İklim Riski Endeksi" konulu 2021 tarihli UNICEF raporunda belirtildiği üzere iklim değişikliğinin her sonucu doğrudan çocukları ve haklarına erişimlerini etkilemektedir. Bu çerçevede iklim değişikliği sosyal etki analizlerini çocuk hakları üzerinden de yapılması ve kırılgan gruplar içerisinde olup özel politikalara ihtiyaç duymakta olan çocuklara yönelik ve çocuklarla birlikte uyum sürecinin sürdürülmesi ve politika geliştirilmesi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü/Çocuk Hakları Daire Başkanlığı) tarafından özellikle önerilmektedir.

Yoksul haneler aşırı hava olaylarının yol açtığı iklime bağlı afetlerden kaynaklanan kayıp ve zararları telafi edemedikleri için - mahsullerinin şiddetli kuraklık nedeniyle verimsiz olması- daha da yoksullaşabilmektedir. Bazı bölgelerde fakir haneler en kırılgan olabilirken, diğer bölgelerde sel zararında maddi olarak daha çok kaybedecek malı olan, daha varlıklı olanlar daha kırılgandır.

Yoksulluk genellikle artan iklim riskiyle ilişkilendirilse de kendi başına ve tek olası duyarlılık göstergesi olmayabilir. Varlıklı haneler de iklim risklerine karşı hassas olabilirler. Yüksek maliyetli yatırımlar daha yüksek zararları beraberinde getirebilir ve bazı durumlarda zenginlerin afetlerden sonra toparlanması orta gelirli veya yoksul hanelere göre daha uzun sürebilir.

İklim değişikliğinin etkileri analiz edilirken bireysel veya toplumsal uyum kapasitelerinin ve dış etmenlerin (yasal, kurumsal yapılanma, politika ve eylem planlarının varlığı, sektörel etkilenebilirlikler, ekolojik sistemler, kentlerin dirençliliği vb.) durumu önemlidir. Etkilenebilirlik önlemleri gibi uyum önlemleri de değişebilmekte ve çeşitlenebilmektedir.

İklim değişikliği literatürü, iklim tehlikelerine uyum sağlamaya ve dirençli olmaya yönelik tüm faktörleri hesaba katan uyum kapasitesi endekslerinin geliştirilme zorluğuna yönelik teorilerle doludur. Bu konuda basit tipolojiler geliştirmenin zor olduğu da ayrıca kanıtlanmıştır. Bu zorluğun en belirgin sebebi, tabanda saha çalışmaları verilerinin olmaması ya da eksik olmasıdır.

11.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

Türkiye’de iklim değişikliğine toplumsal dönüşümü dahil ederek uyum sağlamak için mevzuat yenileme, yönetsel, kurumsal, politika ve planlama düzenlemeleri, farkındalık ve kapasite geliştirme eğitimleri, paydaş istişaresi gibi toplumun uyum kapasitesini güçlendirecek destekleyici yumuşak uyum eylemleri öncelikli olacaktır.

Türkiye’de sosyal kalkınma ve iklim değişikliği ile mücadele arasındaki kavramsal bağın güçlendirilmesine ışık tutacak temel kabuller; i) iklim değişikliğinin neden olduğu/olacağı sosyal ve ekonomik adaletsizliklere karşı, risk altında olan grupların iklim değişikliğine uyumunun öncelikle güçlendirilmesi, ii) doğanın ve toplumun çıkarını gözetilen iklim değişikliğine uyum yönetimi anlayışının esas olması, iii) iklim değişikliğine uyum ve sosyal kalkınma politikalarında ve uygulamalarında bütünsel ve çoklu fayda/eş fayda yaratmak için sosyal adalet belirleyicilerinin (iklim değişikliğiyle dolaylı ilişkili olsa dahi) dikkate alınması ve iv) kadın erkek fırsat eşitliğine dair sosyal koşullar (eşitlik, hakkaniyet, yoksulluk vb.) adil uyum yaklaşımı benimsenerek ulusal ve yerel düzeyde iklim değişikliğine uyum politikalarına kaynaştırılması olarak sıralanabilir. Söz konusu ön kabullerin sadece kısa süreli riskler için değil, Türkiye’nin iklim değişikliği ile mücadele çalışmalarına özellikle uzun dönemde de destek olacağı ve Yeşil Kalkınma Devrimi hedeflerine ulaşılmasında önemli bir fırsat yaratacağı beklenmektedir.

İklim değişikliğine uyum çalışmalarının toplumda sağlayacağı faydaların hesaplanması önem arz etmekle birlikte, iklim değişikliğine uyum eylem planı ile sektörler düzeyinde yapılması planlanan uygulamaların her biri toplumayönelik fırsatlar sağlayacak olup, öngörülen

faydaların hesaplanması da ayrıca önemli ve gereklidir.

Toplumsal açıdan yerel toplulukların iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir yeri vardır. Bu açıdan, iklim sistemini istikrara kavuşturmak ve biyolojik çeşitlilik ile iklim değişikliği arasındaki içsel bağlantıyı kabul edip, biyolojik çeşitliliği korumak için toplum ve diğer ilgili kuruluşlar arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi önemlidir. Bunun için i) tüm ekosistemlerin sağlığını zamanında ve kültürel olarak uygun bir şekilde eski haline getirmek ve sürdürmek için zihniyet değişikliğini teşvik etmek ve ii) iklim değişikliği ve biyoçeşitliliğe küresel yaklaşımı dönüştürmek için yerel bilgiyi de dahil ederek çeşitli bilgi sistemlerini ve uygulamalarını kullanmak yararlı olacaktır.

Stratejik Hedef 1. İklim değişikliğinin toplumsal hayata etkilerinin ve önlemlerin her düzeyde (ulusal, bölgesel, yerel) sosyo-ekonomik kalkınma ve ekosistem koruma stratejilerine dahil edilmesi ve her sektörün iklim değişikliğinin etkilerine uyum politika, planlama ve uygulama süreçlerine sosyal kalkınma bileşeninin derç edilmesi.

SKL1. Türkiye’nin Uzun Dönemli İklim Stratejisi gibi üst politika belgelerinde iklim değişikliğinin sosyal kalkınmaya olan çok yönlü etkilerinin dikkate alınması.

SKL2. İklim değişikliğinden etkilenen sektörler kapsamında istihdam edilenlerin demografik ve sosyo-ekonomik analizine imkân verecek istatistiklerin üretilmesi.

Stratejik Hedef 2. Sosyal koruma politikalarının yaşanan/olası iklim tehlikelerine karşı toplumun dirençliliğini ve uyumunu güçlendirmeye yönelik olarak geliştirilmesi.

SKL3. Sosyal koruma politikaları çerçevesinde uygulanan sosyal yardım ve sosyal hizmet programlarının bireyin/hane halkının iklim değişikliğinin etkilerine karşı

etkilenebilirliğini azaltması ve dirençliliğini güçlendirmesi amacıyla sosyal kırılganlığı yüksek olan iller göz önünde bulundurularak geliştirilmesi.

SKL4. Sosyal koruma politikaları çerçevesinde iklim dostu alternatif sosyal yardım politikaları için araştırmaların teşvik edilerek uygulamalara yansıtılması.

Stratejik Hedef 3. Toplumun iklim değişikliğine uyumu için kriz yönetimi anlayışından uzaklaşarak risk yönetimi modeline geçilmesi ve bu kapsamda gerekli olan yasal, kurumsal, idari, bilimsel, beşeri ve finansal kapasitenin güçlendirilmesi.

SKL5. İklim değişikliğinin, kırılgan gruplar (yaşlı, çocuk, engelli bireyler) başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin sosyal hayatlarını nasıl etkilediğine dair analizlerin yapılması ve yerel yönetimler destekli kalkınma programları başlatılması.

Stratejik Hedef 4. İklim değişikliği ulusal uyum politikalarının toplumun tüm kesimlerinin refahı için hak ve menfaat temelli yaklaşıma ve fırsat eşitliğine odaklanılarak uygulanması.

SKL6. Kadınların iklim değişikliğinden farklı etkilenebilirliğini ölçmenin ve uyum sağlamanın neden olacağı faydaların, ilgili SKA'lar ve sektör uyum eylemleri dikkate alınarak tespit edilmesi.

KAYNAKÇA: Sosyal Kalkınma

- ÇŞİDB (2022). İklim Şûrası Kararları.
<https://iklimsurasi.gov.tr/public/images/sonucbildirgesi.pdf> adresinden alındı.
- TOB (2022). Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı (2023-2027). Tarım Reformu Genel Müdürlüğü.
<https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/0TARIMSAL%20%C3%87EVRE%20VE%20DO%C4%9EAL%20KAYNAKLARI%20KORUMA%20DA%C4%B0RE%20BA%C5%9EKANLI%C4%9EI/Yay%C4%B1nlar%C4%B1m%C4%B1z/Tar%C4%B1msal%20Kurakl%C4%B1kla%20Mu%CC%88cadele.pdf> adresinden alındı.

AFET RİSK AZALTMA

iklime uyum

12.1. GENEL ÇERÇEVE

Toplumun dirençliliğini azaltan, mevcut etkilenebilirlik ve sosyal eşitsizlik koşullarını arttırıp yenilerine neden olan daha sık ve büyük ölçekteki iklim değişikliği ile ilişkili afetler artmaktadır.

İklim ve afet riskleri dünya genelinde giderek artmakta olup, son 50 yılda iklimle ilgili afetler daha sık yaşanmıştır (World Meteorological Organization, 2021). Son 5 yılda, bir önceki 5 yıla kıyasla iklim değişikliği kaynaklı afetlerden zarar görenlerin veya hayatını kaybedenlerin sayısı artış göstermiştir. İklim ve afet riskleri daha önce görülmemiş bir hızda artmakta olup Türkiye aşırı iklim olayları ile iklim değişikliği gerçeğini en sert şekilde yaşayan Avrupa bölgesi ve Akdeniz Havzasındaki afetlere en yatkın ülkelerden biri olarak en son bilimsel araştırmalara da konu olmaktadır.

2019 yılında meydana gelen, nüfus ve altyapıyı etkileyen deprem de dahil olmak üzere şiddetli yağmurlar/seller (%36), fırtınalar (%27) ve dolu (%18) gibi 936 aşırı olay, yıllık ortalama GSYH'nin %0,20'si oranında kayıpla sonuçlanmıştır (MGM, 2020). OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) ortalama kaybı ise %0,09'dur (International Finance Corporation, 2022). Öte yandan, Türkiye için hesaplanmış güncel Yıllık Ortalama Kayıp (YOK) değerlerine göre GSYH'nin %1,6'sını oluşturması itibarıyla (12,352 milyar ABD Doları) kuraklık en büyük paya sahiptir. Bunu depremler (%0,3), dolaylı kayıplar (%0,2), ve dolaylı çevresel riskler (her biri %0,1) izlemektedir. Tüm iklim değişikliği kaynaklı afetler için endeks 17,35 milyar ABD Doları veya güncel iklim değişikliği YOK değeri, 2021 GSYH'nin %2,2'sini oluşturmaktadır. Bu kayıplar RCP4.5 ve RCP8.5 senaryoları için hesaplandığında çok daha yüksektir; ilk senaryoda 21,5

milyar ABD Doları veya GSYH'nin %2,8'i, ikinci senaryoda ise 24,31 milyar ABD Doları veya GSYH'nin %3,2'sidir (ESCAP, t.y.).

"Türkiye'nin coğrafi, iklim ve sosyo-ekonomik koşulları, ülkeyi iklim değişikliği ve diğer çevresel tehlikelerin etkilerinden son derece etkilenebilir kılmaktadır. Bu nedenle uyum ve dirençlilik Türkiye için önemli önceliklerdendir. Bu etkilenebilirliğin en önemli nedenleri iklim faktörleri, nüfusun maruziyeti (örneğin, seller ve orman yangınlarına maruz kalan nüfus oranı) ve sosyo-ekonomik faktörlerdir (örneğin, tarımın ekonomideki payı)" (The World Bank, 2022).

Yıllık ortalamaların çok üzerinde orman yangını ile karşı karşıya kalınan 2021 yılında Türkiye genelinde 2.793 adet orman yangını meydana gelmiş, bu yangınlarda 139.503 hektar orman zarar görmüştür. (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu'na göre 1970-2021 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen ilk üç doğa kaynaklı afet sel, deprem ve sıcak hava dalgası olarak sıralanmaktadır. Buna göre 1970-2021 yılları arasında 43 sel afeti meydana gelmiş ve yaklaşık 1 milyon 805 bin kişi bu afetlerden etkilenmiştir. Ayrıca meydana gelen seller 2,8 milyar ABD doları zarara neden olmuştur. Diğer yandan meydana gelen sellerde 758 kişi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca Türkiye'de meydana gelen kuraklık nedeniyle ortaya çıkan zarar GSYH'nin %1,2'si olarak hesaplanmıştır (ESCAP, t.y.).

Buna ek olarak AFAD 2022 yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistiklerine göre 2022 yılında 450 adet sel/su baskını, 18 çığ, 859 heyelan, 13 obruk, 21.054 deprem, 137 kaya düşmesi ve 451 diğer afetler yaşanmıştır. (AFAD, 2023).

2010-2021 yılları arasında Antalya, Balıkesir, İzmir, İstanbul, Konya, Mersin, Ordu, Van, Muğla, Aksaray, Çorum, Bursa,

Elâzığ, Kayseri, Manisa, Kastamonu, Nevşehir ve Aydın illerinin etkilendiği toplamda 8.274 meteorolojik afet yaşanmıştır. İlgili dönemde en çok meydana gelen üç meteorolojik afet, fırtınalar (%32), şiddetli yağışlar/seller (%30) ve dolu (%17) olmuştur. Ek olarak, son yıllarda sıklıkla aşırı sıcaklık olayları da görülmektedir; Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Cizre örneğinde, Temmuz 2021'de +49,1°C ölçülen sıcaklık ülke rekorunu kırmıştır. Önceki rekor düzey 1962 yılında +49.0°C ve ikinci en yüksek düzey ise 30 Temmuz 2000 tarihinde yine aynı şehirde +48,6°C olarak ölçülmüştür. (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2022).

Çeşitli küçük ölçekli afet olayları da toplum dirençliliğini sürekli baskılamakta ve sınırlı kaynak ve kapasiteleri tüketmektedir. Ancak, iklim riskleri tüm ülkede eşit dağılmamıştır ve tehlike türü, maruziyet ve etkilenebilirlik düzeyi ile tüm seviyelerde afet riski yönetim sisteminin başa çıkma kapasitesine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

İklim projeksiyonları doğrultusunda, iklim değişikliğinin beklenen etkileri, olumsuz çevresel koşullar ve artan kirlilik, sürekli artan kentleşme, artan göç örüntüleri ve diğer risk faktörleri dikkate alındığında, bu eğilimin gelecekte daha da artması beklenmektedir. Sonuç olarak, mevcut etkilenebilirlik ve sosyal eşitsizlik durumlarını kötüleştirip yenilerini de yaratarak; kadınlar, gençler, yaşlılar ve diğer etkilenebilir gruplar başta olmak üzere, ülkenin ve yerel toplulukların dirençliliğini önemli ölçüde etkileyecek, iklim değişikliği ile ilgili afetlerin sıklığı, yoğunluğu ve etkisinde artış olacağı öngörülmektedir.

Birleşmiş Milletler (UN) Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) İklim Değişikliği 2022: Etkiler, Uyum ve Kırılganlık başlıklı Raporu, Türkiye'nin aşırı hava olaylarına karşı Avrupa'nın kırılgan ülkelerinden biri olduğunu belirtmektedir.

IPCC 2022 Raporu, Akdeniz özelindeki CCP4 bölümünde Akdeniz Bölgesi'nde kuraklığın şiddetinin son derece yüksek seyredeceğini vurgulamaktadır.

Ayrıca ülkemizin en büyük tatlı su gölü olan Beyşehir Gölü'nün 2070 yılına gelindiğinde tamamen kuruyabileceğine değinilmektedir.

Türkiye'nin afet risk yönetimi sistemi ağırlıklı olarak afet sonrası müdahaleye odaklı olan sürecin afet öncesine de odaklanması, kilit paydaşlar arasında görev ve sorumlulukların net biçimde dağıtılması, ulusal ve yerel düzeylerde risk yönetiminin geliştirilmesi, sektörler arası koordinasyon ve iş birliğinin artırılması ve risk azaltmaya yönelik finansmanın sürdürülebilir ve istikrarlı hale getirilmesi gibi kritik ihtiyaçları içermektedir. Türkiye, çok yüksek riskli (16,23) ülke olarak sınıflandırılmış olup "çok yüksek düzeyde maruziyet, baş etme kapasitesi yetersizliği, orta düzeyde duyarlılık ve çok düşük adaptasyon kapasitesi" göstergeleri bakımından 192 ülke arasında 30. sırada yer almaktadır (Dünya Risk Endeksi 2022) (World Risk Report 2022, t. y.).

Bu nedenle, dirençliliğin artırılması ve uyum eylemlerinin tüm düzeylerde tasarlanıp uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de Uyum Eyleminin Güçlendirilmesi Projesi ile özellikle sektör ve kent düzeyinde iklim değişikliğine uyumun güçlendirilmesiyle sosyal dirençliliğin artırılması hedeflenmiştir.

12.2. SEKTÖREL YASAL ÇERÇEVE VE SORUMLU KURUMLAR

Türkiye’de mevcut ve gelişen iklim ve afet risklerinin etkilerini önlemek ve hafifletmek amacıyla kapsamlı bir afet riski yönetim sistemi oluşturulmuştur.

İklim ve afet riskleri azaltmaya ilişkin sistematik bir mekanizma kurup, işler hale getirmek için halen bazı boşluklar ve çeşitli zorluklar bulunsa da bu husus sürdürülebilir ve dirençli kalkınmanın önemli konularından biridir. Bu bağlamda, benimsenen temel belgelerle birlikte politika ve düzenleyici çerçeveler oluşturulmuş ve ilgili yapı Şekil 54’te ile verilmiştir; On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ve On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) afet risk azaltma yönetmelikleri, Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı -KENTGES (2010-2023), İl Afet Risk Azaltma Planları (İRAP), Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) (2014), Ulusal Deprem Strateji Belgesi ve Eylem Planı - UDSEP (2012-2023), Yeşil Mutabakat Eylem Planı (2021), Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) (2022), Milli Eğitim Bakanlığı İklim Değişikliği Eylem Planı (2022) İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023) Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP) (2011-2023), Türkiye Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023, BMİDÇS kapsamında Yedinci ve Sekizinci Ulusal Bildirim, Niyet Edilmiş Ulusal Katkı Beyanı (2015) ve Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı (2023)

“Türkiye, kurumların farklı düzeylerinde ve farklı sektörlerde planlama ve politikalar geliştirerek uyum ve dirençlilik inşa etmenin sağlam temellerini atmaya başlamıştır. Aynı zamanda iklim değişikliğine uyum ve afet riski azaltımının ulusal kalkınma süreçlerine dahil edilmesinde de önemli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ancak öncelikli eylemlerin oluşturulması ve finanse edilmesi ile dirençlilik oluşturmaya yönelik stratejiler ve kapasitenin geliştirilmesi için ileri düzeyde faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir” (The World Bank, 2022).

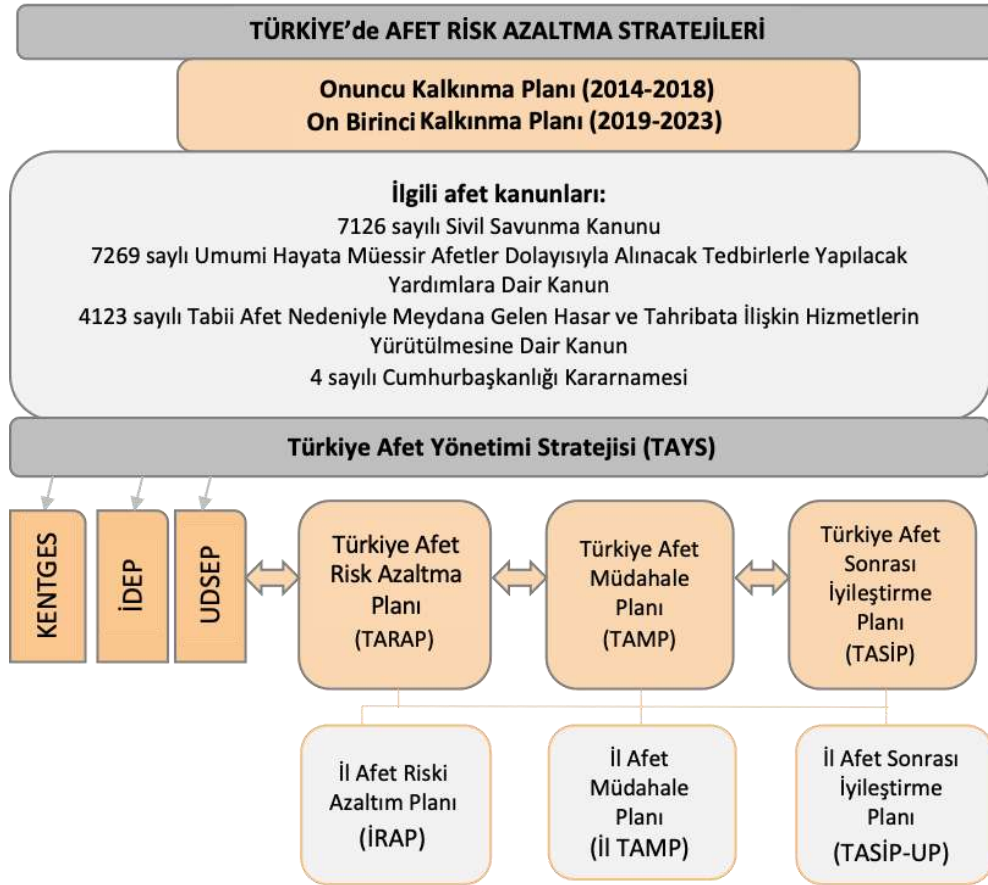
Hava ve iklim bağlantılı aşırı olaylar ve afetlerin neden olduğu sosyal ve ekonomik kayıplar, Türkiye dâhil dünyanın birçok yerinde, bölgesel ve yıllar arası önemli değişkenliklerle artmaktadır. Aşırı hava ve iklim olaylarının ve afetlerin doğası, yoğunluğu ve etki gücü, ekonomik, sosyal, coğrafi, demografik, kültürel, kurumsal ve yönetim (örn. uyum) faktörlerine, çevresel ve ekolojik faktörlere, ayrıca maruz kalma ve hassasiyete yakından bağlıdır. Türkiye'nin büyük bir kısmı yazların kurak geçtiği subtropikal Akdeniz iklim kuşağında yer almaktadır. Türkiye, iklim değişikliği ve gelecekteki iklim riskleri konusunda orta ve yüksek düzeyde risk taşıyan bir ülkedir. Bu bağlamda iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik izleme, iklim değişikliği hassasiyeti ve risk değerlendirmeleri ile uyum tedbirleri konularında çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. (UNFCCC, 2023)

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kapsamlı politikalar, önlem ve eylemlerin uygulanması ve yönetiminin her kademesindeki ilgili kurum ve kuruluşların koordinasyonu ile birlikte bütünleşik afet risk yönetiminin sağlanması amacıyla kurulmuştur. 81 ilde Afet ve Acil Durum Yönetimi Müdürlükleri kurulmuş olup, bu müdürlükler valiliğe bağlıdır ve doğrudan valiye karşı sorumludur. AFAD çerçevesinde, “afetler hakkında toplumsal farkındalık oluşturmak, afetle ilgili konuların sürdürülebilir olması için koordinasyon ve iş birliğini sağlamak, ihtiyaçları değerlendirmek, afet risk azaltımı politikalarının tüm düzeylerde sürdürülebilir kalkınma planları ve politikalarına entegrasyonuna katkıda bulunmak üzere gerçekleştirilen uygulamaları izlemek ve değerlendirmek” amacıyla Ulusal Afet Risk Azaltma (ARA) Platformu kurulmuştur (UNDRR, t.y.). Aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe

Başkanlığının koordinasyonunda hazırlanan Kalkınma Planı, Orta Vadeli Program ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı kapsamında afet yönetimi alanında politikalar ve öncelikler belirlenmekte ve bu önceliklere uyumlu olarak Kamu Yatırım Programı ve bütçesi hazırlanmaktadır. (AFAD, 2022).

12. Kalkınma Planı'nda iklim değişikliği kaynaklı afetere ilişkin politika ve tedbirler belirlenmiştir. Toplumsal dirençlilik artırılarak uyum kapasitesinin güçlendirilmesi (Amaç 833) altında "İklim değişikliğinden kaynaklanan afet tehlikeleri ve önlemlerine

ilişkin kamu kurumlarına yönelik bölgesel düzeyde farklılaştırılmış kılavuzlar hazırlanması (833.5.), aşırı hava olayları, çölleşme, erozyon, su ve toprak koruma hususunda eğitim ve farkındalık çalışmalarıyla iklim değişikliğine karşı direncin artırılmasının sağlanması (833.6.), afet risklerinin azaltılması kapsamında doğa temelli çözümler ve yeşil altyapı imkânları değerlendirilecek ve azami ölçüde kullanılması (833.7.)" politika ve tedbirlerine yer verilmiştir.

Şekil 54 Türkiye'de Afet Risk Azaltma Stratejileri

Kaynak: (a.g.e, sf.15)

Not 1: Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP), İl Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP-UP) ve Türkiye Afet Yönetimi Stratejisi (TAYS) taslak aşamasındadır.

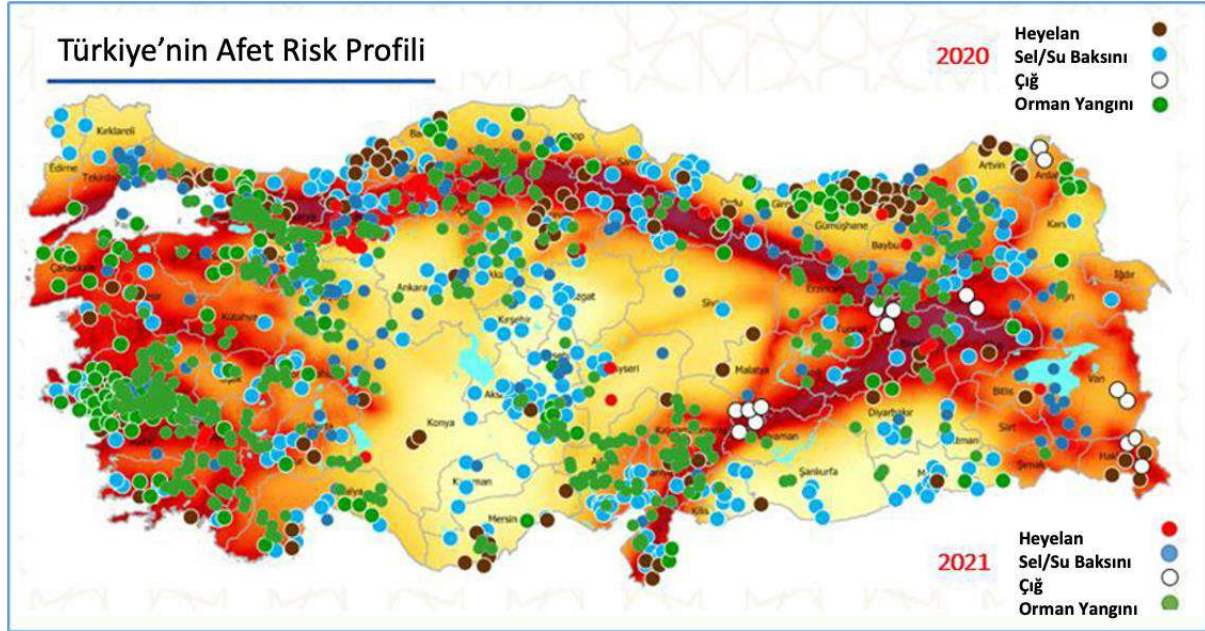
Not 2: On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), 01.11.2023 tarih ve 32356 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olup "Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında iklim değişikliği ve afet risklerine ilişkin hususlara yer vermiştir. (Daha fazla bilgi için bkz: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/11/20231101M1-1-1.pdf>)

12.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Türkiye’de, iklim değişikliğinin beklenen etkileriyle mücadele edebilmek için uyum çözümlerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Türkiye jeolojisi, topoğrafyası ve iklim özellikleri nedeniyle afetlerden büyük ölçüde etkilenmekte ve konumu itibarıyla yüksek düzeyde risk taşımaktadır. Ülkeyi en çok etkileyen afet türleri başta deprem olmak üzere sel, kaya düşmesi, heyelan, çığ ve

orman yangınlarıdır. Sadece 2020-2022 yıllarında Elazığ ilinde deprem, Giresun ilinde su baskını, İzmir ilinde deprem, Rize ve Artvin ilinde su baskını, Antalya ve Muğla ilinde orman yangınları, Sinop, Bartın ve Kastamonu’da yaşanan sel ve su baskınları önemli can ve mal kayıplarına yol açtı. Son dönemde yaşanan bu afetler, etkilendikleri alanlar ve görülme sıklıkları itibarıyla geniş bir alana yayılmıştır. (a.g.e., sf. 6)

Şekil 55 Türkiye’de Meydana Gelen Doğa Kaynaklı Afetlerin Risk Profili

Tablo 8 Türkiye’de meydana gelen temel doğa kaynaklı afetler
(GFDRR, t.y.)

Nehir taşkını	Yüksek
Kıyı taşkını	Yüksek
Kent seli	Yüksek
Deprem	Yüksek
Heyelan	Yüksek
Orman yangını	Yüksek
Kuraklık	Yüksek
Aşırı hava sıcaklıkları	Yüksek

Dünya Bankası'nın yayınlamış olduğu rapora göre Türkiye'nin de bulunduğu 6 ülke için iklim risk ve etkilenebilirlik

sınıflandırmaları Şekil 56 ile gösterilmektedir (The World Bank, 2022).

Türkiye ve seçili ülkelerde iklim riski ve etkilenebilirlik						
Tarım, ormancılık ve balıkçılık (GSYH'nin %'si)						
2050 yılında yıllık aşırı sıcak gün sayısında artış						
Varlıklar üzerinde ortalama yıllık risk						
Refah üzerinde ortalama yıllık risk						
Zorla yerinden edilen nüfus						
Maruz kalan nüfus (toplamın %'si)						
	Avustralya	Almanya	İtalya	Meksika	Türkiye	ABD
	Düşük	Orta	Yüksek			

Şekil 56 Türkiye ve Seçili Ülkelerde İklim Riski ve Etkilenebilirlik

Avrupa Komisyonu Ortak Araştırma Merkezi önderliğinde yürütülen INFORM'a göre Türkiye'nin INFORM Risk Endeksi (DRMKC, t.y.) orta derecedir (4,7) ve en yüksek puanlı ülkelerin en düşük riske sahip olduğu; 191 ülkenin yer aldığı listede 45. sıradadır. Ülkenin risk boyutlarına ilişkin çok yıllık trend çizgisine göre risk seviyesi artsa da genel olarak risk azaltımında güncel durum iyileşmektedir. Bununla birlikte, yeni oluşturulan INFORM İklim Değişikliği (CC) Aracı¹³ değerlendirmesine göre ülkenin INFORM CC Riski 4,9 puandır. RCP4.5 ve RCP8.5 senaryolarına göre INFORM CC Riski hem 2050 hem de 2080 yılları için aynı seviyede öngörülse de maruziyet, etkilenebilirlik ve öngörülen tehlikelerin şiddeti artmaktadır (DRMKC, t.y.).

Son 70 yılda birçok afete maruz kalan sel ve taşkın riski en yüksek iller ise Erzurum (440 sel), Sivas (319), Van (265), Bitlis (247) ve Kayseri'dir (215) (AFAD, 2020). "Bu bölgedeki ani ve şiddetli yağış, ormansızlaşma, vadilerde kentleşme, tortulaşmanın akarsu ve nehirlerin akışını engellemesi ve inşaat faaliyetleri nedeniyle nehir yataklarının daralması gibi çeşitli nedenlerden dolayı sel ve taşkınlar meydana gelmektedir" (AFAD, 2022).

Özellikle yağışlar ile tetiklenen heyelanlar afet risk profilinde üst sıralardadır. Ülkedeki

¹³ INFORM İklim Değişikliği aracı, iklim değişikliği risk analizinin sonuçları hakkında öngörüler sağlamaktadır. Kullanıcıların farklı senaryo bileşimleri ve zaman içinde farklı noktalarda kolaylıkla gezinmelerine, risk, tehlike ve maruziyet değişkenleri, etkilenebilirlik farkı ve nüfustaki olası değişikliklerin araştırmalarına yardım etmektedir.

yerleşimlerin önemli bölümü, 5.472 yerleşim yeri veya toplamın %15,31'i, bu afete maruz kalmaktadır. "Heyelanların alansal dağılımı incelendiğinde, yüzey ve topografik nedenlerden dolayı sıklıkla Doğu Karadeniz Bölgesi (Trabzon ve Rize illeri ve çevresi) ve Orta ve Batı Karadeniz Bölgesi'nde (Karabük, Bartın, Zonguldak, Kastamonu ve çevresi) meydana geldiği görülmektedir. (AFAD, 2020). Diğer taraftan ÇEMGM tarafından geliştirilen DEMİS yazılımı ile erozyon şiddeti sınıfları, farklı arazi kullanım türleri ve farklı eğim grupları açısından erozyona duyarlı alanlar ve bu alanlara ait yıllık ortalama toprak kayıpları belirlenmiş ve haritalandırılmıştır.

Orman yangınları hem sıcak hava dalgaları hem de insan kaynaklı olup son yıllarda bu durum daha sık yaşanmaktadır. Türkiye ormanlarının %65'ini yangına hassas ormanlar oluşturmaktadır. İklim değişikliği ve küresel ısınmanın etkisinin ormandaki yanıcı maddelerde bulunan nem miktarını azaltması yangına karşı hassas olmayan bölgelerdeki ormanlarda da büyük orman yangınlarının meydana gelmesi neticesini doğurmaktadır. Örneğin, Antalya ve Muğla illeri yangın afetlerini daha sık ve daha büyük ölçekte yaşamakta olup, özellikle yerel topluluklar ve yerel eko-sistemler bundan etkilenmektedir. Ormanlarda erozyon ve iklim değişikliği etkileriyle toprak kaybı yaşanmaktadır. Bu durum, su rejiminin bozulmasına neden olmakta, çölleşme, taşkın, heyelan, kuraklık ve çığ gibi afetleri beraberinde getirmektedir." (AFAD, 2022). Aynı zamanda, son dönemde diğer iklim

değişikliği kaynaklı tehlikelerin de sıklığı, yoğunluğu ve şiddeti artmaktadır. Aşırı hava sıcaklıkları, sıcak hava dalgaları, fırtınalar ve şiddetli yağışların kıyı taşkınlarına neden olması vb. buna örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye’de özellikle Kuzey Ege ve Orta Akdeniz Bölgeleri’nde fırtınalar meydana gelmektedir. Kuvvetli rüzgâr ve fırtınaların sıklıkla görüldüğü iller sırasıyla Balıkesir, İzmir, Konya, Kayseri, Kars ve Elazığ’dır. Yıllara göre dağılıma bakıldığında, 1998 yılından itibaren fırtınalarda hızlı bir artış olduğu görülmektedir.” (AFAD, 2022). Öte yandan, yüzey ve yeraltı sularının seviyeleri ve yağış rejiminde meydana gelen değişiklikler Konya gibi bazı illerde sıklıkla obrukların oluşmasına neden olmaktadır. “Obruklar, geçmişte nüfus yoğunluğunun düşük olması, tarım ve sanayi alanlarının sınırlı olması gibi nedenlerden dolayı tehdit olarak algılanmasa da söz konusu olayların daha geniş alanlara yayılmış olmasından dolayı artık obruklar insan yaşamı için tehdit oluşturmaktadır.” (a.g.e.).

Meteoroloji Genel Müdürlüğü Türkiye Geneli Yıllık Alansal Yağışları verilerine göre 2008 yılı alınan yağış miktarının en az olduğu yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Bunu 2013, 2017, 2020 ve 2021 yılları izlemektedir (MGM, t.y). . Kuraklığın etkileri tarım, su yönetimi ve ilgili sektörlerin ötesine geçmekte ve aynı zamanda genel gıda güvenliğini de etkilemektedir. Türkiye’de İklim Değişikliğine Uyum Eyleminin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında on bir öncelikli sektör için 2100 yılına kadar RCP4.5 iyimser senaryo ve RC8.5 kötümser senaryoya göre kuraklık, şiddetli yağış, sıcak hava dalgası, orman yangını, soğuk hava dalgası ve şiddetli rüzgârı kapsayan iklim tehlikeleri analiz edilmiştir. Bu kapsamda, son yirmi yılda, Konya ve Karaman illeri en yüksek meteorolojik kuraklık değerlerine ¹⁴ sahip

olup bunları Hatay ve Kahramanmaraş illeri izlemektedir. Meteorolojik kuraklığın Doğu Anadolu Bölgesi’nde Türkiye genelinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. RCP4.5 senaryosuna göre, 2021-2040 döneminde Batı Karadeniz Bölgesi’nde ve Marmara’nın doğusunda kuraklık yoğunluğunda %20 azalma beklenmekte olup, ülkenin kalanında kuraklığın artış gösterme eğiliminde olacağı tahmin edilmektedir. RCP8.5 senaryosuna göre, 2060’lar itibariyle, kuraklık yoğunluğunun Güney Ege Bölgesi’nde ortalama %40 artması ve Türkiye’nin doğu ve güneydoğusunda bu artışın %80’i aşması öngörülmektedir.

İklim değişikliği nedeniyle, sanayileşme ve çarpık kentleşmenin sonucu olarak, sel ve taşkın ¹⁵ sayısında ve yarattığı zararda önemli artışlar meydana gelmektedir. Mevcut dönemde Akdeniz Bölgesi’nde Toros Dağları boyunca ve Antalya, Mersin ve Adana illerinde şiddetli yağışların yıllık toplam yağış miktarı 280 mm’lere ulaşmakta iken, şiddetli yağışların yıllık toplam yağış miktarı en fazla 360 mm civarında Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illerinde olduğu görülmektedir. Genel olarak, her iki senaryo için de Türkiye’nin kuzeyinde toplam yağış miktarında artış, güneyinde ise azalma olacağı öngörülmektedir. Buna ek olarak, her iki senaryoya göre, en şiddetli azalmanın Akdeniz Bölgesi’nde 2061-2100 döneminde olacağı tahmin edilmektedir. RCP4.5 senaryosuna göre, şiddetli yağış nedeniyle toplam yağış miktarında en yüksek artışın öngörüldüğü bölgeler Çanakkale ili Eceabat bölgesi iken, RCP8.5 senaryosuna göre ise başta Artvin ve Ardahan illeri olmak üzere özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi’dir. Şiddetli yağış nedeniyle toplam yağış miktarındaki artışın en yüksek olduğu bölgelerde %100 artış öngörülürken, azalmanın en yüksek olduğu bölgelerde %60 oranında değişiklik

¹⁴ Çalışma kapsamında hazırlanan Türkiye’de Sektörel Etkilenebilirlik ve Risk Analizi çalışmasından alınmıştır.

¹⁵ Çalışma kapsamında hazırlanan Türkiye’de Sektörel Etkilenebilirlik ve Risk Analizi çalışmasından alınmıştır.

öngörülmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin kuzeyinde şiddetli yağışların neden olduğu toplam yağış miktarında artış, güneyinde ise azalma olacağı öngörülmektedir.

Mevcut dönemde sıcak hava dalgaları frekansı¹⁶ en yüksek değeri yılda ortalama 12 gün ile Akdeniz Bölgesi'nde Mersin civarında görülmektedir. Özellikle Türkiye'nin kuzeyinden güneyine doğru gidildikçe sıcak hava dalgaları sıklığının arttığı gözlemlenmektedir. RCP8.5 senaryosuna göre, gelecek dönemin ilk periyodunda azami 30 güne kadar öngörülen artışın gelecek son periyotta özellikle Doğu Anadolu'da Şırnak, Van ve Hakkari illeri için en az 90 gün olacağı öngörülmektedir.

Ayrıca Güney Ege ve Akdeniz Bölgeleri'nde özellikle 2060'lar itibarıyla her iki senaryoya göre yaklaşık 60 günlük artış tahmin edilmektedir. Her iki senaryo için de gelecek dönemlerde sıcak hava dalgalarının en az artış göstereceği yerler genellikle Karadeniz kıyıları ve Marmara Denizi'nin güney kıyılarındaki iller olacağı tahmin edilmektedir.

Ülkede ormanlık alanların neredeyse %60'ı orman yangınlarına maruz kalmaktadır¹⁷. Ormansızlaşma erozyon yoluyla toprak kaybı, sel, heyelan, çığ ve kuraklığa neden olabilecek çölleşmeye yol açmaktadır. Mevcut dönem için yangına elverişli havayı temsil eden Yangın Hava İndisi'ne (Canadian Fire Weather Index) göre, Türkiye'deki en yüksek yangın risk değerinin Güneydoğu Bölgesi'nde Şanlıurfa, Mardin ve Gaziantep illerinde olduğu görülmektedir. Ege, Marmara ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde orta-düşük yangın riski görülürken, Karadeniz Bölgesi'nde değerler en düşük seviyededir. Gelecek döneme bakıldığında,

¹⁶ Çalışma kapsamında hazırlanan Türkiye'de Sektörel Etkilenebilirlik ve Risk Analizi çalışmasından alınmıştır.

¹⁷ Çalışma kapsamında hazırlanan Türkiye'de Sektörel Etkilenebilirlik ve Risk Analizi çalışmasından alınmıştır.

RCP4.5 senaryosuna göre ülkenin genelinde 21. Yy'da +/- %20 değişim öngörülmektedir. Yüzyılın sonlarına doğru Türkiye'nin kuzeydoğusundaki Artvin, Ardahan, Iğdır ve Kars illerinde, orman yangınlarına elverişli hava koşullarının mevcut döneme göre %40 oranında artacağı; Marmara Bölgesi'nde ise %15 azalacağı öngörülmektedir. Ayrıca Akdeniz Bölgesi'nde Antalya ve Burdur illerinde ve İç Anadolu'da Çankırı ve Çorum illerinde 2081-2100 döneminde %30 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ise %20 artış olacağı tahmin edilmektedir.

Mevcut dönemde soğuk hava dalgalarına bakıldığında (UNDP, 2022) ortalama bir yıl içinde en düşük sıcaklığın 2°C'nin altına düştüğü gün sayısı Ardahan ve Van illerinde toplam 240 gün olup, yıl boyunca yaklaşık 8 ayı kapsamaktadır. En yüksek soğuk hava dalga frekans değerleri ise Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde yaklaşık 18 gün olarak gözlemlenmektedir. Ayrıca soğuk hava dalgası frekansının İç Anadolu Bölgesi'nde Ankara ve Yozgat illerinde ve Akdeniz Bölgesi'nin batısında yaklaşık 16 gün olduğu belirlenmiştir. Gelecek dönemlerde soğuk hava dalga frekansının sürekli azalma eğiliminde olacağı tahmin edilmektedir. Her iki emisyon senaryosuna göre de gelecekte soğuk hava dalga frekansındaki değişimin Türkiye'nin doğusundan batısına kadar kademeli olarak azalacağı öngörülmektedir.

Mevcut dönemde şiddetli rüzgarların belirlenmesi (UNDP, 2022) için kullanılan eşik değerler Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri'nde en yüksek mertebede gözlemlenmektedir.

Gelecek tahminlerinde iki emisyon senaryosu arasında büyük farklılıklar öngörülmemektedir. Marmara, Batı ve Orta Karadeniz ve Kuzey Ege'de şiddetli rüzgârlı gün sayısında artış olacağı; Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde ise tam tersi durumun gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

12.4. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM ÖNLEMLERİ

İklim değişikliğinin beklenen etkilerine uyum için afet risk anlayışı ve bilgisi güçlendirilerek, dönüştürücü risk yönetişimi oluşturulacak, kapasite geliştirme, farkındalığın artırılması ve istikrarlı ve sürdürülebilir yatırımlar ile dirençlilik sağlanacaktır.

Türkiye kuraklık, şiddetli yağış ve sel, aşırı sıcak hava dalgası, orman yangınları, soğuk hava dalgası, fırtına, deprem, heyelan, erozyon, obruk oluşumu gibi çok çeşitli doğa kaynaklı tehlikelere maruz kalmaktadır. Deprem riski haricinde, tüm diğer risklerin iklim değişikliğinin etkisiyle sıklığı, yoğunluğu veya şiddeti artmaktadır. İklim tehlikeleri, doğrudan ya da endüstriyel ve teknik tesislerin dayanıklılığı ve direncini etkileyen kronik stres faktörleri olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer risk faktörlerinin yarattığı etkilerin yanı sıra, olayların sayısında beklenen artış ve buna bağlı olarak öngörülen zarar ve kayıp Türkiye'nin sürdürülebilir ve dirençli kalkınmasını önemli ölçüde etkileyecek ve kırılgan gruplar bu durumdan en çok etkilenen kesim olacaktır.

Bu nedenle, ülke genelinde dirençliliğinin oluşturulmasına katkıda bulunmayı hedefleyen belirli uyum eylemleri tasarlanmakta olup bunların uygulanması planlanmaktadır. Bu eylemler yalnız iklim değişikliğine uyum ve afet riski azaltma arasındaki karşılıklı bağlantıyı güçlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda mevcut iklim ve afet risklerinin azaltılması, yeni ve gelişen risklerin olumsuz etkilerinin tahmin edilmesi ve hafifletilmesine yönelik tüm hükümeti ve toplumun tüm kesimlerini temel alan kesintisiz bir yaklaşımın benimsenmesini sağlayacaktır. Buna ek olarak, bu eylemlerin ülkedeki mevcut risk azaltma öncelikleriyle, sürdürülebilir ve dirençli kalkınma çerçeveleri ve mekanizmaları kapsamındaki uluslararası

yükümlükler ile potansiyel iklim değişikliği etkisine uyuma yönelik genel çabalarla tam olarak uyumlu olduğunun vurgulanması önemlidir. Söz konusu uyum eylemleri aşağıdaki şekilde farklı stratejik hedeflerin altında gruplanmıştır

Stratejik Hedef 1. Sürdürülebilir ve dirençli kalkınma için iklim değişikliği ve afet riski anlayışı ve bilgi altyapısının güçlendirilmesi.

İklim değişikliği; iklim kaynaklı tehlikelerin etkileri ve şiddetini artırarak, kayıp ve zararı arttıran, toplumu yıpratıcı ve genel olarak sürdürülebilir kalkınma çabalarına ulaşmayı zorlaştıran karmaşık ve kademeli risklere yol açmaktadır. Ayrıca yoksulluk, eşitsizlik, kentleşme, çevresel bozulma, demografik değişim, risk temelli politikaların eksikliği ve mevzuatın güncellenmesi gerekliliği, küresel salgınlar, afet risklerini artırıcı faktörler yelpazesinin genişlemesi, mevcut ve yeni riskleri anlamaya yönelik yaklaşımı dönüştürme ihtiyacını vurgulamaktadır.

Bu nedenle ilk eylem, iklim ve afet risklerinin gelişen, sistematik, dinamik ve birbirine bağlı doğasının kapsamlı biçimde anlaşılmasını içermektedir. Bunlar, yerel ve ulusal düzeyde afet tehlike ve risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin TARAP Stratejik Amaç 1 (Stratejik Öncelik 1: Afet Risklerini Anlamak), ve Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesinin Uygulanmasına ilişkin Ara Dönem Gözden Geçirmesi için Türkiye Gönüllü Ulusal Raporu'nda risk değerlendirmesi ve ilgili hususlara öngörülen tavsiyeler ile ilişkilidir. Risk değerlendirmelerinde önleyici yaklaşımın kullanılması ve iklim değişikliğiyle ilgili uzun vadeli senaryo ve modellerin entegre edilmesiyle mevcut risk ve tehlike değerlendirmeleri daha da iyileştirilecektir. Risk temelli planlama ve karar alma süreçlerini iyileştirmenin yanı sıra gelecekte ve yakın zamanda ortaya çıkması beklenen riskleri önleyebilmek için öngörülerini geliştirmek amacıyla, iklim değişikliği

projeksiyonlarının, geçmişteki iklimsel ve afet olaylarının analizine dayalı mevcut çalışma ve değerlendirmelere entegre edilmesi son derece önemlidir. Dolayısıyla, iklim değişikliği ve afet riski azaltma politikası ve risk azaltma temelli kalkınmayı iyileştirebilmek için karar alıcılar, uygulayıcılar ve ilgili paydaşları desteklemek amacıyla, iklim değişikliği bağlamında risklerin kapsamlı ve sistematik analizi ve değerlendirilmesinde yol gösterecek teknik rehberler geliştirilmelidir. Değerlendirme sürecini desteklemek üzere, en çok etkilenen iller için öncelikli iklim tehlikelerine (örneğin; fırtınalar, dolu, erozyon, çölleşme ve orman yangınları) ilişkin çeşitli araştırmalar ve eylem planları hazırlanacaktır. Ulusal İklim ve Afet Riski Değerlendirme Raporu, risk temelli politika geliştirmeyi ve sürdürülebilir ve dirençli kalkınmayı sağlamak için sektörler genelinde afet riski azaltma (ARA) ve iklim değişikliğine uyuma (İDU) ilişkin karar alma, planlama ve yaygınlaştırma süreçlerine temel oluşturan tüm ilgili risk ve tehlikelere yönelik değerlendirmeyi özetleyecektir. Daha iyi görselleştirme ve entegre analiz amacıyla, tüm sel riski değerlendirmeleri ve nehir havzası yönetim planlarının tamamlanmasına ek olarak, risk bilgilerinin geniş çapta yaygınlaştırılmasına yönelik entegre risk ve tehlike haritalarının hazırlanması ve yayınlanması planlanmaktadır. Son olarak, hükümetin bozulan ekosistemler, biyoçeşitlilik kaybı, iklim değişikliği, aşırı hava olaylarının sıklığının artması gibi artan zorluklara müdahale etmeye yönelik çaba ve eylemleri, Ekosistem Temelli ARA ve Doğa Temelli Çözümler, uyum planı çerçevesinde hayata geçirilmelidir. Bu, Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesinin Uygulanmasına İlişkin Ara Dönem Gözden Geçirmesi için Türkiye Gönüllü Ulusal Raporu'nun desteklediği "kimseyi geride bırakmama" ilkesiyle uyumludur ve bunu sağlamaya yönelik

uygulama önlemlerine zemin oluşturmaktadır.

İlgili stratejik hedef kapsamındaki son eylem, toplulukların iklim kaynaklı tehlikelere hazırlanmasına katkıda bulunacak uyum eylemlerine yönelik güçlü bir araç olan erken uyarı sistemiyle ilgilidir. Bu eylem, toplumun tüm üyelerine ulaşmayı hedefleyen, önleyici ve afet sonrası müdahaleleri içeren, hızlı ve yavaş gelişen afetlere yönelik uyarıyı da içeren çoklu tehlike erken uyarı sistemini vurgulamaktadır. Söz konusu eylem ülkenin, erken uyarı ve risk bilgisine ilişkin Hedef G başta olmak üzere Sendai Çerçevesi'ne uyumunu ve Sendai İzleme Mekanizması'na yapılan raporlamaları destekleyecektir.

ARA1. İklim değişikliği risklerinin daha net ortaya konulabilmesi için kapsamlı risk değerlendirme ve planlama çalışmalarının yapılması.

ARA2. Hızlı ve yavaş gelişen olaylar için uyarı sistemleri de dahil olmak üzere, toplumun tüm kesimlerine ulaşmayı amaçlayan, öngörü ve müdahale eylemlerini içeren Çoklu Tehlike Erken Uyarı Sisteminin geliştirilmesi.

Stratejik Hedef 2. İklim değişikliği ve afete dirençliliğin güçlendirilmesi için dönüştürücü risk yönetişiminin sağlanması.

Bu eylem seti bir önceki eylem setini izlemekte olup bir yandan genel olarak risk yönetişimi dönüştürülürken, iklim ve afet risk yönetiminin ağırlıklı olarak müdahaleye odaklanan reaktif yönetim anlayışından önleyici yönetime geçişi destekleme amacını taşımaktadır. Başlangıç noktası, sürdürülebilir ve dirençli kalkınmaya ilişkin kilit ulusal ve yerel çerçevelerin iklim değişikliği ve afet riskine duyarlı bir bakışla incelenmesidir. Başlangıç noktasını takiben, bunların kilit kalkınma planlaması sektörlerine yaygınlaştırılması gelmektedir. Bu amaçla, yakın zamanda geliştirilen UNDP bölgesel "Risk Temelli Kalkınma: Afet Risk Azaltma ve İklim Değişikliğine Uyumun

Kalkınmaya Entegrasyonu için Strateji Aracı” kullanılarak, İDU ve ARA’nın ulusal kalkınma planlamasına entegre edilmesi ve anaakımlaştırılmasına yönelik geliştirilecek ulusal rehberlerin geliştirilmesi desteklenebilir. Bunun sonucunda, işlevsel gözden geçirme yoluyla tespit edilen politika ve düzenleme çerçeveleri güncellenebilir. Yaygınlaştırma süreci bu konuların entegrasyonu son bulmamaktadır. Maliyet fayda analizi, çoklu kriter analizi ve iklim değişikliğine uyumla ilgili benzer araçlar gibi yaygınlaştırmayı destekleyici araçların sektörler arasında ve hükümetin her kademesinde, karar alma süreçleri ile mevcut ve yeni programlar ve projelere uygulanmasıyla devam etmektedir. Bu araçlar, iklim ve afet dirençliliğine yönelik farklı politika seçeneklerinin tanımlanması ve karşılaştırılması; uyuma ilişkin cinsiyet eşitliğine duyarlı düzenlemeler ve eylemlerin tanımlanması, oluşturulması ve hayata geçirilmesi gibi çeşitli alanlarla ilgilidir. TARAP belgesinde, İklim değişikliği risklerine yönelik olarak yedi hedef 30 eylem yer almaktadır, İRAP’larda yer alan meteorolojik ve iklim değişikliği kaynaklı afetler ile ilgili ise 36 il planında 1151 eylem yer almaktadır. Uygulamada, metodolojik çerçeve ve teknik rehberlik, mekânsal planlamanın, bu yöndeki uygulamalarını güçlendirmeye yönelik TARAP hedeflerini iklime ve afetlere duyarlı biçimde desteklemesini sağlayacaktır.

Tüm bu eylemleri hayata geçirebilmek için, kurumsal iş birliği ve koordinasyonu artırmayı, dirençliliğin artırılmasında yer alan çeşitli geleneksel ve geleneksel olmayan paydaşlar ile ortaklıkları teşvik etmeyi hedeflemektedir. Özellikle, iklim değişikliği ve afet riski azaltmaya yönelik mevcut koordinasyon organlarının çalışmalarının bir araya getirilmesi ve sektörel çalışma gruplarının oluşturulması önemlidir. Buna paralel olarak, tüm ilgili paydaşların afet ve iklim dirençliliğinin sağlanması için daha iyi

etkileşimde bulunabilecekleri çoklu tehlike, çoklu risk ve çoklu sektör iletişim, ağ oluşturma ve bilgi geliştirme mekanizması olarak işlev görececek biçimde, Ulusal ARA Platformu’nun iş kapsamı ve portföyünün iklim değişikliğine uyum konularıyla birlikte genişletilmesi önem taşımaktadır. Öte yandan, risk azaltma konusunda toplumun tamamını kapsayan yaklaşıma erişmek için; üniversiteler, araştırma kurumları, özel sektör kuruluşları, Türk Kızılay ve STK’lar ile mevcut ortaklıkları güçlendirmek ve yenilikçi ortaklıklar kurmak gerekmektedir. Üniversiteler ve araştırma kuruluşlarının uzmanlık ve bilgilerinden faydalanarak, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yönelik teşvik sağlayarak, uyum döngüsünde daha aktif biçimde yer almaları önemlidir. Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesinin Uygulanmasına ilişkin Ara Dönem Gözden Geçirmesi için Türkiye Gönüllü Ulusal Raporu, göz ardı edilmeleri durumunda ortaya çıkacak olan afet risklerinin azaltılması ile kayıp ve zararın hafifletilmesiyle elde edilebilecek yararları gösteren senaryolar ve simülasyonlar geliştirmek amacıyla araştırma projelerinin geliştirilmesi ihtiyacına işaret etmektedir. Birlikte çalışma anlayışı, bilgi altyapısı oluşturmayı, iklim ve afet risklerinin azaltılmasında özel sektöre teknik destek sağlamayı hedefleyen uyum eylemlerini yürütme sürekliliğini de beraberinde getirecektir. AFAD, Türk Kızılay, STK’lar ve dernekler, iklim ve afet dirençliliğini artırma ve toplulukların tüm üyelerine ulaşmada önemli rol oynamaktadır.

Bu bağlamda, kritik altyapı dirençliliğinin geliştirilmesinde çıkış noktası, afet öncesinde, sırasında ve sonrasında diğer kurumlar, işletme sahipleri ve/veya hizmet veren kurumlar ile ortaklık içerisinde, yetkililer ve uygulayıcıları, ilgili dirençlilik geliştirme politikalarının tasarımında yeterli eylemlerin uygulanmasında desteklemeyi amaçlayan, son dönemde yaygınlaşmış

Avrupa ve Orta Asya'da Kritik Altyapı ve Dirençliliğin Geliştirilmesine ilişkin Rehberler'dir (UNDP, 2022). Bunun sonucunda, kritik altyapıya ilişkin yol haritası revize edilecek ve ardından politika ve normatif çerçeveler güncellenecektir. Uyumun uygulama tarafında, teknik rehberin ve altyapı yatırımlarının sağlamlığı ile dirençliliği sağlanarak iklim ve afetlere karşı korunmaya yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Bu stratejik hedef kapsamındaki son eylem, iklim değişikliği etkilerinden kaynaklı kayıp ve zararların değerlendirme sürecinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Türkiye'de sigortacılık sisteminin gelişim içinde olduğu ve öncelikle depreme dayalı afetler karşısında detaylı bir sistem kurguladığı söylenebilir. Tarım ile ilgili sigorta konusunda da TARSİM'in kurulması ile önemli adımlar atılmıştır. Buna karşın, Türk sigortacılık sistemi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, afet öncesi koruma ilkesinin henüz tam anlamıyla hayata geçirilmiş olduğunu söylemek güçtür. Afet risklerinin çeşitliğine bağlı olarak, sigorta sistemine katılımın henüz gelişmiş ekonomiler düzeyinin altında olduğu söylenebilir. Bu bakımdan sigortacılık mekanizmalarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Türkiye Kayıp ve Zarar Platformu da ilgili kayıp ve zarara ilişkin merkezi veri ve bilgi havuzu görevi görecektir.

ARA3. Ulusal ve yerel sürdürülebilir ve dirençli kalkınma planlamasında iklim değişikliğine uyum ve afet riskinin azaltılmasının sistematik entegrasyonu.

ARA4. Kritik altyapıların afet dirençliliğini artırmak üzere politikaların ve sektörlerin de dahil olduğu mevzuatın iklim değişikliği de dikkate alınarak revize edilmesi ve uygulamaya yönelik rehberlerin hazırlanması.

ARA5. İklim değişikliği kaynaklı afetlerin neden olduğu kayıp ve zararların karşılanması kapsamında, sigorta

mekanizmasının geliştirilmesi, kayıp ve zarar tespit sürecinin iyileştirilmesi ve Türkiye Kayıp ve Zarar Platformu'nun oluşturulması.

Stratejik Hedef 3. Kapsayıcı ve duyarlı iklim değişikliği ve afet dirençliliğine ulaşmak için kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve farkındalık yaratılması.

İklim ve afet risklerine karşı dirençliliğin geliştirilmesi ve iklim değişikliğine uyumun güçlendirilmesi, tüm düzeydeki yetkililerin iyi yönetim esasları çerçevesinde konuyu anlamasını ve katılımını gerektirmektedir. Bunun nihai amacı, uzun vadede kalıcı davranış değişikliği elde etmektir. Farkındalık yaratma bireyler ve kuruluşların bilgisini ele almakta, tüm ilgili bölgesel ve kentsel yetkililerin belirli iklim etkilerini anlaması ve bunlara müdahale etmek için eyleme geçmesini sağlamayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda, kilit politika geliştiriciler, karar alıcılar ve idarenin farkındalığının artırılması ve kapasitelerinin geliştirilmesi, iklim değişikliği ve afet riski azaltma temelli politikalar ve düzenlemelerin oluşturulması, benimsenmesi ve uygulanmasını mümkün kılmaktadır. Yöneticilerin ulusal politikalar ve sektörlere uyumunun entegrasyonunun sağlanması konusunda duyarlı hale getirilmesi ile sürdürülebilir ve istikrarlı finansman sağlanması başarılı uyum eylemlerinin ön koşullarındandır. Bu doğrultuda, etkili ve verimli sektörler arası iş birliği, koordinasyon ve iletişim sağlanırken, pratik uyum önlemleri ve faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde, yetkili bakanlıklar ve kurumlardaki kilit personel ve teknik uzmanlar anahtar görevi görmektedir. Eğiticinin eğitimi yaklaşımı ile, müdahalenin sürdürülebilirliği sağlanarak kapsamlı ve sistematik eğitimler verilmeli, bunun yanında, her kurumun uyum kapasitesi artırılmalı, dirençli hale getirilmeli ve geliştirilmelidir.

Ayrıca farkındalık yaratma ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin tasarlanması ve uygulanması sırasında kimse geride bırakılmamalıdır ve özellikle kırılgan grupların ihtiyaçları ve kapasiteleri konunun merkezinde olmalıdır. Hedef grupların kapasiteleri ve potansiyelleri sosyal gruplar ve toplulukların dirençliliğinin artırılmasına katkıda bulunabilir. Bunun yanında, Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesinin Uygulanmasına ilişkin Ara Dönem Gözden Geçirmesi için Türkiye Gönüllü Ulusal Raporu kapsamındaki, iş dünyası ve sanayi sektörlerinin (AFAD, 2022), risk azaltmaya yönelik profesyonel eğitimlere dahil edilmesine ilişkin tavsiyelerle uyumlu olarak, şiddetli iklim koşulları ile giderek artan yeni riskler bağlamında iş dünyasının hazırlıklı olmasını ve bunun sürekliliğini sağlayarak, kilit sektör iş dünyası, endüstri temsilcileri ve uygulayıcıları da hedeflenmelidir. Son olarak, afet ve acil durum müdahale faaliyetlerinde görevlilerin de iklim ve afet risklerinin şiddetli ve artan etkilerinin hafifletilmesi, bunlara karşı hazırlıklı olma ve müdahale konusunda profesyonel olarak yeterli eğitimi almaları gerekmektedir. Buna ek olarak afetlerden etkilenen profesyoneller ve nüfusa yönelik bir dirençlilik geliştirme aracı olarak, iklim değişikliği ile ilgili afetlerin ardından psikolojik destek sağlanmasına yönelik rehberlik verilmesi planlanmaktadır.

Yapılan en son akademik çalışmalar ve bilimsel öngörüler iklim değişikliği ve iklim değişikliği kaynaklı afetlerin etkilerinin, insan hareketliliğini giderek arttıran faktörler olarak değerlendirmekte ve bu alandaki tespitlere daha fazla yer vermektedir. Sadece 2020 yılında, 30 milyonu aşkın kişi afetler nedeniyle kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiştir (Gemenne, Zickgraf, Hut, & Betancourt Castillo, 2021). Bu bağlamda, coğrafi konumu nedeniyle, Türkiye, insani krizler, iklim değişikliği ve çeşitli diğer faktörler nedeniyle göç etmek zorunda kalan kişilerin yer aldığı kitlesel göçleri

deneyimlemektedir. Kitlesel göçün hacmi, göçmenlerin Türkiye’de kalış süresi ve göç kavramının geçici bir olgudan kalıcı bir olguya dönüşmesi, Türkiye’nin her an kitlesel göçlere hazırlıklı olmasını zorunlu kılmakta olup bunun sonucu olarak kitlesel göç risklerini azaltmaya yönelik politika, hedef ve uygulama stratejilerinin geliştirilmesi ihtiyacı doğmuştur (AFAD, 2022). Güncel rakamlar bu bağlamı desteklemektedir. Örneğin, TÜİK istatistiklerine göre, Türkiye’de 2021 yılında %47,5’i erkek ve %52,5’i kadın olmak üzere (TÜİK, 2023) 2.777.797 kişi, yani toplumun %3,28’i, bir ilden başka ile göç etmiştir. Bunun yanı sıra, ülkede 28.09.2023 tarihi itibarıyla 3.279.152 geçici koruma altında Suriyeli yaşamaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Dolayısıyla, ülkede insan hareketliliği ve iklimle bağlantılı tehlikeler arasındaki bağlantının Ulusal Göç Politikası ve eylem planlarına yeterli düzeyde entegre edilmek üzere daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu yeni yaklaşımın çıkış noktası, iklim değişikliği ile ilişkili olumsuzlukların insan hareketliliği üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak ve göç politikalarını bu minvalde ele almak şeklindedir.

ARA6. Afet direncini artırmak için kurumsal ve teknik kapasitenin geliştirilmesi.

ARA7. Ulusal Göç Politikası’nda ve eylem planlarında iklim değişikliği kaynaklı riskler nedeniyle meydana gelebilecek yer değiştirmelerin de dikkate alınması ve iklim değişikliğine uyumun göç yönetimi sürecinde yer alması.

Stratejik Hedef 4. İklim değişikliği ve afet dirençliliği bağlamında istikrarlı ve sürdürülebilir yatırımlar yapılması.

Bu gruptaki uyum eylemleri, uygulanabilir ve kapsayıcı uyum eylemlerini şekillendiren eylemleri içermekte ve iklim değişikliği ile bütüncül ve afet riski azaltımyaklaşımını ifade

etmektedir. Bu eylem seti çeşitli düzeylerde uygulanan; sel, fırtına, kuraklık, heyelan, çığ ve orman yangınına karşı koruma gibi öne çıkan iklim tehlikeleri için çeşitli yapısal ve yapısal olmayan önlemler ve eylemleri kapsamaktadır. Ayrıca enerji ve sanayi sektörleri, uluslararası ve yerel havalimanları, turizm ve kültürel miras alanları ve çevresel yönetim tesislerinin dirençliliğini geliştirmeyi hedefleyen uyum eylemlerinin tasarlanması ve hayata geçirilmesini içermektedir.

Dirençliliği artırmaya yönelik uyum yaklaşımı, iklim değişikliğine uyum ve iklim değişikliğinin etkilerini azaltmaya ilişkin “Daha İyisini Yeniden İnşa Et” (Build Back

Better) ve Kimseyi Geride Bırakma (Leave No One Behind (LNOB)) ilkelerini güçlendirecek ve iklim değişikliğine uyuma rehberlik edecek önlemlere imkân tanımalıdır. Bu yaklaşım, iklim değişikliği etkilerini entegre eden dirençli toparlanma uygulamalarının hayata geçirilmesi, ekosistem temelli afet risk azaltma ile afet atık yönetiminin düzenlenmesi ve nüfusa yönelik hizmetleri geliştirecek desteğin sağlanması gibi yollarla hayata geçirilecektir.

ARA8. Afet sonrası yeniden yapılanma ve inşa sürecinin iklim değişikliği etkileri, ekosistem temelli afet risk azaltma hususları dikkate alınarak gerçekleştirilmesi.

KAYNAKÇA: Afet Risk Azaltma

- AFAD (2021). Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/AFAD_2019_2023_STRATEJIK_PLAN.pdf adresinden alındı.
- AFAD (2022). Mid- Term Review of the Sendai Framework: National Report of Türkiye. <https://sendaiframework-mtr.undrr.org/media/84534/download> adresinden alındı.
- Asian Disaster Reduction Center (2019). Turkey Country Report 2019. https://www.adrc.asia/countryreport/TUR/2019/Turkey_CR2019A.pdf adresinden alındı.
- Economist Impact. (n.d.) Explore countries. <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/explore-countries> adresinden alındı.
- Copernicus (n.d.). EFFIS İstatistikleri. effis.jrc.ec.europa.eu adresinden alındı.
- Gemenne, F., Zickgraf, C., Hut, E., & Betancourt Castillo, T. (2021). Forced displacement related to the impacts of climate change and disasters. Reference Paper for the 70th Anniversary of the 1951 Refugee Convention.
- Global Facility for Disaster Risk and Recovery (GFDRR). (n.d.). Think Hazard, Türkiye: <https://thinkhazard.org/en/report/249-turkey> adresinden alındı
- International Finance Corporation. (2022, Haziran). *Türkiye- Country Climate and Development Report*. International Finance Cooperation: [ifc.org/wps/wcm/connect/a4e13764-36e4-4dba-8d4b-b07b648156b8/Türkiye+CCDR+Full+Report.pdf?MOD=AJPERES&CVID=o6cFvmp](https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/a4e13764-36e4-4dba-8d4b-b07b648156b8/Türkiye+CCDR+Full+Report.pdf?MOD=AJPERES&CVID=o6cFvmp) adresinden alındı.
- MGM (2022). Türkiye Geneli Yıllık Alansal Yağışları. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/yillik-toplam-yagis-verileri.aspx> adresinden alındı.
- MGM (2022). Türkiye Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi (2010-2021). <https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/meteorolojikafetler2010-2021.pdf> adresinden alındı.
- AFAD (2020). Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri . https://afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kurumsal-Raporlar/2019yilidogakaynakliolayistatistikleri.pdf adresinden alındı.
- İB (2023). Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. Göç İdaresi Başkanlığı. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı.
- The European Commission Disaster Risk Management Knowledge Centre (DRMKC). (n.d.). Country Risk Profile. <https://drmkc.jrc.ec.europa.eu/inform-index/INFORM-Risk/Country-Risk-Profile> adresinden alındı.
- The European Commission Disaster Risk Management Knowledge Centre (DRMKC) (n.d.). INFORM Climate Change Tool. <https://drmkc.jrc.ec.europa.eu/inform-index/INFORM-Climate-Change/INFORM-Climate-Change-Tool> adresinden alındı.
- The United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP). (n.d.). Risk and Resilience Portal - Republic of Türkiye. [https://rrp.unescap.org/country-profile/TUR: https://rrp.unescap.org/country-profile/TUR#paragraph-id--24424](https://rrp.unescap.org/country-profile/TUR:https://rrp.unescap.org/country-profile/TUR#paragraph-id--24424) adresinden alındı.
- The World Bank (2022). Country Climate and Development Report: Türkiye. Washington: The World Bank Group.

<https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/01826a0c-059f-5a0c-91b7-2a6b8ec5de2f> adresinden alındı.

- TÜİK (2023). İç Göç İstatistikleri, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2021-45869> adresinden alındı.
- MGM (2020). 2019 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirme Raporu <https://mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2019MeteorolojikAfetlerDegerlendirmesi.pdf> adresinden alındı.
- UNDP (2022). Guidance notes on building critical infrastructure resilience in Europe and Central Asia. <https://www.undp.org/eurasia/publications/guidance-notes-building-critical-infrastructure-resilience-europe-and-central-asia> adresinden alındı
- United Nations Disaster Risk Reduction (DRR) (n.d.). Turkey National Platform. <https://www.preventionweb.net/national-platform/turkey-national-platform> adresinden alındı.
- World Economic Forum (2023). Global Risks Report 2023. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf adresinden alındı
- World Meteorological Organization (2021). Weather-related disasters increase over past 50 years, causing more damage but fewer deaths. <https://public.wmo.int/en/media/press-release/weather-related-disasters-increase-over-past-50-years-causing-more-damage-fewer> adresinden alındı.
- WeltRisikoBericht. (2022). The WorldRiskReport. https://weltrisikobericht.de/wp-content/uploads/2022/09/WeltRisikoBericht-2022_Online.pdf adresinden alındı.

YATAY KESEN EYLEMLER

iklime uyum

13.1. SEKTÖRLERİ İLGİLENDİREN ORTAK KONULAR, ÖDÜNLEŞMELER VE SİNERJİLER

Birçok sektör arasında güçlü bağlantılar bulunması nedeniyle iklim değişikliğine uyum süreci tek başına ele alınamamaktadır. Bir sektördeki uyum eyleminin diğer sektör(ler)e etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

İklim değişikliğine uyum ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) arasındaki bağlantı önemlidir. İklim değişikliğine uyum, özellikle "iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele etmek için acil eylemde bulunmayı" hedefleyen ve özellikle iklimle ilgili tehlikelere ve iklim değişikliği kaynaklı afetlere karşı dirençliliği ve uyum sağlama kapasitesini güçlendirmeyi, iklim değişikliği önlemlerini ulusal politikalara, stratejilere ve planlamaya entegre etmeyi, ve iklim değişikliğinin etkilerinin hafifletilmesi, uyum ve erken uyarı konularında eğitim, bilinçlendirme ve insani ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi hedeflerini içeren SKA13 ile ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte uyum konusunun diğer SKA'lar ile de önemli bağlantıları bulunmaktadır. Örneğin, iklim değişikliğine karşı artan dirençliliğe yönelik ilerleme; İnsanlar için Sağlık(lı) ve Kaliteli Yaşam (SKA3), Nitelikli Eğitim (SKA 4), Temiz Su ve Sanitasyon (SKA 6), Erişilebilir ve Temiz Enerji (SKA7), İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (SKA8), Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (SKA9), Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar (SKA11), Sudaki Yaşam (SKA14) ve Karasal Yaşam (SKA15) ve hatta Amaçlar için Ortaklıklar (SKA17) ile yakından ilişkilidir ve bu amaçlara da katkıda bulunması muhtemeldir.

Süreç içinde yapılan pek çok istişare toplantısında da dile getirildiği üzere sektörler arası iklim değişikliğine uyum konularını ele almak için kurumlar arası koordinasyona ihtiyaç vardır. Bu, iklim değişikliğine uyum konusunda sorumlulukları olan bakanlıklar, akademi ve STK'lar, belediyeler ile özel sektör için koordinasyon

mekanizmalarının geliştirilmesini gerektirmektedir.

Sektörlerle ilgili önemli ortak konular aşağıda özetlenmektedir:

Makroekonomik ve sosyal durum iklim değişikliğine uyum kapasitesini önemli ölçüde etkileyen unsurlardır. Daha önce hazırlanan etkilenebilirlik ve risk analizleri sonuçları incelendiğinde hemen her sektörde riskin belirlenmesinde önemli bir rolü olan uyum kapasitesi bileşeninin büyük ölçüde sosyo-ekonomik göstergelerden oluştuğu görülmektedir. İklim değişikliği projeksiyonları sektörler bazında değerlendirilirken demografik ve sosyal değişimlerin ve beklentilerin göz önünde bulundurulması da gerek kaynak yönetimi açısından planlama yapabilmek için gerekse iklim değişikliğine dirençliliği artırmada önem arz etmektedir.

Bir sektördeki uyum eylemleri bir veya daha fazla sektöre etki edebilir. Bu nedenle, sektörel analizlerin bütüncül bir şekilde ele alınması önemlidir. Örneğin, ekin alanları ve yollar arasında yeşil kuşaklar oluşturmak tarım için uyum faaliyeti olarak dikkate alınabilir ancak bu eylemin su filtreleme potansiyeli, mikro iklim düzenleme işlevleri, tozlaşma faydaları ve ayrıca ulaşım altyapısını rüzgâr ve kardan koruma potansiyeli diğer uyum faydaları olarak değerlendirilebilir.

Bir sektörün iklim değişikliğine uyum sağlamasına yönelik olası önlemler, o sektörün doğrudan kontrolünün dışında olabilir. Bu, özellikle insan sağlığını etkileyen temel eylemlerin sanitasyon ve su temini, eğitim, tarım, ticaret, turizm, ulaşım, kalkınma ve barınma gibi alanlara dayandığı sağlık sektörü için geçerlidir ve potansiyel olarak insan sağlığını etkileyen uyum eylemlerinin diğer sektörler tarafından da anlaşılması ihtiyacını vurgulamaktadır.

Tarımın dirençliliğini artırma ile ilgili pek çok eylem azaltıma da katkıda bulunurken enerji talebinde verimliliğin artırılması ve talebin düşmesi aynı zamanda bir uyum eylemi olarak da yorumlanabilir. Artan nüfus ve tüketim alışkanlıkları neticesinde enerji altyapısı ihtiyacının aynı oranda artmaması sektörün iklim değişikliğine dirençliliğini arttırmaktadır.

Sektörlerin karşılıklı bağımlılıkları pozitif ve negatif olabilir. Örneğin, sürdürülebilir tarım uygulamalarında bir artış, tarım alanı ekosisteminin dirençliliğini dolayısıyla mahsul verimini artırabilir, ancak tarım alanlarının artması ve yoğunlaşması; kirlilik, arazi dönüşümü ve sulama ihtiyacının artması ve yanlış sulama uygulamaları yoluyla biyolojik çeşitliliğe zarar verebilir. Çeşitli sektörlerde (ormancılık, kentsel çevre, biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetleri, insan sağlığı ve tarım) uyum faaliyetlerinin turizm sektörü için pozitif etkisi olduğundan bahsedilebilir. Bu bağlamda birçok sektör arasında simbiyotik bir ilişki vardır denilebilir.

Altyapı hizmetleri açısından güçlü sektör ilişkileri bulunmaktadır. Tüm sektörler; enerji, ulaşım, su, bilgi ve iletişim teknolojisi ağları için altyapının verimli çalışmasına bağlıdır. Bu nedenle, bu altyapıları etkileyen iklimle ilgili herhangi bir etki, diğer sektörler için geniş sonuçlar doğuracaktır. Ayrıca, altyapılar arasında birbirini etkileyebilecek karşılıklı bağımlılıklar bulunmaktadır. Kentsel çevrenin verimli çalışması kentsel altyapılarla ilişkilidir.

Afet risk azaltma açısından; İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planında afet risk azaltma sektörü ayrı bir sektör olarak ele alınmış olmakla beraber hemen her sektörde ilgili bir afete karşı eylem planlanmıştır. Örneğin su kaynakları yönetimi ve kent sektörlerinde sel ve taşkınları önlemek için eylemlere yer verilmesi mümkündür.

Uyum ve azaltım arasındaki sinerjilerden faydalanılmalıdır. İklim değişikliğine uyum

konusu pek çok sektörün özellikle ekonomik sektörlerin gündemine yeni yeni girmeye başlamıştır. Yakın zamana kadar yoğun olarak seragazi emisyonları azaltım konuları gündemi işgal etmekteydi. Ancak yapılan araştırmalar ve gelişen literatür neticesinde pek çok iklim değişikliğine uyum çalışmasının azaltım faaliyetlerinde, azaltım çabalarının da uyum eylemleri üzerinde olumlu etkisi olduğu gözlenmektedir. Tarımın dirençliliğini artırma ile ilgili pek çok eylem azaltıma da katkıda bulunurken enerji verimliliğinin artırılması ve talebin düşmesi aynı zamanda bir uyum eylemi olarak da yorumlanabilir.

13.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ VE RİSKLER BAĞLAMINDA SEKTÖRLER ARASI İLİŞKİLER

İklim değişikliği risklerinin ve sektörler arasındaki kırılganlıkların temel karşılıklı ilişkileri (uyum seçenekleri bağlamında sektör bağlantılarından ziyade) aşağıda özetlenmiştir. Bunlar, hem belirli bir sektörün etkilenebilirlik ve riski ile diğer sektörler üzerindeki olası sonuç etkilerini hem de diğer sektörlerin o sektör üzerindeki etkilerini içerir. Örneğin, ciddi bir taşkın tarımsal ürünlere, ulaşım, enerji ve diğer altyapılara doğrudan zarar verirken turizm gibi başka sektörleri de etkileyebilir; gıda ve ulaşım fiyatlarında artışı tetikleyerek gıdaya ulaşımında güçlükler neden olabilir. Özellikle dezavantajlı kesimlerin suya erişiminde sorunlar çıkabilir. Taşkın ve sel gibi afetlerin ulaşım altyapısını etkilemesinin yanı sıra su havzaları ve kıyı bölgelerinde yaşayan nüfus üzerinde olumsuz etkiler beklenebilir.

Su kaynakları yönetimi doğrudan veya dolaylı hemen hemen tüm ekonomik sektörleri ve parasal değeri ölçülemeyen sistemleri etkileyen oldukça önemli bir sektördür. Türkiye için yapılan bölgesel iklim projeksiyonlarında sıklıkla tekrarlandığı gibi toplam yağışlarda azalma ve yağış rejiminde değişimler beklenmektedir. Havzalar bazında ayrı ayrı değerlendirme gerekliliğinden hareketle bazı havzalarda su potansiyelinde önemli bir değişim beklenmezken, bazı havzalarda su kıtlığı yaşanacağı öngörülmektedir. Bu durum ile tarım, içme ve kullanma suyu, enerji, sanayi, turizm, biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetleri alanında mevcut su kaynakları için ciddi bir rekabet ortamı oluşacağını söylemek mümkündür.

Azalan su kaynakları kirliliği de tetikleyeceğinden sulanan tarımsal ürünlerin kirlenmesi, gıda ve su kalitesinin bozulması ile halk sağlığı sorunlarının oluşmasına neden olabilir. Kirlenen sular aynı zamanda ekosistemlerin bozulmasına da yol açacak, bozulan ekosistemler su kalitesinin daha da

bozulmasına neden olacaktır. Su kaynaklarının bozulması ve yok olması ile yaşanacak habitat kaybı ve aynı zamanda karbon yutağı olan sulak alanların azalması ciddi problemlerle sonuçlanacaktır.

Deniz alanlarının yönetimi; İklim değişikliği, dünya çapında deniz ekosistemlerini ve toplulukları olumsuz etkileyen önemli bir sorundur. Deniz seviyesi yükselmesi, aşırı hava olayları ve okyanus asitlenmesi, deniz alanlarını daha da kırılgan hale getiriyor. Bu değişiklikler, deniz kaynaklarının ve hizmetlerinin sürdürülebilir kullanımını tehdit etmektedir.

Sektörler arası ilişkilerde deniz alan yönetimi;

i) Söz konusu paydaşları ve onların önceliklerini anlamak.

ii) Sürdürülebilir deniz alan yönetimine yönelik ortak bir vizyon geliştirmek.

iii) Güçlü işbirliği mekanizmaları oluşturmak açısından önemlidir.

Tarım yıldan yıla değişkenlik göstermekle birlikte yaklaşık %80 civarında tüketim ile Türkiye'de en çok su tüketen sektördür. Kuraklık sıklıklarının artmasının beklendiği iklim değişikliği projeksiyonları göz önüne alındığında tarımda su tüketiminin azaltılmasının önemi daha fazla anlaşılmaktadır. Tarımda su kullanımının artması gıda güvencesi nedeniyle su kaynakları konusunda rekabet halinde olan tüm sektörleri etkileyecektir. Biyoçeşitlilik ve ekosistem hizmetleri de özellikle sulak alanlarda su seviyelerindeki azalmadan olumsuz etkilenecektir. Gittikçe artan miktarda pestisit kullanımı suların kirlenmesine neden olmaktadır. Tarımsal ilaç kullanımı ve tarımsal alanların artışı biyoçeşitlilik kaybının da önemli nedenleri arasındadır. Ancak, kontrollü ve doğru yapılmış tarım uygulamalarıyla birlikte

tarımın olumlu etkileri de gözlemlenebilir. Sürdürülebilir tarım yöntemleri, biyoçeşitliliği koruma, toprak sağlığını iyileştirme ve su kaynaklarını daha etkin kullanma gibi avantajlar sunabilir. Bu nedenle, tarımın çevresel etkilerini azaltmak için sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesi önemlidir.

Tarım ve gıda ürünleri üretiminde azalma gıda güvencesini tehlikeye atmanın yanı sıra fiyatların artışı ile sonuçlanacaktır. Bu durum özellikle kentlerde yaşayan gelir düzeyi düşük kesimlerin yeterince beslenememesine neden olabilir. Aynı zamanda iklim değişikliği ile mücadele ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının önemini vurgular. Sürdürülebilirlik odaklı tarım yöntemleri, ekosistemleri koruyarak iklim değişikliğine karşı daha dirençli tarım sistemleri oluşturabilir. Bu, hem gıda güvencesini sürdürmeye yardımcı olabilir hem de çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği destekler. Gıda kalitesindeki değişimler, biyosidal ürünlere karşı gelişen direnç, yetersiz ve sağlıklı gıdalar nedeniyle beslenme bozukluğu gibi halk sağlığı sorunlarına yol açabilir.

İklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki etkileri tarım ürünleri ile ilgili sanayinin de etkilenmesine neden olacaktır. Tarımdan doğrudan gelir sağlayan çiftçilerin (hayvancılık, balıkçılık, arıcılık, vs. dahil) yanında tarıma dayalı sanayi nedeniyle istihdam olanaklarında azalma olabilir.

Kuraklık, sıcaklıklarda artış gibi etkiler sulama suyu gereksinimini dolayısıyla elektrik tüketimini arttıracak gibi soğutma ihtiyacında artış yaratarak hem bu konu ile ilgili ek yatırım ihtiyacına hem de enerji maliyetlerinde artışa neden olacaktır.

Biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlerin bozulması nedeniyle doğal filtre özelliğinin kaybolması ile suların kirlenmesinde artış olmaktadır. Ekosistemlerin su tutma kapasitesinin azalması da su varlığı üzerinde önemli bir tehdittir. Ayrıca kıyı ve

deniz ekosistemlerinin karbon tutma kapasitesine (mavi karbon) deniz biyoçeşitliliği ve ekosistem bozulması ile doğrudan bağlantılıdır.

Tarımsal faaliyetlerin ve alanların sürdürülemez artışı biyolojik çeşitliliği olumsuz etkilerken tozlaşmadaki düşüşler, zararlıların ve hastalıkların kontrolünün zorlaşması, toprak oluşumunun azalması, genetik çeşitlilik ve düzenleyici ekosistem hizmetlerinin kaybı nedeniyle tarımsal üretim verimliliği düşebilir, istilacı türler artabilir. Mera ve bozkırların tahrip olması hayvancılığı olumsuz etkilerken ekosistem hizmetlerinden geçinenler (ormancılar, balıkçılar, arıcılar, vs.) de olumsuz etkilenecektir.

Su ve tarım üzerindeki bu olumsuz etkiler hava, su, toprak ve gıda kalitesinde değişimlere ve bağlantılı sağlık sorunlarına neden olabilir. İklim değişikliği ile birlikte vektörel ve zoonotik hastalıklarda da artış görülmesi beklenmektedir. Değişen ve yeni ortaya çıkan hastalık örüntüleri ile birlikte tüm bu konularla ilgili araştırmalara hızla başlanmasında fayda bulunmaktadır.

Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin iklim değişikliğinden zarar görmesi eko turizm başta olmak üzere açık hava, orman sporları içeren, deniz-kum-güneş gibi pek çok turizm türünü etkileyebilir. Konuya sosyal boyutundan bakıldığında ise en çok zarar görebilecekler ekosistem hizmetlerinden gelir sağlayan vatandaşlar olacaktır.

Mikroklima işlevi gören ekosistemlerin ve yeşil alanların etkilenmesi kentsel ısı adası/aşırı soğuklardan korunmaya engel olabilir. Ekosistemlerin sel, erozyon, toprak kayması gibi afetleri engelleyici özellikleri bulunmaktadır. Ekosistemlerdeki bozulmalar afetlerin artması ile doğrudan topluma zarar verebileceği gibi bu afetlerden enerji, ulaşım, iletişim gibi altyapıların da olumsuz etkilenmesi sonucu ile karşılaşılabilecektir.

Halk sağlığı açısından konu değerlendirildiğinde yukarıda biyolojik çeşitlilik, su ve tarım ile ilgili bağlantılar kurulmuştur. Ancak iklim tehlikeleri nedeniyle açık havada çalışanların doğrudan etkilenebileceğini vurgulamak gerekir. Tarım ve inşaat işçileri, turizm çalışanları, ulaşım ve lojistik çalışanları bu açıdan ilk akla gelen gruplardır. Bunun yanında aşırı sıcaklar nedeniyle genel olarak çalışan verimliliğinde düşüş beklenmektedir. Kırılgan gruplar olarak ön plana çıkan kadın, çocuk, gebe ya da emziren kadınların ve yaşlıların farklı tehlikelerden farklı şekillerde etkilenmesi beklenmektedir. Sağlık sektörünün yeterince organize olamaması durumunda, artması beklenen iklim tehlikeleri, salgın hastalıklar ve sebep olacağı afetler karşısında acil durumlara müdahalelerde gecikmelerle karşılaşılması muhtemeldir. Gerekli müdahalelerin yapılabilmesi için sağlık altyapısının dirençliliğinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca, iklim değişikliğinin, bulaşıcı hastalıkları ve buna bağlı olarak epidemi ve pandemi olaylarını artırma riski de bulunmaktadır. Sıcaklık değişiklikleri biyolojik türlerin mevcut yaşam alanlarını değiştirmesine de neden olabilecektir. Bu durum sadece tarım ve turizme bağlı sektörleri değil, bütün sektörleri etkileyebilecek niteliktedir. Bu nedenle insanı; hayvan, bitki ve ekosistem sağlığından ayırmadan, bütüncül Tek Sağlık yaklaşımı ile çözümün odağı kılmak, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının başarılı olması için de benzersiz bir fırsat sunacaktır.

Sıcaklık artışları nedeniyle yaz aylarında **enerji** talebinde artış beklenirken, kış aylarında pek çok bölgede ısınma ihtiyacının bir miktar azalması öngörülmektedir. Artan sıcaklıklar nedeniyle yaz sezonunun uzaması turizmin daha da hareketlenmesine ve enerji ihtiyacında daha da fazla artışa neden olabilir.

Enerji amaçlı odun talebinin artması yeterince kontrol edilmezse, orman varlığı

olumsuz etkileneceğinden denetimlerin artırılması gerekebilir. Ormanlardan daha fazla odun üretimi yapılması yönünde baskı oluşturabilir.

Artan talep, enerji talebi sonucu enerji fiyatlarındaki artış özellikle kentlerde enerji yoksulluğunu artırabilir, buna bağlı olarak sağlık sorunları ve harcamaları artabilir.

Olası uzun yaz sezonu nedeniyle **turizm** faaliyetlerinde artış gerek ekosistem hizmetleri gerek tarım, su, ulaşım gibi sektörler üzerinde baskı oluşturabilir. Kentsel hizmetlere olan talep artışı özellikle atık ve atıksu konularında yerel yönetimleri zorlayabilir.

Sanayi sektöründe iklim değişikliğinin fiziksel etkileri nedeniyle sanayi tesislerinin konumunda değişiklik olması gerektiği durumda, ekosistemler ve turizm için önemli doğal değerlerin üzerinde baskı oluşabilir. Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere sanayi sektörünün su kaynakları için pek çok sektör ile ciddi rekabete girmesi beklenmektedir. İklim duyarlılık sebebiyle iş sağlığı ve güvenliği sorunlarında artış yaşanması oldukça muhtemeldir.

Ulaşım ve iletişim sektörü altyapılarında iklim değişikliği nedeniyle yaşanacak sıkıntılar başta kentsel yaşam kalitesi olmak üzere pek çok alanı etkileyecektir. Tarım, sanayi hammadde ve ürün lojistiği, çalışanların ulaşımı, turist memnuniyetinde azalma şeklinde kendini gösterecektir. İklim değişikliğine bağlı afetlerin yaşanması durumunda iletişim altyapısı zarar görebileceğinden, başta hizmet sektörü olmak üzere pek çok sektörün işleyişi olumsuz etkilenebilir.

Sosyal kalkınma boyutundan iklim değişikliğine uyumun diğer sektörlerle ilişkisi ele alındığında birçok kesişme noktası göze çarpmaktadır. Bunların büyük bir bölümü diğer sektörlerde ele alınmıştır. Su, gıda ve enerji fiyatlarındaki olası artış, sosyo ekonomik ve sosyo-mekansal adaletsizliği

artırmakta, mekansal planlama süreçlerinde ve yer seçimi kararlarında sosyal etkilenebilirliğin yeterince ele alınmadığı durumlarda kırılgan nüfusun iklim tehlikelerine daha fazla maruz kalması söz konusu olabilmektedir.

Tarım sektörü çalışanlarının gelirindeki değişimler, göç gibi nedenlerle kırsal nüfus yapısını etkilemekte, şehirlere göç artmaktadır. Kadınlar tarım sektöründe iklim değişikliğinden daha fazla etkilenen grup olarak ön plana çıkmaktadır.

Afet risk azaltma perspektifinde, risk azaltımı ile ilgili yapılacak çalışmalar altyapı yatırımlarından ekonomik sektörlere, halk sağlığından çevre sağlığına kadar pek çok alanı etkilemektedir. Ayrıca, afetler esnasında yaşanacak iletişim ve ulaşım sorunları nedeniyle zorlaşan kurtarma hizmetlerinin etkilenebilirliği dezavantajlı gruplara ulaşamamasına ya da geç ulaşılmasına neden olabilir.

Afetlerden engelli ve diğer kırılgan grupların daha çok etkilenmesi ve sonrasında sosyal hizmetlerin dezavantajlı kesimlere yeterince ulaşamaması nedeniyle sosyo-ekonomik etkiler gözlenmektedir.

13.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM KONUSUNDAKİ ENGELLER

Etkilenebilirlik ve risk analizi sektörel raporları incelendiğinde iklim değişikliğine uyum çalışmalarının önündeki başlıca engeller ve boşluklar ortaya çıkmaktadır. Ortak ve birbiriyle bağlantılı konular aşağıda özetlenmiştir. Burada kullanılan boşluk ve engel kategorileri, Türkiye'nin Ulusal İklim Değişikliği Etkilenebilirlik ve Risk Değerlendirmesinde iklim değişikliğine karşı kırılganlığı azaltmak için ele alınan uyum kapasitesi ile bağlantılıdır.

Kurumsal kapasite farklılığı: Bu engel iklim değişikliğine uyum politika ve eylemlerinden sorumlu kuruluşların kurumsal/idari kapasite ve uzman kapasitesini ifade etmektedir. İklim değişikliğine uyum ile ilgili bazı kurumlar konu ile ilgili uzun yıllardır çalıştığından belirli bir bilgi birikimi ve kapasiteye ulaşmıştır. Ancak pek çok kurum konu ile ilgili çalışmalara yeni başlamaktadır. Gerek kurumlar arası iş birliği ve birlikte çalışma kültürünün gelişmeye ihtiyaç duyması gerekse kurumlar arası bilgi seviyesindeki farklılıklar özellikle birbiri ile yakın ilişkili olan sektörler/alanlar için sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, merkezi, bölgesel ve yerel yönetimler arasındaki kapasite ve katılım eşitsizliği yerel ve bölgesel düzeyde iklim değişikliği politikaları ve iklim değişikliğine uyum öncelikleri belirlenirken kimi kurumların dışlanmasına neden olmakta veya bu kurumların yeterince ilgi göstermemesi gibi bir risk taşımaktadır.

Karar vericiler arasında farkındalık düzeyinde farklılıklar olabilmektedir. Diğer taraftan personelin bilgiyi planlama ve yönetim sürecine entegre edebilmesi için özel kapasite geliştirme programları oluşturulmalı ve bilgiye dayalı karar verme için beceri ve araçların kullanılabilmesine yönelik yetkinliklerin artırılması gerekmektedir.

Bilgi ve veri eksikleri: Bu konu uyum politikaları oluşturma sürecinde eksik bilgi ve özel araştırmalardaki belirsizlik ve boşlukları

ifade eder. Bu bilgi boşlukları, iklim projeksiyonları ve ilgili risklerle ilgili belirsizlikleri, uyum konusunun maliyet ve faydalarının parasal değeri, yerel düzeydeki kırılganlıkları ve izleme ve değerlendirme aşamaları için verilerin mevcudiyetini kapsamaktadır. Bu bilgi ve veri boşlukları, yukarıda tanımlanan kurumsal kapasite ve politika ve yasal çerçeve konuları ile de bağlantılıdır. Ayrıca, bu tür boşluklar bazı sektörlerin paydaşlarının harekete geçmesini engelleyebilmektedir. Örneğin, enerji şirketlerinin aşırı hava olaylarının riskleri konusunda harekete geçmesindeki büyük bir engel, belirsizlik ve bu riskleri kurumsal karar alma süreçlerine dahil edecek araçların eksikliğidir denilebilir.

Finans ve insan kaynağı: İklim değişikliğine uyum konusunda en önemli eksiklerden biri finansal kaynak olarak hemen her sektörde ön plana çıkmaktadır. Çoğunlukla konu ile ilgili Avrupa Birliği fonlarına bağımlılık var denilebilir. Birçok sektörde getirisi yüksek ve kısa vadede olan başka amaçlara hizmet eden projeler önceliklendirilmektedir. Çoğu uyum eyleminin etkileri görece uzun vadede ortaya çıktığından kısa vadeli getiriler tercih edilmektedir.

Diğer yandan iklim değişikliğine uyum eylemlerinin maliyeti ve faydalarına dair mali çalışmalar kısıtlı olduğundan finansal getiri konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak eylemsizliğin maliyetinin gün geçtikçe arttığı yaşanan afetler ile gözlenmektedir.

Diğer bir önemli bir eksiklik de yetişmiş insan kaynağıdır. Karar vericiler başta olmak üzere kurum çalışanlarının iklim değişikliği konusunda yeterli bilgi birikimi olmaması uyum faaliyetlerinin sektöre uğramasına ve kurumlar arası iş birliğinin yeterince geliştirilememesine neden olmaktadır. Tüm paydaşların iklim değişikliğine uyum konusunda kapasitelerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

13.4. YATAY KESEN KONULAR İLE İLGİLİ PAYDAŞLAR

Yatay kesen konular kapsamında uygulanması hedeflenen eylemler dikkate alındığında Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın (ÇŞİDB) ve ona bağlı İklim Değişikliği Başkanlığı'nın (İDB) önemli bir rol aldığı söylenebilir. ÇŞİDB, iklim değişikliği ulusal odak noktasıdır. İklim Değişikliği Başkanlığı'nın sorumluluklarının başında "Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum çalışmaları kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde politika, strateji ve eylemleri belirlemek, müzakere süreçlerini yürütmek, kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak" gelmektedir.

Yatay kesen eylemler doğası gereği farklı birim, kurum ve paydaşlar arasında ciddi bir birlikte çalışma, koordinasyon gerektiren eylemlerdir.

Eylem tablolarında İDUKK olarak ifade edilen ve üye Bakanlıkları ve diğer kurumları kapsayan ifade sadece İDUKK sekretaryasını değil bu kurumlarda konu ile ilgili çalışan tüm birimleri kapsamı amacıyla belirtilmektedir.

Giriş bölümünde vurgulandığı gibi iklim değişikliğine uyum konusu ülkelerin kalkınma politikalarından ayrı düşünülemeyeceğinden tüm bu sayılan kurumların yanında birçok eylemin doğrudan tarafı olan yerel yönetimler (kent ve diğer sektörlerde de vurgulandığı gibi) ve temsilcileri olan birlikler oldukça önemlidir.

Gerek risk ve etkilenebilirlik analizleri gerekse karar alma süreçlerinde fayda ve maliyet analizlerinin yürütülmesi için gerekli bilgi eksiklerinin giderilmesinde çok büyük ihtiyaç olan Ar-Ge çalışmalarının yürütülmesi için akademi ve araştırma merkezleri, gerektiğinde nicel bilginin yanında nitel bilgiler elde etmede önemli katkılar sunan STK'lar ve hatta risklerini azaltma konusunda oldukça istekli özel sektörün iklim değişikliğine uyum çalışmalarına

önemli katkılar sunabileceği göz önüne alınmalıdır.

Öte yandan tüm eylemlerin odağında bulunan halkın her kesiminin eylemleri sahiplenmesi açısından kendilerini çözümün bir parçası olarak hissedebilmelerini sağlayacak şekilde, engelli, yaşlı, çocuklar gibi farklı hassasiyetleri olan kesimlerin ihtiyaçları göz ardı edilmeden, herkesin katılım sağlayabileceği, kapsayıcı ve sosyal sürdürülebilirliği teşvik eden platformlar oluşturmak gerekmektedir.

13.5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM BAĞLAMINDA YATAY KESEN EYLEMLER

2024-2030 yıllarını kapsayan İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı aşağıdaki sektörleri içermektedir.

- Kent
- Su Kaynakları Yönetimi
- Tarım ve Gıda Güvencesi
- Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri
- Halk Sağlığı
- Enerji
- Sanayi
- Turizm ve Kültürel Miras
- Ulaşım ve İletişim
- Sosyal Kalkınma
- Afet Risk Azaltma'dır.

Yukarıdaki bölümlerde de değinildiği gibi birçok sektör birbiri ile sıkı sıkıya bağlıdır ve birinin eylemleri diğer(ler)ini etkilemektedir. İklim değişikliğine uyum çalışmalarının verimli yürütülebilmesi için gerek ulusal / uluslararası literatür taramalarında yer alan gerek istişare toplantılarında bir araya gelen kurumların dile getirmiş olduğu pek çok konu vardır. Bu konuların bir kısmına "İklim Değişikliğine Uyum Önündeki Engeller" bölümünde yer verilmiştir.

Aşağıda farklı stratejik hedefler altında yer verilen eylemlerin birçoğu birbiri ile yakından ilişkilidir ve zaman içinde bir eylemlemin diğer eylemin geliştirilmesinde destekleyici rolü olacaktır.

Stratejik Hedef 1. İklim değişikliğine uyum konusunun tüm politika ve stratejilere entegre edilmesi

Etkilenebilirlik ve Risk Analizi raporunda sıklıkla vurgulandığı üzere uyum politikaları aslında kalkınma politikaları ile yakından alakalıdır. Ulusal düzeyde kalkınma plan, program ve politikaları incelendiğinde, birçok sektör ve kurum stratejilerinde doğrudan iklim değişikliğine uyum stratejileri yer almakla beraber kimi kurum stratejilerinde de dolaylı hedefler yer almaktadır. Millî

Eğitim Bakanlığı yakın zamanda İklim Değişikliği Eylem Planı çalışmalarını tamamlamış, Sağlık Bakanlığı stratejisini güncelleme çalışmalarına başlamıştır. Yeşil Mutabakat Eylem Planı, Biyolojik Çeşitlilik, Kuraklık Yönetim Planları, Ulusal Su Planı, Kırsal Kalkınma Stratejisi, Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı, Enerji Verimliliği Strateji Belgesi, Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2033) gibi belgelerde uyum eylemleri olarak tanımlanabilecek verimlilik, su kaynakları yönetimi, gıda güvencesi gibi konulara dair hedefler yer almaktadır.

Farklı sektör ve kurumların ayrı ayrı ele aldığı bu eylemlerin etkilerinin sektörlerin birbirleri ile etkileşimlerinin de dikkate alındığı bütünlük etki değerlendirmesi çalışmalarının yapılması önemlidir. Bu nedenle iklim değişikliğinin tek tek sektörlere etkisinin değerlendirilmesinin yanı sıra bir arada değerlendirildiği çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu analiz ve değerlendirmeler neticesinde iklim değişikliği ile ilgili risklerin veya fırsatların sektörel politikalara, bölgesel, ulusal kalkınma planlarına entegre edilmesi sağlanacaktır. Tüm bu çalışmalar geniş bir katılımın sağlanmasını ve birçok mevzuatta değişiklik yapılmasını gerektirmektedir. Özellikle şimdiye kadar iklim değişikliği konusunda belirli bir birikimi olan kurumlar ile birlikte yeni çalışmaya başlayacak farklı kamu kurum ve kuruluşları ve konu ile ilgili özel sektör temsilcileri ile birlikte daha geniş katılımlı bir çalışma yürütülmesi ve bu kapsamda ulusal mevzuatın Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Paris Anlaşması'nın ilgili hükümlerine uygun şekilde düzenlenmesi çalışmalarının geniş katılımlı bir organizasyonla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Diğer önemli ve eylem sıralamasında belki de daha önce gelmesi gereken konulardan biri ise bütüncül veya sektörel stratejilerin daha sağlıklı oluşturulmasına yardım edecek olan sektörel ve bölgesel, çözünürlüğü daha yüksek etki analizlerinin yapılması gerekliliğidir. Yerel ihtiyaçlara uygun eylemlerin önceliklendirilerek hayata geçirilmesi için önemli bir adımdır. Eylemlerin önceliklendirilmesinde konunun finansal boyutunun da ele alınacağı çalışmalar yapılması karar vericiler için yön gösterici olacaktır.

Bu eylem planında finansman stratejileri ile ilgili tek tek eylemler belirlenmemekle beraber konu ile ilgili finansman stratejisinin oluşturulması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Tüm sektörlerin iklim değişikliğine uyum çalışmalarında yenilikleri takip etmeye, gelişen teknolojilerden yararlanmaya ihtiyaç duyacaklardır. Özellikle teknoloji destek kuruluşları ile üniversite ve STK'ları ilgilendiren Ar-Ge projeleri ile ilgili bir eylem yer almaktadır.

Vatandaşa en yakın yönetim birimleri olan yerel yönetimlerin iklim değişikliğine uyum çalışmaları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemlidir. İklim değişikliği konusuna çözümler üreten diğer eylem planları ile bütünlük bir şekilde uyum eylem planları da hazırlanmalıdır. Örneğin; ÇŞİDB tarafından yürütülen 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehir Stratejisi ve Eylem Planında Akıllı Çevre, Akıllı Enerji, Afet Acil Durum Yönetimi ve Akıllı Mekân Yönetimi bileşenleri altında iklim değişikliği ile mücadelede akıllı şehir uygulamalarının nasıl kullanılacağı ele alınmıştır.

Farklı kurum ve kuruluşların sürdürülebilirlik çalışmalarının birbiri ile kıyaslanabilir olmasını, herkesin anlamasını sağlamak için belirli bir standart içerisinde çalışmaların yürütülmesi önemlidir. Bu nedenle iklimle ilgili risklere ve fırsatlara ilişkin açıklamaları içeren sürdürülebilirlik raporlamasının

yapılmasının sağlanması ortak bir hedefe ulaşmada önemli bir adım olacaktır.

YKS1. İklim değişikliği etki, etkilenebilirlik ve risk analizlerinin sektörler özelinde yapılması

YKS2. İklim değişikliğine uyum konusunun, kalkınma planları ve hâlihazırda yürürlükte olan diğer plan, program ve politikalara, sektörlerin birbiri ile etkileşimleri dikkate alınarak bütüncül bir şekilde yansıtılması

YKS3. İklim değişikliğine uyuma yönelik Teknoloji İhtiyaç Analizinin (TNA) yapılması, Ar-Ge ve Yenilik stratejisi ve Yol Haritası oluşturulması, üniversitelerde ve teknoloji geliştirme bölgelerinde yeni teknolojilerin kullanımına yönelik olarak yürütülen araştırma ve ürün proje sayısının artırılması

YKS4. Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı (YİDEP) hazırlanmasına yönelik mevzuat altyapısının oluşturulması ve tüm illerde YİDEP'in hazırlanması

YKS5. Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS) kapsamında iklimle ilgili risklere ve fırsatlara ilişkin açıklamaları içeren sürdürülebilirlik raporlamasının yapılmasının sağlanması

Stratejik Hedef 2. Karar verme süreçlerini destekleyici bilgi birikiminin artırılması ve iklim değişikliği ile ilgili uzmanlık, eğitim, bilgi tabanı oluşturma, izleme ve Ar-Ge çalışmalarının artırılabilmesi için kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi

Sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanmasında güvenilir ve güncellenmiş çevresel bilginin varlığı, karar mekanizmalarının ve kurumların doğru çalışmasını da kolaylaştıracak, özellikle çok disiplinli bir alan olan iklim değişikliği ile mücadele çalışmalarını da hızlandıracaktır. Kamu kaynaklarının kısıtlı olmasından ve daha hızlı mücadele edebilmek adına özel sektörün, vatandaşların katılımı gerekliliği sıklıkla dile getirilmektedir. Ancak bilinç düzeyi ve farkındalığı yüksek bir toplum bu

konuda mücadele çalışmalarına ortak olabileceğinden hareketle bilgi birikiminin artırılması, yapılan çalışmaların sonucunun şeffaf bir şekilde paylaşılıyor olması önemlidir.

Uyum eylemleri ile ilgili sorumlu çok sayıda kurum yer almaktadır. Yapılan çok sayıda çalışmanın varlığından diğer kurumların çoğu zaman haberinin olmaması bazı çalışmaların mükerrer yapılmasına ve verimsizliğe de neden olmaktadır.

Risk analizlerinin daha sağlıklı yapılabilmesi, hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının gözlenebilmesi için verilerin düzenli izlenebiliyor olması gereklidir. Önemli diğer bir konu ise bu verilerin ve iklim değişikliği ile ilgili çalışmaların ulaşılabilir olması gerekliliğidir. Uzmanların, kurumların gerekli analizleri, araştırmaları sağlıklı yapabilmeleri bilgi paylaşımı ile mümkün olabilecektir.

Veri yönetiminin düzgün olabilmesi için teknik kapasitenin yüksek, karar vericilerin de kararlarının sonuçlarını iklim değişikliği açısından anlayabilecek bilgiye sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle tüm ilgili Bakanlıkların ve yerel teşkilatlarının, ilgili kurulların iklim değişikliğinin etkilerine uyum ve Türkiye'deki durum ile ilgili olarak düzenlenecek hizmet içi temel eğitimlerle kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

YKS6. İklim değişikliği etkilenebilirlik ve risk analizlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan ulusal ve yerel ölçekli verilerin tespit edilerek tek bir kaynaktan toplanmasının sağlanması

YKS7. İklim değişikliği ile ilgili paydaşların ürettiği içeriklerin tek bir kaynaktan toplanması ve tüm paydaşlarca erişiminin sağlanması

Stratejik Hedef 3. İklim değişikliğine uyum konusunda vatandaşların çözümün parçası olmasını sağlayacak şekilde bilgi, bilinç ve farkındalığın artırılması, karar verme mekanizmalarına katılımın sağlanması

Etkilenebilirlik ve risk analizleri incelendiğinde dikkat çeken konuların başında sosyo ekonomik durumun iklim değişikliğine uyum kapasitesi için ne kadar önemli olduğudur. Uzun dönemli hedeflere ulaşma yolunda pek çok sektörde önemli değişiklikler beklenmektedir. Oluşacak pek çok yeni iş alanı yeni yetkinlikler, beceriler gerektirecektir. Bu anlamda insan kaynağı planlaması açısından çalışılmaya başlanmalıdır.

Diğer yandan iklim değişikliğine uyum ciddi bir maliyet ve insan kaynağı gerektirdiğinden kamu yatırımları yanında özel sektörün ve vatandaşın katkısı gerekmektedir.

AFAD'ın koordinasyonunda hazırlanan ulusal düzeyde TARAP ve yerel düzeyde İRAP'larda da farkındalık artırma ile ilgili hedef ve eylemler yer almaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığının yakın zamanda yayınlamış olduğu "İklim Değişikliği Eylem Planı" olumlu bir adımdır.

YKS8. İklim değişikliğine uyum sürecinde istihdamın korunması amacıyla adil geçiş çalışmalarının yapılması

YKS9. İklim değişikliğine uyum sürecinin istihdamda ortaya çıkaracağı yeni nitelik ve beceri gerekliliklerini belirlemek amacıyla ulusal meslek standartları ve ulusal yeterliliklerin tespit edilmesi ve güncellenmesi; belirlenen ulusal yeterliliklere göre sınav ve belgelendirme faaliyetlerinin yürütülmesi ve yaygınlaştırılması

YKS10. Okul öncesinden başlayarak lisansüstü eğitimin son basamağına kadar, müfredattaki kazanımların sürdürülebilir kalkınma amaçları ve iklim değişikliği açısından gözden geçirilerek güncellenmesi, eğitimcilerin eğitilmesi, farklı disiplinlerdeki (hukuk, eğitim, sosyal bilimler, mühendislik vb.) iklim değişikliğine yönelik lisans, yüksek lisans, doktora programlarının sayısının artırılması

YKS11. İklim değişikliğine karşı toplumsal

farkındalığı artırmak için kitle iletişim ve yayın araçlarından (sosyal medya, dijital uygulamalar ve oyunlar, diziler, filmler vb.) yararlanılarak başta iklim değişikliği okuryazarlığının artırılması, çevreye duyarlı tüketim alışkanlıklarının kazandırılması gibi toplumsal düzeyde davranış değişikliğinin sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması

14. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM STRATEJİSİ VE EYLEM PLANI

Kent

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Kentlerin ve kentlilerin uyum kapasitelerinin ve dirençliliğinin artırılması.					
KNT1	Sel ve taşkın riskli kentsel alanların ve yapıların tespiti, kırılgan grupların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak iyileştirilmesi, dönüşümü, tahliye kaçış koridorları oluşturulması, kapalı dere hatlarının açılması, dere yatakları çevresinde koruma zonları oluşturulması	Belediyeler*	ÇŞİDB (İM, KDB, İLBANK), İB (AFAD, İÖİ), TOB (SYGM, DSİ), UAB (KGM), TBB	2024-2030	Taşkın riski sebebiyle dönüştürülen kentsel alan büyüklüğü (ha); Taşkın riski nedeniyle yenilenen altyapı uzunluğu (km); Taşkın tahliye koridoru uygulaması yapılan alan büyüklüğü (ha)
KNT2	Bina çatılarının ve cephelerin şiddetli hava olaylarına karşı dirençliliğinin artırılması, konuma özgü biçimde yeşil çatı, cephe ve akıllı bina uygulamalarının yaygınlaştırılması	Belediyeler*	ÇŞİDB (MHGM, İM, TOKİ, YPİGM), TBB	2024-2030	Yeşil çatılı ve/veya yeşil cepheli bina sayısı (sayı); Yeşil çatılı bina sayısının toplam bina sayısına oranı (%); Mevzuatta değişiklik yapan belediye sayısı (sayı)
KNT3	Kentsel altyapının iyileştirilmesi, kapasitesinin artırılması, drenaj sistemlerinin yeniden yapılandırılması, birleşik kanalizasyon (yağmur suyu, atık su) sistemlerinin ayrıştırılması, akıllı sistemlerin (sensörler vasıtasıyla izleme yapan) kullanılması	Belediyeler*	ÇŞİDB (İLBANK, CBSGM), TOB (DSİ), UAB (KGM), TBB	2024-2030	Kapasitesi artırılan (yenilenen) altyapı uzunluğu (m veya km); Ayrıştırılan kanalizasyon altyapısı uzunluğu (km); Yenilenen drenaj hattı uzunluğu (km); Oluşturulan geçirimli yüzey/alan büyüklüğü (ha)
KNT4	Kent iklimi izleme istasyonları kurulmasının değerlendirilmesi	Belediyeler* (İDSADB)	ÇŞİDB (MGM), Üniversiteler, TBB	2024-2028	Kurulan kent iklimi izleme istasyonu sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 2. İklim değişikliğine uyum kapasitesinin artırılması için mevzuat ve planların revize edilmesi					
KNT5	İmar mevzuatının iklim değişikliği kapsamında gözden geçirilmesi ve revize edilmesine ilişkin çalışmalar yapılması	ÇŞİDB (MHGM, MPGM)	ÇŞİDB (İDB)	2023-2028	Hazırlanan mevzuat değişikliği taslağı (var/yok)
KNT6	İklim değişikliğine uyum kapsamında, yer seçimi, mekânsal planlama, kentsel tasarım, hâkim rüzgâr yönü, pasif havalandırma ve güneşlenme, yapılaşma ve uygulama gibi konuları içeren, iklim verilerini dikkate alan yönlendirici kılavuzlar geliştirilmesi	ÇŞİDB (MPGM, MHGM), Belediyeler*	ÇŞİDB (İDB), Üniversiteler, ASHB (EYHGM), TBB	2023-2028	Yerel iklim duyarlı kentsel tasarım rehberi/kılavuzu (sayı)
KNT7	Kentsel alanlar için mekânsal veriler kullanılarak, risk haritaları oluşturulması	Belediyeler*, İB (AFAD)	ÇŞİDB (MGM, CBSGM, ÇEMGM, İDB), TOB (SYGM, DSİ), SB (HSGM) Valilikler, Kaymakamlıklar, Üniversiteler, STK, TBB	2023-2028	Hazırlanan risk analizi haritası (sayı)
KNT8	Yeni yapılacak olan ve revizyon gerektiren her düzeydeki mekansal planların ve plan yapım süreçlerinin, yerel iklim değişikliği eylem planları ve analizleri doğrultusunda gözden geçirilmesi ve revize edilmesi	Belediyeler*, ÇŞİDB (MPGM), KTB (YİGM), İB (İÖİ), HMB (ÖİB)	STB (SBGM), ÇŞİDB (YYGM, İDB), TBB, KA, Üniversiteler	2025-2030	Yerel iklim değişikliği eylem planı doğrultusunda revize edilen plan sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 3. Doğa ile dengeli, iklim dirençli, sürdürülebilir kentleşmenin sağlanması					
KNT9	Kent dokuları içerisinde erişilebilir ve doğal yüzeyleri yoğun yeni park, koruluk, ağaçlandırma alanı ve bitkilendirilmiş bahçeler ile yeşil (ekolojik) koridorlar oluşturulması; kullanılmayan (kahverengi) bölgelerin/binaların yeşil alanlara veya acil durum sığınma alanlarına/mekanlarına dönüştürülmesi; kentsel yerleşim alanı çeperlerinde ve sanayi bölgeleri ile yerleşimler arasında yeşil koridor oluşturulması	Belediyeler*, İB (AFAD)	ÇŞİDB (İLBANK), TOB (OGM), Valilikler, ASHB (EYHGM), Üniversiteler, TÜBİTAK, TBB	2024-2030	Yeni yapılan yeşil alan büyüklüğü (ha); Kentsel alanda yeni dikilen ağaç sayısı (sayı); Kent çeperinde oluşturulan yeşil koridor büyüklüğü (ha); Sanayi bölgesi yanında oluşturulan yeşil koridor büyüklüğü (ha); Kullanılmayan boş alandan yeşil alana dönüştürülen alan büyüklüğü (ha) ve sayısı (sayı);
KNT10	Mevcut su yüzeylerinin korunması; kentsel alan ve çeper bölgelerde yağmur hendekleri ve doğal su yüzeyleri oluşturulması; kamusal alanların şiddetli yağışlarda suyu biriktiren ve depolama sistemine aktaran bir tasarıma dönüştürülmesi	Belediyeler*	ÇŞİDB (İLBANK), TOB (SYGM, DSİ), TBB	2024-2030	Korunan su yüzeyi büyüklüğü (ha); Oluşturulan su yüzeyi büyüklüğü (ha) ve sayısı (sayı); Bu kapsamda yenilenen meydan büyüklüğü (m ²); Oluşturulan yağmur hendeği/bahçesi sayısı (sayı)
KNT11	Sürdürülebilir kent içi ulaşım için yaya odaklı bir anlayışla alt merkezler ve yaya bölgeleri oluşturulması, yayalaştırma projeleri yapılması, yapılan yayalaştırma projelerinin de aşırı hava sıcaklığı gibi iklim etkilerine uyumlu olması	Belediyeler*	ÇŞİDB (ÇYGM, YYGM), ASHB (EYHGM), UAB (KGM, HGM), TBB	2024-2030	Oluşturulan yaya bölgesi büyüklüğü (ha); Yeni planlarda oluşturulan alt merkez sayısı (sayı); Yayalaştırma proje sayısı (sayı)
KNT12	Kent içinde kalmış verimli tarım arazilerinde kentsel tarım uygulamaları yapılması, kent bostanları oluşturulması	Belediyeler*, TOB (TRGM)	TOB (TAGEM, OGM)	2024-2030	Kentsel tarım alanı büyüklüğü (ha); Kent bostanı sayısı ve büyüklüğü (sayı, ha veya m ²)

Su Kaynakları Yönetimi

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Su Kaynakları yönetimi alanında politik ve yasal çerçevenin geliştirilmesi, veri ve bilgi üretimi ile paylaşımının artırılması, kurumsal kapasitenin, iş birliğinin ve farkındalığın güçlendirilmesi					
SUY1	Havza ölçekli yönetim planlarının hazırlanması, mevcut yönetim planları kapsamındaki önlem, tedbir ve eylemlerin uygulanması ve takibi	TOB (SYGM, TRGM)	ÇŞİDB (ÇYGM, MGM, İLBANK), STB (SGM, SBGM), DB (EÇGM), İB (İİGM, AFAD), KTB (YİGM), SB (HSGM), UAB (ABDİGM), TOB (DKMPGM, TAGEM, BSGM, SUEN, DSİ), Valilikler, Belediyeler*	2024-2030	Havza ölçekli yönetim planları (havza koruma eylem planı, havza su tahsis planı, havza yönetim planı, havza taşkın yönetim planı, havza kuraklık yönetim planı) hazırlanan havza sayısı (sayı); Bu havzalar için uygulanan önlemlerin, tedbir ve eylemlerin oranı (%); Kaynaktan Musluğa İçme ve Kullanma Suyu Güvenliği Plan sayısı (sayı); Havza bazlı Su Verimliliği Eylem Planı sayısı (sayı); Su ayak izi belirleme çalışması yapılan havza/il sayısı (sayı);
SUY2	Etkin su ve atık su yönetiminin sağlanması için izleme ve bilgi sistemlerinin geliştirilmesi, yerüstü ve yeraltı suyu kaynaklarının miktar ve kalitesi ile sektörel su tüketimlerine ilişkin envanter oluşturulması	TOB (SYGM, DSİ), ÇŞİDB (ÇYGM, ÇEDİDGM)	ÇŞİDB (TVKGM, MGM, İLBANK), STB (SGM, SBGM), DB (EÇGM), İB (İİGM, AFAD), KTB (YİGM), SB (HSGM), UAB (ABDİGM), TOB (DKMPGM, TRGM, TAGEM, BSGM, SUEN), TÜİK, Valilikler, Belediyeler*	2024-2030	Ulusal Su Bilgi Sistemi kullanıcı sayısı (sayı); Havza/il düzeyinde Atıksu Bilgi Sistemi kullanıcı sayısı (sayı); Havza/il düzeyinde Sürekli Atıksu İzleme Sistemi olan tesis sayısı (sayı); Havza düzeyinde su miktarı izlemesi yapan aktif yeraltı ve yerüstü suyu istasyon sayısı (sayı); Havza düzeyinde su kalitesi izlemesi yapan aktif yeraltı ve yerüstü suyu istasyon sayısı (sayı); Havza/il düzeyinde yerüstü ve yeraltı suyu kullanımına ilişkin ölçüm sistemi ile takip edilen işletme sayısı (sayı); Havza bazlı yeraltı suyu sektörel su tahsis verileri (belge sayısı-tahsis miktarı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
SUY3	Su yönetimine yönelik mevzuatın geliştirilmesi	TOB (SYGM)	TOB (DSİ, DKMP)	2024-2030	Yayımlanan Su Kanunu (var/yok); Yayımlanan Taşkın Kanunu (var/yok)
SUY4	İklim değişikliğinin su kaynakları, göller, sulak alanlar ve kıyılara etkilerinin tespit edilmesi	TOB (SYGM)	TOB (DSİ, DKMP, TAGEM), İDB	2024-2030	Güncel veri setleri ve senaryolarla oluşturulmuş Türkiye iklim projeksiyonları (var/yok); İklim değişikliği etkileri belirlenmiş havza sayısı (adet); İklim değişikliği etkileri belirlenmiş göl/sulak alan sayısı (adet); Deniz seviyesi yükselmesine yönelik çalışma yapılmış kıyı bölgelerinin oranı (%)
SUY5	Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planının (2023-2033) uygulanmasının takibi	TOB (SYGM)	Kamu Kurum/ Kuruluşları, STK'lar, Üniversiteler, Özel Sektör	2024-2033	İçme suyu sistemlerinde su kayıp oranı (%); Turizm tesislerinde su kazanım oranı (%); Hanelerde ve bireysel su kullanımında kişi başı günlük ortalama su tüketim miktarı (L/kişi*gün); Tarımsal sulama randımanı oranı (%); Sanayide su kazanım oranı (%)
Stratejik Hedef 2. Su kaynaklarının korunması, iyileştirilmesi ve verimli kullanılmasının sağlanması					
SUY6	İçme ve kullanma suyu temin edilen veya edilmesi planlanan yerüstü ve yeraltı su kaynaklarına ilişkin havza koruma çalışmalarının sürdürülmesi	TOB (SYGM), BB, HYMK	ÇŞİDB (ÇYGM, ÇEMGM, MGM, İLBANK), STB (SGM, SBGM), DB (EÇGM), İB (İİGM, AFAD), KTB (YİGM), SB (HSGM), UAB (ABDİGM), TOB (DSİ, DKMPGM, TRGM, TAGEM, BSGM, SUEN), Valilikler	2024-2030	İçme ve kullanma suyu temin edilen veya edilmesi planlanan su kaynaklarına ilişkin hazırlanan havza koruma planı sayısı (sayı); Hazırlanan koruma planlarındaki eylemlerin uygulanma oranı (%)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
SUY7	Su kaynaklarının kalitesini korumak amacıyla deşarj standartları ve parametrelerin güncellenerek tüm havzalarda uygulanması, arıtılmış atıksu miktarının artırılması, arıtılmış atık suların yeniden kullanım oranının 2030 yılına kadar %15 seviyesine çıkarılması	ÇŞİDB (ÇYGM), TOB (SYGM)	STB (SGM, SBGM), TOB (DSİ), ÇŞİDB (İLBANK), KTB (YİGM), İB (İÖİ), Belediyeler*, OSB	2024-2030	Standartın güncellenmesi (var/yok); Havza/il düzeyinde mevcut atık su arıtma tesisi sayısı (sayı); Havza/il düzeyinde arıtılarak deşarj edilen atık su miktarının oranı (%); Havza/il düzeyinde arıtılmış atık suların yeniden kullanım oranı (%); Destek programlarının bütçesi (TL)
SUY8	İklim değişikliğinin etkileri açısından sucul ekosistemlerin su kalitesi ve su seviyelerinin izlenmesi, öncelikle sektörel kullanım amaçlı su çekimi yapılan göller olmak üzere tüm doğal göllerin su bütçelerinin çıkarılması, sucul ekosistemlere ilişkin korunan alanlar ve sulak alanların yönetim planlarının hazırlanması/revize edilmesi ve uygulanması, tahrip olmuş sulak alanların tespit edilerek iyileştirilmesi ve onarılması, doğal imkanları kullanarak yapay göl, gölet ve yapay sulak alanların oluşturulması	TOB (DKMPGM, DSİ, SYGM), ÇŞİDB (TVKGM), HYMK	ÇŞİDB (ÇYGM, ÇEMGM, MGM), STB (SGM, SBGM), DB (EÇGM), İB (İİGM, AFAD), KTB (YİGM), SB (HSGM), UAB (ABDİGM), TOB (TRGM, TAGEM, BSGM, SUEN), Valilikler, Belediyeler*, Üniversiteler	2024-2030	Havza düzeyinde izleme çalışması yapılan sucul ekosistem sayısı (sayı); Havza düzeyinde su bütçesi hazırlanan göl sayısı (sayı); Havza düzeyinde hazırlanan yönetim planı sayısı (sayı); Havza düzeyinde yönetim planlarında belirlenen eylemlerin uygulama oranı (%); Havza düzeyinde iyileştirilen ve onarılan sulak alan sayısı (sayı); Havza düzeyinde oluşturulan yapay göl, gölet ve yapay sulak alan sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
SUY9	Yağmur suyu yönetimi için yasal çerçevenin hazırlanması, yağmur suyu altyapısı ve kirlilik kaynaklarına ilişkin envanterin hazırlanması ve güncellenmesi	Belediyeler*, TOB (SYGM)	ÇŞİDB (ÇYGM, KDB, İDB, İLBANK)	2024-2030	Hazırlanan mevzuat sayısı (sayı); Hazırlanan envanter sayısı (sayı); Güncellenen envanter sayısı (sayı)
SUY10	Belediyelerde su kayıpları oranının ilgili mevzuat ve Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı hedefleriyle uyumlu şekilde düşürülmesi, kentlerde yağmur suyu hasadı ve gri suyun kullanımı gibi alternatif su kaynakları kullanımının yaygınlaştırılması, güvenli içme suyu şebekesine erişimin artırılması	Belediyeler*, TOB (SYGM)	TOB (SUEN), İB (İÖİ), MEB (TEGM), ÇŞİDB (İLBANK), Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, TBB	2024-2030	İl düzeyinde su kayıp oranı konusunda İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıplarının Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik hükümlerine uyan belediye sayısının toplam belediye sayısına oranı (%); İl düzeyinde Yağmursuyu Toplama, Depolama ve Deşarj Sistemleri Hakkında Yönetmelik ile Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik hükmü uygulanan parsel sayısı (sayı); Gri su kullanımına yönelik mevzuat (var/yok); İl düzeyinde içme ve kullanma suyu şebekesi (borulu sistem) ile hizmet verilen belediye nüfusu oranı (%)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
SUY11	Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı hedefleri doğrultusunda tarımsal sulamada verimliliği artırıcı uygulamaların yaygınlaştırılması	TOB (TRGM, DSİ, SYGM)	TOB (İM, TİGEM), İB (İÖİ), Belediyeler*, Sulama Birlikleri, Sulama Kooperatifleri	2024-2030	Havza/il düzeyinde modern sulama yöntemi kullanılan sulama alanı oranı (%); Havza/il düzeyinde sulama randımanı %60 ve üzerinde olan sulamaların toplam sulanan alana oranı (%); Havza/il düzeyinde rehabilite edilen sulama alanı oranı (%); Havza/İl düzeyinde arıtılan atıksu ya da drenaj suları ile sulama yapılan alanın, toplam sulanan alana oranı (%); Havza/il düzeyinde gece sulama sistem işletmesine geçilen alanın oranı (%); Havza/il düzeyinde otomasyona geçen sulama alanının oranı (%); Havza/il düzeyinde borulu sulama sistemine takılan sayaç sayısı (sayı); Havza/il düzeyinde arazi toplulaştırması ve tarla içi geliştirme hizmetleri projeleri hazırlanan sulama alanlarının oranı (%)
SUY12	İçme suyu maksatlı yeraltı suyu kaynaklarının koruma alanlarının belirlenmesi, yeraltı suyu kütleleri ile ilgili çalışmaların yürütülmesi, yeraltı suyu işletme sahalarında yıllık yeraltı suyu çekimi izleme ve kontrol raporlarının hazırlanması, yeraltı suyu işletme kuyularına sayaç takılması, yeraltı barajları ve yeraltı suyu suni besleme yapılarının artırılması	TOB (DSİ, SYGM)	İB (İÖİ), Belediyeler*, Sulama Birlikleri, Sulama Kooperatifleri	2024-2030	Havza düzeyinde koruma alanı belirlenen içme suyu temin edilen kuyu ve kaynakların sayısı (sayı); Havza düzeyinde hazırlanan rapor sayısı (sayı); 167 sayılı Kanun gereği sayaç takılması zorunlu olan yeraltı suyu işletme kuyusunun toplam işletme kuyusuna oranı (%); Havza düzeyinde yapılan yeraltı barajı ve suni besleme tesis sayısı (sayı); Yeraltı sularının miktar ve kalite durumlarının tespiti yapılan havza sayısı (sayı); Tebdir programları belirlenen havza sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
SUY13	Oluşturulacak mevzuat ve Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı çerçevesinde sanayi işletmelerinde, sanayi bölge ve sitelerinde yerüstü ve yeraltı suyu kullanımlarının izlenmesi ve kayıt altına alınması, sanayi, hizmet, turizm, enerji, madencilik sektörlerinde su kaynaklarının verimli kullanımı ve geri kazanımının sağlanması	TOB (DSİ, SYGM), MAPEG, ÇŞİDB (ÇYGM), OSBÜK, İB (İÖİ), Belediyeler*	STB (SBGM, SGM), ETKB (EVÇED), OSB, TOBB, TÜİK	2024-2030	Havza /il düzeyinde yerüstü ve yeraltı suyu kullanımına ilişkin izleme çalışması yapılan işletme sayısı (sayı); Su verimliliği eylem planlarındaki eylemlerin uygulanma oranı (%); Havza /il düzeyinde yeniden kullanılan suların toplam su kullanımına oranı (%)
SUY14	Taşkın kontrol çalışmaları kapsamındaki yapısal önlemlerin doğa temelli çözümler gözetilerek yapılması, taşkın tahmin ve erken uyarı sistemlerinin yaygınlaştırılması, sel ve taşkın tesisleri kapasite rehabilitasyonu çalışmalarının sürdürülmesi, sel ve taşkın riski olan alanlarda toprak muhafaza çalışmalarının sürdürülmesi, yukarı havza sel kontrolü çalışmalarına hız verilmesi, kuraklık tahmin ve erken uyarı sisteminin kurulması ve yaygınlaştırılması	TOB (DSİ, SYGM, OGM, TAGEM)	ÇŞİDB (ÇEMGM), İB (İÖİ), Belediyeler*	2024-2030	Havza düzeyinde önerilen doğa temelli çözümlerin toplam tedbirlere oranı (%); Havza düzeyinde, kurulan taşkın tahmin ve erken uyarı sistemi sayısı (sayı); Havza düzeyinde kapasite rehabilitasyonu yapılan tesislerin oranı (%); Havza düzeyinde sel ve taşkın riski olan alanlardaki toprak muhafaza çalışmaları (sayı, %); Havza düzeyinde taşkın kontrol amaçlı yukarı havza çalışması sayısı (sayı); Yukarı havza tedbirlerinin toplam tedbirlere oranı (%); Havza düzeyinde kurulan kuraklık erken uyarı sistemi sayısı (sayı)

Tarım ve Gıda Güvencesi

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Tarım sektörünün iklim değişikliğine uyumu için politika ve yasal çerçevenin geliştirilmesi, kurumsal kapasitenin, iş birliğinin ve farkındalığın güçlendirilmesi					
TAR1	İklim değişikliğine dirençli ve teknolojiyi etkin kullanan, havzanın su varlığına uygun ürün desenini ve su bütçesini dikkate alan sürdürülebilir ve rekabetçi bir tarım sektörü oluşturulması için tarım politikalarının ve mevzuatın gözden geçirilmesi ve güncellenmesi	TOB (TRGM, SYGM)	TOB (BÜGEM, HAYGEM, BSGM, TAGEM, SGB, GKGM, ABDİGM, İM), SBB, Üniversiteler	2024-2030	İklim değişikliğine uyum dikkate alınarak gerçekleştirilen tarım politikaları gözden geçirme raporu (var/yok); Değişiklik yapılan mevzuat sayısı (sayı)
TAR2	Tarım havzaları veya işletme bazında tarımsal üretimin planlanması ve bu planlamalardaki hedeflere ulaşılabilmesi için tarımsal desteklerin revize edilmesi	TOB (TRGM, HAYGEM, BÜGEM)	TÜİK, TÜBİTAK, SBB, HMB, Belediyeler*, TBB, Üniversiteler,	2024-2030	Arazi Kullanım Planları (sayı); Hayvansal Üretim Planı (var/yok); Bitkisel Üretim Planı (var/yok);
TAR3	İklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlanması amacıyla tarım sektöründe faaliyet gösteren paydaşlara yönelik eğitim, bilinçlendirme ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin yaygınlaştırılması	TOB (EYDB)	ÇŞİDB (ÇEMGM), TOB (SUEN, SYGM), Belediyeler*, TBB, TOBB, MEB (HBÖGM), TOB (EYDB), KA, UNDP, FAO, IFAD, Üniversiteler, Türk Kızılay, STK	2024-2030	Çiftçilere yönelik eğitim sayısı (sayı); Teknik personele yönelik eğitim sayısı (sayı); Yöneticilere yönelik eğitim sayısı (sayı); Özel sektör ve STK'lara yönelik eğitim sayısı (sayı); Kadınlara yönelik eğitim sayısı (sayı); Kırılgan gruplara (yoksullar, engelliler, mevsimlik işçiler, çocuklar ve gençler gibi) yönelik eğitim sayısı (sayı); Kuraklık ve suyun etkin kullanılması konusunda yapılan çalışma sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 2. Tarımsal üretimde ekosistemlerin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması					
TAR4	Bitkisel üretimde ve hayvancılıkta, il ve/veya ilçe düzeyinde toprak ve su kaynaklarının etkin kullanımını ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlayabilecek uygun ürün deseni ve hayvancılık sistemi belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılması ve çiftçiyi yönlendirmek amacıyla rehberler hazırlanması	TOB (BÜGEM, HAYGEM, TAGEM)	TOB (İM), TÜBİTAK, TOB (TKDK), BKİ, KA, Belediyeler*, TBB, Üniversiteler	2024-2030	İl tavsiye üretim deseni rehberi sayısı (sayı); İlçe tavsiye üretim deseni rehberisayısı (sayı); İl tavsiye hayvancılık sistemi rehberi sayısı (sayı); İlçe tavsiye hayvancılık sistemi rehberi sayısı (sayı); Sulama eğitimlerine katılan çiftçi sayısı (sayı)
TAR5	Tarım arazilerinin, meraların niteliklerinin ve kırsal peyzajın korunmasının sağlanması, mera kapasitelerinin ve veriminin izlenmesi, meralarda su dengesine yardımcı olacak, verimi artıracak seçeneklerin belirlenmesi ve uygulanması	TOB (TRGM, TAGEM)	TOB (OGM, BÜGEM), Belediyeler*, TBB	2024-2030	İlde işlenen tarım arazisi büyüklüğü (ha); Yerleşim yeri mera büyüklüğü (ha); İlde iyileştirilen mera büyüklüğü (ha);
TAR6	Ulusal düzeyde tarımsal faaliyetlere yönelik doğa temelli çözümler kılavuzu oluşturulması, ekosistem odaklı gıda üretim modeli geliştirilmesi, tarımsal çevrede tarımsal ormancılık faaliyetlerinin uygulanması ve yaygınlaştırılması	TOB (TRGM, TAGEM)	TOB (OGM), TÜBİTAK, ÇŞİDB (ÇEMGM), TOB (TKDK), BKİ, KA, Belediyeler*, TBB, Üniversiteler	2024-2030	Tarımsal Üretimde Doğa Temelli Çözümler Listesi (var/yok); Ekosistem odaklı gıda üretim modeli (var/yok); Tarımsal ormancılık yapılan alan büyüklüğü (ha)
TAR7	İklim değişikliğine uyumlu sürdürülebilir su ürünleri yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi, sucul biyolojik çeşitliliğin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı, balıkçılıkta istilacı türlerle mücadele planı oluşturulması	TOB (BSGM, TAGEM)	TOB (TKDK), TÜBİTAK, BKİ, KA, Belediyeler*, TBB, Üniversiteler	2024-2030	Ekosisteme uygun balıkçılık modelleri (var/yok); Su ürünleri yetiştiriciliğinde iklim değişikliğine uyumlu olan ve olmayan uygulamalar listesi (var/yok); Mücadele planı (var/yok)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TAR8	Arıcılıkla uğraşan hane ve işletme desteklerinin iyileştirilmesi; diğer sektörlerle olan (özellikle meyve üretimi, turizm ve bal ormanı) bağlantısının (risk ilişkisi) dikkate alınması	TOB (HAYGEM)	TOB (OGM, TKDK), BKİ, TÜBİTAK, KA, Belediyeler*, TBB, Üniversiteler	2024-2030	İklim değişikliğinin arıcılığa etkisi ve uyumu araştırma raporu (var/yok)
Stratejik Hedef 3. İklim değişikliğinin tarıma etkisi ve uyumu konusunda Ar-Ge çalışmalarının artırılması, tarımda veri tabanı, bilgi teknolojileri ve inovasyon uygulamalarının geliştirilmesi ve tarımsal faaliyetlerin buna uygun olarak yürütülmesi					
TAR9	Tarım sektöründe iklim değişikliğinin etkileri ve uyum konusunda Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi ve geliştirilmesi	TOB (TAGEM)	TOB (GKGM, BTGM), SBB, TÜBİTAK, YÖK, Üniversiteler, TÜBİTAK	2024-2030	İklim değişikliğinin etkileri konusunda desteklenen araştırma sayısı (sayı); Bitki hastalık ve zararlıları konusunda desteklenen araştırma sayısı (sayı); Alternatif yem kaynakları konusunda desteklenen araştırma sayısı (sayı); İslah araştırma (klasik, biyoteknolojik ve moleküler genetik) sayısı (sayı)
TAR10	Tarım sektöründe etkilenebilirliğin belirlenmesinde önemli rol oynayan sosyo-ekonomik faktörlerin belirlenmesi ve izlenmesi (il, ilçe, köy düzeyinde)	TOB (TRGM), TÜİK	TOB (BTGM, TAGEM, İM), Belediyeler*, TBB	2024-2030	Belirlenen sosyo-ekonomik faktörler listesi (var/yok); İl, ilçe, köy düzeyinde kırsal nüfus sosyo-ekonomik verileri

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TAR11	Tarımda veri tabanı, bilgi teknolojileri ve inovasyon uygulamalarının ve inovatif faaliyetlerin geliştirilmesi ve tarımsal faaliyetlerin buna uygun olarak yürütülmesi	TOB (TAGEM)	TOB (BÜGEM, HAYGEM, İM, BTGM, TRGM), TÜBİTAK, Üniversiteler	2024-2030	İl, ilçe, köy düzeyinde beklenen koşullara uyumlu bitki tür/çeşit listesi sayısı (sayı); İl, ilçe, köy düzeyinde beklenen koşullara uyumlu hayvan tür/ırk listesi sayısı (sayı); İl, ilçe, köy düzeyinde beklenen koşullara uyumlu tarım takvimi sayısı (sayı); İl, ilçe, köy düzeyinde kültürel işlemler tavsiye listesi sayısı (sayı); Tarımsal veriler paylaşım portalı (var/yok); Dijital tarımsal kuraklık izleme sistemi (var/yok) Tarım-çevre gösterge listesi (var/yok); Tahmin ve Uyarı Sistemleri alanı (ha); Tahmin ve Uyarı Sistemleri kapsanan ürün sayısı (sayı)
TAR12	Kritik altyapılara (sulama, soğuk zincir, modern depolama, ulaşım altyapısı, vs.) ilişkin kayıp ve zararın azaltılması ve sigortacılık sisteminin iklim değişikliğinin etkileri de göz önüne alınarak geliştirilmesi	TOB (TRGM, TAGEM)	STB (TUYSGM), UAB (AYGM), TB (İTGM), ÇŞİDB (İDB), TOB (TKDK, DSİ, SYGM), BKİ, KA, Belediyeler*, TBB	2024-2030	Su depolama sistemleri envanteri (var/yok); Sulama yöntemlerine göre sulanan alan genişliği (ha); İklim değişikliği ile ilişkili sigorta program (ürün) sayısı (sayı); Sigorta yaptıran çiftçi sayısı (sayı); Soğuk hava deposu sayısı (sayı); Köy-ilçe-il karayolu, demiryolu mevcut durum ve potansiyel yatırım raporu (var/yok)

Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Biyolojik çeşitlilik, ekosistem hizmetleri, doğa temelli çözümler, ekosistem temelli uyum konularında farkındalığın ve kapasitenin artırılması, tüm paydaşlar arasındaki veri ve bilgi paylaşımının sağlanması, yetki karmaşasının önlenmesi ve iş birliğinin güçlendirilmesi					
BEK1	İklim değişikliğine uyum kapsamında iklim ve doğa okuryazarlığı programları yürütülmesi, okullarda ve üniversitelerdeki eğitim programlarının biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlerin korunması için gerekli beceri ve niteliklere odaklı olarak güncellenmesi, doğa koruma projeleri geliştirilmesi, farklı hedef kitleler için ayrı araçlar kullanılarak iletişim kampanyaları düzenlenmesi	MEB (TEGM, HBÖGM, OÖGM), ÇŞİDB (TVKGM), TOB (DKMPGM, OGM)	ÇŞİDB (İDB, ÇEMGM), YÖK, TÜBİTAK, TRT, KTB (RTÜK), GSB, Üniversiteler, Türk Kızılay, STK, Özel Sektör	2024-2030	Hazırlanan program sayısı (sayı); Geliştirilen proje sayısı (sayı); Düzenlenen kampanya sayısı (sayı); Hazırlanan iletişim materyali sayısı (sayı); Katılımcı sayısı (sayı)
BEK2	Biyolojik çeşitlilik ve ekosistemler alanındaki kurumsal kapasitelerin artırılması, tüm paydaşlar arasındaki veri ve bilgi paylaşımının koordineli bir şekilde sağlanması, yetki karmaşasının önlenmesi ve iş birliğinin güçlendirilmesi	TOB (DKMPGM), ÇŞİDB (TVKGM)	TOB (OGM, SYGM, DSİ, BSGM, TAGEM, BÜGEM, TRGM), ÇŞİDB (ÇEMGM, ÇEDİDGM, MPGM, İDB), İB (JGK), UAB (DGM), TAE, OAE, Üniversiteler, STK, Özel Sektör	2024-2030	Kurumlar arası protokol sayısı (sayı); Kurum içi eğitim sayısı (sayı); Eğitime katılan personel sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 2. Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerini tehdit eden, habitat parçalanması ve değişikliği, kirlilik, aşırı kullanım gibi faktörlerin baskısının azaltılması					
BEK3	Biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri ile ilgili mevzuatın doğa koruma odaklı güncellenmesi ve korunan alan kategorilerinin uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi ve bu alanlarda etkin bir yönetim sağlanması için ilgili kurumlar arasında iş birliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi,	ÇŞİDB (TVKGM, ÇEDİDGM), TOB (DKMPGM, OGM)	İDUKK, TOB (TAGEM), Üniversiteler, STK	2024-2030	Mevzuat gözden geçirme çalıştay (var/yok); Değiştirilen/güncellenen mevzuat sayısı (sayı); Orman Kanunu 16., 17. Ve 18. Maddeleri ile Ek 16. Maddesinde değişiklik (var/yok); ÇED Yönetmeliğine etki azaltma hiyerarşisinin dahil edilmesi (Kaçınma> Azaltma> Telafi) (var/yok)
BEK4	Biyolojik çeşitliliğe zarar veren arazi/habitat değişimi ile hava, su, toprak, plastik ve gürültü kirliliğinin önlenmesi, izlenmesi ve denetlenmesi	ÇŞİDB (ÇEDİDGM), TOB (DKMPGM, OGM)	Belediyeler*, TBB, TOB (DSİ, ÇŞİDB (ÇYGM, TVKGM)	2024-2030	Güncellenen eşik değerlerin listesi (var/yok); Hazırlanan mevzuat sayısı (sayı); Denetim sayısı (sayı); Uluslararası arazi örtüsü sınıflandırmalarına uygun olarak doğal alanların ülke yüzölçümüne oranı (%); Ormanların parça büyüklüklerine dağılımı (sayı ve %)
BEK5	Orman, tarım, hayvancılık ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminin ve kullanımının sağlanması için sürdürülebilirlik konusundaki sorunların belirlenmesi ve sorunları çözmeye yönelik yol haritası hazırlanması	TOB (OGM, TAGEM, BÜGEM, BSGM, TRGM, HAYGEM)	TOB (DSİ, DKMPGM, SYGM, SUEN), ÇŞİDB (ÇEMGM, TVKGM), Üniversiteler, STK	2024-2030	Çalıştay sayısı (sayı); Hazırlanan yol haritası ve rehberleri (sayı); Hazırlanan izleme değerlendirme raporu (var/yok)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 3. İklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri üzerindeki etkilerinin araştırılması, izlenmesi ve değerlendirilmesi					
BEK6	Canlı sınıflarındaki tüm türlerin belirlenmesi ve kataloglanması, iklim değişikliği ile biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri etkileşimlerinin araştırılması, kritik türlerin ve habitatların tanımlanması, bunların ekolojileri ve popülasyonların izlenmesi için projeler yapılması, istilacı yabancı türlerin belirlenmesi, izlenmesi (giriş, erken tespit, yayılım), kontrol altına alınması (imha ve yönetimi) amacıyla stratejiler geliştirilmesi ve önlemler alınması	TOB (DKMPGM, BSGM, TAGEM), ÇŞİDB (TVKGM)	ÇŞİDB (MGM), TOB (BÜGEM, DSİ, OGM, SYGM, SUEN), TB (GGM) TÜBİTAK, TAE, OAE, Üniversiteler, STK	2024-2030	Kapsamı genişletilen Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Envanteri (var/yok); Potansiyel Natura2000 alanları (sayı); Risk altındaki tür ve habitat sayısı (sayı); İklim değişikliğinden öncelikli olarak etkilenecek tür ve habitatların envanteri (var/yok); Tür/habitat/ekosistem izleme ve değerlendirme kılavuzları (sayı); İzlenen tür/habitat/ekosistem sayısı (sayı); Kritik türlerin iklim değişikliğini de dikkate alan ekolojisine ilişkin araştırma sayısı (sayı); İstilacı yabancı türlere ilişkin izleme projesi sayısı (sayı); Koruma altına alınan tür ve habitat sayısı (sayı)
BEK7	Ekosistemlerin sağlamış olduğu ürün ve hizmetlerinin ve doğanın insanlara katkılarının belirlenmesi, haritalanması ve hem mekânsal planlara hem de idari planlara entegre edilmesi geleneksel ekolojik bilgilerin derlenmesine yönelik araştırmalar yapılması	ÇŞİDB (ÇEMGM, TVKGM), TOB (DKMPGM, OGM, BÜGEM, TAGEM, SYGM, BSGM)	TÜBİTAK, TAE, OAE, Üniversiteler, STK	2024-2030	Ekosistem hizmetlerinin haritalanması proje sayısı (sayı); Geleneksel ekolojik bilgiler araştırma sayısı (sayı); Ekosistem hizmetlerinden geçim sağlayanlara yönelik proje sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
BEK8	Ormanlara zarar veren iklim değişikliği kaynaklı biyotik (örneğin böcek ve mantar zararları) ve abiyotik faktörlerin (örneğin fırtına ve kar devriği) izlenmesi ve zarar gören alan/odun miktarı envanterinin yapılması, uzun vadeli iklim değişikliği etkilerinin izlenmesi ve/veya tahmin edilmesi, ormanlarda uyum temelli ekosistem yönetiminin etkin hale getirilmesi, orman yangınlarıyla mücadelede önleyici tedbirlere öncelik verilmesi	TOB (OGM)	TOB (DKMPGM), ÇŞİDB (TVKGM), ÇEMGM)	2024-2030	Abiyotik ve biyotik zarar izleme sistemi (var/yok); Abiyotik ve biyotik faktörlerden zarar gören yıllık orman alanı ve odun miktarı (ha, m ³); Yangın önleyici tedbirlere öncelik veren eylem planları sayısı (sayı); Uyum temelli orman amenajman planı sayısı (sayı); Kurulan bütünlük (Entegre) Ekosistem Araştırma İzleme Sahası (LTER) sayısı (sayı); Yangından etkilenen alanlarda gerçekleştirilen ağaçlandırma oranı (yüzde)
Stratejik Hedef 4. Etkin bir doğa koruma için korunan alan miktarının artırılması, tahrip olmuş ekosistemlerin restorasyonu ve yönetim planlarına iklim değişikliğine uyumun entegre edilmesi					
BEK9	Denizel ve karasal korunan alan oranının küresel düzeyde %30'a çıkarılması için uluslararası çabalara katkı sağlanması	TOB (DKMPGM), ÇŞİDB (TVKGM)	TOB (OGM, SYGM, DSİ, BSGM, TAGEM, BÜGEM, TRGM), ÇŞİDB (ÇEMGM), UAB (DGM)	2024-2030	Korunan alanların ülke yüz ölçümüne oranı (%)
BEK10	Yapılacak tür/habitat koruma eylem planları ile korunan alanların yönetim ve gelişim planlarına; biyolojik çeşitliliğin korunması, ekosistem hizmetlerinin desteklenmesi ve iklim değişikliğine uyum konularının dahil edilmesi	TOB (DKMPGM), ÇŞİDB (TVKGM)	TOB (OGM, DSİ, SYGM), ÇŞİDB (ÇEMGM)	2024-2030	Hazırlanan plan sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
BEK11	Tahrip olmuş ve parçalanmış ekosistemlerin envanterinin yapılarak ülke genelinde tahrip edilmiş ekosistemlerin restorasyonunun sağlanması, parçalanmış ekosistemlerin ekolojik koridorla bağlanması	TOB (DKMPGM, OGM, TAGEM, BSGM), ÇŞİDB (TVKGM, ÇEMGM)	TOB (TRGM, SYGM, DSİ, BÜGEM), TÜBİTAK, TAE, OAE, Üniversiteler, STK	2024-2030	Bozulmuş/parçalanmış ekosistemlere ilişkin envanter (var/yok); Ekolojik restorasyon hedefleri (2030 ve 2040 yılları için %); Ekolojik koridor sayısı (sayı); Pilot ekolojik restorasyon projesi sayısı (sayı); Arazi Tahribatının Dengelenmesi Eylem Planı (var/yok); Biyolojik çeşitlilik dengeleme pilot proje sayısı (sayı); Arazi tahribatı dengeleme pilot proje sayısı (sayı)
BEK12	Doğa temelli çözümler ve ekosistem temelli uyum gibi konularda ülkemizdeki ve uluslararası iyi uygulama örneklerinin belirlenmesi ve örnek uygulama projelerinin yapılması	TOB (DKMPGM, TRGM), ÇŞİDB (TVKGM)	TOB (OGM, SYGM, DSİ, BSGM, TAGEM, BÜGEM), ÇŞİDB (ÇEMGM), UAB (DGM), Belediyeler*, Araştırma Enstitüleri, Üniversiteler, STK	2024-2030	İyi uygulama örnek sayısı (sayı); Doğa temelli çözüm pilot proje sayısı (sayı)

Halk Sağlığı

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Sağlık alanında iklim değişikliği ile ilgili kanıta dayalı analiz, değerlendirme ve bildirim altyapısının güçlendirilmesi, Ar-Ge çalışmalarının artırılması					
SAG1	Türkiye İklim ve Sağlık Profili'ne dayanan göstergeler listesi ve sağlık etki zincirlerinin geliştirilmesi; verilerin toplanması ve sürekliliğinin sağlanması, analizi ve bu çalışmaların mevcut bildirim, erken uyarı vb. uygulamalarla uyumlaştırılması için sistem kurulması	SB (HSGM, SBSGM)	ÇŞİDB (İDB), TÜİK, Üniversiteler	2024-2025	Gösterge sayısı (sayı); İklim tehlikelerine ait sağlık etki zincirleri sayısı (sayı); TÜİK iklim ve sağlık bülteni sayısı (sayı); İklim duyarlı hastalık oranları (sayı/nüfus*100)
SAG2	İklim değişikliğinin bedenen, ruhen ve sosyal yönden etkileri ile ilgili epidemiyolojik araştırmaların artırılması; bölgesel ve şehir düzeyinde olası tehlikelerinden etkilenebilirliği yüksek mekân ve nüfusun belirlenmesi; iklim belirleyicilerine göre sağlık hizmeti planlaması yapılması	SB (HSGM)	ÇŞİDB (İDB), TÜBİTAK, YÖK, TUA, KA, Üniversiteler, SB (SaHGM, KHGM, ASHGM, SGGM, SBSGM, SaYGM)	2024-2030	Araştırma sayısı (sayı); Yayın sayısı (sayı); Hazırlanan plan sayısı (sayı)
SAG3	İklim değişikliğine yönelik alınan tedbirlerin Sağlık Etki Değerlendirmesi'nin yapılması kapsamında mevzuat altyapısının hazırlanması	SB (HSGM)	İDUKK, Belediyeler*	202-2030	Taslak mevzuat (var/yok)
SAG4	İklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan hastalıkların (sıcak, soğuk, ultraviyole ile ilişkili; su, hava, gıda kalitesinin bozulmasına bağlı; hayvan ve vektör kaynaklı, yeni, yeniden ortaya çıkan bulaşıcı; ruh sağlığı) izlenmesi, koruma, önleme ve erken tanı yollarının çözümlenmesi için diğer sektörler ve disiplinlerle ortak Ar-Ge çalışmalarının artırılması	SB (HSGM)	TÜBİTAK, YÖK, Üniversiteler	2024-2030	Ar-Ge çalışması sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 2. Ulusal ve yerel düzeyde tüm kurum ve kuruluşlarda iklim değişikliği ve sağlık bakış açısına yönelik kapasite, iş birliği ve farkındalığın güçlendirilmesi					
SAG5	İzleme, iletişim gibi faaliyetleri yürütecek üst düzey koordinasyon birimi, çalışma grupları ve iklim ve sağlık etik kurulları oluşturulması	SB (HSGM)	ÇŞİDB (İDB), Üniversiteler, TOBB (SHM), Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı	202 – 2026	Koordinasyon birimi (var/yok); Çalışma grubu sayısı (sayı); Ulusal, bölgesel ve/veya il düzeyinde kurulan etik kurul sayısı (sayı); Çalışma grubu rapor sayısı (sayı)
SAG6	İllerde bulunan Umumi Hıfzıssıhha Kurulları'nın periyodik gündem maddesinin iklim değişikliği ve sağlık etkileri veya şehir sağlığının iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korunması olarak belirlenmesi	SB (HSGM)	İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulları	2024-2030	İklim değişikliği ile ilişkili gündem maddesi sayısı (sayı)
SAG7	İklime duyarlı hastalık listesi hazırlanması ve kullanılması; iklime duyarlı hastalıkların ülke içerisinde belirlenmesi, disiplinler ve sektörler için iklim ve sağlık sözlüğü hazırlanması	SB (HSGM)	ÇŞİDB (MGM), Üniversiteler	2024-2025	Hastalık kodu sayısı (sayı); Ulusal ve yerel düzeyde kodlanan hastalık sayısı (sayı) ve dağılımları (%); Hazırlanan sözlük (var/yok)
SAG8	İklim ve sağlık okuryazarlığı çalışmalarının başlatılması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, sağlık sektöründe görev alan insan gücünün eğitilmesi	SB (HSGM)	ÇŞİDB (MGM), MEB, YÖK, Üniversiteler	2024-2026	Eğitim sayısı (sayı); Katılımcı sayısı (sayı) (birinci, ikinci ve üçüncü basamağa göre dağılımları)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
SAG9	Çevre, şehir, iklim ve sağlıkla ilişkili eğitim müfredatlarının ve uygulama kılavuzlarının iklim değişikliği ve sağlık bakış açısı ile yeniden düzenlenmesi	MEB (TEGM), YÖK, SB (HSGM), ÇŞİDB (İDB)	Üniversiteler	2024-2026	İklim ve sağlık ilişkisini ele alan ders sayısı (sayı); F5'lerde yer alan iklim ve sağlığa yönelik öğrenim hedefleri sayısı (sayı)
SAG10	Sağlık tesislerinin iklim değişikliğine dirençli tesis akreditasyonunun sağlanması	SB (HSGM, KHGM, SaHGM, SGB)	TÜSKA	2024-2026	Akredite edilmiş tesis sayısı (sayı)
SAG11	İklim ve sağlık alanında ulusal/yerel kamu toplum iş birliği ile gerçekleştirilen plan, program ve proje sayısının ve uyum çalışmalarına toplum katılımının artırılması	SB (HSGM)	ÇŞİDB (YYGM), STK, Belediyeler*, İB (İÖİ)	2024-2030	Tamamlanan plan, program ve proje sayısı (sayı); İklim ve sağlık çalışmalarına katılan STK sayısı (sayı)
SAG12	İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) mevzuatının, iklim değişikliği etkileri ve uyumla ilgili iş güvenliği, mesleki hastalıklar ve halk sağlığı yönleri ile gözden geçirilerek risklerin belirlenmesi, güncellemelerin yapılması	ÇSGB (İSGGM)	ÇŞİDB (İDB), STB (SGM), TOB (OGM), SB (HSGM)	2024-2025	Güncellenmiş mevzuat (var/yok)

Enerji

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Ülkemiz enerji sektörünün iklim değişikliğine uyumu için politik ve yasal çerçevenin geliştirilmesi, kurumsal kapasite ve iş birliğinin güçlendirilmesi, bilgi ve veri üretiminin ve paylaşımının artırılması					
ENR1	Enerji sektöründeki kamu kurumları ve özel sektör karar vericilerine iklim değişikliğine uyum konusunda kurumsal kapasite ve bilgi ağlarını geliştirmek için gerekli eğitimin verilmesi ve bilinçlendirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi	ETKB	ÇŞİDB (İDB)	2024-2030	Eğitim sayısı (sayı); Katılımcı sayısı (sayı)
ENR2	Enerji sektöründe iklim hizmetlerine yönelik ihtiyaçların ve iklim değişikliği kaynaklı risklerin belirlenerek değerlendirilmesi	ETKB	ÇŞİDB (MGM, İDB), Belediyeler*, İklim Değişikliği Çalışan Uluslararası Kuruluşlar, TOB (DSİ, OGM), TBB	2024-2025	Kurumlar arası iş birliği protokolü sayısı (sayı); Risk analizi sayısı (sayı)
ENR3	İklim riskleri ve iklim değişikliğine uyumun enerji alanında hazırlanan politika belgelerine entegre edilmesi	ETKB	ÇŞİDB (İDB), TOBB, Özel Sektör	2024-2030	İklim değişikliğine uyumun dahil edildiği politika belgesi sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 2. İklim değişikliğine uyumu sağlamak için enerji kaynaklarında; üretim, iletim-dağıtım ve depolama altyapısının güçlendirilmesi, gerekli tasarımların göz önüne alınması ve elektrik enerji sistemi esnekliğinin artırılması					
ENR4	İklim değişikliğine uyum konusunun su kaynakları yönetimi ve barajlı HES'lerin işletmesini etkileyen ilgili kararlara entegre edilmesi, su tutma kapasitesinin artırılması veya pompaj depolamalı HES'lerin tercih edilmesi, baraj gövdeleri ve santral teçhizatı dayanıklılığının ve türbin veriminin artırılması	TOB (DSİ)	ETKB, Belediyeler* (SUKİ), TBB, Özel Sektör	2024-2030	İklim değişikliğine uyumu dikkate alan barajların su kaynakları yönetim planlarının sayısı (sayı); Pompaj depolamalı HES sayısı (sayı); Artan su tutma kapasitesi (m ³); Hasar gören santral ekipmanı sayısı (sayı);

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ENR5	Açık linyit ocakları ve stoklarının sel, sıcak hava dalgası gibi iklim tehlikelerinden korunması için gerekli önlemlerin alınması	ETKB	Özel Sektör	2024-2030	Su püskürtmeli soğutma sistemi sayısı (sayı); İyileştirilen drenaj sistemi sayısı (sayı)
ENR6	Kıyadaki enerji tesisleri için deniz seviyesi yükselmesine karşı etkilenebilirlik ve risk analizleri yapılması ve gerekli önlemlerin alınması	ETKB	ÇŞİDB (İDB, MGM, ÇYGM), Özel Sektör	2024 -2030	Risk ve etkilenebilirlik analizleri sayısı (sayı); Önlem alınan ekipman sayısı (sayı); İyileştirilen drenaj sistemi sayısı (sayı)
ENR7	İklim tehlikelerine bağlı olarak havai elektrik iletim-dağıtım altyapısının zarar görmemesi için önlemler alınması	ETKB	TOB, Özel Sektör	2024-2030	Yeraltına alınan dağıtım hattı uzunluğu (km); Havai iletim hatlarında bitki örtüsün kontrol edilen hat uzunluğu (km); Havai dağıtım hatlarında bitki örtüsü kontrol edilen hat uzunluğu (km)
ENR8	Petrol ve doğal gaz arama-üretim platformları ve iletim-dağıtım boru hatları ile tank çiftliklerinde iklim değişikliğinin etkilerine karşı önlemler alınması	ETKB	TANAP, Özel Sektör	2024-2030	Sağlamlaştırılan petrol ve doğal gaz tesisleri sayısı (sayı); Esnek yapılı boru hatları uzunluğu (km) Drenaj sistemi sayısı (sayı)
ENR9	RES'lerde zarar ve verimlilik kayıplarının azaltılması	ETKB	Belediyeler*, Özel Sektör	2024-2030	Kanat ısıtma sistemi sayısı (sayı); Toz, kum, kar ve doluyu temizleyen modüllerin kullanım sayısı (sayı)
ENR10	Bakım programlarını iyileştirmek ve afet sonrası kurtarma ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt vermek amacıyla enerji yönetimi için erken uyarı ve yanıt sistemlerinin oluşturulması	ETKB	İB (AFAD), Özel Sektör	2024-2030	İyileştirilen bakım programları (sayı); Erken uyarı ve yanıt sistemleri (sayı)
ENR11	Binalarda enerji verimliliğini artırmak için bina tasarımından başlayarak yeni ve verimli teknoloji/cihaz kullanımı ve bölgesel ısıtma/soğutma sistemlerinin yaygınlaştırılması	ETKB	ÇŞİDB (MHGM, ÇYGM, TOKİ), STB (SGM), TÜBİTAK, TSE, Özel Sektör	2024-2030	Binalarda enerji verimliliği uygulamaları (sayı); Bölgesel ısıtma ve soğutma sistemleri sayısı (sayı); Uygulanan enerji performans standart sayısı (sayı)

Turizm ve Kültürel Miras

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Turizm yatırım ve işletmelerinin iklim değişikliğine uyum kapasitesinin altyapıya yönelik olarak artırılması					
TUR1	Turizm tesislerinin iklim risklerine karşı dirençli inşa edilmesi, mevcutların dönüştürülmesi ve uyum kapasitelerinin artırılmasına yönelik kriterlerin geliştirilmesi	KTB (YİGM, TGA)	ÇŞİDB (MPGM, KDB, YYGM), TOB (DKMPGM), Belediyeler*, TBB, KTB (TGA Alan Başkanlıkları)	2024-2026	Hazırlanan proje sayısı (sayı)
TUR2	Turizm tesislerinin geliştirilen kriterlere uygun olarak dönüştürülmesi, denetlenmesi ve desteklemek amacıyla yasal ve yönetsel altyapının oluşturulması	KTB (YİGM)	ÇŞİDB (YYGM), Belediyeler*, TBB, ASHB (EYHGM)	2025-2030	Yayımlanan yönetmelik/genelge/ilke/kriter sayısı (sayı); Kurulan birim sayısı (sayı); Desteklenen proje sayısı (sayı)
TUR3	Turizm işletmelerinde ve destinasyonlarda ulusal çapta sürdürülebilir turizm uygulamalarının yaygınlaştırılması amacıyla eğitimlerin verilmesi ve teknik destek sağlanması	KTB (TGA)	SBB (SKYGM), STK, TOBB, ASHB (EYHGM)	2024-2027	Verilen eğitim sayısı (sayı); Sürdürülebilir belge sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 2. Turizm ve kültürel miras sektöründe iklim değişikliğine uyum kapasitesi geliştirecek sosyal altyapının iyileştirilmesi					
TUR4	İklim değişikliğinin turizm sektörüne ve kültürel mirasa etkileri ve uyum önlemleri konusunda eğitim kurumlarında, sorumlu kuruluşlarda ve sektörle ilgili STK'larda eğitim ve farkındalık faaliyetleri düzenlenmesi ve teknik kapasitenin artırılması	KTB (AEGM, KVMGM, VGM)	MEB (HBÖGM, TEGM), YÖK, KTB (KVKBKM, İM, RTÜK), İŞKUR, Belediyeler*, STK, TOBB	2024-2030	Eğitim ve farkındalık kampanya sayısı (sayı); Kültürel miras ve iklim değişikliği konusunda yapılan faaliyet sayısı (sayı)
TUR5	Turizm destinasyonlarında yerel sahiplenmeyi, ortak hareket etmeyi ve taraflar arasında iş birliğini sağlayarak iklim değişikliğine uyum kapasitesini artıracak destinasyon yönetim ofislerinin oluşturulması	KTB (TGA)	STB (KA), KTB (Alan Başkanlıkları) Belediyeler*, TBB, STK, TOBB	2024-2029	Yerel destinasyon yönetim ofisi sayısı (sayı)
TUR6	Taşınır ve taşınmaz kültürel miras öğeleri ve alanlarına yönelik iklim risklerinin tespiti ve öncelikli müdahale alanları ve ihtiyaçlarının belirlenmesi konularında yol gösterici nitelikte rehberlerin hazırlanması	KTB (KVMGM, VGM)	KTB (KVKBKM), ÇŞİDB (İDB, MGM), UAB	2024-2026	Hazırlanan rehber sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
TUR7	Kültürel mirasın iklim tehlikelerinden etkilenebilirliklerinin tespit edilmesi ve azaltılması, kültür varlıklarının korunması ile yerel, ulusal ve uluslararası iş birliğinin sağlanmasına yönelik çalışmaların ve koordinasyonun yapılması	KTB (KVMGM, VGM)	KTB (YİGM), UNESCO TMK, Belediyeler*, TBB, ICOM, ICOMOS, UNDP, UAB, İB (ShGK), MSB (DKK), STK, TOBB, ASHB	2024-2030	Gerçekleştirilen toplantı sayısı (sayı); Tamamlanan proje sayısı (sayı)
TUR8	Ülke ve destinasyon bazlı tanıtımlarda hedef pazarlara, değişen turist tercih ve motivasyonlarına, sürdürülebilir ve sorumlu turizm anlayışına uygun olarak tanıtım materyallerinin hazırlanarak ülke ve destinasyon bazlı tanıtımlarda kullanılması	KTB (TGA)	KTB (TGM), STK, TOBB	2024-2026	Hazırlanan tanıtım materyali sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 3. Turizm ve kültürel mirasla ilgili stratejik ve mekansal kararlarda iklim değişikliğine uyum konusunun dikkate alınması ve yetkili kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması					
TUR9	Ulusal turizm stratejisi güncelleme çalışmaları kapsamında kültürel mirasın korunarak geleceğe aktarılmasına yönelik stratejik hedeflerin iklim değişikliğine uyum eylemleri de dikkate alınarak güncellenmesi	KTB (YİGM)	KTB (KVMGM, VGM), ÇŞİDB (MPGM), TOB (DKMPGM)	2024-2025	Güncellenmiş ulusal turizm stratejisi (var/yok)
TUR10	İklim değişikliği nedeniyle oluşabilecek potansiyel turizm alanları için hazırlanacak olan mekansal planlarda iklim değişikliğine uyumun dikkate alınması, sürdürülebilir arazi kullanımının sağlanması	KTB (YİGM)	ÇŞİDB (MPGM), TOB (DKMPGM), KTB (KVMGM), Belediyeler*, İB (İÖİ)	2024-2027	Hazırlanan proje sayısı (sayı); Hazırlanan mekansal plan sayısı (sayı); Hazırlanan yönetmelik/genelge/ilke/kriter sayısı (sayı)
TUR11	İklim değişikliğinden etkilenebilirliği azaltmak amacıyla özel tema ve alanlarda niş turizm türlerine yönelik odakların belirlenmesi ve geliştirilmesi için sürdürülebilir turizm stratejilerinin hazırlanması	KTB (YİGM)	KTB (TGA), TÜRSAB	2024-2030	Hazırlanan strateji/ilke/plan sayısı (sayı); Verilen turizm işletmesi belgesi sayısı (kamping, çadır, çadır araba, karavan, motokaravan, bungalow...vb.)

Sanayi

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Tetiklenen teknolojik riskler ve büyük endüstriyel kaza riski altındaki tesislerin tespit edilmesi ve öncelikli olarak uyum eylemleri geliştirilmesi					
SNY1	İklim değişikliği kaynaklı afetlerden tetiklenen teknolojik riskler ve/veya büyük endüstriyel kaza riski altındaki tesislerin iklim projeksiyonları ile etkilenebilirlik ve risk analizlerine göre yeniden değerlendirilmesi	ÇŞİDB (ÇEDİDGM), İB (AFAD)	ÇŞİDB (İDB, ÇYGM), SB (HSGM), STB (SGM), ÇSGB (ÇGM), OSBÜK	2024-2027	Tespit çalışması (var/yok)
SNY2	Her bir tesisin risk analizi ve acil durum planlarının iklim değişikliğine uyum kapsamında gözden geçirilmesi, gerekli güncellenin yapılması, öncelikli uyum eylemlerinin belirlenmesi ve belirlenen eylemlerin uygulanması	ÇŞİDB (ÇEDİDGM),	ÇŞİDB (ÇYGM), STB (SGM), İB (AFAD), STB (SGM), ÇSGB (ÇGM), OSBÜK	2025-2030	Tesis bazlı izleme ve raporlama sistemi (var/yok); Uygulanan uyum eylemi sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 2. Yatırım projeleri öncesinde, iklim değişikliğinin yatırıma ve yatırımın iklime etkilerinin birlikte değerlendirilmesi ve izlenmesi					
SNY3	Yatırım teşvik mevzuatı ve uygulamalarının (yatırım yeri tahsis öncelikli olmak üzere) iklim değişikliğine uyum bakış açısı ile gözden geçirilmesi, karar ve izleme süreçlerinde sanayi sektörü genelinde yapılmış olan etkilenebilirlik ve risk analizlerinin dikkate alınması	STB (TUYSGM)	ÇŞİDB (İDB, MİLE), KOSGEB, OSBÜK	2025-2030	Uyuma yönelik kriterlerin değerlendirmeye alındığı yatırım yeri tahsis teşviki sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 3. İklim değişikliği etkilerine karşı sigortalanabilirliğin artırılmasına yönelik sigortacılık mevzuatının gözden geçirilmesi sonucu gerekli güncellenin yapılması					
SNY4	İklim değişikliği kaynaklı afetler ve iklim tehlikelerinden etkilenen sigortalı sanayi tesislerinin izlenmesi	SEDDK, Sigorta Bilgi Merkezi	TSB, ÇŞİDB (İDB), OSBÜK, STB (SGM), İB (AFAD)	2025-2030	İklim tehlikelerinden etkilenen sigortalı tesis sayısı (sayı); İklim tehlikeleri nedeniyle oluşan zararlar kapsamında ödenen tazminat (TL); Zararın sigortalar tarafından karşılanma oranı (%)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 4. Sanayi sektörünün yürüteceği çalışmalar için ulusal projeksiyon ve veri tabanlarına hızlı ve pratik erişimin sağlanması					
SNY5	İklim değişikliğinden etkilenebilirliği en yüksek olan sanayi alt kollarının belirlenmesi ve bu sektörlerle yönelik uyum rehberleri hazırlanması	TOBB	KOSGEB, TÜİK, OSBÜK, STB (SGM)	2024-2030	Sektörel uyum rehberi sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 5. Sektör içinde iş birliklerinin teşvik edilmesi (mentörlük sistemi ve eğitimcilerin eğitimi)					
SNY6	Sektör vasıtası ile eğitimcilerin eğitimi programı düzenlenmesi	TOBB	ÇŞİDB (İDB), TÜSİAD, MÜSİAD, OSBÜK, STB (SBGM, SGM), KOSGEB, Sanayi Odaları	2024-2026	Eğiticilerin eğitimi programı sayısı (sayı); Katılımcı sayısı (sayı)
SNY7	KOBİ'ler başta olmak üzere sanayi işletmelerinin iklim değişikliğinin etkilerine uyuma yönelik olarak teknik bilgi kapasitenin güçlendirilmesi	TOBB	TÜSİAD, MÜSİAD, OSBÜK, STB (SGM, SBGM, KAGM), KOSGEB, Sanayi Odaları	2026-2030	Eğitim sayısı (sayı); Katılımcı sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 6. İklim değişikliğine uyum öğelerinin yeşil satın alma kriterlerine dahil edilmesinin teşvik edilmesi					
SNY8	Sanayi sektöründe gönüllü yeşil satın alma yönelik yapılacak güncellemelere uyum öğelerinin dahil edilmesine yönelik bilgilendirme yapılması	TOBB	TÜSİAD, MÜSİAD, OSBÜK, STB (SGM, SBGM), KOSGEB, Sanayi Odaları	2024-2026	Uyum öğeleri içeren yeşil satın almaya yönelik yapılan bilgilendirme/çalıştay sayısı (sayı)

Ulaşım ve İletişim

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Ulaşım ve iletişimde kritik altyapıların dirençliliğinin sağlanması					
ULŞ1	Karayollarında, demiryollarında (YHT, HT ve konvansiyonel hatlar), liman ve havalimanlarında iklim projeksiyonları doğrultusunda ihtiyaç duyulan kritik güzergâh ve altyapıların iklim değişikliği kaynaklı risklere karşı dirençli hale getirilmesi	UAB (AYGM, KGM, TCDD, TKYGM, LFYDB, TDI, SHGM, DHMI)	UAB (DGM, SGB, UEİMB), TOB (DSİ), İB (AFAD), ÇŞİDB (MGM, İDB), Üniversiteler, TOBB, TMMOB	2024-2030	Mevcut durum değerlendirme ve gereksinim belirleme çalışması (var/yok); Planlama ve projelendirme çalışmaları sayısı (sayı); Gerçekleştirilen altyapı müdahale uzunluğu ve sayısı (km, sayı)
ULŞ2	Kentlerdeki taşıt, bisiklet ve yaya yolları ile tüm toplu taşıma (raylı sistem, otobüs, deniz ulaşımı) altyapılarının iklim değişikliği kaynaklı risklere karşı dirençli hale getirilmesi	Belediyeler*, UAB (KGM, TCDD)	UAB (AYGM, HGM), İB (AFAD), ÇŞİDB (MGM, İDB), TOBB, Üniversiteler, TMMOB, TBB	2024-2030	Gerçekleştirilen altyapı müdahale uzunluğu ve sayısı (km, sayı); Taşıt yollarında drenaj sistemi iyileştirme çalışması uzunluğu ve sayısı (km, sayı); Kıyı kentlerinde fırtınadan ve deniz dalgalarından koruyucu bariyer ve siper uzunluğu ve sayısı (km ve sayı); Sıcak hava dalgalarından koruyucu gölge ve korunaklı yol uzunluğu (taşıt, yaya, bisiklet) (km); Bisiklet Yolları Yönetmeliği revizyonu (var/yok); Toplu taşıma ve okul/işyeri servis araçlarının teknik aksamına yönelik yasal düzenleme (var/yok)
ULŞ3	İletişim sektöründeki veri merkezlerinin, baz istasyonlarının ve elektronik haberleşme altyapısının iklim değişikliği kaynaklı afet risklerine karşı dirençli hale getirilmeleri	BTK	UAB (HGM, AYGM), TÜBİTAK, İB (AFAD), ÇŞİDB (MGM), Üniversiteler, TOBB, TMMOB	2024-2030	BTK tarafından belirlenen hizmet kalitesi yükümlülüklerine uyum takip raporu (var/yok) i

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 2. Etkilenebilirlik düzeyi azaltılarak taşımacılığın ve yolcu sağlığının güvence altına alınması					
ULŞ4	Kentsel yerleşimlerde yol, kaldırım, meydan ve otoparkların sert zeminlerinde geçirgenliği yüksek kaplama malzemesi kullanımı	Belediyeler*, UAB (KGM)	Üniversiteler, TBB, TMMOB	2024-2030	İllerde gerçekleştirilen halk toplantıları (var/yok); Halk toplantısı yapılan il sayısı, toplantılara katılan kişi sayısı (sayı); Planlama ve projelendirme çalışması sayısı (sayı); Altyapı müdahalesi büyüklüğü (m ²) ve/veya proje sayısı (sayı);
ULŞ5	Kentsel yerleşimlerde yeşil ve mavi altyapılar ile geçirgen yüzey ve drenaj olanaklarının artırılması, sıcak hava dalgaları etkisinin azaltılması	Belediyeler*	TOB (DSİ), TBB, Üniversiteler, TMMOB	2024-2028	Yeşil alan miktarında artış (m ²); Kişi başına düşen yeşil alan miktarında artış (m ²); Yeniden kente kazandırılan akarsu uzunluğu (km)
ULŞ6	Toplu taşıma araçları, okul servis taşıtları ve şehirlerarası yolcu taşımacılığında kullanılan otobüs ve minibüslerde iklimlendirme ve havalandırma sistemlerinin bulunması, yüksek ısıyı içeri geçirmeyen tür malzeme ve renk kullanımıyla özel ve kamu toplu taşıma taşıt filolarının yenilenmesi	Belediyeler*	UAB (KGM), Ulaşım Hizmeti Sunan Firmalar, Üniversiteler, TOBB, TMMOB, TSE, STB, TBB	2024-2030	Yenilenen taşıt sayısı (sayı); İyileştirme yapılan taşıt sayısı (sayı); İklimlendirme ve havalandırma teçhizatı olan araç sayısının toplam filoya oranı (%)
ULŞ7	Karayollarında ve kent içi yollarda yüksek sıcaklık yaşanan yerlerde yüzey ısını düşüren kaplama (serin kaplama / «cooler pavements») malzemesinin değerlendirilmesi, ağaçlandırılmış ve korunaklı taşıt, bisiklet ve yaya yolları yapılması, yangın riskini artıracak peyzaj öğelerinin uygun alternatiflerle değiştirilmesi	UAB (KGM), Belediyeler*	Üniversiteler, TMMOB, TBB	2024-2030	Serin kaplama yapılan yol uzunluğu (km); Gerçekleştirilen korunaklı yol uzunluğu ve korunaklı geçit/bekleme alanı sayısı (km, sayı); Yangın riskine yönelik yapılan peyzaj müdahale sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 3. İklim kaynaklı afetler esnasında erişilebilirlik, iletişim ve tahliye olanaklarının geliştirilmesiyle acil durum yönetimi ve müdahale kapasitesinin artırılması					
ULŞ8	Hem ülke genelinde hem kentlerde ulaşım modlarının çeşitliliği ve modlar arası bütünleşme olanakları yüksek olan, esnek bir ulaşım altyapısı oluşturulması	UAB (SGB), Belediyeler*	UAB (HGM, AYGM, KGM, TCDD, TKYGM, DGM, TDİ, SHGM, DHMİ), SBB, ETKB, Üniversiteler, TMMOB, TBB	2024-2030	Demiryolu ağının uzatılmasına yönelik gerçekleştirilen yatırım (TL); Denizyolu ulaşımına yapılan yatırım (TL); Kentlerde yolculukların modlara göre dağılımının dengeli olması (% yolculuk dağılımları); Kent planları ve ulaşım planlarında toplu taşıma, bisiklet ve yaya ulaşımı için yatırım planlanması (var/yok); Raylı sistem ve/veya tahsisli otobüs yolu yatırımları (TL); Bisiklet yolu yatırımları (TL);
ULŞ9	İklim tehlikelerine yönelik erken uyarı ve ulaşım bilgilendirme sistemlerinin akıllı ve mobil uygulamalar da kapsama dahil edilerek geliştirilmesi	Belediyeler*	ÇŞİDB (İDB), Üniversiteler, TOBB, TMMOB, TBB	2024-2028	Uyarı ve bilgilendirme amaçlı akıllı/mobil uygulama sayısı (sayı)
ULŞ10	İlave enerji sunumuna yönelik altyapı destekleriyle veri merkezleri, sabit/mobil baz istasyonları, internet, kamera, vb. iletişim sistemlerinin kesintisiz çalışmasının sağlanması	BTK	UAB (HGM, AYGM), Üniversiteler, TMMOB	2024-2030	BTK tarafından belirlenen hizmet kalitesi yükümlülüklerine uyum takip raporu (var/yok)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 4. Ulaşım ve iletişim alanında iklim değişikliğine uyum hedefi doğrultusunda planlama yapma kapasitesinin geliştirilmesi					
ULŞ11	Ulaşım ve iletişimde altyapıların dirençliliğini artıracak, altyapı ve kullanıcıların iklim değişikliği tehlikelerinden etkilenebilirliğini azaltacak yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi	UAB (AYGM), BTK, ÇŞİDB (ÇEDGM)	ÇŞİDB (İLBANK), Belediyeler*, TBB, Üniversiteler, TMMOB	2024-2025	Fizibilite ve ÇED raporlarında iklim değişikliğine uyum ve dirençlilik konularının dahil edilmesine yönelik yasal düzenleme (var/yok)
ULŞ12	Ulaşım planlarında kaynak olarak kullanılmak üzere sokak ve caddelerde yeşil altyapıların artırılmasına ve geçirgen kaplama malzemesinin kullanımına ilişkin tasarım rehberlerinin oluşturulması, Kentsel Ulaşım Ana Planları, Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Planları (SUMP) ve Bisikletli Ulaşım Ana Planları (BİSUAP) kapsamında iklim değişikliğine uyum stratejilerinin geliştirilmesi	Belediyeler*, TBB, UAB (AYGM, SGB)	ÇŞİDB (EYDB, İDB, MPGM, YYGM, İLBANK), TOB (EYDB), Üniversiteler, TMMOB	2024-2025	Tasarım rehberleri sayısı (sayı); Uyum stratejilerine yer verilen plan sayısı (sayı)

Sosyal Kalkınma

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. İklim değişikliğinin toplumsal hayata etkilerinin ve önlemlerin her düzeyde (ulusal, bölgesel, yerel) sosyo-ekonomik kalkınma ve ekosistem koruma stratejilerine dahil edilmesi ve her sektörün iklim değişikliğinin etkilerine uyum politika, planlama ve uygulama süreçlerine sosyal kalkınma bileşeninin derç edilmesi					
SKL1	Türkiye'nin Uzun Dönemli İklim Stratejisinde iklim değişikliğinin sosyal kalkınmaya olan çok yönlü etkilerinin dikkate alınması	ÇŞİDB (İDB)	SBB (SKYGM)	2024-2025	Sosyal kalkınma unsurlarının dahil edildiği uzun dönemli iklim değişikliği stratejisi (var/yok)
SKL2	İklim değişikliğinden etkilenen sektörler kapsamında istihdam edilenlerin demografik ve sosyo-ekonomik analizine imkân verecek istatistiklerin üretilmesi	TÜİK	ÇSGB (İÇDB, İŞKUR), ASHB (DHDB, KSGM), İB (GİB)	2025-2026	İstatistiki olarak üretilen ve sınıflandırılan veri ve bilgi envanteri (var/yok)
Stratejik Hedef 2. Sosyal koruma politikalarının yaşanan/olası iklim tehlikelerine karşı toplumun dirençliliğini ve uyumunu güçlendirmeye yönelik olarak geliştirilmesi					
SKL3	Sosyal koruma politikaları çerçevesinde uygulanan sosyal yardım ve sosyal hizmet programlarının bireyin/hane halkının iklim değişikliğinin etkilerine karşı etkilenebilirliğini azaltması ve dirençliliğini güçlendirmesi amacıyla sosyal kırılganlığı yüksek olan iller göz önünde bulundurularak geliştirilmesi	ASHB (SOYGM, SGB)	ÇŞİDB (İDB), ASHB (DHDB, EYHGM, ÇHGM, KSGM), MEB (DHGM), ÇSGB, (ÇGM), YÖK, Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediyeler*, TBB, Bölgesel Ölçekte Belediye Birlikleri, Türk Kızılay, SYDV	2025-2028	Geliştirilen sosyal hizmet türü sayısı (sayı); Yeşil sosyal hizmetlerle uyumlu planlanan uygulama projeleri sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
SKL4	Sosyal koruma politikaları çerçevesinde iklim dostu alternatif sosyal yardım politikaları için araştırmaların teşvik edilerek uygulamalara yansıtılması	ASHB (SGB, SOYGM, ÇHGM, EYHGM, KSGM)	Üniversiteler, YÖK, TÜİK, MEB, ÇSGB (ÇGM), Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediyeler*, TBB, SYDV, Türkiye Barolar Birliği, STK, SHF	2025-2030	Desteklenen araştırma sayısı (sayı); Uygulama sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 3. Toplumun iklim değişikliğine uyumu için kriz yönetimi anlayışından uzaklaşılarak risk yönetimi modeline geçilmesi ve bu kapsamda gerekli olan yasal, kurumsal, idari, bilimsel, beşeri ve finansal kapasitenin güçlendirilmesi					
SKL5	İklim değişikliğinin, kırılgan gruplar (yaşlı, çocuk, engelli bireyler) başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin farklılaşan ihtiyaçları doğrultusunda sosyal hayatlarını nasıl etkilendiğine dair analizlerin yapılması ve her bir nüfus grubunun çeşitli ihtiyaçları dikkate alınarak yerel yönetimler destekli kalkınma programları başlatılması	ASHB (DHDB, EYHGM, ÇHGM, KSGM, SGB)	ÇŞİDB (İDB, CBSGM), MEB (DHGM), ÇSGB (ÇGM), STB (KAGM), Üniversiteler, TÜBİTAK	2025-2030	Tamamlanan analiz sayısı (sayı); Desteklenen yerel kalkınma programları sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 4. İklim değişikliği ulusal uyum politikalarının toplumun tüm kesimlerinin refahı için hak ve menfaat temelli yaklaşıma ve fırsat eşitliğine odaklanılarak uygulanması					
SKL6	Kadınların iklim değişikliğinden farklı etkilenebilirliğini ölçmenin ve uyum sağlamanın neden olacağı faydaların, ilgili SKA'lar ve sektör uyum eylemleri dikkate alınarak tespit edilmesi	ASHB (DHDB, ÇHGM, EYHGM, KSGM, SGB)	MEB (TEGM, SGB), AB (İHDB), İB (STİGM), ÇSGB (ÇGM), Üniversiteler, STK	2025-2030	SKA 5 hedeflerini dikkate alan rapor (var/yok)

Afet Risk Azaltma

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. Sürdürülebilir ve dirençli kalkınma için iklim değişikliği ve afet riski anlayışı ve bilgi altyapısının güçlendirilmesi					
ARA1	İklim değişikliği risklerinin daha net ortaya konulabilmesi için kapsamlı risk değerlendirme ve planlama çalışmalarının yapılması	İB (AFAD), ÇŞİDB (İDB), TOB (SYGM)	İDUKK, GSB (SGB), KTB (SGB), Belediyeler*, TBB, Üniversiteler	2024-2027	Tehlikeye özgü araştırma çalışmaları ve eylem planlarının türüne bağlı olarak sayısı (sayı); Ulusal iklim risk değerlendirme raporu (var/yok); Çeşitli ölçeklerde (basılı/elektronik) yayımlanan entegre risk ve tehlike haritaları sayısı (sayı); Yayımlanan havza taşkın risk yönetim planı sayısı (sayı); Nehir havzası yönetim planı sayısı (sayı);
ARA2	Hızlı ve yavaş gelişen olaylar için uyarı sistemleri de dahil olmak üzere, toplumun tüm kesimlerine ulaşmayı amaçlayan, öngörü ve müdahale eylemlerini içeren Çoklu Tehlike Erken Uyarı Sisteminin geliştirilmesi	İB (AFAD)	ÇŞİDB (MGM, ÇEMGM), TOB (DSİ, OGM, TAGEM, TRGM, BÜGEM, SYGM), SB (HSGM), ETKB (MTA), UAB, Belediyeler*, TBB, Türk Kızılay, Mobil Operatörler, Medya Kuruluşları, STK	2024-2026	Bilgi ve veri paylaşım protokolleri ve Standart İşletim Prosedürleri sayısı (sayı); Hidrometeorolojik çözümlerin ve modellerin sayısı ve türü (sayı); Çoklu Tehlike Erken Uyarı Sistemi (var/yok); Toplumun tüm kesimlerine ve bireylere ulaşan bildirim sistemi (var/yok)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 2. İklim değişikliği ve afete dirençliliğin güçlendirilmesi için dönüştürücü risk yönetiminin sağlanması					
ARA3	Ulusal ve yerel sürdürülebilir ve dirençli kalkınma planlamasında iklim değişikliğine uyum ve afet riskinin azaltılmasının sistematik entegrasyonu	İDUKK	SBB, İB (AFAD), ÇŞİDB (ÇEMGM, MPGM, İDB), ASHB (SGB), ÇSGB (ÇGM), GSB (SGB), KTB (SGB), Belediyeler*, TBB, Üniversiteler	2024 – 2030	Ulusal kalkınma planlaması süreçlerine afet risk azaltımının dahil edilmesine yönelik kılavuz (var/yok); Güncellenen politika belgesi, kanun ve yönetmelik sayısı (sayı); İklim ve afete duyarlı mekânsal planlama için hazırlanan metodoloji ve teknik kılavuz sayısı (sayı); Güncellenen mekânsal plan sayısı (sayı);
ARA4	Kritik altyapıların afet dirençliliğini artırmak üzere politikaların ve sektörlerin de dahil olduğu mevzuatın iklim değişikliği de dikkate alınarak revize edilmesi ve uygulamaya yönelik rehberlerin hazırlanması	İDUKK, İB (AFAD)	ASHB (SGB), ÇŞİDB (İDB), ÇSGB (ÇGM), GSB (SGB), KTB (SGB), SB (HSGM), ETKB, Belediyeler*, TBB, Üniversiteler	2024 – 2030	İklim dirençli kritik altyapı rehberi (var/yok); Güncellenen mevzuat sayısı (sayı);
ARA5	İklim değişikliği kaynaklı afetlerin neden olduğu kayıp ve zararların karşılanması kapsamında, sigorta mekanizmasının geliştirilmesi, kayıp ve zarar tespit sürecinin iyileştirilmesi ve Türkiye Kayıp ve Zarar Dijital Platformu'nun oluşturulması	SEDDK, İB (AFAD), HMB, TOB (TRGM)	ÇŞİDB (İDB, MGM), TOB (OGM), TÜİK, DASK, Sigorta Bilgi Merkezi, Sigorta Şirketleri, Türkiye Sigorta Birliği, ÖRYM, TOBB (SEİK)	2024-2026	İklim değişikliğinin etkilerini kapsayacak şekilde sigorta mevzuatının geliştirilmesi (var/yok); Düzenlenen poliçe sayısı (sayı); Mevcut kayıp ve zarar değerlendirme sürecinin gözden geçirilmesi (var/yok);
Stratejik Hedef 3. Kapsayıcı ve duyarlı iklim değişikliği ve afet dirençliliğine ulaşmak için kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve farkındalık yaratılması					

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
ARA6	Afet direncini artırmak için kurumsal ve teknik kapasitenin geliştirilmesi	İB (AFAD)	ÇŞİDB (ÇEMGM), ASHB (SGB), ÇSGB (SGB), GSB (SGB), KTB (SGB, RTÜK), MEB (DHGM), SB (HSGM), AB (SGB), TOBB, Valilikler, Belediyeler*, TBB, Üniversiteler, Özel Sektör, STK	2024 –2030	Bilinçlendirme ve eğitim faaliyetlerinin sayısı (sayı); Etkilenebilir gruplara yönelik verilen eğitimlere katılımcı sayısı (sayı, kırılımlı e/k); Eğitime katılan kuruluşların sayısı (sayı);
ARA7	Ulusal Göç Politikası'nda ve eylem planlarında iklim değişikliği kaynaklı riskler nedeniyle meydana gelebilecek yer değiştirmelerin de dikkate alınması ve iklim değişikliğine uyumun göç yönetimi sürecinde yer alması	İB (GİB)	İB (AFAD), ÇŞİDB (İDB), SB (HSGM), Türk Kızılay, MEB (DHGM), ÇSGB (ÇGM, UİGM)	2024- 2030	Nüfus hareketleri ve göçmen nüfuslar üzerindeki iklim değişikliği etkilerinin sistematik değerlendirme raporu (var/yok); İklim değişikliği risk senaryolarına göre nüfus hareketliliği analizi (var/yok);
Stratejik Hedef 4. İklim değişikliği ve afet dirençliliği bağlamında istikrarlı ve sürdürülebilir yatırımlar yapılması					
ARA8	Afet sonrası yeniden yapılanma ve inşa sürecinin iklim değişikliği etkileri, ekosistem temelli afet risk azaltma hususları dikkate alınarak gerçekleştirilmesi	ÇŞİDB (MHGM, ÇYGM, YPİGM, TOKİ), İB (AFAD),	ÇŞİDB (İDB, İLBANK, ÇEMGM, MPGM, KDB), İDUKK, ASHB (SGB), ÇSGB (SGB), GSB (SGB), KTB (SGB), SB (HSGM), TOB (SYGM), Belediyeler*, TBB, Üniversiteler, Özel Sektör, Türk Kızılay	2024-2030	İklim değişikliğine uyumu dikkate alan uygulama sayısı (sayı)

Yatay Kesen Eylemler

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 1. İklim değişikliğine uyum konusunun tüm politika ve stratejilere entegre edilmesi					
YKS1	İklim değişikliği etki, etkilenebilirlik ve risk analizlerinin sektörler özelinde yapılması	ÇŞİDB (İDB)	İDUKK, ASHB (SGB), ÇSGB (ÇGM), KTB (SGB), AB (SGB), GSB (SGB), MSB (SGB)	2024-2026	Sektörel etkilenebilirlik ve risk analizleri (var/yok), sektör sayısı (sayı);
YKS2	İklim değişikliğine uyum konusunun, kalkınma planları ve hâlihazırda yürürlükte olan diğer plan, program ve politikalara, sektörlerin birbiri ile etkileşimleri dikkate alınarak bütüncül bir şekilde yansıtılması	İDUKK	ASHB (SGB), ÇSGB (ÇGM), KTB (SGB), AB (SGB), GSB (SGB), MSB (SGB), STB (KAGM), Üniversiteler	2024-2030	Hazırlanan/güncellenen plan sayısı (sayı)
YKS3	İklim değişikliğine uyuma yönelik Teknoloji İhtiyaç Analizinin (TNA) yapılması, yeni teknolojilerin kullanımına yönelik olarak yürütülen araştırma ve ürün proje sayısının artırılması	TÜBİTAK	İDUKK, ASHB (SGB), ÇSGB (ÇGM), KTB (SGB), AB (SGB), GSB (SGB), MSB (SGB), KOSGEB, Üniversiteler, Özel Sektör, YÖK, STK	2024-2030	Teknoloji İhtiyaç Analizi (var/yok); Araştırma ve ürün projelerinin sayısı (sayı); Ar-Ge destek miktarı (TL)
YKS4	Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı (YİDEP) hazırlanmasına yönelik mevzuat altyapısının oluşturulması ve tüm illerde YİDEP'in hazırlanması	Valilikler, Belediyeler*, ÇŞİDB (İDB)	TBB	2024-2026	Hazırlanan YİDEP sayısı (sayı); Hazırlanan mevzuat (var/yok)
YKS5	Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS) kapsamında iklimle ilgili risklere ve fırsatlara ilişkin açıklamaları içeren sürdürülebilirlik raporlamasının yapılmasının sağlanması	KGK	ÇSGB (ÇGM), Özel Sektör	2024-2026	Hazırlanan rapor sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
Stratejik Hedef 2. Karar verme süreçlerini destekleyici bilgi birikiminin artırılması ve iklim değişikliği ile ilgili uzmanlık, eğitim, bilgi tabanı oluşturma, izleme ve Ar-Ge çalışmalarının artırılabilmesi için kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi					
YKS6	İklim değişikliği etkilenebilirlik ve risk analizlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan ulusal ve yerel ölçekli verilerin tespit edilerek tek bir kaynaktan toplanmasının sağlanması	ÇŞİDB (İDB, CBSGM)	Belediyeler*, TBB, Üniversiteler	2024-2030	TUCBS iklim değişikliği veri katmanı (var/yok) ve girilen içeriklerin sayısı (sayı);
YKS7	İklim değişikliği ile ilgili paydaşların ürettiği içeriklerin tek bir kaynaktan toplanması ve tüm paydaşlarca erişiminin sağlanması	ÇŞİDB (İDB)	İDUKK, Belediyeler*, Özel Sektör, Üniversiteler, STK	2024-2030	İklim portal (var/yok); Girilen içerik sayısı (sayı)
Stratejik Hedef 3. İklim değişikliğine uyum konusunda vatandaşların çözümün parçası olmasını sağlayacak şekilde bilgi, bilinç ve farkındalığın artırılması, karar verme mekanizmalarına katılımın sağlanması					
YKS8	İklim değişikliğine uyum sürecinde istihdamın korunması amacıyla adil geçiş çalışmalarının yapılması	ÇSGB (ÇGM)	İŞKUR, Üniversiteler, Sendikalar, STK, Belediyeler*, TBB	2024-2030	Yeni istihdam alanları ile ilgili eğitim programı sayısı (sayı); Oluşturulan yeni meslek standartları sayısı (sayı)
YKS9	İklim değişikliğine uyum sürecinin istihdamda ortaya çıkaracağı yeni nitelik ve beceri gerekliliklerini belirleyerek ulusal meslek standartları ve ulusal yeterliliklerin tespit edilmesi ve güncellenmesi; belirlenen ulusal yeterliliklere göre sınav ve belgelendirme faaliyetlerinin yürütülmesi ve yaygınlaştırılması	ÇSGB (ÇGM), MYK	İŞKUR, Üniversiteler, Sendikalar, STK, TOBB, MEB, Belediyeler*, TBB	2024-2030	Analiz ve rapor sayısı (sayı); Yayımlanan ve/veya güncellenen ulusal meslek standartlarının sayısı (sayı); Yayımlanan ve/veya güncellenen ulusal yeterlilik belgesi sayısı (sayı); Belgelendirme yapılan meslek sayısı (sayı); Belgelendirme yapılan kişi sayısı (sayı)

Eylem No	Eylem	Sorumlu Kurum	İlgili Kurumlar	Uygulama Dönemi	İzleme Göstergeleri
YKS10	Okul öncesinden başlayarak lisansüstü eğitimin son basamağına kadar, müfredattaki kazanımların sürdürülebilir kalkınma amaçları ve iklim değişikliği açısından gözden geçirilerek güncellenmesi, eğitimcilerin eğitilmesi, farklı disiplinlerdeki (hukuk, eğitim, sosyal bilimler, mühendislik vb.) iklim değişikliğine yönelik lisans, yüksek lisans, doktora programlarının sayısının artırılması	MEB (TEGM, DHGM), YÖK	ÇŞİDB, ÇSGB (ÇGM), İŞKUR, MYK, Üniversiteler, TOBB, STK	2024-2030	Eğitici eğitimi sayısı (sayı, e/k); Öğretmenlere hizmet içi eğitim/etkinlik sayısı (sayı); Katılımcı sayısı (sayı, e/k); Program/ders sayısı (sayı); Öğrenci sayısı (sayı, e/k)
YKS11	İklim değişikliğine karşı toplumsal farkındalığı artırmak için kitle iletişim ve yayın araçlarından (sosyal medya, dijital uygulamalar ve oyunlar, diziler, filmler vb.) yararlanılarak başta iklim değişikliği okuryazarlığının artırılması, çevreye duyarlı tüketim alışkanlıklarının kazandırılması gibi toplumsal düzeyde davranış değişikliğinin sağlanmasına yönelik iklim değişikliğinin etkileri hakkında eğitim kurumlarında farkındalık ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması	MEB (DÖGM, HBÖGM, MTEGM, ÖÖGM, OÖGM, ÖERHGM, TTKB, DHGM, YEĞİTEK, TEGM)	ÇŞİDB (İDB), İletişim Başkanlığı, YÖK, SB (HSGM), TÜİK, KTB (RTÜK, DTGM), GSB (GHGM), TÜBİTAK	2024-2030	Yürütülen program sayısı (sayı); Yararlanılan iletişim araçları görüntülenme sayısı (sayı); İklim değişikliği okuryazarlığı, iklim ve çevreye duyarlı tüketim alışkanlıkları, doğa koruma konularında hazırlanan materyal sayısı (sayı); İklim değişikliği okuryazarlığı ile iklim ve çevreye duyarlı tüketim alışkanlıkları, doğa koruma ve sağlığı iklim değişikliğinin etkilerinden koruma yöntemleri başta olmak üzere toplumsal düzeyde yürütülmek üzere başvuru araştırma sayısı (sayı); Davranış değişikliği düzeyini ölçmeye yönelik yıllık anket (var/yok); Tiyatro oyunu temsil sayısı(sayı)

*Belediyelerin sorumlu olduğu eylemlerin izlemesi TBB tarafından yapılacaktır.

EK-1: ETKİLENEBİLİRLİK VE RİSK ANALİZLERİ

ETKİLENEBİLİRLİK VE RİSK ANALİZİ METODOLOJİSİ

Etkilenebilirlik ve risk, insan kaynaklı veya doğal iklim değişkenliğinin yanı sıra sosyo-ekonomik kalkınma gibi çok çeşitli faktörlere bağlıdır (IPCC, 2012). Bu nedenle iklim değişikliğinin etkileri, toplumsal işleyişte farklılıklara neden olabilmekte ve bu farklılıkların şiddetine bağlı olarak da sektörler özelinde büyük zarar veya işlev kayıpları meydana getirebilmektedir.

Risk, insan, ekosistem, kültür ve fiziksel varlıklar gibi değerlerin tehlikede olduğu sonuçların bir potansiyelidir. IPCC'nin 5. Değerlendirme Raporu'na (AR5) göre risk kavramı, etkilenebilirlik, maruziyet ve tehlikenin birleşimi olarak ele alınmıştır (Şekil 57). İklim riski ise, yukarıda belirtilen değerlerin iklim tehlikelerine maruziyetinin potansiyel bir sonucunu temsil etmektedir. Sistemler tekil iklim riskine veya birden fazla iklim riskine maruz kalabilmektedirler (IPCC, 2014).

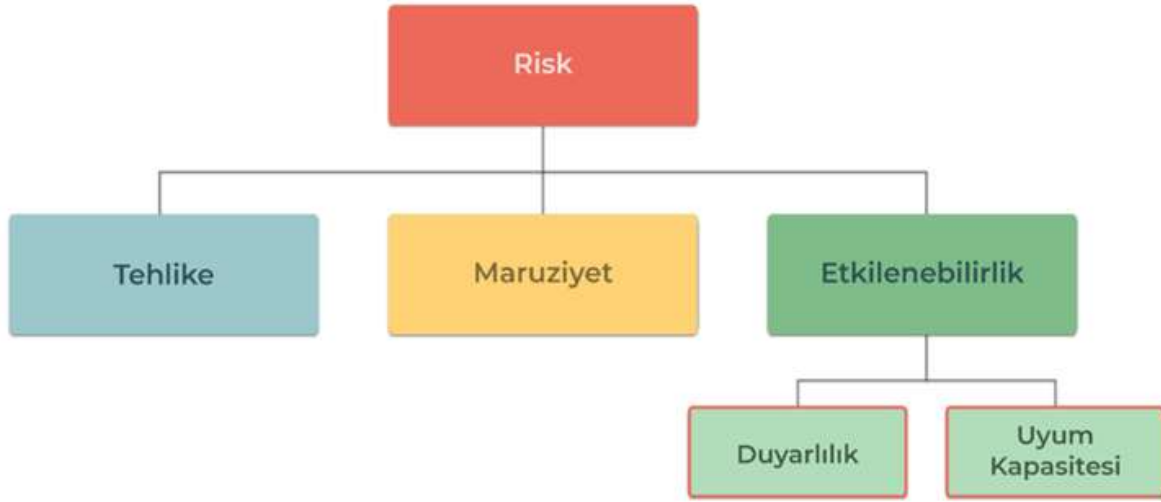
Tehlike can kaybı, yaralanma veya başka sağlık sorunlarına yol açabilecek, malların zarar görmesine veya yok olmasına yol açabilecek, yapıları, geçim kaynaklarına, servis teminine, ekosisteme ve doğal kaynaklara zarar verebilecek insan kaynaklı veya doğal fiziksel olay olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca fiziksel olayın yanında trend veya fiziksel etkinin potansiyelini de temsil etmektedir.

Maruziyet, iklim değişikliğinden zarar görebilecek canlı türleri, ekosistem, toplumsal ve doğal kaynaklar, yapılar veya ekonomik, kültürel, sosyal varlıkların bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, açıkta, korunmasız, ya da riske açık olan elementler olarak da tanımlanabilir (IPCC, 2014).

Etkilenebilirlik olumsuz yönde etkilenmelere olan yatkınlık olarak tanımlanmaktadır ve duyarlılık, zarar görmeye olan yatkınlık, başa çıkma ve uyum kapasitesine bağlı bir

fonksiyon olarak da tanımlanabilmektedir (IPCC, 2014). Duyarlılık ve kapasite, etkilenebilirliğin iki temel unsurudur. Duyarlılık, bir tehlikenin sonuçlarını doğrudan etkileyen faktörler tarafından belirlenirken bir sistemin fiziksel, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini içerebilmektedir. Kapasite ise mevcut ve gelecekteki iklim etkilerine hazırlık durumunu ve bu etkilere yanıt verme becerisini ifade etmektedir. Başa çıkma kapasitesi, insanların, sistemlerin, kurumların ve kuruluşların mevcut becerileri, değerleri, inançları, kaynakları ve fırsatları kullanarak kısa ve orta vadede olumsuz koşulları ele alma, yönetme ve üstesinden gelme yeteneğini ifade etmektedir. Uyum kapasitesi ise insanların, sistemlerin, kurum ve kuruluşların potansiyel zarara uyum sağlama, fırsatlardan yararlanma veya sonuçlara yanıt verme yeteneğini ifade etmektedir (IPCC, 2014).

Alınan önlemler ile risk tamamıyla ortadan kaldırılamadığı için duyarlılık ve maruziyetin azaltılması, uyum kapasitesinin artırılması veya riski paylaşmak gibi çeşitli yaklaşımlarla risk durumu daha iyi yönetilebilmektedir. Riski doğru yönetmek için sektörlere göre hazırlanan eylem planları oldukça önemlidir.

Şekil 57 IPCC AR5 Yaklaşımına Göre Risk Bileşenleri (IPCC, 2014)

Etkilenebilirlik ve risk analizi yöntemi bu kavramsal çerçeve üzerinden ilerleyerek IPCC raporlarına göre belirlenmiştir. IPCC'nin 5. Değerlendirme raporuna göre risk, tehlike, maruziyet ve etkilenebilirliğin bir fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır (IPCC, 2014) ve bu tanım Denklem 1'deki gibi ifade edilmektedir.

$$R = f(T, M, E) \quad [1]$$

Burada R riski, T tehlikeyi, M maruziyeti ve E etkilenebilirliği göstermektedir. Etkilenebilirliğin iki temel unsuru bulunmaktadır: duyarlılık (D) ve kapasite (K). "Potansiyel etkilenebilir grup" hem maruziyete açık hem de aynı zamanda iklim değişikliğine duyarlılığı olan gruplardır. Bu potansiyel etkilenebilir gruplar başa çıkma veya uyum kapasitesi olan ve olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Başa çıkma veya uyum kapasitesi olmayan gruplar ise iklim değişikliği etkileriyle başa çıkamayacakları için doğrudan etkilenebilir grup olmaktadır (Nguyen, 2015). Eğer bir bölgenin kapasitesi çok düşük ya da yok ise, o bölgenin etkilenebilirliği çok daha yüksek olmaktadır. Bu durum bazı çalışmalarda "başetme kapasitesinin eksikliği (BKE)" olarak da adlandırılmakta ve uyum kapasitesinin (UK) 1'den farkı ile $(1 - UK)$ şeklinde gösterilmektedir [(Das, ve diğerleri, 2020a),

(Johnson, Depietri, & Breil, 2016)]. Bu nedenle etkilenebilirlik şu şekilde ifade edilebilmektedir:

$$E = D \times (1 - UK) \quad [2]$$

Böylece risk formülünün son hali, tehlike, maruziyet, duyarlılık ve uyum kapasitesinin yokluğunun çarpımı ile elde edilir. Bu durumda risk analizi denklemi aşağıdaki Denklem 3 ile gösterilmektedir.

$$R = T \times M \times D (1 - UK) \quad [3]$$

İklim değişikliği kaynaklı risklerin hesabı için kullanılan metodoloji sekiz aşamalı olarak sunulabilmektedir (Şekil 58). Çalışma kapsamında ilk olarak her sektör özelinde **ön hazırlık** yapılmıştır. Ön hazırlık aşaması risk çalışmaları için büyük önem taşımaktadır, çünkü bu adım ve ardından gelecek her adım, bu aşamada cevaplanan sorulara göre şekillenmiştir. Ön hazırlık aşamasında belirlenen ve hedeflenen sonuçlar ile analizin kapsamı belirlenmiştir.

Ön hazırlık aşamasını takiben sektörler göre **etki zinciri** oluşturulmuştur. Etki zinciri, risk hesabı yapılırken kullanılan, sisteme etki yapan faktörlerin analitik bir şekilde belirlendiği aşamadır. Etki zinciri oluşturulduktan sonra iklim riskini ilgili bileşenlerde en iyi şekilde yansıtabilecek **göstergeler** belirlenmiştir.

1	Etki zincirinin oluşturulması
2	Göstergelerin belirlenmesi
3	Verilerin toplanması
4	Normalizasyon işlemi
5	Ağırlıklandırma
6	Risk hesabı
7	Normalizasyon işlemi
8	Sınıflandırma

Şekil 58 Risk Analizinde İzlenen Adımlar

Etki zincirini oluşturan her bileşenin göstergeleri belirlendikten sonra kurum ve kaynaklardan veri talebinde bulunulmuş ve **veriler** toplanmıştır. Farklı kurum ve kaynaklardan elde edilen veriler farklı birimlere sahip oldukları veya birimsiz oldukları için önce **normalize** edilip standartlaştırılmışlardır. Böylelikle birbirleriyle karşılaştırılabilir olmaları sağlanmıştır. Standartlaştırma işleminden sonra **ağırlıklandırma işlemine** geçilmiştir. Çalışma kapsamında risk bileşenleri için belirlenen göstergeler Temel Bileşen Analizi (PCA) ile ağırlıklandırılmıştır. Maruziyet, duyarlılık ve uyum kapasitesi bileşenlerinin her biri için sektörel olarak seçilen göstergeler her bir bileşen özelinde PCA analizi ile ağırlıklandırıldıktan sonra kendi ağırlıkları ile çarpılarak risk bileşen değerleri elde edilmiştir (Denklem 4).

$$M, D, K = \sum_{i=1}^n X_i \times A_i \quad [4]$$

A_i , i 'nci göstergenin ağırlık değerini, X_i ise i 'nci göstergenin kendi değerini temsil etmektedir. PCA analizi yardımıyla elde edilen maruziyet, duyarlılık ve kapasite bileşenlerinin ve sektör özelinde seçilmiş olan tehlike değişkenlerinin normalize edilmiş değerleri risk formülüne girdi olarak verilmeden önce (Das, ve diğerleri, 2020a) ile benzer şekilde 1 ile 5 arasında **sınıflandırılmıştır**. Belirtilen sınıflandırmada

kullanılan eşik değerler Tablo 9'de gösterilmektedir.

Bu **sınıflandırma kantillere göre ayrılarak yapılmış** olup, verinin tanımlanan boyutta sınıf aralıklarına bölünmesi anlamına gelmektedir. Bu ayırma işlemi verinin gerçek sayısal değerlerine göre değil, dağılımına dayalı yüzdeler kullanılarak yapılmaktadır. Veri yüzdelerle ayrıldıktan sonra sınıflandırılırken eşik sınırlarına düşen değerler bir üst veya bir alt sınıfa taşınabilmekte olup, her sınıfa eşit sayıda değer atanmamaktadır.

Tablo 9 Risk ve Bileşenlerinin Kantillere göre Sınıflandırılmasında Kullanılan Eşik Değerler ve Sınıf Karşılıkları

Alt Eşik (>)	Üst Eşik (<=)	Sınıf
0	0,2	Çok Düşük
0,2	0,4	Düşük
0,4	0,6	Orta
0,6	0,8	Yüksek
0,8	1	Çok Yüksek

Ulusal ölçekte, Türkiye'nin 81 ili için elde edilmiş veriler ile risk bileşenleri (maruziyet, duyarlılık ve uyum kapasitesi) hesaplanmış, **sektörel risk hesabı** Denklem 3'te gösterildiği gibi yapılmıştır. Risk analizi tamamlandıktan sonra sonuçlar tekrar normalize edilip sınıflandırılmışlardır.

Risk bileşenlerinden ilki olan tehlike bileşeni iklim tehlikeleri olarak belirlenmiştir. Sektörel olarak seçilen bu tehlikeler mevcut dönem (1990-2019) ve gelecek dönem (2021-2100) periyotları için analiz edilmişlerdir. Çalışmada gelecek dönem projeksiyonları için RCP4.5 ve RCP8.5 senaryoları ile elde edilen iklim tehlikeleri 2021-2040, 2041-2060, 2061-2080 ve 2081-2100 olmak üzere 20'şer dört döneme ayrılarak incelenmiştir.

Çalışma kapsamında değerlendirmek üzere 6 iklim tehlikesi belirlenmiştir ve bunlar sırasıyla; Sıcak Hava Dalgası, Kuraklık, Şiddetli Yağış, Orman Yangını, Soğuk Hava Dalgası ve Şiddetli Rüzgar'dır. Belirlenen iklim tehlikelerinin analizi için ise her bir tehlike için birer ekstrem iklim indisi belirlenmiş olup, mevcut ve gelecek dönem için hesaplanmışlardır. Yapılan risk analizinde mevcut dönem koşullarına göre belirlenen sektörel göstergeler ile sadece iklim tehlikelerinin projeksiyonları göz önüne alınarak gelecek dönem risk analizleri yapılmıştır. Böylece iyimser ve kötümser

olarak belirtilen RCP4.5 ve RCP8.5 senaryolarına göre sektörlerin gelecek dönemlerdeki riskleri belirlenmiştir. Tüm bu analizler daha detaylı olarak Ulusal Etkilenebilirlik ve Risk Analizi Raporunda açıklanmıştır.

Çalışma kapsamında yapılan ulusal paydaş toplantıları ile sektörlerin en çok etkilendiği iklim tehlikeleri belirlenmiş, her bir sektör için yapılan risk analizlerinde ise seçilen iklim tehlikesi kullanılmıştır. Risk analizi çalışmalarında her bir sektör için kullanılacak iklim tehlikesi belirlendikten sonra sektörler için göstergeler tanımlanmış ve elde edilebilen veriler doğrultusunda risk analizleri yapılmış ve haritalanmıştır. Türkiye için öne çıkan iklim tehlikeleri şiddetli yağış, kuraklık ve sıcak hava dalgaları olmuştur. Sektörel etkilenebilirlik ve risk analizi kapsamında sektörlerde bir veya birden fazla iklim tehlikesi ile analiz yapılmıştır. Buna göre, kent, ulaşım ve iletişim, su kaynakları ve sanayi sektörleri şiddetli yağış tehlikesini; su kaynakları, tarım, ekosistem, enerji ve sanayi sektörleri kuraklık tehlikesini; ulaşım ve iletişim, kent, sağlık, enerji ve turizm sektörleri sıcak hava dalgası tehlikesini çalışmış ve elde edilen risk sonuçları raporun sektörlere ilişkin bölümlerinde sunulmuştur.

TÜRKİYE'DE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ETKİLERİ VE ÇOKLU-TEHLİKE ANALİZİ SONUÇLARI

İlman ve subtropikal iklim kuşakları arasında yer alan Türkiye'de, topoğrafyası ve üç tarafının denizlerle çevrili olmasına bağlı olarak farklı iklim tipleri gözlemlenmektedir. Kıyı bölgelerinde daha ılıman iklim özellikleri görülürken, Kuzey Anadolu ve Toros Dağları'nın etkisiyle iç kesimlerde karasal iklim özellikleri görülmektedir. Farklı iklim kuşaklarının etkisi altında kalan Türkiye'nin, son 30 yıllık (1991-2020) ortalama sıcaklığı yaklaşık 13,9°C iken, son 11 yıllık (2012-2022) ortalama sıcaklığı ise 14,1°C olarak belirlenmiştir.

Proje kapsamında belirlenen 1990-2019 dönemini kapsayan mevcut dönemde Türkiye'nin ortalama sıcaklık değerleri incelendiğinde, Güneydoğu Anadolu, Ege ve Akdeniz Bölgeleri'nde en yüksek sıcaklık değerleri gözlemlenmektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Şanlıurfa, Akdeniz Bölgesi'nde Adana ve Antalya; Ege Bölgesi'nde Muğla ve Aydın illerinde ortalama sıcaklık değerinin 18°C'leri bulunduğu belirlenmiştir. Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri'nde 12-13°C civarında değişen ortalama sıcaklık değerleri doğuya doğru gidildikçe düşmekte ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde 0°C'ye yakın değerler almaktadır.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün yapmış olduğu ölçümlere göre, Türkiye'de son 30 yıllık ortalama toplam yağış miktarı ise yaklaşık 573,4 mm olarak belirlenmiştir (MGM, 2022) Toplam yağış ortalaması Türkiye'nin kuzeydoğusunda en yüksek, İç Anadolu Bölgesi'nde en düşük değerlere ulaşmaktadır. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Artvin, Rize ve Trabzon civarında toplam yağış miktarı 1800 mm'yi geçmektedir. Toplam yağış miktarı Batı ve Orta Karadeniz, Ege'nin güneyi ile Toros Dağları'nın yüksek kesimlerinde 1000 mm'lere ulaştığı belirlenmiştir. Ege

Bölgesi'nde ise en yüksek yağış miktarının Muğla ili üzerinde yaklaşık 1000 mm'lere ulaştığı çıktığı belirlenmiştir. Türkiye genelinde en düşük toplam yağış miktarı ise Konya, Aksaray ve Karaman illerinde yaklaşık 300 mm civarında olduğu görülmektedir.

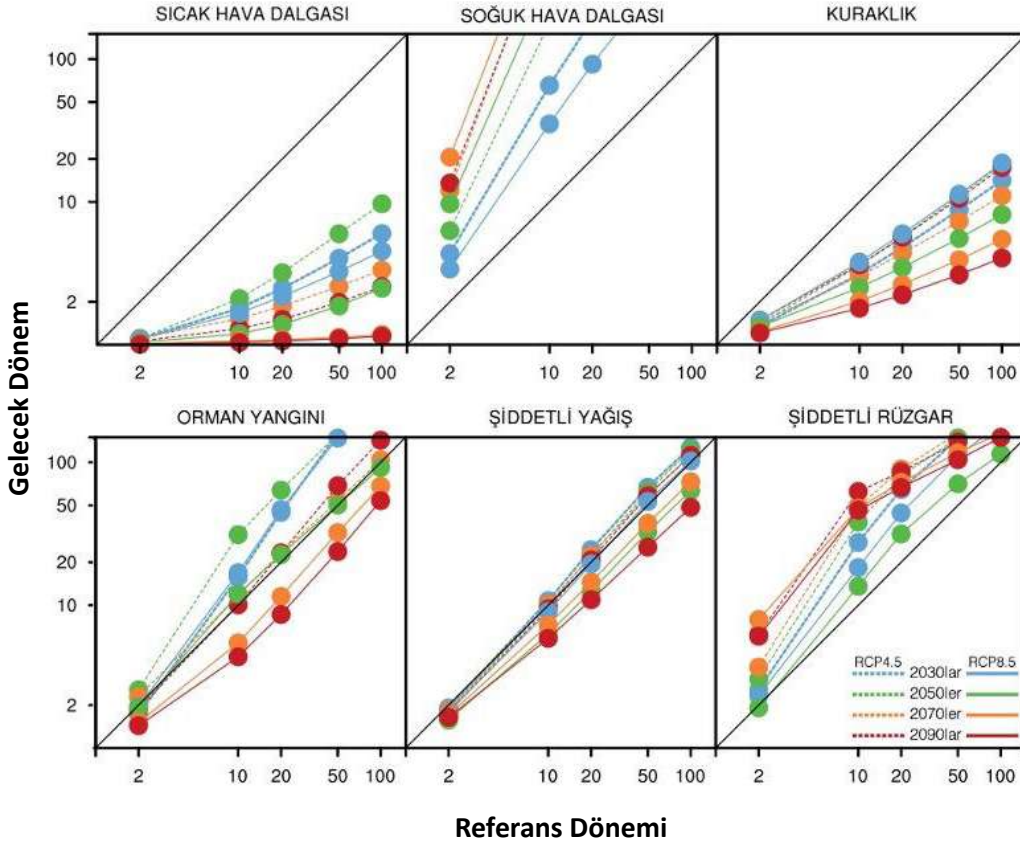
Gelecek dönemde ortalama sıcaklık değişimlerine bakıldığında, yüzyılın sonuna doğru her iki senaryo (RCP4.5 ve RCP8.5) için ortalama sıcaklıklarda artış öngörülse de artış miktarı senaryolara göre farklılık göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre, 2021-2040 döneminde her iki senaryo için de Türkiye'de ortalama sıcaklığın yaklaşık 1,5°C artacağı öngörülmektedir. Yüzyılın son periyodu 2081-2100 döneminde, ortalama sıcaklık artışı RCP4.5 senaryosuna göre 3°C'ye ulaşacağı beklenmektedir. Bununla birlikte RCP8.5 senaryosuna göre ise 21. Yüzyılın sonuna doğru sıcaklık artışının 6°C'yi bulacağı ve en yüksek değerlerin ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde meydana geleceği tahmin edilmektedir. Her iki senaryo için de ortalama sıcaklıktaki değişimin en fazla Doğu Anadolu Bölgesi'nde, en az Marmara Bölgesi'nin Trakya bölümü ile Kuzey Ege dolaylarında görüleceği tahmin edilmektedir.

Gelecek dönemde yıllık toplam yağış miktarındaki değişim incelendiğinde, genel olarak Türkiye'nin kuzeyinde artış beklenirken; güneyinde azalma öngörülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de yıllık toplam yağış miktarındaki değişimin RCP8.5 senaryosuna göre daha fazla olacağı beklenmektedir. 2060'lara kadar her iki senaryo için de toplam yağışın -%20 ila +%20 arasında değişeceği tahmin edilmektedir. Ancak 2060'lar itibarıyla Türkiye'nin güneyinde toplam yağış miktarında %20'den fazla azalma; kuzeyinde ise %30'lara kadar varan bir artış

öngörülmektedir¹⁸. RCP4.5 senaryosuna göre yıllık toplam yağış miktarının en fazla 2061-2080 döneminde Akdeniz Bölgesi'nde azalması beklenirken; en fazla artış ise 2040'lar itibarıyla Marmara Bölgesi'nde beklenmektedir. RCP8.5 senaryosuna göre ise en fazla 2081-2100 döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde %30'a varan bir artış; Akdeniz Bölgesi Teke Platosu'nda ise %50'ye varan bir azalma olacağı tahmin edilmektedir. Çalışma kapsamında ayrıca günümüzde 2, 10, 20, 50 ve 100 yıllık dönüş periyotlarında meydana gelen ekstrem olayların, gelecekte hangi sıklıkta meydana geleceği belirlenmiştir. Türkiye genelinde ekstrem iklim olaylarının gelecek dönemdeki frekansı referans dönemine kıyaslanarak değerlendirilmiştir (Şekil 59).

¹⁸ Çalışmanın detayları, Türkiye Sektörel Etkilenebilirlik ve Risk Analizi raporunda yer almaktadır.

Şekil 59 Türkiye’de Ekstrem İklim Tehlikelerinin Görülme Sıklığındaki Değişimler

Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye genelinde **sıcak hava dalgalarının** görülme sıklığı, gelecek projeksiyonlarında artış göstermektedir. Referans döneminde 2 yılda bir görülen sıcak hava dalgalarının her iki senaryoya göre de gelecekte her yıl görülmesi beklenmektedir. Sıcak hava dalgalarındaki en dramatik artışın RCP8.5 senaryosunun 2090’lar döneminde görüleceği tahmin edilmektedir. RCP8.5 senaryosuna göre, referans döneminde 10 yılda bir görülen sıcak hava dalgalarının yüzyıl sonuna kadar yılda bir görülmesi beklenmekte iken; 100 yılda bir görülen sıcak hava dalgalarının 2050’lere doğru 2 ila 3, 2100’e doğru ise yılda bir görüleceği tahmin edilmektedir. Sıcak hava dalgaları gelecek projeksiyonlarına göre neredeyse her yıl görülmesi beklenen bir tehlike olarak belirlenmektedir. Sıcak hava dalgalarının aksine, **soğuk hava dalgalarının** frekansında ise ülke genelinde tüm dönemlerde azalma eğilimi öngörülmektedir.

Referans döneminde 2 yılda bir görülen soğuk hava dalgalarının RCP4.5 senaryosuna göre 2070’lere doğru 12 yılda bir olacağı; RCP8.5 senaryosuna göre ise 20-21 yılda bir gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Referans döneminde 100 yıllık dönüş periyodu olan soğuk hava dalgalarının gelecekte görülme olasılığının ise oldukça düşeceği ve yüzyılın sonuna doğru neredeyse hiç yaşanmayacağı tahmin edilmektedir.

Sıcak hava dalgalarında beklenen frekans artışları **kuraklık** tehlikesinde daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu durum, her iki emisyon senaryosu için de dramatik sonuçlar ortaya koymaktadır. Referans döneminde 2 yılda bir görülen kuraklıkların her iki senaryoya göre de gelecekte neredeyse her yıl görülmesi beklenmektedir. Yine referans döneminde 10 yılda bir görülen kuraklıkların gelecek dönemde 2 ila 3 yılda bir, 50 yılda bir görülen kuraklıkların ise 8-10 yılda bir görülmesi beklenmektedir.

Bu durum, her iki senaryoya göre de kuraklık tehlikesinin neredeyse kalıcı hale geleceğini göstermektedir.

Sıcaklık, rüzgâr, bağıl nem gibi parametrelere bağlı olan **orman yangını** tehlikesi için orman yangınlarına elverişli atmosfer koşullarını ifade eden FWI (Fire Weather Index) indisi analiz edilerek elde edilen sonuçlara göre, Türkiye genelinde gelecek dönemlerde orman yangını görülme sıklığı her iki senaryoya göre farklılık göstermektedir. RCP4.5 senaryosuna göre tüm dönüş periyotları için gelecek dönemde artış tahmin edilmektedir. RCP8.5 senaryosuna göre sonuçlar değerlendirildiğinde ise, 2050'lere kadar frekansın azalacağı ve 2050'ler itibarıyla ise frekansın artacağı öngörülmektedir. Türkiye genelinde referans döneminde 10 yılda bir görülen orman yangınlarının 2050'lere kadar 17 yılda bir görülmesi beklense de, 2050'lerden yüzyıl sonuna doğru 4 yılda bir görüleceği tahmin edilmektedir. Yine aynı şekilde, 20 yılda bir görülen yangınların yüzyıl sonuna doğru 9 yılda bir; 100 yılda bir görülen yangınların ise yüzyıl sonuna doğru 54 yılda bir olacağı öngörülmektedir.

Şiddetli yağış tehlikesinin gelecek dönemlerdeki görülme sıklığı dönemsel olarak iki senaryo için zıt eğilimler sergilemektedir. Şiddetli yağışlar RCP4.5 senaryosuna göre azalma eğilimi

gösterirken, RCP8.5 senaryosuna göre artış eğilimi göstermektedir. Kötümser senaryo olarak belirtilen RCP8.5 senaryosuna göre, referans döneminde 10 yılda bir görülen şiddetli yağışların yüzyıl sonuna doğru 6 yılda bir; 20 yılda bir görülen şiddetli yağışların 11 yılda bir ve 100 yılda bir görülen şiddetli yağışların ise yine yüzyıl sonuna doğru ülke genelinde 49 yılda bir görüleceği tahmin edilmektedir. Ancak, Türkiye genelindeki yağış dağılımının bölgesel olarak farklılık göstermesinden dolayı şiddetli yağışların görülme sıklıkları da bölgesel olarak değişecektir.

Şiddetli rüzgâr tehlikesinin görülme sıklığında, referans dönemine kıyasla gelecek projeksiyonlarında her iki senaryo için de azalma beklenmektedir. Referans periyodunda 10 yılda bir görülen şiddetli rüzgâr olaylarının, yüzyılın sonuna doğru RCP4.5 senaryosuna göre 63 yılda bir, RCP8.5 senaryosuna göre ise 46 yılda bir görülmesi beklenmektedir.

EK-2: EYLEM PLANI HAZIRLIĞI KATILIMCI KURUMLAR

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
 - Sektörler ve Kamu Yatırımları Genel Müdürlüğü
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
 - Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü
 - Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
 - Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü
 - Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü
 - İller Bankası Anonim Şirketi
 - Meteoroloji Genel Müdürlüğü
 - Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü
 - Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü
 - Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
 - Yapı İşleri Genel Müdürlüğü
 - İklim Değişikliği Başkanlığı
 - Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü
 - Kentsel Dönüşüm Başkanlığı
 - Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü
 - Milli Emlak Genel Müdürlüğü
 - Türkiye Çevre Ajansı
- Adalet Bakanlığı
 - İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
 - Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
 - Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
 - Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
 - Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
 - Türkiye İş Kurumu
 - İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü
 - Çalışma Genel Müdürlüğü
 - İç Denetim Başkanlığı
 - Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü
 - Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Dışişleri Bakanlığı
 - Avrupa Birliği Başkanlığı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü
 - Enerji ve Çevre Genel Müdürlüğü
 - Türkiye Ulusal Ajansı
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
 - Enerji Verimliliği ve Çevre Dairesi Başkanlığı
 - Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

- Elektrik Üretim Anonim Şirketi
 - Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü
 - Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
- Gençlik ve Spor Bakanlığı
 - Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Hazine ve Maliye Bakanlığı
 - Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
 - Doğal Afet Sigortaları Kurumu
 - Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü
 - Borçlanma Genel Müdürlüğü
 - Kamu İhale Kurumu
 - Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu
- İçişleri Bakanlığı
 - Strateji Geliştirme Başkanlığı
 - Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı
 - Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
 - İller İdaresi Genel Müdürlüğü
 - Jandarma Genel Komutanlığı
 - Göç İdaresi Başkanlığı
 - Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü
- Kültür ve Turizm Bakanlığı
 - Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
 - Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü
 - Vakıflar Genel Müdürlüğü
 - Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü
 - Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
 - Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
 - Vakıflar Genel Müdürlüğü
 - Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri
 - İl Müdürlükleri
 - Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı Alan Başkanlıkları
- Millî Eğitim Bakanlığı
 - Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
 - Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
 - Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
 - Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü
- Millî Savunma Bakanlığı
 - Harita Genel Müdürlüğü
 - Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
 - Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Sağlık Bakanlığı
 - Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü
 - Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü
 - Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
 - Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü

- Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü
- Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü
- Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
 - Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü
 - Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü
 - Sanayi Genel Müdürlüğü
 - Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
 - Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)
- Tarım ve Orman Bakanlığı
 - Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
 - Orman Genel Müdürlüğü
 - Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
 - Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
 - Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü
 - Türkiye Su Enstitüsü
 - Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
 - Hayvancılık Genel Müdürlüğü
 - Bitkisel Üretim genel Müdürlüğü
 - Strateji Geliştirme Başkanlığı
 - Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
 - Su Yönetimi Genel Müdürlüğü
 - Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanlığı
 - Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü
- Ticaret Bakanlığı
 - Uluslararası Anlaşmalar ve AB Genel Müdürlüğü
 - İç Ticaret Genel Müdürlüğü
 - Gümrükler Genel Müdürlüğü
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
 - Karayolları Genel Müdürlüğü
 - Devlet Hava Meydanları İşletmesi
 - Denizcilik Genel Müdürlüğü
 - Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü
 - Haberleşme Genel Müdürlüğü
 - Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü
 - Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
 - Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
 - Tersaneler ve Kıyı Yapıları Genel Müdürlüğü
 - Liman ve Feribot Yönetimi Daire Başkanlığı
 - Türkiye Denizcilik İşletmeleri A. Ş. Genel Müdürlüğü
 - Strateji Geliştirme Başkanlığı
 - Ulaştırma Hizmetleri Düzenleme Genel Müdürlüğü
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
- Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu (OSBÜK)
- Türk Kızılay
- Türkiye Belediyeler Birliği

- Sulama Birlikleri
- Sulama Kooperatifleri
- Kalkınma Ajansları
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (International Fund for Agricultural Development)
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations)
- Bölge Kalkınma İdareleri
- Yükseköğretim Kurulu
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
- Tarımsal Araştırma Enstitüleri
- Ormancılık Araştırma Enstitüleri
- Umumi Hıfzıssıhha Kurulu
- Türkiye Sağlık Hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü
- Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi
- Türk Standartları Enstitüsü
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)
- Uluslararası Müzeler Konseyi (International Council of Museums)
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
- Sigorta Bilgi Merkezi
- Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu
- Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
- Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
- Sanayi Odaları
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
- Türkiye Barolar Birliği
- Sosyal Hizmet Federasyonu
- Mobil Operatörler
- Medya Kuruluşları
- Türkiye Sigorta Birliği
- Özel Riskler Yönetim Merkezi
- Kamu Gözetimi Kurumu
- Mesleki Yeterlilik Kurumu
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
- İl Özel İdareleri
- Belediyeler
- Üniversiteler